

Universitat Autònoma de Barcelona

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: http://cat.creativecommons.org/?page_id=184

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <http://es.creativecommons.org/blog/licencias/>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

Universitat Autònoma de Barcelona

Grau d'integració del tortosí en l'estàndard planificat i difós pels mitjans de comunicació i pel sistema d'ensenyament

Amanda Ulldemolins Subirats

Tesi doctoral

Director: Dr. Daniel Casals i Martorell

Programa de doctorat: Llengua i Literatura Catalanes i Estudis Teatral

Departament de Filologia Catalana

Facultat de Filosofia i Lletres

Juny 2018

Abstract

The present dissertation aims to analyze, from the language planning point of view and with a synchronic prospective, the spoken standard spread by the Tortosin educational system and public television. Research is divided into two main areas: the education sector and the mass media.

Firstly, regarding the education sector, this dissertation focuses on the spoken standard spread by first grade elementary school teachers in nine Catalan and eleven Valencian towns. We study a total of 29 first grade elementary school instructors and we contrast their data with that of their students; in other words, we use data collected from 416 children to filter the linguistic model they learn from their teachers.

Secondly, concerning the media, we examine the spoken standard spread by three Tortosin journalists that appear in two separate editions of the newscast *Telenotícies*, broadcasted by TV3: Glòria Boquizo, Fàtima Llambrich and Víctor Sorribes. The research corpus is comprised of 101 informative pieces. This dissertation has been divided into four chapters.

In Chapter I, we explain the theoretical framework of this thesis: the concept of linguistic ecology, standard variety and standardization. In Chapter II, we contextualize several details of the research. First, we delimit the area of study within *la Mancomunitat de la Taula del Sénia* with demographic and economic information. Secondly, we describe the Tortosin geolect that is spoken in the *Montsià*, *Baix Maestrat* and *Ports* regions. Also, we expose the process of standardization inside the area of focus. Finally, we show a panoramic view of the Catalan spoken standard spread by TV3 for the last 30 years.

In Chapter III, we analyze the collected data in two different ways: according to the language system (phonetics, morphology and vocabulary) and regarding the sector examined (education and media). From the first perspective, data from the educational system reveals the lack of discernment between the Tortosin codified standard and colloquial forms. Additionally, it reveals the spread of Eastern Catalan

standard variants at the expense of Tortosin variants. Accordingly, the disappearance of the Tortosin standard focuses on vocabulary, and to a lesser extent, nominal morphology. However, the degree of Tortosin features in the standard spread by Valencian teachers is higher than that spread by Catalan teachers, due to the dominant standard in *País Valencià* being the Western variety. From the second perspective, linguistic analysis of the media shows the heterogeneity of models among the studied journalists. Nonetheless, the general tendency is the disappearance of the Tortosin standard verbal forms. In contrast, this research shows that phonetics most strongly resists the influence of Eastern Catalan standard features.

Finally, in Chapter IV we present the conclusions of this dissertation, such as the partial vehiculation of the Tortosin codified standard. Particularly, this study reveals that the grade of integration of Tortosin into the spread standard is high in phonetics, medium in nominal morphology and irregular in verbal morphology and vocabulary (we must distinguish between these two latter sections). Moreover, we propose a Tortosin spoken standard model for the Tortosin speaking area to each studied sector and future lines of research regarding standardization in administrative border areas.

Resum

Aquesta tesi té per objectiu analitzar, des del punt de vista de la planificació lingüística i amb una perspectiva sincrònica, el model de llengua estàndard oral vehiculat pel sistema d'ensenyament i pels mitjans públics de televisió de l'àrea tortosina. Així, aquesta investigació es divideix en dos eixos: el de l'àmbit educatiu i el dels mitjans.

En primer lloc, pel que fa a l'ensenyament, ens centrem en l'estudi de l'estàndard oral difós pels mestres del primer curs de primària de les escoles de 9 poblacions catalanes i d'11 valencianes, situades a banda i banda de la frontera administrativa. En total, analitzem 29 tutors d'aquest nivell educatiu i contrastem les seues dades amb les dels alumnes, això és, prenem com a filtre de l'objecte de recerca els usos lingüístics adquirits pels 416 alumnes d'aquests ensenyants.

En segon lloc, amb relació als mitjans, examinem el model lingüístic emprat pels tres periodistes tortosins que apareixen en les dos edicions del *Telenotícies* de TV3: Glòria Boquizo, Fàtima Llambrich i Víctor Sorribes. El corpus de treball està format per 101 peces televisives d'informació.

Quant a l'estructura, la tesi té quatre parts. A la part I n'exposem el marc teòric: les nocions d'*ecologia lingüística*, de *llengua estàndard* i d'*estandardització*. Dedicuem la part II a la contextualització de diversos aspectes de la investigació. En primer lloc, definim l'àrea objecte d'estudi, circumscrita a la Mancomunitat de la Taula del Sénia, mitjançant dades de caràcter demogràfic i econòmic; en segon lloc, descrivim geolectament el tortosí de les comarques examinades: el Montsià, el Baix Maestrat i els Ports. En tercer lloc, centrant-nos en aquesta àrea central del domini lingüístic, resseguim el procés d'estandardització en aquest territori a partir del model de llengua vehiculat. Finalment, mostrem una panoràmica de l'estàndard oral català difós a TV3 durant els darrers 30 anys.

Bastim la part III amb l'anàlisi de les dades recollides distribuïdes, d'una banda, tenint en compte el nivell de llenguatge —fonètica, morfologia i lèxic— i, de l'altra, segons l'àmbit d'investigació: ensenyament i mitjans. En primer lloc, quant a l'àmbit educatiu, les dades revelen la manca de discerniment dels docents entre les variants tortosines codificades per l'estàndard i les col·loquials i també la difusió de formes estàndards del català central en detriment de les tortosines. En aquest sentit,

l'arraconament de les solucions estàndards tortosines es concentra, sobretot, en el lèxic i, en menor mesura, en la morfologia nominal. Tanmateix, el grau d'integració del tortosí en el model de llengua dels docents valencians és superior al dels catalans, atès que l'estàndard imperant al País Valencià és l'occidental. En segon lloc, de l'anàlisi lingüística dels mitjans se'n desprèn l'heterogeneïtat de models entre els locutors, tot i que la tendència general és l'abdicació de les variants verbals estàndards tortosines. Per contra, es demostra que la fonètica és el nivell lingüístic més refractari a l'estàndard del català central, per bé que hem documentat realitzacions al·lòctones com la reducció vocàlica.

En darrer terme, en la part IV, per un cantó, presentem les conclusions de la tesi, en què es posa de manifest la vehiculació parcial de l'estàndard planificat tortosí. Més concretament, es revela que el grau d'integració del tortosí en l'estàndard difós és elevat en la fonètica, mitjà en la morfologia nominal i irregular en la morfologia verbal i en el lèxic —nivells en què convé distingir entre els resultats a l'ensenyament i als mitjans. Per l'altre cantó, proposem un model de llengua d'estàndard oral per a la zona tortosina per a cada sector analitzat a partir de les dades recollides, les quals permeten traçar futures línies de recerca sobre l'estandardització d'àrees administrativament frontereres.

Replà

El replà és el tros estable que hi ha enmig d'un terreny costerut, això és, un espai ferm i segur al bell mig d'un indret amb pendent, irregular. Aquesta tesi que teniu a les mans s'ha pogut anar coent gràcies al replà que han format totes les persones i els espais que m'han acompanyat durant aquests darrers vuit anys. Des d'aquesta part del treball, vull agrair-vos, de la manera més personal possible, el temps que m'heu dedicat:

A la Universitat Autònoma de Barcelona, per haver estat, durant vuit anys, l'embolcall d'incomptables moments esplèndids no només de la meua trajectòria acadèmica, sinó també personal. Aquí ens vàrem convertir en experts de l'accent mallorquí i valencià i, al recer de la carpa, vam crear una llar enmig de la gran ciutat. També aquí he rebut lliçons no només de lingüística, sinó també de literatura, que han fet que mai, ni per un segon, haja dubtat del camí que vaig escollir aquell setembre del 2009.

A la literatura, perquè un filòleg, no ho oblidem, mai s'ha de distanciar de la novel·la, ni de la poesia. Ans al contrari, troba refugi, durant els vespres crítics, en les pàgines de Jaume Cabré i en algun vers d'Estellés, que li aporten aire fresc i li desentumeixen la ment.

A Daniel Casals i Martorell, per la dedicació constant i plena dels darrers sis anys. És més, cal que li agraisca la tasca demiúrgica d'ajudar-me, sense que jo mateixa en siga gaire conscient, a crear l'orde a partir del caos. Tot el que he après durant aquesta etapa m'acompanyarà sempre.

A Emili Casanova, Mar Massanell i Claus Pusch per haver acceptat ser part del tribunal d'aquesta tesi doctoral i, sobretot, per la disponibilitat i l'aprenentatge que m'han proporcionat al llarg d'aquest trajecte. Emili i Claus, gràcies per l'acolliment que m'heu oferit a les vostres universitats: aquest treball i —encara més— la seua autora s'han enriquit de les estades a València i Friburg, llocs on m'he sentit com a casa gràcies, també, a altres persones que m'he anat trobant pel camí (us ho agraeixo, Annes!).

També vull donar les gràcies a l'Àngela Buj Alfara per la reivindicació constant del nostre territori i per l'ajuda en qüestions dialectals i bibliogràfiques. És un goig tindre un referent de casa.

De la mateixa manera, vull aprofitar aquestes ratlles per a referir-me a Joan Borràs, Àngels Campos, Aitor Carrera, Joan Costa, James Hawkey, Rolf Kailuweit, Josep Lacreu, Josep Martines, Lluís Polanco, Berta Sans, Ramon Sistac, Natxo Sorolla i Vanessa Tölke i agrair-los el fet que m'han ajudat en diverses qüestions relacionades amb aquesta tesi.

D'altra banda, vull donar les gràcies a totes les escoles, als equips directius i a les mestres per haver-me deixat entrar a les aules, però, per damunt de tot, als 416 xiquets que van compartir amb mi un trosset de les seues vides, durant aquells minuts de l'enquesta. Per la sensibilitat que mostren, per la intel·ligència i, molt especialment, per ensenyar-me que la curiositat és una qualitat que mai no he de perdre. També, vull reconèixer als tres periodistes ebrencs l'oportunitat d'entrevistar-los.

L'aventura doctoral m'ha permès ensenyar a la meua facultat, la que reivindica, constantment, que la universitat no és només un lloc on vas a classe, sinó un espai on prendre partit de la realitat, per, si convé, intentar capgirar-la. D'aquests tres anys de treball m'enduc la certesa que la docència és una de les meues passions. Per això, agraeixo als meus alumnes dels grups d'Expressió Escrita en Llengua Catalana totes les estones que m'han permès desconnectar de la tesi. Alhora, ells m'han assegurat que l'educació és l'única via cap a l'excel·lència. Ha estat, doncs, un procés fonamentalment recíproc.

Com veieu, la majoria d'agraïments fan referència a processos d'aprenentatge i d'intercanvis, i això es deu al fet que, per damunt de tot, en aquests tres anys, he après moltíssim. Això és així gràcies a totes les persones que he anat esmentant ja que m'han dedicat el bé més preuat que tenim, el temps, i això, avui en dia, convé agrair-ho explícitament.

Del darrer temps a la universitat m'emporto l'Anna i l'Ares, per fer-me tornar a sentir com a casa quan les parets de l'Autònoma m'eren estranyes. Tanmateix, aquests

últims anys he seguit comptant amb els amics de sempre, els de casa, a qui demano que seguïsquen fent que la vida sempre siga un camí de baixada.

Finalment, sé del cert que res de tot això hauria estat possible sense la presència omnipresent de mos pares, perquè, tot i que encara pensen que hauria estat una gran advocada, sempre m'han animat a seguir el camí que m'esperonava per dins. I, principalment, per demostrar-me que la millor manera d'estimar és ensenyar a ser lliure. Mai ho farem millor. Txell, Gina, som el vincle invisible i indivisible que només creem els germans. Naia, per haver-te corregit milers de vegades i dir-te que no eres «petita» sinó que eres «menuda» quan, en realitat, eres molt gran. A ma iaia, per la petjada immesurable que has deixat a tots els Subirats i per haver-nos professat amb l'exemple que la constància i el treball han de ser màximes a les nostres vides.

A tu, because you have been such an inspiration and the best company I could ever have had. I gràcies, especialment, per haver-te deixat acollir tan bé en aquest país i per haver-te'l fet teu.

Índex

1. Introducció.....	29
1.1. Motivació de la investigació.....	29
1.2. Detecció del problema	30
1.3. Precedents	32
1.4. Objecte d'estudi	40
1.5. Objectiu i preguntes de recerca	49
1.6. Hipòtesis inicials.....	51
1.7. Metodologia.....	53
1.7.1. Sector de l'ensenyament	54
1.7.1.1. Dades dels ensenyants.....	57
1.7.1.1.1. Enregistrament d'una lliçó de cada tutor	57
1.7.1.1.2. Qüestionari per als docents.....	57
1.7.1.2. Dades dels alumnes	59
1.7.1.2.1. Àlbum d'imatges	62
1.7.1.2.2. Qüestionari morfològic	64
1.7.1.3. Estructura de l'anàlisi en el cos del treball.....	65
1.7.2. Sector dels mèdia	71
1.7.2.1. Recollida de les dades i constitució del corpus d'estudi	71
1.7.2.2. Entrevista als locutors.....	73
1.7.2.3. Estructura de l'anàlisi en el cos del treball.....	73
1.8. Estructura de la tesi.....	75
PART I. MARC TEÒRIC.....	77
2. Ecologia lingüística	77
3. Planificació lingüística i estàndard	93
3.1. Les etapes de planificació lingüística segons Haugen	96
3.2. L'aplicació del model de Haugen.....	108
3.2.1. La planificació lingüística de llengües cooficials minoritzades a l'Estat espanyol: aranès, gallec, èuscar i català	108
3.2.2.1. La planificació lingüística de l'aranès.....	110
3.2.2.2. La planificació lingüística del gallec	112
3.2.2.3. La planificació lingüística de l'èuscar	113
3.2.2.4. La planificació lingüística del català.....	115
PART II CONTEXTUALITZACIÓ.....	137
4. Contextualització de l'àrea d'estudi: Mancomunitat de la Taula del Sénia	137
4.1. Ubicació	137
4.2. Demografia	139
4.3. Economia	143

4.4. Relacions intercomarcals	144
5. Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS	147
5.1. Filiació i extensió del tortosí	147
5.2. Descripció geolectal.....	152
5.2.1. Fonètica.....	152
I. Vocalisme.....	152
i. Vocals tòniques	153
ii. Vocals àtones	153
iii. Diftongs.....	155
II. Consonantisme.....	156
i. Consonants oclusives.....	156
ii. Consonants sibilants alveolars	158
iii. Consonants sibilants palatals	158
iv. Consonants nasals	159
v. Consonants laterals	160
vi. Consonants vibrants	160
vii. Formes de la preposició <i>amb</i>	161
5.2.2. Morfologia.....	162
I. Morfologia no verbal	162
i. Article	162
ii. Plural dels antics proparoxítons llatins	163
iii. Demonstratius	163
iv. Possessius.....	164
v. Numerals.....	164
vi. Pronoms personals	166
II. Morfologia verbal	167
i. Formes no personals.....	167
ii. Present d'indicatiu.....	168
iii. Imperfet d'indicatiu	169
iv. Passat (simple o perifràstic)	170
v. Condicional.....	170
vi. Present de subjuntiu	171
vii. Imperfet de subjuntiu	174
viii. Imperatiu.....	174
5.2.3. Lèxic	175
i. Mots compartits amb la resta de bloc occidental	175
ii. Mots compartits amb l'àrea nord-occidental.....	175
iii. Mots compartits amb el valencià	177
iv. Mots genuïns del tortosí	178

6. Estandardització i situació sociolingüística de la zona tortosina	179
6.1. El model de llengua en l'ensenyament.....	182
6.1.1. La comunitat de parla tortosina	191
6.2. El model de llengua difós pels mitjans de comunicació tortosins	199
7. L'estàndard català a TV3	213
PART III RESULTATS I ANÀLISI DE LES DADES OBTINGUDES	231
8. Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament	231
8.1. Fonètica	232
8.1.1. Vocalisme	232
8.1.1.1. Vocals tòniques	232
8.1.1.2. Vocals àtones	237
8.1.1.3. Diftongs.....	252
8.1.2. Consonantisme.....	256
8.1.2.1. Consonants oclusives.....	256
8.1.2.2. Consonants sibilants alveolars.....	264
8.1.2.3. Consonants sibilants palatals	267
8.1.2.4. Consonants nasals	274
8.1.2.5. Consonants laterals	275
8.1.2.6. Consonants vibrants	279
8.1.2.7. Formes de la preposició <i>amb</i>	286
8.2. Morfologia	289
8.2.1. Morfologia no verbal	289
8.2.1.1. Article.....	289
8.2.1.2. Plural dels antics proparoxítons llatins	295
8.2.1.3. Demonstratius.....	299
8.2.1.3.1. Graus de <i>dixi</i> en els demostratius	304
8.2.1.4. Possessius.....	307
8.2.1.4.1. Possessius tònics.....	307
8.2.1.4.2. Possessius àtons	313
8.2.1.5. Numerals.....	314
8.2.1.5.1. Variabilitat del numeral <i>dos</i>	314
8.2.1.5.2. <i>Vuit</i> o <i>huit</i>	317
8.2.1.5.3. <i>Dèsset</i> i les seues variants	319
8.2.1.5.4. <i>Divuit</i> i les seues variants	324
8.2.1.5.5. <i>Denou</i> i les seues variants	326
8.2.1.6. Pronoms personals	334
8.2.1.6.1. Formes fortes.....	334
8.2.1.6.2. Formes febles	337
8.2.2. Morfologia verbal	340

8.2.2.1. Formes no personals.....	340
8.2.2.1.1. Infinitiu	340
8.2.2.1.2. Gerundi.....	352
8.2.2.1.3. Participi	353
8.2.2.2. Present d'indicatiu.....	354
8.2.2.2.1. Primera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació	354
8.2.2.2.2. Increment dels verbs incoatius	360
8.2.2.2.3. Tercera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació	367
8.2.2.2.4. Variants de la segona persona del singular del verb <i>ser</i>	370
8.2.2.2.5. Primera i tercera persona del plural dels verbs acabats amb <i>-ure</i>	371
8.2.2.3. Imperfet d'indicatiu	373
8.2.2.4. Passat (simple o perifràstic)	377
8.2.2.5. Condicional.....	377
8.2.2.6. Present de subjuntiu.....	379
8.2.2.6.1. Primera conjugació	381
8.2.2.6.2. Segona i tercera conjugació.....	385
8.2.2.7. Imperfet de subjuntiu	387
8.2.2.8. Imperatiu.....	390
8.3. Lèxic.....	393
8.3.1. <i>Àguila</i> i <i>àliga</i>	393
8.3.2. <i>Ametla</i> i <i>ametlla</i>	394
8.3.3. <i>Ans</i> i <i>abans</i>	395
8.3.4. <i>Arena</i> i <i>sorra</i>	396
8.3.5. <i>Barco</i> i <i>vaixell</i>	399
8.3.6. <i>Bellota</i> i <i>aglà</i>	402
8.3.7. <i>Botella</i> i <i>ampolla</i>	403
8.3.8. <i>Burro</i> i <i>ruc</i>	404
8.3.9. <i>Carabassa</i> i <i>carbassa</i>	407
8.3.10. <i>Caragol</i> i <i>cargol</i>	407
8.3.11. <i>Cartó</i> i <i>cartró</i>	411
8.3.12. <i>Coa</i> i <i>cua</i>	412
8.3.13. <i>Dolent</i> i <i>malalt</i>	417
8.3.14. <i>Efe, ele, eme, ene, erre, esse</i> i <i>efa, ela, ema, ena, erra, essa</i>	418
8.3.15. <i>Ensalada</i> i <i>amanida</i>	419
8.3.16. <i>Espill</i> i <i>mirall</i>	420
8.3.17. <i>Estisores</i> i <i>tisores</i>	421
8.3.18. <i>Faena</i> i <i>feina</i>	423
8.3.19. <i>Farola</i> i <i>fanal</i>	426

8.3.20. Fesol i mongeta seca.....	427
8.3.21. Fumeral i xemeneia.....	428
8.3.22. Granera i escombra	430
8.3.23. Iaio i avi.....	432
8.3.24. Joguet i joguina	434
8.3.25. Llima i llimona	436
8.3.26. Maçana, mançana i poma	438
8.3.27. Menut, xicotet i petit	445
8.3.28. Mitat i meitat	451
8.3.29. Orde i ordre	452
8.3.30. Panís i variants.....	452
8.3.31. Patata i variants	455
8.3.32. Polp i pop.....	458
8.3.33. Redó i rodó	461
8.3.34. Roig i vermell.....	463
8.3.35. Romer i romaní.....	464
8.3.36. Safranòria i variants.....	466
8.3.37. Sépia i sípia.....	472
8.3.38. Temor i por	473
8.3.39. Tomaca i variants.....	474
8.3.40. Xic i noi	480
8.3.41. Xiquet i nen.....	480
8.3.42. Xocolate i xocolata.....	484
8.4. Barbarismes d'origen castellà	491
8.4.1. Adelantar	492
8.4.2. Ademés	492
8.4.3. Adivinar.....	493
8.4.4. Algo.....	493
8.4.5. Antes.....	494
8.4.6. Arriesgar.....	494
8.4.7. Atrassat.....	494
8.4.8. Averiguar.....	495
8.4.9. Bassura.....	496
8.4.10. Bitxo	497
8.4.11. Bocadillo.....	497
8.4.12. Borrar.....	498

8.4.13. <i>Bueno</i>	499
8.4.14. <i>Casi</i>	499
8.4.15. <i>Claro</i>	500
8.4.16. <i>Desarrollar</i>	500
8.4.17. <i>Después</i>	500
8.4.18. <i>Detrás</i>	501
8.4.19. <i>Donar-se compte</i>	502
8.4.20. <i>Entonces</i>	502
8.4.21. <i>Hasta</i>	503
8.4.22. <i>Lio</i>	503
8.4.23. <i>Llimpiar</i>	503
8.4.24. <i>Mal</i>	504
8.4.25. <i>Mançanilla</i>	504
8.4.26. <i>Menos</i>	504
8.4.27. <i>Motxila</i>	505
8.4.28. <i>Pato</i>	505
8.4.29. <i>Pos</i>	506
8.4.30. <i>Puesto</i>	506
8.4.31. <i>Quilòmetro</i>	507
8.4.32. <i>Rato</i>	507
8.4.33. <i>Ruïdo</i>	507
8.4.34. <i>Sentar-se</i>	507
8.4.35. <i>Solo</i>	510
8.4.36. <i>Susto i asustar</i>	510
8.4.37. <i>Tarde</i>	511
8.4.38. <i>Tatxar</i>	511
8.4.39. <i>Turno</i>	512
8.4.40. <i>Vale</i>	512
8.4.41. <i>Venga</i>	513
9. Anàlisi de les dades del sector dels mèdia	515
9.1. Fonètica	516
9.1.1. Vocalisme	516
9.1.1.1. Vocals tòniques	516
9.1.1.2. Vocals àtones	518
9.1.1.3. Diftongs.....	529
9.1.2. Consonantisme.....	530

9.1.2.1. Consonants oclusives.....	530
9.1.2.2. Consonants sibilants alveolars.....	536
9.1.2.3. Consonants sibilants palatals	542
9.1.2.4. Consonants nasals	549
9.1.2.5. Consonants laterals	551
9.1.2.6. Consonants vibrants	555
9.1.2.7. Formes de la preposició <i>amb</i>	557
9.2. Morfologia	559
9.2.1. Morfologia no verbal	559
9.2.1.1. Article.....	559
9.2.1.2. Plural dels antics proparoxítons llatins	562
9.2.1.3. Demonstratius.....	564
9.2.1.4. Possessius.....	568
9.2.1.4.1. Possessius tòncics.....	568
9.2.1.4.2. Possessius àtons	569
9.2.1.5. Numerals.....	570
9.2.1.5.1. Variabilitat del numeral <i>dos</i>	570
9.2.1.5.2. <i>Vuit o huit</i>	571
9.2.1.5.3. <i>Dèssset</i> i les seues variants	572
9.2.1.5.4. <i>Divuit</i> i les seues variants	573
9.2.1.5.5. <i>Denou</i> i les seues variants	574
9.2.2. Morfologia verbal	575
9.2.2.1. Formes no personals.....	575
9.2.2.1.1. Infinitiu	575
9.2.2.1.2. Gerundi.....	579
9.2.2.1.3. Participi	580
9.2.2.2. Present d'indicatiu.....	582
9.2.2.2.1. Primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs regulars de la primera conjugació.....	584
9.2.2.2.2. Increment dels verbs incoatius	584
9.2.2.2.3 Tercera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació	587
9.2.2.2.4. Variants de la segona persona del singular del verb <i>ser</i>	588
9.2.2.2.5. Primera i tercera persona del plural dels verbs acabats amb <i>-ure</i>	588
9.2.2.3. Imperfet d'indicatiu	588
9.2.2.4. Passat (simple o perifràstic)	591
9.2.2.5. Condicional.....	591
9.2.2.6. Present de subjuntiu.....	592
9.2.2.6.1. Primera conjugació	593
9.2.2.6.2. Segona i tercera conjugació.....	597
9.2.2.7. Imperfet de subjuntiu	600

9.2.2.8. Imperatiu.....	602
9.3. Lèxic.....	603
9.3.1. <i>Ametla</i> i <i>ametlla</i>	603
9.3.2. <i>Ans</i> i <i>abans</i>	603
9.3.3. <i>Arena</i> i <i>sorra</i>	604
9.3.4. <i>Botella</i> i <i>ampolla</i>	606
9.3.5. <i>Caragol</i> i <i>cargol</i>	607
9.3.6. <i>Coa</i> i <i>cua</i>	608
9.3.7. <i>Cementeri</i> i <i>cementiri</i>	609
9.3.8. <i>Efe, ele, eme, ene, erre, esse</i> i <i>efa, ela, ema, ena, erra, essa</i>	610
9.3.9. <i>Faena</i> i <i>feina</i>	611
9.3.10. <i>Juí</i> i <i>judici</i>	612
9.3.11. <i>Mitat</i> i <i>meitat</i>	615
9.3.12. <i>Menut</i> i <i>petit</i>	615
9.3.13. <i>Xiquet</i> i <i>nen</i>	616
9.4. Interferències del castellà.....	618
9.4.1. <i>Tarde</i>	618
PART IV: CONCLUSIONS	619
10. Conclusions generals.....	619
10. General conclusions	653
11. Transferència del coneixement	665
12. Perspectives d'estudi	681
Referències bibliogràfiques	685
Annexos	725
Qüestionari per als docents.....	725
Àlbum de dibuixos	727
Entrevistes als locutors tortosins.....	749
1. Entrevista a Glòria Boquizo.....	749
2. Entrevista a Fàtima Llambrich.....	757
3. Entrevista a Víctor Sorribes.....	763

Índex de mapes

Mapa 1. Localitats de la M-TdS objecte d'estudi d'aquesta tesi	41
Mapa 2. Territori de la M-TdS	137
Mapa 3. Variació territorial del significat 'mançana' a les poblacions de la M-TdS.....	176
Mapa 4. Respostes sobre el numeral 17 dels enquestats per poblacions.....	321
Mapa 5. Distribució de les formes genuïnes del significat 'mançana' a la M-TdS.....	438
Mapa 6. Formes més concorregudes de 'mançana' entre l'alumnat.....	444

Índex de taules

Taula 1. Llista de les poblacions i de les escoles analitzades.....	43
Taula 2. Registre de les poblacions, el nom dels centres i el nombre d'alumnes enquestats per col·legi.....	47
Taula 3. Codi dels centres, localitats en què es troben i noms dels col·legis.....	66
Taula 4. Població dels municipis objecte d'estudi.....	140
Taula 5. Habitants dels municipis objecte d'anàlisi i nombre d'escoles per localitat..	142
Taula 6. Publicacions d'abast territorial que cobreixen la zona de la M-TdS.....	207

Índex de figures

Figura 1. Representació del concepte d' <i>ecologia lingüística</i> d'Eliasson (2013: 34) segons Haugen (1972f).....	83
Figura 2. Esquema d'Eliasson (2013: 52) sobre la interrelació de factors en una situació monolingüe.....	84
Figura 3. Esbós dels estadis de planificació lingüística segons el model de 1987 de Haugen.....	96
Figura 4. Les etapes del procés de planificació lingüística en la versió de 1966 de Haugen.....	103
Figura 5. Esquema definitiu de Haugen, el 1987, de les fases de planificació lingüística.....	107
Figura 6. Superposició de la comunitat de parla tortosina a les comunitats lingüístiques.....	193
Figura 7. Percentatges de població de Catalunya segons coneixements del català.....	197
Figura 8. Percentatges de població de la regió de Castelló segons coneixement del valencià.....	198
Figura 9. Realització de la nasal en mots com <i>setmana</i> per les acadèmies.....	261
Figura 10. Classificació de la realització de la <i>ele</i> geminada per les acadèmies.....	279
Figura 11. Representació del primer context lingüístic esbossat de l'aula.....	291
Figura 12. Distribució del to interpersonal a l'aula.....	316
Figura 13. Esquema del patró lingüístic present a l'aula.....	634
Figura 14. Representació del tortosí en l'estàndard vehiculat dels docents.....	626
Figura 15. Interpretació del tortosí en l'estàndard vehiculat dels periodistes.....	643
Figura 16. Representació de les relacions entre els sectors analitzats.....	650

Índex de gràfics

Gràfic 1. Percentatges de les realitzacions del significat <i>ametla</i> a Catalunya.....	275
Gràfic 2. Percentatges de les realitzacions del significat <i>ametla</i> al País Valencià.....	276
Gràfic 3. Resultats de les formes de la 3a persona del singular del verb <i>llegir</i> entre les docents catalanes.....	365
Gràfic 4. Resultats de les formes de la 3a persona del singular del verb <i>llegir</i> entre els tutors valencians.....	366
Gràfic 5. Classificació de les dades dels informants catalans al significat <i>barco</i>	400
Gràfic 6. Classificació de les dades dels informants valencians al significat <i>barco</i>	400
Gràfic 7. Resultats del significat <i>caragol</i> entre els enquestats catalans.....	408
Gràfic 8. Resultats del significat <i>caragol</i> entre els informants valencians.....	409
Gràfic 9. Distribució dels resultats del significat <i>coa</i> entre els alumnes catalans.....	413
Gràfic 10. Distribució dels resultats del significat <i>coa</i> entre els alumnes valencians...	414
Gràfic 11. Resultats del significat <i>xocolate</i> entre les mestres catalanes.....	483
Gràfic 12. Resultats del significat <i>xocolate</i> entre els mestres valencians.....	485
Gràfic 13. Respostes del significat <i>xocolate</i> dels informants catalans.....	486
Gràfic 14. Respostes del significat <i>xocolate</i> dels informants valencians.....	486

Índex d'imatges

Imatge 1. Fotografia número 3 de l'àlbum de dibuixos	59
Imatge 2. Fotografia número 1 de l'àlbum de dibuixos.....	63
Imatge 3. Fotografia de l'activitat 1 del qüestionari morfològic.....	64
Imatge 4. Implementació de les <i>Normes de Castelló</i> en els manuals valencians.....	234
Imatge 5. Entrada del substantiu <i>oculista</i> al DIEC.....	241
Imatge 6. Entrada d' <i>oculista</i> al DNV.....	241
Imatge 7. Entrada de <i>diumenge</i> al DNV, amb la forma fonètica.....	255
Imatge 8. Entrada de <i>pont</i> , amb la pronúncia orientativa.....	258
Imatge 9. Entrada de <i>poble</i> amb la realització fonètica recomanada.....	259
Imatge 10. Entrada de <i>panxa</i> al DNV amb la pronúncia orientativa.....	268
Imatge 11. Inclusió de formes locals en l'escriptura d'un alumne.....	286
Imatge 12. Exemple del model de llengua escrit de la mestra d'Alcanar.....	309
Imatge 13. Formes tortosines en l'escriptura, a l'escola d'Alcanar.....	310
Imatge 14. Captura del llibre escolar en què apareix la variant <i>dinou</i>	329
Imatge 15. Captura del manual escolar en què hi ha el pronom <i>us</i>	338
Imatge 16. Entrada del verb <i>escomençar</i> al DNV.....	342
Imatge 17. Imatge de la <i>Proposta</i> amb el doblat <i>nàixer/néixer</i>	347
Imatge 18. Ús de l'infinitiu <i>traure</i> en el material escolar.....	348
Imatge 19. Mostra de la presència de l'infinitiu <i>vore</i> en el manual escolar.....	350
Imatge 20. Activitat en què hi ha la 1a persona del singular del present d'indicatiu..	357
Imatge 21. Guia del manual de Coneixement del medi de l'editorial Santillana.....	358

Imatge 22. Vehiculació de la forma <i>llig</i> en l'imperatiu.....	391
Imatge 23. Vehiculació del mot <i>àliga</i> en el material escolar de Catalunya.....	394
Imatge 24. Forma escrita per l'alumne.....	394
Imatge 25. Ús de la forma <i>arena</i> en els exemplars valencians.....	398
Imatge 26. Vehiculació de la variant <i>botella</i> en el material escolar.....	404
Imatge 27. Activitat del manual català en què apareix la variant <i>ruc</i>	405
Imatge 28. Resposta de l'alumne en què escriu <i>ruc</i>	406
Imatge 29. Text lliure escrit per un alumne on apareix <i>cargol</i>	409
Imatge 30. Activitat en què es promociona únicament la forma <i>cargol</i>	410
Imatge 31. Escripura d'un alumne de la forma <i>cartó</i>	411
Imatge 32. Difusió en el material escolar valencià de la forma <i>cartó</i>	412
Imatge 33. Exemple extret del manual d'un alumne de Santa Bàrbara.....	416
Imatge 34. Entrada de <i>dolent</i> al DNV.....	417
Imatge 35. Vehiculació del geosinònim <i>mirall</i> en el material escolar.....	421
Imatge 36. Exemple d'ultracorrecció entre <i>estisores</i> i <i>tisores</i>	422
Imatge 37. Recomanació de la forma <i>tisores</i>	422
Imatge 38. Extensió del geosinònim <i>faena</i> en un manual valencià.....	425
Imatge 39. Introducció del mot <i>iaio</i> en el material escolar.....	432
Imatge 40. Mostra de la inferència del model dels manuals en els alumnes.....	433
Imatge 41. Exemple d'un alumne que usa la solució <i>joguina</i>	435
Imatge 42. Vehiculació de la variant <i>llima</i> en els manuals valencians.....	437
Imatge 43. Exercici en què l'alumne escriu <i>poma</i>	439

Imatge 44. Vehiculació del mot <i>menut</i> en el material escolar català.....	448
Imatge 45. Entrada de l'adjectiu <i>xicotet</i> al DIEC.....	449
Imatge 46. Entrada de l'adjectiu <i>petit</i> al DIEC.....	449
Imatge 47. Entrada del mot <i>menut</i> al DIEC.....	449
Imatge 48. Veu de la forma <i>xicotet</i> al DNV.....	449
Imatge 49. Entrada de l'adjectiu <i>petit</i> al DNV.....	450
Imatge 50. Veu de la forma <i>menut</i> al DNV.....	450
Imatge 51. Vehiculació dels geosinònims <i>blat de moro/panís/panotxa</i> a l'aula.....	453
Imatge 52. Escriptura de <i>patata</i> per part d'un alumne.....	456
Imatge 53. Vehiculació del sinònim regional <i>patata</i>	457
Imatge 54. Escriptura del mot <i>pop</i> d'un alumne.....	458
Imatge 55. Difusió de la forma <i>redó</i> en el material escolar valencià.....	462
Imatge 56. Escriptura de <i>tomata</i> per part d'un alumne.....	476
Imatge 57. Solucionari en què es proposa la variant <i>tomaca</i>	476
Imatge 58. Vehiculació de la solució <i>tomàquets</i> en una circular ebrenca.....	478
Imatge 59. Escriptura de la variant <i>tomaca</i> per l'alumne.....	479
Imatge 60. Entrada de <i>xicó</i> en el DIEC.....	481
Imatge 61. Entrada de <i>xiquet</i> en el DIEC.....	482
Imatge 62. Entrada de <i>xiquet</i> al DNV.....	483
Imatge 63. Entrada del mot <i>algo</i> al <i>Vocabulari de barbarismes</i>	493
Imatge 64. Vehiculació del geosinònim <i>fem</i> en un manual valencià.....	496
Imatge 65. Entrada de <i>borrar</i> al DNV.....	498

Imatge 66. Entrada d' <i>assentar</i> al DNV.....	508
Imatge 67. Entrada d' <i>asseure</i> al DNV.....	509
Imatge 68. Ús de <i>seure</i> en un manual escolar valencià.....	509
Imatge 69. Pronúncia recomanada del mot <i>existència</i> a l' <i>ésAdir</i>	517
Imatge 70. Entrada en què es té en compte el vocalisme occidental a l' <i>ésAdir</i>	521
Imatge 71. Pronúncia recomanada del mot <i>seixanta</i> a l' <i>ésAdir</i>	528
Imatge 72. Entrada amb la pronúncia proposada de <i>segle</i> a l' <i>ésAdir</i>	533
Imatge 73. Entrada de <i>segle</i> al DNV amb la pronúncia recomanada.....	533
Imatge 74. Entrada de <i>repressió</i> a l' <i>ésAdir</i> amb les pronúncies recomanades.....	541
Imatge 75. Realització recomanada del mot <i>Xina</i> a l' <i>ésAdir</i>	543
Imatge 76. Entrada de <i>ja</i> a l' <i>ésAdir</i> amb la realització recomanada.....	549
Imatge 77. Pronúncia recomanada del grup <i>tll</i> a l' <i>ésAdir</i>	552
Imatge 78. Realització recomanada del mot <i>altre</i> a l' <i>ésAdir</i>	553
Imatge 79. Realització aconsellada del verb <i>prendre</i> a l' <i>ésAdir</i>	556
Imatge 80. Veu de <i>jove</i> al DNV.....	564
Imatge 81. Entrada d' <i>home</i> al DNV.....	564
Imatge 82. Paradigma dels demostratius a la <i>Gramàtica catalana</i> de Fabra.....	567
Imatge 83. Formes de 'traure' a la <i>Proposta</i>	577
Imatge 84. Variants de 'nàixer' a la <i>Proposta</i>	577
Imatge 85. Entrada d' <i>inflar</i> al DNV.....	579
Imatge 86. Veu d' <i>unflar</i> al DNV.....	579
Imatge 87. Entrada de l' <i>ésAdir</i> en què apareix <i>botella</i>	606

Imatge 88. Fitxa de l' <i>ésAdir</i> en què surt <i>ampolla</i>	606
Imatge 89. Entrada de <i>caragol</i> a l' <i>ésAdir</i>	608
Imatge 90. Fitxa l' <i>ésAdir</i> en què s'empra <i>feina</i>	612
Imatge 91. Entrada de l' <i>ésAdir</i> en què surt <i>judici</i>	614
Imatge 92. Entrada de l' <i>ésAdir</i> en què surt <i>petit</i>	615
Imatge 93. Fitxa de l' <i>ésAdir</i> en què s'usa <i>nena</i>	617
Imatge 94. Relació de geosinonímia al LEMAV entre <i>xiquet</i> i <i>noi</i>	617

Abreviacions

ALDC	<i>Atles Lingüístic del Domini Català</i>
AVL	Acadèmia Valenciana de la Llengua
CCMA	Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals
CEIP	Centre d'educació infantil i primària
CRA	Col·legi rural agrupat
DCVB	<i>Diccionari català-valencià-balear</i>
DECat	<i>Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana</i>
DGLC	<i>Diccionari general de la llengua catalana</i>
DIEC	<i>Diccionari de la llengua catalana</i> de l'Institut d'Estudis Catalans
DNV	<i>Diccionari normatiu valencià</i>
GNV	<i>Gramàtica normativa valenciana</i>
GIEC	<i>Gramàtica de la llengua catalana</i> de l'Institut d'Estudis Catalans
IEC	Institut d'Estudis Catalans
IIFV	Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
LEMAV	<i>Llibre d'estil per als mitjans audiovisuals en valencià</i>
M-TdS	Mancomunitat de la Taula del Sénia
PLC	Projecte lingüístic de centre
<i>Proposta</i>	<i>Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana</i>
UAB	Universitat Autònoma de Barcelona

ZER

Zona escolar rural

1. Introducció

En aquest primer capítol presentem al lector les claus i els punts bàsics d'aquesta recerca. En primer lloc, es mostra la motivació per engegar la present tesi (§ 1.1.); en segon lloc, el descobriment de la qüestió que es planteja en aquesta investigació (§ 1.2.); en tercer lloc, els precedents del tema d'aquesta tesi doctoral (§ 1.3.); en quart lloc, l'objecte d'estudi de la recerca (§ 1.4.). També, s'indica al lector, en quint lloc, l'objectiu d'aquesta anàlisi i s'enumeren les preguntes d'investigació (§ 1.5.). A més, s'enuncien les hipòtesis de partida (§ 1.6.); es detalla la metodologia (§ 1.7.), i, finalment, s'exposa l'estructura de la tesi (§ 1.8.).

1.1. Motivació de la investigació

La motivació per engegar aquesta investigació està lligada a la presa de consciència que cal normalitzar la presència dels geolectes occidentals de la llengua catalana en l'estàndard en els àmbits en què aquesta varietat té més influència i impacte en la societat: l'ensenyament i els mitjans de comunicació de massa. Aquesta normalització és necessària, d'una banda, perquè els parlants se senten representants en l'estàndard i, de l'altra, perquè el model dels mestres i dels periodistes s'adapte a les propostes de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL).

En aquest sentit, per un cantó, el fet d'haver nascut a la cruïlla dels Països Catalans, a Alcanar, i, per tant, tindre el tortosí com a varietat geolectal pròpia, em permet discernir entre els trets genuïns d'aquest geolecte d'aquells que no ho són. Per l'altre, haver cursat estudis universitaris, de grau i de màster, en Filologia Catalana i, més concretament, haver après la idiosincràsia de l'estàndard de la llengua catalana em permeten apreciar que el model d'estàndard que difonen mestres i periodistes tortosins és allunyat de la llengua genuïna i real que coneixem la meua comunitat de parla i jo mateixa. Conseqüentment, quan els usuaris d'aquest grup geolectal sentim aquest model de llengua¹, la reacció és de desarrelament i de no identificació amb el

---

¹ En aquesta tesi entenem i empem el concepte *model de llengua* amb la definició que proposa Baldaquí Escandell (2006: 21), això és, com «el conjunt de formes lingüístiques seleccionades i usades predominantment per un individu o grup social».

patró que la resta de públic —que no comparteix ni coneix de primera el tortosí— vincula amb el meu territori.

És per això que és indispensable investigar i valorar la situació de l'estàndard occidental difós en un territori que, tot i que es presenta administrativament transfronterer, estava situat en «la tranquil·la deriva evolutiva» fins que es va veure destorbat per «l'aparició de models lingüístics amb una gran capacitat d'atracció mimètica, a causa del prestigi que generen els àmbits d'ús on es vehiculen», segons Pradilla (2006: 28).

En darrer lloc, convé indicar que aquesta tesi doctoral s'ha elaborat gràcies a la concessió de la beca de Personal Investigador en Formació del Departament de Filologia Catalana i de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) amb una durada de 36 mesos (octubre 2015 - octubre 2018). També s'emmarca en el projecte FFI2016-80191-P, (AEI/FEDER, UE) «Extensión social de la norma lingüística en los medios de comunicación durante el siglo xx», dirigit pel doctor Daniel Casals i Martorell i finançat pel Ministeri d'Economia i Competitivitat (2016-2020), i en el Grup de Recerca en Història de la Llengua Catalana de l'Època Contemporània (2017 SGR 1696).

1.2. Detecció del problema

El pes econòmic, polític, cultural i demogràfic de Barcelona, tot en territori oriental, contribueix al fet que es vincule —erròniament— el català central amb l'única varietat vàlida i apta per als registres formals, és a dir, amb l'estàndard, i, de retruc, que es releguen els parlars del bloc occidental a varietats vàlides únicament en els registres informals. Conseqüentment, les poques ocasions en què es pot sentir el geolecte tortosí en registres formals en la televisió pública catalana —TV3— és en els *Telenotícies* mitjançant dos periodistes que informen sobre notícies d'àmbit més general i el corresponsal de les Terres de l'Ebre². Per tant, el fet que hi haja, d'una banda, des dels inicis de TV3, poques veus occidentals i, de l'altra, que el model planificat occidental no s'haja vehiculat entre els ensenyants té com a conseqüència

---

² Les Terres de l'Ebre és un dels vuit àmbits funcionals territorials de Catalunya i comprèn les comarques més meridionals de Catalunya: Ribera d'Ebre, Terra Alta, Baix Ebre i Montsià. Convé tindre en compte que totes les localitats catalanes objecte d'estudi d'aquesta investigació se situen al Montsià.

que, a hores d'ara, l'estàndard oral està pels periodistes tortosins tinga trets fonètics i morfològics del català central. Recíprocament, els mestres prenen com a referència la llengua dels mèdia³ atès que identifiquen la varietat estàndard amb la llengua que aquests difonen, això és, la varietat apta per a les relacions secundàries —fora del nucli familiar i del grup d'amistats.

De fet, aquesta tesi és la culminació de diversos projectes que tenen com a objecte d'estudi la difusió de l'estàndard oral en el territori tortosí d'un dels dos àmbits que s'estudien en aquesta investigació —sector de l'ensenyament i els mèdia. En primer lloc, hem estudiat el model de llengua dels periodistes tortosins que treballen al *Telenotícies Comarques Tarragona* de TV3 en el marc del Treball de Fi de Grau del Grau de Llengua i Literatura Catalanes de la UAB durant el curs 2012-2013 i recollit a «La presència del tortosí al *Telenotícies comarques Tarragona* de TV3» (en premsa).

En segon lloc, hem continuat aquesta línia d'investigació ampliant el corpus d'estudi en el Treball de Fi de Màster del Màster Oficial Interuniversitari d'Estudis Avançats en Llengua i Literatura Catalanes el curs 2013-2014 amb el títol *El model d'estàndard occidental al Telenotícies de TV3*, una síntesi del qual està publicada a «Integració dels dialectes occidentals a l'estàndard formal televisiu» (en premsa).

En tercer lloc, sobre el model de llengua que aprenen els alumnes situats en la zona tortosina, a «"Lo color vermell serà lo roig". Ús dels geosinònims en la població escolar d'Alcanar» (2018) hem analitzat l'anivellament lingüístic, sobretot en el pla lèxic, al primer curs del cicle inicial de primària de l'escola d'Alcanar —població que també és objecte d'estudi en la present investigació— amb la intenció de comprovar l'existència o la pèrdua de determinades variants autòctones dins de l'aula entre l'alumnat canareu. La interrelació entre els dos objectes d'estudi esmentats —el model de llengua dels mitjans de comunicació i el de l'escola— és clara: tant els periodistes com els ensenyants són agents potents d'estandardització lingüística a la societat. En canvi, a «A Alcanar ja no volen palometes. Presència del lèxic tortosí a les aules de primària» (en premsa), examinem el model de llengua de les docents d'aquests

---

³ Entenem aquest mot segons la definició que trobem en l'entrada del DNV, això és, «conjunt dels mitjans audiovisuals».

alumnes. Aquests dos darrers treballs s'emmarquen en l'assignatura La Llengua Catalana en el seu Context. Ús i Realitat Social, del Màster Oficial Interuniversitari d'Estudis Avançats en Llengua i Literatura Catalanes.

Així, la present investigació esdevé un estadi més del procés que vam començar el 2013 i continuar el 2014. A més, ara se'ns permet desenvolupar i estudiar en profunditat aquest tema a fi de demostrar a la comunitat científica la importància de vetllar, de potenciar i d'usar l'estàndard en la modalitat occidental i d'ensenyar-lo a l'escola, ja que en el medi educatiu s'assenten les primeres pautes lingüístiques de l'estàndard.

1.3. Precedents

Diversos autors han estudiat el model de llengua referencial que estenen els dos àmbits que s'analitzen en aquesta tesi doctoral en la zona tortosina: això és, el món educatiu i el dels mèdia.

En primer lloc, la llengua de l'ensenyament en algun punt de la Mancomunitat de la Taula del Sénia (M-TdS) —o, per extensió, de les localitats de l'antiga diòcesi de Tortosa— la va tractar, en primer lloc, Beltran i Caballé, que, el 1986, va publicar *L'estàndard occidental. Una proposta sobre l'estàndard català a les terres del darrer tram de l'Ebre*, un manual en què l'autor desgrana les principals variants tortosines —sobretot de morfologia— que els docents d'aquest territori poden vehicular en l'escriptura.

A partir de llavors, destaquem especialment els articles de Buj Alfara (1999, 2000, 2001b i c, 2002a i b, 2003b, 2008) per difondre i reivindicar l'ús de les formes tortosines estàndards al món educatiu. D'entre tota la seua producció, sobresurt el projecte *Model de llengua per a l'ensenyament. Montsià, Baix Ebre, Terra Alta i Ribera d'Ebre*, del 2001, adreçat als docents d'aquestes comarques, en el qual s'inventarien els trets tortosins estàndards que convindria que els mestres incorporessin al seu patró lingüístic dins de l'aula. D'altra banda, trobem «Model de llengua a l'aula», de Pont (2003), en què es recalca la incidència de la llengua de l'entorn al centre educatiu.

L'anivellament lingüístic cap a formes estàndards del català central que es propicia des de l'escola ha estat denunciat, també, en diverses publicacions per Navarro (1995), Aragonés (2000), Subirats Aleixandri (2000), Ginebra/Navarro (2003) i Pradilla (2006), que, alhora, alerten del desconeixement, entre els docents, de les formes estàndards del català occidental.

Quant a estudis empírics que tracten —amb més o menys aprofundiment— sobre el model de llengua que es vehicula en aquest territori —recordem-ho, tant en l'administració catalana com valenciana—, disposem de la tesi doctoral de Pradilla, titulada *Variació i canvi lingüístic en curs al català de transició nord-occidental/valencià* (1993), que examina la transformació de la realització de l'ordre prepalatal sonor (/ʒ/-/dʒ/) en la posició intervocàlica —que, per exemple, afecta el substantiu *pagès*, en el qual podem trobar les realitzacions *pa[ʒ]ès*, *pa[jʒ]es* i *pa[dʒ]ès*— al municipi valencià de Benicarló. Pradilla (1995: 178) conclou que «s'observen símptomes [en la població] de la “valencianització” [...] en el discurs formal, fins i tot en el nivell fonètic».

A l'altra banda del Sénia trobem el treball de Massip (1996), «La variació lèxica: un assaig d'estudi en el dialecte tortosí», que es desprèn d'una part de la seua tesi doctoral, *El lèxic tortosí: història i present* (1991), en la qual analitza, a partir de parelles de geosinònims, quina variant —la tortosina o la del català central— prefereixen 154 alumnes de 14 a 18 anys de l'institut Joaquim Bau de Tortosa i també del centre de Formació Professional d'aquesta localitat. Els resultats mostren «un procés d'innovació en alguns mots [...] que comporta una pèrdua dels més propis» (Massip, 1996: 158).

De la mateixa manera, Izquierdo (2003), a l'article «Els xiquets i xiquetes de Tortosa diuen *nen* i *nenà*», investiga el model de llengua escrita que s'aprèn a l'escola a través de l'enquesta a 178 alumnes entre 5 a 11 anys d'un col·legi públic de Tortosa. Dels resultats d'aquestes enquestes, l'autora interpreta que en la llengua dels informants es detecta un component endodiglòtic, és a dir,

el fet que dins d'una mateixa llengua s'establisca una situació diglòssica: unes formes A, normatives, aptes per als contextos formals, es veuen substituïdes per unes formes

B de la mateixa llengua, a causa de la infravaloració i el desconeixement de les formes pròpies normatives.

Izquierdo (2003: 355)

D'altra banda, Aragonés (2005, 2006) presenta l'estudi centrat en el buidatge de tots els llibres de text de l'assignatura de Llengua dels instituts públics d'ensenyament secundari de les Terres de l'Ebre i de sis centres de les comarques valencianes dels Ports, Alt Maestrat i Baix Maestrat per a comprovar si vehiculen un model respectuós amb la resta de domini lingüístic. Com a conclusió, l'autor extrau que els manuals de banda i banda del Sénia, frontera natural i administrativa entre el Principat i el País Valencià, no difonen un model de llengua a partir del qual els alumnes es poden sentir identificats.

Pel que fa a estudis d'aquesta índole en la resta de territori occidental del Principat, trobem la recerca d'Alonso/Suïls (1993), que posa de manifest l'arraconament de la desinència tradicional⁴ *-o* en les formes del present de subjuntiu en la comarca del Segrià —en registres formals— a favor de l'adopció de la solució estàndard del català central, això és, terminades amb *-i*. Concretament, els autors parteixen «de la suposició que aqueixa jerarquització [de registres] no és del tot clara, per al parlant català. De manera que el que ha de ser la varietat estàndard o referencial porta camí d'imposar-se [...] en els nivells menys formals» (Alonso/Suïls, 1993: 15).

Així mateix, la investigació de Romero (1995) demostra el procés de substitució de l'article etimològic *lo* al Pallars Jussà entre la primera generació de població escolaritzada en català. També Carrera-Sabaté (1995, 2002) analitza la incidència de l'escolarització entre els escolars d'Alguaire i de Lleida a partir de la vocal pretònica /a/ en posició absoluta, això és, en mots començats, per exemple, per *es-* i *en-*. Els resultats de l'estudi indiquen «que els parlants que produeixen menys la solució [a] són els de 6 a 20 anys, que coincideixen a ser els que han tingut una escolarització en català» (Carrera-Sabaté, 2002: 231). Finalment, Romero (2001), en la tesi doctoral que

---

⁴ De fet, aquesta és la variant característica del nord-occidental. A § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS» veurem que hi ha poblacions de la M-TdS que també tenen aquest morfema com a solució genuïna.

porta per nom *Canvi lingüístic en morfologia nominal a la Conca de Tremp*, documenta el canvi lingüístic de cinc formes tradicionals de morfologia nominal —article *lo*, pronoms *me* i *se*, pronom *mos*, demostratiu *aguest* i *aguell*, i possessiu femení amb *wau* com *meua*. A tall d'exemple, sobre els possessius l'autora detecta l'abandonament de la solució occidental a favor de l'adopció de la variant característica del bloc oriental (*meva*) i atribueix aquest retrocés a l'acció nivelladora del sistema educatiu:

Possiblement, la fragmentació de l'espai comunicatiu català i el fet de tractar-se d'un tret en regressió a causa de la vehiculació de les variants en *v* a través de l'escola contribueixin a una situació immobilista a favor de la variant més disponible a nivell escrit i formal, que és també la que s'ha transmès en l'ensenyament.

Romero (2001: 326)

Amb referència a l'impacte del model de llengua dels dos sectors que analitzem en el dialecte nord-occidental, hi ha l'estudi de Massanell i Messalles (2011: 18) que porta per nom *Permeabilitat del català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu: el cas de l'Alt Urgell* i posa de manifest que

El model de català que ha anat penetrant en la societat a través d'aquests canals [ensenyament i mèdia] ha estat el de la llengua estàndard. Així, el model de llengua estudiat al col·legi es correspon amb l'estàndard escrit. El model de llengua de la televisió, al seu torn, es correspon amb un intent d'estàndard oral. En aquest sentit, cal destacar el desequilibri dialectal a TV3 i Canal 33, perquè l'estàndard sol presentar-s'hi en la modalitat central (locutors, doblatge de pel·lícules, telenovel·les, concursos, etc.).

En l'àmbit valencià trobem la tesi doctoral de Baldaquí Escandell (2000: 15), titulada *Els programes educatius bilingües a la comarca de l'Alacantí. Estudi sociolingüístic*, que té com un dels objectius principals «descriure el model de llengua formal dels alumnes dels programes educatius bilingües de l'Alacantí, i comparar-lo amb el model de llengua de les generacions anteriors i amb les propostes de la normativa lingüística». De fet, a Baldaquí Escandell (2006: 117) trobem publicada la part de la tesi doctoral específica sobre aquesta qüestió, que com a conclusió presenta que «les innovacions fonètiques que s'estenen entre els jòvens són, sobretot, les que tenen un reforç en la

llengua escrita [...] i les que són paral·leles a la llengua dominant [el castellà]». També a Baldaquí Escandell (2015), l'autor analitza com els alumnes valencians valoren les diverses variants proposades pels dos models normatius, això és, el de l'Institut d'Estudis Catalans i el de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Entre els resultats, destaquem que «les solucions lingüístiques particularistes [de l'AVL] no aconsegueixen una major identificació dels usuaris joves» (Baldaquí Escandell, 2015: 147).

A més, prenem com a precedent, també, la tesi de Segura-Llopes (2001), anomenada *Variació dialectal i estandardització al Baix Vinalopó*, que en la segona part descriu el model de llengua dels escolars d'aquesta comarca del sud alacantí tenint en compte el programa escolar en què estan matriculats⁵. A Segura-Llopes (2002: 142) trobem una síntesi d'aquest capítol, en què s'assenyala que

l'índex de vitalitat lingüística de la comunitat concreta a la qual pertany l'individu [l'alumne] és determinant en l'estructura i trets de la llengua. Si la localitat on viu l'individu posseeix una presència elevada de l'ús del català, la qualitat lingüística dels infants millora notablement.

Amb relació a l'escola valenciana, convé remarcar la tesi doctoral de Viadel (2014), denominada *Educació, llengua i comunicació al País Valencià (1962-2011). Una anàlisi sociològica del moviment social valencianista i del procés històric d'introducció del valencià en el sistema educatiu*, en què s'estudia l'evolució del valencianisme a l'escola des del 1962 fins al 2011. Com a conclusió, Viadel (2014: 379) sosté «que el valencianisme escolar es gesta guiat amb la voluntat de construir una escola valenciana, [...] **harmònica amb l'entorn cultural i lingüístic del propi país**⁶ i, per tant, antagònica als preceptes escolars del franquisme». A més, sobresurten les aportacions a *Llengua, societat i ensenyament* (2003) com ara la de Coba Femenia (2003) sobre el tractament de les formes dels possessius en els llibres de text de 3r i 4t de l'Educació Secundària Obligatoria.

D'altra banda, la incidència i l'extensió del model de llengua estàndard en l'escola també s'han investigat en l'àrea oriental, principalment en l'àmbit fonètic. Ens

---

⁵ Com sabem, al País Valencià hi ha diferents programes educatius que es caracteritzen per una major o menor presència del valencià com a llengua d'instrucció a les aules públiques.

⁶ La negreta és nostra.

hi referim, doncs, perquè els treballs es relacionen amb el sistema educatiu, per bé que no fan referència ni al territori objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral ni al bloc occidental.

Per exemple, sobre la regressió de la iodització tradicional —*pa[j]a*— trobem, d'una banda, Pons i Griera (1992), que circumscriu el seu treball en la localitat de Barberà del Vallès; de l'altra, Bau/Font (1992) es fixen en la Plana de Vic. Finalment, Vilà Comajoan (1992) comenta aquest fenomen arreu de diversos punts situats en el bloc oriental del Principat.

Altrament, tot i que no es refereix a la gestió composicional de l'estàndard, però sí al discurs de l'ensenyament, hi ha el treball de Cros (1999). En la seua tesi doctoral, *Aspectes del discurs acadèmic: estratègies comunicatives de la primera classe d'un curs*, l'autora se centra en l'estudi del discurs oral d'un grup de docents de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona durant la primera jornada lectiva del curs escolar. D'aquesta mateixa disciplina —sobre la llengua dels ensenyants universitaris durant la primera classe del curs— és la tesi de Grau (2004: 143), que porta per nom *La modalització: manifestacions de la subjectivitat lingüística en els discursos acadèmics orals i escrits*, on es posa de manifest que en un acte comunicatiu d'aquesta tipologia sempre es localitzen «els indicis de persona, el *jo* (i el *nosaltres*) i el *tu* (i el *vosaltres*), que denoten el locutor i l'al·locutari, i altres formes de pronoms personals, possessius, demostratius i flexions verbals [...]».

En relació amb la importància de l'escola com a ens vehiculador de l'estàndard i, també, sobre els vincles entre la llengua de l'entorn i l'estàndard, sobresurten les contribucions d'Aracil (1979), precursor de la introducció d'aquest tema en la lingüística catalana, i de López del Castillo (1988), pioner de la defensa de la integració i protecció de la llengua de l'entorn a l'escola. Posteriorment, a propòsit de la defensa —més o menys acèrrima— de l'extensió d'una llengua estàndard creada a partir de les formes dels principals dialectes catalans destaquem les aportacions del mateix Fabra (1919, 1923), Lamuela/Murgades (1984), Polanco (1984), Lamuela (1987), Casanova (1990), Marí (1990), Bastardas (1996), Bibiloni (1997) i Sistac (1998a, 2000).

En segon lloc, sobre el model d'estàndard tortosí als mitjans de comunicació d'aquesta àrea geolectal, convé destacar *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral*, d'Aragonés (1995), pel fet de ser el primer manual que se centra en el model lingüístic oral dels periodistes d'aquest territori. D'altra banda, el 2004 es publica *Català per a periodistes de les Terres de l'Ebre*, escrit per Aragonés/Duran/Inglà, que va adreçat especialment als professionals tortosins de la premsa escrita. A més, a propòsit de tota l'àrea occidental de Catalunya, trobem el manual *El català nord-occidental. Descripció i orientacions ortoèpiques*, de Julià-Muné/Romero/Creus (2004), una proposta fonètica per a l'ús oral formal nord-occidental en què es tenen en compte les particularitats de les diverses varietats geolectals d'aquest territori —això és, lleidatà, tortosí, ribagorçà i pallarès— i s'assenyalen els fenòmens «que, a parer nostre, haurien de contribuir a perfilar un model d'estàndard oral assumible i acceptable per als parlants nord-occidentals» (Julià-Muné/Romero/Creus, 2004: 21). Concretament, aquest manual va destinat als docents i als periodistes d'aquesta àrea dialectal, si bé tots els trets s'exemplifiquen a partir de textos dels mèdia. També, en el *Llibre d'estil dels mitjans audiovisuals en valencià* (d'ara en avant, LEMAV), de Castillo/Fenollosa/Garcia/Mas/Moltó/Olmos, es fa referència al territori valencià tortosí a través de l'etiqueta «comarques septentrionals».

De fet, múltiples autors han retret, durant els darrers vint anys, la necessitat d'establir i vehicular un estàndard decididament polimòrfic i composicional en els mitjans d'aquestes comarques centrals del domini lingüístic i també en les televisions públiques territorials. Destaquen les aportacions d'Aragonés (1996), Ginebra/Navarro (2003) i Pradilla (2006). En aquest sentit, aquest fragment de Ginebra/Navarro (2003: 479) resumeix la tesi que defensen tots aquests autors:

L'ús d'una forma o una altra de la llengua no ha d'estar determinada per la vinculació administrativa del territori a un o altre dels principals centre difusors de l'estàndard (Barcelona o València), sinó que més aviat cal que responga a la proximitat real que aquella forma tinga amb qualsevol de les formes que l'estàndard [...] posa a disposició dels parlants.

Respecte a investigacions de caràcter pràctic que descriuen i analitzen el model de llengua difós pels mèdia tortosins trobem Espelta i Sabaté (2003), que examina el patró lingüístic de la publicació *La Veu de l'Ebre*. També, Montserrat Grau (2003a i b) estudia el model de llengua de sis publicacions periòdiques ebrenques i de vuit emissores radiofòniques del territori tortosí de Catalunya i constata «la tendència a l'anivellament lingüístic i que [...] era directament proporcional al grau de formalitat del programa, de l'article o del mitjà» (Montserrat Grau, 2003b: 245). En darrer lloc, remarcuem Castellà Espuny (2003), que analitza el patró lingüístic de les publicacions periòdiques escrites a les comarques centrals del domini lingüístic —la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Baix Ebre i el Montsià, el Matarranya, els Ports i el Baix Maestrat. En el treball esmentat es demostra que en la premsa de les Terres de l'Ebre «la gran part dels exemplars observats estan escrits majoritàriament en un model pràcticament oriental» (Castellà Espuny, 2003: 505).

Igualment, també hi ha recerques que giren entorn el model lingüístic en els mèdia d'altres punts del territori occidental. Per exemple, pel que fa a l'àrea central del nord-occidental hi ha les aportacions dels membres del projecte «Estudi dels Mitjans de Comunicació Orals Nord-Occidentals» de la Universitat de Lleida. Concretament, a «Els mitjans de comunicació orals a Lleida», Creus/Romero (1999) descriuen el model lingüístic dels locutors lleidatans dels informatius radiofònics de Lleida de les cadenes Catalunya Ràdio, Ràdio Nacional d'Espanya a Catalunya, Ràdio Lleida-Cadena Ser, Onda Cero Lleida, Onda Rambla, Cadena Cope, Segre Ràdio i Com Ràdio-Freqüència Lleida. La seua anàlisi constata que els periodistes d'aquesta àrea geolectal «mantenen els trets vocàlics tòncics i àtons que caracteritzen la varietat lleidatana» —com la no neutralització de les vocals àtones, *pr[o]vínci[e]s*— mentre que no empen les formes morfològiques ni lèxiques patrimonials (Creus/Romero, 1999: 35). Sobre el model lingüístic en les emissores de ràdio lleidatanes també hi ha el treball de Julià-Muné (2002: 77), que posa de manifest «la necessitat de concretar un model d'estàndard oral nord-occidental adaptat i adequat [...] a les necessitats dels professionals dels mitjans de comunicació orals de l'àmbit nord-occidental».

A banda, trobem investigacions sobre el patró lingüístic dels mèdia d'altres zones geolectals, com ara la tesi doctoral de Puigròs i Caldentey (2003), anomenada *El*

model de llengua de TVE a les Illes Balears. Anàlisi fonètica i morfològica, que examina nou programes que tenen el nivell de formalitat diferent, això és, des dels informatius fins a un debat futbolístic. L'autora conclou que el control lingüístic de trets fonètics i morfològics és superior en els informatius que en programes més informals, com ara debats.

Amb relació a recerques que analitzen la difusió de l'estàndard a TV3 i Catalunya Ràdio des d'una perspectiva composicional sobresurten Bassols/Rico/Torrent (ed.) (1997) —del grup Llengua i Mèdia de la UAB—, Bassols (2002), Llengua i Mèdia (2004), Camps / Casals i Martorell (2009) i Casals i Martorell (2009). D'una manera particular, el model de llengua occidental estès en les produccions de ficció de TV3 —això és, del col·loquial mediatitzat— ha estat objecte d'estudi de Paloma (1997, 1999), Bassols/Segarra (ed.) (2009), Massanell i Messalles (2009) i Ferrer-Huch (2017).

En darrer lloc, quant a treballs que fan alguna aportació teòrica sobre la necessitat d'implementar en els mèdia un model realment composicional ressaltem Vallverdú (1986, 2000), Marí (1987, 1990), Casanova (1990), Polanco (1990a i b, 1996), Bassols/Rico/Torrent (ed.) (1997), Mollà (1997), Navarro Cid / Rull Muruzàbal (1998), Casals i Martorell (2009), Julià-Muné/Creus (2005), Creus/Romero (2005) i Gifreu (2011, 2014).

1.4. Objecte d'estudi

L'objecte d'estudi d'aquesta recerca està constituït per dos blocs de dades: el del sector de l'ensenyament i el dels mèdia. En primer lloc, doncs, l'objecte d'estudi és el model de llengua oral que els ensenyants vehiculen als alumnes del primer curs d'educació primària de l'àrea geogràfica tortosina. En particular, examinem les variables fonètiques, morfològiques i lèxiques atès que, com exposa Massanell i Messalles (2012: 101) a propòsit al nord-occidental, «tret de divergències en aspectes de concordança, que afecten les anomenades *oracions del tipus IV* de Fabra [...] no es tenen gaire més dades sobre diferències sintàctiques entre el nord-occidental i el central». A més, no tenim en compte aquest nivell del llenguatge perquè cap dels autors consultats destaca trets sintàctics del tortosí de l'àrea que ens és objecte

d'estudi. Pel que fa als informants, s'ha pres una mostra integrada pel discurs de 28 mestres d'aquest nivell educatiu de les escoles públiques dels 20 municipis catalanovalencians que integren la Mancomunitat de la Taula del Sénia. El mapa que hi ha tot seguit mostra en gris fosc les poblacions objecte d'anàlisi. Per contra, les quatre localitats assenyalades en gris més atenuat corresponen als municipis de la M-TdS que, en el moment de la recollida de dades⁷, no disposaven d'un grup del primer curs del cicle inicial de primària i, per tant, queden excloses d'aquesta investigació.

Mapa 1. Localitats de la M-TdS objecte d'estudi d'aquesta tesi. Font: elaboració pròpia

A més, contrastem les dades dels docents amb les dels alumnes. És a dir, es pren com a filtre de l'objecte d'estudi els usos lingüístics adquirits per l'alumnat d'aquests tutors, dades que s'extrauen a partir d'una sèrie de preguntes i un àlbum d'imatges per als escolars dels docents objecte d'estudi. Així, aquestes enquestes tenen com a finalitat recollir dades complementàries sobre el model de llengua que reben els xiquets a l'escola a través dels docents i dels llibres de text. L'enquesta consta de dos parts diferents: l'àlbum de fotografies i un test morfològic en què els alumnes havien de

⁷ Vg. § 1.7. «Metodologia».

completar la frase amb el verb que representava l'acció de la fotografia o contestar una pregunta de resposta lliure⁸.

Més concretament, si ens centrem en el primer bloc d'estudi, en aquesta tesi doctoral s'examinen les dades dels mestres del primer curs de primària del 100 % de les escoles de les poblacions catalanes i valencianes pertanyents a la Mancomunitat de la Taula del Sénia que en la fase de recollida de dades, això és, durant el curs escolar 2015-2016, tenien alumnes del primer curs del cicle inicial de primària. Arribats en aquest punt, s'ha de recalcar que la totalitat dels centres valencians objecte d'anàlisi d'aquesta tesi apliquen el Programa Plurilingüe d'Ensenyament en Valencià, és a dir, el valencià és la llengua vehicular de l'ensenyament. Per tant, la mostra és homogènia quant al nivell educatiu, a l'edat dels alumnes i al model d'ensenyament, o siga, el català com a llengua vehicular. D'aquesta manera, s'estudien 20 localitats i 29 escoles, ja que hi ha municipis que tenen més d'un col·legi, com detallarem més endavant.

En aquest sentit, convé remarcar que hi ha centres d'àrees rurals poc poblades que s'agrupen amb altres col·legis a l'hora de fer gestions i dissenyar un projecte educatiu —per tant, empen els mateixos llibres de text. Concretament, a Catalunya aquesta confluència s'anomena Zona d'Escola Rural (ZER) i, al País Valencià, Col·legi Rural Agrupat (CRA). Es distingeixen, sobretot, perquè en una mateixa aula hi ha alumnes de diversos cursos educatius i perquè els grups no són gaire nombrosos.

En aquesta tesi doctoral hi ha dos ZER i dos CRA. En primer lloc, les escoles de Mas de Barberans, la Galera, Godall i Freginals conformen —juntament amb Masdenverge⁹— el ZER Montsià. En segon lloc, l'escola de les Cases d'Alcanar s'agrupa amb el ZER Mediterrània —amb els centres dels nuclis de Sant Jaume d'Enveja i Amposta. En tercer lloc, ja al País Valencià, els aularis de Canet lo Roig, la Jana i Cervera del Maestrat es congreguen al CRA Araboga. Finalment, els centres de Rossell i Sant Rafel del Riu es reuneixen en el CRA la Bardissa —també amb els grups de la Poble de Benifassà. En la graella que es mostra tot seguit veiem com els aularis del País Valencià no tenen nom propi, com sí que succeeix en les escoles de Catalunya.

---

⁸ A 1.7.1.2. «Dades dels alumnes» es concreten aquestes preguntes i s'aporten exemples del qüestionari.

⁹ Aquesta població no forma part de la M-TdS, per això, queda exclosa d'aquesta anàlisi.

Tanmateix, tal com detallarem a § 1.7.1.3. «Estructura de l’anàlisi en el cos del treball», en els municipis en què només hi ha una escola, a l’anàlisi fem servir el nom de la localitat, cosa que succeirà en les poblacions dels ZER i dels CRA.

En la taula que apareix a continuació, en la columna de la dreta, es fa una llista del nom dels col·legis en què s’han recollit mostres per a estudiar i, en la de l’esquerra, s’assenyala la població en què es localitzen:

Població	Nom del centre¹⁰
la Sénia	Escola Jaume I
Mas de Barberans	Escola Teresa Subirats i Mestre - ZER Montsià
Santa Bàrbara	Escola Jaume Balmes
la Galera	Escola Sant Llorenç - ZER Montsià
Godall	Escola Sant Salvador - ZER Montsià
Freginals	Escola Mestre Josep Roncero i Pallarès - ZER Montsià
Sant Carles de la Ràpita	Escola Carles III
Sant Carles de la	Escola Horta Vella

¹⁰ Quant a la nomenclatura de les escoles, hem consultat els noms al *Directori de centres educatius*, per als col·legis catalans, i a la *Guia de centres*, per a les escoles valencianes. Això no obstant, s’han traduït al valencià el nom de les escoles valencianes que, en aquesta guia, apareixen en castellà, atès que en la documentació que vam recollir d’aquests col·legis (vg. § 1.7. «Metodologia»), el nom que empren els centres és en valencià.

Ràpita	
les Cases d'Alcanar (Alcanar)	Escola Marjal - ZER Mediterrània
Alcanar	Escola Joan Baptista Serra
Ulldecona	Escola Ramón y Cajal
Vinaròs	CEIP Jaume I
Vinaròs	CEIP Manuel Foguet
Vinaròs	CEIP Nostra Senyora de l'Assumpció
Vinaròs	CEIP Mare de Déu de la Misericòrdia
Vinaròs	CEIP Sant Sebastià
Sant Jordi	CEIP Lluís Tena
Traiguera	CEIP Verge Font de la Salut
Sant Rafel del Riu	CRA La Bardissa
Morella	CEIP Mare de Déu de la Vallivana
Canet lo Roig	CRA Araboga
Rossell	CRA La Bardissa
la Jana	CRA Araboga

Cervera del Maestrat	CRA Araboga
Càlig	CEIP Felicinda Collell
Benicarló	CEIP Ángel Esteban
Benicarló	CEIP Marqués de Benicarló
Benicarló	CEIP Maestro Eduardo Martínez Ródenas
Benicarló	CEIP Mestre Francesc Catalán

Taula 1. Llista de les poblacions i de les escoles analitzades

El corpus d'anàlisi d'aquest àmbit està constituït, per un cantó, per 27 lliçons magistrals (93 % del total), això és, una classe d'un tutor de primer de primària de cadascuna d'aquestes escoles. Les intervencions dels mestres van ser enregistrades en gravacions de so durant el curs 2015-2016. Pel que fa al 7 % restant, fa al·lusió als dos centres en els quals no vam poder gravar una lliçó. En primer lloc, la direcció de l'escola de les Cases d'Alcanar no va autoritzar l'enregistrament sonor d'una classe adduint la protecció de les dades dels alumnes. Això no obstant, convé insistir que comptàvem amb el permís de la directora dels Serveis Territorials d'Ensenyament a les Terres de l'Ebre, que ens va atorgar per escrit tant l'accés als centres escolars de la comarca del Montsià —on es localitzen totes les escoles catalanes— com la gravació de les lliçons dels ensenyants, sempre que no es fessen públiques dades personals dels alumnes.

En aquest sentit, s'ha de destacar que en el present treball no es difon cap informació que vulnere la privacitat dels informants ni que permeta reconèixer la identitat de cap dels alumnes ni dels mestres ni de cap membre de l'equip directiu dels centres analitzats. És més, cal remarcar que totes les dades recollides han estat utilitzades exclusivament per a finalitats d'investigació i són custodiades per la

investigadora, que es compromet a no cedir-les a tercers. Per tant, es respecta minuciosament la normativa de protecció de dades personals i de respecte a la imatge.

Finalment, d'acord amb la direcció del centre de les Cases d'Alcanar, vam poder accedir a un grup de primer de primària i, en lloc d'enregistrar la lliçó, vam anotar en un quadern les variants sensibles a ser tractades en l'anàlisi de dades que l'ensenyant d'aquell grup emprava durant la classe de Llengua, que dura seixanta minuts.

En segon lloc, la tutora del col·legi de Sant Rafel del Riu no va acceptar ser enregistrada al·legant que no se sentiria còmoda pel fet de ser gravada. Sobre aquest cas concret, en la sessió de Seguiment de Tesi del curs 2016-2017 es va exposar aquesta situació a la comissió¹¹ i, conjuntament, es va acordar que aquesta escola continuava formant part del corpus de treball atès que disposem de les dades extretes tant del qüestionari escrit a aquesta tutora (vg. «Annexos») com de les pertanyents a les enquestes als alumnes d'aquest grup (vg. «Annexos»). D'altra banda, en aquesta reunió també es va decidir no excloure aquest centre del tractament qualitatiu de les dades orals, amb l'objectiu d'examinar i tractar la totalitat del corpus d'estudi d'una manera homogènia. Per tant, l'anàlisi quantitativa de les variants orals es refereix a 29 centres i, en conseqüència, mai trobarem que un tret apareix en el 100 % del corpus d'estudi.

Per l'altre cantó, i d'una manera complementària, el corpus d'estudi del sector de l'ensenyament està compost per les dades lingüístiques de 416 alumnes recollides per mitjà d'enquestes als grups d'aquests ensenyants. L'objectiu d'aquesta prova era, d'una banda, conèixer el model de llengua que l'enquestat aprèn a l'escola i, de l'altra, encertir les dades que oferim sobre els tutors. Així, es va passar el qüestionari a tots els alumnes que van assistir a l'escola durant la jornada de recollida de dades.

Convé remarcar que el nombre d'estudiants enquestats és representatiu sobre el total d'alumnes matriculats en aquella aula i les absències que es detecten són les habituals d'una jornada quotidiana. Cal afegir, però, que totes les direccions dels centres van imposar el requisit de no enquestar els alumnes amb necessitats

---

¹¹ Concretament, aquest tribunal estava constituït per les doctores Teresa Cabré Monné i Mar Massanell i Messalles, i el doctor Daniel Casals i Martorell, director d'aquesta tesi doctoral.

educatives especials, que representaven un percentatge ínfim del total de xiquets inscrits en el grup objecte d'estudi. En la taula que presentem a continuació indiquem la població en què es troba el centre estudiat, el nom de l'escola i, en la darrera columna, el nombre d'alumnes enquestats durant la jornada de recollida de dades al col·legi objecte d'estudi.

Població	Nom del centre	Alumnes enquestats
la Sénia	Escola Jaume I	18
Mas de Barberans	Escola Teresa Subirats i Mestre	2
Santa Bàrbara	Escola Jaume Balmes	18
la Galera	Escola Sant Llorenç	7
Godall	Escola Sant Salvador	4
Freginals	Escola Mestre Josep Roncero i Pallarès	3
Sant Carles de la Ràpita	Escola Carles III	25
Sant Carles de la Ràpita	Escola Horta Vella	24
les Cases d'Alcanar (Alcanar)	Escola Marjal	9
Alcanar	Escola Joan Baptista Serra	24
Ulldecona	Escola Ramón y Cajal	21
Vinaròs	CEIP Jaume I	15

Vinaròs	CEIP Manuel Foguet	26
Vinaròs	CEIP Nostra Senyora de l'Assumpció	28
Vinaròs	CEIP Mare de Déu de la Misericòrdia	24
Vinaròs	CEIP Sant Sebastià	25
Sant Jordi	CEIP Lluís Tena	6
Traiguera	CEIP Verge Font de la Salut	11
Sant Rafel del Riu	CRA La Bardissa	5
Morella	CEIP Mare de Déu de la Vallivana	13
Canet lo Roig	CRA Araboga	2
Rossell	CRA La Bardissa	8
la Jana	CRA Araboga	10
Cervera del Maestrat	CRA Araboga	2
Càlig	CEIP Felicinda Collell	15
Benicarló	CEIP Àngel Esteban	23
Benicarló	CEIP Marqués de Benicarló	15
Benicarló	CEIP Maestro Eduardo Martínez Ródenas	21
Benicarló	CEIP Mestre Francesc	12

Taula 2. Registre de les poblacions, el nom dels centres i el nombre d'alumnes enquestats per col·legi

En relació amb el segon àmbit d'estudi, els mèdia, s'examina el model lingüístic emprat pels tres periodistes tortosins que apareixen en les dos edicions del *Telenotícies* de TV3: Glòria Boquizo, Fàtima Llambrich i Víctor Sorribes. El corpus d'estudi està constituït per 101 peces televisives d'informació, recollides entre el setembre del 2016 i el març del 2017.

Així, en total, durant el període de recollida de dades hi ha un total de 101 intervencions entre els tres locutors tortosins. Concretament, Boquizo en firma 22 (22 % del total); Llambrich, 57 (56 % del total) i Sorribes, 22 (22 % restant del total). Respecte a la durada de les peces, el corpus d'estudi consta de 170 minuts, això és, 2 hores i 50 minuts. En aquest sentit, les peces informatives de Boquizo sumen 35 minuts, les de Llambrich, 102 i, finalment, les de Sorribes, 33.

1.5. Objectiu i preguntes de recerca

L'objectiu d'aquesta tesi és analitzar el grau d'integració de la varietat tortosina en l'estàndard oral que vehiculen els dos agents d'estandardització públics més potents de la societat en l'àrea tortosina. Concretament, per un cantó, sobre el món educatiu, s'investiguen els trets que configuren l'estàndard oral que s'estén al sistema d'ensenyament obligatori en les localitats de la Mancomunitat de la Taula del Sénia — territori administrativament fronterer en què es parla el tortosí. Per l'altre, en els mitjans de comunicació de massa audiovisual, s'examinen els usos lingüístics dels periodistes tortosins que són part de l'equip de locutors del programa *Telenotícies* de TV3, és a dir, de la televisió pública de Catalunya.

Plantegem, per tant, un treball basat en l'estudi del model d'estàndard oral difós des d'una perspectiva sincrònica que s'enquadra, alhora, en el marc de l'estudi de l'estàndard, d'una banda, i en el de la planificació lingüística, de l'altra. En aquesta tesi volem demostrar que la línia d'investigació de l'anàlisi de la llengua estàndard oral és solvent per a estudiar el grau d'implantació de la normativa entre els usuaris de la llengua d'àrees administrativament frontereres.

Aquest marc d'investigació serveix per a evidenciar les deficiències en els processos de planificació lingüística de llengües minoritzades, concretament en l'etapa d'implantació de les propostes normatives (Haugen, 1987).

A continuació, tracem les preguntes de recerca que ens plantegem a l'hora d'engegar aquesta tesi doctoral. En primer lloc, llistem les referents al sistema d'ensenyament:

- i. La llengua oral vehiculada pels mestres de les escoles tortosines de la M-TdS es caracteritza pel manteniment o per l'abdicació dels trets genuïns inclosos en l'estàndard oral planificat?
- ii. Quines diferències hi ha entre els usos lingüístics dels docents catalans i valencians?
- iii. Es poden distingir dos models de llengua entre els ensenyants segons el tenor funcional, el to interpersonal¹² o el canal?

En segon lloc, ens proposem aquestes preguntes de recerca sobre el model lingüístic dels locutors de la zona tortosina que treballen als *Telenotícies* de TV3:

- i. La llengua oral difosa pels periodistes tortosins al *Telenotícies* de TV3 es caracteritza pel manteniment o per l'abdicació dels trets genuïns inclosos en l'estàndard oral planificat?
- ii. Es poden distingir dos models de llengua segons el tipus del text periodístic, això és, les intervencions en directe i les gravacions en off?

En darrer lloc, hem cregut convenient afegir una altra pregunta de recerca que interrelaciona els dos sectors objecte d'estudi, això és, els ensenyants i els periodistes tortosins:

Els mestres i els locutors tortosins són conscients del paper que tenen d'agents d'estandardització?

---

¹² Seguim la distribució i la nomenclatura que emprà Payrató (1988: 54) i, per tant, diferenciem entre *tenor funcional* i *to interpersonal* mal que, com exposa aquest autor, «es poden agrupar».

Amb aquestes preguntes pretenem conèixer el grau d'integració de les solucions tortosines en l'estàndard difós d'aquests dos sectors socials.

1.6. Hipòtesis inicials

Un cop presentats l'objecte d'estudi, l'objectiu i les preguntes de recerca, convé introduir les hipòtesis d'aquesta investigació. A partir dels treballs d'Ulldemolins-Subirats (2013, 2014, 2018), la hipòtesi principal de la qual es parteix a l'hora d'emprendre aquesta recerca postula que hi ha una barreja de trets de l'estàndard del català central i de l'occidental en l'estàndard oral estès pels mestres i pels periodistes objecte d'estudi. Aquesta hipòtesi principal es divideix en hipòtesis secundàries que es desprenen de la suposició que acabem de formular. En particular, a l'hora de plantejar-les distingim entre els dos sectors analitzats, d'una banda, i entre els diferents nivells de llenguatge, de l'altra.

En relació amb el primer àmbit d'anàlisi, el món educatiu, creiem que el model de llengua difós pels mestres tortosins es caracteritza

- i. pel manteniment de les característiques fonètiques tortosines que són previstes en l'estàndard oral planificat per les acadèmies lingüístiques, això és, l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua¹³. És més, tant en la fonètica com en la morfologia, postulem que hi ha la inclusió, en el llenguatge dels ensenyants, de trets no estàndards, propis del llenguatge col·loquial, com ara metàtesis o increments velars;
- ii. per la convivència de variants morfològiques del català central o valencià central —depenent de la zona administrativa en què estiga l'escola objecte d'estudi— amb les tradicionals tortosines, sobretot en la morfologia nominal —com per exemple els possessius tòpics amb *wau* i sense, *meua* i *meva*— i

---

¹³ A § 2.2.2.4. «La planificació lingüística del català» s'especifica les competències i el territori d'actuació de cada ens de referència normativa.

- iii. per la incorporació, en el terreny del lèxic, de les solucions típiques del català central o valencià central —segons on se situe l'escola que s'analitze— en detriment dels mots autòctons admesos en l'estàndard planificat. Ara bé, preveiem que aquestes variants al·lòctones —fruit de la hipercorrecció¹⁴ dels docents— coexisteixen a l'aula amb barbarismes d'origen castellà.

D'altra banda, sobre el segon sector de discussió, els mèdia, pronostiquem

- i. la conservació, en els aspectes fonètics, de les característiques tortosines del vocalisme, mentre que deduïm la inserció de trets consonàntics de l'estàndard oral del català central.
- ii. el manteniment de variants morfològiques tortosines —determinants sense reforçament i possessius amb wau— connotades com a símbols d'identificació grupal (Ulldemolins-Subirats, 2014) i incloses en l'estàndard oral planificat de l'IEC i l'AVL, encara que reben distintes consideracions normatives.
- iii. l'ús exclusiu de les formes estàndards del català central en els infinitius, i en el present i imperfet de subjuntiu, sobretot en les gravacions de la veu en off¹⁵.
- iv. l'exclusió, en el lèxic, de les solucions tortosines admeses en l'estàndard planificat per l'IEC i l'AVL a favor de les típiques del català central.

Pel que fa a la interrelació dels dos sectors objecte d'estudi, prenem com a hipòtesi que els periodistes tendeixen a abdicar molt més que els mestres, ja que els primers es dirigeixen a una audiència desconeguda i dialectalment heterogènia. Per contra, els segons poden estar condicionats per la proximitat al receptor del model, és a dir, coneixen els seus interlocutors —els alumnes—, amb els quals poden establir una comunicació fluïda, constant i bidireccional. Així, formulem que la distància entre l'emissor —ensenyant— i el receptor —alumne o grup classe— esdevé un factor clau a

---

¹⁴ Segons el Cercaterm, la *hipercorrecció*, com també la *ultracorrecció*, denoten la «interpretació d'una forma correcta de la llengua com si fos incorrecta i substitució per una forma analògica o més productiva que es considera correcta».

¹⁵ El Cercaterm defineix *veu en off* com el «discurs o so emès per una persona o una font no visible en la pantalla i que es troba fora del camp visual de càmera, que és ocupat per una o diverses imatges».

l'hora d'emprar determinades solucions lingüístiques. És a dir, entenem que el grau de to interpersonal té conseqüències en el repertori lingüístic.

A mode de recapitulació, suposem, d'entrada, que els mestres i els periodistes tortosins tendeixen a conservar només els trets més estesos dins de l'àrea occidental —com el vocalisme àton, el grau d'obertura de les *e* o determinades paraules o expressions— i no aquells que, tot i que s'inclouen en l'estàndard oral planificat i gaudeixen de vitalitat entre els parlants, desconeixen que poden ser emprats en un registre formal com ara el present de subjuntius amb *-e* i amb *-a*, que lluiten contra variants potents esteses. Així, suposem que aquestes solucions queden excloses de l'oralitat i, a la llarga, del lexicó de referència del parlant.

1.7. Metodologia

L'apartat que es dedica a la metodologia d'aquesta tesi es divideix en un doble eix d'anàlisi segons l'àmbit d'ús de l'estàndard que s'analiza: en primer lloc, sobre el medi de l'ensenyament, s'explica el sistema que s'ha seguit a l'hora de recollir les dades dels mestres de les localitats que s'examinen de la M-TdS i, d'una manera complementària, dels alumnes d'aquests tutors. Aquestes dades lingüístiques són exposades i analitzades al capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament», a la part III d'aquesta tesi doctoral. En segon lloc, a propòsit del sector dels mitjans de comunicació, es detalla el mètode que ha permès recol·lectar les solucions lingüístiques en les peces dels periodistes tortosins que apareixen al programa *Telenotícies* de TV3. Aquestes variants s'examinen en el capítol § 9. «Anàlisi de les dades del sector dels mitjans», això és, en la part III.

1.7.1. Sector de l'ensenyament

La recollida de dades en el sector de l'ensenyament ha tingut lloc a les escoles objecte d'estudi durant el període que s'estén des del desembre del 2015 fins al juny del 2016. Per tant, el treball de camp ha suposat un desplaçament a les localitats d'aquestes escoles. Hi ha hagut una única enquestadora¹⁶, l'autora d'aquesta tesi.

El primer pas que es va dur a terme a l'hora de confeccionar el pla de treball va ser consultar en quines poblacions de la M-TdS hi havia centres escolars. Més concretament, el nostre objectiu era saber quins col·legis tenien un grup de primer de primària. Amb això, vam descobrir, d'una banda, que els municipis valencians d'Herbers, Castell de Cabres i Vallibona no disposaven d'escola¹⁷. De l'altra, que la Pobra de Benifassà —que forma el CRA La Bardissa amb Rossell i Sant Rafel del Riu— no tenia cap alumne matriculat a primer de primària.

En la jornada de visita a les escoles de la M-TdS es van recopilar diferents dades lingüístiques escrites i orals. A propòsit de les escrites, en primer lloc, es va demanar consultar el Projecte Lingüístic de Centre (PLC), que és la part del Projecte Educatiu de Centre en què les escoles detallen, seguint la normativa vigent, el tractament curricular de les diferents llengües que són presents en el currículum educatiu i, també, la situació sociolingüística del centre. Amb això és pretén, d'una banda, consultar si es fa alguna referència a la varietat geolectal de la zona, és a dir, al tortosí i, de l'altra, conèixer de primera mà el context sociolingüístic del centre. Això no obstant, en la gran majoria de centres les dades sobre la llengua d'origen dels alumnes no estaven actualitzades en el moment de visita a l'escola¹⁸.

Així doncs, si ens fixem en els PLC notem, per un cantó, que en tots els centres el català és la llengua vehicular. Per l'altre, s'adverteix que en totes les escoles del

---

¹⁶ Veny (1985: 99) explica la idoneïtat de l'enquestador nadiu que investiga el seu geolecte ja que «frueix de l'avantatge de posseir-ne ja la competència lingüística; ell coneix les característiques generals del parlar, pot escollir un problema (o més) que jutja interessant per estudiar-lo en profunditat [...]».

¹⁷ A § 4. «Contextualització de l'àrea d'estudi: Mancomunitat de la Taula del Sénia», assenyalem que, aquestes poblacions, el 2015, tenien 49, 16 i 85 habitants, respectivament.

¹⁸ A tall d'exemple, les dades sociolingüístiques que apareixen al PLC del ZER Montsià, que inclou les escoles objecte d'estudi dels municipis de Freginals, la Galera i Mas de Barberans són relatives al curs 2007-2008. Al País Valencià, per exemple, les dades del centre 14 de Vinaròs són del curs 2012-2013.

corpus analitzat l'assignatura Coneixement del medi natural, social i cultural s'imparteix en valencià.

En segon lloc, es va recollir una circular del centre corresponent al curs 2015-2016 amb l'objectiu d'analitzar el model de llengua escrit que emprava l'escola en les comunicacions adreçades a les famílies dels alumnes. Els comentaris sobre les formes usades apareixen, si és pertinent, al llarg del capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament».

En tercer lloc, es van consultar els llibres de text de les assignatures de Llengua i de Coneixement del medi natural, social i cultural, i es va fer un buidatge de les variants lingüístiques objecte d'anàlisi d'aquesta investigació. Cal remarcar que els centres sempre trien edicions que es publiquen *ad hoc* per a la seua regió. En altres paraules, cap escola catalana escull un manual editat per al País Valencià, ni cap col·legi valencià elegeix els exemplars editats per a Catalunya. Finalment, sempre que va ser possible, es van fer fotografies dels materials susceptibles de ser comentats en la present tesi doctoral, com els cartells informatius, els panells i els treballs que hi ha a les parets de l'aula que ha estat objecte d'estudi.

D'aquesta manera, a l'apartat § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament» es complementa l'anàlisi de les solucions que difonen els mestres amb l'examen de les formes que vehicula el material escolar ja que són els dos models de l'estàndard per als alumnes (l'oral i l'escrit). Addicionalment, com a dada complementària, també vam recollir els comentaris de les direccions dels centres de la M-TdS, que són citats al llarg del capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament».

Sobre els procediments que hem emprat a l'hora de recollir el corpus de dades orals, podem diferenciar entre tres mètodes, segons l'informant:

Per als docents:

- L'enregistrament d'una lliçó de cada ensenyant
- Un qüestionari escrit

Per als alumnes:

- Una enquesta creada a partir d'un àlbum d'imatges i un qüestionari morfològic

Particularment, en relació amb els docents, hem dut a terme l'enregistrament d'una classe. La mitjana de la durada d'aquestes gravacions és de 61 minuts per centre. Tot i això, convé fer èmfasi que hi ha tutors que han permès l'enregistrament de dos lliçons (120 minuts) mentre que en altres ocasions, per factors externs com ara l'horari establert de les assignatures, només s'ha pogut enregistrar 20 minuts. El còmput global de minuts gravats és de 1.647 (27 hores i 45 minuts). Per a extraure les dades susceptibles de ser analitzades, s'ha fet un buidatge sistemàtic dels enregistraments en unes taules tenint en compte els elements fonètics, morfològics i lèxics que presenten variació al llarg del domini lingüístic. Així doncs, les dades es preserven tant en format auditiu com en format escrit.

Pel que fa a les enquestes, el 100 % de mestres objecte d'estudi les va respondre, per tant, n'hi ha vint-i-nou. Respecte al format, conservem els qüestionaris originals de vint-i-quatre mestres, mentre que els de la resta —cinc— estan escanejats en format digital, ja que els ensenyants no van tindre prou temps per a completar-los durant la jornada de recollida de dades atès que estaven fent classe.

Respecte als alumnes, com hem indicat a § 1.4. «Objecte d'estudi» s'han enquestat 416 alumnes i les respostes s'han anotat en una taula impresa en què l'enquestadora apuntava, alhora que passava el qüestionari (vg. «Annexos»), la solució que donaven els alumnes. Cada informant rebia, en el moment d'inici de l'enquesta, un número de l'1 al 3, ja que el test es passava en grups de tres en tres. Tot seguit, aquestes solucions es van introduir al programa estadístic PSPP, que permet presentar les dades a través de percentatges segons diferents variables —poble, centre, zona catalana o valenciana, etc. Per tant, les dades es conserven classificades en format digital.

A continuació detallarem cada mètode, en quin format es conserven les dades recollides i el nombre de dades de què disposem en l'anàlisi.

1.7.1.1. Dades dels ensenyants

1.7.1.1.1. Enregistrament d'una lliçó de cada tutor

Aquest mètode ens permet recollir el gruix de dades d'aquesta investigació sobre l'àmbit educatiu. Concretament, amb una gravadora de so digital de la marca Olympus, es va enregistrar almenys una lliçó a l'aula d'un dels tutors de primer de primària de cada centre objecte d'estudi. Per a decidir la sessió que convenia gravar, vam consultar els currículums educatius d'aquest cicle per a comprovar-ne els objectius —tant el document de Catalunya com el del País Valencià— i ambdós coincidien en el fet que en aquest primer curs obligatori s'ha d'aprendre i reforçar el vocabulari bàsic —com ara el dels animals, els vegetals, les fruites, la resta d'aliments i les accions i rutines diàries. D'aquesta manera, es va optar per gravar o bé la lliçó de l'assignatura de Llengua¹⁹ o bé la de Coneixement del medi natural, social i cultural, atès que hi ha una possibilitat més alta que aparega lèxic dels camps semàntics esmentats i, alhora, d'altres variants morfològiques que presenten variació territorial. Sobre el nom d'aquesta darrera matèria, d'ara en endavant l'anomenarem Coneixement del medi. Amb l'objectiu d'aconseguir captar al màxim l'ambient natural de la classe, l'enquestadora va deixar la gravadora a l'aula —prop d'on parlava el tutor— i se'n va anar a un altre espai.

1.7.1.1.2. Qüestionari per als docents

El segon mètode de recol·lecció de dades fou un qüestionari destinat als docents. Concretament, es va dissenyar un test curt (vg. «Annexos») que els tutors de les escoles examinades van contestar per escrit anotant-hi les formes que empen oralment a l'aula. En la primera part d'aquest document hi ha un breu qüestionari de filiació en què els docents havien d'anotar el sexe, l'edat, la procedència, el lloc de residència i la universitat en què havien cursat els estudis. Aquestes variables són

---

¹⁹ En aquest cas, segons els currículums educatius de cada territori aquesta matèria és anomenada d'una manera diferent. A Catalunya rep el nom de Llengua catalana i literatura, mentre que al País Valencià es titula Valencià: llengua i literatura. En aquesta investigació, amb la pretensió de ser sistemàtics, d'ara en endavant ens referirem a aquesta assignatura amb el nom Llengua.

rellevants per a l'anàlisi atès que és necessari tindre coneixement del lloc d'origen de l'ensenyant per a entendre per què empra, per exemple, les formes acabades amb *-e* o amb *-o* en la primera persona del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació. De fet, com detallem a § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS», en l'àrea tortosina el morfema per a aquesta persona i aquest temps verbal és sempre *-o —jo cant[o]*. Conseqüentment, si un mestre fa servir el morfema *-e —jo cant[e]*— podem consultar aquest qüestionari per a comprovar de quina part del domini valencià és i, per tant, conèixer si aquesta és la seua solució genuïna.

En el document esmentat es pregunten alguns dels trets que també apareixen en l'àlbum d'imatges que es passa als xiquets amb l'objectiu de comparar resultats. Com en el cas del formulari dissenyat per enquestar els alumnes, en l'elaboració del qüestionari per als docents s'han consultat els currículums educatius de Catalunya i del País Valencià per a conèixer els camps semàntics i les estructures morfològiques que s'han d'ensenyar durant el primer curs de primària i que, per tant, apareixen als llibres de text. A més, inicialment, es va fer un buidatge d'un llibre de text de l'assignatura de Llengua i d'un de la de Coneixement del medi de cada administració per a verificar que hi apareixien les formes lèxiques que es pretenien estudiar.

D'altra banda, el fet que només es demanés als tutors informació de la llengua oral que s'usa a l'aula va donar peu a molts dels mestres a diferenciar, en el document, entre el model de llengua oral i el model de llengua escrit que vehiculen. Així, per exemple, la docent d'Alcanar va anotar que el femení del possessiu *meu* és: «*meva* (per escrit) i *meua* (oralment a classe)». Les solucions anotades en aquest test es van classificar en un document Excel i s'ofereixen a l'anàlisi de dades sempre que siga rellevant exposar-les, això és, en el capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament». D'ara en endavant aquest document s'anomenarà i se citarà com a *Qüestionari per als docents* i es troba a «Annexos».

1.7.1.2. Dades dels alumnes

Per a confeccionar els qüestionaris d'enquesta dels alumnes hem tingut en compte les indicacions de Veny (1985). L'enquesta està dividida en dos parts: en primer lloc, hi ha l'àlbum de fotografies i, en segon lloc, hi ha un qüestionari de preguntes de diversa índole que ens serveix per a obtenir dades morfològiques.

Convé exposar que ans de començar la recollida de dades dels alumnes dels centres de la M-TdS, vam dur a terme una prova pilot a l'escola 12 de Vinaròs per a cerciorar-nos que el material dissenyat per a extraure les dades era el més adequat i se cenyia als objectius de la investigació. El contingut de la prova pilot era la primera versió de l'àlbum de fotografies i de les preguntes sobre morfologia. Concretament, el qüestionari estava compost per vint-i-nou imatges que mostraven objectes i aliments del lèxic comú, com ara aquesta:

Imatge 1. Fotografia número 3 de l'àlbum de dibuixos

En aquest cas, els alumnes enquestats van haver de respondre, en primer lloc, com anomenaven aquest animal a l'aula i, en segon lloc, com denominaven a classe la part del cos de l'animal que assenyalava la fletxa. Per tant, es buscaven les variants *rabosa/guineu*, d'una banda, i *coa/cua*, de l'altra.

Sobre les qüestions de morfologia, són vint enunciats distribuïts en set exercicis curts en què l'alumne enquestat havia de donar una forma verbal o la solució d'un aspecte de la morfologia nominal.

Així, per exemple, una de les preguntes de l'activitat 5 és fer el femení d'aquesta frase:

El meu gat és molt gros.

Així, en aquesta pregunta s'esperava o bé la solució *meua* —tradicional del bloc occidental— o *meva* —típica del bloc oriental.

Després d'haver realitzat aquesta prova pilot als quinze alumnes del grup objecte d'estudi d'aquest centre escolar, es va decidir modificar tres qüestions. En primer lloc, es va creure convenient afegir a l'àlbum d'imatges una fotografia d'un meló de moro, ja que, tot i que en el primer esborrany de l'enquesta es preguntava als informadors «quines altres fruites coneixes de color roig?», no sempre hi apareixia el nom d'aquest fruit entre les respostes. Amb això, buscàvem obtindre com anomenaven aquesta fruita els alumnes (*meló de moro, síndria, meló d'Alger*, etc.). També vam incorporar la fotografia d'un *calcetí* —forma típica en català occidental (ALDC, mapa 211. Els mitjons)— atès que hi pot haver la pressió dels llibres de text, sobretot en les escoles catalanes, a favor de la variant *mitjó*²⁰. Finalment, es va decidir canviar la imatge número 28 —d'una granera— per una altra on surt el model més modern perquè alguns alumnes no van reconèixer l'objecte. Quant a la resta de fotografies, vam comprovar que funcionaven bé, és a dir, que eren explícites. Tanmateix, respecte a les preguntes sobre morfologia, en aquesta prova pilot es va posar de manifest que la complexitat d'aquesta secció depenia del nivell de llengua de l'enquestat. Això és, la morfologia és un estadi en l'adquisició del llenguatge més complex que el lèxic, tal com sosté Serrat i Sellabona (1997).

Un cop incorporades aquestes esmenes a l'àlbum d'imatges, es va emprar aquest document —que es pot trobar a «Annexos»— per a enquestar els alumnes de la classe que s'analitzava de primer de primària de les vint-i-nou escoles, com hem detallat a l'apartat § 1.4. «Objecte d'estudi» d'aquest capítol. L'enquesta es va dur a terme en grups reduïts de tres estudiants i en un espai diferent del de la seua aula — amb la voluntat de no entorpir el funcionament normal de la lliçó— durant les hores

---

²⁰ Això no obstant, a § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament» no apareixen els percentatges d'aquestes dos variants (*meló de moro* i *calcetí*) perquè cap dels mestres examinats usa aquests significats en les gravacions objecte d'estudi.

lectives i en sessions que oscil·laven entre 10 i 17 minuts. Ans d'iniciar el qüestionari, se'ls va explicar que havien d'usar el mot que aprenen a l'escola. Durant tota la sessió hi va haver l'observació directa i participativa de la investigadora, que, alhora que observava, els mostrava, a posteriori, el mot que es buscava. Així, per exemple, després que els alumnes contestessen que els animalets de la imatge 7 de l'àlbum de fotografies eren *renacuajos*, l'enquestadora els indicava que es deien *cullerots*. És més, convé remarcar que durant les visites als col·legis, per a comunicar-se amb l'equip directiu, amb el docent que havia de ser enregistrat o amb els alumnes, la investigadora usava en tot moment la seua varietat lingüística genuïna, això és, la tortosina. Quant al registre, utilitzava les formes estàndard d'aquest geolecte en un nivell formal, d'acord amb el to interpersonal propi d'aquestes situacions comunicatives.

No obstant això, l'autora d'aquest treball pot haver usat formes com ara el determinant *lo*, els subjuntius típics de la seua població d'origen (*face, vingue*), és a dir, variants que tenen diferents qualificacions dins de les obres acadèmiques sobre l'estàndard oral²¹. Ara bé, l'objectiu d'expressar-se d'aquesta manera es deu al fet que l'enquestadora buscava reduir al màxim la tensió amb el centre que visitava i, per tant, procurava crear un clima de naturalitat²².

---

²¹ Ens referim a la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (1990, 1992) de l'Institut d'Estudis Catalans i a *L'estàndard oral del valencià* (2006c) de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

²² Cf. amb el comentari que apareix a § 8.2.1.4.1. «Possessius tòpics» de l'equip directiu d'una escola valenciana.

1.7.1.2.1. Àlbum d'imatges

Per a acomplir l'objectiu que ens plantejem, és a dir, saber el grau d'integració de trets tortosins en l'estàndard difós pel sistema d'ensenyament en les localitats estudiades, hem confeccionat un àlbum d'imatges a partir de mots que tenen una variant geosinònima. Ja hem indicat a l'apartat § 1.7.1.1.2. «Qüestionari per als docents» que, en el procés d'elaboració d'aquest qüestionari hem tingut en compte tant els currículums educatius de cada territori com les formes lèxiques i morfològiques més concurrents en els manuals escolars de les assignatures de Llengua i de Coneixement del medi.

De l'altra, per a conèixer les solucions característiques del territori objecte d'estudi i per a saber les solucions genuïnes locals, hem consultat²³, sobretot, Buj Alfara (2001a) —per a les poblacions del Montsià—, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017) —per a les localitats valencianes—, Gimeno Betí (1994, 1997) —que estudia exhaustivament tota la zona de la M-TdS excepte les poblacions catalanes de la Galera, Godall, Freginals, Sant Carles de la Ràpita i el municipi valencià de la Jana— i Navarro/Cubells (2010a, b) —que aporten una panoràmica sobre l'àrea tortosina. Alhora, hem examinat monografies locals i d'altres de caràcter més general per a assenyalar les convergències dialectals amb altres geolectes ja que és interessant per a l'anàlisi saber si la forma tortosina coincideix amb la del català central, per exemple, motiu pel qual apareix al llibre de text.

Aquesta part del qüestionari està formada per 31 imatges corresponents a lèxic comú relacionat amb noms d'animals, de vegetals, del cos humà i d'elements de la casa. Els alumnes informants havien de respondre la pregunta: «Com ho dieu això a classe?», «Quants n'hi ha?» o «Què fa?».

A més de la forma lèxica, a través d'aquests mots també s'estudia la presència d'alguns trets fonètics que presenten variació dialectal.

Així, per exemple, a partir de la imatge de més avall i de la pregunta «Què fa?» podem saber, d'una banda, si es produeix el tancament de /e/ en [i] per contacte amb

---

²³ Vg. Navarro (2017) per a una llista de les poblacions tortosines que s'han estudiat en les obres de referència dialectal.

una consonant palatal i, de l'altra, la desinència que s'empra en la tercera persona del singular del present d'indicatiu. Per tant, sentiríem *m[i]nja* o *m[i]nge* o *m[e]nja* i *m[e]nge*. A més, d'aquesta pregunta també es poden obtindre dos elements lèxics: per un cantó, el nom de l'hortalissa²⁴, això és, *pastanaga*, *pastenaga* o *safanòria*, entre d'altres possibles variants típiques tortosines. Per l'altre, aquesta imatge també permet saber, mitjançant la pregunta «Com anomeu este animal a classe?», si els alumnes diuen que aprenen la variant *ase*, *burro* o *ruc*.

Imatge 2. Fotografia número 1 de l'àlbum de dibuixos

---

²⁴ Vg. § 8.3.36. «*Safanòria* i variants» sobre les variants utilitzades pels mestres i alumnes de les localitats de la M-TdS.

1.7.1.2.2. Qüestionari morfològic

En aquesta part del qüestionari hi ha vint preguntes de caire morfològic, tant verbal com nominal, repartides en set activitats. A tall d'exemple, en l'exercici número 1 els informants van haver d'omplir el buit amb l'ajuda d'una imatge, com la que hi ha tot seguit:

g) Ell està _____ de la bici.

Imatge 3. Fotografia de l'activitat 1 del qüestionari morfològic

Així és que es proposava saber si els informants empraven la solució *caent* —típica del tortosí (Massip, 1989 : 65)— o *caient* —variant utilitzada als llibres de text, per exemple. Com a cloenda, hi ha dos preguntes obertes. La primera és «Què fas cada matí ans d'anar a l'escola?» perquè es vol localitzar formes de la primera persona del singular del present d'indicatiu (*canvio* o *canvie*) i, també, saber l'ús proclíctic de les formes dels pronoms febles (*me canvio* o *em canvio*). La segona qüestió és «Amb qui vas a escola?», en què la preposició inicial es va pronunciar de forma genuïna *en* amb l'objectiu de saber la pervivència i l'ús dels possessius àtons davant del nom de parentiu i d'altres fenòmens fonètics com, per exemple, «en m[u]n i[é]io».

1.7.1.3. Estructura de l'anàlisi en el cos del treball

Quant a la presentació de les dades en el cos de redacció d'aquesta tesi doctoral, és necessari explicar que, en el capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament», els centres d'ensenyament estudiats es referencien amb un codi perquè el lector localitze més fàcilment l'escola de què es parla i, també, per a fer més clara l'exposició de les dades.

Concretament, els col·legis s'esmenten d'una manera diferent segons si són o no l'única escola pública de la població. En el cas que en aquell municipi només hi haja una escola, a l'anàlisi es fa servir el nom del poble, sense especificar el número del centre —per exemple, es diu el col·legi de Traiguera— mentre que si hi ha més d'un col·legi, s'hi indica el codi de l'escola i la població en què se situa —s'apunta, doncs, l'escola 13 de Vinaròs. Concretament, hi ha quatre municipis amb més d'un centre: Sant Carles de la Ràpita, Alcanar, Vinaròs i Benicarló.

En primer lloc, a Sant Carles de la Ràpita hi ha els centres escolars 7 i 8. En segon lloc, a Alcanar hi ha l'escola número 9 al nucli de població de les Cases d'Alcanar, que és en la Zona d'Escola Rural Mediterrània i el col·legi 10 es troba al municipi d'Alcanar. En tercer lloc, a Vinaròs hi ha cinc centres d'educació infantil i primària públics, els que tenen els codis 12, 13, 14, 15 i 16. En quart lloc, a Benicarló hi ha quatre escoles, amb els codis xifrats que s'estenen des del número 26 fins al 29.

A tall d'exemple, si s'assenyala que la mestra de Canet lo Roig usa les formes lèxiques del valencià central, no s'hi indica que és la tutora del centre 21, sinó que se la distingeix amb el nom del municipi. En canvi, si es diu que una ensenyant d'un centre de Vinaròs ha exercit la major part de la seua carrera professional a Catalunya, cal esmentar que és la tutora de l'escola 12, per a distingir-la de la resta de mestres d'aquest municipi valencià. En altres paraules, s'empra el mateix criteri per a referir-se a les escoles i als mestres —ja que examinem un tutor de cada centre.

Igualment, quan al capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament» s'aporten fragments de les gravacions de les visites de les escoles s'empra aquest sistema de citació mitjançant la fórmula M i el codi del centre per bé

que en les línies anteriors al segment referenciat s'explicita el nom de la localitat en què té lloc el comentari. A tall de mostra, una frase de la mestra d'Alcanar anirà etiquetada amb la inscripció M10. D'altra banda, per a presentar dades i comentaris relatius als alumnes i a l'equip directiu de les escoles objecte d'estudi fem servir una altra fórmula: E i el codi de l'escola. Per exemple, si transcrivim una observació que ha fet un alumne de Canet lo Roig durant l'enquesta, la copiarem i l'etiquetarem com a E21. A la taula que hi ha a continuació s'exposa el codi del centre, la població en què se situa i, en la darrera columna, el nom del col·legi.

Codi del centre	Població	Nom del col·legi
1	la Sénia	Escola Jaume I
2	Mas de Barberans	Escola Teresa Subirats i Mestre - ZER Montsià
3	Santa Bàrbara	Escola Jaume Balmes
4	la Galera	Escola Sant Llorenç - ZER Montsià
5	Godall	Escola Sant Salvador - ZER Montsià
6	Freginals	Escola Mestre Josep Roncero i Pallarès - ZER Montsià
7	Sant Carles de la Ràpita	Escola Carles III
8	Sant Carles de la Ràpita	Escola Horta Vella

9	les Cases d'Alcanar (Alcanar)	Escola Marjal - ZER Mediterrània
10	Alcanar	Escola Joan Baptista Serra
11	Ulldecona	Escola Ramón y Cajal
12	Vinaròs	CEIP Jaume I
13	Vinaròs	CEIP Manuel Foguet
14	Vinaròs	CEIP Nostra Senyora de l'Assumpció
15	Vinaròs	CEIP Mare de Déu de la Misericòrdia
16	Vinaròs	CEIP Sant Sebastià
17	Sant Jordi	CEIP Lluís Tena
18	Traiguera	CEIP Verge Font de la Salut
19	Sant Rafel del Riu	CRA La Bardissa
20	Morella	CEIP Mare de Déu de la Vallivana
21	Canet lo Roig	CRA Araboga
22	Rossell	CRA La Bardissa
23	la Jana	CRA Araboga
24	Cervera del Maestrat	CRA Araboga

25	Càlig	CEIP Felicinda Collell
26	Benicarló	CEIP Ángel Esteban
27	Benicarló	CEIP Marqués de Benicarló
28	Benicarló	CEIP Maestro Eduardo Martínez Ródenas
29	Benicarló	CEIP Mestre Francesc Catalán

Taula 3. Codi dels centres, localitats en què es troben i noms dels col·legis

Pel que fa a l'exposició de les dades en el cos del treball, es presenten quantitativament —amb tants per cents— i s'interpreten segons diversos factors com ara la procedència del mestre, el seu lloc de residència, la universitat en què ha cursat els estudis i l'edat. Convé assenyalar que no podem tindre en compte el sexe com a variable atès que tots els mestres dels centres objecte d'estudi d'aquesta investigació són dones excepte el tutor de Cervera del Maestrat. En conseqüència, la mostra d'ensenyants hòmens no resulta representativa per a considerar-la com una variable (3 % enfront del 97 %). Les variants documentades en les gravacions dels docents també s'interrelacionen, per un cantó, amb les formes que es vehiculen en els llibres de text que es fan servir en l'escola en què ensenyen i, per l'altre, amb les solucions que els tutors han escrit en el *Qüestionari per als docents*. Circumstancialment, tenim en compte el model de llengua de les circulars escolars. A més a més, en alguns trets comptem amb les dades extretes de les enquestes que han respost els alumnes d'aquests tutors. Així doncs, en aquesta investigació s'intenta analitzar al màxim les formes localitzades en el seu context i es pretén detectar les raons de la tria de les solucions que difonen els ensenyants en el sistema educatiu.

A propòsit de l'anàlisi quantitativa de les dades, convé advertir el lector que els percentatges que s'ofereixen sobre un fenomen fan referència únicament a les realitzacions detectades en les gravacions. En altres paraules, la suma del total de

percentatge dependrà de la concurrència d'aquell tret en els enregistraments objecte d'estudi. Així, per exemple, sobre la vehiculació del possessiu tònic en les escoles catalanes, assenyallem que el 45 % de les docents ebrenques estén la variant estàndard tortosina amb wau, mentre que el 9 % alterna les formes típiques del bloc oriental (*meva, teva*, etc.) amb les genuïnes tortosines (*meua, teua*, etc.). Finalment, un altre 9 % difon únicament les solucions estàndards del català oriental (*meva, teva*, etc.). D'aquestes xifres, el lector ha de despendre que les solucions del possessiu tònic només apareixen en el 63 % d'enregistraments de docents catalanes i, per contra, en el 37 % restant —al qual no es fa menció a la redacció— no és documentada aquesta variable.

En relació amb la disposició de l'anàlisi, se segueix l'ordre d'exposició dels fenòmens que apareix a la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (1990 [1999³] i 1992 [1999³])²⁵. És més, en els apartats de presentació i estudi de les dades ens referim a aquesta obra com a *Proposta*. A banda, ans de la presentació de les dades, es repeteix al lector quina és la variant típica de la zona de la M-TdS. En el supòsit que hi haja variació al llarg del territori, es detallen les diverses solucions i s'ubiquen en les poblacions objecte d'estudi.

Altrament, en relació amb les obres que intervenen en el cos de la tesi, establim diferents nivells segons la seua tipologia i autoria, com mostrem tot seguit:

- i. Corpus normatiu de les acadèmies lingüístiques.
- ii. Obres d'especialistes sobre qüestions específiques de la llengua en l'ensenyament i dels processos de planificació lingüística.

El primer nivell de jerarquia fa referència a les obres normatives de les dos acadèmies lingüístiques, això és, l'IEC i l'AVL. Per un cantó, de l'Institut d'Estudis Catalans tenim en compte la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I. Fonètica* (1990 [1999³]) i *II. Morfologia* (1992 [1999³]) i, també, el *Diccionari de la llengua catalana* (1995 [2007²]) (DIEC). Quant a la *Gramàtica de la llengua catalana* (GIEC), publicada el novembre del 2016, hem descartat afegir-la a l'anàlisi de les variants atès que la

---

²⁵ Així, aquestes edicions són les que citem en aquesta tesi.

totalitat de les dades foren recollides en anterioritat a la divulgació d'aquesta obra del corpus normatiu.

Consegüentment, en el moment de construcció del corpus regia una altra gramàtica, concretament la *Gramàtica catalana* (1918⁷ [1995³]) de Pompeu Fabra, considerada oficial per l'IEC, el 1995, en la seua edició facsímil. És, doncs, la que citem a l'anàlisi de les dades. Això no obstant, hem incorporat el dictamen de la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016) quan ha suposat una novetat respecte a la gramàtica anterior. Per l'altre cantó, de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua considerem la *Gramàtica normativa valenciana* (2006b) (a partir d'ara GNV), *L'estàndard oral del valencià* (2006c) i el *Diccionari normatiu valencià* (2014) (des d'ara DNV).

El segon nivell de jerarquia recull les referències de diversos autors que acompanyen l'examen dels fenòmens, l'obra dels quals és citada a «Referències bibliogràfiques» seguint les indicacions de la revista acadèmica *Estudis Romànics*. Concretament, són citacions que, des d'una visió teòrica, reflexionen i argumenten sobre aspectes de la vehiculació de la varietat estàndard, com, per exemple, els conceptes d'*àmbit general* i *àmbit restringit* que emprà l'IEC a la *Proposta* o els criteris que segueixen els ens normatius a l'hora de privilegiar una forma sobre una altra. D'altra banda, hi ha aportacions que o bé vaticinen el que mostren les dades d'aquesta investigació, o bé assenyalen la idiosincràsia de la variable lingüística que s'està tractant en aquell punt —i, per tant, són de caire geolectal.

En les ocasions en què hem cregut beneficiós per a la comprensió global de l'extensió del tret examinat, l'anàlisi i la representació d'un fenomen entre la població escolar analitzada s'acompanyen d'un mapa sintètic, d'una figura, d'una taula o d'un gràfic amb la voluntat d'oferir al lector les dades d'una manera més visual. Si no n'indiquem la font, aquests materials són d'elaboració pròpia. També, d'una manera complementària es van recollir les observacions dels alumnes susceptibles de ser comentades per a enriquir l'anàlisi de les dades. Així, per exemple, podem afegir a l'estudi que un alumne d'Alcanar, quan se li ensenya la imatge d'un *espill*, diu:

Diem [a l'aula] [a]spill, ai, [e]spill.

Per tant, aquest exemple mostra que els ensenyants ceneixen l'ortologia a l'ortografia.

1.7.2. Sector dels mèdia

1.7.2.1. Recollida de les dades i constitució del corpus d'estudi

Amb relació al sector dels mitjans de comunicació, la recollida de dades s'ha estès des del setembre del 2016 fins al març del 2017. El corpus d'estudi està format per les peces televisives d'informació signades pels tres periodistes tortosins que són part de la Secció d'Informatius de TV3 i que participen en el programa *Telenotícies*: Glòria Boquizo, Fàtima Llambrich i Víctor Sorribes. En aquest cas no preservem l'anonimat dels locutors atès que la dimensió pública del seu treball és superior a la dels docents —el discurs dels quals està limitat a les persones de l'aula. D'altra banda, els periodistes signen les notícies amb el seu nom i cognom, això és, ells mateixos desvelen la seua identitat.

Particularment, les peces poden haver-se localitzat en una de les quatre edicions del programa. En primer lloc, el *Telenotícies migdia* és l'edició conduïda per Raquel Sans i Carles Prats, i s'emet de dilluns a divendres des de les 14:30 hores fins les 15:45 hores. En segon lloc, hi ha el *Telenotícies vespre*, presentat per Toni Cruanyes, que té lloc els mateixos dies des de les 21 hores fins les 21:55 hores. En darrer terme, les intervencions dels periodistes han pogut documentar-se durant les edicions del cap de setmana. Llavors, el programa s'anomena *Telenotícies cap de setmana* i es distingeix, com en els dies feiners, segons l'hora d'emissió, entre el *Telenotícies cap de setmana migdia* i el *Telenotícies cap de setmana vespre* amb la conducció de Ramon Pellicer i Cristina Riba.

El fet que aquests locutors participen al noticiari depèn tant de la funció que desenvolupen en la Secció d'Informatius TV3 com del territori d'atenció informativa que cobreixen. Així, d'una banda, Boquizo treballa a la Delegació de TV3 a Tarragona i apareix durant els caps de setmana quan l'esdeveniment que comunica se situa en aquesta demarcació. Per tant, totes les peces d'aquesta locutora les hem localitzat en alguna de les dos edicions del *Telenotícies cap de setmana*. De l'altra, en el cas de

Llambrich, depèn de la repartició dels temes de societat, secció a la qual pertany, tot i que, sobretot, s'encarrega de temes relacionats amb la justícia. Finalment, Sorribes, el corresponsal de les Terres de l'Ebre, cobreix els successos que tenen lloc en les comarques catalanes més meridionals i, en casos molt puntuals, es desplaça fins a la zona septentrional del País Valencià.

Una vegada es localitzen les notícies d'aquests tres periodistes, es fa un buidatge de les formes que empren en els nivells fonètic, morfològic i lèxic. Això és, s'anoten en una taula totes les variants que exemplifiquen els fenòmens que tenen alhora una realització tortosina i una en català central. Per exemple, es documenten les representacions de la consonant postalveolar sorda en posició d'inici de mot i intervocàlica, per a veure si es pronuncia com a africada —com és comú en l'àrea occidental, *plan[t]a*— o com a fricativa —tret característic dels parlars orientals, *plan[ʃ]a*. A més, entre les gravacions objecte d'estudi es diferencia la locució de la veu en off, en què hi ha un text escrit redactat, de l'emissió en directe, en què hi ha la possibilitat de trobar més trets genuïns atès que el discurs sol ser més fluid i, per tant, no té tanta base escrita.

A propòsit de la tria del programa *Telenotícies* per a l'estudi del llenguatge difós pels periodistes tortosins, per un cantó, hem escollit els noticiaris atès que és l'espai en què s'empra un model de llengua més formal, això és, és el màxim referent de la llengua estàndard oral. Per l'altre, és el programa —en les seues diferents edicions— amb més audiència de TV3, tal com assenyalen les dades de l'empresa Kantar Media, publicades a la web de TV3:

De l'1 de setembre de 2016 al 31 d'agost del 2017, els *Telenotícies* han liderat les seves franges d'emissió còmodament: el *Telenotícies migdia* amb una mitjana de 429.000 espectadors i un 24,1 % de quota, el *Telenotícies comarques* amb una audiència mitjana de 255.000 espectadors i un 17,0 % de quota, i el *Telenotícies vespre* amb 441.000 espectadors de mitjana i una quota del 18,2 %.

Per tant, analitzem el programa televisiu més seguit per la societat catalana.

1.7.2.2. Entrevista als locutors

Complementàriament al seguiment de les intervencions de cada periodista, hem entrevistat a cadascun dels locutors tortosins per a esbrinar, d'una banda, l'opinió que tenen sobre la seua varietat i la posició que prenen com agents de vehiculació de l'estàndard occidental. De l'altra, es pretén saber les rutines informatives que segueixen i, alhora, si coneixen les obres del corpus normatiu i els manuals d'estil del tortosí. Concretament, pel que fa a les preguntes, en els tres casos es va partir del qüestionari comú que apareix a «Annexos», tot i que es va anar adaptant al llarg de la conversa. Aquestes dades complementàries permeten entendre l'ús que els periodistes fan de determinades formes.

A l'hora de fer l'entrevista, amb Boquizo es va concretar una conversa telefònica de 30 minuts de durada i amb Llambrich i Sorribes es va acordar un dia per a fer-los una entrevista presencial. En el primer cas, va tindre lloc el 20 de desembre de 2017. Amb Llambrich, el diàleg va ser als estudis centrals de Televisió de Catalunya, a Sant Joan Despí, el 30 de maig de 2014. En el cas de Sorribes, la trobada va ser a Barcelona el 14 de maig de 2013 aprofitant una reunió de treball que tenia el corresponsal. En tots els casos, les entrevistes es van enregistrar en el mateix dispositiu que hem emprat per a gravar les lliçons dels docents, això és, amb una gravadora de so digital de la marca Olympus.

En darrer lloc, les transcripcions dels tres entrevistats figuren a «Annexos» en suport escrit i transcrites amb ortografia no normativa encara que la investigadora també les conserva en suport sonor. Tanmateix, les opinions dels locutors tortosins apareixen sovint al capítol § 9. «Anàlisi de les dades del sector dels mèdia» per a enriquir l'anàlisi i, alhora, per a conèixer la seua opinió sobre alguna qüestió lingüística com, per exemple, l'ús del demostratiu simple *este*.

1.7.2.3. Estructura de l'anàlisi en el cos del treball

La presentació dels trets en el capítol § 9. «Anàlisi de les dades del sector dels mèdia» segueix l'ordre de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I. Fonètica* (1990 [1999³]) i *II. Morfologia* (1992 [1999³]) tal com succeeix en el capítol § 5.

«Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS» i en el capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament». Homogèniament al bloc de dades del món educatiu, d'una banda, recordem al lector la forma genuïna de les poblacions d'origen d'aquests locutors. En aquesta ocasió, sobre les poblacions de Deltebre i l'Ametlla del Mar, al Baix Ebre, prenem les dades dialectals de Castellà Espuny (2018). De l'altra, també, distingim jeràrquicament les obres que apareixen citades en el cos del capítol. En el cas dels mèdia diferenciem tres nivells:

- i. Corpus normatiu de les acadèmies lingüístiques
- ii. Llibres d'estil
- iii. Obres d'especialistes sobre qüestions específiques de la llengua en l'ensenyament o els processos de planificació lingüística

Efectivament, en aquest capítol, a més de les obres de l'IEC i l'AVL que s'usen també en l'apartat de l'ensenyament i que conformen el primer nivell jeràrquic d'obres, atès que són publicades pels ens acadèmics, s'afegeixen, en el segon estadi de prescripció, dos manuals d'estil i un manual d'ús. Ens referim a l'*ésAdir*, que és el llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (CCMA) i que, per tant, és l'obra de referència per als locutors objecte d'estudi. A més, també prenem en consideració *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral*, d'Aragonés (1995), un manual adreçat als professionals que han de parlar en públic que recull les prescripcions de la *Proposta* de l'IEC sobre les formes tortosines. En últim lloc, tenim en compte les orientacions del *Llibre d'estil per als mitjans audiovisuals en valencià* (LEMAV) (2011), de Castillo/Fenollosa/Garcia/Mas/Moltó/Olmos. Finalment, el darrer nivell d'obres el conformen les aportacions dels autors que es refereixen a la llengua dels mèdia, ja siga des d'un punt de vista teòric o pràctic.

Homogèniament al bloc de l'ensenyament, els exemples extrets del corpus d'estudi que es mostren al llarg de l'anàlisi són transcrits tal com els han dit els periodistes als *Telenotícies*, això és, no assenyalem ni corregim les incorreccions que hi puga haver.

1.8. Estructura de la tesi

Aquest treball s'estructura en quatre parts i dotze capítols, incloent-hi el present capítol introductori. A la primera part, «Marc teòric», exposem el concepte d'*ecologia lingüística* a § 2. «Ecologia lingüística» i a § 3. «Planificació lingüística i estàndard» comentem les aportacions de Haugen (1972a, b, c, d, 1983, 1987) i Eliasson (2013) sobre els termes d'*estandardització* i *planificació lingüística*. També resseguim els processos de planificació lingüística de l'aranès, el gallec, l'èuscar i, de manera més extensa, del català.

La segona part del treball, *Contextualització*, la dediquem a definir diverses qüestions relatives a l'objecte d'anàlisi. Això és, a § 4. «Contextualització de l'àrea d'estudi: Mancomunitat de la Taula del Sénia», delimitem l'àrea d'estudi i la caracteritzem a partir de dades de caràcter demogràfic i econòmic; a § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS», presentem les diverses teories sobre la filiació del tortosí i descrivim geolectalment el parlar de les poblacions que conformen la Mancomunitat de la Taula del Sénia. A § 6. «Estandardització i situació sociolingüística de la zona tortosina objecte d'estudi», repassem el procés d'implementació de les formes estàndards en aquesta àrea central del domini lingüístic a través del model de llengua vehiculat a l'ensenyament i als mitjans territorials. Finalment, a § 7. «L'estàndard català a TV3», mostrem una panoràmica de l'estàndard oral català difós a TV3 durant els darrers 30 anys.

La tercera part del treball, *Resultats i anàlisi de les dades obtingudes*, conforma el nucli d'aquesta tesi doctoral i es divideix en dos grans blocs segons el sector que s'examina: per un cantó, al capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament» oferim les dades extretes de les gravacions als docents classificades segons l'àmbit del llenguatge (fonètica, morfologia i lèxic), les comparem —quan és possible— amb les que hem recollit en les enquestes als alumnes i en les difoses als manuals escolars i, finalment, les contraposem a les directrius marcades per les obres de l'Institut d'Estudis Catalans i de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Per l'altre, al capítol § 9. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament» presentem els resultats del buidatge de les peces informatives dels periodistes tortosins, també, ordenats

segons el nivell del llenguatge. En aquest cas, oposem aquestes dades amb les obres prescriptives de les acadèmies i, també, amb els manuals d'estils catalans i valencians de referència —*l'ésAdir* i el LEMAV. A més, l'exposició s'acompanya dels fragments de les entrevistes als locutors objecte d'estudi.

La quarta part d'aquesta tesi doctoral, *Conclusions*, aplega els tres capítols de cloenda. D'una banda, a § 10. «Conclusions generals» presentem les conclusions. En particular, ho fem responent les preguntes de recerca inicials i, alhora, verificant, matisant o refutant les hipòtesis de partida. De l'altra, a § 11. «Transferència del coneixement» oferim una proposta de model d'estàndard oral adreçada a cada sector examinat, a partir de les dades recopilades. Finalment, a § 12. «Perspectives d'estudi» es tracen futures línies de recerca sobre l'estandardització d'àrees administrativament frontereres.

A banda, hi ha la part «Annexos» en què el lector pot trobar diversos materials de treball com ara el *Qüestionari per als docents*, l'àlbum d'imatges i, també, les transcripcions de les entrevistes als periodistes tortosins.

2. Ecologia lingüística

Atès que l'objectiu principal d'aquest treball se centra en els usos lingüístics que difonen dos sectors rellevants —el de l'educació i el dels mitjans— a la societat, en el present capítol convé exposar la metàfora d'ecologia lingüística, proposada per Haugen el 1971²⁶ i definida com «the study of interactions between any given language and its environment» (Haugen, 1972f: 325). Aquest símil trasllada el concepte d'*ecosistema* —típic de la biologia— a la lingüística i, d'aquesta manera, entenem els sistemes lingüístics com éssers vius en constant relació amb el seu entorn, la societat. Convé remarcar que el primer a introduir el mot *ecologia* va ser Häckel, el 1866, a *Generelle Morphologie der Organismen*. Si ens fixem en l'etimologia d'aquest substantiu, notem com aquest nom és compost de dos paraules gregues: οἶκος (*oikos*: casa, habitatge, llar) i λόγος (*logos*: coneixement, ciència, raó), és a dir, 'ciència que estudia la llar', entenent aquesta segona paraula amb el significat 'entorn' o, en el cas que ens ocupa, 'societat'.

Eliasson (2013) sosté que Haugen va presentar aquesta nova concepció de l'observació de la llengua amb la voluntat d'afegir a l'anàlisi lingüística un nou element: la perspectiva social. Concretament, segons Eliasson (2013: 17-18), en primer lloc, «Haugen reacts to the failure of many linguists to place the language they describe in its proper societal setting» ja que per a ell la llengua està intrínsecament connectada amb la societat que l'envolta. En segon lloc, «Haugen reacts to the practice, prevalent in linguistics at least since Saussure (1916), of viewing language as a largely static, fixed system», és a dir, s'allunya de la concepció monolítica de la llengua. Per tant, i amb paraules de Haugen (1972f: 335)

the concept of a language as a rigid, monolithic structure is false, even if it has proved to be a useful fiction in the development of linguistics.

---

²⁶ Tanmateix, l'article del 1971, titulat «The ecology of language» no és accessible. En aquest treball citarem l'edició del 1972(f).

És més, a «An ecological model» Haugen (1987: 27) qualifica la idea de *comunitat lingüística* de Chomsky²⁷ (1965) com «a purely theoretical community, hardly a real one».

Des d'aleshores, diversos autors han anat eixamplant el concepte d'*ecologia lingüística* mentre el dotaven d'una base teòrica. De fet, com indica Eliasson (2013: 16) l'obra de Haugen relativa a aquesta qüestió és més aviat minsa²⁸:

the papers mentioned are fairly short, largely programmatic, and not very explicit on many points, on which their readers might have wished to be enlightened more fully.

Per això, presentem algunes de les aportacions²⁹ que enriqueixen el principi emprat per Haugen. D'una banda, Fill (1993: 4 [*apud* Resinger, 2006: 95]) afegeix l'element de preservació de la varietat amenaçada a la teoria d'*ecologia lingüística*, que

contempla el aspecto de la interrelación, ya sea entre diferentes lenguas, entre sus hablantes o grupos de hablantes, o entre la lengua y el mundo, y que aboga por la preservación de lo pequeño en beneficio de una diversidad de fenómenos y relaciones.

De l'altra, Mackey (2001: 67) simplifica la definició d'*ecologia* dient que és «essentially the study of interdependence within a system. Having evolved within the life science, this type of study rapidly spread to the science of society». Paral·lelament, Resinger (2006: 125) especifica l'objecte d'estudi com «las interrelaciones de una o varias lenguas con su entorno lingüístico, cultural, social, geográfico, natural, etc., igual como si se tratara de organismos vivos».

---

²⁷ Recordem que Chomsky (1965: 3) defensa que la lingüística ha de tindre com a objecte d'estudi: «An ideal speaker-listener, in a completely homogeneous speech-community, who knows its (the speech community's) language perfectly and is unaffected by such grammatically irrelevant conditions as memory limitations, distractions, shifts of attention and interest, and errors (random or characteristic) in applying his knowledge of this language in actual performance».

²⁸ Haugen desenvolupa el principi d'*ecologia lingüística* en els següents articles: «The ecology of Language» (1972f), «An ecological model», el 1978, tot i que en aquesta tesi el referenciem amb la impressió de 1987 i, finalment, «Faroese: Ecology» (1987).

²⁹ Fill (2001) ofereix a «Ecolinguistics: state of the art» una panoràmica dels estudis i dels avenços teòrics en el marc de l'*ecologia lingüística*.

Finalment, Honorio do Couto (2007: 87 [apud Marko/Uranga, 2014: 76]) distingeix entre tres ecosistemes lingüístics: l'ecosistema natural de la llengua, l'ecosistema mental i l'ecosistema social. Aquest primer ecosistema lingüístic

faz parte de uma imensa teia de relações, vale dizer, um imenso ecossistema, constituído pelo tripé língua (L), população (P) e território (T). Para que exista L, é preciso que pré-exista um T em que P viva e conviva. Essa convivência faz emergir a necessidade de interação entre os diversos membros de P, o que acaba levando à emergencia de L.

A la vegada que la idea haugeniana es va bastint d'un marc teòric, també s'aplica el concepte en llengües reals. Per exemple, el 1970, Haugen estudia, a «The language history of Scandinavia: a profile of problems», els problemes de la llengua històrica escandinava des d'un punt de vista interdisciplinari. És per això que molts dels seus seguidors (Eliasson, 2013: 24) consideren que en aquest article ja és present la idea d'*ecologia lingüística* que l'autor anirà desenvolupant al llarg d'aquella dècada. Més endavant, a «Faroese: Ecology» (Haugen, 1987: 91-93), el noruego-nord-americà relaciona en un mateix text les dos premisses principals de la seua obra: l'ecologia i la planificació lingüística, és a dir, el que actualment es coneix com *ecolingüística* (Mühlhäusler, 2000: 306; Resinger, 2006: 96):

How can their problems of communication tell us something about the life of a language and illustrate some general principles of what I have found it useful to call language ecology? [...] One measure that nations have found helpful at certain stages is to enter upon a program of language planning. This amounts to a deliberate interference with the ecology on behalf of the group involved.

Haugen (1987: 91)

Amb relació a la dècada dels noranta, com apunta Fill (2001: 44), la metàfora d'ecologia lingüística se centra en l'estudi de llengües minoritàries i sobre l'impacte de la imposició lingüística en les illes del Pacífic. Un exemple clar és Mühlhäusler (1996), que analitza el canvi lingüístic i els efectes de l'imperialisme lingüístic en les més de 4.000 llengües d'aquests illots del Pacífic: «The main thrust of this book is that an

understanding of language death and ecological matters go hand in hand» (Mühlhäusler, 1996: 1).

Més a prop, trobem, per una banda, l'estudi sobre el gallec de Krier (1996), en què s'empren variables pròpies de l'ecologia lingüística relacionades amb l'etnologia per a estudiar «the environmental factors which may (or may not) contribute to the survival of Galician» (Fill, 2001: 44). Per l'altra, hi ha el treball de Sallabank (2013) a propòsit de les illes anglonormandes, concretament, sobre la llengua de Guernsey. Tot i que qualifica el seu treball com «a sociolinguistic study of people's reactions to perceived changes in language use» (Sallabank, 2013: xi), l'emmarca, també, en la perspectiva ecològica:

languages never exist in isolation, but are always embedded in relationships with other languages and varieties, other codes, styles, registers, etc., in what has been termed a linguistic ecology.

Sallabank (2013: 7)

Quant a la presència d'estudis basats en la idea d'*ecologia lingüística* als Països Catalans, Comellas Casanova (2011: 66) comenta que,

en la recent anomenada sociolingüística catalana, el vincle entre lingüística i ecologia s'hi manifesta de maneres prou diverses. [...] D'una banda, a través de la integració a la lingüística d'algunes premisses epistemològiques i conceptualitzacions de l'ecologia (ecosistema, emergència, procés) i, d'una altra, amb l'adopció d'alguns dels valors de l'ecologisme (diversofília, sostenibilitat, equilibri).

En primer lloc, en relació amb el model ecològic com a referent epistemològic destaquem l'obra de Junyent (1989: 13), titulada *Les llengües del món: Ecolingüística*, en què l'autora, amb l'objectiu de «parlar de les relacions de les llengües amb altres llengües i amb l'entorn», pren la metàfora de l'ecologia com a referent:

No sé si l'ecologia humana podria incloure "una" ecolingüística. [...] Només he volgut crear una forma analògica que respongués a l'objecte d'aquest treball.

Junyent (1989: 13-14)

Pel que fa a una aproximació més teòrica a l'ecologia lingüística, hem d'assenyalar el llibre *Ecologia de les llengües* (1996) de Bastardas, que suposa l'inici de moltes altres publicacions de l'autor amb aquesta temàtica com objecte d'estudi. De fet, segons Comellas Casanova (2011: 67), Bastardas és

qui més extensament i profundament ha treballat en una teoria ecolingüística [...] i entén l'enfocament ecolingüístic com una conseqüència d'un canvi de paradigma més global: la crítica al pensament científic tradicional d'arrel cartesiana (analític, dicotòmic, mecanicista) i el pas a un marc teòric sintètic, inclusiu i holístic [...] l'obra de Bastardas remet a la teoria de la complexitat i al pensament sistèmic.

En segon lloc, amb referència a l'adopció d'alguns dels conceptes de l'ecologisme en la lingüística catalana, Comellas Casanova (2011: 69) posa de manifest que,

de fet, la preocupació generalitzada pel futur del català es podria considerar un símptoma de tendències conservacionistes en l'àmbit de la llengua emparentades amb les idees de l'ecologisme respecte al món natural. En aquest sentit, gairebé tota la sociolingüística catalana és ecologista.

No obstant això, Comellas Casanova només proposa Bastardas (2005) com a exemple d'autor català que haja emprat explícitament el terme *ecologia lingüística*. En aquest cas concret, Comellas Casanova destaca la idea de Bastardas de *sostenibilitat* a l'àmbit lingüístic:

Podríem dir que la 'sostenibilitat lingüística' fóra un procés de transformació gradual de l'actual model d'organització lingüística de l'espècie humana, que tindria l'objectiu d'evitar que la bilingüització o poliglòtització col·lectiva dels éssers humans hagués de comportar necessàriament l'abandonament de les llengües pròpies dels diferents grups culturals [...] Igual com el desenvolupament sostenible no nega ni el desenvolupament ni la cerca de la millora material de les societats humanes però alhora vol el manteniment de l'equilibri ecosistèmic amb la natura, la 'sostenibilitat lingüística' accepta la poliglòtització i la intercomunicació entre els grups i les persones, però alhora reclama la possibilitat de la continuïtat i el ple desenvolupament dels grups lingüístics humans.

Bastardas (2005: 6)

Tot i emprar termes característics de l'ecologia, Bastardas (2004: 15) enumera i argumenta les diferències entre l'evolució dels sistemes biològics i els lingüístics, per a remarcar que, si bé és cert que la metàfora³⁰ ajuda a definir conceptes i situacions, hem de ser conscients dels seus límits:

Per més que vulguem aplicar a aquests dos tipus d'objectes una aproximació teòrica sistèmica i puguem trobar determinades similituds en la seva organització interna i en la seva relació amb els seus contextos d'existència, resta de manera diàfana la important diferència present entre les característiques i propietats d'uns sistemes biològics i les d'uns sistemes de comportament comunicatiu d'una determinada espècie evolucionada.

Homogèniament, segons Eliasson (2013: 32), Haugen considera l'ecologia lingüística no com una metàfora o com una tècnica, sinó com un camp d'estudi amb un tema clar: les interaccions entre llengua i societat. D'aquesta manera, Eliasson (2013: 36) creu que la proposta haugeniana té punts de contacte amb altres disciplines lingüístiques. Per un cantó, pot establir connexions amb la lingüística, la psicolingüística i la sociolingüística descriptives, per l'altre, amb la lingüística històrica, i, també, amb el normativisme lingüístic³¹ i la sociolingüística aplicada. Més concretament, Eliasson (2013: 36-37) assevera que

the heterogeneous model growing from dialectology that Haugen calls language ecology is usually comprised under the designations sociolinguistics and sociology of language [...] it seems clear that at the very least there is a substantial overlap between language ecology and the field of sociolinguistics.

Si ens fixem en la definició que donen Mollà/Palanca (1989: 14) de *sociolingüística*, notem que el seu objecte d'estudi és «l'ús lingüístic, condicionat pel propi context social». Queda clar, doncs, que les similituds entre la sociolingüística i l'ecologia lingüística són diverses, i, en particular, se centren en un punt: la consideració del

---

³⁰ Altres autors com Mackey (2001) i Argenter (2013) coincideixen, també, a l'hora de justificar que no s'ha d'entendre la proposta de Haugen com una metàfora *stricto sensu* ja que, com argumenta Mackey (2001: 67) «Language is not an organism. [...] It is rather a form of behavior not racial but cultural, in that it has to be learned as a trait or skill identified with a group of people».

³¹ Recordem que Mühlhäusler (2000: 306) i Resinger (2006: 96) anomenen *ecolinguística* la disciplina que relaciona els principis de l'ecologia i els de la planificació lingüística.

context social, és a dir, del medi, com a tret indispensable per a l'anàlisi completa d'una llengua. Com indica Bastardas (2009: 2):

En el plano teórico, quizás la gran virtud que tiene la analogía ecológica para la sociolingüística es el de darnos instrumentos conceptuales para plasmar de una manera más operativa aquello que llamamos habitualmente el "contexto".

Encara més, per a Haugen, segons Eliasson (2013: 40) «his language-society interaction is in reality largely unilateral». La figura que hi ha a continuació representa la interacció entre societat i llengua en un entorn monolingüe. En aquesta obra, com sosté Eliasson (2013: 34), «his primary concern is the “interactions” or “interrelationship”».

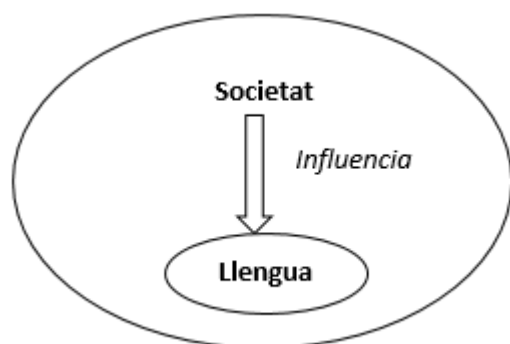

Figura 1. Representació del concepte d'*ecologia lingüística* d'Eliasson (2013: 34) segons Haugen (1972f)

Així, pel que fa a aquest medi lingüístic, l'hem de situar en els parlants que, alhora que empren la seua varietat lingüística, se n'apropien i la poden anar modificant tot depenent de les diferents xarxes socials que vagen establint. L'ecologia és, doncs, una ciència dinàmica que «requires not only that one describe the social and psychological situation of each language, but also the effect of this situation on the language itself» (Haugen, 1972f: 334). Altrament, Bastardas (2004: 15-16), en la mateixa línia, defensa que els objectes lingüístics són controlats,

a més, per les experiències socioculturals dels seus individus portadors [...]. Així, en la seva continuïtat històrica [...] els sistemes lingüístics seran [afectats], també, per les condicions socioeconòmiques i politicoculturals dels individus humans, que podran decidir personalment sobre la transmissió lingüística respecte dels seus successors.

Seguint aquesta línia, Eliasson (2013: 52) teoritza sobre la incidència de l'entorn en el canvi lingüístic d'un grup monolingüe: «The environment —the natural and social

one— influences not language itself but its speakers, who in turn shape their language use or linguistic performance». La següent figura mostra la relació que descriu Eliasson (2013: 52):

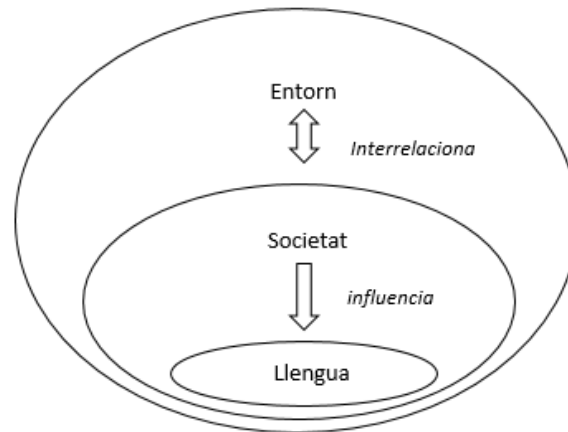

Figura 2. Esquema d'Eliasson (2013: 52) sobre la interrelació de factors en una situació monolingüe

Més detalladament, l'esquema de més amunt mostra com llengua, entorn i societat formen una triada indissociable que s'interrelaciona entre els diferents components. En aquest context, la variació es presenta com quelcom intrínsec en la vida d'una llengua i, per això, l'ecologia d'una llengua «is determined primarily by the people who learn it, use it, and transmit it to the others» (Haugen, 1972f: 325). En conseqüència, les formes lingüístiques estan connectades amb «el resto de los elementos vitales que acompañan su vida» (Bastardas, 2014: 144), és a dir, a l'hora d'analitzar el possible canvi lingüístic, hem d'adoptar una visió global i interdisciplinària sobre l'entorn, la zona d'estudi.

En relació amb les variants genuïnes d'un medi concret, Haugen (1972f: 329) ja indica que hem de saber, en primer lloc, respecte a la seua adquisició, que un xiquet assimila qualsevol tret a què està exposat durant els primers anys de vida; en segon lloc, que té una competència més passiva que no pas activa, i, finalment, que la societat s'organitza per a imposar restriccions lingüístiques més arbitràries o menys. Per tant, els cursos inicials escolars són clau per a l'aprenentatge de les estructures lingüístiques. És per això que, amb l'objectiu de crear una transició respectuosa entre la llengua de casa i la de l'escola, o dit en altres paraules, per a ser considerats amb l'ecosistema lingüístic, diferents pedagogs com Bally (1930 [2004]) i Galí (1931)

recomanen que, ja des de preescolar, es reba l'alumne amb la llengua pròpia del seu entorn. En aquest sentit, López del Castillo (1976: 17) indica que

convé que els infants s'expressin amb total llibertat i espontaneïtat, tant oralment com per escrit. Caldrà respectar-los absolutament la pròpia llengua familiar i col·loquial. El treball del llenguatge s'haurà de fer a partir d'aquesta seva llengua espontània.

Seguint amb la teoria de l'ecologia lingüística, Galí (1931: 15-17) revela que

cap prejudici no costa tant de desarrelar com la creença en la llengua única dintre les comunitats lingüístiques. [...] Les modalitats lingüístiques, sigui que obeeixin a fets d'ordre geogràfic [...] no mereixen cap consideració. Només la llengua que la Gramàtica estudia s'emporta l'atenció. [...] Per això la tasca de l'ensenyament del llenguatge a l'escola és tan ingrata; perquè la major part de les vegades [...] hom treballa en contra la natura i hom desfà i descompon el llenguatge en lloc de construir-lo i integrar-lo. Quina és la llengua que l'escola ha d'ensenyar? Evidentment la llengua [...] en la qual l'infant i el mestre viuen submergits. [...] **Cal establir aquí un equilibri**³², una mena de compromís entre el llenguatge que constitueix l'ambient biològic de l'infant i la incorporació a uns cercles de llenguatge superiors que puguin representar un veritable guany.

Així és que el pas pel sistema educatiu modela el sistema lingüístic que s'ha après en l'àmbit familiar, i això és fruit, com adverteix Bastardas (2014: 150), de les xarxes socials que anem construint:

En este plano, pues, se reflejan las asimetrías de poder político, económico, cultural, lingüístico, ideológico, etc., provenientes de las distintas configuraciones de las sociedades humanas. Y todo esto tendrá repercusiones en los aspectos lingüísticos, con el surgimiento de identidades colectivas ligadas al uso de determinadas variedades, estilos conversacionales de dependencia grupal, hablas adscritas a distintas posiciones sociales, representaciones específicas sobre el estado de las relaciones intergrupales, formas verbales diferenciadas según su distribución espacial, etc. [...] Cuando hablamos, pues, no sólo habla un individuo, sino que habla también un (sub)conjunto social determinado.

---

³² La negreta és nostra.

A més de la incidència que pot tindre el sector educatiu a l'hora de difondre determinades solucions lingüístiques, cal mencionar, també, la influència i l'impacte social dels mitjans de comunicació. Tot i que aquests aspectes els tractarem en el següent apartat § 3. «Planificació lingüística i estàndard», cal apuntar que, juntament amb el sistema d'ensenyament i l'administració, els mitjans de comunicació de massa són els agents socials d'estandardització (Bastardas, 1996), és a dir, són els encarregats d'estendre l'estàndard planificat per l'autoritat lingüística. Segons Bastardas (1996: 102),

paral·lelament, doncs, a l'exposició a les formes lingüístiques tradicionals del grup o comunitat en què viuen els individus, aquests entren en contacte habitual i continuat amb noves i diferents formes lingüístiques provinents no solament dels mestres i dels llibres escolars sinó de la premsa, de la ràdio i de la televisió, amb una alta valoració i atracció simbòlica.

Les emissores de ràdio i televisió han d'escollir quin model de llengua volen emprar a l'hora de dirigir-se a l'audiència potencial, que, al seu torn, el pren com a prototip a causa del seu caràcter referencial. D'acord amb Bastardas (2014: 151), aquests patrons

pueden actuar de modelos sociolingüísticos y, dada su ubicuidad, entrar en contacto con los modelos vernaculares existentes, a los cuales pueden desplazar —en parte o totalmente de forma gradual— si se produce cognitivamente a la vez una minusvaloración de las formas lingüísticas populares.

Com hem vist, es poden produir innovacions lingüístiques en un territori concret fruit de la influència d'aquests dos sectors esmentats —l'escola i els mèdia—, que sempre utilitzen els usos formals de la llengua. En altres paraules, una afluència d'interrelacions amb altres persones —sovint fora del propi entorn— condiciona el comportament lingüístic de l'individu. Aquest procés pot comportar o bé el manteniment de trets genuïns o bé l'adopció de noves realitzacions per la influència d'aquests nous grups amb el consegüent bandejament de les formes genuïnes.

És per això que, com argumenta Bastardas (2014: 154),

los individuos que se exponen a formas lingüísticas distintas de las suyas percibirán éstas y —aunque frecuentemente desde la subconsciencia— las ‘evaluarán’ en cuanto a sus significados sociales, y decidirán adoptarlas, modificarlas, o simplemente rechazarlas. Esta evaluación sociosignificativa dependerá de otros elementos presentes en la situación, como por ejemplo el estatus socioeconómico y/o político adscrito a las formas lingüísticas, su consideración simbólica, su demografía, sus adherencias ideológicas, etc.

Si té lloc l'abandonament de variants característiques o la barreja de formes al·lòctones amb tradicionals, es produeix un desequilibri en l'ecosistema lingüístic. Com a solució, és a dir, per a restablir l'harmonia del medi, Bastardas (2004: 42; 2014: 163) i Williams (1992: 133) proposen que les institucions donen el màxim de funcions 'locals' a la llengua del territori. Dit en altres paraules, que permeten que la llengua de proximitat —sempre en la seua forma estàndard— siga promoguda en l'ensenyament i que siga present en els mèdia escrits i orals d'abast regional i en les comunicacions de l'administració —almenys municipal i comarcal.

Aquesta situació —l'adopció de variants d'un altre geolecte d'una mateixa llengua en detriment de les formes típiques de la teua comunitat de parla— pot desenvolupar-se i, alhora que s'eixamplen les diferències en els usos d'una de les dos varietats, pot donar lloc a la definició inicial de *diglòssia* de Ferguson (1959: 336):

A relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialects of the language (which may include a standard or regional standards), there is a very divergent, highly codified (often grammatically more complex) super-posed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, an earlier period or in another speech community, which is learned either of largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes but is not used by any sector of the community for ordinary conversation.

Seguint l'autor nord-americà, la varietat dominant en més àmbits socials serà esmentada com H (*high*) i, l'altra —que pot ser una o més d'una varietat dialectal— com L (*low*). Així mateix, a partir de nou premisses, Ferguson (1959: 328) caracteritza

les atribucions de H i L. La distribució de les funcions, és a dir, els usos amb valor social en què apareix H i L és

one of the most important features of diglossia. [...] In one set of situations only H is appropriate and in another only L, with the two sets overlapping only very slightly. [...] The importance of using the right variety in the right situation can hardly be overestimated.

Observa, també, que el nivell de prestigi és una variable definidora en una situació diglòssica; en aquest cas, H és considerada superior a L en tots els sentits. De manera paral·lela, apunta que l'estudi de l'ortografia i el procés d'estandardització de la varietat és exclusiu en H. És per això que

in the more usual standard-with-dialects situation the standard is often similar to the variety of a certain region or social group (e.g. Tehran Persian, Calcutta Bengali) which is used in ordinary conversation more or less naturally by members of the group and as a superposed variety by others

Ferguson (1959: 337)

Altres factors que l'autor estatunidenc proposa a l'hora de diagnosticar un cas de diglòssia són l'adquisició, l'estabilitat, la gramàtica, la riquesa o diversitat lèxica, la tradició literària i, finalment, la fonologia. Recollint tot el que s'ha dit amb paraules de Green (1993: 18),

H is the prestige variety, standardized, dignified by grammatical tradition, not acquired naturally but learned through schooling, and giving access to a valued literary and intellectual heritage. L is its workaday counterpart, used for everyday transactions [and] family conversation.

Posteriorment, Fishman (1967) estén la noció de *diglòssia* cap a la diferència d'usos no només entre dos varietats pròximes, sinó entre diferents llengües en una mateixa comunitat lingüística. D'aquí, s'estableix la diferència entre *bilingüisme* (dos sistemes lingüístics emprats en totes les situacions comunicatives) i *diglòssia*. Segons aquest autor, dos llengües en contacte poden donar lloc a quatre escenaris diferenciats. En primer lloc, diglòssia i bilingüisme —els membres de la comunitat saben dos llengües i les empen en funcions diferents—; en segon lloc, bilingüisme sense diglòssia —tot i

que és una conjuntura poc corrent i estable, atès que els humans tendim a preponderar l'ús d'una llengua—; en tercer lloc, diglòssia sense bilingüisme —en què una classe social adopta una altra llengua que no és coneguda pels altres grups—; en quart lloc, ni bilingüisme ni diglòssia, és a dir, una comunitat monolingüe.

A partir d'aquestes dos definicions lleugerament diferents del concepte *diglòssia*, hi ha autors que s'han encarregat de distingir-les nominalment. D'una banda, Myers-Scotton (1986) suggereix el terme *narrow* per a la definició de Ferguson (1959) i el de *broad* o *diglossia extended* per a la classificació de Fishman (1967). De l'altra, Kloss (1966: 138) assenyalava com a *diglòssia interna* o *endodiglòssia* el concepte fergusonianà —és a dir, entre dos varietats properes lingüísticament— i *diglòssia externa* o *exodiglòssia* per a l'accepció fishmaniana, o siga, en la circumstància que les dos llengües no estiguen relacionades.

És més, Auer (2005: 11-12) relaciona la diglòssia fergusoniana amb el concepte d'*endodiglòssia* en tres aspectes:

- a) the two varieties are clearly delimited from each other in the perception of the speakers,
- b) the varieties are genetically closely related to each other,
- c) the standard represents the H-variety and is used for writing and (if spoken at all) for formal situations, whereas the dialect as the L-variety is not (usually) written,
- (d) the H-variety is not the language of primary socialization (first language acquisition).

D'altra banda, pel que fa a l'aplicació d'aquests termes en el cas català, hem de remetre a Ninyoles (1971), que, com recull Strubell Trueta (1993: 194), «he was one of the first people to realize that diglossic situations are not always as stable as the examples chosen by Ferguson (1959) seemed to indicate». El sociolingüista valencià analitza, en l'obra *Idioma i prejudici* (1971), la relació diglòssica entre el valencià i el castellà i estudia els usos diferenciats d'aquestes dos llengües distintes en el mateix territori. En aquest sentit, Green (1993: 20) assenyalava que la situació estudiada per

Aracil fou considerada com un cas de «'linguistic conflict' in Catalonia and Valencia» i no pas com un procés diglòssic.

També, Auer (2005: 24), en l'article en què distingeix cinc escenaris sociolingüístics segons la relació dels dialectes amb el seu estàndard, situa el català de Catalunya en el tercer cas, això és, el de *diaglossia*:

A diaglossic repertoire is characterised by intermediate variants between standard and (base) dialects. [...] More usually, the space between base dialect and standard is characterised by non-discrete structures (standard/dialect continuum). A good degree of levelling between the base dialects is involved, which at the same time implies advergence to the standard. The internal cohesion of the repertoire is achieved by one-sided restrictions of co-occurrence between the linguistic variables. In discourse, code switching between standard and dialect is complemented by processes of step-by-step dialectalisation and standardisation, i.e. speakers can change their way of speaking between dialect and standard.

De fet, l'empresa que s'ha anat iniciant pels estats per a resoldre, o almenys equilibrar, els casos de diglòssia o conflicte lingüístic és la de planificació lingüística. Haugen (1980: 152) aposta per aquest projecte com una possible via de resolució per a equilibrar l'ecosistema lingüístic, és més, concep les accions de planificació com una forma «of social planning, and it can be thought of as an ecological model for the conscious guidance of language change». Seguint la línia traçada per l'autor noruego-nord-americà, Mühlhäusler (2000: 306) suggereix una nova aproximació a la planificació lingüística, tenint en compte l'ecosistema de la llengua en qüestió. Recordem, com hem assenyalat a l'inici d'aquest capítol, que Mühlhäusler és un dels creadors del terme *ecolingüística*, concepte en què s'associen els preceptes de l'ecologia lingüística i de la planificació lingüística. Així,

whereas the reduction of diversity has figured prominently in traditional language planning (e.g. in standardisation), the principal aim of ecological language planning is the maintenance of the structured diversity of ways of speaking encountered within linguistic ecologies. Whereas management and control are central to streamlining approaches, ecological language planning advocates the rebuilding of self-regulating diversity.

A tall de resum, la metàfora d'ecologia lingüística plantejada per Haugen (1972f: 329) entén la variació com un tret intrínsec del llenguatge (Eliasson, 2013: 19, 52), fruit de la incidència del context (Bastardas, 2004) no només en la llengua, sinó també en els seus usuaris, que, gradualment, van modelant el seu ús lingüístic. A més, ens serveix, d'una banda, per a adonar-nos que hi sol haver una varietat lingüística associada amb el poder —definida com H per autors com Ferguson—, que gaudeix d'un estatus i que és la més emprada pel govern, les escoles i els mitjans de comunicació. L'altra varietat de la llengua —coneguda com L— no és relacionada ni promocionada pels agents socials d'estandardització i, per tant, va perdent simbologia i es veu relegada, únicament en el seu territori, als usos més informals, cosa que produeix el trencament amb l'estabilitat de l'ecosistema. És més, la varietat L és prestigiada en la mesura que està representada en les situacions en què H és la varietat típica. Amb la voluntat de preservar les varietats considerades 'baixes' pels lingüistes, es proposa incitar els governs a engegar mesures de planificació lingüística per a restaurar, en la majoria dels casos, l'ecosistema lingüístic inicial.

3. Planificació lingüística i estàndard

Per a solucionar els problemes que s'han plantejat en el capítol anterior § 2. «Ecologia lingüística» que afecten —sobretot— llengües minoritzades, els governs empenen accions de planificació lingüística amb l'objectiu «d'incorporar una llengua als usos socials que tradicionalment li havien estat vedats...» (Lamuela, 1987: 46). Així, es pot entendre que el terme *planificació lingüística* inclou

the normative work of language academies and committees, all forms of what is commonly known as language cultivation, and all proposals for language reform or standardization.

Haugen (1972e: 287)

Bibiloni (1997: 33) apunta que en la tradició catalana els conceptes *planificació lingüística*, *normalització* i *estandardització* són sinònims. D'aquesta manera, defineix aquest concepte com

el procés social orientat a assolir l'objectiu d'una llengua estàndard ben definida i amb plenitud de funcions. De fet, el concepte és coincident amb el que a casa nostra s'ha anomenat *normalització lingüística* i, en altres contextos, *planificació lingüística* (*language planning*).³³

D'una manera pareguda, Ferguson (1988: 119 [*apud* Bastardas, 1996: 96]), defineix *estandardització lingüística* com

el procés pel qual una varietat d'una llengua esdevé generalment acceptada arreu de la comunitat lingüística com a norma supradialectal —la “millor” forma de la llengua— tinguda per damunt dels dialectes regionals i socials tot i que aquests puguin considerar-se apropiats en alguns àmbits.

Anteriorment, Stewart (1968: 534 [*apud* Lamuela, 1994: 111]) havia definit *standardization* com «la codificació i l'acceptació, en la comunitat d'usuaris, d'un

---

³³ No obstant això, com indica Castellà Espuny (2016: 172): «Es podria puntualitzar, tanmateix, que la normalització lingüística és un concepte més ampli, ja que implica emprendre actuacions per a afavorir l'ús de la llengua en tots els àmbits, mentre que el terme *estandardització* se circumscriuria a l'elaboració d'una varietat lingüística apta per a les funcions que se li exigixen. El procés d'estandardització inclou, a la vegada, la normativització, això és, l'establiment de la norma per part de l'organisme autoritzat».

conjunt formal de normes que defineixen l'ús "correcte". És a dir, Stewart assimila aquest concepte al de *llengua normativa*. A més, aquest autor distingeix entre l'*estandardització formal* —que inclou el terme emprat generalment com «estandardització»— i la *informal* d'una llengua. En la primera, hi ha una codificació de les formes, la segona, en canvi, citant Stewart (1968: 534 [*apud* Lamuela, 1994: 111]),

pot aparèixer quan hi ha un cert grau de normalització del comportament lingüístic que porta cap a alguna forma d'ús lingüístic de prestigi social alt (tal com el parlar d'elits autòctones, etc.). [...] Per bé que totes dues menes d'estandardització coincideixen en el fet que serveixen per a produir un augment de la uniformitat de l'ús mitjançant l'anivellament dels dialectes, [...] en l'estandardització informal s'obté a través d'ajustaments més o menys automàtics, que es fan en termes de normes d'ús no codificades, però preferides socialment.

L'efecte d'aquesta acció, si ha estat conclusa amb èxit, és la varietat estàndard³⁴ (Haugen, 1972a: 134), és a dir, com indica Lamuela (1987: 66), «és el resultat d'un procés reeixit de vehiculació de la varietat codificada».

Segons els teòrics de l'Escola de Praga —*apud* Garvin (1974: 72)—, la varietat estàndard d'una llengua té uns trets diferencials. Concretament, ha de tindre, en primer lloc, «flexible stability», això és, la seua codificació ha de ser prou flexible per a permetre modificacions si la societat les demanda. Haugen (1987: 63) indica que la vertadera qüestió és com es manifesta aquesta propietat en la varietat estàndard, això és,

the problem is how to build these qualities into a formal standard language. It is like asking a disciplinarian to be both firm and gentle, or telling a mother to spank her children lovingly! How stable and how flexible?

Tanmateix, Lamuela (1994: 124) creu que Haugen resol aquesta conjuntura amb «la tensió entre la *codificació* i l'*elaboració*». Per tant, l'estabilitat és present en la codificació i, la flexibilitat, en l'elaboració. En segon lloc, segons Garvin (1974: 72), la varietat referencial ha de presentar «intellectualization», que «refers to the requirement of increasing accuracy along an ascending scale of functional dialects

---

³⁴ Val a dir que hi ha dos tipus de processos per a la creació d'una varietat estàndard: els espontanis i els planificats. En aquest treball ens centrarem en els segons.

from conversational to scientific». Així, Garvin (1974: 72) té en compte, per un cantó, el fet que l'estàndard ha de ser prou flexible per a poder-se adaptar als canvis i, per l'altre, que ha de posseir la capacitat de desenvolupar-se en diferents situacions comunicatives, és a dir, registres —*functional dialects*. En tercer lloc, en un article més tardà, Garvin (1986: 17, 22-24) defineix una nova missió de l'estàndard: la funció participativa, a partir de la qual una comunitat lingüística pot emprar la seua llengua per a participar en esdeveniments culturals, científics «et autres du monde moderne».

A més, Garvin (1974: 72) apunta que la varietat estàndard compleix tres funcions simbòliques i una funció objectiva. Pel que fa a les primeres, la varietat referencial efectua una missió unificadora, una finalitat separatista i de prestigi. Quant a la segona, l'estàndard actua com a marc de referència. En paraules seues:

The standard language serves to unify a larger speech community in spite of dialect differences; it serves to separate it from another language which may be a related one (from which it may have broken off, as Dutch did from German); it bestows prestige upon the speech community that has been able to develop one as well as upon the individual who has been able to acquire mastery of it; finally, the standard language serves as a yardstick for correctness as well as a frame of reference for literary creativity.

Garvin (1974: 72-73)

Aquest lingüista també anota que les actituds dels parlants davant aquesta nova varietat lingüística han de ser la lleialtat lingüística, l'orgull, el coneixement de la norma i el desig d'emprar el model proposat com a estàndard (Garvin, 1974: 75). De fet, Haugen també té en compte els usuaris de la llengua a l'hora d'engegar un procés de planificació lingüística.

3.1. Les etapes de planificació lingüística segons Haugen

Haugen ha estat l'estudiós que més ha treballat a l'hora de dissenyar les diferents etapes de planificació lingüística que els estats —aconsellats per lingüistes— haurien de seguir. De fet, el terme *language planning*, com indica Muljačić (1993: 83) apareix per primera vegada en Haugen (1959)³⁵ i, a partir de llavors, trobem modificacions del seu discurs en diferents articles (1966³⁶, 1971³⁷) fins a la publicació, el 1983³⁸, de «The implementation of corpus planning: Theory and practice», la versió definitiva de la seua teoria. Segons Haugen (1972b: 162), aquesta empresa de planificació és «the evolution of linguistic change».

Aquest autor distingeix quatre etapes en el procés de planificació lingüística d'una llengua i, tot i que l'orde no indica que siguen necessàriament successives, ja que poden ser simultànies i cícliques (Haugen, 1987: 59), les presenta en la seqüència que mostrem a continuació. En primer lloc, la selecció de les formes que es volen promoure; en segon lloc, la codificació d'aquestes variants; en tercer lloc, la vehiculació del model lingüístic i, en quart lloc, l'elaboració. Per tant, el seu esquema inicial és aquest:

	<i>Norma</i>	<i>Forma</i>
Societat	(1) Selecció	(3) Vehiculació
Llengua	(2) Codificació	(4) Elaboració

Figura 3. Esbós dels estadis de planificació lingüística segons el model de 1987 de Haugen

Així, la selecció de les variants i la seua vehiculació, com indica Haugen (1987: 59), recauen en la societat, mentre que les tasques de codificació i d'elaboració pertanyen als lingüistes. A banda, Kloss (1969: 81-83) discerneix, en el procés de planificació lingüística, per un cantó, entre les fases de planificació social —*status planning*—, que

³⁵ En aquesta tesi el trobem com Haugen (1972a) ja que no hem tingut accés a la primera edició.

³⁶ L'article del 1966 titulat «Dialect, language, nation» apareix citat en aquest tesi com Haugen (1972d) ja que no hem tingut accés a la impressió de 1966.

³⁷ Es refereix a l'article «Linguistics and Language Planning» i en aquest treball se citarà com Haugen (1972b), atès que hem consultat aquesta edició.

³⁸ El 1987 aquest article va ser recollit a *Blessings of Babel. Bilingualism and Language Planning. Problems and Pleasures*. En el present treball, les referències es faran a partir d'aquesta darrera edició.

inclouen la tria de les variants i la seua implementació i, per l'altre, entre les fases de planificació del corpus —*corpus planning*— que comporten la codificació i l'elaboració de les formes escollides. Tanmateix, tant Haugen com Kloss preveuen les mateixes etapes.

La varietat resultant d'aquest procés de planificació ha d'haver estat creada, com suggereix Haugen (1972b: 173-176), tenint en compte tres patrons: l'*eficiència*, l'*adequació* i l'*acceptabilitat*. Pel que fa al primer concepte, l'autor, prenent les paraules de Tegnér (1874: 104, [*apud* Haugen, 1972b: 173]), creu que la millor llengua és «that which, most easily uttered, is most easily understood». Quant al segon principi, el lingüista no només apunta la capacitat de l'estàndard d'adequar-se terminològicament als diferents registres, sinó que la planificació lingüística també «may call for the encouragement of words from rural dialects, in order that a more vivid and homely flavor be imparted to its writing». Finalment, la tercera idea és l'*acceptabilitat*, això és,

the sociological component of evaluation. It corresponds to what previous students of the subject have called USAGE, as a standard of correctness. The terminology developed by Ray (1963: 61) for this situation is useful: there is a sub-set of users called the 'lead', who are regarded as imitation-worthy and therefore have 'prestige'. The other users may imitate their usage to the extent that they have 'access' to it, which will produce the 'spread' of their usage.

Haugen (1972b: 176)

Si comencem a definir els períodes establits en l'esbós inicial, notem com, el primer, la tria de les formes lingüístiques que es voldran promocionar, només és necessari quan s'ha detectat un problema lingüístic:

Most problems can be identified as the presence of conflicting norms, whose relative status needs to be assigned. This can also be called an *allocation of norms*.

Haugen (1987: 59)

El procés de selecció de les variants pot ser tumultuós, però, com hem anunciat anteriorment, li pertoca a la societat que, a través dels seus líders polítics o

institucionals, discernirà entre les diverses opcions lingüístiques. Aquesta transició és vista com una operació de política lingüística, a partir de la qual una llengua perdrà o guanyarà estatus en la societat. Així, es parteix del mosaic de varietats d'una llengua i, a partir de determinats criteris³⁹ —demogràfics, econòmics, de prestigi cultural i d'influència territorial— els filòlegs i lingüistes seleccionen unes varietats lingüístiques amb un pes específic. Pel que fa a l'origen de les variants d'aquesta tria, es pot seguir el model unitarista⁴⁰ —el geolecte més privilegiat serà codificat i difós per a convertir-se en la varietat estàndard— o el model composicional⁴¹ en què, a partir de Massanell i Messalles (2012: 58),

s'opta perquè els principals dialectes de la llengua tinguin un paper en la constitució de l'estàndard, encara que les aportacions de cadascun siguin desiguals⁴². En l'estàndard del tipus composicional, es potencien els elements lingüístics compartits per un major nombre de dialectes i se n'aparten els que tenen una implantació menor o local. Sovint, en aquest tipus d'estàndard, s'admeten solucions polimòrfiques, és a dir que s'hi inclouen dues o més formes lingüístiques de valor equivalent però amb una distribució dialectal complementària, perquè cada parlant pugui optar per la que s'adequa millor al seu origen geogràfic.

És en aquesta tria quan s'ha de tindre en compte la identificació de l'usuari, és a dir, s'han d'escollir unes formes properes a les del parlant perquè s'hi senta identificat, ja que, només així, la nova varietat resultant del procés de selecció i codificació podrà esdevindre referencial. Tal com apunta Haugen (1972d: 251),

neither codification nor elaboration is likely to proceed very far unless the community can agree on the selection of some kind of a model from which the norm can be derived. [...] To choose any one vernacular as a norm means to favor the group of people speaking that variety. If a recognized elite already exists with a characteristic

---

³⁹ Com indica Bibiloni (1997: 42), també existeix el model d'estàndard autònom, «propi de llengües parlades en un extens espai geogràfic fragmentat en marcs politicoadministratius diversos». Com a mostra, trobem l'anglès estàndard britànic i l'anglès estàndard nord-americà, l'espanyol d'Espanya i el de l'Amèrica Llatina o el portuguès peninsular i el del Brasil. Com a casos extrems, seguint Polanco (1984: 116), trobaríem el serbo-croat i el moldau-romanès (amb dos alfabetos diferents en cada cas). En tots els exemples hi ha diferències en tots els nivells de llenguatge.

⁴⁰ L'italià i el francès, per exemple, tenen estàndards unitaristes.

⁴¹ En serien exemples el model de planificació lingüística del noruec proposat per Aasen (1864 [1965]), el del gallec, l'èuscar i el català. A més, la koiné grega hel·lenística també era de base composicional.

⁴² Cf. amb § 2.2.2.2 «La planificació lingüística del gallec».

vernacular, its norm will almost inevitably prevail. [...] Or one can be combine those forms that have the widest usage, in the hope that they will most easily win general acceptance.

Seguint aquest enfocament ecològic, Bibiloni (1997: 41) destaca —sobretot en els estàndards composicionals— la noció de *transdialectalització*, això és,

el fet que les opcions adoptades per a l'estàndard, si són pròpies d'una part de la comunitat lingüística, siguin difoses i emprades a la resta de la comunitat. I és necessari, per descomptat, que la transdialectalització tingui un caràcter multidireccional, no l'unilateral propi dels models unitaristes.

D'aquesta manera, tot i que l'estàndard composicional pot resultar artificiós en un primer moment, ja que ningú el té com a varietat pròpia, permet «que els parlants de totes les àrees lingüístiques se sentin implicats en un procés més igualitari i democràtic» (Bibiloni, 1997: 41).

La segona fase plantejada per Haugen és la codificació de les variants elegides, això és «l'establiment d'unes normes lingüístiques explícites» (Lamuela, 1994: 114). Haugen (1987: 60) creu que aquesta tasca ha de recaure en una única persona que

more or less informally and knowledgeably decided to give explicit, usually written, form to the norm he has chosen. It need not be his own. [...] To some degree linguistics owes its existence to the practical services linguists could offer as codifiers of language. They learned to extract and formulate the rules of grammar, a process we may call grammatication. Beyond grammatication comes lexication, the selection of an appropriate lexicon. The typical product of codification has been a prescriptive orthography, grammar, and dictionary.

Així doncs, és en aquest moment quan se fixen les formes del nou codi: la gramàtica — fonètica, morfologia i sintaxi—, el corpus lèxic i les directrius ortogràfiques. Un exemple d'aquesta completesa el trobem en el pròleg de la *Gramàtica de la llengua catalana* (2016: ix) de l'Institut d'Estudis Catalans, en què després de fer un repàs de les obres publicades per l'autoritat lingüística, conclou: «Disposem, doncs, de les tres»⁴³

---

⁴³ Això és, una gramàtica, una ortografia i un diccionari.

eines **indispensables**⁴⁴ per a la llengua catalana». De fet, Bibiloni (1997: 36) entén que aquesta etapa ha de concloure amb «la formulació explícita d'una proposta de comportament». És més, Haugen (1972b: 163) assenyala la preponderància, en els processos de planificació lingüística, de l'escriptura enfront l'oralitat:

No one can deny the overwhelming importance for linguistic science of the realization that writing is historically secondary to speech, as well as in the learning and the life of individual. However, in the study of LP we shall have to reverse this relationship. We shall have to consider writing primary and speech secondary. [...] Instead of remaining a mere record, it comes to embody a code for its own, which can influence the community speech.

En aquest sentit, tant la selecció com la codificació de les variants escollides apareixen en la primera columna sota el substantiu «norma». Això es deu al fet que les dos empreses tenen a veure amb la forma de la llengua «and are part of what may be called policy planning» (Haugen, 1987: 61).

Bibiloni (1997: 35) considera que la codificació és «l'aspecte lingüístic més important», i que, al seu torn, la *grafització* —un dels tres sub processos d'aquesta etapa— és «el requisit més bàsic per al desplegament social de la nova varietat». En el cas de les llengües minoritzades, aquest autor apunta que durant el període de codificació, amb l'objectiu d'«assolir una llengua que funcioni autònomament», es pot depurar la llengua minoritzada d'elements forans de la varietat poderosa. Com a exemple d'aquest fet tenim el procés de planificació lingüística del català emprès per Pompeu Fabra, que va tindre en compte aquesta màxima a l'hora d'escollir les variants de la llengua parlada que s'havien de codificar. Així, es va seguir el criteri de genuïnitat⁴⁵ i es prioritzaven les formes que s'allunyaven, sobretot, de l'espanyol. Tanmateix, aquest discerniment pot crear rebuig o confusió entre la població —ja que es modifica l'aparença de la llengua— i només es pot solucionar, segons apunta Bibiloni (1997: 36), «en un context d'eficàcia global de l'estandardització».

---

⁴⁴ La negreta és nostra.

⁴⁵ Bibiloni (1997: 123) remarca, però, que no va ser així en tots els casos: «Amb tot, no s'acaba d'entendre per què Fabra admet sense cap problema mots de procedència espanyola tan clara com la d'aquells que amb tanta energia combatia: *alcalde, borratxo, burro, buscar, hola, preguntar, tarda*».

A propòsit de qui és l'encarregat de dur a terme les funcions de selecció i codificació de la nova varietat, recuperem les paraules de Bibiloni (1997: 42) sobre els estàndards autònoms. En aquests casos, hem de parlar de llengües policèntriques, això és que hi ha més d'un centre de planificació del corpus que exerceix «la seva influència sobre unes àrees d'interacció diverses». Altrament, els models unitaristes i composicionals són monocèntrics, és a dir, hi ha una autoritat lingüística que regeix en tot el domini lingüístic.

A banda, hi ha llengües com l'anglès que no tenen cap centre de codificació. En aquests casos, la varietat estàndard s'ha anat conformant a partir de «les influències exercides per gramàtics i lexicògrafs, cases editorials i les publicacions de més pes» — com apunta Bibiloni (1997: 45). És evident, en aquesta conjuntura, el pes del sistema d'ensenyament, encarregat de guiar la direcció de l'estàndard a través de l'extensió del seu ús a l'escola. La consolidació d'un estàndard sense autoritat lingüística només és possible en llengües no amenaçades, és a dir,

[...] en el cas de llengües subordinades, amb manca de tradició en l'ús normal i amb dèficits funcionals, l'existència d'una autoritat lingüística reconeguda és imprescindible; i, si hagués de decidir l'ús mateix, la llengua subordinada tendria a ser una mera reproducció de la dominant.

Bibiloni (1997: 45)

La tercera etapa és la vehiculació de la varietat codificada, que comporta l'adopció del model lingüístic per part de les institucions governamentals, dels escriptors, del sistema educatiu i dels mitjans de comunicació. En aquest aspecte, Haugen (1987: 61) adverteix que

those who have authority over schools or over mass media like newspapers, radio, or television introduce it as a medium of instruction and entertainment are promulgated to encourage (or discourage) its use.

En altres paraules, el sistema educatiu i els mitjans poden fomentar —d'acord amb directrius establides pels governs— unes solucions en detriment d'unes altres, tot i que en ambdós casos són part de la varietat codificada pels lingüistes. És per això que

cal estendre el coneixement i l'ús d'aquestes noves variants entre els ensenyants, per a assegurar-nos la íntegra difusió de tot el model que s'ha planificat.

Tal com indica Bastardas (1996: 102), s'ha de tindre present que la població desconeix les noves normes ortogràfiques, gramaticals i lèxiques de la nova varietat codificada, i és per això que el procés d'extensió de les noves formes ha de començar «per la formació dels formadors que, al seu torn, aniran estenent la competència entre els altres col·lectius fonamentals». A més, l'autor destaca la «importància essencial» dels mestres de l'ensenyament primari, ja que són els encarregats d'alfabetitzar les noves generacions i, per tant, és en qui recau la tasca de vehicular la totalitat de la varietat codificada. En aquest sentit, Lamuela (1994: 119) subscriu

que no hi ha estandardització sense una difusió apropiada de les formes codificades, i en el cas de les llengües subordinades aquesta difusió depèn inevitablement d'un procés d'establiment.

Notem, doncs, que el factor social és determinant perquè la varietat codificada tinga èxit. Com assenyala Haugen (1987: 65), la vehiculació és un dels problemes més desafiants d'una operació de política lingüística:

Language planning has many pitfalls, and one of the most menacing is the difficulty of actually implementing even the most desirable changes, especially in modern society.

Bibiloni (1997: 37) també alerta que «la difusió de la varietat codificada produeix les normes d'ús socialitzades que matisen, que completen i que, fins i tot, poden rectificar les propostes inicials de la codificació».

Haugen, en l'article de 1966 titulat «Language conflict and language planning: the case of modern Norwegian», determina «the four aspects of language development that we have now isolated as crucial features in taking the step from 'dialect' to 'language', from vernacular to standard» (Haugen 1966: 8) i els ordena d'aquesta manera:

	<i>Form</i>	<i>Function</i>
<i>Society</i>	Selection	Acceptance
<i>Language</i>	Codification	Elaboration

Figura 4. Les etapes del procés de planificació lingüística en la versió de 1966 de Haugen

Tanmateix, el marc final d'aquesta proposta és presentat en Haugen (1987), on l'autor modifica el punt (4) de la figura que acabem de mostrar i reordena les etapes del procés perquè, com indica Muljačić (1993: 83),

he realized that a community without full freedom of action, or antipathetic to the first two phases, will not move to the third phase even though "armchair decisions" in phases (1) and (2) may have been perfectly formulated and well-intentioned.

És per aquest motiu que l'acceptació social del patró lingüístic proposat en el procés de planificació lingüística no apareix en el model final de 1987 que estem desenvolupant en aquestes pàgines. De fet, l'acceptació va ser substituïda per l'etapa d'implementació que, tanmateix, també recau en la societat.

Polanco (1984: 108) sosté que cal que l'avaluació de la norma tinga lloc en aquesta fase del procés ja que és

quan té sentit i és veritablement efectiva [...] amb la perspectiva, no sols del seu millorament, sinó especialment d'una elaboració funcional, imprescindible per a —i conseqüència de— les necessitats de comunicació de qualsevol societat avançada.

Sobre com s'ha de dur a terme aquesta avaluació, l'autor valencià assegura que «només podrà ser empresa eficaçment a partir d'una anàlisi sociolingüística de la normativa i de la societat, i d'una presa en compte de les necessitats lingüístico-funcionals actuals i futures» (Polanco, 1984: 108).

En la darrera etapa, l'elaboració, cal adoptar i adaptar la llengua general als diferents àmbits d'ús —els mèdia, el món judicial, l'administració i la ciència—, és a dir, cal que es dispose d'un mot *ad hoc* per a cada registre i crear, per tant, llenguatges d'especialitat. Aquest tipus de llenguatge es poden diferenciar, d'una banda, a partir d'un tema en concret, això és, quan és necessària una fixació terminològica; i, de l'altra, segons la funció comunicativa —llenguatge de la ràdio i de la televisió. Per a Haugen (1987: 61), l'elaboració funcional

is in some ways just a continued implementation of a norm to meet the functions of a modern world. A modern language of high culture needs a terminology for all the intellectual and humanistic disciplines, including the sciences.

Bibiloni (1997: 38) considera que la completesa i la diferenciació estilística són conseqüències d'aquesta darrera etapa proposada per Haugen. L'autor mallorquí defineix aquests dos trets:

la *completesa*, és a dir el fet que la varietat elaborada és apta per a totes les funcions, per a tots els usos i per a tots els àmbits de comunicació (ja hem vist que perquè els parlants exercitin la lleialtat envers una llengua és necessari que la vegin com una llengua completa, que no els faci dependents de cap altra), i la *diferenciació estilística* (derivada del cultiu), és a dir, l'existència d'un sistema de registres o d'estils i la capacitat dels parlants d'associar les diverses possibilitats de la llengua a cada una de les situacions comunicatives.

Finalment, alguns autors com Bastardas (1996) proposen recuperar l'estadi de l'acceptació social com a element culminant i avaluador del procés de planificació lingüística. Així, és necessari que la societat —sobretot els agents estandarditzadors com l'escola, els mèdia, l'administració i el sector cultural— s'identifique, accepti i empre la varietat codificada per l'autoritat lingüística. Si es dona el cas contrari, és a dir, si la societat declina la proposta codificada, es poden discernir, segons Bastardas (1996: 106) entre dos escenaris:

El refús pot centrar-se des de la varietat en difusió considerada en bloc fins, per exemple, a elements lèxics o ortogràfics molt precisos i concrets. Un govern pot perfectament trobar dificultats importants per fer adoptar una nova varietat com a pública —si hi ha divisió de la població respecte d'aquest afer— i una institució

normativa pot també veure, per exemple, com les seves institucions sobre determinades peces lèxiques són desoïdes de forma majoritària per la població.

En realitat, l'acceptació social de la varietat en procés d'estandardització pot ser induïda a través de les formes escollides en l'etapa de selecció. En altres paraules, els parlants poden acceptar més fàcilment les variants proposades si els seus trets són representats en la varietat dissenyada. Seguint aquesta teoria, l'èxit del nou model de referència es pot planificar, és a dir, es pot seguir un model polimòrfic en què s'accepta més d'una unitat lingüística per a expressar el mateix concepte.

El noruec, el català i l'èuscar serien alguns exemples de llengües que tenen estàndards polimòrfics. Polanco (1984: 125) sintetitza, per al cas català, aquest tarannà:

En resum, el procés de codificació de la llengua catalana ha reconegut sempre la necessitat d'acceptar un polimorfisme intern de procedència regional en alguns camps de la normativa —especialment la morfologia, i en part el lèxic— amb la possibilitat que cada zona regional implicada pogués establir les formes pròpies considerades normatives.

Arribats en aquest punt, hem de recuperar les paraules de Ninyoles (1971: 63), que ens serviran per a introduir, breument⁴⁶, el concepte de *comunitat lingüística*. Per a l'autor valencià, «l'acceptació d'una varietat supradialectal no és concebible sense una prèvia consciència de comunitat». Segons Pradilla (2015: 29),

l'acceptació d'una determinada varietat referencial exigeix una consciència prèvia de comunitat lingüística i, paral·lelament, no s'ha de perdre de vista que la norma, o l'estàndard que se'n deriva, té un paper substancial en la seua consolidació.

És per això, per a conèixer el grau d'introducció i d'acceptació social del nou model lingüístic, que cal una avaluació i revisió periòdica de la tercera fase haugeniana, és a dir, de la vehiculació de la varietat codificada. Si ha estat implementada en la societat, ja ens podem referir a varietat estandarditzada.

---

⁴⁶ Aquest terme es tracta al punt § 6. «Estandardització i situació sociolingüística de la zona tortosina».

En aquest punt, és pertinent fer la distinció entre *llengua codificada* —o normativa— i *llengua estandarditzada*. Lamuela (1987: 66) entén

aquesta darrera [llengua estandarditzada] en uns termes que impliquen la forma lingüística en la funcionalitat: es podrà dir que una llengua ha passat per un procés d'estandardització quan disposi d'una varietat reconeguda amb valor d'ús general i dotada de caràcter referencial, és a dir que resolgui a favor seu els problemes de concurrència de formes.

Marí (1987: 13) —reflexionant sobre el model lingüístic que s'havia d'establir per als mèdia— destaca la diferència entre *varietat estàndard* i *llengua normativa*:

Tampoc no són coincidents els conceptes de varietat estàndard i llengua normativa: la normativa és la part explícitament definida de l'estàndard, però no la totalitat de l'estàndard. [...] Tots sabem que hi ha usos estandarditzats sobre els quals la normativa no es defineix, i que pot haver-hi punts de discrepància entre l'estàndard usat i el criteri normatiu.

Més recentment, Mas Castells (2010: 55) estableix les dissemblances entre *normativització* i *estandardització*:

En qualsevol cas, la diferenciació es pot resumir en poques paraules: la normativització descriu el procés eminentment tècnic pel qual una llengua es dota d'un conjunt de normes gramaticals i ortogràfiques per a l'ús correcte, mentre que l'estandardització correspon a la configuració, eminentment social, d'un registre adequat per als àmbits de formalitat mitjana o mitjana-alta. Aquest registre parteix de les variants que, prèviament, ha acceptat la normativa, i en comporta les fases d'acceptació, vehiculació i elaboració.

Amb tot, doncs, notem com la llengua normativa és el resultat de l'acció empresa en el segon punt marcat per Haugen —codificació— i la varietat estàndard és el colofó del procés de planificació lingüística. En altres paraules, és el model vehiculat, acceptat i emprat per la societat. És més, l'autor noruego-nord-americà indica que a «Acceptance of the norm, even by a small but influential group, is part of the life of the language» (Haugen, 1972d: 252).

És per això que el macroesquema definitiu —anomenat *A Revised Model of Language Planning*— de Haugen (1987: 64) té en compte la incidència de les formes proposades en la societat ja que inclou subfases per a cada etapa, és a dir, desplega, en orde cronològic, les accions que componen els quatre estadis:

	<i>Form</i> (policy planning)	<i>Function</i> (cultivation)
<i>Society</i> (<i>Status planning</i>)	1. Selection (<i>Decision procedures</i>)	3. Implementation (<i>Educational spread</i>)
	a) Identification of problem	a) Correction procedures
	b) Allocation of norms	b) Evaluation
<i>Language</i> (<i>Corpus planning</i>)	2. Codification ⁴⁷ (<i>Standardization procedures</i>)	4. Elaboration (<i>Functional development</i>)
	a) Graphization	a) Terminological
	b) Grammatication modernization	b) Stylistic development
	c) Lexication	

Figura 5. Esquema definitiu de Haugen, el 1987, de les fases de planificació lingüística

Com veiem, en la tercera etapa —vehiculació— l'autor hi ha afegit les funcions de revisió i revaluació.

A partir d'aquest esquema, podem relacionar el model de Haugen amb la definició que Auer (2005: 8) proposa per al concepte de *varietat estàndard*, a partir de tres elements:

- a) It is orientated to by speakers of more than one vernacular variety (which does not necessarily imply that is mastered by everybody),
- b) is looked upon as an H-variety and used for writing, and
- c) it is subject to at least some codification and elaboration (Haugen 1966) or *Ausbau* (Kloss 1967).

L'autor alemany presenta, doncs, una definició actual de *llengua estàndard*.

⁴⁷ Actualment es considera que l'ortoèpia, és a dir, la pronúncia oral de la varietat estàndard, també s'ha de codificar a causa de l'impacte dels mitjans de comunicació audiovisuals en la societat.

3.2. L'aplicació del model de Haugen

Haugen no només va teoritzar sobre la idea de planificació lingüística, sinó que també va presentar casos pràctics en què demostrava l'eficiència del seu model, és a dir, analitzava processos de planificació lingüística reals a partir dels quatre estadis proposats. L'exemple més conegut és Haugen (1972c: 191-215), en què estudia la varietat estàndard del noruec concebuda per Aasen (1864 [1965]) a partir de la tècnica de dialectologia comparativa. Concretament, Aasen va establir la relació entre paraules anàlogues dels diversos dialectes del noruec fins a trobar les formes que tenien més coincidència. Seguint Haugen (1972c: 194), «he was exemplifying one of the ways in which a standard language can be brought into being where there is previously nothing but dialectal diversity and confusion».

3.2.1. La planificació lingüística de llengües cooficials minoritzades a l'Estat espanyol: aranès, gallec, èuscar i català

Com acabem d'assenyalar, el sistema d'estandardització lingüística formulat per Haugen pot ser pres com a model base⁴⁸ a l'hora d'analitzar els processos de planificació lingüística ja que, com assenyalen Deumert/Vandenbussche (2003: 464-465), és «a useful and pragmatic basic structure». Si ens centrem en les llengües cooficials⁴⁹ d'Espanya notem com no només es poden establir punts de connexió en la trajectòria de les diferents llengües, sinó que també és possible distingir clarament les quatre etapes establides per Haugen. Pel que fa al primer aspecte, les similituds entre els processos de planificació lingüística de l'aranes, el gallec, l'èuscar i el català, cal recordar que són llengües minoritzades, és a dir, que estan sota la pressió d'una altra llengua —l'espanyol— que, al llarg de la història, ha anat ocupant les funcions —sobretot formals— de la llengua pròpia de cada territori.

---

⁴⁸ Per a més anàlisis partint del model de Haugen, vegeu Penny (2000: 194-206) per a l'espanyol; Lodge (1993) per al francès o Ortiz de Antonio (2016) per al gaèlic escocès.

⁴⁹ En aquesta investigació exposem, per la seua similaritat amb el català, els casos de l'aranès, el gallec i l'èuscar. Tanmateix, convé remarcar que l'aragonès i l'asturià són llengües minoritzades en l'Estat espanyol que manquen de reconeixement d'oficialitat, aspecte que limita els espais d'ús d'aquestes llengües pròpies. D'aquí que no són llengües apreses d'una manera obligatòria en l'ensenyament primari ni són d'ús general en els mitjans públics territorials.

Per a convertir aquesta situació anòmala, Aracil (1982: 31-32) suggereix iniciar un procés de normalització lingüística que consisteix a

reorganitzar les funcions lingüístiques de la societat per tal de readaptar les funcions socials de la llengua a unes condicions «externes» canviants. És per això que la normalització té lloc generalment després de desfasaments històrics [...] D'altra banda, la normalització és sovint la sola alternativa pràctica a la reculada o l'extinció d'un idioma. En efecte: és així que unes quantes comunitats lingüístiques europees han pogut superar llargs conflictes anteriors i, per dir-ho així, han recuperat el temps perdut. Per definició (sense parlar de l'etimologia), la normalització consisteix sobretot a elaborar i posar en vigor sistemes de normes d'ús lingüístic.

Així, hi ha una estreta relació entre el concepte proposat per Aracil (1982) i el d'*estandardització*, com indica Mollà (1997: 24):

Dèiem més amunt que el procés d'estandardització no és un procés de selecció de formes, sinó, de difusió d'aquestes. Efectivament, depèn, precisament, de la difusió de la llengua, de la seua pràctica. O dit d'una altra manera: l'estandardització és una conseqüència de la normalització, un procés paral·lel.

Aracil (1982: 31-32) descriu les característiques d'aquesta acció:

les normalitzacions no són quasi mai esdeveniments històrics completament aïllats, "espontanis" i "originals". Tot al contrari: sembla que la normalització tendeix a propagar-se "en cascada", de comunitat lingüística en comunitat lingüística, fins i tot d'època en època, d'una manera que il·lustra les tesis difusionistes.

De fet, els processos de normalització lingüística impulsats per les comunitats lingüístiques minoritzades de l'Estat espanyol van tindre lloc, com diu Aracil (1982: 31-32), «en cascada» i amb el suport institucional dels governs territorials. És a dir, per un cantó, durant les primeres dècades del segle xx es van impulsar accions de planificació lingüística de l'aranès, el gallec, l'èuscar i el català. Per l'altre, als anys 80 es van aprovar —juntament amb els respectius estatuts d'autonomia— lleis de normalització lingüística que van retornar la llengua del territori als usos en què havia estat prohibida durant les dictadures de Primo de Rivera (1923-1930) i de Franco (1936-1975).

3.2.2.1. La planificació lingüística de l'aranès

Amb relació a la planificació lingüística de l'aranès, això és, el geolecte de l'occità parlat a la Vall d'Aran, hem de remetre, majoritàriament, a Lamuela (1987) i Carrera (2015), tot i que no ressegueixen l'esquema de Haugen.

Quant al reconeixement legal, l'aranès és considerada llengua oficial a Catalunya i llengua pròpia de la Vall d'Aran segons la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol, de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya. Respecte a la llengua escolar, en l'actualitat l'aranès és «era llengua d'aprenedissatge des escolans de 3 a 7 ans e era llengua veïculara en toti es centre d'educacion infantila e primària», segons estableix el *Curriculum der aranés* acordat el 13 de gener de 1998 pel Conselh Generau d'Aran. Tanmateix, en la resta de cursos es va implantant un sistema trilingüe⁵⁰ aranès-català-castellà. L'aranès també apareix en els mitjans de comunicació públics a través, d'una banda, de la roda informativa diària al canal 324 i, de l'altra, del *Telenotícies Comarques Vall d'Aran* —que s'emet els divendres en desconnexió per a aquest territori.

En referència a l'autoritat lingüística, recau, segons el Conselh Generau d'Aran i la Generalitat de Catalunya, a l'Institut d'Estudis Aranesos malgrat que, a hores d'ara, no ha difós el corpus normatiu de l'aranès. No obstant això, la primera obra de codificació de l'aranès foren les *Nòrmes ortogràfiques der aranés*, publicades el 1982 per la Comission entar Estudi dera Normatiua Lingüística Aranesa i oficiliatzades el 1983 per la Generalitat de Catalunya. Segons Lamuela (1987: 117):

La primera cosa a remarcar [d'aquestes normes] és que recullen les convencions ortogràfiques establertes per l'Institut d'Estudis Occitans per al gascó. La comissió que n'és responsable reconeix, doncs, la comunitat lingüística dels aranesos amb els occitanòfons de l'Estat francès i, cosa més important, assenta la base que ha de permetre als aranesos d'accedir a la tradició cultural occitana i d'assumir-la com a pròpia.

---

⁵⁰ Per a un estudi sociolingüístic dels usos lingüístics presents a l'escola aranesa, vegeu Suïls Subirà/Huguet Canalís (2003).

Tanmateix, el 1999 foren revisades per la Comission de Còdi Lingüístic i es van publicar amb el nom *Normes ortogràfiques des aranés*. Sobre aquestes modificacions, Carrera (2015: 253) sosté que «les *Normes* afinen les *Nòrmes*» atès que incorporen judicis d'acord amb la resta de domini lingüístic occità. Respecte a la resta del corpus normatiu, hem de remetre a obres amb un objectiu didàctic relacionades amb l'aprenentatge de l'aranès a l'escola i publicades per autors aliens a l'auctoritas. Així, per exemple, trobem el *Petit diccionari* (1991), un diccionari multilingüe aranès-castellà-català-francès i el compendi de morfologia verbal *Es verbs conjugadi: Morfologia verbau aranesa* (2003). També, el 2007, Carrera publica *Gramatica aranesa*, que suposa la primera obra descriptiva i prescriptiva de l'aranès i que té com a objectiu «començar a construir aquell desitjat pont amb les varietats occitanes veïnes i referencials», d'acorda amb el seu autor (Carrera, 2015: 258). En darrer lloc, sobre la fixació lèxica, Carrera trau a la llum, el 2010, un diccionari bàsic que recull variants de l'occità referencial i de l'aranès i, per tant, s'accepta un cert grau de polimorfisme —seguint el criteri diasistemàtic.

Com veiem, fins avui, el model de llengua estàndard codificat, estès i acceptat entre la societat aranesa ha estat creat, fonamentalment, per autors externs a l'acadèmia lingüística reconeguda legalment. És més, segons Carrera (2015: 280), les *Nòrmes* van suposar l'inici del procés de codificació de l'aranès, per bé que en els darrers trenta anys —malauradament— no s'ha seguit aquesta voluntat codificadora:

Els nous usos a què ha pogut accedir l'aranès en aquesta nova etapa [sistema educatiu i mitjans de comunicació] feien necessàries unes jerarquitzacions i seleccions lingüístiques que, a falta de les necessàries obres codificadores, s'han hagut d'improvisar o que, en el millor dels casos, han hagut de ser parcialment assumides per determinades publicacions dedicades sobretot a l'aprenentatge de la llengua.

3.2.2.2. La planificació lingüística del gallec

En el gallec trobem un cas d'aplicació pràctica del model haugenià en Ramallo/Rei-Doval (2015), en què es detalla el procés de planificació lingüística del gallec a Galícia. Partint del terme *debat normatiu*, es presenten les dos faccions —formades pels integracionistes i els autònoms, respectivament— establides al voltant de l'autonomia del gallec. D'una banda, els reintegracionistes creuen que el gallec és una varietat del diasistema lingüístic del portuguès i, per tant, el procés d'estandardització no es pot fer al marge d'aquesta visió diasistemàtica de la llengua gallega. De l'altra, els autonomistes defensen que s'ha de considerar el gallec una llengua autònoma, malgrat que reconeixen que prové del portuguès. Segons els autors (Ramallo/Rei-Doval, 2015: 63), aquest darrer punt de vista és «the most accepted and official view», ja que els seus integrants formen part del Instituto da Lingua Galega —fundat a la Universitat de Santiago de Compostel·la— i de la Real Academia Galega —creada el 1906 amb l'objectiu d'elaborar un diccionari i una gramàtica gallega. És més, el 1983 el govern gallec, a través de l'aprovació de la Llei de Normalització Lingüística, designa la Real Academia Galega com l'ens amb autoritat lingüística capaç d'establir i modificar l'estàndard gallec.

En relació amb l'estàndard, en la selecció s'ha seguit un model composicional «based on features from the main dialectal areas as well as on forms based on the historical foundations of the Language, emerged» (Ramallo/Rei-Doval, 2015: 65-66), per més que els percentatges de participació dels diferents blocs lingüístics són dispars:

labelled as “trasndialectal” variety (Monteagudo, 2004: 416), the standard variety of Galician is nourished from the three dialectal regions, although there is a difference as to the weight of the contribution of each of the regions to the standard variety

Així, es diferencia entre solucions majoritàries —típiques de la regió central i oest— i les minoritàries —pròpies de l'àrea est i amb una major similitud amb el portuguès. Quant a la codificació, si bé les empreses de planificació lingüística començaren a principi del segle XIX, no és fins ben entrat el segle XX que trobem les obres de codificació. Pel que fa al tercer estadi de Haugen, la vehiculació, l'estàndard proposat

pels autonomistes de la Real Academia Galega i l'Institut da Lingua Galega és el que s'ensenya en el sistema educatiu i es difon en els mitjans de comunicació públics.

No obstant això, segons un estudi de l'Observatorio da Cultura Galega (2012: 43), la mitat dels gallecs perceben el model estàndard com una varietat artificial i distant de la seua parla. Lorenzo Suárez (2005, [apud Ramallo/Rei-Doval, 2015: 72]) apunta dos factors que emfasitzen aquesta situació:

On the one hand, the standardization process is still recent, considering that the first official recognition of the Galician standard dates back to 1982 and was last updated in 2003. On the other, the governmental support for the language itself is not particularly consistent and of low intensity, trying to be non-controversial, and with limited intervention strategies aimed at promoting languages reproduction.

Quant a la quarta etapa haugeniana, l'elaboració funcional, Ramallo/Rei-Doval (2015: 70) indiquen que aquest procés ha anat estretament lligat al de codificació tot i que encara manca una planificació de l'estàndard oral, sobretot adreçat als mèdia. Com a conclusió, i amb paraules de Ramallo/Rei-Doval (2015: 77), el cas gallec és un exemple «of political and academic intervention in a European minority language context».

3.2.2.3. La planificació lingüística de l'èuscar

També trobem l'aplicació pràctica segons les etapes proposades per Haugen en el basc⁵¹, concretament, a Hualde/Zuazo (2007). En aquest cas, diversos filòlegs van intentar crear una varietat estàndard per a l'èuscar fins que, finalment, el 1918 es fundà l'Euskaltzaindia —la Reial Acadèmia de la Llengua Basca—, reconeguda com l'autoritat lingüística del basc en l'Estatut de Guernica (1979) i creada amb l'objectiu d'engegar el procés d'estandardització de l'èuscar. De fet, Auer (2005: 8) posa com a exemple el basc per a exposar que «not all the national standard languages are state languages in Europe. Some have failed to reach this status and are used as minority languages within one or more European states».

---

⁵¹ Ans de començar, cal no oblidar que, per més que una part de Navarra és bascòfona, aquesta narració se centra en el procés d'estandardització al País Basc.

En referència a la selecció de la varietat o varietats base, s'ha de tindre en compte que no hi havia una varietat pròpia de l'elit⁵² atès que les classes socials més altes empraven l'espanyol o el francès. És per això que l'acadèmia, amb el filòleg Koldo Mitxelena al capdavant, crea l'*euskara batua* (èuscar unificat), una varietat elaborada a partir de la selecció, per una banda, de diferents formes emprades en la literatura i, per l'altra, de variants de la llengua antiga. Així, doncs, amb relació a la tria de les formes, l'*euskara batua* és composicional. Com apunten Hualde/Zuazo (2007: 149): «At the time of its selection by the Basque Academy, *euskara batua* was nobody's spoken language».

A propòsit de la codificació, el corpus està complet, això és, hi ha una gramàtica, una ortografia i un diccionari. En les situacions de minorització lingüística, s'ha de parar especial esment amb els préstecs de la llengua dominant que s'accepten en l'estàndard⁵³. En aquest cas, la Reial Acadèmia de la Llengua Basca té en compte que «in the particular case of Basque [...] given its centuries long language-contact situation, a sizeable part of Basque vocabulary is, in fact, of Latin and Romance origin». Respecte a l'elaboració funcional i a l'extensió del nou model lingüístic, l'*euskara batua* és present en els mitjans de comunicació públics, en l'administració i en el sistema educatiu. En aquest darrer àmbit, es pot escollir entre un ensenyament en què el basc és la llengua vehicular o entre un programa bilingüe d'èuscar i espanyol. Pel que fa a l'elaboració funcional, Hualde/Zuazo (2007: 154) adverteixen que,

on the one hand, elaboration of function in the case of Basque implies sharing functional domains with Spanish (and French). On the other, it implies taking away functions from the traditional Basque dialects. In principle one could imagine a situation where both the standard and the traditional local dialects would thrive, by assigning different functions to them, as argued by Zuazo (2000, 2005). In this scenario, *euskara batua* would compete for functions with Spanish (and French), not with the traditional dialects.

---

⁵² Haugen (1972d: 251) indica que la varietat de l'elit pot ser escollida la varietat base a l'hora d'engegar un procés d'estandardització lingüística.

⁵³ L'Acadèmia Valenciana de la Llengua, per exemple, ha estat criticada en diverses ocasions (Pradilla, 2008; IIFV, 2014) per haver inclòs, en l'estàndard planificat, préstecs de l'espanyol. D'altra banda, Frías Conde (2011: 56) argumenta que el gallec i l'asturià tenen «una enorme dependència ortogràfica [...] del sistema ortogràfico español».

No obstant això, l'acceptació del model proposat és màxima. Prova d'això és l'arraconament d'algunes estructures dialectals que no formen part de l'estàndard i de l'adopció de la prosòdia de l'estàndard oral planificat. A més, com indiquen Hualde/Zuazo (2007: 156) «the rapid acceptance of the new standard within Basque society is undoubtedly related to the strength of Basque nationalistic feelings at the time of its adoption». Convé remarcar, en aquest punt, que el govern navarrès ha reconegut l'*euskara batua* com a varietat estàndard de la zona bascófona. A més, és el model adoptat per les escoles del País Basc francès que ensenyen l'èuscar, tot i no ser acceptada pel govern de la república.

Així doncs, la varietat referencial creada per l'Euskaltzaindia és composicional, supradialectal, difosa pels tres agents d'estandardització —ensenyament, mèdia i administració— i és identificada i acceptada per la població.

3.2.2.4. La planificació lingüística del català

L'aplicació de l'esquema de Haugen en el procés de planificació del català ha estat analitzada per Lamuela/Murgades (1984), Lamuela (1994), Bastardas (1996), Pradilla (1996), Segarra (2000b) i Costa Carreras (2010).

Pompeu Fabra va liderar l'empresa de planificació del corpus del català, primerament, com a únic artífex i, posteriorment, amb el suport de la Diputació de Barcelona —sota les ordres d'Enric Prat de la Riba—, que va crear, a partir d'un decret del 1907, l'Institut d'Estudis Catalans amb la intenció de ser l'acadèmia de la llengua catalana per a tot el domini lingüístic. Ara bé, el català, des de la creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el 2008, és una llengua policèntrica, això és, amb més d'una autoritat lingüística.

No obstant això, l'àmbit d'actuació de les dos institucions és diferent. D'una banda, l'IEC és referencial per a tot el diasistema català, atès que tant en el Reial decret 3118/1976, de 26 de novembre, pel qual s'atorga reconeixement oficial a l'Institut d'Estudis Catalans com en la Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans (a partir d'ara L8/1991) s'explicita que l'àmbit

propi d'actuació de l'Institut d'Estudis Catalans són «les terres de llengua i cultura catalanes» (L8/1991).

De l'altra, el caràcter de les directrius de l'AVL és restringit, és a dir, només té competències en el País Valencià. Siga com siga, el català és una llengua amb una codificació acadèmica o oficial —prenent el terme de Garvin (1986)—, és a dir, liderada per institucions lingüístiques i polítiques.

Si ens centrem en les etapes de Haugen, amb referència a la selecció de les formes, malgrat que el projecte de planificació lingüística, en la seua gènesi, tenia com a dialecte base el que es parlava a Barcelona —concepció unitarista o monodialectal— es pot dir que la varietat estàndard catalana és composicional⁵⁴, amb participació —tot i que desigual— dels sis dialectes —això és el septentrional, el central, el balear, l'alguerès, el nord-occidental i el valencià. En veritat, com indiquen Veny/Massanell (2015: 77), hi ha una preponderància⁵⁵ de la varietat central

per raons històriques (és el dialecte de l'àrea en què tradicionalment es concentra el poder polític i econòmic de Catalunya), demogràfiques (és el que té un major nombre de parlants) i culturals (l'ambient cultural de Barcelona ha estat particularment vivaç).

Respecte a la segona fase del procés d'estandardització, la codificació, segons Lamuela (1987: 84),

la codificació fabriana va consistir en l'opció per la varietat de Barcelona i en la seva adequació als principis de diasistematicitat i d'historicitat. Es tractava d'una solució mixta d'adopció de la varietat amb més valor funcional dins de Catalunya, tot subordinant-la a la visió global de la llengua a fi de garantir la possibilitat d'identificació de tots els parlants amb la varietat normativa i la viabilitat de codificacions paral·leles en d'altres regions del domini lingüístic.

En relació amb el corpus normatiu català durant el primer terç del segle xx (1913-1933) cal destacar les següents obres, creades per Pompeu Fabra i la Secció Filològica de

---

⁵⁴ Veny/Massanell (2015: 77) posen de manifest que «aquest tipus de selecció composicional és possible en llengües poc diferenciades dialectalment, que admeten la integració i la síntesi coherent en un suprasistema de trets provinents dels diferents dialectes de la llengua històrica».

⁵⁵ En canvi, segons Veny/Massanell (2015: 77), el rossellonès i l'alguerès són els dialectes menys representats en la llengua estàndard.

l'Institut d'Estudis Catalans. En primer lloc, les *Normes ortogràfiques* (1913) que, juntament amb el *Diccionari ortogràfic* (1917),

van posar les bases per a la superació definitiva de l'anarquia ortogràfica que imperava fins aquell moment i van esdevenir la primera concreció del corpus normatiu del català

Casals i Martorell / Nogué (2016: 5)

Un any més tard, el 1918, es completava l'estadi de codificació amb la publicació de la *Gramàtica catalana*, és a dir, ja s'havien resolt els procediments d'estandardització de la codificació gràfica, gramatical i lexical (Haugen, 1987: 64). A més, el 1932 es va publicar en un sol volum el *Diccionari general de la llengua catalana* —que va ser obra personal de Fabra i el repertori normatiu de referència fins al 1995, quan aparegué el *Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans* (DIEC). Des dels inicis dels anys 80, la Secció Filològica ha anat ampliant i actualitzant el corpus normatiu català en diferents acords compilats en el volum *Documents normatius 1962-1996* i s'han introduït alguns canvis en l'ortografia tant en el DIEC com en la versió electrònica del DIEC (2007).

En l'obra *Català, occità i friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*, Lamuela (1987: 78) declara que

la planificació lingüística s'ha de proposar certament de reduir la variació gratuïta, però convé que ho faci reorganitzant la dinàmica dels contactes interdialectals i potenciant una distribució adequada de les formes concurrents en funció dels diversos registres.

Per a fer-ho, Lamuela proposa quatre criteris que es poden seguir a l'hora de codificar una llengua i, així, evitar dos actituds extremes: «la dels qui voldran establir d'entrada una varietat rígida i uniforme i la dels qui [...] veuran els intents de reducció com un vil atemptat a la vitalitat de la llengua».

En primer lloc, s'ha de considerar el criteri de diasistematicitat (Weinreich, 1954), és a dir, com descriu Lamuela (1987: 80),

la concepció de la variació de la llengua com un tot organitzat en el qual existeix una jerarquia de les diverses formes lingüístiques establerta en funció de la mesura en què cada una d'elles explica les seves concurrents o d'altres formes pròximes.

És clar, doncs, que la proposta de Fabra tenia en compte aquest caràcter «nacional» (Lamuella/Murgades, 1984: 33) de llengua comuna, que «confirmava progressivament Fabra en el seu ja inicial i programàtic convenciment de la convergibilitat de les diverses modalitats dialectals en una mateixa llengua literària» (Lamuella/Murgades, 1984: 46).

Així doncs, tot i que inicialment Fabra va prendre les formes del català de Barcelona, tenia una visió diasistemàtica —i, per tant, composicional—, i s'emmirallava, com anoten Lamuella/Murgades (1984: 46), amb «el precedent històric de l'existència d'una tal llengua literària durant tota l'Edat Mitjana». Prova d'això va ser l'aprovació de les *Normes de Castelló* (1932) i dels *Rudiments de gramàtica preceptiva per a ús dels escriptors baleàrics* (1937), amb l'acceptació de variants característiques d'aquests territoris.

De fet, és en l'ortografia⁵⁶ on es més palès el criteri de diasistematicitat de la llengua, ja que, com apunta Pradilla (2004: 63),

partint dels criteris de diasistematicitat i d'historicitat es va arribar a un model de codificació que podríem anomenar *monocèntric*, [...] però *composicional* i *polimòrfic*, és a dir, amb aportacions dels diversos parlars i, alhora, amb l'acceptació de diverses formes alternatives com a solucions equivalents. És justament en l'assoliment de la fixació ortogràfica on el caràcter composicional es visualitza millor. És més, contràriament a l'afirmació genèrica que la codificació fabriana subordina tot el diasistema a la varietat barcelonina, pel que fa a l'establiment del codi ortogràfic —aspecte d'importància simbòlica cabdal—, les varietats occidentals i concretament la valenciana han sortit altament afavorides.

La morfologia —sobretot en les variants verbals— és l'altre aspecte de la normativa en què es corrobora aquesta concepció fabriana.

---

⁵⁶ Bibiloni (1997: 116) remarca que en aquell moment «es tractava de cercar una ortografia que anés bé a tots els dialectes geogràfics i permetés de pronunciar una llengua única amb accents diferents. L'ortografia de les vocals àtones (*a/e, o/u*) o de les labials *b* i *v* en són un bon exemple. Altres aspectes de l'ortografia evidenciaven un dèficit clar en l'aplicació del principi de composicionalitat, com és el cas de les consonants palatals (*passejar/desitjar*) o els accents de la *e* tònica (*anglès*), que es fonamenten en la pronúncia de Barcelona i desencaixen amb altres varietats». A propòsit dels accents en la *e* tònica, amb la signatura de les *Normes de Castelló* (1932) es resolgué aquesta disfunció.

Segons Bibiloni (1997: 117-118),

l'autèntic conflicte a l'hora d'abordar aquella llengua unificada que volia Fabra, on no traspuessin les diferències dialectals, era la morfologia, i sobretot la morfologia verbal, on hi ha les formes que podríem anomenar incompatibles (*canto/cante/cant, cantem/cantam, canti/cante, cantés/cantàs/cantara, etc.*). [...] Fabra havia de triar entre dues opcions que ell devia desitjar alhora, la unitat morfològica i les formes de la llengua viva, i optà per aquestes darreres, amb la qual cosa, en no renunciar a cap de les grans regions històriques —més que no pas àrees dialectals— a les seves formes principals, es produïa la fragmentació de la morfologia catalana que representa, ens agradi o no, una regionalització del procés d'estandardització de la llengua catalana i que és un fet que dificulta la fluïdesa de les relacions interdialectals.

Això no obstant, convé parar esment al que exposa Polanco (1990a: 31) quan fa constar que,

a diferència de l'acceptació i el sancionament de l'ortografia, que es féu de forma unitària (*Normes de Castelló 1932*), la morfosintaxi —i el lèxic— reberen l'estudi, la fixació i la divulgació separada de diversos estudiosos que, si bé han coincidit en nombrosos casos, han discrepat en uns altres, com veurem tot seguit. Entre les aportacions a la gramàtica, podem esmentar les decisives de Carles Salvador, en els seus nombrosos opuscles (Simbor 1983), Josep Giner (1933), Manuel Sanchis Guarner (1950), Enric Valor (1973, 1979, 1983, 1983a), els autors de la gramàtica de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de València (Barberà et al 1980), Vicent Pitarch (1977) i molts altres divulgadors solvents.

En segon lloc, seguint amb els criteris que s'han de prendre en consideració a l'hora de codificar una llengua, trobem el d'historicitat, que, explicat per Lamuela (1987: 81), té en compte

les característiques del funcionament i de l'evolució de les llengües que fan que les formes lingüístiques amb més valor explicatiu dins del diasistema tendeixin a coincidir amb formes reals de fases evolutives anteriors, per tal com les regles sincròniques no són, en bona mesura, altra cosa que innovacions diacròniques. [...] Aquesta particularitat fa que, en el procés de codificació de les llengües, la cerca de l'arcaisme pugui donar resultats coincidents amb els de l'aplicació del criteri de diasistematicitat.

En el procés de codificació de la llengua catalana, doncs, es combina aquest criteri amb l'anterior, és a dir, com hem anotat ans, Fabra es fixa amb el model de llengua medieval de la Cancelleria Reial i, per tant, té una visió global de la llengua en tot el domini lingüístic. Amb això, s'iniciava un procés de purificació lingüística, és a dir, Fabra pretenia eliminar les interferències de l'espanyol, que, per avatars històrics, s'havien anat incorporant en la llengua dels catalans. Per tant, es donarà preeminència a una forma que aparega en la documentació antiga ans que a una altra que, tot i que siga contemporània, pot ser fruit del contacte entre llengües.

En tercer lloc, hi ha el criteri de regularitat, a partir del qual, entre dos solucions lingüístiques, es tria la que presenta una major regularitat dins del diasistema. Lamuela (1987: 83) apunta que

una posició ideològica científica tendeix a afavorir aquest criteri, per tal com fa la impressió de resoldre les coses d'acord amb principis segurs, però és evident que convé de subordinar-lo al principi de diasistematicitat i a les condicions sociològiques en què s'hagi de desenvolupar el procés de vehiculació.

En quart lloc, trobem el criteri de funcionalitat, en què es valora quines formes —de totes les seleccionades— són o poden ser més conegudes i emprades pels parlants. Per tant, les variants més difoses gaudiran d'un valor funcional superior. Segons Lamuela (1987: 84), un exemple d'aquest criteri és

operar la codificació sobre la varietat que, com a conjunt, compta inicialment amb més valor funcional i proposar-la, valent-se de la seva posició d'avantatge, com a embrió de la futura varietat estàndard.

De fet, la codificació de la llengua catalana, empresa per Fabra, va seguir, també, aquest criteri i, com afirma Lamuela (1987: 84-85):

Un projecte d'aquesta mena [...] assegurava la unitat de la llengua escrita [...] i, a través del contacte amb l'escrit, l'anivellament de la llengua parlada i el coneixement passiu de les solucions "literàries"⁵⁷ de dialectes altres que el propi. Es veu, doncs, que

---

⁵⁷ Tradicionalment, s'ha referit a llengua estàndard com a «llengua literària» atès que les obres dels escriptors eren l'única mostra lingüística en un registre formal i, per tant, esdevenia model entre la població. A la bibliografia també apareixen altres denominacions com *llengua nacional*, *llengua comuna* o *llengua general*.

la subordinació al principi de diasistematicitat obliga a relativitzar l'opció inicial pel barceloní i permet d'establir unes condicions d'estandardització que es realitzen en la llengua escrita i que, des d'aquesta, dotada de caràcter referencial, es projecten a la llengua parlada de les "persones cultes". [...] Que és possible de prendre-se'l de maneres diverses, ho confirma el fet que l'especificitat històrica del País Valencià i de les Illes Balears ha abonat la pràctica pluralista i que, per contra, el català nord-occidental ha estat una víctima de l'uniformisme; amb tot, si Fabra no hagués adoptat una visió global de la llengua, hauria estat inviable, partint de la seva obra, tota mena de pràctica pluralista.

Bibiloni (1997: 45) subscriu —en la mateixa línia que Lamuela— que «l'ús fet pels grans escriptors sol ser un element tingut en compte en les tasques de codificació» i l'anomena *criteri literari*. És més, Fabra (1980: 144) ho confirma en l'article «Filòlegs i poetes» signat el 1918:

És incontestable que convenia enriquir i envigorir la llengua escrita amb les aportacions dels dialectes. Per això s'havia de veure amb joia que cada escriptor es complagués a usar en els seus escrits el major nombre de paraules i expressions pròpies del seu parlar regional. Això no podia perjudicar gens la unitat de la llengua escrita si era practicat per veritables literats, que tinguessin un concepte just del que és una llengua literària. [...] Però això és tot diferent del que alguns pretenen, segons els quals cadascú hauria d'escriure exactament en el català de la seva regió, amb totes les seves particularitats morfològiques i sintàctiques: estranya manera de treballar per la restauració de la nostra llengua literària.

No obstant això, Castellà Espuny (2016: 177) posa de manifest que en aquesta recerca Fabra no va incloure autors nord-occidentals, tot i que

hem de pensar que això és degut a l'absència d'escriptors destacables en aquestes comarques i, potser, a la poca coneixença de Fabra respecte als autors d'aquestes àrees.

Fins aquí, notem com la varietat supradialectal que es vol promocionar és composicional i polimòrfica i, per tant, que hi ha una voluntat explícita per part de l'autoritat acadèmica —Fabra i la Secció Filològica de l'IEC— de promocionar un model

de llengua en què qualsevol usuari d'arreu del domini lingüístic s'hi senta identificat⁵⁸ i, consegüentment, pugua acceptar la proposta normativa. A propòsit de l'opció polimòrfica, Bastardas (1996: 141) exposa que,

a través d'un procés de vehiculació reeixit, aquesta forma de llengua [la codificada] haurà de permetre, en tant que comuna, el funcionament unitari de la llengua, i, en tant que fixada, la seva estabilització enfront d'una variabilitat excessiva i no funcional. Si he triat de parlar d'"unitarietat" més que no pas d'"unitat", és perquè el resultat de la codificació no és necessàriament una varietat única, sinó que n'hi ha prou que sigui un conjunt de formes referencials en tant que instrument d'un espai de comunicació unitari i garantia de la percepció de la unitat de la llengua.

Situats en aquest punt, doncs, veiem que el català és una llengua codificada a través de diferents obres elaborades per l'IEC segons els propòsits de composicionalitat i polimorfisme. Pel que fa a la funció codificadora de l'AVL, la Generalitat Valenciana, amb la Llei 7/1998, de 16 de setembre, de Creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, va crear aquest ens com a organisme

que té per funció determinar i elaborar, en el seu cas, la normativa lingüística de l'idioma valencià. Així com, vetlar pel valencià partint de la tradició lexicogràfica, literària, i la realitat lingüística genuïna valenciana, així com, la normativització consolidada, a partir de les denominades Normes de Castelló.

De la mateixa manera, els àmbits d'aplicació de les propostes de l'organisme valencià seran —com a Catalunya— l'administració, el sistema educatiu i els mitjans de comunicació de titularitat pública.

En un context valencià, Pradilla (2008: 56-57) apunta que ja és durant la dècada dels 80, amb el restabliment de la llengua pròpia als seus usos habituals, quan es

donarà inici a un replantejament en el repertori lingüístic que s'anava conformant. [...] La dialèctica entre la col·loquialitat i la formalitat va començar a produir les primeres tensions, especialment importants en el món de l'ensenyament. Amb aquest nou context comunicatiu a l'horitzó, la Generalitat Valenciana i l'Institut Interuniversitari de

---

⁵⁸ Tractarem aquest aspecte, a propòsit del tortosí, en el capítol § 6. «Estandardització i situació sociolingüística del tortosí».

Filologia Valenciana (IIFV) van publicar, el 1995, la *Gramàtica Valenciana*, els *Verbs valencians* i el *Diccionari valencià*.

Així, des de l'aparició de les *Normes de Castelló* (1932) i fins a l'establiment de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (1998) —obviant els gairebé quaranta anys de dictadura—, l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (IIFV) —primer conegut com Institut Universitari de Filologia Valenciana— ha estat l'organisme principal que ha vetlat per l'ús genuí del valencià en els tres àmbits de difusió de la normativa.

Més concretament, l'IIFV fou creat el 1978 per Sanchis Guarner i està format per filòlegs investigadors i professors de la Universitat de València, la Universitat d'Alacant i la Universitat Jaume I de Castelló. La seua funció principal

és l'estudi lingüístic i literari del valencià, dins el marc general de la llengua i la literatura catalanes. A més de les finalitats docents i investigadores, l'IIFV té, entre les seues competències, l'assessorament en tots els àmbits relacionats amb el fet lingüístic i literari valencià. [...] L'IIFV ha col·laborat amb l'Administració local i autonòmica, i amb altres institucions i entitats públiques i cíviques, bàsicament, en l'emissió d'informes i dictàmens sobre qüestions lingüístiques, en l'assessorament de treballs d'investigació i en matèria gramatical i lexicogràfica.

IIFV: (Presentació) <web.ua.es/iifv/pres.html>.

Des dels seus inicis el 1978, l'IIFV ha reivindicat «la vigència del policentrisme⁵⁹ convergent com a criteri definidor de la tasca de complementació codificadora realitzada pels nostres principals gramàtics i lexicògrafs» (IIFV, 2002: 11). A partir de llavors, entre multitud d'empreses⁶⁰, podem destacar l'assessorament a les Corts Valencianes quant a qüestions lingüístiques, la col·laboració amb la Secció Filològica de l'IEC per a l'elaboració de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I*.

---

⁵⁹ Auer (2005: 21) estableix una relació entre el centre de poder d'un territori i la creació i difusió d'un nou estàndard: «Given the link between political centralisation and the formation of national standards varieties, it follows (a) that the dislocation of the political, cultural, economic etc. centre may also dislocate the linguistic model area, and (b) that a politically/culturally/economically polycentric area may result in a polycentric or geographically neutral standard».

⁶⁰ Vg. IIFV (2002: 11-14) per a una enumeració detallada de les iniciatives més rellevants d'aquest organisme.

Fonètica (1990) i *II. Morfologia* (1992), i la revisió de textos escolars en l'àmbit valencià.

Amb relació a la *Guia d'Usos Lingüístics I* (2002: 13), es fa palès el tarannà de la institució:

Conscients de la necessitat de dotar els usuaris del valencià, i de manera molt especial aquells que estan vinculats al món de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació, d'una eina orientadora sobre l'estàndard, és a dir, sobre el model lingüístic que hauríem de fer servir públicament en situacions de formalitat, el Consell General de l'IIFV acordà, el 1999, l'elaboració de la present *Guia d'usos lingüístics*.

Els elements definidors de l'obra són «genuïtat, generalització al País Valencià i màxima convergència possible amb la resta de l'àmbit lingüístic» (IIFV, 2002: 13).

Tornant a l'AVL, com a resposta a les crítiques rebudes pel suposat caràcter secessionista, i per la posició sobre la filiació lingüística, el 2005 es fa públic l'«Acord de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), adoptat en la reunió plenària del 9 de febrer del 2005, pel qual s'aprova el dictamen sobre els principis i criteris per a la defensa de la denominació i l'entitat del valencià», en què es postula la posició de l'AVL sobre la nova situació de policentrisme:

En relació amb el model de codificació de la llengua [...] Hi ha models de codificació que tenen un caràcter molt centralista i que es basen en una única varietat literària [...] n'hi ha uns altres que es basen en una varietat creada a partir de l'adopció d'elements de diferents parlars [...] i n'hi ha d'altres, encara, que respecten les diferents modalitats dins de la unitat [...]. Esta última possibilitat, atesa la rica tradició lingüística i literària del valencià dins de la llengua compartida, és la que l'AVL considera com la més adequada per al nostre idioma, ja que permet respectar la diversitat dins de la unitat. El que es proposa, per al conjunt de la llengua, és, per tant, una codificació policèntrica alhora que convergent.

AVL (2005: 7)

En relació amb la filiació de l'AVL, hi ha un plantejament diasistemàtic:

D'acord amb les aportacions més solvents de la romanística acumulades des del segle XIX fins a l'actualitat [...] la llengua pròpia i històrica dels valencians, des del punt de vista de la filologia, és també la que compartixen les comunitats autònomes de Catalunya i de les Illes Balears i el Principat d'Andorra. Així mateix és la llengua històrica i pròpia d'altres territoris de l'antiga Corona d'Aragó (la franja oriental aragonesa, la ciutat sarda de l'Alguer i el departament francès dels Pirineus Orientals). Els diferents parlars de tots estos territoris constituïxen una llengua, és a dir, un mateix «sistema lingüístic». [...] Dins d'eixe conjunt de parlars, el valencià té la mateixa jerarquia i dignitat que qualsevol altra modalitat territorial del sistema lingüístic, i presenta unes característiques pròpies que l'AVL preservarà i potenciarà d'acord amb la tradició lexicogràfica i literària pròpia, la realitat lingüística valenciana i la normativització consolidada a partir de les Normes de Castelló.

AVL (2005: 5)

En darrer terme, l'*Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana* (2006: article 41) legisla la funció codificadora de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, més concretament, la institució és l'encarregada de «la normativa lingüística de l'idioma valencià». Des de llavors, l'ens normatiu valencià ha anat confeccionant el corpus normatiu. El 2006 va veure la llum, d'una banda, el *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià* (2006a), de l'altra, la *Gramàtica normativa valenciana* (2006b) i, finalment, *L'estàndard oral del valencià* (2006c). També, el 2011, l'AVL va editar el LEMAV.

Quant a l'obra lexicogràfica de referència, el 2014 es va publicar en línia el *Diccionari normatiu valencià*. En darrer lloc, l'últim treball de caràcter normatiu divulgat per l'AVL ha estat, el 2016, la *Gramàtica valenciana bàsica*.

En la redacció del repertori codificador la institució ha tingut en compte dos criteris per a no trencar l'equilibri amb la resta del domini lingüístic. En primer lloc,

la recuperació i la prioritització de les variants valencianes genuïnes, vives, ben documentades en els clàssics.

A més, aquestes solucions són avalades, d'una banda, per l'etimologia i, per l'altra, per la tradició lexicogràfica, literària i gramatical del País Valencià. De retruc, aquesta idea enllaça amb el criteri d'historicitat, exposat per Lamuela (1987: 81). En segon lloc,

la convergència amb les solucions adoptades en els altres territoris que compartixen la nostra llengua, a fi de garantir-ne la cohesió pertinent.

Com veiem, aquesta afirmació està estretament relacionada amb el criteri de diasistematicitat proposat per Lamuela (1987: 80). De fet, com s'explicita en l'apartat «Criteris inspiradors» de la GNV, amb aquests treballs l'AVL vol contribuir

al procés de construcció d'un model de llengua convergent amb la resta de modalitats de l'idioma comú. Un model que, pel fet d'haver sigut elaborat des de València, dóna preferència a les formes valencianes, però que també incorpora les variants usades en la resta de l'àmbit lingüístic compartit.

AVL (2006b: 14)

Com veiem, al País Valencià hi ha diverses opcions lingüístiques, Pradilla (2008: 41) situa els models «entre dos grans pols d'atracció», és a dir, els individuadors i els convergents. Pel que fa als principis individuadors, per un cantó, l'assumpció de les formes orientals catalanes «radicalitzaria la reivindicació de la unitat de la llengua amb l'assumpció d'una varietat formal sense matisos dialectals propis».

Per l'altre, situats en el lloc central d'aquest eix, es troben el model proposat per l'AVL i l'avalat per l'IIFV, en què

estariem parlant de dues codificacions endonormatives, això és, que no qüestionen la unitat de la llengua de valencians, catalans i balears. Dues propostes que es distancien en relació amb el caràcter autònom de la primera i integracionista de la segona.

Pradilla (2008: 46)

La diferència entre aquestes dos institucions és, segons Pradilla (2008: 46), «l'alteració en la jerarquia de formes normatives que impulsa l'AVL, sempre afavoridora de les més habituals en terres valencianes».

Amb la voluntat d'oferir una obra actualitzada, durant el darrer trimestre del 2016, l'IEC presentà, d'una banda, la nova *Gramàtica de la llengua catalana* i, de l'altra, l'*Ortografia catalana*⁶¹. Sobre la primera,

no modifica substancialment la norma, encara que hi introdueix certs matisos i més flexibilitat. El que fa, bàsicament, és ampliar-la i detallar-la per a donar resposta a qüestions que Fabra no va plantejar o tot just va poder apuntar molt esquemàticament i al mateix temps incorpora les solucions avalades per la tradició i el prestigi social que encara no tenien el reconeixement normatiu. A més, té en compte les aportacions ulteriors de Fabra en textos com les *Converses filològiques* o la seva gramàtica pòstuma i les que han fet estudiosos de la gramàtica de la talla de Francesc de B. Moll, Manuel Sanchis Guarner, Antoni M. Badia i Margarit, Albert Jané, Josep Ruaix o Joan Solà, i molt especialment la *Gramàtica del català contemporani*. Pel fet que és una gramàtica considerablement més extensa i completa que la de Fabra, ajudarà a resoldre els principals dubtes que actualment pot tenir el parlant i proporcionarà al lector una visió de conjunt de la llengua.

IEC / Oficina de Gramàtica (2016: 1)

El criteri diasistemàtic també està explicat en aquesta obra ja que

la gramàtica que ara surt a la llum té en compte la variació lingüística al llarg de tot el territori, els diferents nivells d'ús i la diversitat intrínseca d'una llengua que és alhora antiga i moderna, pròpia del mercat i de l'aula, de l'estrada i de la llar, com ho és el català.

IEC (2016: x)

A més, a diferència de la *Gramàtica catalana* (1918) de Fabra, que era una obra personal, l'actual compendi té un caràcter institucional i col·lectiu.

Sobre la segona, entre les raons per les quals calia editar l'*Ortografia catalana* hi ha

la dispersió dels materials que conformen la normativa ortogràfica vigent. Per això, la Secció Filològica ha volgut aplegar en una sola obra l'ortografia fundacional, amb les

---

⁶¹ Aquesta darrera obra, tot i que es pot consultar en línia i està ratificada pel Ple de l'IEC del 24 d'octubre de 2016, està pendent del procés final de supervisió i edició.

rectificacions fetes pel mateix Fabra i les introduïdes després de la seva mort, i l'ortografia actualitzada per la Secció Filològica des de 1984.

IEC (2016: 4)

A continuació de l'etapa codificadora, en tercer lloc, hi ha l'extensió del model planificat. Sovint, aquesta vehiculació es fa a través de l'aprovació de lleis —per tant, es requereix una intervenció política. En el cas català, aquesta fase va haver de començar als anys vuitanta del segle xx amb l'adveniment de la democràcia, atès que la irrupció de la Guerra Civil Espanyola (1936-1939) i la posterior dictadura franquista (1939-1975) truncaren les accions de planificació lingüística. Tanmateix, durant la Mancomunitat de Catalunya i la República hi havia hagut empreses de planificació lingüística, per bé que poques si les comparem amb l'etapa actual. Situats en aquest punt, com apunta Moll (1980: 573), podem afirmar que abans de la Guerra Civil Espanyola teníem «un estàndard en potència».

Així, el català —que llavors ja era una llengua codificada— va ser prohibit i perseguit —sobretot durant les primeres dècades del franquisme. Podem destacar, a tall d'exemple, alguna de les accions que el govern feixista va emprendre amb l'objectiu de fer recular el català dels àmbits en què era present durant la Segona República Espanyola (1931-1936/1939). La primera operació va ser només entrar a Lleida el 1938, quan Franco va derogar l'Estatut de Catalunya de 1932. Mostra d'aquesta intent de retrocedir en el temps, trobem la publicació⁶² de les obres completes de Verdaguer amb la condició que fossen escrites en ortografia prefabriana —és a dir, es volia donar la visió que el català era una llengua anàrquica (Segarra, 1989: 28). Més de trenta anys després, amb l'emissió de la coneguda popularment com *Llei Fraga* —Llei 14/1966 de Premsa i Impremta— es flexibilitzava la pressió dels primers anys de la dictadura i s'eliminava la censura prèvia en els mitjans de comunicació —control que a partir de llavors passaria a ser responsabilitat dels directors de les publicacions.

D'aquesta manera, a partir de finals del 60 es començà a difondre la proposta normativa, d'una banda, per la ràdio amb programes com «Cursos de catalán» (1969)

---

⁶² Per a un estudi detallat de la censura franquista a Catalunya, vegeu Gallofré (1991).

de Miquel Arimany a Radio Barcelona i, de l'altra, per la premsa, amb la secció «Aclariments lingüístics» (1966) a *Tele/estel* (Casals i Martorell / Faura, 2015). El model de llengua que transmetien a la població era el proposat per l'Institut d'Estudis Catalans tot i que es feia una lectura monolítica de la normativa, accentuant els trets del català central, sobretot quan s'ensenyava el model de llengua formal adequat en un registre escrit. Durant aquests gairebé quaranta anys de dictadura, l'Institut d'Estudis Catalans va haver d'actuar en la clandestinitat.

Amb l'adveniment de la democràcia, es van recuperant els àmbits d'ús que el català tenia ans de la guerra civil. Calia, doncs, engegar un procés de normalització lingüística per a tornar a ocupar àmbits que, fins llavors, pel franquisme, havien estat ocupats per una altra llengua, el castellà. Amb l'inici de la dècada dels 80, des dels diferents parlaments dels territoris catalanoparlants s'aproven lleis per a fer el català llengua vehicular dels tres agents d'estandardització: l'administració pública, el sistema educatiu i els mitjans de comunicació públics.

En primer lloc, la Generalitat de Catalunya va aprovar la Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya, a partir de la qual el català es restablí com a llengua oficial de l'administració pública⁶³, de l'ensenyament i dels mitjans públics. Anys més tard, el 1998, aquesta disposició fou substituïda per la Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística, vigent a dia d'avui.

En segon lloc, la Generalitat Valenciana va publicar la Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià —coneguda com LUEV. Tot i que determina els mateixos objectius que la norma catalana, distingia entre la zona catalanoparlant i les àrees tradicionalment castellanoparlants i distribuïa els municipis segons fossin de predomini lingüístic valencià o castellà. D'aquesta manera, a les

---

⁶³ En relació amb el patró lingüístic que es difon a través dels textos administratius, fins ara les diferents administracions han propagat models lingüístics divergents, sempre segons el partit polític que governava a la comunitat autònoma, sobretot a les Illes Balears i el País Valencià. No obstant això, el 20 de febrer de 2017 els governs de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià van signar la Declaració de Palma, en què es comprometien —entre d'altres acords en matèria industrial, lingüística i cultural— a «treballar cap a una versió comuna de les traduccions de la legislació estatal i altres textos de caràcter legal i administratiu» (Generalitat de Catalunya / Govern de les Illes Balears / Generalitat Valenciana, 2017: 2).

comarques històricament castellanoparlants, s'acordava que s'introduiria el valencià d'una manera gradual en l'ensenyament.

En tercer lloc, el Govern de les Illes Balears va aprovar la Llei de Normalització Lingüística de les Illes Balears el 29 d'abril de 1986, molt pareguda a l'assentada pel govern català.

Amb aquestes accions legislatives es produïa un eixamplament de les funcions lingüístiques i calia, doncs, adaptar la llengua als diversos àmbits. En aquesta etapa d'implementació del model codificat, la missió dels dos darrers sectors esmentats — l'escola i els mitjans de comunicació— és cabdal perquè la vehiculació del model tinga èxit.

Diversos autors com Sistac (2000), Pradilla (2006) i Costa Carreras (2010: 252) coincideixen que «la vehiculació del model planificat és clarament l'estadi en què la situació del català és pitjor» (Costa Carreras, 2010: 252). En particular, es creu que s'ha fet una lectura simple —la majoria de les formes coincidents amb la varietat del català central— de la normativa catalana, que ha tingut com a conseqüència la vehiculació parcial de les variants codificades i proposades en el corpus normatiu. En altres paraules, no s'ha tingut en compte la visió diasistemàtica de Fabra i, per tant, s'ha deixat de banda el model composicional i polimòrfic. Així, tant als mèdia (bàsicament TV3) com al sistema educatiu, fins i tot de territori nord-occidental, s'han connotat positivament les solucions estàndards del català oriental —sobretot centrals— que, a la vegada, han arraconat les formes occidentals presents a la normativa. Pradilla (2006: 28) fa referència a la concepció de Fabra sobre la unitat de la llengua:

L'adopció d'un enfocament diasistemàtic no va ser una vel·leïtat dels codificadors: va ser i és una exigència sociolingüística. El problema, doncs, no s'ha de buscar en la normativa. La nostra codificació, tal com s'ha dit, és polimòrfica: accepta diverses formes alternatives com a solucions equivalents. El problema es planteja amb la difusió d'un model monomòrfic, fonamentat en les solucions privatives del català oriental central o valencià central. [...] Aquesta difusió (quasi bé) en exclusiva ha invisibilitzat la resta de formes, igualment normatives.

D'altra banda, Cooper (1989: 183-184) distingeix el paper que desenvolupen els grups de poder a l'hora d'acceptar —i, per tant, estendre— la varietat estàndard:

Elites influence the evaluation and distribution of language varieties within a speech community [...] whereas it is in the interest of established elites to promote acceptance of a standard, it is in the interest of counterelites to promote acceptance of a counter standard.

Tornant a la situació del català, Costa Carreras (2010: 252) ressegueix les diferents èpoques de la vehiculació del model planificat:

Abans de 1939, la norma fabriana va ser difosa durant poc temps i de manera desigual en tot el domini; durant el franquisme va ser bandejada totalment, amb una progressiva permissivitat tímida als anys 70, i actualment s'aplica en els àmbits en què s'utilitza el català, amb bastants problemes sobretot al País Valencià. També entrebanca la difusió de la codificació el fet que hi hagi propostes diferents en força aspectes, sobretot en l'àmbit dels mitjans de comunicació dependents dels governs autònoms del domini lingüístic.

El quart estadi proposat per Haugen és l'elaboració funcional, és a dir, la variant codificada i acceptada ha de ser competent en els diferents registres, això és, en la terminologia especialitzada, en la literatura, en la docència i en els diversos espais dels mitjans de comunicació.

Per una banda, en relació amb la fixació i la compleció terminològica, la Generalitat de Catalunya, l'Institut d'Estudis Catalans i el Consorci per a la Normalització Lingüística van crear, l'any 1985, el Centre de Terminologia Termcat amb l'objectiu de

garantir el desenvolupament i la integració de la terminologia catalana en els sectors especialitzats i en la societat en general, mitjançant la creació contínua d'eines i de recursos innovadors i de qualitat, en un diàleg permanent amb especialistes i usuaris.

Termcat (2010) <termcat.cat/ca/El_TERMCAT/Centre_De_Terminologia/>.

Així, aquest organisme «fa propostes per denominar en català els neologismes que sorgeixen contínuament en les diverses disciplines tècniques, científiques, professionals, etc.» (Termcat, 2010) sempre seguint les directrius marcades per l'IEC.

Per l'altra banda, pel que fa al cultiu de la nova varietat, és necessari que siga emprada en diferents àmbits com la ciència, el periodisme i la literatura perquè es vaja desenvolupant en els diversos estils propis de cada àrea de coneixement. Concretament, d'aquesta multiplicitat d'espais en què s'ha d'adequar la llengua naixen els registres, això és, les varietats diafàsiques del llenguatge. De fet, la llengua estàndard esdevé el màxim referent del model formal i Casanova (1990: 102) la descriu com un registre «neutre, intermedi, de referència». En particular, d'acord amb els treballs de Halliday/McIntosh/Strevens (1964) i de Gregory/Carroll (1978), la llengua s'adequa a les diverses situacions comunicatives a partir de quatre factors: el camp, el mode, el tenor funcional i el to interpersonal. En concret, a partir del capítol anomenat «Modes of discourse» de la coneguda obra de Gregory/Carroll (1978: 47), podem caracteritzar el model de llengua dels informatius televisius, àmbit objecte d'estudi d'aquesta investigació.

En primer lloc, a propòsit del camp, és a dir, el tema, en els informatius és l'actualitat. En segon lloc, amb relació al mode, Payrató (1988: 54) exposa que «fa referència [...] al canal que s'utilitza en la comunicació». Així, tenint en compte, per un cantó, que les peces informatives dels locutors en els noticiaris són intervencions no espontànies, és a dir, són creades «either as reciting or as the speaking of what is written» (Gregory/Carroll, 1978: 42), i, per l'altre, que difonen l'informació oralment, es conclou, com assenyalen Casals i Martorell / Faura (2010: 10) que

en les comunicacions complexes i pròpies dels nostres mitjans de comunicació de massa hi ha textos en què intervenen totes dues modalitats [mode oral i escrit]. N'és un exemple un telenotícies, en què les unitats informatives que es llegeixen han estat redactades prèviament.

Així, el llenguatge informatiu es caracteritza per la planificació. Tanmateix, Gimeno/Peralta (2007: 11) apunten que

l'excepció són les connexions en directe [...], però fins i tot així, el periodista enviat especial sol escriure un esborrany amb allò que voldrà explicar [...].

Per tant, convé diferenciar entre les connexions en directe —menys planificades i amb menys pes del discurs escrit— i les gravacions de la veu en off —planificades, corregides pels assessors del mitjà i cenyides al codi escrit.

En tercer lloc, quant al tenor funcional, Casals i Martorell / Faura (2010: 11) exposen que, en un noticiari, és «informatiu».

Concretament, el telenotícies exigeix un registre molt formal i neutre, tal com ho exposa Bibiloni (1997: 107):

Usarem aquesta denominació per a referir-nos al tipus de llengua propi de la comunicació pública generalitzada (adreçada a la gran massa de la població) produïda amb fins utilitaris, com podria ser la llengua dels informatius de ràdio o televisió [...] dirigit a un gran públic. Es tracta generalment de llengua escrita, o llengua llegida (oral no espontani) en el cas dels mitjans audiovisuals. Com que es tracta de comunicació pública som davant un tipus de llengua formal i, per tant, no hi tenen cabuda les especificitats del registre col·loquial, com la vaguetat lèxica, les paraules argòtiques o vulgars, la descurança sintàctica o la dispersió regional.

El caràcter d'actualitat que singularitza els informatius es manifesta a través de solucions verbals del present d'indicatiu (Gimeno/Peralta, 2007: 18-19).

En darrer lloc, sobre el to interpersonal, això és, «el nivell de formalitat entre els participants en l'acte de parla» (Polanco, 1990a: 26), el llenguatge dels noticiaris es particularitza per la màxima formalitat (Casals i Martorell / Faura, 2010: 40). Aquest alt grau de formalitat és caracteritzat, tal com exposa Polanco (1990a: 27-28), per dos punts:

a) La irrellevància de la identitat personal de l'emissor, amb el to interpersonal i la neutralitat expressiva consegüents.

b) La imprecisió de la identitat dels destinataris: el gran públic, almenys en la majoria dels casos.

En el llenguatge, la formalitat i l'objectivitat traspuen, segons Marí (1987: 20):

en aquesta absència de primeres i segones persones, i en l'abundància de construccions impersonals (*es diu, es sembla*).

Veiem, doncs, que el llenguatge dels informatius suposa el màxim exponent de la varietat estàndard en el registre formal, tal com defensa Vallverdú (1986: 16):

De fet, actualment arreu del món els mitjans de comunicació oral són els principals (re)productors dels nivells estàndards (no sols, doncs, l'oral).

És més, com apunta Lamuela (1987: 71-72),

Haugen relaciona el procés d'elaboració, propi de la planificació de la forma lingüística —corpus planning—, amb la vehiculació, pròpia de la planificació de l'ús social —status planning. Endemés, aquest autor vol fer coincidir l'abast del terme *elaboració* amb el de cultura de la llengua.

En efecte, a propòsit de la interrelació de l'elaboració funcional i la vehiculació, Xirinachs (1990: 40) sosté que,

pel que fa als mitjans pròpiament orals, és freqüent que responguin a l'esquema de textos escrits per ser llegits: el cas paradigmàtic el constitueix el llenguatge dels noticiaris, que per les seves particularitats té gran poder determinant de l'ús lingüístic general.

Així doncs, existeix una estreta relació entre la tercera i la quarta fase del procés d'estandardització, ja que l'elaboració funcional i el cultiu no deixen de ser una extensió de la fase de vehiculació de la varietat codificada.

Finalment, el procés d'estandardització d'una llengua és completat amb èxit quan el model proposat per l'autoritat lingüística⁶⁴ —en el cas català— ha estat

---

⁶⁴ Recordem que a § 3.2.1. «La planificació lingüística de llengües cooficials minoritzades a l'Estat espanyol: aranès, gallec, èuscar i català» hem explicat que hi ha llengües estandarditzades que no tenen acadèmia lingüística, com l'anglès.

acceptat pels usuaris de la llengua que, a la vegada, se senten identificats en la varietat referencial. Altrament, Pradilla (1996: 72) alerta que en el cas que la distància

entre el model divulgat a través de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació i la varietat geogràfica provoca, en determinats sectors socials, problemes d'identificació, que comporten els consegüents problemes de difusió-vehiculació del model i, alhora, uns usos insegurs i vacil·lants.

Així, es posa de manifest que l'extensió de l'ús de la normativa catalana no ha aconseguit el grau d'identificació desitjat en alguns territoris del domini lingüístic. És més, seguint Pradilla (2014: 95),

totes les teories que s'ocupen de la interpretació dels processos d'estandardització acaben fent referència, en algun moment, al component identitari com un dels factors clau en l'elaboració del model de llengua referencial d'una col·lectivitat. La identificació de l'usuari, segons les diferents formulacions, en modularà l'acceptació en el marc d'una comunitat lingüística.

Lamuela (1987: 53) titula el seu capítol sobre planificació lingüística del català com «La llengua catalana entre la codificació i l'estandardització» i es pregunta com convé orientar la constitució d'un català estàndard si es té en compte el sistema de connotacions:

La frustració de la voluntat de generalitzar l'ús de la llengua en la societat comporta, d'una banda, el reforçament del seu valor simbòlic amb caràcter compensatori i, de l'altra, el recurs a les formes fortament connotades de valor simbòlic quan s'intenta d'accedir a la varietat normativa, perquè aquestes formes adquireixen un caràcter substitutiu de les formes estàndard, que no ha difós l'ús en un procés d'enculturació lingüística, que ja hem vist com és frustrat o, almenys, mancat.

PART II CONTEXTUALITZACIÓ

4. Contextualització de l'àrea d'estudi: Mancomunitat de la Taula del Sénia

4.1. Ubicació

La Mancomunitat de la Taula del Sénia és un ens supracomarcal format per 27 localitats establides al voltant del riu Sénia i del massís dels Ports, això és, dos punts que conflueixen en una cruïlla⁶⁵ en què se situen tres territoris administratius: Catalunya, el País Valencià i l'Aragó. Actualment, aquesta organització està constituïda per nou municipis catalans, quinze de valencians i tres d'aragonesos, com es veu en el mapa que hi ha tot seguit.

Mapa 2. Territori de la M-TdS. Font: Mancomunitat de la Taula del Sénia

⁶⁵ Més concretament, el punt de confluència se situa a la muntanya del Tossal del Rei, això és, la que popularment es coneix com Tossal dels Tres Reis.

Com a gènesi d'aquesta entitat trobem la Taula del Sénia, creada el 2003 pels consistoris de les poblacions catalanes d'Alcanar, Uldecona i la Sénia i el de la localitat valenciana de Vinaròs amb la finalitat de buscar solucions a problemes comuns que afectaven aquests municipis que es troben sota administracions diferents. En paraules de Vega Castellví (2017: 127), la constitució d'aquesta federació suposa «amb totes les seves limitacions, i també amb tots els seus assoliments, un embrió d'aquest diàleg» entre Catalunya i el País Valencià.

Dos anys més tard, el 17 de desembre de 2005⁶⁶, es funda la Mancomunitat de la Taula del Sénia, que té com a objectiu, segons la web d'aquesta organització, «ser un mitjà per treballar en comú per a la millora de les condicions de vida de tots els seus habitants». Més concretament, els ajuntaments d'aquest organisme se centren, per una banda, a millorar la coordinació entre les administracions regionals i, per l'altra, a aconseguir —d'una manera conjunta i coordinada— inversions d'aquestes administracions per al territori. A més, com s'assenyala a la pàgina web d'aquesta entitat,

malgrat ser de tres Comunitats Autònomes veïnes, estos municipis i els seus habitants tenen en comú moltes coses i de signe ben divers. D'una banda, la geografia, la història (Ilercavons, Corona d'Aragó, Bisbat de Tortosa), la cultura i la llengua són similars. Però, desgraciadament també, la seva renda, l'emigració de joves i l'envelliment de la població són altres característiques comuns, en especial a les zones d'interior. Segurament, la llunyania dels centres de poder, sumada a un fort dèficit d'infraestructures, han propiciat esta realitat més negativa.

Així és, en aquesta àrea es parla la varietat anomenada *tortosí*⁶⁷. D'altra banda, en les ratlles de més amunt també s'assenyala la pertinença de totes aquestes localitats al Bisbat de Tortosa, que, alhora —com comentarem més avant— pren la divisió dissenyada pels ilercavons.

---

⁶⁶ No obstant això, no fou fins al 20 de febrer de 2006 que va ser inscrita al Registre d'Entitats Locals del Ministeri d'Administracions Públiques amb el número 0543014.

⁶⁷ A propòsit de la filiació i l'extensió d'aquesta àrea lingüística, vegeu § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS».

4.2. Demografia

Segons dades d'aquesta organització, la M-TdS s'estén al llarg de 2.070 km² i aplega més de 111.000 habitants. Tanmateix, queden fora del present estudi, per un cantó, les tres poblacions aragoneses de Beseit, Pena-roja de Tastavins i Vallderoures atès que el català no és la llengua vehicular del sistema d'ensenyament⁶⁸. Per l'altre, obviem els municipis valencians de Castell de Cabres, Herbers, Vallibona i la Pobla de Benifassà ja que o bé són localitats sense centres educatius —Castell de Cabres, Herbers i Vallibona— o bé en l'estadi de confecció del corpus d'estudi no hi havia un grup de primer de primària —la Pobla de Benifassà. Segons les dades de població del 2015 publicades per l'Institut Nacional d'Estadística, el total d'habitants de tots aquests municipis exclosos de l'estudi era de 3.763⁶⁹, això és, el 3,35 % del total de població de la M-TdS.

Siga com siga, convé tindre en compte que la població es distribueix irregularment al llarg del territori i que ens trobem una àrea on la densitat de població és majoritàriament baixa⁷⁰.

---

⁶⁸ Sobre la situació de la llengua en la zona catalanoparlant de l'Aragó, vegeu el *IX Informe sobre la situació de la llengua catalana (2015)* (Xarxa CRUSCAT, 2016).

⁶⁹ Més detalladament, Castell de Cabres tenia 16 habitants —el municipi amb menys població del País Valencià—, Herbers en tenia 49; Vallibona, 85 i la Pobla de Benifassà, 228. A l'àrea aragonesa trobem que Beseit comptava amb 566 habitants, Pena-Roja de Tastavins, 477 i, finalment, Vallderoures, 2.342.

⁷⁰ Segons l'*Atles Estadístic* (2016) la densitat de població en les localitats valencianes de l'interior és menor a 50 habitants per km². En canvi, Vinaròs i Benicarló se situen entre 100 i 200 habitants per km², la primera, i de 200 a 400, la segona. Per contra, els municipis del Montsià distribueixen la població d'una manera més regular: la densitat de població el 2015 era de 93,2 habitants per km² —tal com apunta l'Institut d'Estadística de Catalunya.

És per això que, a continuació, presentem una taula en què es mostra el nombre d'habitants que cada població objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral tenia l'any 2015, en el moment de confecció del corpus de dades.

Població	Habitants
la Sénia	5.799
Mas de Barberans	604
Santa Bàrbara	3.734
Galera	770
Godall	632
Freginals	399
Sant Carles de la Ràpita	14.760
Alcanar	9.603
Uldecona	6.637
Vinaròs	28.190
Sant Jordi	1.020
Traiguera	1.534
Sant Rafel del Riu	502
Morella	2.575
Canet lo Roig	746
Rossell	1.020
la Jana	714

Cervera del Maestrat	653
Càlig	2.049
Benicarló	26.403

Taula 4. Població dels municipis objecte d'estudi

Concretament, doncs, la població conjunta l'any 2015 de totes les localitats del corpus d'estudi d'aquesta investigació era de 108.344 habitants. De totes maneres, les dades oficials que proporciona la M-TdS són certes ja que, si sumem a aquesta xifra els habitants de les localitats que queden excloses del present estudi, el total és de 112.107 veïns. En aquest sentit, la diferència demogràfica entre els municipis té repercussions en el corpus de dades de la investigació. Això és, com menys habitants hi haja en una població, menys alumnes escolaritzats tindrà la seua escola municipal i, consegüentment, el nombre de xiquets enquestats serà menor. A la taula de més avall exposem els noms de les localitats objecte d'anàlisi de la M-TdS amb el nombre total d'habitants i el nombre d'escoles —públiques— que hi ha a la població:

Població	Habitants	Escoles
la Sénia	5.799	1
Mas de Barberans	604	1
Santa Bàrbara	3.734	1
Galera	770	1
Godall	632	1
Freginals	399	1
Sant Carles de la Ràpita	14.760	2
Alcanar	9.603	2
Ulldecona	6.637	1

Vinaròs	28.190	5
Sant Jordi	1.020	1
Traiguera	1.534	1
Sant Rafel del Riu	502	1
Morella	2.575	1
Canet lo Roig	746	1
Rossell	1.020	1
la Jana	714	1
Cervera del Maestrat	653	1
Càlig	2.049	1
Benicarló	26.403	4

Taula 5. Habitants dels municipis objecte d'anàlisi i nombre d'escoles per localitat

Pel que fa a la idiosincràsia dels municipis, destaquem dos nuclis de població, ambdós en territori valencià: Vinaròs i Benicarló. Concretament, Vinaròs és el centre comercial d'aquesta zona administrativament transfronterera. Altrament, convé remarcar —ara sí— que el vincle entre les poblacions catalanovelencianes no naix amb la creació de la diòcesi de Tortosa, sinó que ve marcat per la divisió territorial establida pels ilerconvons, com comenta Massip (1989: 15):

Les divisions diocesanes constitueixen una guia valuosa per a l'historiador perquè l'organització diocesana dels territoris catalans seguí originàriament la de les *diocesi* romanes (divisió administrativa a l'Imperi Romà), les quals havien estat creades respectant les divisions ètniques anteriors a la romanització. En el cas del bisbat de Tortosa, si ens fixem en els límits que tenia fa 30 anys, [...] ens adonem que coincideix amb el territori del poble ibèric dels ilerconvons.

Això no obstant, el 1833, amb la fixació de l'organització provincial espanyola, es van definir els límits administratius de les comarques en qüestió a partir de la frontera natural del riu Sénia. Així, les localitats de la riba sud del Sénia s'inclouen a la província de Castelló i, les del nord, a la de Tarragona. A propòsit d'aquesta divisió, Franquet i Bernis (2009: 197) sosté que va ser fruit del desconeixement del tarannà d'aquesta zona per part dels artífexs,

tot oblidant que conformem una unitat territorial extensa, cohesionada i indivisible, que ja va reconèixer la mateixa Església catòlica en crear-ne canònicament el bisbat de Tortosa a l'època llunyana de la Reconquesta: es tracta de la divisió més antiga que ha arribat fins a la data.

Fins llavors, doncs, el territori havia tingut una divisió autònoma reconeguda a través de l'estructuració dels bisbats⁷¹. En aquest sentit, Pradilla (2014: 107) afirma que el distanciament definitiu fou l'autonomització dels serveis, a partir del període democràtic, de la sanitat i l'educació. Tot i això, és innegable que, a dia d'avui, encara hi ha una sèrie de característiques que uneixen aquestes localitats a cavall entre Catalunya i el País Valencià.

4.3. Economia

Respecte a l'economia, convé distingir entre la zona interior i la de costa —com fa Adell (1996: 17) a propòsit únicament de les poblacions valencianes.

En primer lloc, l'àrea interior aplega els municipis catalans de la Sénia, Mas de Barberans, Santa Bàrbara, la Galera, Godall, Freginals, i Ulldecona i els valencians de Sant Jordi, Traiguera, Sant Rafel del Riu, Canet lo Roig, Rossell, la Jana, Cervera del Maestrat i Càlig. Es tracta, doncs, d'una zona on la principal font econòmica segueix sent l'agricultura de secà —com ara l'olivera i l'ametler— i la producció i comercialització de l'oli. També destaca l'activitat ramadera, on sobresurten les

---

⁷¹ La implantació dels límits provincials va tindre repercussions en l'extensió de la diòcesi, atès que es va voler fer coincidir ambdós fronteres. Concretament, fins el Concordat del 1953 la diòcesi de Tortosa comprenia la totalitat de les comarques valencianes de l'Alt Maestrat, l'Alcalatén, la Plana Alta i la Plana Baixa i la localitat de Fanzara (Alt Millars). Amb el nou criteri, aquestes contrades passaren a formar part del bisbat de Sogorb-Castelló, creat *ad hoc* per a resoldre aquesta conjuntura.

granges d'aviram i la cria de bestiar oví. Per contra, a Morella —capital de la comarca dels Ports— l'activitat econòmica gira al voltant del turisme cultural d'interior.

En segon lloc, la zona de la costa comprèn les poblacions, al Montsià, de Sant Carles de la Ràpita i Alcanar —també el nucli de les Cases d'Alcanar— i els municipis del Baix Maestrat de Vinaròs i Benicarló. A diferència de l'àrea de l'interior, l'economia d'aquestes localitats es basa en la pesca —sobretot del llangostí i del polp— i en l'agricultura de regadiu —on destaquen els cítrics i les hortalisses. Tanmateix, en les darreres dècades hi ha hagut un auge del sector serveis que està convertint-se en un dels eixos de l'economia de les localitats marítimes en qüestió. De la mateixa manera, hi ha un increment del sector secundari mitjançant la creació de polígons industrials.

Ara bé, segons l'indicador econòmic de la mitjana de la renda bruta, les Terres de l'Ebre és l'àmbit territorial de Catalunya més pobre i, concretament, la comarca del Montsià —on se situen totes les poblacions objecte d'estudi catalanes— és la regió amb la renda per habitant més baixa de Catalunya. Amb tot, les poblacions costaneres de Sant Carles de la Ràpita i Alcanar registren resultats més elevats. Anàlogament, les poblacions valencianes de l'interior registren uns resultats similars a la zona interior catalana, excepte Morella. En canvi, a Vinaròs i a Benicarló la renda és més elevada.

4.4. Relacions intercomarcals

Josep Sorribes (2017: 793) anota que el territori més septentrional del País Valencià viu «mirant a l'Ebre». És més, a partir de la visita a aquestes poblacions, l'autor conclou que,

sortosament [els habitants d'aquestes regions] fan poc de cas a aquest límit força estúpid que és el Sénia. Pel contrari, estan tips de travessar aquesta frontera artificial per a parlar amb els veïns de l'altre costat, amb els d'Alcanar, Ulldecona, o Sant Carles de la Ràpita. Castelló? Castelló queda molt lluny. Aquesta percepció es fonamenta en el buit «físic» que hi havia fins temps ben recents.

No debades, aquesta impressió també la trobem en la zona catalana, en paraules de Franquet i Bernis (2009: 322):

Les Terres de l'Ebre hem estat massa temps actuant, sentint-nos i sent tractats com a territori de perifèria, i no tant sols perifèrics en el sentit geogràfic, sinó també en els sentits polític, cultural, identitari, econòmic...

A més, tal com apunta Vega Castellví (2017: 128), tots aquests municipis —sobretot els de l'interior— tenen en comú problemes com ara «l'emigració dels joves, l'envelliment de la població, les rendes baixes, l'allunyament dels centres de poder i un dèficit crònic d'infraestructures», tal com apunta la M-TdS en la presentació a la seua web. No obstant això, Pradilla (2014: 97) sosté que, mentre que les comarques catalanes formen en l'actualitat una entitat geopolítica diferenciada —les Terres de l'Ebre—,

el nord valencià, tot i mantenir una relació considerable amb el sud català, ha anat consolidant la seua opinió identitària cap a una valencianitat que, en la versió extrema, planteja una relació frontista amb Catalunya.

Com veiem, doncs, les identitats a banda i banda del Sénia poden ser divergents. Aquest fet és comú en les àrees frontereres, tal com exposen Gràcia/Sistac (2016: 166):

en la perifèria i en la frontera, les percepcions identitàries poden ser múltiples, complexes, compostes, híbrides o fins i tot difuses. I encara, poden anar acompanyades d'indecisions, indefinicions, dubtes i fins i tot complexos. I aquestes indefinicions poden afectar els individus en particular, però també el conjunt de la col·lectivitat.

En conseqüència, com detallem al capítol § 6. «Estandardització i situació sociolingüística de la zona tortosina», l'escapçament administratiu d'aquests territoris comporta la bifurcació del model de llengua estàndard cap a l'establiment de les formes generals de les respectives capitals autonòmiques. O siga, l'emmirallament cap a les variants del català central a les Terres de l'Ebre i, per contra, l'assumpció del patró del valencià central a les contrades més septentrionals del País Valencià.

5. Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS

A continuació, s'ofereix, en primer lloc, una síntesi de la filiació del tortosí al llarg del temps i a partir de diversos autors. En segon lloc, es presenta la descripció de trets dialectals d'aquest geolecte tenint en compte tres àmbits del llenguatge: fonètica, morfologia i lèxic. Quant a l'ordenació dels trets, seguim l'ordre establert en la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I. Fonètica* (1990 [1999³]) i *II. Morfologia* (1992 [1999³]). Hem convingut aquesta disposició per a ser coherents amb els apartats § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament» i § 9. «Anàlisi de les dades del sector dels mèdia» d'anàlisi de les dades recollides, arranats, també, d'aquesta manera. Així, s'ofereix al lector una redacció homogènia.

5.1. Filiació i extensió del tortosí

El tortosí és el parlar propi —*grosso modo*— de les poblacions que, antigament, eren adscrites a la diòcesi de Tortosa que, com indica Massip (1989: 15), «consta d'una manera certa al 516». Com a circumscripció eclesiàstica —ja que seguia l'organització de les diòcesis romanes⁷²—, originàriament⁷³ estava integrada per municipis adscrits al Principat de Catalunya, al País Valencià i a l'Aragó.

Pradilla (2006: 21) posa de manifest que «la filiació i la delimitació dels parlars de la cruïlla entre Catalunya, el País Valencià (i Aragó) dins del diasistema del català occidental ha generat freqüents desacords entre els dialectòlegs que s'han ocupat de la qüestió». Si ens situem a la primera dècada del segle xx, trobem les consideracions d'Alcover (1902: 194), que sostenia que el parlar d'aquesta zona era una de les cinc grans «varietats dialectals culminants»:

De fet y de dret el català presenta cinch variedats dialectals culminants: el català de la provincia de Girona, Barcelona y Tarragona fins a la conca y ribera de l'Ebre; el català del Rosselló, Vallespir y Conflent; el català de Lleida; el català de la Ribera d'Ebre, alt Maestrat y Reine de València y el català de les Balears.

---

⁷² Com fa saber Pradilla (2012: 221), aquestes, a la vegada, prenen com a base les divisions ètniques anteriors a la romanització.

⁷³ Actualment, comprèn les localitats de les comarques del Montsià, Ribera d'Ebre, Baix Ebre, Terra Alta, i part de les comarques del Priorat, el Baix Camp, l'Alt Maestrat i els Ports.

No obstant això, el 1908, Alcover inclou les comarques tortosines —sota el nom de la Ribera d'Ebre⁷⁴— en el lleidatà, «axò es, a lo qu'es parla dins la província de Lleida i la Ribera d'Ebre».

El 1919, Barnils (1919: 3) anomena *tortosí* el parlar d'aquesta àrea, i el situa com un geolecte més del català occidental —l'autor separa el català occidental del valencià, que és considerat un bloc diferent. Encertadament, Barnils (1919: 7) ja apunta, d'una banda, que el tortosí és un parlar de transició i, de l'altra, que la seua extensió sobrepassa la frontera administrativa catalana:

El tortosí respon més aviat a un fet d'ordre geogràfic que lingüístic. El tortosí representa, al nostre mode de veure, un dialecte de trànsit entre el català i el valencià, participant, en conseqüència, de les particularitats de l'un i de l'altre. [...] El dialecte castellonès, per les dades que en tenim, es pot considerar, en general, com una extensió del tortosí [...].

En la dècada dels anys cinquanta trobem les aportacions de Badia (1951) i Coromines (1954: 36-37). El primer considera que el tortosí és un subdialecte del lleidatà i remarca el caràcter de transició d'aquest geolecte. El segon, en canvi, se centra en l'adscripció tortosina de les localitats septentrionals del País Valencià:

...que el Maestrat, la comarca morellana i part dels pobles catalans de la província de Terol en formen una altra de semblant [de transició] entre el català occidental i el valencià.

Com veiem, tot i les matisacions dels diferents autors a l'hora d'adscriure el tortosí com a geolecte del lleidatà —que actualment s'inclou en el nord-occidental— o del valencià, tots coincideixen que el tortosí es troba en una zona de confluència d'isoglosses.

L'any 1978 Veny, amb la publicació d'*Els parlars*, «formula la que, amb alguns retocs posteriors, serà la taxonomia oficial de les varietats geogràfiques de la llengua catalana» (Pradilla, 2006: 22). Quant a les modificacions, destaquem les que afecten el tortosí. En la primera edició de l'obra, Veny (1978: 99) situa el tortosí en les comarques

---

⁷⁴ Com aclareix Pradilla (2006: 21), «Alcover entenia la Ribera d'Ebre com 'la ribera de l'Ebre' i hi incloïa, doncs, el Baix Ebre, el Montsià, la Terra Alta i la Ribera d'Ebre pròpiament dita».

més meridionals de Catalunya, les del nord del País Valencià i algunes del Matarranya, a l'Aragó:

Aquest subdialecte s'estén essencialment pel Baix Ebre, la Terra Alta i el Montsià; en certa manera s'hi pot afegir el Matarranya (menys les localitats extremes occidentals, que tenen característiques molt peculiars), els Ports de Morella i el Maestrat. Tots aquests parlars no estan encara prou ben caracteritzats; no s'han establert, per tant, els límits d'aquesta zona de transició entre el català nord-occidental i el valencià.

Ara bé, en la quarta edició del treball, Veny (1982 [2002¹³: 148]) distingeix dos àrees en el tortosí, una de central i una altra de perifèrica:

Aquest subdialecte s'estén d'una manera estricta pel Baix Ebre i el Montsià; en qualitat de comarques de transició entre el valencià i el nord-occidental, s'hi poden afegir els Ports de Morella, el Maestrat, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta i el Matarranya (deixant a part les localitats occidentals, que tenen unes característiques molt peculiars).

A partir de la difusió de la taxonomia de Veny, s'han confegit diversos estudis que pretenen acabar de caracteritzar i d'establir els límits del tortosí. D'entre aquests, cal destacar la ingent obra de Gimeno Betí (1991, 1994, 1997), que centra el seu interès «sobretot, en les localitats que són a la vora del riu de la Sénia, límit històric entre Catalunya i l'actual País Valencià» (Gimeno Betí, 1994: 15). Concretament, les enquestes lingüístiques en què basa les seues anàlisis dialectals tenen lloc en trenta-quatre localitats a cavall entre aquests dos límits administratius. En aquest sentit, l'autor castellonenc considera que el tortosí

té prou trets lingüístics rellevants que el fan mereixedor per ell sol com a formant, juntament amb el català nord-occidental i el valencià, dels tres subdialectes del català occidental (Gimeno Betí, 1986, 1989).

Gimeno Betí (1991: 171)

Seguint aquesta proposta, l'autor justifica la seua teoria amb la presència de deu característiques (quatre de fonètiques i sis de morfològiques) que singularitzen el tortosí com a subdialecte del català occidental. A més, distingeix dos àrees en la zona tortosina.

En primer lloc, hi ha el tortosí septentrional, que estaria comprès per les comarques del Montsià i del Baix Ebre, tot i que

les localitats d'Arnes (Terra Alta) i de Rasquera (Ribera d'Ebre) hi participen de vegades, així com ho fan les localitats de Benifallet (Baix Ebre, que de vegades forma part, des del punt de vista dialectal, del nord-occidental) i Alcanar (Montsià, que formaria part d'un hipotètic encara tortosí meridional).

Gimeno Betí (1986: 627, [apud Gimeno Betí, 1994: 237])

En segon lloc, trobem el tortosí meridional (Gimeno Betí, 1991: 176), que s'estén per les localitats del Matarranya, dels Ports de Morella i de l'Alt Maestrat.

Homogèniament a Gimeno Betí, Colomina (1999: 95), Sifre (2005: 96) i Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 23) consideren que el tortosí és, juntament amb el valencià i el nord-occidental, una varietat del bloc occidental. Ara bé, aquests darrers autors alerten que «el nom d'aquestes varietats no és estable ni completament acceptat».

Tanmateix, la premissa de Gimeno Betí no ha estat acceptada pels altres estudiosos del tortosí. Així, trobem les aportacions de Massip (1991), de Navarro (1996, 2000) i de Cubells (2016), que, a diferència de Gimeno Betí, se centren en el caràcter de transició del tortosí i no a definir-ne la seua singularitat respecte als altres parlars occidentals.

Segons aquests darrers autors —Gimeno Betí, Massip, Navarro/Cubells—, el tortosí s'estén per les comarques del Baix Ebre, el Montsià, la Terra Alta, el Matarranya, l'Alt i el Baix Maestrat i els Ports de Morella. Això no obstant, com indica Pradilla (2006: 23), «discrepen en la inclusió de la Ribera d'Ebre i en la consideració total o parcial de la Terra Alta». En el mateix sentit, podem afegir les idees de Colomina (1999: 96) sobre la tesi de Gimeno Betí:

Cal forçar una mica les coses per a incloure en un mateix "tortosí meridional" parlars que fan els imperfets de subjuntiu en *-ares* i pronuncien amb *e* els grups inicials *es-*, *em*, *en-*, *eix-* (els Ports, l'Alt Maestrat), i parlars que fan els imperfets en *-esses* i pronuncien *as-*, *am-*, *an-*, i *aix-* (el Baix Maestrat).

De fet, per a aquest autor, la idiosincràsia tortosina remet a un grup de lèxic patrimonial i a la tendència a la inserció d'elements velars en el subjuntiu com ara *que ell dòrmigue*.

En Veny/Massanell (2015: 264) trobem una definició de *tortosí* actualitzada respecte de les anteriors de Veny (1978, 1982):

El subdialecte tortosí es pot considerar una gran àrea de transició entre el nord-occidental i el valencià. Estrictament comprèn el Baix Ebre (la capital comarcal, Tortosa, dóna nom al subdialecte) i el Montsià (Amposta), però també comparteixen moltes de les característiques que veurem tot seguit la Ribera d'Ebre (Móra d'Ebre), la Terra Alta (Gandesa) i el Matarranya (Vall-de-roures).

Com veiem, les comarques del nord del País Valencià —Ports i Alt i Baix Maestrat— s'han eliminat d'aquest significat i això es deu al fet que per a Veny/Massanell aquest territori s'ha de situar —juntament amb les de l'Alcalatén i la Plana Alta i Baixa⁷⁵— en el valencià septentrional⁷⁶. Per tant, en aquesta anàlisi coincideixen les fronteres administratives amb les dialectals. No obstant això, Veny/Massanell (2015: 286) remarquen que

es pot considerar com una gran zona de transició cap al català nord-occidental, de la mateixa manera que vam dir que el tortosí era un subdialecte de transició cap al valencià.

Tal com resumeix Buj Alfara (2002a: 19)⁷⁷, «depenent de les isoglosses estudiades, el cercle [de poblacions] es fa més ample o més estret». En aquest sentit, seguint el criteri a partir del qual hi ha d'haver un feix d'isoglosses per a determinar que hi ha una varietat diferent, Sistac (2003: 158) defensa una tesi antitètica a la de Gimeno:

la divisió entre nord-occidental i valencià [...] pot semblar arbitrària, com a mínim des del punt de vista estrictament lingüísticodialectal. De fet, ambdues parles no

---

⁷⁵ Colomina (1999: 95) apunta que «convindria prescindir de criteris polítics a l'hora de delimitar el valencià septentrional, com ara considerar la frontera entre les províncies de Castelló i València».

⁷⁶ Navarro/Pradilla (1997: 62) posen de manifest aquest fet: «Sorgeix encara un nou element de confusió que afectarà les comarques del nord del País Valencià. Ens referim a la freqüent adscripció d'aquesta àrea al valencià septentrional».

⁷⁷ En aquest article, Buj Alfara ofereix un estudi sobre l'extensió, els límits i la terminologia del tortosí a partir de la consulta de diversos autors.

compleixen el requisit imprescindible per a ser considerades dialectes (o subdialectes) diferents: no tenen una frontera clarament marcada, ni tan sols una àrea de transició mínimament definida. Denominacions com *tortosí* o *valencià septentrional* corresponen a un criteri més geogrficoadministratiu que no pas dialectològic. El tortosí no és ni més ni menys que un valencià ultraseptentrional o, si així es vol, el valencià septentrional és tortosí meridional.

5.2. Descripció geolectal

En aquest apartat es presenta la descripció dialectal a partir de tres⁷⁸ nivells del llenguatge —fonètica, morfologia i lèxic— de les localitats que comprenen la M-TdS —totes en territori tortosí. Més concretament, com ja hem explicat anteriorment, ens centrem en poblacions valencianes i catalanes, atès que en els tres municipis aragonesos —Beseit, Pena-roja de Tastavins i Vall de Roures— la llengua vehicular de l'ensenyament no és el català.

D'una banda, les 9 poblacions catalanes que constitueixen l'ens supracomarcal són Alcanar⁷⁹, Freginals, la Galera, Godall, Mas de Barberans, Sant Carles de la Ràpita, Santa Bàrbara, la Sénia i Ulldecona. De l'altra, hi ha 15 localitats valencianes inscrites en aquest organisme, i en aquest treball se n'estudien 11: Benicarló, Càlig, Canet lo Roig, Cervera del Maestrat, la Jana, Morella, Rossell, Sant Rafel del Riu, Sant Jordi, Traiguera i Vinaròs. Amb tot, s'enunciaran els trets geolectals de 20 poblacions de l'àrea tortosina.

A propòsit de les obres de referència, la tria de títols és selectiva en funció del fenomen que comentem.

5.2.1. Fonètica

1. Vocalisme

Pel que fa al vocalisme, el tortosí presenta les mateixes característiques que el català nord-occidental. A continuació, es detallen els trets del vocalisme tònic, en primer lloc, i els del vocalisme àton, en segon lloc.

---

⁷⁸ Recordem que a § 1.4. «Objecte d'estudi» hem indicat que no examinem els trets sintàctics.

⁷⁹ En aquest capítol, sempre que anomenem Alcanar el lector ha d'entendre que també ens referim a les Cases d'Alcanar, això és, el nucli de població marítim d'aquest primer municipi, on hi ha una escola.

i. Vocals tòniques

El sistema tònic del tortosí és comú a tot el del català occidental, és a dir, té set fonemes distribuïts en quatre graus d'obertura. És així perquè, com expliquen Veny/Massanell (2015: 243),

la E tancada del llatí vulgar, procedent de la E llarga i breu del llatí clàssic, s'hi ha mantingut tancada (PIRA > p[é]ra, CEPA > c[é]ba), tret de casos en què aquella va seguida de certs contextos afavoridors de l'obertura, com PILU > p[ε]l, VIRIDE > v[ε]rd, CIRRU > c[é]rro, VIDERE > v[é]ure.

Amb relació a les palatalitzacions, segons Navarro/Cubells (2010a: 384), la medial oberta /a/ es palatalitza en [ε] quan està en contacte amb una palatal⁸⁰. Alguns mots afectats són [é]igua, i[é]ia, ll[é]pis o ll[é]stima. De fet, Veny (1987 [2002¹³: 103]) apunta l'exemple de ll[é]rg.

Quant a la realització del verb *veure*, seguint Navarro/Cubells (2010a: 385),

es troba la solució monoftongada del diftong /ew/, tant en posició tònica com en posició àtona; el manteniment del diftong es localitza sobretot en els parlars més septentrionals: v[ew]re/v[o]re, v[ew]ré/v[o]ré.

Així, com delimita Buj Alfara (2001a: 193), en totes les poblacions del Montsià es localitza *vore* excepte a Godall, Santa Bàrbara, Sant Carles de la Ràpita i la Sénia, on aquesta realització conviu amb *vere*. Homogèniament, als municipis valencians, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 214) situen la variant *vore*.

ii. Vocals àtones

En el vocalisme àton trobem la isoglossa que va emprar Milà i Fontanals (1861 [1966: 462]) a l'hora de proposar la divisió dialectal del català en dos grans blocs: occidental i oriental. Concretament, l'autor es va adonar que els parlars orientals confonien fonèticament les *o* i *u* àtones, mentre que els geolectes occidentals les diferenciaven.

---

⁸⁰ Segons Castellà Espuny (2016: 180) aquest fenomen també és present en mallorquí, eivissenc i valencià septentrional.

D'aquesta manera, l'inventari del vocalisme àton del català occidental⁸¹ —i, per tant, del tortosí—, està constituït per cinc vocals: /a/, /e/, /i/, /o/, /u/, ja que les *e* i les *o* obertes conflueixen amb les *e* i *o* tancades, respectivament. Per aquest fet, en tortosí —com en la resta de zona occidental— es pronuncia *v[é]rd*, tot i que quan derivem aquesta paraula, trobem *v[e]rdós*. Igualment, pel que fa a la *o*, es diu *m[ó]s* en posició tònica, però *m[o]sset*, quan l'accent recau en una altra vocal. Tot i això, la /o/ dels pronoms possessius àtons es pronuncia com a [u], o siga, *m[u]n*, *t[u]n* i *s[u]n*, com assenyala Buj Alfara (2003a: 130).

En tot el bloc occidental el sufix *-ista* —invariable, en oriental— presenta flexió de gènere, això és, a partir de Veny/Massanell (2015: 244), «coneix un masculí analògic: una *dentist[a]*, però un *dentist[e]*».

Com veiem, en el vocalisme àton hi ha diverses similituds amb la resta del bloc occidental. També, es conserven les vocals pretòniques /a/ o /e/ en contacte amb bategant —*carabassa*, *carago*⁸², *escarabat* o *barana*—, i hi ha l'obertura de la /e/ dels segments⁸³ *ei-*, *em-*, *en-*, *-es-*, *et-*, *ex-* i *in-* en posició inicial, que es realitza [a], com [a]ixut, [a]mpresa, [a]nsalada, [a]scoltar, [a]tapa, [e]xamen i [a]nteressar. A més, la /e/ canvia a [a] en posició pretònica en mots com *s[a]ncer* o *j[a]rsei*.

En darrer terme, la *a* àtona a final de mot es transforma en *e* oberta en alguns municipis ebrencs. De fet, es tracta d'un fenomen molt estès en les comarques centrals del nord-occidental, mentre que al Montsià —on la isoglossa ressegueix l'interior del territori— a hores d'ara és una particularitat en «recessió absoluta», segons Buj Alfara (1997: 138). La mateixa autora estudia la realització d'aquest tret en la comarca catalana del Montsià a través d'informants de més de 70 anys. Concretament, Buj Alfara situa la pronúncia amb *e* oberta, si bé no sistemàticament, a la Galera, la Sénia i Ulldecona. Amb relació als municipis valencians, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 89) localitzen aquest so a Canet lo Roig, Rossell, Sant Jordi, Sant

---

⁸¹ Contràriament, el català oriental presenta més reduccions, atès que la *a* i la *e* tancada i oberta conflueixen en [ə], mentre que la *o* oberta i tancada es neutralitzen en [u]. Conseqüentment, tenen un sistema de tres vocals.

⁸² Per consegüent, Gimeno Betí (1997: 488) troba aquesta variant en totes les poblacions estudiades.

⁸³ Prenem a Massip (1989: 30) i a Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 55) com a referència. No obstant això, hi ha altres autors com Veny (1983: 92) o Navarro (2000: 21) que apunten que aquesta modificació només afecta els grups *es-* i *en-*.

Rafel del Riu i Traiguera. A més, afegim Càlig (Sans Monroig, 2016: 32) i la Jana (*Atles Lingüístic de la Comunitat Valenciana*⁸⁴). D'acord amb això, en aquests punts sentim *cas[ɛ]* i *don[ɛ]*.

Respecte d'altres canvis fonètics, en tortosí, la /e/ es pot tancar en [i] quan està en contacte amb una consonant palatal o quan va seguida de /i/ tònica. D'aquesta manera, es pronuncia *g[i]noll*, *qu[i]xal*, *s[i]nyor* o *p[i]txina*.

Seguint amb les vocals anteriors, també és típica la caiguda de la *e* quan va seguida d'una erre i precedida d'una consonant, això és, en mots com ara en *berenar*, *firedat*, *veremar*, *veritat*, tal com recullen Massip (1989: 30) i Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 161). Per tant, la realització tradicional és *b[∅]renar*, *f[∅]redat*, *v[∅]remar* i *v[∅]ritat*.

A més, també és genuí de tot el bloc occidental el tancament de la /o/ àtona en [u] quan va seguida d'una /i/ o /u/ tòniques. Trobem, per exemple, *c[u]ixí*, *c[u]sina* o *s[u]rtir*. Igualment, la /o/ es tanca en [u] darrere de jota inicial, com ara en *J[u]an* o *J[u]sep*, tal com exposa Beltran Cavaller (1996: 22).

En darrer terme, Buj Alfara (2003a: 140) fa veure que en tortosí —i també en la resta de nord-occidental, mallorquí i alacantí— es detecten casos de canvi de [w] a [β] en els diminutius i augmentatius de la majoria de mots terminats en vocal més *u*, com ara *bou*, *clau*, *creu*, *ou* o *peu*, que passen a ser *bo[β]ot*, *cla[β]eta*, *cre[β]eta*, *o[β]et* o *pe[β]ot*.

iii. Diftongs

Amb relació als diftongs, Massip (1989: 29) anota que el grup *QUA* es redueix a [ko] —com en la resta del català occidental— en substantius com *coranta*, *consevol*, tot i que es manté en *quadrat* i *quadro*.

---

⁸⁴ Agraïm a Emili Casanova que ens deixés consultar aquest document, que resta inèdit.

Si seguim amb les semblances amb els altres parlars nord-occidentals, en posició inicial la /o/ s'articula [aw] en la majoria dels territoris. Tanmateix, Navarro/Cubells (2010a: 386) apunten que

puntualment es pot trobar la vocal sense diftongar. Aquest fenomen segurament es produeix per fonosintaxi. Els mots que presenten aquest diftong en posició inicial solen aparèixer amb l'article —femení— al davant: *la oliva*, *la ovella*. La vocal medial de l'article es devia interpretar com a pròpia del mot següent i per això *auliva*⁸⁵, *auvella*.

També, talment com en nord-occidental, el mot *diumenge* es pronuncia *d[o]menge* o *d[u]menge*, segons Massip (1989: 31) i Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 35).

Finalment, l'auxiliar del verb *haver* en la forma de la primera persona del singular del present d'indicatiu (*he*) es diu [aj] (Massip: 1989: 61).

II. Consonantisme

Aquest apartat es divideix en sis seccions segons el mode d'articulació de la consonant: oclusives (i), sibilants alveolars (ii), sibilants palatals (iii), nasals (iv), laterals (v) i vibrants (vi). També afegim en aquest punt les formes de la preposició *amb* (vii). Convé assenyalar que la majoria dels trets consonàntics del tortosí són compartits amb la resta de territori occidental.

i. Consonants oclusives

És característic del nord-occidental la caiguda de l'oclusiva dels grups de sonant o líquida més oclusiva en *mol*[Ø] o *fon*[Ø]. D'altra banda, el tortosí comparteix amb el valencià la realització aproximant de l'oclusiva dels grups *bl* i *gl*, com ara, *agradable* i *regla*.

En canvi, a diferència del valencià, el tortosí —com la resta de català nord-occidental i el català central— no té en l'inventari consonàntic el fonema fricatiu labiodental sonor [v], ja que s'ha confós amb el so [b]. No obstant això, Navarro/Cubells (2010a: 386) posen de manifest que algunes poblacions del tortosí mantenen la distinció entre /v/ i /b/, com Canet lo Roig.

---

⁸⁵ Buj Alfara (2001a: 184) indica que Sant Carles de la Ràpita és l'única població del Montsià en què es localitzen les dos realitzacions: *auliva* i *oliva*.

A banda, Veny (1982 [2002¹³:93]) assenyala que en català nord-occidental, com en valencià, «*també* ha rebut popularment el tractament propi del grup -MB- donant *tamé*».

A més, en el grup *ps-* no es pronuncia la primera consonant. Per tant, no es diu [p]sicòleg, sinó [∅]sicòleg. Pel que fa a la inserció de mots a final de paraula, Massip (1989: 44) fa constar que «és molt freqüent l'epítesi de *t* en mots proparoxítons acabats en *-i*», com, per exemple, *col·legit* o *prèmit*. Altrament, sobre la supressió de sons, Beltran i Caballé (1996: 28) afirma que en tortosí el mot *setmana* es pronuncia [semána], això és, s'emmudeix la *te* i no es gemina la *eme*.

Centrant-se en el tortosí, Gimeno Betí (1997: 14) anota el manteniment dels derivats llatins -ATA i -ATORE. Així, en primer lloc, es pronuncia *gent*[àða] i no *gent*[à] i, en segon lloc, trobem la realització *llaur*[aðó] i no *llaur*[aór].

En realitat, Gimeno Betí (1997: 14-15) situa la isoglossa entre la zona septentrional i meridional del tortosí en el

manteniment/caiguda de la /d/ intervocàlica provinent del llatí -ATA. Aquest tret es manté a les localitats valencianes següents: Sant Rafael, Rossell, Canet lo Roig, Traiguera, Sant Jordi, Xert, Castell de Cabres, el Boixar, Fredes, la Pobla de Benifassà i Herbers; al sud d'aquesta isoglossa, ja és majoritària la caiguda de la [d].

En altres paraules, es conserva la /d/ intervocàlica (*aix*[áða], *plant*[áða]) provinent d'aquest grup llatí en les poblacions catalanes —zona considerada per Veny/Massanell (2015: 264) com l'estrictament tortosina.

En canvi, es produeix la caiguda de l'oclusiva dental sonora d'aquest grup (*aix*[á], *plant*[á]) en la majoria de localitats valencianes —encabides en el valencià septentrional segons la divisió de Veny (1982 [2002¹³: 118])—, tret que comparteixen amb la resta de parlars valencians⁸⁶.

---

⁸⁶ Per tant, com observen Navarro/Cubells (2010a: 387), «la caiguda de la /d/ intervocàlica [del sufix -ATA] s'observa a pràcticament tota la comarca dels Ports i quasi tota la comarca del Baix Maestrat —només alguns pobles de l'interior, al nord, mantenen la /d/».

Per contra, la dental del sufix llatí -ATORE es conserva en tota la zona tortosina. És més, segons Gimeno Betí (1997: 16) «la isoglossa entre tortosí meridional i valencià septentrional o castellanenc és el manteniment de la /d/ provinent de -ATOR».

En darrer terme, segons Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 166), en tortosí — com en valencià és general l'emmudiment de l'oclusiva sonora velar davant [w] en mots com ara *aigua*, *guardar* o *igual* i, per tant, el resultat és *ai[∅]ua*, *[∅]uardar* i *i[∅]ual*.

ii. Consonants sibilants alveolars

A propòsit de les consonants sibilants alveolars, Massip (1989: 39) mostra que una altra de les similituds entre el tortosí i el valencià és la pronúncia [z] del grup -itz-, per tant, trobem *organi[z]ar*. Massanell i Messalles (2012: 144) inventaria les variants de les formes incoatives del mateix verb en tortosí, i documenta tant els segments amb /ʃ/ —/iʃ/ i /iʃk/— com amb /s/ —/is/ i /isk/.

Encara més, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 65) assenyala que en tortosí hi ha casos de palatalització de les sibilants com, per exemple, *xixanta*⁸⁷ (seixanta). Tanmateix, la palatalització en aquest mot és força generalitzada en tot el català.

Finalment, seguint amb les alveolars fricatives, Massip (1989: 37) posa de manifest la realització sonora entre vocals en alguns mots, com per exemple, *alcalde[z]a* o *pre[z]ions*.

iii. Consonants sibilants palatals

Veny (1982 [2002¹³: 19]) exposa que l'articulació africada de la prepalatal fricativa sorda /tʃ/ en posició inicial i postconsonàntica com en *[tʃ]ic* o *plan[tʃ]a* suposa un dels trets més generals que distingeix el bloc occidental enfront de l'oriental.

Una altra de les variables lingüístiques que separa el bloc occidental⁸⁸ de l'oriental és la segregació de iod davant de les consonants fricatives prepalatals sorda i sonora en posició intervocàlica i final, o siga, *arru[jj]ar*.

---

⁸⁷ La pronúncia del mot *seixanta* presenta dos fenòmens: d'una banda, la palatalització inicial ([j]eixanta) i, de l'altra, el tancament de e en i per contacte amb la palatal (s[i]xanta).

Seguint amb les consonants sibilants palatals, el tortosí —com el nord-occidental— pronuncia amb [dʒ] els mots en què apareix el so sibilant palatal sonor, sobretot en posició inicial, és a dir, [dʒ]óvens. Per contra, entre vocals sol realitzar-se fricativa [ʒ] i, «avantposa ben sovint una iod», tal com comenten Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 89). Així, tenim *ro[jʒ]a*, *pa[jʒ]és* o *passe[jʒ]ar*.

Sobre aquest mateix tret, Gimeno Betí (1997: 15) explica que, en el tortosí septentrional —com en la resta de parlars catalans, exceptuant el valencià central i el tortosí meridional—, el grup *DY* romànic, procedent de les terminacions llatines *-TICU*, *-DICU*, precedit de vocal es pronuncia [dʒ] «com en *forma[dʒ]e*, *me[dʒ]e*; enfront del tortosí meridional, en què es dona la pronúncia fricativa: *forma[ʒ]e*, *me[ʒ]e*, *fe[ʒ]e*, *via[ʒ]e*»⁸⁹.

Quant a la realització de les semiconsonants inicials dels mots *jo* i *ja*, Buj Alfara (2001a: 8) assenyalava que en tortosí s'articulen [j]o i [j]a.

En darrer terme, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 65) comenten que és característic dels geoelectes nord-occidentals —i del valencià— la pronúncia com a [j] de la jota dels grups *-jecc-* i *-ject-*, això és, *pro[j]ecció* o *tra[j]ecte*.

iv. Consonants nasals

En l'apartat de les oclusives hem anotat que la primera nasal del mot *setmana* s'articula de manera simple, això és, *se[m]ana*. D'altra banda, Massip (1989: 37) indica que en tortosí —com en valencià i mallorquí—, per dissimilació, trobem [d]omés per *només* o [d]ingú per *ningú*. En darrer lloc, cal apuntar l'aparició de la nasal adventícia —en tota l'àrea occidental— en mots com *llangostí* o *mangrana*.

---

⁸⁸ En el valencià meridional no es troba aquest fenomen.

⁸⁹ Aquest tret va ser l'objecte d'estudi de Pradilla (1993) en la seua tesi doctoral. L'autor descriu i explica el canvi lingüístic en curs a la localitat de Benicarló (País Valencià).

v. Consonants laterals

En tortosí, els grups llatins D'L, T'L i G'L, en posició intervocàlica s'articulen amb lateral, és a dir, *ametla* i *espatla*. Massip (1989: 39) detalla que

en tortosí actualment es tendeix a simplificar la geminada en / (com el valencià), i això és més clar en les generacions més joves. Cal relacionar aquest fenomen amb la simplificació ja generalitzada de les altres geminades.

D'altra banda, pel que fa als conjunts /tʎ/, /tʎʎ/, /tn/ i /tm/, Beltran i Caballé (1986: 28) exposa que en tortosí s'acostumaven a geminar, «tot i que avui es nota una marcada tendència al simple emmudiment». En conseqüència, doncs, trobem *se[m]ana*, *bi[ʎ]et* i *ra[ʎ]a*.

En relació amb les consonants laterals, cal remarcar que el tortosí és un geoelecte lleista, és a dir, no s'ha produït la iodització en els grups C'L, G'L i L'[j] i, per tant, es pronuncia *ce[ʎ]a*, *re[ʎ]a*, *abe[ʎ]a* i *pa[ʎ]a*⁹⁰.

Quant a la simplificació de les laterals, Massip (1989: 39, 51) posa de manifest que en tortosí ha desaparegut la *ele* dels mots *altre*, *nosaltres* i *vosaltres*⁹¹. Seguint amb la simplificació de les laterals, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 70) apunten que en nord-occidental el so de la *ele* geminada es realitza com una sola *ele*. Això és, *col·legi* es pronuncia *co[l]egi*.

A propòsit de les palatalitzacions, Massip (1989: 41) enuncia que en tortosí és freqüent la palatalització de la L llatina dels mots cultes, per tant, trobem [ʎ]ògic.

En últim lloc, Massip (1989: 36) destaca que en tortosí sí que es manté —com en valencià— el grup *-lp* en el mot *polp*.

vi. Consonants vibrants

La consonant ròtica bategant s'elideix en els infinitius —si no van seguits de pronom— i en la majoria de monosíl·labs, mentre que es conserva en mots com *cor*, *dur*, *far*, *mar*,

⁹⁰ Exemples extrets de Veny/Massanell (2015: 246).

⁹¹ Cf. § 5. «Descripció geoelectal del tortosí de la M-TdS» sobre les marques dels pronoms personals forts en tortosí.

or o *pur*⁹². A més, sobre la pronúncia del mot *ahir*, es realitza amb erre final a Alcanar (Buj Alfara, 2003a: 136), a Vinaròs (ALDC, mapa 641. Ahir) i a Morella (Cot Ardévol, 2008: 125). Ara bé, a Mas de Barberans, Rossell i Ulldecona, punts d'enquesta a l'ALDC (mapa 641. Ahir), apareix la forma [aí]. També, Recasens (1996: 335) apunta que la vibrant d'aquest adverbí es pot sensibilitzar en rossellonès, alguerès, català nord-occidental i valencià meridional.

En referència a la realització de la vibrant en els infinitius quan va seguida d'un pronom, Massip (1989: 52) afirma que «la *-r* es pronuncia sempre» excepte en els verbs de la segona conjugació acabats en *-er*, com ara *no vol reconeixè-t*.

Massip (1989: 39) remarca que malgrat que en la major part del català es mantenen els grups de tres consonants com ara *-rbr-* o *-rdr-*, en tortosí s'ha modificat i trobem *abre*, *pendre* i *pedre* —formes que també apareixen en els derivats d'aquests verbs.

A banda, en relació amb l'alveolar vibrant, Massip (1989: 45) explica que

de vegades per influència d'una *r* anterior es posa *r* també a la síl·laba següent; això no es dona en tortosí.

Per tant, es conserva *orde* i *cartó*.

vii. Formes de la preposició *amb*

Veny/Massanell (2015: 265) apunten que —talment com en valencià— en tortosí la preposició *amb* «ha entrat en desús» i és substituïda per *en*. Per tant, la frase *vaig amb ma iaia* en tortosí és *vaig en ma iaia*.

---

⁹² Per a una llista detallada de la realització d'aquest so en el tortosí, vg. Massip (1989: 38).

5.2.2. Morfologia

En relació amb la morfologia, podem dir que és l'àmbit en què es mostra més clarament el caràcter de zona de transició que defineix el tortosí. Així, s'evidencia el *contínuum lingüístic*⁹³ entre la zona septentrional del bloc occidental i l'àrea més meridional. Com a territori central del domini lingüístic, trobem, doncs, trets —tant nominals com verbals— compartits amb el nord-occidental i, també, elements convergents amb el valencià. Tot seguit, descrivim, en primer lloc, les característiques de morfologia no verbal i, en segon lloc, les de morfologia verbal.

i. Morfologia no verbal

Aquest apartat s'estructura en set punts: l'article; el nombre, els demostratius, els possessius, els numerals, els pronoms personals forts i els pronoms personals febles.

i. Article

Sobre els articles definits, com indiquen Navarro/Cubells (2010a: 388),

l'ús de les formes plenes etimològiques de l'article definit masculí *lo, los*, gaudeix de plena vitalitat i són les més esteses pel territori. Les formes reforçades *el, els*, són les que ocupen una extensió més reduïda: penetren per l'interior a la comarca dels Ports i deixen a la costa valenciana la forma més conservadora.

Ara bé, Navarro (2000: 27), en un estudi dels parlars de la Ribera d'Ebre —també en zona tortosina— posa de manifest que aquestes variants «alternen amb les formes reforçades *el, els* quan hom s'expressa en un nivell formal».

Massip (1989: 49) alerta que «les formes de l'article varien segons el context fonètic en què es trobin». En aquest sentit, recull com, en tortosí, hi ha excepcions a la regla que marca que, si l'article *la* precedeix un mot començat en vocal, se n'elideix la vocal. Per exemple, indica que és típic dir *la última, la editorial, la eternitat* o *la organització*, entre d'altres.

---

⁹³ Entenem *contínuum lingüístic* segons la definició de M.L. Samuels (*apud* Hinskens/Auer/Kerswill (2005: 21), això és, com «a series of systems in which those nearest and most in contact show only slight differences, whereas the whole continuum, when considered from end to end, may show a large degree of total variation».

ii. Plural dels antics proparoxítons llatins

En el tortosí —com en la resta de bloc occidental— perviuen les formes dels plurals dels antics proparoxítons llatins amb la nasal alveolar. Així, es poden localitzar les variants *àsens*, *còvens*, *hòmens*, *jóvens*, *màrgens* i *ràvens*, tot i que actualment les més comunes són *hòmens* i *jóvens*. De fet, aquest tret apareix en Veny (1982 [2002¹³:19]) com un dels fenòmens lingüístics que separen els parlars orientals dels occidentals.

iii. Demonstratius

Una de les isoglosses que diferencien el nord-occidental i el valencià és la diversitat de graus de localització ja que, a grans trets, en els parlars septentrionals occidentals existeixen —també en el bloc oriental— dos graus locatius (*este/aquest* i *aquell*), mentre que el valencià conserva els tres graus (*este*, *eixe/ixe*, *aquell*).

Tanmateix, en l'àrea tortosina —com a zona de transició d'isoglosses— trobem les dos solucions. És per això que, segons Navarro/Cubells (2010b: 274), «a la comarca del Matarranya, els Ports i el Baix Maestrat es mantenen els tres graus de locació».⁹⁴ Més concretament, Gimeno Betí (1994: 216-218) ubica les variants dels tres graus de dixi (*este*, *eixe*, *aquell*) a Benicarló, Canet lo Roig, Rossell, Sant Jordi, Sant Rafel del Riu, Traiguera i Vinaròs. També trobem aquest sistema a Morella, com assenyala Cot Ardévol (2008: 127).

Una altra de les particularitats observades per Gimeno Betí (1997: 616) és que hi ha variació en el sistema d'adverbis demostratius dítctics. D'una banda, l'autor situa les formes *aquí/allí* a les poblacions catalanes. En canvi, assenyala que *ací*, *ahí* i *allà* es poden ubicar a Benicarló i Morella. De l'altra, les variants *aquí*, *ahí* i *allà* apareixen a Traiguera.

Sobre les formes dels demostratius, Navarro/Cubells (2010b: 274) expliquen que

històricament, els demostratius catalans s'han generat a partir de demostratius llatins amb o sense partícula de reforçament. En el cas del demostratiu del primer grau, es

---

⁹⁴ De fet, aquesta classificació és proposada per Gimeno Betí (1994: 216-218).

localitza en aquest territori l'ús de dues variants, la forma sense reforçament *este* i la forma amb reforçament *aquest*.

Per tant, la variant *este* és preeminent en la zona i, de fet, és la solució majoritària⁹⁵ del demostratiu en valencià.

iv. Possessius

En aquesta zona conservadora, com en la resta de territori occidental, els possessius tòncics femenins preserven les variants més antigues: *meua*, *teua* i *seua* —amb els respectius plurals.

No obstant això, Navarro (2010: 28) —com ja ha anotat en el cas dels articles— fa palès que les variants més modernes —*meva*, *teva*, *seva*— «van prenent cada cop més protagonisme en la parla de la gent més jove escolaritzada».

D'altra banda, amb relació als possessius àtons, són d'ús general per a indicar relacions de parentiu. Així, s'empren les variants *mon*, *ton*, *son*, *ma*, *ta*, *sa* amb els seus respectius plurals com ara *mon iaio*, *ton pare*, *son germà*, *ma mare*, *ta germana* o *sa fillola*.

v. Numerals

En relació amb els numerals, la forma *dos* és invariable pel que fa al gènere, és a dir, es diu *dos àguiles*. El número 8 s'anomena *vuit* en tota l'àrea objecte d'estudi. En canvi, els cardinals 17, 18 i 19 presenten variació ja que en la zona tortosina conviuen variants antigues —*desset*, *devuit*, *denou*— amb d'altres de més innovadores —*disset*, *divuit*, *dinou*.

En el territori tortosí el numeral 17 és realitzat de tres formes. En primer lloc, el significat més estès al Montsià, segons Buj Alfara (2001a: 103), és *desset* que és emprat a Freginals, la Galera, Mas de Barberans, Santa Bàrbara i la Sénia. En segon lloc, hi ha la variant *disset*, que també es localitza a Santa Bàrbara, a Godall i a Sant Carles de la Ràpita.

---

⁹⁵ Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 198) recullen variants reforçades en alguns punts de la geografia valenciana, com ara a Tàrbena o a Xert.

En darrer lloc, a partir de Gimeno Betí (1997: 607), *l'Atles Lingüístic de la Comunitat Valenciana* i Sans Monroig (2016: 49) circumscriuim *dèssset* a Alcanar, Ulldecona —a Catalunya— i a Benicarló, Càlig, Canet lo Roig, Cervera del Maestrat, la Jana, Morella, Rossell, Sant Jordi, Sant Rafel del Riu, Traiguera i Vinaròs.

Respecte a la forma del numeral 18 trobem tres realitzacions. D'una banda, segons Buj Alfara (2001a: 103), Gimeno Betí (1997: 607) i Sans Monroig (2016: 49) hi ha la variant *dívuít* a Alcanar, Ulldecona, Benicarló, Càlig, Canet lo Roig —amb la realització de la fricativa labiodental sonora (*dí[v]uít*)—, Morella, Sant Jordi, Traiguera i Vinaròs —al País Valencià.

De l'altra, Buj Alfara (2001a: 103) i Gimeno Betí (1997: 607) situen la solució *divúit* a Godall, Mas de Barberans, Santa Bàrbara, Sant Carles de la Ràpita, Sant Rafel del Riu i la Sénia. En darrer terme, el geosinònim *devuít* és el numeral predominant a la comarca del Montsià, particularment —de les poblacions que estudiem— a Freginals, la Galera, Mas de Barberans i la Sénia (Buj Alfara, 2001: 103). Com veiem, hi ha divergències entre Gimeno Betí i Buj Alfara a l'hora de situar les variants en les poblacions objecte d'estudi.

Finalment, quant al numeral 19, *l'Atles Lingüístic de la Comunitat Valenciana*, Buj Alfara (2001a: 228), Gimeno Betí (1997: 607) i Sans Monroig (2016: 49) ubiquen, primer, la variant *denou* a les poblacions més septentrionals del Montsià com Freginals, la Galera, Mas de Barberans i la Sénia i també a Sant Rafel del Riu, ja al País Valencià. Segon, la forma *dinou* se situa a Godall i Sant Carles de la Ràpita; tercer, el geosinònim *dènou* és típic d'Ulldecona i, en darrer terme, *dèneu* és la forma tradicional d'Alcanar, Benicarló, Càlig, Canet lo Roig, Cervera del Maestrat, la Jana, Morella, Rossell, Sant Jordi, Traiguera i Vinaròs. Tanmateix, segons Buj Alfara (2001a: 228) a Santa Bàrbara conviuen els significants *dinou* i *denou*.

vi. Pronoms personals

En parlar dels pronoms personals, distingim entre les formes fortes i les febles.

a. Formes fortes

Si ens fixem en les realitzacions dels pronoms personals forts en funció de subjecte, en la zona tortosina trobem per a la primera personal del plural, segons Navarro/Cubells (2010: 389), aquesta diversitat de solucions:

naltros, naltres, nantros, nantres, natros, natres, nosaltres, noaltres, nosatros, nosatres
—les tres darreres només se donen a Maella, Morella i la Mata, respectivament.

Amb tot, Navarro (2000: 28) anota que l'element amb la pèrdua de la lateral etimològica, *natros*, és el més emprat en el tortosí. Quant a les variants del pronom personal de segona persona del plural, segons Navarro/Cubells (2010a: 389), hi ha *vosaltres, voaltres, valtres, valtros, vatres, vatros*.

b. Formes febles

Sobre els pronoms personals en funció d'objecte, es mantenen, tal com recullen Navarro/Cubells (2010a: 389), les variants plenes en totes les persones del singular i en la primera del plural tant en posició proclítica —quan el verb comença en consonant— com enclítica: *me, te, se, mos*. A tall d'exemple, trobem *me penso, te comenten, se diuen* i *mos preparem*. Ara bé, respecte a la segona persona del plural, segons Navarro/Cubells (2010a: 389), la forma plena *vos* conviu amb *us* al Montsià i al Baix Maestrat: *us castiguen* i *vos castiguen*.

Tanmateix, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 204) assenyalen que aquestes variants es redueixen davant de mots acabats en vocal, «com ara la negació *no: no-s fa, si-m dius això; ja-t donaré*».

ii. Morfologia verbal

Aquest apartat està subdividit en vuit seccions segons el temp verbal i la conjugació.

i. Formes no personals

En aquest apartat diferenciem entre l'infinitiu, el gerundi i el participi.

a. Infinitiu

En el tortosí, com a parlar conservador, trobem el manteniment, d'una banda, de la /a/ etimològica en els radicals rizotònics dels verbs *jaure*, *llançar*, *nadar* i *xarrar* i, com exposen Navarro/Cubells (2010a: 384), també es preserva aquesta vocal en els verbs *nàixer* i *traure*. Destaquem, també, per un cantó, els infinitius plans *cabre*, *tindre*, *valdre* i *vindre* —amb els seus derivats— i, per l'altre, la solució *vore*, com ja hem indicat anteriorment a propòsit de la monoftongació de la variant *veure*. D'altra banda, són característiques del tortosí les variants *afonar*, a partir del DCVB i, *unflar*, segons Gimeno Betí (1997: 63).

En darrer terme, Massip (1989: 66) localitza, per un cantó, les variants *adep(r)endre*, *puguer*, *sapiguer* i *vulguer* i, per l'altre, *emportar-se*, *endur-se*, *enrecordar-se* o *enriure's*, on «l'adverbi pronominal [...] s'aglutina amb el verb» (Massip, 1989: 44).

b. Gerundi

Beltran i Caballé (1996: 40) exposa que els gerundis dels verbs *caure*, *creure*, *jaure*, *traure*, *veure* i derivats conserven les formes clàssiques sense la *i* antihiàtica. Per tant, tenim *caent*, *creent*, *jaent*, *traent* i *veent*.

c. Participi

Navarro/Cubells (2010b: 281) situen en el territori objecte d'estudi els participis etimològics *complit*, *oferit* i *omplit*, com en valencià. Igualment, Navarro/Pradilla (1997: 64) apunten també les formes *cobrit* i *obrit*, i Beltran i Caballé (1996: 40) hi afig *establit*. Finalment, Massip (1989: 65,66) recull que el participi del verb *cabre* és *capigut* i que el del verb *ser* alterna les variants *sigut* i *segut*.

ii. Present d'indicatiu

En aquest temps verbal diferenciem cinc subapartats segons el fenomen que convé remarcar.

a. Primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs regulars de la primera conjugació

Per a la desinència de la primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs regulars de la primera conjugació, la marca predominant en les localitats objecte d'estudi d'aquesta tesi és el morfema /o/, excepte en dos poblacions, com expliquen Navarro/Cubells (2010a: 390):

A la Ràpita el morfema /o/ es pot reforçar amb la velar analògica /k/: *jo càntoc*. [...] Apareix la vocal /e/ com a morfema de primera persona del present d'indicatiu dels verbs del I grup [...] a Traiguera: *jo cante*. En totes dues localitats es pot veure reforçada per la velar analògica /k/: *jo càntec*.

A propòsit d'aquesta desinència, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 90) remarquen que les formes amb -o «són un tret definidor d'aquests parlars» en territori valencià atès que la solució majoritària és amb -e (*jo cante*).

b. Increment dels verbs incoatius

En relació amb el present d'indicatiu dels verbs incoatius, trobem —com és corrent en el bloc occidental— l'inflix llatí -isc-. Així, es diu *patixo*, *patixes*, *patix* i *patixen*. Tanmateix, en la resta de persones verbals no hi ha increment, això és, *patim* i *patiu*.

c. Tercera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació

S'han localitzat dos variants Per a la tercera persona del singular del present indicatiu de la primera conjugació. D'una banda, la vocal /e/ se situa a Benicarló, la Jana, Morella, Rossell i Traiguera, on és típic *ell cante*, segons Navarro/Cubells (2010a: 390).

D'altra banda, el morfema /a/ s'eixampla per tots els municipis catalans objecte d'estudi i per les localitats més septentrionals del Baix Maestrat com Benicarló,

Vinaròs, Canet lo Roig, Càlig, Sant Jordi, Cervera del Maestrat i Sant Rafel del Riu, tal com assenyalen Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 90).

De fet, el territori en què s'estén el tortosí estricte per Veny/Massanell (2015: 264), és a dir, les poblacions del Baix Ebre i el Montsià, constitueix un illot pel que fa a la desinència de la tercera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació (*ell canta*), atès que tant en el nord-occidental com en el valencià septentrional —seguint la terminologia proposada per aquests autors— la forma més comuna per a aquesta persona és el morfema /e/ (*ell cante*).

d. Variants de la segona persona del singular del verb *ser*

Sobre la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser*, al llarg de l'àrea tortosina de la M-TdS la variant característica és *eres* —com en valencià. Navarro/Cubells (2010a: 392) expliquen que la forma *eres* naix per analogia amb la segona persona del singular de l'imperfet d'indicatiu.

e. Primera i tercera persona del plural dels verbs acabats amb *-ure*

Segons Massip (1989: 65, 68) i Aragonés (1995: 59) els verbs *caure*, *creure*, *traure* i *veure* —o *vore*—, prenen les formes sense *i* en la primera i tercera persona del plural del present d'indicatiu. Per exemple, *caem* i *caeu*, *creem* o *creeu*, *traem* i *traeu* i *veem* i *veeu*.

iii. Imperfet d'indicatiu

Gimeno Betí (1994: 179-182) discerneix entre tres variants en l'àrea tortosina per a aquest temps verbal. En primer lloc, les realitzacions més esteses en la primera i tercera persones del singular són les acabades amb *-a* (*jo cantava*, *ell cantava* o *jo dormia* i *ell dormia*), ubicades —entre altres— a Alcanar, Vinaròs i Benicarló.

En segon lloc, l'autor localitza les variants d'aquestes persones amb *-e* final (*jo cantave* i *ell cantave* o *jo dormie* i *ell dormie*) a la Sénia, a Sant Rafel del Riu, a Traiguera —la primera persona acabada amb l'increment /k/ [kantáβek]—, i a Canet lo Roig —pronunciada amb la fricativa labiodental sonora.

En tercer lloc, Gimeno Betí (1994: 179-182) ubica les solucions acabades amb [ae] (*tu cantaes* i *ells cantaen*), a Morella —entre altres poblacions que, tot i que no són part del nostre objecte d'estudi, pertanyen a l'àrea tortosina.

Segons Navarro/Cubells (2010a: 390), en l'imperfet dels verbs de la segona conjugació acabats en *-ure*, la vocal tònica recau sobre la *i*, això és, *caïa*, *creïa*, *ria* i *traïa*, com en valencià. Seguint Massip (1989: 65), també succeeix en el verb *dir*, és a dir, trobem *dia*, *dies*, *dia*, *díem*, *díeu* i *díen*.

Això no obstant, tant Buj Alfara (2003a: 146) com Massip (1989: 66-68) destaquen que, en tortosí —a diferència del valencià—, els verbs *fer* i *veure* tenen l'imperfet sense la vocal *i*, com ara, *fea*, *fees*, *fea*, *féem*, *féeu* i *feen* i *vea*, *vees*, *vea*, *véem*, *véeu* i *veen*.

iv. Passat (simple o perifràstic)⁹⁶

Veny/Massanell (2015: 387) anoten que el tortosí, com el nord-occidental, usen el passat perifràstic en lloc del simple. O siga, es diu *jo vaig cantar* i no *jo cantí*.

v. Condicional

El morfema de les desinències del condicional de la tercera persona del singular coincideixen amb les de la mateixa persona del present d'indicatiu (*ell canta* / *ell cantaria*). Per tant, en territori tortosí distingim dos morfemes: /a/ i /e/.

D'una banda, segons Veny/Massanell (2015: 265), al Montsià les formes del condicional acaben amb /a/, això és, *ell cantari[a]*. Tanmateix, a la Sénia, segons Homedes Bel (2012: 55) es pronuncia amb *e* oberta, o siga, *ell cantari[ε]*⁹⁷. També, seguint el paradigma que hem establert sobre la desinència de la tercera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació, documentem aquest morfema /a/ a Càlig (que es pronuncia amb *e* oberta), Canet lo Roig, Cervera del Maestrat, Sant Jordi, Sant Rafel del Riu i Vinaròs.

⁹⁶ La Secció Filològica de l'IEC va aprovar el 2002 aquesta nova nomenclatura.

⁹⁷ Recordem que hem assenyalat que, com en les comarques centrals del nord-occidental, hi ha pobles tortosins que converteixen la *a* àtona final en *e* oberta. D'aquí, que hem d'entendre que el morfema és /a/.

De l'altra, a les poblacions valencianes en què la tercera persona del singular del present d'indicatiu és /e/ retrobem el so [e], és a dir, *ell cantari[e]*. És el cas de Benicarló, la Jana, Morella, Rossell i Traiguera.

Finalment, quant a les solucions del verb *haver*, Massip (1989: 66) assenyala que conviuen les variants com *hauria* amb *haguera*, *hagueres*, *haguera*, *haguérem*, *haguéreu* i *hagueren*.

vi. Present de subjuntiu

Sobre el polimorfisme d'aquest temps verbal, Gimeno Betí (1994: 151) reflexiona i apunta:

Realment el fet que aquesta zona siga considerada com de transició no desllueix gens ni mica l'adjectiu. La quantitat de variants formals és extraordinària.

Tal com assenyalen Navarro/Cubells (2010a: 390), «és un tret genuí⁹⁸ del tortosí la confusió de les persones 4a i 5a del present de subjuntiu amb les de l'imperfet del mateix mode». Així —prenent els exemples de Veny/Massanell (2015: 265)— trobem *volen que cantéssem* 'volen que cantem' (igual com *volien que cantéssem*); *diuen que anéssem passant* 'diuen que anem passant' (igual com *deien que anéssem passant*). És més, aquesta característica, com apunten Navarro/Pradilla (1997: 64) «no es dóna enlloc més del domini».

Concretament, Gimeno Betí (1994: 154) i Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 91) documenten la confusió a Ulldecona, Benicarló i Sant Rafel del Riu. D'altra banda, Homedes Bel (2012: 55) situa la vacil·lació d'aquest fenomen a la Sénia. Per contra, Cot Ardévol (2008: 130), Tena Gil (2010: 142) i l'*Atles lingüístic de la Comunitat Valenciana* assenyala que a Morella, a Traiguera i a la Jana no es produeix el sincretisme entre aquestes formes verbals.

---

⁹⁸ Tanmateix, Cubells (2016: 30) assenyala que «tot i l'opinió d'aquests estudiosos, sembla que aquesta isoglossa superaria els límits tradicionals de la demarcació de Tarragona i s'endinsaria en la de Lleida. Cal dir, però, que es tractaria d'una isoglossa que puja per l'interior a través de la Terra Alta, i penetra només en alguns parlars del nord de la Ribera d'Ebre».

a. Present de subjuntiu de la primera conjugació

Amb referència a les marques del subjuntiu, si ens fixem en la primera persona del present, es localitzen dos realitzacions —acabades amb *-o* i *-e*— entre les poblacions estudiades.

Segons *l'Atles lingüístic de la Comunitat Valenciana*, Gimeno Betí (1994: 154), Navarro/Cubells (2010a: 392) i Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 90), les variants més usuals són amb el morfema */o/*, fixat, d'una banda, a Càlig, Canet lo Roig, Cervera del Maestrat, la Jana, Rossell i Morella —al País Valencià— i, de l'altra, a la Sénia. De fet, Gimeno Betí (1997: 16) determina que l'ús del morfema *-o* en el present de subjuntiu és una característica del tortosí meridional.

Quant a les marques amb */e/*, les situa a Alcanar, Benicarló, Freginals, la Galera, Godall, Mas de Barberans, Santa Bàrbara, Sant Carles de la Ràpita, Sant Jordi, Sant Rafel del Riu, Traiguera, Vinaròs i Ulldecona.

Si establim aquest ventall de formes com a referència, podem completar el paradigma verbal de la primera conjugació amb les marques de la 2a, 3a i 6a persona. Pel que fa a les variants més habituals, són les que tenen una */o/* —*que tu cantos, que ell canto, que ells canten*. No obstant això, com indiquen Navarro/Cubells (2010a: 391), «sovint aquesta vocal, sobretot en situacions formals, és substituïda per la */e/*». També, localitzem les variants amb */e/* —*cantes, cante, canten*— que són les més antigues i, com expliquen Navarro/Cubells (2010a: 391),

com a conseqüència de la seua homofonia amb les respectives persones del present d'indicatiu, van aparèixer les variants amb */o/* i amb */i/*.

b. Present de subjuntiu de la segona i tercera conjugació

En el cas de les realitzacions d'aquest temps dels verbs de la tercera conjugació, Gimeno Betí (1997: 15) apunta la presència freqüent de l'increment *-iga, -ega* en la

zona tortosina⁹⁹. Quant a les persones quarta i quinta d'aquesta conjugació, Massip (1989: 64) explica que

s'han creat en balear unes formes analògiques (probablement dels verbs que tenen velar), *-iguem, -iguen*. (*Volen que sortiguem, volen que sortiguen*) que, segons Moll, es poden justificar per un afany de distingir el present de subjuntiu del present d'indicatiu. Si aquest és l'origen, posteriorment aquestes formes s'han propagat a les altres persones (1, 2, 3, 6). [...] En tortosí són habituals totes aquestes formes analògiques, com en mallorquí, encara que són considerades vulgars: *pòrtiga/gue, súrtiga/gue*, [...] i fins i tot en verbs que ja tenen velar: *vinguiga/gue, véiga/gue*.

Anàlogament, Navarro/Cubells (2010a: 392) perceben aquestes insercions en el present de subjuntiu en qualsevol de les tres conjugacions, així, anoten *càntiga* o *pòrtiga*. Per això, —seguint els mateixos autors— analògicament es creen variants incoatives en verbs del III grup com *bullixo/bollisco, dormixo/dormisco*.

D'altra banda, Navarro/Cubells (2010a: 392) posen de manifest l'analogia que es produeix entre les formes amb /e/ de la primera i tercera persona del singular del present de subjuntiu dels verbs de la primera conjugació amb les mateixes persones de la segona i tercera conjugació del mateix mode. D'aquesta manera, en tortosí es localitzen variants com *que jo vingue, que ell vingue* —com *que jo cante, que ell cante*— i no *que jo vinga, que ell vinga*, que, segons els autors, són d'ús més restringit en aquest geolecte.

Tanmateix, Homedes Bel (2012: 56) recull que a la Sénia també s'usen les formes amb *o* en la segona i tercera conjugació: *no te'n rigos, no ho faços/faigos, això no ho digos més, potser que ell haigo agafat alguna de les paraules, que vaigo bé, vull que vàigon a comprar*¹⁰⁰. A més, assenyala que és l'únic poble del Montsià en què hi ha aquest sincretisme. Ara bé, segons l'autora, aquest fenomen està en regressió ja que, actualment, els seniençs

reconeixen que poden usar indistintament el morfema /o/, el morfema /e/ i el morfema /a/ (*No vull que la xiqueta vaigo/vaigue/vaiga a la mar*).

---

⁹⁹ Sobretot, Gimeno Betí (1991: 179) fa veure que aquest increment és molt rendible en tortosí septentrional.

¹⁰⁰ Prenem els exemples de l'autora, això és, Homedes Bel (2012: 56).

vii. Imperfet de subjuntiu

La diversitat de variants que hi ha en la conjugació de l'imperfet de subjuntiu, ha estat, com recorden Navarro/Cubells (2010a: 392), «decisiva per tal de determinar una de les isoglosses que separaria els parlars valencians dels nord-occidentals». Això és així perquè en aquesta àrea trobem dos solucions de l'imperfet de subjuntiu. D'una banda, les formes *que tu cantares, que ells cantaren* —pròpies de la majoria dels parlars valencians— i, de l'altra, les variants *que tu cantésses, que ells cantéssen* —característiques de la resta del territori occidental.

En el tortosí es localitzen les dos realitzacions. A partir de Gimeno Betí (1994: 208-209), Navarro/Cubells (2010a: 392), Sans Monroig (2016: 63) i Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 91) establim la següent distribució:

Les primeres —*que tu cantares*— s'estenen per Benicarló, Cervera del Maestrat i Morella. A més, les formes analògiques *que tu canteres, que ells canteren* se troben a Canet lo Roig i a Càlig.

Pel que fa a les segones, s'ubiquen *que tu cantesses, que ells cantessen* a Alcanar, Ulldecona, Freginals, la Galera, Godall, la Sénia, la Jana, Mas de Barberans, Rossell, Santa Bàrbara, Sant Carles de la Ràpita, Sant Jordi, Sant Rafel del Riu, Traiguera, i també a Vinaròs. Això és, la solució amb el morfema /esse/ se situa en totes les poblacions catalanes objecte d'estudi. No obstant això, tal com apunta Navarro (2000: 33),

els morfemes en /i/ [propis del bloc oriental], tanmateix, s'estan generalitzant arreu i ràpidament en les generacions més joves, i també són incorporats en els hàbits lingüístics de les més grans, tot i que més lentament.

viii. Imperatiu

Segons Massip (1989: 65) l'imperatiu del verb *dir* alterna les formes *digues* i *dis*. A banda, tenint en compte que les variants de l'imperatiu es creen segons la solució de la tercera persona del singular, trobem que l'imperatiu del verb *llegir* és *llig*, a partir de Massip (1989: 66).

5.2.3. Lèxic

Tal com comenta Massip (1989: 69),

els parlars tortosins es caracteritzen per l'abundància de mots que, des de la perspectiva del català central, podem qualificar d'arcaïsmes. Sovint s'han conservat també en balear i en valencià.

Amb relació al lèxic¹⁰¹ de les comarques centrals del domini lingüístic, podem distingir entre quatre grups:

- i. Mots compartits amb la resta de bloc occidental
- ii. Mots compartits amb l'àrea nord-occidental
- iii. Mots compartits amb el valencià
- iv. Mots genuïns del tortosí

Aquesta classificació posa de manifest el caràcter de transició d'aquest geoelecte. És per això que trobem formes provinents de les varietats geoelectals veïnes: el nord-occidental i el valencià. A continuació, presentem aquest apartat segons aquesta classificació.

- i. Mots compartits amb la resta de bloc occidental

A partir de Massip (1989: 75), Buj Alfara (2001a: 81 i 2003a: 156), Navarro/Cubells (2010a: 393) i l'ALDC (mapes 262 i 425) anotem que el tortosí comparteix amb la resta de bloc occidental mots com *arena*, *botella*, *cementeri*, *espill*, *estisores*, *paloma/palometa*, *panís*, *redó*, *roig*, *romer*, *sépia*, *xic* i *xiquet*.

- ii. Mots compartits amb l'àrea nord-occidental

En relació amb les variants característiques de l'àrea nord-occidental, l'ALDC, Navarro/Cubells (2010a: 393; 2010b: 281) i Buj Alfara (2001a: 203) ubiquen en el tortosí substantius com *àliga* i *àguila*, *moixó*, *tomata* i *ma[n]çana*.

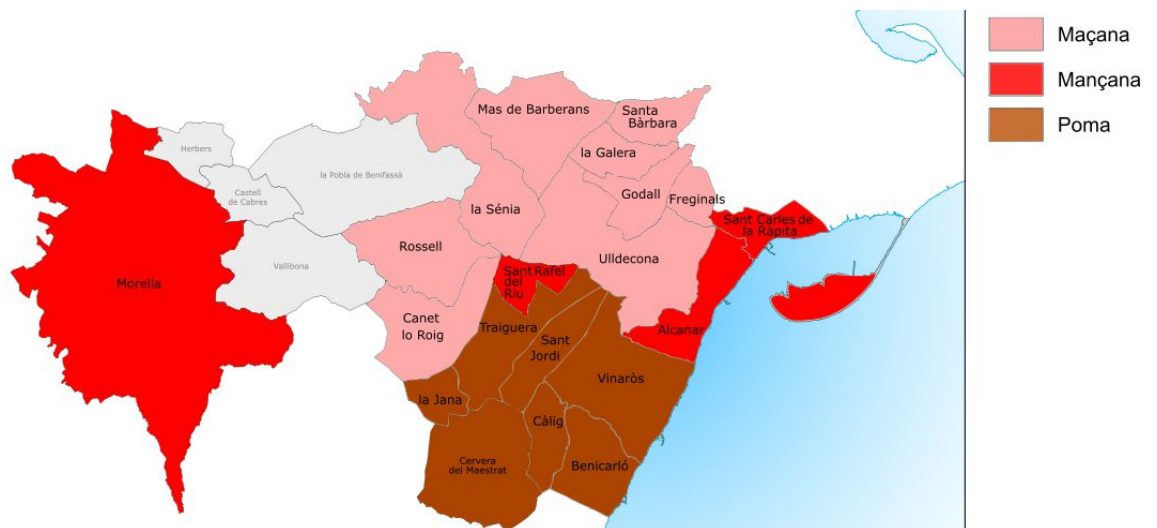
---

¹⁰¹ En aquest apartat comentarem, sobretot, els vocables que s'analitzen al llarg del treball, és a dir, els que apareixen en les gravacions dels docents i en les peces dels periodistes.

En el cas concret de *moixó*, Buj Alfara (2001a: 203) localitza aquesta solució en totes les poblacions del Montsià excepte a Ulldecona i al Mas de Barberans, que empren el geosinònim *pardal*. De fet, aquesta darrera realització és característica de totes les poblacions tortosines del País Valencià —com fa saber Gimeno Betí (1997: 475).

D'altra banda, quan ens aturem en la variant *ma[n]çana*, segons observen l'ALDC (mapa 1234. La poma), Gimeno Betí (1997: 393), Buj Alfara (2001a: 183), Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 387) i l'Atlas lingüístic de la Comunitat Valenciana, si bé l'expressió majoritària és *maçana*, trobem també les variants *mançana* i *poma*. La primera, *mançana*, se circumscriu a Alcanar, Sant Carles de la Ràpita, Sant Rafel del Riu —encara que Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 387) registren *maçana*— i Morella. En canvi, el mot *poma* és la forma tradicional a Benicarló, Cervera del Maestrat, la Jana, Càlig (Sans Monroig, 2016: 106), Sant Jordi, Traiguera i Vinaròs. Per tant, la solució *maçana* s'estén per Freginals, la Galera, Godall, Mas de Barberans, Santa Bàrbara, la Sénia i Ulldecona —tots al Montsià— i per les localitats valencianes de Canet lo Roig, Rossell.

Seguint tots aquests autors, presentem el mapa lingüístic d'aquest significat:

Mapa 3. Variació territorial del significat 'mançana' a les poblacions de la M-TdS

És més, a partir de l'ALDC, veiem com les diferents realitzacions de la forma *maçana* —com *ma[n]çana*— es concentren en la zona nord-occidental i, per tant, al País Valencià

només s'ubica en les localitats que són part de la diòcesi de Tortosa, com a àrea transdialectal, això és, les que són objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral.

iii. Mots compartits amb el valencià

A propòsit dels mots que són presents en el valencià i en tortosí, hi ha, segons Buj Alfara (2003a: 152-153), Coromines (1988: 757), Massip (1989: 36, 60) i l'ALDC, *bajoca* —excepte a Alcanar, que és *bajoquí*—, *bellota*, *burro*, *coa*, *dolent*, *ensalada*, *faena*, *fesol* (també *fesol tendre* a Santa Bàrbara), *fumeral*, *granera*, *joguet*, *juí*, *llima* —'llimona'—, *polp*, *raïls* o *arraïls*, *tomaca* i *xocolate*.

En relació amb els diversos geosinònims del mot *arrels*, trobem que els dos autors consultats —Gimeno Betí (1997: 375) i Buj Alfara (2001a: 221)— fixen la forma *raïls* (femenina) a tots els pobles tortosins excepte a Mas de Barberans, on s'empra el mot *arraïls* (masculina).

De fet, si ens aturem en el geosinònim *tomaca* veiem que també apareix la solució *tomata*. Això es deu al fet que les dos formes es localitzen a les poblacions tortosines, ja que, com apunten Gimeno Betí (1997: 372) i Buj Alfara (2001a: 56), trobem la variant *tomaca* s'ubica a Alcanar, Ulldecona, la Sénia, Sant Rafel del Riu i Benicarló. En canvi, aquests autors situen el geosinònim *tomata* a Sant Carles de la Ràpita, Freginals, Godall, la Galera, Santa Bàrbara, Mas de Barberans —totes a Catalunya— i a Vinaròs, Canet lo Roig, Traiguera, Sant Jordi, Càlig i Morella, això és, a la majoria de poblacions del Baix Maestrat i dels Ports. A més, com indiquen Navarro/Cubells (2010a: 397), es pronuncia *t[u]mata* en alguns pobles del Baix Maestrat com Rossell. Tanmateix, no hem localitzat la variant genuïna de Cervera del Maestrat.

En darrer terme, el tortosí també comparteix amb el valencià el nom de les lletres, és a dir, *e*, *efe*, *ele*, *eme*, *ene*, *erre* i *esse*.

iv. Mots genuïns del tortosí

A partir de Navarro/Cubells (2010a: 393) i l'ALDC anotem, com a variants genuïnes del tortosí, *menut*, *pataca* —excepte a Vinaròs on, segons Gimeno Betí (1997: 363), s'usa *patata*— o *temor*.

Amb relació a *menut*, Buj Alfara (2001a: 58) indica que, tot i que és la solució més usual al Montsià, també ha localitzat *xicotet* i, amb l'assimilació vocàlica, *xocotet*.

Amb referència als adverbis, Gimeno Betí (1997: 615) situa en les poblacions de la M-TdS les formes *abans*, *abantes*, *ans* i *antes* de l'adverbi temporal, mentre que Massip (1989: 55) només localitza la forma *ans* i remarca que «mai no s'empra *abans*». Sobre l'adverbi de temps posterior, Massip (1989: 55) comenta que s'utilitza *demprés* i el castellanisme *después*.

Buj Alfara (2001a: 121-122), com a conclusió del seu treball sobre el vocabulari al Montsià, distingeix dos zones lèxiques en aquesta comarca —que, recordem, es on troben totes les localitats catalanes que estudiem en aquesta investigació:

Podem observar, en algunes solucions, com es delimiten clarament dos zones. A voltes, podem trobar exclusivament la forma nord-occidental o la forma valenciana. Altres vegades, però, les dos formes conviuen a la comarca i, llavors, normalment, la forma nord-occidental es troba en la part septentrional de la comarca —més pròxima al Baix Ebre, amb el qual compartirà aquesta solució— i la forma valenciana se situa a la part meridional —amb més coincidència amb el Baix Maestrat.

Seguint aquesta divisió, a la zona septentrional hi ha Sant Carles de la Ràpita, Mas de Barberans, la Galera, Godall, Freginals, Santa Bàrbara, les Ventalles —nucli de població d'Ulldecona. A l'àrea meridional trobem els municipis d'Ulldecona, la Sénia i Alcanar — que inclou les Cases d'Alcanar. Novament, es revela el caràcter de transició del tortosí. D'aquí, que les poblacions catalanes més septentrionals tinguen més trets en comú amb el nord-occidental que no pas les localitats més al sud. Alhora, aquests darrers municipis comparteixen més particularitats amb el valencià. S'estableix, així, un trànsit plàcid entre el nord-occidental i el valencià.

6. Estandardització i situació sociolingüística de la zona tortosina

Diversos autors (Navarro/Pradilla, 1997; Sistac, 1998 a i b; Aragonés, 2000; Beltran i Cavaller, 2006; Pradilla, 2012) propaguen la importància que té el procés d'estandardització —sobretot la tercera fase, és a dir, la vehiculació de les variants seleccionades i codificades— en el territori tortosí a causa de l'especificitat d'aquestes comarques. Segons Pradilla (1996: 70),

l'especial localització geogràfica d'aquest territori, escapçat administrativament, fa que la dinàmica evolutiva de la varietat diatòpica que s'hi parla reba pressions de signe diferent.

Com hem dit a § 4. «Contextualització de l'àrea d'estudi: Mancomunitat de la Taula del Sénia», el tortosí s'estén per tres comunitats autònomes de l'Estat espanyol: Catalunya, el País Valencià i l'Aragó. Això provoca, sobretot en els dos¹⁰² primers territoris, que el procés d'estandardització prenga rumbos diferents segons la influència que radia la capital regional. Més concretament, les comarques tortosines situades a Catalunya s'emmirallen amb el nord —Barcelona—, mentre que les poblacions tortosines del País Valencià es fixen amb el sud —València. Així, aquestes dos àrees, tot i que comparteixen la mateixa varietat lingüística, acaben donant-se les esques, amb el perill que la població interioritze dos models de llengua estàndard allunyats i que, per tant, hi haja el risc de fractura del contínuum lingüístic, tal com explica Pradilla (1996: 70-71):

[...] mentre que a les comarques del nord del País Valencià es detecta un procés de «valencianització», a les comarques del sud del Principat de Catalunya es fa evident un procés d'«orientalització», que ara per ara afecta fonamentalment l'àmbit formal de la llengua, sobretot en els nivells lèxic i morfosintàctic.

És per aquest motiu que Pradilla (2008: 132) ha vindicat la importància d'aquestes comarques centrals del domini lingüístic i les ha definit com «el garant irrefutable» de

---

¹⁰² Recordem que la llengua catalana no és reconeguda a l'Aragó i, per tant, no és ensenyada en els centres escolars. De fet, segons la Llei 3/2013 d'ús, protecció i promoció de les llengües i modalitats lingüístiques d'Aragó aprovada pel parlament aragonès, la varietat parlada a la Franja d'Aragó s'anomena *llengua aragonesa pròpia de l'àrea oriental*. Hi ha, doncs, una voluntat de no reconèixer la unitat i l'extensió de la llengua catalana tot i el consens científic a propòsit d'aquestes qüestions.

la continuïtat lingüísticogeogràfica. En realitat, el flux de relacions —personals i comercials— entre aquestes localitats —les meridionals catalanes i les septentrionals valencianes— és constant i molt estret tal com hem explicat a § 4. «Contextualització de l'àrea d'estudi: Mancomunitat de la Taula del Sénia». Mostra d'això és que —com indica Pradilla (2014: 104)— en el Decret de la Sagrada Congregació Consistorial *De mutatione finium Dioecesium Valentinae-Segorbicensis-Dertosensis*¹⁰³, signat el 1960, les comarques més al nord del País Valencià —Alt i Baix Maestrat i els Ports—, a diferència de les parròquies dels arxiprestats de Nules, Vila-real, Castelló de la Plana, Lluçena i Albocàsser, es mantenien en la diòcesi de Tortosa. Com conclou aquest autor,

sense dubte la intensitat de la relació entre aquests territoris devia ser determinant a l'hora de limitar l'abast de la mutilació.

Pradilla (2014: 104)

A més de formar part de la diòcesi de Tortosa, els vincles¹⁰⁴ entre ambdós territoris a banda i banda del Sénia es veien reforçats, d'una banda, per l'atracció del mercat de Tortosa i, de l'altra, com destaca Beltran i Caballé (2006: 121), per l'assistència dels xiquets de tota la diòcesi al seminari com a element nivellador dels parlars respectius. Igualment, totes aquestes poblacions eren cobertes mèdicament per l'hospital de Tortosa. Com veiem, doncs, la diòcesi es converteix en una unitat més natural que no pas eclesiàstica. Ara bé, en les darreres dècades aquest lligam intercomarcal s'ha vist alterat, com sentència Pradilla (2006: 20):

els importants dèficits de comunicació interautonòmica que la nova realitat imposa ja deixen sentir els seus efectes, de manera que hom constata una alteració gradual de les dinàmiques evolutives de la varietat geogràfica en sentit divergent segons l'adscripció administrativa del territori.

Així, en les escoles que s'estenen a cada riba del Sénia s'ensenyen dos models d'estàndard diferents tot i ser localitats que es troben molt allunyades dels centres de poder. D'aquesta manera, al nord, es prenen com a referent les variants esteses a

---

¹⁰³ Amb aquest acord es pretenia fer coincidir els límits diocesans amb els provincials.

¹⁰⁴ Citem Pradilla (2014: 95), referint-se a aquestes terres tortosines: «El paisatge, els costums, la cultura popular, la varietat dialectal, etc., són indicadors diàfans d'una vida en comú que es remunta a temps immemorials. Una col·lectivitat que ha bastit una identitat, sovint difusa, a partir d'una ubicació perifèrica».

Catalunya; i, al sud, les formes més prestigiades a València. És en aquest moment del discurs que ens cal reprendre el punt § 3. «Planificació lingüística i estàndard» i recuperar la concepció d'alguns autors com Navarro/Pradilla (1997: 69) que creuen que la qüestió més problemàtica d'aquest procés d'estandardització s'ha donat en la tercera etapa haugeniana:

Quant a la vehiculació d'aquesta codificació, es pot dir que no és (ni ha estat) prou satisfactòria: la seua difusió a través de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació de masses encara no és la desitjable, i, a més a més, la comunicació interdialectal està bloquejada.

Per tant, els autors reivindiquen que, encara que l'estàndard català és composicional i polimòrfic, s'ha fet una lectura restrictiva i simplista del model proposat i s'han estès únicament les variants més prestigiades —tant a Catalunya com al País Valencià—, això és, les típiques del parlar de la capital —Barcelona o València— atès el seu pes demogràfic, econòmic, polític i cultural.

Com hem explicat al capítol § 3. «Planificació lingüística i estàndard», els agents estandarditzadors més potents són el món educatiu i els mitjans de comunicació. En el cas tortosí, tots els autors conflueixen que el model de llengua difós en el territori tortosí per aquests sectors divergeix de la llengua de la zona, és a dir, de les formes tortosines proposades en les etapes de selecció i codificació del procés de planificació lingüística. De fet, López del Castillo (1976: 70) ja apunta que, pel que fa la difusió de l'estàndard,

el problema es pot presentar de manera viva —i de fet s'hi presenta— en aquelles zones del domini lingüístic català on la tradició de llengua standard normalitzada és molt prima i on hi ha a més una consciència lingüística i cultural diferencial. Pensem especialment en el País Valencià i en les Illes Balears, però no cal deixar de banda tampoc la Catalunya Occidental ni que sigui només pel que afecta usos lingüístics diferencials. [...] Tot això cal subratllar-ho més encara —pel que es refereix a l'escola— al Preescolar i als primers nivells de Bàsica.

6.1. El model de llengua en l'ensenyament

A diferència de les comarques centrals del nord-occidental, en el territori tortosí tant mestres com lingüistes han denunciat en múltiples ocasions que la llengua de l'escola es presenta, sovint, allunyada de la varietat de l'entorn en què s'enclava el centre. En aquest sentit, Pont (2003: 551) fa èmfasi en la incidència del model de l'aula ja que

és un dels factors que més incidència tenen en l'aprenentatge lingüístic de l'alumnat.
[...] Els primers aprenentatges s'han de fer amb els mots més familiars.

D'una manera implícita, doncs, l'autor reivindica un equilibri lingüístic entre l'ecosistema escolar i l'entorn de l'infant. Igualment, Beltran i Caballé (1986: 31) creu que el mestre s'ha de centrar en dos aspectes a l'hora d'ensenyar la llengua:

En primer lloc, a procurar una dignificació del dialecte, del parlar col·loquial que el xiquet duu a l'escola, descastellanitzant-lo i netejant-lo de totes aquelles males herbes que, a còpia de repetir-les, hem arribat a creure que formen part del nostre parlar («pos», «hasta», «desde lego», i un llarg etc.). En segon terme, a fer que el coneixement lingüístic s'adeqüe d'una forma progressiva al *coneixement actiu* del «paraestàndard» propi de la comunitat a què pertany i al *coneixement passiu* dels altres «paraestàndards» (especialment del central, que és el més difós).

El coneixement passiu, doncs, és el que s'aconsegueix amb la transdialectalització, és a dir, el coneixement d'altres variants dialectals, que proposa Bibiloni (1997: 41). Així, Beltran i Caballé (1986: 32) formula diversos graus d'aprenentatge fins arribar a la introducció de les solucions estàndards en què el primer estrat té com a objectiu integrar els trets individuals i locals «en els trets regionals propis més generalitzats i admesos dins de l'estàndard i la normativa».

De fet, diferents investigacions s'han centrat en aquesta qüestió, com hem comentat a § 1.3. «Precedents». Concretament, sobre la llengua que aprenen els alumnes tortosins trobem Massip (1996: 133), que es decidia a «comprovar si l'ensenyament del català i en català a l'escola havia influït en l'ús lingüístic dels joves» d'un institut de Tortosa.

Com a conclusió principal d'aquest estudi, Massip (1996: 158) resol que s'ha produït

un procés d'innovació en alguns mots (adquisició de les formes estàndards), que comporta una pèrdua dels més propis, procés que, ara per ara, no ha arribat, ni de lluny, a la substitució dels castellanismes arrelats, i que ha començat més aviat per les formes adverbials.

Navarro (1995: 156) destaca un altre dels motius que provoca que es vehicle un estàndard monomòrfic central quant a les solucions morfològiques i lèxiques:

Des del Principat —i des d'altres indrets dels països catalans—, s'ha anat identificant l'estàndard amb la varietat geogràfica barcelonina i això ha possibilitat l'aparició d'una mala consciència lingüística, ha possibilitat l'aparició d'un complex d'inferioritat lingüística en moltes àrees on el català que s'hi parla representa divergències enfront aquell. I per quin motiu? A través de l'ensenyament i dels mitjans de comunicació hem entrat en contacte amb la varietat que els era pròpia: l'estàndard, i com que tant el material escolar com els mitjans de comunicació apareixen a l'àrea de Barcelona, a poc a poc s'ha anat identificant aquesta varietat estilística amb la varietat geogràfica barcelonina.

Aturem-nos en el darrer punt que comenta l'autor: Quin model de llengua es privilegia en el material escolar? Aragonés (2005) examina les variants lingüístiques emprades en els llibres de text de l'assignatura de Llengua de tots els instituts públics de les Terres de l'Ebre i de sis centres dels Ports i del Baix i Alt Maestrat. A partir d'una llista de cinquanta-cinc trets lingüístics —seleccionats tenint en compte els criteris de variació geogràfica i estilística— l'autor comprova «si hi ha un tractament adequat de la variació geogràfica» (Aragonés, 2005: 17). Com a resultats, l'autor en cap manual es troben les formes occidentals dels possessius (*meua, teua, seua*), ni les variants *dèsset* o *desset*. En relació amb la morfologia verbal, Aragonés no localitza les realitzacions occidentals amb *-e* en el present de subjuntiu (*que jo cante, que ell cante*), i tampoc detecta les solucions nord-occidentals de l'imperfet de subjuntiu —*que nosaltres cantéssem, que ells cantessen*.

Com a conclusió, pel que fa als textos analitzats a Catalunya, l'autor destaca que

en la majoria de casos que la normativa preveu més d'una solució igualment acceptable en els registres formals, sempre hi ha preferència per la forma pròpia del dialecte central. Recordem que molt sovint les solucions generals alternatives pròpies d'altres dialectes ni tan sols hi apareixen.

Aragonés (2015: 76)

Això no obstant, convé tindre present que el 2002 el Parlament de Catalunya va instar el Govern de la Generalitat —mitjançant la resolució 1305/vi—

a promoure el coneixement i el respecte a les diverses parles catalanes en la docència en català i l'ensenyament de la llengua catalana

Aleshores, aquesta variació s'havia de manifestar, també, en els manuals de text.

Quant al material consultat del País Valencià,

en general podem dir que les formes de la llengua vehicular emprades pels llibres de text de la Comunitat Valenciana no es corresponen amb el model de llengua estàndard formal i escrita vehiculat al País Valencià per l'administració pública i els mitjans de comunicació, ja que no s'hi usen el demostratiu *este* ni l'infinitiu *vore*, i en canvi segueixen més aviat les directrius de les autoritats acadèmiques universitàries.

Aragonés (2015: 76)

Per tant, el model escrit vehiculat pel material didàctic corresponent a l'educació secundària obligatòria que s'empra a les escoles tortosines només implanta les solucions estàndards del català oriental central¹⁰⁵. Per contra, Buj Alfarà (2008: 141) consulta exemplars de totes les edicions disponibles per al País Valencià per a l'educació infantil i primària i es percep que, ara sí, es vehicula el model lingüístic proposat per l'AVL. En aquest sentit, podem parlar d'un model que respecta l'equilibri de l'ecosistema lingüístic, atès que prioritza les variants properes als alumnes en els primers cicles escolars.

---

¹⁰⁵ Vg. § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament» per a les solucions que vehiculen en els llibres de text de les escoles objecte d'estudi, a banda i banda del Sénia.

De fet, la investigació de Buj Alfara (2008: 139) és un encàrrec de la institució valenciana, que li demanava

una prospecció sobre com s'interrelacionava la varietat col·loquial i la varietat formal de la llengua a l'ensenyament a les comarques de l'Alt Maestrat, Baix Maestrat i els Ports.

A propòsit d'aquesta comanda, l'autora recull les formes tortosines que, tot i ser previstes per la normativa, no tenen cabuda en els llibres de text que va examinar:

Consonantisme

- L'emudiment de la *-r* final en la majoria de contextos

Morfologia nominal

- El numeral *vuit* i derivats (*dívuit, vuitanta...*)
- L'adverbi *avui*

Morfologia verbal

- La desinència de la 1a persona del singular del present d'indicatiu
- La desinència de l'imperfet de subjuntiu

Lèxic

- Formes divergents del valencià central: *maçana, meló de moro, panís, patata, tomata...*

Buj Alfara (2008: 140)

Com veiem, doncs, a cada riba del riu Sénia es presenta la mateixa conjuntura al voltant del model lingüístic de l'ensenyament. D'altra banda, el patró de llengua oral difós pels ensenyants de les Terres de l'Ebre ha estat objecte de reflexió. En aquest sentit, el 1993 es va fundar el grup de treball Llengua docent¹⁰⁶, format per professors de gairebé tots els centres d'ensenyament secundari ebrencs amb la intenció de

---

¹⁰⁶Desafortunadament, aquest grup va deixar de funcionar un any després, el 1994. Tanmateix, el Moviment dels Mestres Moviment de les Terres de l'Ebre per a la Renovació Pedagògica, fundat el 1986, ha publicat —com assenyalarem en les pròximes pàgines— en la seua revista *Recapte* diversos articles que segueixen la línia proposada per Llengua docent.

millorar el model de llengua del cos docent. Com remarquen Ginebra/Navarro (2003: 488),

es volia evitar l'estat de coses següents: mentre hi havia ensenyants que bandejaven sistemàticament solucions pròpies vàlides i les substituïen per les del català oriental central, d'altres usaven un model de llengua i uns registres massa locals i col·loquials.

És per això que, amb l'objectiu de proporcionar un suport teòric al professorat d'aquesta zona, trobem diverses obres que presenten les formes estàndards tortosines. En primer lloc, hi ha *L'estàndard occidental: Una proposta sobre l'estàndard català a les terres del darrer tram de l'Ebre*, de Beltran i Caballé (1986), que ofereix

la possibilitat d'emprar, en l'elocució formal, unes determinades variants morfològiques més ajustades a l'expressió col·loquial de la nostra àrea dialectal i àmpliament prestigiades.

En segon lloc, centrant-se en les variants lèxiques, trobem *Fato, vocabulari infantil i d'adults de les Terres de l'Ebre*, de Vizcarro (1987). En tercer lloc, Buj Alfara (2001b) presenta un projecte que «sorgeix de la necessitat peremptòria d'educar l'alumnat en una competència lingüística integradora i respectuosa, d'acord amb el medi lingüístic català en què es troba»¹⁰⁷. Més concretament, a *Model de llengua per a l'ensenyament. Montsià, Baix Ebre, Terra Alta i Ribera d'Ebre* l'autora ofereix una llista de trets tortosins que haurien de ser inclosos en la llengua dels mestres de les escoles ebrenques. D'aquest treball naix, d'una banda, el CD *CANTEM i CONTEM. Cançons i contes per a les nostres escoles* (2003), en què s'expliquen contes i es canten cançons amb la pronúncia occidental. De l'altra, sorgeix la web *MALETA DE CONTES: Català occidental i balear*, en què s'inventarien títols de contes escrits per autors tortosins, valencians i balears

en què l'alumnat i el professorat hi pot trobar lèxic català que habitualment no apareix en les lectures escolars o en els llibres de text. Aquestes altres formes normatives catalanes pertanyen al vocabulari bàsic, així com una mostra de morfologia nominal i verbal.

---

¹⁰⁷ En aquest cas concret, és interessant apuntar que trobem la mateixa iniciativa a Alomar/Melià (1999) sobre el model de llengua que cal ensenyar a les Illes Balears a l'escola.

A més, la filòloga canareva escriu diversos articles (Buj Alfara 2000, 2001c, 2002b) a *Recapte. Moviment de mestres de les Terres de l'Ebre per a la renovació pedagògica* en què denuncia la situació del tortosí a les aules i proposa materials didàctics —com lectures— escrits amb les solucions de l'estàndard occidental. Buj Alfara (2003b) també posa de manifest que la presència de mots occidentals és gairebé nul·la en els diccionaris generals i escolars.

Seguint aquesta línia, hi ha el projecte del Grup la Deriva que té la intenció de difondre a través de contes el patrimoni de les Terres de l'Ebre. Fins al moment, els impulsors d'aquest projecte han publicat cinc contes. Pel que fa al model de llengua que empren és el de l'estàndard tortosí, això és, els possessius amb *wau* (*seua*), els infinitius plans (*tindre*), els subjuntius amb *e* com *obliden*, i mots com *menut*. A més, hi ha la sèrie de narracions infantils «El Montsià de Bàrbara i Jaume»¹⁰⁸, que, fins ara, han publicat cinc històries. Les obres d'aquest catàleg es proposen «descobrir els tresors naturals, les tradicions, els pobles i els parlars propis de la comarca del Montsià»¹⁰⁹. En relació amb el model de llengua que difonen les obres d'aquest segell, hem de diferenciar entre la veu dels personatges i la del narrador. En primer lloc, quant als personatges, usen variants col·loquials tortosines en els seus diàlegs, com, per exemple, la forma *lo* de l'article, el determinant *este*, els possessius amb *wau* (*meua*) i les formes àtones (*mon pare*). En la morfologia verbal empren les terminacions amb *e* en el subjuntiu (*et porte*) i els increments velars com *súrtigue*. En referència amb el lèxic, hem localitzat *caragol*, *espill*, *iaia*, *moixonets* o *xalar*. En segon lloc, el narrador fa servir les variants estàndards tortosines en els infinitius com *tindre*, en l'imperfet de subjuntiu (*entenguessen*), en els plurals amb *ene* dels antics proparoxítons (*hòmens*) i en mots com *xiquets*. A més, hem trobat formes occidentals i orientals en la veu del narrador com *menuts* i *petits*, *vore* i *veure* o *son pare* i *el seu pare*.

Quant a manuals d'aprenentatge que sintetitzen els trets estàndards tortosins, Aragonés (1995: 13) presenta *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral* en el qual l'autor parteix de les indicacions dels dos fascicles de la *Proposta* (1990 i 1992) i agrupa en el fascicle tots els aspectes referents al tortosí.

¹⁰⁸ Els autors d'aquesta sèrie són Núria Ibáñez López, Míriam Cid (il·lustradora); Anna Soteras (tractament d'imatge) i Alfred Blanch (fotografia).

¹⁰⁹ Extret del bloc de la col·lecció: <<http://elmontsiadebarbaraijaume.blogspot.com.es/p/la-serie.html>>.

Aquesta garbellada és necessària ja que el tortosí no apareix clarament definit en aquestes obres atès el seu caràcter de parlar de transició. Així, per un cantó, sovint comparteix un tret amb la resta de parlars nord-occidentals, i llavors s'aplega sota la marca de *parlars nord-occidentals* —com l'article *lo*. Per l'altre, hi ha vegades que participa d'una solució situada típicament a la zona valenciana i, per tant, s'amaga en l'etiqueta de *parlars valencians* —en la forma *tu eres*, per exemple. Per tant, Aragonés (1995: 14) segueix la línia marcada per l'IEC, tot i que fa una valoració personal «en els casos en què l'IEC no s'ha pronunciat clarament».

Seguidament, respecte a les indicacions per al registre escrit, hi ha l'obra ingent de Beltran/Panisello, *Cruïlla: curs de llengua* (i) i *Aïnes: Exercicis de llengua i claus de correcció* (ii), ambdós publicades el 2002. Segons Beltran i Caballé (2006: 127),

és un text que ha estat concebut, principalment, per a fer front a uns problemes lingüístics específics: els que donen dins de l'àrea de dialecte tortosí.

En paraules de Pradilla (2006: 31), en aquesta obra s'ha tingut molt en compte el criteri de convergència lingüística, malgrat que els autors

no han apostat, en l'àmbit formal escrit, donar prioritat a formes normatives, però amb poca tradició en la llengua escrita, com els demostratius sense reforçar, i l'increment *-ix-*. En canvi, [...] els esmentats autors prioritzen el manteniment ortogràfic de la nasal alveolar dels antics proparoxítons llatins tot i la regressió del fenomen, així com l'accentuació gràfica de base ortològica oriental.

Així, els professionals de l'àrea tortosina per als quals el llenguatge és molt més que un mitjà d'expressió poden aprendre —o confirmar— que les variants que usen són adequades i, llavors, ensenyar-les a l'escola amb total seguretat. Per tant, podem afirmar que, almenys al sud de Catalunya, hi ha una certa voluntat dels mestres per a encarar aquest problema i posar solució a la inseguretat lingüística dins de l'aula. De fet, Navarro/Pradilla (1997: 70) asseguren que la diversificació funcional presenta un fort desajustament en la zona tortosina com a conseqüència de la vehiculació desigual de les formes previstes en l'estàndard.

Això és,

la inseguretat provoca constants vacil·lacions en la tria lingüística adequada a cada registre; la manca de tradició en l'ús públic de la llengua i la limitada aptitud lingüística de l'usuari en són les causes.

En conclusió, sovint s'estén un patró «poc homogeni, amb presència de formes cultes al costat de col·loquialismes i vulgarismes» (Pont, 2003: 554) tant a les aules com en els mitjans de comunicació comarcals. Per a Pradilla (2006: 31), aquest model

contravindria els pressupòsits teòrics de l'estandardització i, a més a més, el mercat tampoc no acceptaria un producte hiperdiferenciat. Val a dir que és justament en la delimitació d'aquesta distància entre la producció formal i la no formal (funció discriminant, Lamuela, 1994) on caldrà establir un consens social a l'hora de viabilitzar la proposta. I és precisament en aquesta qüestió on a hores d'ara se centra la discrepància entre els mateixos partidaris d'un model territorial per a l'àmbit de la varietat tortosina.

Pont (2003: 554) detecta aquesta inseguretat no només entre els alumnes sinó que també entre els docents. En aquest darrer grup, l'autor apunta que tenen la

dificultat de discernir l'estàndard o model de referència que cal ensenyar. Dubtes sobre què és correcte i què no ho és, sobre què és adequat i què no ho és. Hi ha professors que parlen a classe en occidental, però quan escriuen i hi ha diverses alternatives, prioritzen les formes orientals.

Aquestes confusions, doncs, són fruit del desconeixement de la normativa. Aragonés (2000: 22) sosté que

de la normativa de la llengua escrita, se n'ha fet una lectura restrictiva, basada en un concepte rígid de correcció, que ha promogut una visió unitarista del català estàndard i que això n'ha limitat la diversificació estilística, sobretot, en la literatura i la premsa escrita. Tot plegat, ens trobem que els lingüístiques professionals (docents i correctors) no coneixen ni difonen la normativa en totes les seues possibilitats i que entre els parlants hi ha inseguretat i vacil·lacions lingüístiques.

La distància entre el model de l'aula i la llengua parlada al carrer provoca dificultats d'identificació en els parlants «que comporten els consegüents problemes de difusió-

vehiculació del model i, ahora, uns usos insegurs i vacil·lants» (Pradilla 1996: 72). Segons aquest autor, pel que fa a la llengua emprada pels docents al sud de Catalunya, creu que s'ha creat

una mena de versió autòctona de l'estàndard bastant convergent amb la diguem-ne "versió lleidatana" (Sistac, 1998: 165-166). Es tracta d'un model que sembla resoldre la qüestió de la identificació de l'usuari mitjançant el manteniment de la fonètica, i obri les portes de la morfologia, de la sintaxi i (potser no tant) del lèxic al model del català oriental central. Es tractaria, doncs, d'una mena de diglòssia fergusoniana, ja que els àmbits d'ús se'ls repartirien dues varietats de la mateixa llengua.

Pradilla (2006: 30)

La manera de solucionar aquesta disfunció és formar els docents perquè vehiculen, sobretot en els primers cursos escolars, les variants estàndards properes a l'usuari tortosí. És a dir, implementar, *de facto*, la visió diasistemàtica i el model polimòrfic ideat per Fabra, primer, i seguit per l'IEC i l'AVL, després. Això evitaria, com indica Pont (2003: 554), la presència d'ultracorreccions entre els docents, a Catalunya, sempre a favor de la variant del català oriental central.

De retruc —amb la disminució de la distància entre la llengua ensenyada i la de la zona—, els usuaris s'identificarien amb la llengua estàndard difosa i estarien més segurs a l'hora d'emprar les formes genuïnes acceptades per la normativa. Així, seguint Pradilla (2012: 222-223),

la vehiculació d'aquest model hauria de permetre consolidar una sèrie de trets que els estàndards difosos a les respectives autonomies sovint ignoren. Em refereixo al cas dels possessius *meua/teua/seua* (enfront *meva* a les Terres de l'Ebre) i la primera persona del present d'indicatiu en /o/ al nord valencià (*jo canto* enfront de *jo cante*).

Com veiem, hi ha una estreta relació entre la tercera fase de Haugen —la vehiculació— i la identificació de l'usuari amb el model lingüístic planejat en les fases anteriors, ja que l'acceptació és indispensable perquè siga considerat estàndard. Recordem que en la versió de 1966, Haugen considera l'acceptació de les formes codificades per la societat com la tercera fase de les etapes de planificació lingüística, que resulta imprescindible perquè el model tinga èxit.

Tanmateix, en la darrera versió, la del 1987, l'elimina i la substitueix per la de vehiculació. Com adverteix Massanell i Messalles (2012: 10), és innegable «el fet que és l'estàndard que es difon el que realment impacta en la població i en condiona la manera de parlar». Per a capgirar aquesta situació, Pradilla (2006: 28) proposa «un model únic polimòrfic on l'usuari triés entre una diversitat d'opcions no jerarquitzaades».

6.1.1. La comunitat de parla tortosina

En relació amb la llengua estesa a l'ensenyament al nord del País Valencià prenem com a hipòtesi la que formula Pradilla (2006: 30) a propòsit dels docents catalans, per bé que, en aquest cas, l'emmirationament és amb València. Tanmateix, com apunta Beltran i Caballé (2010: 66),

la compartimentació aïllada de models lingüístics és un fet anòmal dins de la planificació lingüística i no fa avançar la identificació d'una comunitat amb un model lingüístic estàndard de referència, sinó que, a la llarga o a la curta, pot portar a identificar les diferents variants de la mateixa llengua com a llengües diferents.

Quant al concepte de *comunitat lingüística*, podem distingir-ne dos vessants: la que té en compte la interacció dels parlants i la que se centra en els factors simbólicoafectius. Respecte a la primera, Pradilla (2012: 224) explica que Hudson (1981) planteja que «una manca d'interacció entre territoris que comparteixen una llengua converteix els seus parlants en membres de comunitats lingüístiques diferents». La segona facció ha estat defensada per Fishman (1991) i Labov (1994) i té en compte les actituds dels parlants cap a la llengua i les normes lingüístiques que comparteixen. Tanmateix, Pradilla (2012: 225) segueix la proposta de Hudson sobre la dinàmica comunicativa entre els usuaris de la llengua i explica que en aquest cas hauríem de referir-nos a una *comunitat de parla*, terme proposat per Gumperz (1971), que defineix —citada per Mollà (2002: 78)— «qualsevol grup humà que es caracteritza per una interacció regular i freqüent durant un període de temps considerable i separat d'altres grups semblants per la freqüència d'interacció».

Mas Castells (2008: 105) formula el concepte *comunitat lingüística* com

l'espai simbòlic resultant de la suma de les diverses comunitats de parla, algunes de les quals s'interseccionen més que altres. Amb el benentès que les dimensions de les comunitats de parla seran molt variables, atès que podem referir-nos als habitants d'una localitat, d'una comarca o fins i tot als de tot un país.

Així, seguint la tesi d'aquest autor, podem parlar de la comunitat de parla tortosina, formada pels residents de les poblacions que conformaven l'antiga diòcesi de Tortosa. De fet, l'essència de la proposició de Mas Castells —citada anteriorment— ja la trobem en Pueyo (1991: 97):

Entendrem per comunitat lingüística un grup social que posseeixi en comú, almenys, una varietat lingüística i les normes d'ús corresponents, que es manté cohesionat i es diferencia dels altres grups per l'existència d'una xarxa d'interaccions —reals i simbòliques— freqüents i que comparteix actituds lingüístiques consemblants i una mateixa escala de valors, pel que fa a l'ús lingüístic i al seu significat social.

D'aquesta manera, el nostre objecte d'estudi és, com ja hem dit a l'apartat § 1.4. «Objecte d'estudi», la comunitat de parla tortosina, formada per les localitats que conformen la M-TdS. Per tant, la *comunitat lingüística* i la *comunitat de parla* es distingeixen per l'afluència de relacions i pel valor simbòlic que té el grup per a cada ciutadà. Així mateix, la comunitat lingüística és un espai extens i amb poca comunicació entre els seus membres, mentre que la comunitat de parla és una àrea més menuda i amb un contacte continu i fluid entre els seus membres. Conseqüentment, en el cas tortosí, la comunitat de parla són les Terres de l'Ebre i les comarques septentrionals del País Valencià, per bé que hem de distingir entre dos comunitats lingüístiques, fent-les coincidir amb els límits administratius.

Així doncs, la comunitat de parla se superposa a la comunitat lingüística. A continuació ho mostrem mitjançant un gràfic:

Figura 6. Superposició de la comunitat de parla tortosina a les comunitats lingüístiques

En el cas que ens ocupa, la disminució de les relacions entre els dos territoris —el sud català i el nord valencià—, per la prioritització de les comunicacions amb les respectives capitals i el sentiment identitari a Catalunya,

ha tingut com a conseqüència una autonomització de l'ecosistema comunicatiu i, de retruc, del marc referencial simbòlic que defineix l'adscripció identitària.

Pradilla (2006: 28)

D'aquesta manera, aspectes com la unitat i el prestigi de la llengua o la militància lingüística es conceben d'una manera diferent a banda i banda del riu Sénia. És per això, per a evitar possibles conjuntures al voltant del nom de la comunitat lingüística, que Argenter (2001: 275) proposa el terme *catalanofonia* per a esmentar la comunitat lingüística que conforma el català¹¹⁰:

És un fet d'experiència que «la catalanofonia» s'estén al llarg d'uns territoris i en el si d'una societat que rarament seria coextensiva. La complexitat i la fragmentació del que hom podria anomenar, amb un terme convencional, però més aviat insatisfactori, la comunitat lingüística catalana, és de tal mena que ni la llengua n'abraça tot el conjunt ni el conjunt que abraça pot deixar d'imaginar-se en la realitat actual sense la concurrència d'altres llengües.

¹¹⁰ Seguint aquesta línia, Mas Castells (2008: 204) proposa el terme *comunitat lingüística catalana* «per a referir-se al conjunt de parlants que ocupen els territoris del domini lingüístic de la nostra llengua comuna».

A propòsit del nostre objecte d'estudi, Sistac (1998a: 165) considera que la zona tortosina «es troba al mig d'un eix que bascula de nord a sud» i que, precisament, és aquesta localització al centre del domini lingüístic la que crea una actitud lingüística diferent respecte a la dels lleidatans, és a dir, a la dels parlants de l'altra àrea occidental de Catalunya:

El *tortosí* se sap a mig camí; el *lleidatà* se sent fora de context. [...] Com a conseqüència, les Terres de l'Ebre mantenen, a nivell general, molt més vius els trets occidentals que no pas les terres de Ponent, abocades a Barcelona.

Massanell i Messalles (2012: 18) subratlla la dificultat que poden tindre els parlants nord-occidentals a l'hora d'escollir les formes que volen emprar —tant en el canal oral com en l'escrit— a causa de la pressió de la varietat estàndard —vehiculada parcialment:

Això força els parlants nord-occidentals a triar entre l'adopció com a propis d'uns trets estàndards, que cada dia gaudeixen de més expansió i amb els quals estan progressivament familiaritzats, o el manteniment militant de les característiques tradicionals del seu parlar. Aquesta tria no resulta fàcil. El prestigi de què gaudeixen les formes estàndard en la societat va a favor de la seva adopció, però cal no oblidar que les variants tradicionals compten amb una càrrega d'afectivitat, de solidaritat i de cohesió respecte al grup d'origen que les pot fer resistents a la desaparició, més com més personalitat i trets diferencials tingui el grup.

Concretament, Massanell i Messalles (2012: 9) evidencia que en les darreres dècades s'ha produït un retrocés de les variants lingüístiques nord-occidentals en benefici de les formes centrals, que són les que es difonen en la varietat estàndard. No obstant això, aquesta pressió afecta en menor grau les àrees que no són territorialment veïnes amb el dialecte central, que es converteixen en «zones de resistència dels trets conservadors». Per tant, el tortosí, com a geolecte que s'estén també per la part més meridional del territori català, és una «zona amb una forta personalitat lingüística singularitzadora dins del conjunt nord-occidental» (Massanell i Messalles, 2012: 12).

En l'àrea tortosina, Massanell i Messalles (2012: 11) hi analitza tres variables¹¹¹: el sincretisme entre les persones quarta i cinquena del present de subjuntiu i l'imperfet de subjuntiu (*vol que cantéssem* igual *que volia que cantéssem*), la tendència a la velarització en determinades formes (*pèrdego, sentiguera, serviguem*) i, finalment, el manteniment de l'infix *-ix-* en el present d'indicatiu dels verbs incoatius (*servixo, tenyix*). Amb relació als resultats de la investigació,

malgrat que hi ha indicis clars d'orientalització en els informadors més joves, el manteniment de les formes típicament tortosines és notable.

Massanell i Messalles (2012: 11)

Ara bé, la pressió de la pauta referencial del català central, a Catalunya, i la del model lingüístic del valencià central, al País Valencià, ha provocat, segons Ginebra/Navarro (2003: 478), que el tortosí es perceba

com a varietat lingüística força allunyada de l'estàndard, i això ha provocat problemes sociolingüístics com ara el de la identificació de l'usuari amb el model de referència i, com a conseqüència, conflictes que tenen a veure, com a pols oposats que naixen d'una mateixa causa, amb actituds d'autoodi o de rebuig al model (o, si més no, de desinterès o d'indiferència).

Centrant-se en el País Valencià, Adell (1996: 16) destaca la importància de la situació geogràfica de les localitats del nord de Castelló en aquest procés de creació i d'assumpció de la comunitat de parla que hem esmentat anteriorment. Sobretot, ressalta la comarca del Baix Maestrat, que «hauria de ser decisiva en les actituds lingüístiques dels seus habitants pel que fa a la identitat de la llengua». Contràriament a això, Adell (1996: 16) apunta que

la demarcació provincial espanyola ha creat una barrera artificial en la consciència dels habitants del Baix Maestrat que ha afectat negativament les actituds lingüístiques. Mentre que a la banda catalana del bisbat es reconeix que el parlar del lloc és el mateix que el de les comarques septentrionals de la província de Castelló, a la banda

---

¹¹¹ El primer tret que estudia Massanell i Messalles (2012: 11) és —com hem assenyalat a § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS»— característic del tortosí. Quant al segon, el comparteix amb altres geolectes com el balear i, el tercer, és comú a tot el bloc occidental.

valenciana d'aquest bisbat es reconeix que de Vinaròs enllà els parlars són molt semblants, però que a les dues bandes les llengües són diferents.

Al voltant d'aquesta problemàtica, Adell (1996: 42) presenta un estudi sobre les actituds lingüístiques en aquesta comarca valenciana i n'extrau que una part representativa de la població no reconeix la unitat de la llengua catalana. És més,

l'aparent fragmentació, vulgarització, caos i variació que observen —els enquestats— en tots els nivells de la llengua que ells parlen contrasta poderosament amb l'estat d'uniformitat i elegància amb què sovint es vol presentar la vertadera llengua oficial: el castellà o espanyol.

I és que com apunta Pradilla (2006: 30), al nord del País Valencià —a diferència de les terres septentrionals tortosines— el problema més evident és l'augment de l'ús del castellà en els àmbits d'ús formals, «i cada cop més en els col·loquials, sobretot a la zona costanera: Vinaròs, Benicarló i Peníscola».

A més, això confirma la dualitat¹¹² entre les àrees¹¹³ interiors —majoritàriament agràries i de cultius de secà— i les de costa —industrials i de plantacions de regadiu—, és a dir, les localitats més allunyades de la mar són més conservadores lingüísticament parlant i, les poblacions costaneres, en canvi, són més innovadores. En el cas valencià, aquesta innovació comporta la introducció del castellà. Com conclou Adell (1996: 19),

l'evolució social del Baix Maestrat exemplifica perfectament el canvi general valencià concretat en l'esquema agrari-industrial-urbà amb les previsibles conseqüències demogràfiques i lingüístiques.

En relació amb el canvi lingüístic, l'autor apunta que la gent de l'interior

que treballa a les poblacions de la costa, o s'hi relaciona, adopta inconscientment les noves formes de parlar de ciutat com Benicarló i Vinaròs, que transporta a les seues localitats. Açò és especialment comprovable en el llenguatge dels xiquets, ben receptibles a les innovacions.

---

¹¹² Seguim l'anàlisi d'Adell (1996).

¹¹³ Pel que fa al nostre estudi, ens referim a la zona interior i de secà conformada per les poblacions de Sant Jordi, Traiguera, Sant Rafel del Riu, Rossell, Càlig, Canet lo Roig, la Jana, Cervera, Xert, Sant Mateu i Salzadella. Quant a l'àrea costera trobem Vinaròs, Benicarló, Peníscola, Alcalà de Xivert i Santa Magdalena de Polpis. Com veiem, l'autor cita municipis que no són analitzats en el nostre estudi.

Com ja hem detallat a § 4. «Contextualització de l'àrea d'estudi: Mancomunitat de la Taula del Sénia», Vinaròs, capital de la comarca, i Benicarló —segon nucli en nombre d'habitants— són el focus d'atracció de les altres localitats del Baix Maestrat i, també, de les del sud de Catalunya. A més, la immigració s'ha concentrat en aquests dos municipis, que no només reben població de la resta d'Espanya i d'Europa, sinó també de la zona interior de la comarca. Així, les indústries, el turisme i el comerç atrauen gent a la zona costanera del territori, mentre que la part més profunda es veu abocada al despoblament. Amb tot, podem concloure que Vinaròs i Benicarló són les localitats valencianes més urbanes del nostre estudi, en què es poden trobar situacions de diglòssia fishmaniana —això és, recordem-ho, la distribució funcional entre dos llengües (castellà-valencià). Com veiem, doncs, tot i que les circumstàncies del sud de Catalunya i les del nord del País Valencià eren les mateixes anys ençà —societats agrícoles i allunyades dels eixos comunicatius—, actualment, almenys respecte a la situació sociolingüística de la llengua catalana, és preferible fer-ne una distinció. Una bona mostra d'aquesta divergència és que, segons la darrera *Enquesta d'usos lingüístics de la població* (2013), les Terres de l'Ebre —que, recordem-ho, comprèn les comarques del Baix Ebre, el Montsià, la Terra Alta i la Ribera d'Ebre— és l'àmbit territorial de Catalunya amb les millors dades lingüístiques.

D'aquesta manera, un 73,8 % de la població ebrencà té el català com a llengua habitual, un 68,3 % el té com a llengua inicial i un 71,4 % com a llengua identificadora.

	Terres de l'Ebre	Catalunya
Entendre'l	96,7	94,3
Parlar-lo	91,5	80,4
Llegir-lo	87,1	82,4
Escriure'l	69,4	60,4

Figura 7. Percentatges de població de Catalunya segons coneixements del català. Font: *Enquesta d'usos lingüístics de la població* (2013). Elaboració pròpia

Aquesta taula mostra que els resultats de coneixement de català a les Terres de l'Ebre són superiors al total de Catalunya. D'altra banda, quant a les dades lingüístiques més

recents del País Valencià, hem de recórrer a l'enquesta *Coneixement i ús del valencià 2015*, en què la nostra zona objecte d'estudi apareix en els resultats de la regió de Castelló —que aglutina les comarques de la Plana Alta, la Plana Baixa, l'Alcalatén, l'Alt Maestrat, el Baix Maestrat i els Ports.

Com veiem en la taula de percentatges que hi ha més avall, les variables que s'empren en els estudis demolingüístics dels dos territoris objecte d'estudi són diferents: l'*Enquesta d'usos lingüístics de la població* (2013) de Catalunya no distingeix la intensitat de les aptituds lingüístiques, mentre que l'enquesta *Coneixement i ús del valencià 2015* classifica gradualment les nocions de valencià (*perfectament* > *bastant bé* > *un poc* > *gens*)¹¹⁴.

	Perfectament	Bastant bé	Un poc	Gens
Entendre'l	64,7	21,6	9,8	3,9
Parlar-lo	52,2	13,6	19,2	15
Llegir-lo	38	19,1	17,1	25,8
Escriure'l	29,8	11,4	18,9	40,1

Figura 8. Percentatges de població de la regió de Castelló segons coneixement del valencià. Font: *Enquesta ús i coneixement del valencià 2015*. Elaboració pròpia

Com a conclusió d'aquests estudis, es pot extraure que la majoria dels habitants de l'àrea objecte d'anàlisi del present treball són catalanoparlants. En l'enquesta del País Valencià, una de les qüestions gira entorn a la valoració de l'ús de la llengua, concretament la pregunta és: «el valencià, creu que hauria d'usar-se...» i hi ha quatre opcions de resposta: *més*, *igual*, *menys*, o *NS/NC*. A la regió de Castelló —recordem-ho, demarcació de totes les localitats valencianes objecte d'estudi— un 53 % de la població creu que s'hauria d'usar igual; un 34,4 % opina que s'hauria d'usar més i un 10,4 % pensa que s'hauria d'usar menys.

¹¹⁴ Es creu que aquesta tria heterogènia de variables és feta expressament perquè siga més complex comparar els resultats dels dos territoris.

6.2. El model de llengua difós pels mitjans de comunicació tortosins

Els mèdia són l'altre agent vehiculador de la varietat estàndard. Pel que fa a la incidència del seu model de llengua, Pradilla (2006: 27) apunta que té una «gran capacitat d'atracció mimètica, a causa del prestigi que generen els àmbits d'ús on es vehiculen». Respecte a l'estàndard difós pels professionals tortosins, hem de tindre en compte, en primer lloc, que a TV3 —canal públic de la televisió catalana— actualment només hi ha tres locutors tortosins en antena, i tots tres treballen en la Redacció d'Informatius de la cadena. A Ulldemolins-Subirats (en premsa) es presenten els resultats de l'anàlisi del model de llengua de TV3 prenent com a objecte d'estudi els textos de sis periodistes occidentals¹¹⁵ que intervenen en els *Telenotícies* de TV3.

Del darrer treball esmentat es desprèn que els periodistes ebrencs són — juntament amb la corresposal al País Valencià— els que conserven en la llengua oral més peculiaritats del seu geolecte. Cal tindre en compte, però, que això suposa que sovint empen trets que són considerats per l'IEC no recomanables en un àmbit general com, per exemple, l'ús del demostratiu *este*. En particular, en el treball es demostra que hi ha una clara correspondència entre la consciència lingüística del periodista i l'ús de determinades formes lingüístiques:

Així, ahora que Caelles, Solà i Piqué [de les àrees més septentrionals de l'occidental] decideixen adoptar les formes orientals —tot i que puguen parèixer alienes a la seua zona—, Sorribes i Marco [que tenen les varietats tortosina i valenciana central, respectivament] tenen una actitud més militant amb les variants pròpies, que ha traspuat en les entrevistes quan han relacionat llengua i territori com un nexa indissoluble. Les diferents actituds lingüístiques coincideixen en les diferents zones occidentals: la del nord (Caelles, Solà i Piqué), més propera geogràficament a l'àrea central, i la del sud (Llambrich, Sorribes i Marco), on conserven la majoria de peculiaritats que els defineixen. Per tant, la distància geogràfica es converteix en distanciament en l'ús lingüístic, en el model de llengua que difonen.

Ulldemolins-Subirats (2014)

---

¹¹⁵ En particular, s'examina el model d'estàndard oral difós de dos locutors lleidatans, un pallarès, dos tortosins i una periodista de l'àrea del valencià central.

Malauradament, en aquesta recerca manca l'anàlisi del model lingüístic dels informatius del canal públic valencià¹¹⁶ i en valencià atès que, com és sabut, a la Ràdiotelevisió Valencià es tancaren les emissions el 29 de novembre de 2013¹¹⁷. No obstant això, prenem les paraules de Pradilla (2006: 29) sobre el tipus de llengua que s'emprà a la televisió valenciana:

Al País Valencià, RTTV-Canal9 patrocina una varietat formal que entronitza massa sovint el valencià apitxat i, paral·lelament, a Catalunya, la C[orporació] C[atalana de] R[àdio i] T[ele]V[isió] prioritza un model estàndard basat en el català oriental central. En tots dos casos, la varietat nord-occidental de la llengua catalana resta invisible o amb una presència episòdica.

Així, des dels mitjans regionals —TV3 i Ràdio Televisió Valenciana— s'ha vehiculat un model de llengua aliè a les comarques centrals del domini lingüístic, l'eix transautonòmic que assegura l'existència del contínuum lingüístic.

Quant a les cadenes de televisió comarcals i intercomarcals tortosines trobem, d'una banda, Canal Terres de l'Ebre, Canal 21, Canal 56 i Ràdio Televisió Ulldecona. De totes aquestes, el canal amb més audiència¹¹⁸ és Canal Terres de l'Ebre, i, segons el cap de la Secció d'Informatius de la cadena, encara que no disposen de llibre d'estil propi, segueixen la línia marcada, primer, per l'extingit setmanari *L'Ebre*¹¹⁹ (1978-2001) i continuada, després, per *La Veu de l'Ebre*. És a dir, prenen les indicacions d'una publicació escrita¹²⁰ per a un mitjà oral. Quant al patró lingüístic que difonen, hi ha, en la morfologia nominal, els demostratius reforçats *aquest*, ja que, segons el cap de Secció d'Informatius, «*este* no és correcte». Ara bé, segons la *Proposta* de l'IEC (1992 [1999³: 19]) el demostratiu simple *este* és propi de l'àmbit restringit. Tenint en compte l'abast territorial del Canal Terres de l'Ebre —la vegueria de les Terres de l'Ebre—, es

---

¹¹⁶ El grup Ràdiotelevisió Valenciana va ser creat el 2 de setembre de 1989 i era conformat per diversos canals televisius com Canal Nou, Nou 24 i Nou 2. Malgrat que era el canal públic del País Valencià, hi havia parts de la programació que eren íntegrament en castellà.

¹¹⁷ Tanmateix, el 20 de juliol de 2016 es va fundar la Corporació Valenciana de Mitjans Audiovisuals amb l'objectiu de ser els mitjans públics valencians, això és, naix com a successora del grup Ràdiotelevisió Valenciana. A hores d'ara, durant la darrera etapa de redacció d'aquesta tesi, el canal televisiu de la corporació, À Punt, es troba en fase de proves.

¹¹⁸ Es pren com a referència l'informe de la Consultora Labrand i Infortècnica del maig de 2017.

¹¹⁹ Aquesta publicació és continuada per *La Veu de l'Ebre* i naix de la fusió de *L'Ebre* i *La Veu del Baix Ebre*.

¹²⁰ Vg. Espelta i Sabaté (2003) per als trets generals del patró lingüístic de *La Veu de l'Ebre*.

pot considerar que és adequat l'ús del determinant sense reforçament. Suposem que s'empra la forma típica del bloc oriental perquè és la que vehicula en un registre escrit el setmanari *La Veu de l'Ebre*. Igualment, Espelta i Sabaté (2003: 516), a propòsit d'aquesta línia lingüística, explica que

la temor de contribuir a un model col·loquialitzant i fins i tot fortament dialectalitzant (a l'estil del blaverisme del País Valencià) és una de les raons, al costat del desconeixement de les alternatives normatives, per les quals fins ara els setmanaris *La Veu del Baix Ebre* i *L'Ebre* (antecessors de *La Veu de l'Ebre*) no havien apostat per un estàndard amb especial atenció per les formes pròpies.

Tot i això, aquesta autora va engegar un projecte d'adaptabilitat territorial de l'estàndard, és a dir, pretenia aplicar l'estàndard occidental. Aquest model, doncs, és el que ha pres el Canal Terres de l'Ebre, que proposa, per exemple, en la morfologia nominal, els possessius amb *wau* (*meua*). En la morfologia verbal es vehicula l'increment incoatiu *-eix-* i, en el present de subjuntiu, les terminacions *-e* o *-a*, depenent de la conjugació i la persona (*facen* i *vinga*). En el lèxic hi ha una aposta ferma pels mots tortosins, com ara *faena*, *roig*, *unflar* o *xiquet*. Òbviament, els locutors del Canal Terres de l'Ebre no disposen de cap orientació quant a les formes fonètiques ja que es parteix de les recomanacions per al codi escrit.

El segon canal amb més audiència és Ràdio Televisió Ulldecona i, pel que fa al llibre d'estil, tampoc no en té cap, tot i que la directora de la Secció d'Informatius comenta que quan van aparèixer les indicacions lingüístiques de *La Veu de l'Ebre* alguns dels antics professionals de l'empresa van aplicar-les en el canal oral. Com en el Canal Terres de l'Ebre, doncs, hi ha una translació de les orientacions per al canal escrit en el pla oral. En relació amb la situació actual del model lingüístic a la corporació de Ràdio Televisió Ulldecona, aquesta periodista explica en una entrevista escrita que el patró de llengua depèn exclusivament del criteri de cada professional.

Per exemple, en el seu cas remarca la importància de l'aprenentatge de les formes occidentals de l'estàndard durant l'ensenyament secundari obligatori:

La sort és que durant el batxillerat, des del Departament de Català del centre¹²¹ —a Ulldecona—, es va fer una tasca important a l'hora d'ensenyar-nos les paraules normalitzades del nostre dialecte, els temps verbals... i a partir de tot això, més el que vaig aprofundir en català a la carrera de periodisme, ara intento promoure el nostre dialecte el més correctament possible entre els oients, que són persones de banda i banda del Sénia.

Tot i això, fa autocrítica i reconeix que són necessàries unes pautes lingüístiques perquè esdevinguin comunes entre tots els locutors de l'empresa

per seguir una unitat dins la diversitat i prendre'ns més seriosament la qüestió lingüística, donat l'audiència que tenim i la tasca encomanda.

En aquest punt és interessant destacar dos idees que posa de manifest aquesta periodista i que esdevindran recurrents al llarg del treball. En primer lloc, trobem la confusió establida entre català central i varietat estàndard¹²² en declaracions com «hi ha moltes paraules ara acceptades i reconegudes en la varietat tortosina que fa uns anys no eren correctes i s'utilitzava el català estàndard»¹²³. En segon lloc, destaquem la presència abassegadora de barbarismes d'origen espanyol en el registre oral, cosa que la professional relaciona, d'una banda, amb «la immediatesa del mitjà, especialment la ràdio, i les traduccions instantànies que de vegades fem de notícies de rotatius en castellà» i, de l'altra, «perquè massa sovint es prioritzen més els continguts que la forma».

Així, paradoxalment, per un cantó, es fa un esforç per adaptar-se a la varietat estàndard —coneguda parcialment—, cosa que es materialitza amb l'adopció de formes estàndards del català central i en detriment de les solucions estàndards tortosines. Per l'altre, es mantenen els barbarismes i no hi ha cap intent de substituir aquests mots incorrectes pels seus anàlegs catalans. D'aquesta manera, pareix que

---

¹²¹ Concretament, en aquest departament hi ha la filòloga Àngela Buj Alfara, que s'ha dedicat a estudiar i dignificar les variants estàndards tortosines.

¹²² Vg. § 7. «L'estàndard català a TV3» sobre el malentès entre aquests dos termes.

¹²³ Aquest fragment prové de l'entrevista que la periodista de RTVU va contestar per escrit.

s'ha centrat l'interès en el punt equivocac i pot ser causa tant del desconeixement de l'estàndard tortosí com de la pressió inequívoca del model dels mèdia que irradien des de les capitals administratives.

Finalment, de l'última emissora de què disposem informació és Canal 21 —que pertany al grup Doble Columna—, que, si bé no compta amb cap llibre d'estil, un dels seus periodistes ens comunica, a través d'una entrevista, que

intentem seguir un model de llengua basat en el tortosí o les formes del català nord-occidental. Amb tot, això ho deixem sempre a criteri final dels periodistes i redactors de la casa, els quals són tots del territori, excepte un que és de Benicarló.

Aquest periodista explica que en el diari digital *Marfanta* —publicació digital que pertany a aquest segell empresarial— s'empra, per escrit, el demostratiu *aquest*, mentre que en les entrevistes televisives ell usa la solució tortosina *este*. Per tant, hi ha una divergència en el codi segons el canal. A més, fa servir les marques occidentals per al present de subjuntiu (*ell cante, ell pugui*) i també els infinitius plans com *tindre* i *vindre*. Seguint aquesta línia, confirma que usa el lèxic propi del territori tortosí.

Pel que fa als treballs sobre el model lingüístic de la premsa escrita de l'àrea objecte d'estudi, trobem Castellà Espuny (2003), que analitza el patró lingüístic de les publicacions periòdiques escrites en les comarques centrals del domini lingüístic —la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Baix Ebre i el Montsià, el Matarranya, els Ports i el Baix Maestrat. A l'hora de fer l'anàlisi té en compte tres factors: l'origen geogràfic de la publicació, el seu abast territorial i el nivell de formalitat. S'han de considerar aquestes premisses ja que

segons quina siga l'extensió de la zona a la qual se vulga arribar, s'haurà de prescindir de trets lingüístics excessivament locals per buscar formes més comunes a la manera de parlar de totes les localitats en qüestió.

Castellà Espuny (2003: 501)

Així, Castellà Espuny (2003) explica que en una revista d'abast local es poden usar formes característiques de la població i posa com a exemple *Lo Rafal*, d'Alcanar, que fa servir la variant *dèssset* del numeral, ús que és «perfectament adequat, perquè és així

com ho diuen al poble» (Castellà Espuny, 2003: 505). Com a síntesi del seu estudi, Castellà Espuny (2003: 505) exposa que

les publicacions analitzades que no són del Principat solen optar sense gaires complexos per escriure les variants pròpies, tot i que es podria qüestionar el caràcter normatiu d'alguna forma molt concreta que hi he trobat. Pel que fa a la premsa de les Terres de l'Ebre d'administració catalana, la gran part dels exemplars observats estan escrits majoritàriament en un model pràcticament oriental, quan la realitat lingüística està molt més acostada a les formes occidentals que trobem també al Matarranya, al Baix Maestrat o als Ports.

També hi ha el treball de Montserrat Grau (2003a: 536-537) en què examina el patró lingüístic de sis publicacions periòdiques ebrenques i de set emissores radiofòniques del territori tortosí de Catalunya¹²⁴. Pel que fa a l'anàlisi, diferencia entre tres registres: el formal, en què hi ha els informatius radiofònics i els articles periodístics; un registre intermedi que s'empra en les tertúlies i els articles d'opinió i, finalment, el registre col·loquial o informal, típic dels magazins i les entrevistes. Com a conclusions, l'autora destaca, en primer lloc, que entre els mitjans objecte d'estudi no hi ha un model lingüístic consensuat. En segon lloc, posa de manifest la relació que s'estableix entre el grau de formalitat del producte analitzat i la tendència a l'adopció de solucions al·lòctones —del català central: a registre més elevat, més anivellament de formes cap al català central. Concretament,

segons les dades globals de tots els mitjans de comunicació, un 83 % dels mitjans escrits presenten un percentatge referent a l'anivellament lingüístic que oscil·la entre el 78,9 % i el 97,9 %. D'altra banda, un 62,5 % dels mitjans orals representats també mostren una xifra superior al 50 %. De totes maneres, en el cas de les emissores de ràdio, aquest nivell de què parlem decau molt considerablement i gairebé només es manté molt alt en els programes caracteritzats com a R1 (nivell més alt de formalitat).

Montserrat Grau (2003a: 537)

---

¹²⁴ En particular, Montserrat Grau (2003a i b) extrau les dades, per un cantó, de les publicacions periòdiques *L'Ebre*, *La Veu del Baix Ebre* —que actualment es presenten fusionats en *La Veu de l'Ebre*—, *L'Occidental*, *L'Estel*, *El Punt* i *Diari de Tarragona*. Per l'altre, de les emissores radiofòniques Ràdio Ebre, Onda Rambla, Ràdio Uldecona, Ràdio Tortosa Emissora Municipal, La Plana Ràdio i, secundàriament, Cadena Dial Ebre, Antena Caro i Amposta Ràdio.

Aquests comportaments lingüístics han evolucionat substancialment en els darrers catorze anys per dos raons. D'una banda, hi ha hagut la creació i l'auge de les publicacions en línia i, de l'altra, l'impacte continu dels mitjans de comunicació audiovisual.

No obstant aquesta casuística, els periodistes tortosins disposen de diversos manuals lingüístics ideats especialment per a ells. En primer lloc, trobem *Català per a periodistes de les Terres de l'Ebre* (2004: 11), escrit per Aragonés, Duran i Ingla, que va adreçat especialment als professionals de la premsa escrita. En particular, el model lingüístic que proposen

posa en primer pla aquelles solucions de la llengua estàndard que són més pròximes als parlars de les Terres de l'Ebre, les quals es troben recollides en els documents normatius de l'Institut d'Estudis Catalans i en el corpus normatiu de la llengua catalana que al llarg dels anys han anat forjant prestigiosos filòlegs i romanistes.

Respecte a l'oferta actual de premsa escrita d'àmbit local, comarcal i intercomarcal a les terres del Sénia podem dir que és variada, sobretot amb l'auge dels diaris en edició digital. En aquesta tesi doctoral hem de deixar de banda les publicacions d'abast local¹²⁵ atès que el seu àmbit d'influència és reduït. També, però, perquè el nombre de setmanaris i butlletins d'aquesta índole és tan elevat que requeriria una altra investigació. Amb referència a les publicacions d'abast comarcal —tant en versió digital com impresa— presentem la taula que hi ha més avall.

Com veiem, en la primera columna anotem els títols de les publicacions; en la segona, indiquem l'abast territorial que cobreix l'edició, és a dir, de quines poblacions informen; en la tercera, assenyalem si els redactors tenen a l'abast un llibre d'estil a l'hora d'escriure les notícies. En la darrera columna, apuntem si la publicació està vinculada a un grup editorial major, o bé a un canal de ràdio o de televisió i, en conseqüència, segueixen el seu model lingüístic.

---

¹²⁵ Segons Ginebra/Navarro (2003: 484), en aquestes publicacions, «en general no s'aprofita la possibilitat d'incorporar elements del català occidental admesos en l'estàndard, i s'opta per la seguretat que proporcionen les solucions que es consideren més prestigioses».

Nom de la publicació	Abast territorial	Llibre d'estil	Observacions
<i>Aguaita.cat</i>	Terres de l'Ebre i comarques del Sénia	Sí	Diari en línia
<i>Comarquesnord.cat</i>	Els Ports, Matarranya i Maestrat	-	Vinculat amb l'emissora de ràdio Els Ports Ràdio, amb la televisió Nord i amb el <i>Setmanari d'informació comarcal Notícies</i>
<i>Diari de Tarragona</i>	Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre	-	Edició en paper bilingüe català/castellà
<i>Diari del Maestrat</i>	Vinaròs, Benicarló, Peníscola i comarques	-	Publicació digital bilingüe català/castellà
<i>Diari Més</i>	Camp de Tarragona, Terres de l'Ebre i Alt Penedès	-	Edició en paper i digital
<i>El Punt- Avui</i>	Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre	-	
<i>Ebredigital</i>	Terres de l'Ebre	No	Publicació del

	i Territori Sénia		Canal TE
<i>InfoMaestrat</i>	Maestrat, Ports i les Terres de l'Ebre	-	Edició digital bilingüe català/castellà
<i>La Calamanda</i>	Terres del Sénia i Maestrat	No	
<i>La Veu de l'Ebre</i>	Terres de l'Ebre	-	Publicació en paper setmanal
<i>Marfanta</i>	Terres de l'Ebre	No	Diari digital del Canal 21
<i>Vinaròs News</i>	Maestrat, les Terres de l'Ebre i els Ports	No	
<i>3x4 info</i>	Maestrat, els Ports i la Tinença	No	Publicació digital
<i>Canal 56</i>	Terres de l'Ebre i comarques del Sénia	No	Diari en línia del Canal 56

Taula 6. Publicacions d'abast territorial que cobreixen la zona de la M-TdS

En relació amb el patró lingüístic que difonen aquestes capçaleres es pot afirmar que no hi ha un model comú establert. De fet, només el diari *Aguaita.cat* té llibre d'estil. L'ideari lingüístic d'aquesta publicació el trobem en la resposta a un comentari d'un lector, que es queixa de l'ús de la forma *dos flamarades* —amb el numeral invariable:

El model de llengua d'*Aguaita.cat*, des dels seus inicis, s'ha caracteritzat per un respecte absolut no només a la normativa sinó també al tortosí, la varietat que es parla a les comarques centrals dels Països Catalans. Així, s'empren les formes verbals de la zona que són acceptades per l'autoritat acadèmica catalana, així com també es

prioritza l'ús del lèxic tortosí acceptat al DIEC. L'objectiu d'esta decisió rau en el fet que, a hores d'ara, els parlants del darrer tram de l'Ebre no disposen de cap mitjà escrit que, pensat en la seua varietat, empre com a model, en un registre formal i per escrit, la llengua de la zona.

Aguaita (2014)

D'aquesta manera, el diari escriu, pel que fa a la morfologia nominal, els determinants sense reforçament com *este*, els possessius amb *wau* com *seua* i el numeral *dos* de manera invariable (*dos pel·lícules*). Igualment, en la morfologia verbal utilitzen els increments *-ix-* (*ell es rendix*) així com les variants amb *-e* per al present de subjuntiu de la primera conjugació (*que ell es trobe*). Com veiem, es fa palès que hi ha un criteri lingüístic homogeni i regular que se segueix des de la redacció i que, de retruc, aporta qualitat a la publicació. Ara bé, en els articles d'opinió es respecten les solucions triades per l'autor de l'article¹²⁶, ja siguen les típiques del català oriental ja siguen les característiques del català occidental, és a dir, tant *que ell pensi* com *que ell pense*.

A propòsit de *La Calamanda*, és una publicació elaborada exclusivament per una periodista que intenta adaptar-se, segons explica en una entrevista escrita, «a la variant que considero més lògica, no sé si més encertada acadèmicament». Més concretament, comenta que, en la morfologia nominal, es decanta per *aquest* i per les solucions occidentals dels possessius com *seua*; en la morfologia verbal prefereix emprar les marques amb *e* del present de subjuntiu en la primera conjugació i la terminació *a* per a la resta de conjugacions. Finalment, en el lèxic escull *roig*, però també *feina*, per bé que la variant valenciana —i tortosina— *faena* és acceptada normativament. Notem, doncs, com hi ha la intenció d'usar les solucions estàndards tortosines, tot i que es desconeixen algunes formes occidentals estàndards.

---

¹²⁶ L'autora d'aquest treball va ser l'assessora lingüística d'aquesta publicació digital durant els anys 2013 i 2014. La decisió sobre mantindre el model de llengua dels autors col·laboradors es va prendre conjuntament amb les directores d'aquesta capçalera. Això no obstant, amb l'objectiu de difondre un patró lingüístic coherent, no es permetia, en un mateix text, barrejar solucions com ara *aquest* i *este* o *meva* i *meua*.

Un altra publicació és *Vinaròs news*, en què l'únic redactor explica, en l'entrevista que li vam fer, que no té cap llibre d'estil, tot i que,

en els textos en valencià o català procuro que tinguen les formes i lèxic propi d'aquestes terres, sempre i quan es consideren normatius i que no siguen excessivament literaris o d'un català massa "pur" (prefereixo usar *aquest* a *este*, *tenir* a *tindre*, no utilitzo l'article neutre *lo*, millor *roig* que *vermell*, *traure*, *judici*...).

Per tant, l'estàndard que es difon en aquest diari és heterogeni ja que recull elements característics del bloc occidental i del bloc oriental. Concretament, d'una banda, usa les formes occidentals en els possessius (*la seua*), els infinitius com *tindre*¹²⁷ (*obtindre*) i les variants valencianes del present de subjuntiu (*estiga* i *facen*). De l'altra, fa servir el demostratiu amb reforçament *aquest* i l'increment *-eix-* (*adquireix*). Ara bé, cal apuntar que, pel que fa a l'ús dels demostratius, la GNV (2006b: 132) considera que si bé tant les variants simples com les reforçades són pròpies del valencià, aquestes darreres «s'usen de manera preferent en registres escrits d'àmbits com ara el literari o l'universitari». D'aquesta manera, el periodista segueix —conscientment o no— les directrius de l'AVL, per bé que l'acadèmia emprava les variants simples en totes les seues obres, com detallarem a § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament».

Quant al model de llengua difós per la publicació *3x4*, el seu creador exposa en l'entrevista que no hi ha cap llibre d'estil atès que és un diari unipersonal, és a dir, que ell n'és l'únic periodista. Tanmateix, comenta que es fixa amb les formes que usa *Vilaweb* en els editorials. En aquestes peces, l'autor valencià Vicent Partal segueix el model fabrià i utilitza les variants valencianes per als possessius (*les seues*), per a la primera persona dels verbs incoatius (*hi insistesc*) i per al present de subjuntiu (*que la retire*). D'altra banda, fa servir el demostratiu reforçat, i l'infix *-eix-* en els verbs incoatius (*converteix*).

És per això que el redactor del diari *3x4* explica que s'estima més usar la solució *aquest* ja que «com ans no es gastava tant, com ningú la gastava, jo tampoc», malgrat que sap que *este* és la forma preferida per l'AVL. Tanmateix, declara que, a poc a poc,

---

¹²⁷ Si bé el periodista explica que prefereix escriure la forma de l'infinitiu aguda (*tenir*), s'ha consultat la publicació i només s'ha localitzat la variant *tindre* i derivats, com *obtindre*. Com veiem, doncs, no hi ha una sistematització clara de les solucions.

«ara que se va veent més», va incloure l'ús d'aquesta darrera solució en els seus escrits de les xarxes socials. No obstant això, prefereix seguir emprant els demostratius reforçats en la publicació. Quant als altres trets, usa els possessius amb *wau* i els subjuntius seguint les formes valencianes. Tot i això, puntualitza que és en lèxic on segueix més «lo parlar d'aquí» de manera que escriu mots com *faena*, *roig* i *xarrada*.

Finalment, volem remarcar que la flexibilitat territorial en l'estàndard depèn més —sobretot en els casos en què no hi ha un llibre d'estil— del periodista concret que escriu la notícia —com ja ho ha assenyalat el periodista del grup Doble Columna— que no pas de la publicació o de la secció del correcció. De fet, de les capçaleres que citem més amunt, cap no té un assessor lingüístic en la seua plantilla. A més, el comportament desigual i heterogeni en una mateixa publicació o redactor demostra, també, que no hi ha hagut cap reflexió sobre el model lingüístic, o que és una qüestió de gust. És il·lustratiu el comentari de la redactora de *La Calamanda*, que explica que sap que el demostratiu *este* i el mot *faena* són acceptats per l'AVL, però no els usa perquè «és, simplement, una qüestió de gustos i preferències, així com tampoc no m'agrada utilitzar *vesprada*, sinó *tarda*».

Amb aquesta aproximació al model de llengua emprat en els mitjans de comunicació tortosins podem corroborar, en la majoria de casos, la síntesi de Ginebra/Navarro (2003: 483):

A més, també es pot comprovar la reticència dels redactors de les Terres de l'Ebre a usar solucions estàndard adaptades territorialment. Les raons d'aquest fet segurament cal buscar-les, entre d'altres, en el desconeixement i la inseguretats davant de les possibilitats que permet el codi formal o en la influència exercida per altres mitjans de més abast escrits en català.

Igualment, com s'ha fet palès al llarg d'aquest capítol, les semblances en els comportaments i la tria de les variants difoses pel sector educatiu i pels dels mitjans són evidents. Ginebra/Navarro (2003: 490) les exposen amb relació a la zona catalana:

D'una banda, es tendeix a utilitzar i a ensenyar, per mimetisme, per inseguretats o per falta de recursos, un llenguatge supeditat —si no és que del tot idèntic— a l'estàndard que es fa servir a l'àrea del català oriental central. De l'altra, es constaten reaccions

que tendeixen a un particularisme lingüístic potser poc compatible amb la idea que l'estàndard ha de ser comú.

7. L'estàndard català a TV3

Com hem assenyalat § 3. «Planificació lingüística i estàndard», els mitjans de comunicació són —juntament amb el sector de l'ensenyament i l'administració— els encarregats d'estendre a la comunitat lingüística el model de llengua codificat. Més concretament, tal com indica Bastardas (1996: 102),

en els casos d'estandardització lingüística més contemporanis els mitjans de comunicació de massa poden tenir un paper tant o més important que el sistema escolar.

Això és, l'efecte dels mèdia arriba a la major part de la població i, com exposen Creus/Romero (2005: 229-230),

és en l'àmbit dels mitjans de comunicació on conflueixen una sèrie de circumstàncies que incrementen de forma evident la seva influència. Per un costat, aquesta influència és constant mentre que, per exemple, la de l'àmbit escolar té una limitació temporal clara; per l'altre, a més de constituir un àmbit de comunicació per ells mateixos, els mèdia es converteixen en un mosaic de representació d'altres àmbits (polític, científic, literari, etc.) on sovintegen els usos orals formals dels comunicadors que els integren.

També, a diferència del sector de l'ensenyament, hi ha «la possibilitat de control —tant de forma prèvia com diferida— que es pot exercir sobre el producte lingüístic que generen» (Julià-Muné/Creus, 2005: 114). Això els converteix, doncs, en el canal més òptim per a la difusió d'un model d'estàndard oral formal.

A Catalunya, el canal públic de TV3 està obligat, a través de l'article 3 de la Llei 8/1991¹²⁸, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans, a «respectar la normativa establerta per l'Institut d'Estudis Catalans». Així, TV3 —i els altres canals de la CCMA— és l'emissora encarregada de vehicular normativa i l'estàndard oral planificat per l'Institut d'Estudis Catalans¹²⁹. Concretament, en la Llei

---

¹²⁸ Tot i així, la primera emissió de TV3 fou el 10 de setembre de 1983. Tanmateix, no podem oblidar que l'abril d'aquest mateix any s'havia aprovat la Llei de Normalització Lingüística, que establia el català com a llengua d'ús dels tres agents d'estandardització: l'escola, la llengua de l'administració i, finalment, els mitjans de comunicació. Per tant, hem de comprendre l'entrada en funcionament de TV3 com un element clau per al procés de normalització lingüística del català.

¹²⁹ Recordem que Catalunya no és àmbit d'actuació de l'AVL.

10/1983, de creació de l'ens públic Corporació Catalana de Ràdio i Televisió¹³⁰ i de regulació dels serveis de radiodifusió i televisió de la Generalitat de Catalunya es resol que el català és la llengua vehicular dels seus canals.

Per tant, la creació de l'actualment anomenada¹³¹ *Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals* és un acte de planificació lingüística engegat pel Parlament de Catalunya amb la intenció de normalitzar els usos de la llengua catalana. Si ens fixem en les fases establides per Haugen (1987), ens situem en la tercera etapa, la de l'extensió de les propostes codificades. De fet, aquest estadi necessita la implicació directa del poder polític i institucional. És per això que la Generalitat de Catalunya estableix, en la Llei 11/2007, d'11 d'octubre, de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, la funció de servei públic d'aquest ens, en què s'indica que s'ha de posar a disposició dels catalans

un conjunt de continguts audiovisuals orientats a satisfer les necessitats democràtiques, socials i culturals dels ciutadans, a garantir un accés universal a la informació, la cultura i l'educació, a difondre i promocionar la llengua catalana i a oferir un entreteniment de qualitat.

Ara bé, el primer canal televisiu exclusivament en català¹³² és fundat en una època en què la llengua catalana venia d'haver estat prohibida en els usos públics¹³³ durant la dictadura franquista (1939-1975). Per tant, s'havia de dissenyar un model de llengua per als mitjans en el marc de la recuperació del català com a llengua cooficial atès que el corpus normatiu —publicat durant el primer terç del segle XXI— diferia de la llengua oral de la població catalana de la dècada dels 80. Consegüentment, era necessari assentar la base del català oral modern sense oblidar, tampoc, l'adequació a les diferents situacions comunicatives típiques dels mitjans de comunicació, és a dir, als registres.

---

¹³⁰ Aquest va ser el nom que l'actual Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals va rebre des del moment de creació, el 1983, fins al 2007.

¹³¹ El canvi de nom de l'ens es constitueix amb la Llei 11/2007, d'11 d'octubre, de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals.

¹³² En anterioritat a TV3, RTVE ja emetia algun programa en català per a l'audiència de Catalunya.

¹³³ Durant el franquisme (1939-1975) el català va ser prohibit en tots els espais de la vida pública — escola, sermons religiosos, ràdio, cartells, etc. — i relegat a la clandestinitat. Vegeu Segarra (1989) per a una aproximació dels fets.

Així, en paraules de Casals i Martorell / Faura (2010: 32),

amb l'adveniment de la democràcia, es restablia l'oficialitat del català i s'iniciava el procés de *normalització* social, inclosos els mitjans de comunicació. La responsabilitat dels mitjans de l'època democràtica anava més enllà, perquè el franquisme havia interromput també l'activitat normativitzadora de l'Institut d'Estudis Catalans i els *media* van haver d'assumir el compromís d'establir un model de català apte per a les comunicacions públiques, orals i escrites.

És per això que ens situem en tres etapes alhora: la de codificació, la de vehiculació i la d'elaboració. Quant a la primera, Casals i Martorell / Faura (2010: 15) vindiquen la tasca dels mitjans:

Cal reconèixer als mitjans de comunicació de massa una clara contribució a la codificació de la llengua. Aquest fet s'explica perquè el procés de codificació normativa sol ser reflexiu i, per tant, dilatat en el temps. Això fa que els mitjans hagin de resoldre i deixar fixades qüestions lingüístiques que sorgeixen amb la feina diària.

A propòsit de l'etapa d'elaboració funcional —la quarta segons Haugen (1987: 61)— els assessors lingüistes són els encarregats —com en l'estadi de codificació— del desenvolupament estilístic i la modernització terminològica:

Elaboration is in some ways just a continued implementation of a norm to meet the functions of a modern world.

Concretament, Haugen (1972d: 249) defineix la tasca d'elaboració «as maximal variation in function» i la situa en els processos d'estandardització «once the basic form has been established»¹³⁴ (Haugen, 1987: 62). Consegüentment, en els mèdia l'assoliment d'aquest estadi és cabdal atès que es fixen els límits entre els diferents registres, és a dir, es defineix quines variants són més aptes per a un telenotícies i quines tenen cabuda en una sèrie o un magazín, per exemple.

---

¹³⁴ És interessant aquesta afirmació, sobretot si l'apliquem al cas català, ja que el procés d'elaboració va tindre lloc coetàniament amb l'establiment del català com a llengua vehicular en l'ensenyament.

En aquest context, entre el 1982¹³⁵ i el 1992 té lloc la polèmica¹³⁶ sobre com ha de ser el model de llengua que s'havia de vehicular en els mitjans de comunicació públics. És més, Kailuweit (2002: 174) sosté que «les propostes heavy i light responien a problemes lingüístics reals de l'època postfranquista».

El 1982¹³⁷, Lamuela (1982: 12) en el seu clarivident article a *Els Marges* titulat «La llengua catalana entre la codificació i l'estandardització» sentenciava que el català mancava d'un estàndard real:

El català compta amb una ortografia reconeguda i amb una varietat normativa —com és habitual, de contorns mal definits—, però aquesta varietat normativa ni és objecte del coneixement implícit de la major part dels parlants ni ha obtingut la definició de contorns que li haurà de donar l'ús generalitzat.

En aquesta controvèrsia, el primer aspecte que calia resoldre era el patró que havia de tindre la nova modalitat. Per una part, les màximes autoritats lingüístiques de l'època —responsables de la pervivència del català en actes públics durant el franquisme— plantejaven prendre com a referència la llengua literària —això és, el model de Fabra, de preguerra. Per tant, aquesta darrera facció era partidària de la defensa a ultrança de la normativa aplicada de manera monolítica.

Per l'altra, la jove fornada de filòlegs que era al capdavant de Catalunya Ràdio¹³⁸ —Ricard Fité¹³⁹—, Televisió de Catalunya —Ferran Toutain— i del *Diari de Barcelona* —Xavier Pericay— proposava un patró de llengua acostat a la parla del carrer, perquè l'audiència s'havia de sentir identificada amb el model que es difongués. D'aquí que creien que algunes solucions normatives vigents aleshores eren poc útils per a aquesta nova situació comunicativa. D'aquesta manera, s'allunyaven del

---

¹³⁵ Això no obstant, Gifreu (2014: 180) assenyala que en el Congrés de Cultura Catalana (1975-1977) ja es va discutir sobre el model de llengua per als mitjans.

¹³⁶ Per a un recull dels articles publicats per la facció dels *light*, és a dir, pel Grup d'Estudis Catalans, vegeu *El barco fantasma (1982-1992)*.

¹³⁷ Concretament, l'article que suscità aquesta discussió és «Per un ús normal del català», de Toutain, publicat el 1982 a *Ciència*.

¹³⁸ A Casals i Martorell (2001b) trobareu un estudi exhaustiu sobre el model lingüístic de les cadenes de ràdio catalanes a l'inici de la democràcia.

¹³⁹ Fité va començar la seua tasca com a corrector a *l'Avui*, diari que, en aquella època, feia un seguiment estricte de la normativa. Després de la seua etapa al capdavant de les emissores de Catalunya Ràdio, es va reincorporar, el 1987, com a cap de correctors de *l'Avui*, segons Casals i Martorell (2001c: 136).

català literari i suggerien l'adaptació del codi lingüístic tenint en compte diferents registres i estils. Per tant, aquesta facció centrava el seu discurs en l'etapa d'elaboració funcional de Haugen (1987), ja que pretenia crear una llengua flexible segons les exigències de cada gènere comunicatiu.

En relació amb la variació geolectal, però, sobretot preveien solucions del català central, consegüentment, no prenen en consideració la integració de la resta de varietats geolectals. Així, en paraules de Casals i Martorell (2009: 217),

els primers patrons de la ràdio i de la televisió públiques de Catalunya van tenir una voluntat estandarditzadora i van ser volgudament centrals.

Concretament, l'autor es refereix a les *Orientacions per a l'ús de la llengua catalana a Catalunya Ràdio i RAC* (1986) —que seguien la normativa, però que també afegien fenòmens encara no comentats per l'IEC— i a *Principals faltes davant del micròfon* (1986) —extretes de l'experiència en els mitjans orals. Convé remarcar, com expliquen Casals i Martorell / Faura (2010: 20), la voluntat formativa dels dos opuscles esmentats:

En força casos, especialment els primers anys de funcionament dels mitjans de comunicació orals i escrits en català, aquestes obres eren només aplecs de criteris d'ús lingüístic, perquè havien d'atendre els dèficits de formació de català en els professionals del periodisme.

Així les coses, tot i que es parteix del corpus de codificació de l'IEC, convenia adequar la norma a les funcions dels mitjans de comunicació, és a dir, als registres comunicatius. A més d'aquestes obres, els locutors rebien l'ajuda dels assessors lingüístics de la Comissió de Normalització Lingüística de Televisió de Catalunya, creada el 1985¹⁴⁰. De fet, Casals i Martorell (2001b: 354) sosté que les *Orientacions per a l'ús de la llengua catalana a Catalunya Ràdio i RAC* (1986),

fan un gran salt en aquest sentit perquè recullen que la llengua es manifesta de forma variable segons quina sigui la situació comunicativa en què prengui part.

---

¹⁴⁰ Igualment, el 1983 es va crear la Unitat d'Assessorament Lingüístic de Catalunya Ràdio.

Quant al marc teòric que es tenia en compte en la creació d'aquests manuals, diversos autors (Casals i Martorell, 2001b i c; Julià-Muné/Creus, 2005 i Gifreu, 2014) coincideixen a apuntar la importància cabdal que van tindre tres obres teòriques en aquest procés d'elaboració de llengua per als mèdia. En primer lloc, destaquen *Llengua standard i nivells del llenguatge*, de López del Castillo, editada el 1976, que, per primera vegada, introdueix la noció de *nivell del llenguatge*, això és, el que actualment és conegut com a *registre*. Segons Gifreu (2014: 171), aquesta definició «obriria tot un camp de reflexió i d'exploració d'aplicacions de models de llengua».

En segon lloc, el 1986, va sortir a la llum *Elocució i ortologia catalanes* de Vallverdú. Així, enmig de la discussió sobre el patró de llengua més apte per als mèdia, Vallverdú (1986: 48) apuntava que calia, en primer lloc, adequar el llenguatge al caràcter eminentment oral del mitjà; en segon lloc, s'havia de prendre en consideració la diversitat de registres i apropiar, doncs, el nivell de llenguatge a cada situació comunicativa i, en darrer terme, «ser exigents en els diferents estàndards del català», és a dir, als preceptes de composicionalitat i polimorfisme que caracteritzen l'estàndard català. És més, Vallverdú (1986: 48) sentència que

caldria estimular la presència de veus procedents de les diverses regions catalanes entre els presentadors de televisió. La varietat d'accents contribueix a donar un caràcter més nacional a la llengua utilitzada.

Convenientment, Julià-Muné/Creus (2005: 115) assenyalen que «no és casualitat» que aquell mateix any apareguessen les *Orientacions per a l'ús de la llengua catalana a Catalunya Ràdio i RAC*.

En tercer lloc, sobresurt l'article de Marí, publicat el 1987¹⁴¹ i titulat «Varietats i registres en la llengua dels mitjans de comunicació de masses», en què aporta la idea que «l'estàndard no és un producte acabat o estàtic, sinó una producció en curs» (Marí, 1987: 13-14).

---

¹⁴¹ Es tracta d'una comunicació pronunciada el 1985 en el marc de les segones Jornades sobre la llengua normativa promogudes per la Secció de Lingüística del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, que s'emmarquen clarament en aquesta etapa de discussió sobre el model de llengua estàndard. De fet, es van dur a terme el 1983, el 1985 i, finalment, el 1987.

A més, l'autor aborda i defensa la presència d'un model composicional en els mitjans de comunicació:

La varietat comuna o estàndard és condició i resultat de la comunicació interdialectal.

Marí (1987: 13-14)

En particular, aquesta concepció unitarista i monomòrfica es manifesta clarament en el pròleg de les *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* (1986), que Fité (1992d: 557) reproduïx en un article del 1992:

[...] en el cas dels mitjans de comunicació d'abast nacional, que generalment emeten des de Barcelona, és normal que la varietat estàndard que divulguen tingui una forta base del dialecte oriental, en la mesura que els seus professionals pertanyen també a l'àrea del català oriental, i la majoria d'oients també. [...] El model de llengua d'aquests mitjans dóna preferència a les realitzacions orientals [...].

Casals i Martorell (2001b: 346) subratlla la recepció d'aquesta obra, ja que,

malgrat no tenir aquesta pretensió, i davant de la inexistència de cap altra compilació de criteris lingüístics d'aquest tipus en aquests dos mitjans¹⁴², les *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* tenien el valor de ser la primera versió del llibre d'estil per a la radiodifusió de la CCRTV [...].

Així les coses, la preferència pel dialecte central no només era justificada per la presència majoritària de periodistes d'aquesta àrea geolèctica i pel fet que la seu central de Catalunya Ràdio —i, posteriorment, de TV3— fos a Barcelona, sinó que també hem de considerar, tal com apunta Casals i Martorell (2009: 217), que el dialecte central

era la varietat territorial que havia tingut més pes en la normativització de la llengua que es va dur a terme a començaments del segle xx i és el dialecte amb major pes demogràfic i econòmic.

De fet, aquest era un dels arguments utilitzats a les *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* (1986) per a justificar que l'opuscle es basava, com el llibre

---

¹⁴² L'autor es refereix a les dos emissores de ràdio que hi havia en la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió: Catalunya Ràdio i Ràdio Associació de Catalunya.

d'estil de TV3, en el català central, en la fonètica i en la morfologia. Així doncs, els artífexs d'aquest manual defensaven aquesta tria perquè calia que l'audiència, que segons ells era majoritàriament oriental, s'hi reconegués i perquè la majoria dels professionals que hi treballaven eren d'adscripció central. Com indica Casals i Martorell (2001c: 139), una de les conseqüències d'aquesta decisió, que encara és vigent en els usuaris de la llengua, és «la identificació d'aquest dialecte amb l'estàndard».

Així, es va crear un model d'estàndard oral que donava preferència a les solucions morfològiques i lèxiques del català central. Pel que fa a la fonètica, cada locutor podia adaptar-se a la seua varietat geolectal tot i que, tal com hem dit, els llibres d'estil no recollien els trets fonètics no centrals.

La gestació i la defensa de l'ús d'aquest model discriminatori cap a la resta de domini lingüístic origina que —entre el 1985 i 1986— els departaments¹⁴³ de Filologia Catalana de les universitats de València, Alacant, de les Illes Balears i de Perpinyà i l'Estudi General de Lleida escriguessen a l'Institut d'Estudis Catalans per posar de manifest aquest desequilibri que promovia TV3. Concretament, en el pla dialectal, denunciaven¹⁴⁴, en primer lloc, la no presència de veus occidentals; en segon lloc, un model de llengua basat exclusivament en variants del català central, i, finalment, la mancança de pel·lícules doblades en altres dialectes.

Consegüentment, la Secció Filològica va enviar el 22 d'abril de 1986¹⁴⁵ una carta dirigida al president de la Generalitat de Catalunya titulada «La llengua en els mitjans de comunicació de massa i especialment en la televisió». Aquest document recollia les reivindicacions de les universitats i reclamava¹⁴⁶ la vehiculació d'un estàndard composicional i polimòrfic. És més, tal com assenyala Casals i Martorell (2009: 218), en aquesta carta l'IEC «va constatar que la modalitat difosa per la T[ele]V[isió de] C[atalunya] era la barcelonina». Sobre aquest punt, a través d'un manifest, trenta-tres assessors lingüístics de TV3 i Catalunya Ràdio —entre els quals es trobaven Camps i

---

¹⁴³ Com veiem, entre els signants no hi ha cap universitat en territori del català central.

¹⁴⁴ També denunciaven l'ús de castellanismes que tenien una paraula genuïna en català.

¹⁴⁵ La carta es troba reproduïda a Institut d'Estudis Catalans (1990b: 137-140).

¹⁴⁶ Segons Vallverdú (2002: 58) en aquest escrit l'IEC va adoptar «una posició molt bel·ligerant i ben poc acadèmica».

Fité, de la facció del català *light*— van contestar a l'IEC remarcant la diferència entre català central i barceloní:

No perdem mai de vista [...] que el català central (cosa diferent del barceloní, adjectiu que revela un prejudici simplificador) és el que aplega la immensa majoria dels parlants de la nostra llengua, i que el grau d'adhesió dels barcelonins a les formes normatives i doncs estandarditzades és molt superior al dels catalanoparlants dels altres dialectes. Aquestes dues raons ja justifiquen prou clarament que a TV3 i a Catalunya Ràdio predomini el bon criteri de donar preferència a les formes estandarditzades del català central, que són ben diferents —insistim-hi un cop més— de les formes dialectals «barcelonines».

Camps/Camps/Fité/Fulquet/Pericay/Toutain/*et. al* (1986)

També l'acadèmia proposava esmenar aquesta situació amb la incorporació de locutors occidentals i insulars en els espais informatius, els doblatges i les veus en off (IEC, 1990b: 139-140). A més, propugnava la consolidació d'un estàndard que permetés ser reconegut per tota la comunitat lingüística i, més important, que els usuaris s'hi sentissen reconeguts. Al capdavall, autors com Bastardas (2014: 163) sentencien que la llengua dels mèdia

puede ejercer una importante influencia sobre las personas, las cuales pueden llegar a interiorizar una visión negativa de sus propios códigos de origen.

Recordem que a § 3. «Planificació lingüística i estàndard» anotàvem que Haugen (1972d: 251) descriu —en la seua primera versió del model d'estandardització— l'acceptació del model codificat per la totalitat de la comunitat lingüística com la quinta etapa en el procés de planificació lingüísticament. És més, Mollà (1997: 21) remarca el valor referencial que ha de tindre la llengua estàndard:

Amb aquestes remarques sobre l'aspecte social —sociolingüístic— de l'estàndard, podem redefinir-lo com a varietat comuna, referencial, neutra, no connotada i *acceptada* com a tal per la comunitat lingüística; és a dir, aquella varietat que els membres de la comunitat reconeixen com a modèlica (correcta, culta, bona, adequada, etc.).

Finalment, l'IEC també plantejava la cobertura informativa de tots els territoris en què es parla català, fet a partir del qual es podrien incorporar veus d'aquelles zones. Aquell mateix 1986, i al voltant de la llengua dels mitjans de comunicació, va tindre lloc el Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que, en paraules de Gifreu (2014: 182),

prestà una atenció específica al català en els mitjans de comunicació, no sols respecte de la problemàtica general de la seva normalització, sinó més concretament sobre el procés d'estandardització.

L'any següent, el 1987, immersos en aquest debat, se celebren les Jornades sobre la Llengua Oral als Mitjans de Comunicació Valencians, organitzades per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana¹⁴⁷. Concretament, giraven a l'entorn, segons Ferrando (1990: 9), «de les preocupacions dels sectors lingüísticament més conscienciats de la societat valenciana davant el projecte d'una Televisió Valenciana»¹⁴⁸. Sobre la controvèrsia de TV3, Casanova (1990: 107) sosté que els lingüistes del sector *light* «ataquen l'IEC perquè defén una llengua essencialista, ideal, integrista però no pràctica, i busquen un acostament a la parla popular».

Quatre anys més tard, el 21 de setembre de 1990, la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans va fer públic el document titulat «La llengua i els mitjans de comunicació de massa» (IEC, 1990b), en què, novament, per un cantó, reitera la necessitat de la inclusió de tots els dialectes en l'estàndard mediàtic. Per l'altre, denunciava l'ús d'un model de llengua empobrit que, consegüentment, suggeria la manca d'unitat lingüística del català. Tal com remarca Casals i Martorell (2001c: 146),

l'IEC aprovava els manuals lingüístics i estilístics només quan prescrivien la normativa, però qualificava d'esbojarrats els contramodels que acceptaven barbarismes i confonien tant el català bàsic i l'estàndard com els diferents nivells lingüístics, cosa que no n'afermava ni la imatge pública ni la cohesió.

---

¹⁴⁷ Les actes d'aquest congrés són publicades a Ferrando (1990).

¹⁴⁸ La primera emissió de Canal Nou, el canal de televisió pública del País Valencià, va ser el 9 d'octubre de 1989.

Igualment, aquell mateix 1990, l'IEC publica la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. I. Fonètica* (1990 [1999³: 10), que té com un dels principis generals oferir

una varietat de llengua que contingui suficients elements comuns al diasistema perquè pugui assolir el valor referencial i, alhora, que sigui una varietat no pas monolíticament unitarista sinó més aviat múltiple, això és, que disposi d'oposicions alternatives d'acord amb les grans varietats territorials que configuren l'espai català.

En aquest primer opuscle es destaca, d'una banda, el paper que el món universitari desenvolupa en el procés de concreció de la varietat estàndard:

En acomplir la seva tasca, la Secció Filològica s'ha sentit encoratjada per les universitats de les terres de llengua catalana, que ja fa temps es manifestaren preocupades perquè la llengua estàndard donés entrada a les modalitats principals que la componen.

IEC (1990 [1999³: 7])

Hi ha, doncs, la voluntat d'introduir els trets occidentals vàlids per a la llengua dels mitjans de comunicació de massa, per a l'estàndard oral. De l'altra, es ressalta el fet que s'hagen pres com a obres de referència els llibres d'estil i altres manuals lingüístics. En aquest sentit, convé recordar que ja s'havien publicat les *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* (abril de 1986) i *Principals faltes davant del micròfon* (setembre 1986):

També han estat preses en consideració totes les propostes i totes les normes que, a manca —fins ara— d'una normativa específica, havien anat elaborant les editorials, els diaris i les revistes, les emissions de radiodifusió i de televisió, etc., així com el mateix II Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1986.

IEC (1990 [1999³: 7-8])

Així, l'IEC, lluny de posicionar-se explícitament en una de les dos¹⁴⁹ faccions d'aquest conflicte, reconeix la tasca dels dos sectors implicats.

Poc després, el 1991, el bàndol dels *light* va fundar el Grup d'Estudis Catalans que, segons Kailuweit (2002: 172),

ja amb el seu nom era una provocació envers l'IEC. Volien expressar d'aquesta forma el seu desacord amb una institució que, el mateix any, el Parlament de Catalunya va proclamar com l'autoritat oficial per dictaminar el procés de de normativització.

D'aquí, que els membres d'aquest grup anessen publicant opuscles d'estil com ara les *Orientacions lingüístiques* de Catalunya Ràdio, que veu la llum el 1992, tot i que és un manual que té el català central com a base, en la versió de 1993 ja incorpora trets fonètics de les altres realitats geolèctals. Convenientment, sobre aquest fet, Marí (2007: 35) sosté que

la confluència entre les modalitats regionals de l'estàndard oral haurà d'avançar conjuntament amb la identificació dels públics amb les noves opcions lingüístiques, perquè, en definitiva, el procés d'estandardització és primordialment un procés social.

En aquest sentit, és del tot il·lustratiu l'estudi que el grup Llengua i Mèdia de la Universitat Autònoma de Barcelona va presentar al 1993 amb relació al model lingüístic de TV3 —que, recordem-ho, ja comptava amb 10 anys d'emissions. En aquesta anàlisi es prova la «selecció del català central com a varietat dialectal preferent». No hem d'oblidar, com sentència Mollà (1997: 29), que

els mitjans de comunicació disposen del poder de legitimació social de l'idioma i són l'agent bàsic de la cohesió de les societats modernes.

A propòsit d'aquest aspecte, Sistac (1992: 42) assevera que la CCMA difon «un patró lingüístic monocèntric», l'articulació del qual té uns efectes negatius sobre la població nord-occidental atès que aquest col·lectiu no s'hi sent identificat, tal com denuncia aquest mateix autor.

---

¹⁴⁹ Encara que hi ha dos sectors clarament oposats, també trobem altres grups com ara l'Associació Llengua Nacional que, a priori, se situava en consonància amb el grup *heavy*, això és, l'IEC. Per a més informació, vg. Kailuweit (2002).

L'any 1993, segons Casals i Martorell (2009: 209), des de la CCMA, «es va fer el primer pas en la correcció del desequilibri dialectal» ja que es van afegir trets fonètics del català occidental i algun del balear en les *Orientacions lingüístiques* de Catalunya Ràdio. Això no obstant, convé tindre present que l'IEC ja havia publicat els dos opuscles de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* —el 1990, el de fonètica i el 1992 el de morfologia. Per tant, aquest autor (Casals i Martorell, 2009: 209), considera que aquesta incorporació «es va fer a redós» d'aquesta obra de l'acadèmia.

Una altra data decisiva en el procés de gestació del model lingüístic de TV3 és el 1995, any en què es va publicar *El català a TV3: llibre d'estil*. En aquesta obra s'explicita que el geoelecte base d'aquest patró lingüístic és el català central i es justifica aquesta elecció per la preeminència de locutors d'aquest dialecte:

[...] el fet que en fonètica i en morfologia hàgim optat per descriure la modalitat estàndard del català central no significa atorgar cap preeminència a aquesta varietat per damunt de les altres varietats estàndards del català. Ens hi ha portat només raons d'eficiència, derivades no tan sols de la circumstància que més del 90 per cent dels locutors de T[ele]V[isió de] C[atunya] pertanyen efectivament a l'àrea del català central, sinó sobretot perquè si haguéssim entrat en detalls de les altres modalitats estàndards ens hauríem vist obligats a una casuística complexa i impròpia d'un promptuari pràctic.

Televisió de Catalunya / Comissió de Normalització Lingüística de TVC (1995: 6)

Sobre la recepció d'aquesta obra, Julià-Muné/Creus (2005: 116) evidencien que

malgrat el seu origen, es converteix en una eina d'ús col·lectiu a diferència d'algunes propostes vinculades a d'altres mitjans —com passa amb *Orientacions lingüístiques de Catalunya Ràdio*— d'ús més aviat restringit.

Aquell mateix any tenen lloc les Jornades d'estudi del català nord-occidental, en què es debatia, entre altres qüestions, el paper que el nord-occidental desenvolupava i hauria de desenvolupar en l'estàndard català.

Quant a la seua presència en els mitjans de comunicació, Sistac (1996: 93) afirma que existeix un estàndard nord-occidental en l'ensenyament —sobretot en el secundari—, mentre que

aquell sector que hauríem de suspendre —si haguéssim de posar nota—, serien els mitjans de comunicació, també amb totes les honroses excepcions que calgui esmentar.

És més, en aquell mateix congrés ja van sortir veus que insistien en la necessitat peremptòria de solucionar la qüestió de l'extensió d'un model diasistemàtic. Així, per exemple, Pitarch (1996b: 94) assegura que, en la zona del català occidental,

hi ha una sensació de marginalitat, de sentiment social de marginalitat, que les formes de parlar no apareixen en els mitjans públics. I això pot ser perillós. Crec que, dins de tota la catalanitat, la gent de Ponent sou els qui teniu aquesta sensació de marginalitat més marcada.

Fins i tot Vallverdú¹⁵⁰ (1996: 107) reivindica que «TV3 hauria de tenir representació de tot l'àmbit lingüístic». Concretament, el 1998, Vallverdú, responsable lingüístic de la CCRTV, comenta en una entrevista que llavors ja eren més tolerants amb la inclusió de formes estàndard d'altres modalitats que no fora la central:

Així com al començament érem una mica més rígids, per la mateixa dinàmica de les coses, potser perquè els correctors no coneixien altres estàndards, actualment s'hi aplica un correctiu. [...] En la qüestió fonètica, la veritat és que procurem potenciar la qüestió dels dialectes quan ens hi trobem.

Vallverdú (1998: 20)

El 2001, Casals i Martorell (2001a: 154) exposa que les *Orientacions lingüístiques* reuneixen, bàsicament, fenòmens fonètics

per bé que també n'hi ha alguns —pocs— de morfològics i de sintàctics, tant del nord-occidental com del valencià i, en una proporció menor, del balear.

---

¹⁵⁰ Francesc Vallverdú va ser el cap dels Serveis Lingüístics de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió des del 1985 fins al 2006.

Un any després, Bassols (2002: 87) publica un estudi sobre l'evolució del model lingüístic a TV3 entre el 1993 i el 2000 en què sentència que «la variació dialectal en els diversos programes ha fet un salt qualitatiu molt important». Igualment, Marí (2007: 35) comenta que,

amb la perspectiva dels anys transcorreguts, podem afirmar que s'ha avançat en aquesta direcció, però que l'aparició de models territorials o manuals d'estil específics d'un mitjà (també territorial) ha tendit a reforçar la compartimentació regional de l'estàndard oral, de manera que les opcions minoritàries en alguna de les demarcacions administratives han tendit al desús, encara que siguin les més esteses en el conjunt del territori de la llengua. [...] al País Valencià s'imposa la desinència *-e*, i en la resta del territori desapareixen de l'estàndard els possessius *meua, teua, seua*.

Una fita cabdal en aquest procés de creació i difusió de la llengua en la CCMA es produeix l'any 2003, quan es comença a gestar el portal lingüístic en línia *ésAdir*¹⁵¹, que surt a la llum el 9 de febrer de 2006. Tal com s'afirma a la presentació de la seua web, l'*ésAdir* és el «fruit de la revisió, unificació i actualització de textos fins llavors dispersos, redactats anys enrere», o siga, als manuals d'estil que hem anat comentant al llarg d'aquest capítol. En primer lloc, *El català a TV3. Llibre d'estil* (Televisió de Catalunya / Comissió de Normalització Lingüística de TVC, 1995 [1998]; 2a ed., rev.); en segon lloc, els *Criteris lingüístics sobre traducció i doblatge* (TV3, 1997); en tercer lloc, les *Orientacions lingüístiques* (Catalunya Ràdio, 1992 [2001]) i, finalment, el *Llibre d'estil de CCRTV Interactiva* (CCRTV Interactiva, 2005). A més, la gran novetat és que el format electrònic permet que els continguts «es revisen i s'amplien constantment, d'acord amb l'actualitat i les necessitats expressives diàries dels nostres mitjans» (<http://esadir.cat/Presentacio>).

---

¹⁵¹ És pertinent indicar que l'*ésAdir* forma part del llibre d'estil de TV3 des de la seua aprovació, el 13 de juliol del 2011.

Quant a la composicionalitat de l'estàndard, hem de recórrer al *Llibre d'estil de la CCMA*¹⁵² —accessible en línia des del mateix portal que l'*ésAdir* des del 2011 i, en paper, des del 2013—, en què s'especifica l'ideari de la CCMA:

Els professionals dels nostres mitjans s'expressen en la varietat dialectal que els és pròpia, lliure de localismes, vulgarismes o barbarismes que dificultin la comprensió general de l'audiència.

També s'exposa, en aquesta mateixa secció, que la CCMA pren com a obra de referència per a les qüestions de fonètica i morfologia les orientacions de l'IEC, «que complementem¹⁵³ amb els criteris de l'*ésAdir*». Igualment, en la *Guia editorial* trobem un salt significatiu amb relació a les primeres postures sobre el respecte i la promoció de les altres varietats geolectals:

Garantim un ús correcte de la llengua, no discriminador de les variants fonètiques, lèxiques i morfològiques territorials i adaptable als diversos registres, per assegurar una comunicació eficaç amb l'audiència.

Ara sí, es fa palesa la voluntat de corregir el dèficit dialectal que va caracteritzar el model de llengua dels primers anys de TV3 i, per extensió, de Catalunya Ràdio, els dos, de titularitat pública. En particular, la millora va enfocada a solucionar els dos eixos que reivindicava l'IEC: d'una banda, amb la inclusió dels criteris sobre l'occidental i les altres varietats que són a l'*ésAdir*.

En aquest sentit, és del tot il·lustrativa l'existència de la carpeta sobre qüestions fonètiques titulada «Ajuda específica per al català occidental» i dirigida, «amb petites adaptacions, per als usuaris de tot el dialecte, d'Andorra a Alacant». Així i tot, convé assenyalar que es dona preferència

(atès que està adreçat a les emissores i cadenes de la CCMA), al nord-occidental, a les comarques centrals i més poblades, a la norma urbana de la ciutat de Lleida.

Ara bé, en aquest dossier hi ha un apartat de criteris específics en què es precisen els fenòmens característics de les altres àrees dialectals que els locutors poden emprar en

---

¹⁵² Concretament, el *Llibre d'estil* comprèn la *Guia editorial*, el *Manual d'ús* i l'*ésAdir*.

¹⁵³ Al llarg de § 9. «Anàlisi de les dades del sector dels mèdia» mostrarem els fenòmens en què hi ha disparitat d'orientacions entre l'IEC i l'*ésAdir*.

antena, perquè són previstos en l'estàndard oral planificat de l'IEC. Una altra novetat són, com anoten Casals i Martorell / Faura (2010: 64), les entrades amb les orientacions de pronúncia:

I, en determinats casos, aquests fitxers ofereixen les maneres de pronunciar tant un mot o un so en estàndard central o en estàndard nord-occidental com topònims i antropònims estrangers.

També en aquest apartat, i homogeniament a la *Proposta* (1992 [1999³: 8-9]), la CCMA alerta que tot i que és «recomanable» usar les formes pròpies occidentals,

convé que es faci de manera coherent i sistemàtica, evitant de caure així en la barreja indiscriminada.

De l'altra banda, TV3 resol l'altra demanda de l'IEC i incorpora veus de la resta del domini lingüístic, per a acabar amb l'hegemonia central. Sobre aquest darrer aspecte, en Casals i Martorell (2009), on s'apunta ja una tendència a la correcció del desequilibri geolectal en els professionals d'informatius de Televisió de Catalunya i Catalunya Ràdio, es presenta un cens de professionals occidentals que treballaven a TV3, o bé des de la redacció central a Sant Joan Despí —on hi ha la majoria de periodistes—, o bé des de les diferents corresponalsies que té la cadena arreu del país i d'Europa. De la mateixa manera, a Ulldemolins-Subirats (en premsa) es mostra el cens dels vint-i-tres periodistes occidentals que depenien dels serveis informatius de TV3 l'any 2014.

És per aquest creixement que s'adverteix la tendència a la correcció del desequilibri geolectal. Per tant, amb l'increment de veus occidentals s'hauria, de retruc, d'augmentar la presència dels trets occidentals. Arribats en aquest punt, Ulldemolins-Subirats (2014) resumeix:

Així les coses, tot i que disposem d'un estàndard oral fixat per l'IEC i una carpeta específica per al nord-occidental al portal lingüístic de la CCMA, és a dir, tot i que hi ha un model de llengua oral occidental planificat, cal estudiar si, a la pràctica, d'una banda, el model difós pels periodistes occidentals de la Secció d'Informatius de TV3 segueix les indicacions d'aquestes dos autoritats sobre el seu geolecte. De l'altra, cal

saber quins trets de la seua varietat mantenen i quins abdiquen a favor de les variants del català central, modalitat referencial per a molts parlants de tot el domini lingüístic.

En aquestes circumstàncies, és convenient recordar —com ja hem assenyalat més amunt— que l'IEC (1990b) reclamava l'atenció als diferents punts del domini lingüístic, per exemple, a partir de corresponalsies. Aprofitant aquesta avinentesa, doncs, es podrien afegir veus d'aquests territoris. Dèneu anys després d'aquesta proposta de l'acadèmia, Casals i Martorell (2009: 210) apunta que,

en allò que toca al model difós, la representació dels grans dialectes del català a T[ele]V[isió de] C[atalunya] i a Catalunya Ràdio va lligada a l'atenció informativa als diferents territoris del domini i també a les veus procedents d'aquests indrets que s'integren en la plantilla d'aquests mitjans.

8. Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament

Tot seguit en aquest capítol es presenta l'anàlisi de les dades recollides en els enregistraments als mestres de les escoles de les localitats de la Mancomunitat de la Taula del Sénia. Hem dividit aquest apartat en els tres nivells de llenguatge que estudiem: fonètica (8.1.), morfologia (8.2.) i lèxic (8.3.).

A més, en la redacció s'ha seguit un ordre predeterminat: en primer lloc, es recorda al lector la forma tortosina del tret que s'estudia¹⁵⁴; en segon lloc, s'exposen els percentatges de cada variant en les escoles catalanes objecte d'estudi, per un cantó, i en els centres valencians, per l'altre. Alhora, s'interpreten aquestes dades prenent en consideració, entre d'altres factors, la procedència del mestre, les formes que es vehiculen en els llibres de text i les solucions que els tutors han anotat en el *Qüestionari per als docents*. A més, en alguns fenòmens disposem dades extretes dels qüestionaris per als alumnes.

En tercer lloc, s'exposen les directrius de les acadèmies lingüístiques: l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. També, a l'hora de comentar els resultats es tenen en compte conceptes i nocions teòriques explicades a la part I «Marc teòric», com ara *composicionalitat*, *polimorfisme*, vehiculació de les formes codificades, abdicació de variants genuïnes previstes en la normativa, adopció de formes al·lòctones i manteniment de solucions característiques.

---

¹⁵⁴ Per tant, totes les solucions que es recorden al lector són detallades a § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS».

8.1. Fonètica

Aquest capítol s'organitza en dos apartats: el vocalisme (8.1.1.) i el consonantisme (8.1.2.). A més, cada secció s'estructura en divisions seguint l'orde marcat per la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I. Fonètica* (1990 [1999³]).

8.1.1. Vocalisme

En aquesta part es tracten els fenòmens característics del tortosí que afecten les vocals tòniques (8.1.1.1.), les vocals àtones (8.1.1.2.) i els diftongs (8.1.1.3.).

8.1.1.1. Vocals tòniques

Amb relació al repartiment de les vocals *e* i *ɛ*, convé recordar que en tortosí —com en la resta de català occidental— la *ɛ* tancada del llatí vulgar es manté tancada. De fet, aquest tret va ser la base perquè Pompeu Fabra, en l'article «Les e toniques du catalan» (1906), afermés la divisió del català en bloc oriental i bloc occidental. En particular, en català oriental aquesta vocal acaba esdevenint *e* oberta en tots els territoris excepte en una part de les Illes Balears¹⁵⁵, on encara es manté la vocal neutra tònica, que fou l'estadi intermedi entre la *e* tancada procedent del llatí vulgar i l'actual *e* oberta.

Si ens fixem en la realització d'aquesta *e* en les mestres catalanes, en el 100 % de les gravacions s'ha localitzat la pronúncia tradicional occidental¹⁵⁶. Així, sentim *or[é]lla*, *par[é]ixer*, *perqu[é]* i *qu[é]*. Igualment, en els centres valencians també s'ha detectat la realització típica occidental en el 97 % dels casos: *am[é]tles*¹⁵⁷, *aqu[é]ll*, *llibr[é]tes*. El que és interessant en aquest sentit és, com sosté Areny (2002: 106), que

l'accent fonètic és molt més vehicuable que el lèxic. Els problemes que es poden adduir pel que fa a l'accentuació són fàcilment resolubles si es té en compte que són molt poques les paraules amb accent gràfic que no respecten la pronúncia dialectal i que això es pot resoldre didàcticament considerant, per exemple, que l'accent forma

---

¹⁵⁵ Concretament es conserva a gairebé tota Mallorca i en una part de Menorca i Eivissa, segons Veny/Massanell (2015: 96)

¹⁵⁶ Tots aquests mots s'han consultat al *Diccionari ortogràfic i de pronúncia* (1990) amb l'objectiu de cerciorar que en català central aquestes paraules s'articulen amb *e* oberta.

¹⁵⁷ Sobre la realització de grup *tl/tll*, vegeu § 8.1.2.5. «Consonants laterals».

part del “dibuix” de la paraula (com passa, per exemple, amb la pronunciació de la *o* àtona en les variants orientals o de la *i* del dígraf *ix*).

Si consultem els llibres de text de Llengua i de Coneixement del medi¹⁵⁸ que s’empren en les escoles objecte d’estudi de Catalunya, en aquests casos, s’utilitza sistemàticament l’accent obert. Per contra, al País Valencià, com ja s’ha comentat a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», el 1932, amb la signatura de les *Normes de Castelló* se simbolitzava l’adaptabilitat territorial de la normativa catalana pel que fa a l’ortografia, això és, la visió diasistemàtica que defensava a ultrança Fabra¹⁵⁹. En la norma 34 d’aquest document s’indica el tipus d’accent que s’accepta per a les vocals *e* i *o* —greu o agut— i s’explicita que «tota *e* i tota *o* tancades, [porten] l’agut». Des d’aquell moment¹⁶⁰, al País Valencià, en l’escriptura s’ha promocionat aquest model, que estableix la correspondència entre grafia i so.

Ara bé, els mots *què*, *perquè* i *València*¹⁶¹, tot i que s’articulen amb *e* tancada, s’escriuen amb l’accent greu ja que Sanchis Guarner (1950 [1993: 248]) va crear una excepció en aquesta norma al·legant, sobre les dos primeres paraules, que «encara que s’escriga amb *è* es pronuncia en valencià *e* tancada». A propòsit del topònim de la capital valenciana, el lingüista valencià adueix que convé emprar aquest accent per a poder rimar amb els mots acabats amb *-ència*, com feien els poetes valencians del segle xv (Sanchis Guarner, 1950 [1993: 73]). Tot i això, Lacreu (2016: 61) recorda que

evidentment, el propòsit que subjeia a esta excepció era la voluntat de convergir ortogràficament en unes paraules d’ús molt freqüent amb la resta del català.

De totes maneres, a les *Normes de Castelló* (1932) el topònim *València* ja apareix, en diversos exemples, amb l’accent obert. En canvi, en tota la redacció no s’empra ni *què* ni *perquè*. Per tant, no es pot saber la preferència que hi havia a l’hora d’escriure

---

¹⁵⁸ De fet, hem comparat l’edició valenciana del manual de Coneixement del medi de l’editorial Baula amb la versió impresa per a les escoles catalanes i hem vist que l’accentuació és un dels trets que es tenen en compte a l’hora d’adaptar territorialment els llibres de text. Conseqüentment, les editorials que hem examinat segueixen el model que vehicula l’AVL com a herència de la pauta concretada en les *Normes de Castelló*.

¹⁵⁹ Fins aquell moment, en les obres de codificació, això és les *Normes ortogràfiques* (1913: 12) i el *Diccionari ortogràfic* (1917: 24), no es preveia l’accent agut per a la *e* i *o* tancades tòniques.

¹⁶⁰ Sobre les diverses consideracions normatives de l’accentuació gràfica d’aquesta vocal vegeu Montoya Abat (2016).

¹⁶¹ Saragossà (1997) explica que, en realitat, en una part del territori valencià, la pronúncia genuïna d’aquest mot —que no és fruit de cap interferència— sempre ha estat amb *e* tancada.

aquestes partícules. Conseqüentment, en el 100 % de material escolar valencià s'usa el sistema d'accentuació proposat en les *Normes de Castelló* (1932). A tall d'exemple, hem localitzat *anglés* i *aprén* en un llibre valencià de Coneixement del medi, emprat a les escoles de Sant Jordi i Traiguera:

Imatge 4. Implementació de les *Normes de Castelló* en els manuals valencians

Pel que fa a l'àmbit de l'estàndard oral, segons la *Proposta* (1990 [1999³: 15]), la realització tancada de la *e* tònica és pròpia de l'àmbit general. Igualment, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXIV- LXV) desglossa tots els casos en què aquesta vocal es pronuncia oberta en valencià *i*, per tant, dona prioritat a les solucions occidentals. En concret, això succeeix quan la vocal de la síl·laba consecutiva és una *i*¹⁶² —*obs[é]qui*— o una *u* —*ing[é]nu*—; en la majoria de mots esdrúixols¹⁶³ —*g[é]nere*— i de cultismes¹⁶⁴ —*tel[é]graf*—; en paraules terminades en *-ecta*, *-ecte*, *-epta* i *-epte* —*conc[é]pte*—; davant de *l* o *l·l* —*nov[é]l·la*—, de *rr* —*esqu[é]rra*— i de *r* seguida de consonant, excepte si és labial o velar —*p[é]rdre*. Finalment, la *e* també és oberta en noms i adjectius del grup *-ndr*¹⁶⁵ —*g[é]ndre*— en les paraules que tenen el diftong *eu*¹⁶⁶ —*d[é]u*— i en alguns noms propis com ara *Jus[é]p*.

Si ens fixem en un altre tret del vocalisme, en tortosí és característica la palatalització de la /a/ tònica en [é] quan està en contacte amb una palatal, com ara a *ll[é]stima*, fenomen que, segons Massip (1989: 25), «és molt poc estès en català»¹⁶⁷. En les gravacions hem detectat aquest canvi fonètic en el 64 % de les escoles ebrenques objecte d'estudi en mots com *[é]igua*¹⁶⁸, *i[é]io*, *ll[é]pis* o *ll[é]rg*.

¹⁶² Òbviament, la *e* és tancada si ho assenyalava l'accent gràfic, com ara en *església* o *séquia*.

¹⁶³ Excepte en les paraules en què l'accent és tancat, per exemple, a *térbola*.

¹⁶⁴ Això no obstant, en les paraules acabades en *-edre*, *-ense*, *-teca* i *-tema* la *e* és tancada.

¹⁶⁵ Ara bé, la *e* és tancada si es tracta d'un infinitiu acabat en *-endre*, com *vendre*.

¹⁶⁶ Tanmateix, en els mots *creu*, *greu* i *meu* la *e* és tancada.

¹⁶⁷ Particularment, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 142-143) el situen al tortosí, al valencià septentrional «i, més parcialment» en el valencià meridional i el valencià alacantí.

¹⁶⁸ Recordem que en tortosí la consonant velar *g* s'emmudeix davant *u*, per tant, la pronúncia genuïna seria [éjwa] (cf. § 8.1.2.1. «Consonants oclusives»).

Per tant, aquestes dades corroboren l'afirmació de Castellà Espuny (2016: 180-181), que apunta que, si bé és un tret no estàndard,

com que afecta un grup reduït de mots i la seua pronúncia pot passar desapercebuda en la consciència del parlant, creiem que la influència de l'estàndard no provoca, fins al moment, la regressió d'aquesta palatalització en l'àmbit col·loquial.

Tanmateix, convé recordar que en aquesta tesi doctoral estudiem un espai en què s'ha d'ensenyar la llengua estàndard, això és, l'escola.

En canvi, el 27 % restant de docents manté la realització habitual, és a dir, *ll[a]rga*. D'una banda, aquesta pronúncia es localitza en la gravació de la mestra lleidatana, zona en què no es documenta aquest fenomen. Conseqüentment, manté la realització característica del seu parlar. De l'altra, es documenta en la tutora de l'escola 7 de Sant Carles de la Ràpita. Finalment, es troba en l'enregistrament de l'única mestra —la de les Cases d'Alcanar— que no és nascuda en territori tortosí, sinó que és natural de Castelló de la Plana. Això no obstant, segons Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 142-143), en l'àrea geolectal de la mestra —això és, valencià septentrional— també és característica aquesta palatalització —encara que, com veurem tot seguit, no s'inclou en l'estàndard.

Quant als centres valencians de la M-TdS, hem localitzat quatre mots susceptibles de ser afectats per aquest fenomen, per bé que només en el 10 % d'enregistraments —en particular, en el de les mestres de Rossell i la Jana— es documenta la palatalització, concretament, en *[é]igua* i *ll[é]pis*, respectivament. En l'altre 28 % de casos en què apareix el context òptim perquè es realitze aquest tret s'ha articulat la pronúncia amb [a], és a dir, *[a]igua*, *ll[a]pis*, *ll[a]rga* i *ll[a]vis*. Això no obstant, les gravacions en què s'han localitzat aquestes realitzacions pertanyen a mestres d'origen tortosí —o siga, que poden tindre aquest fenomen com a genuí.

En aquest sentit, si ens fixem en les obres normatives, ens adonem que la no palatalització possiblement es dega, d'una banda, a la circumstància que és —com ja hem assenyalat— un tret d'abast restringit i, de l'altra, al fet que no siga previst per

l'estàndard planificat¹⁶⁹ —ni per la *Proposta* (1990 [1999³]) ni per *L'estàndard oral del valencià* (2006c). Consegüentment, es pot considerar una pronúncia no recomanable en els contextos en què es requerisca l'estàndard. De fet, l'IEC es refereix al cas que ens ocupa:

Cal preveure també que hi ha formes que no apareixen en aquesta proposta; en aquest cas, o bé es tracta de formes no estàndard que no han merescut una condemna explícita perquè no sembla que facin trontollar a hores d'ara les valoracions i els usos actuals, o bé es tracta d'omissions que caldrà corregir en una pròxima edició.

IEC (1992 [1999³: 12])

Per tant, la palatalització de la /a/ tònica en [é], al tractar-se d'un tret present en pocs parlars, no és esmentat en les obres de les acadèmies per més que això ja pronostica que es queda al marge de la llengua estàndard. De totes maneres, aquesta particularitat apareix a Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 32) com a característica del tortosí encara que «són formes que en una dicció formal cal evitar».

Això no obstant, creiem que la pronúncia estàndard es deu, principalment, a la influència de la llengua escrita en l'oralitat, és a dir, la forma gràfica amb *a* marca la pronúncia. En paraules de Ponsoda (1996: 244),

el contacte amb la llengua escrita pot modificar determinades pronúncies tradicionals i així eliminar algunes diferències fonètiques de les distintes formes locals de parlar.

Per tant, l'anivellament dialectal —i el seguiment a la llengua estàndard— ve condicionat per les variants escrites.

---

¹⁶⁹ De fet, l'*Ortografia catalana* (2017: 33) exposa que «En alguns parlars, el contacte de la [a] amb un so palatal dona lloc al tancament de la vocal en [ɛ], fet que no transcendeix a l'escriptura: *llarg, xarxa, viatge*». Ara bé, com veiem, no emet cap judici sobre aquesta particularitat.

8.1.1.2. Vocals àtones

El sistema de vocalisme àton tortosí és el mateix que el del bloc occidental. Concretament, té cinc fonemes i tres graus d'obertura: /a/, /e/, /i/, /o/ i /u/. A diferència dels parlars orientals, en occidental, les *a* i *e* àtones es conserven, així com també les *o* i *u* àtones. Per tant, és genuïna la realització *c[o]met[e]s* i no pas *c[u]met[ə]s*. En aquest sentit, és interessant recordar que aquest va ser el criteri de què es va servir Milà i Fontanals (1861 [1966: 462]) a l'hora d'establir la partió dialectal del català en bloc occidental i oriental.

Quant a les dades localitzades en les escoles catalanes, el 91 % de les docents distingeix totes les vocals àtones. Així, hem trobat *esc[o]l·teu* i *M[o]ntsià*, d'una banda, i *planet[e]s* i *f[e]sols*, de l'altra. El 9 % restant fa al·lusió a la tutora que, en algun moment puntual de la gravació, confon *a* i *e* àtones, com a *llegirà* [a]l¹⁷⁰ *primer paràgraf*. No obstant això, cal insistir que no és un fenomen freqüent en aquesta mateixa mestra, ja que s'han localitzat variants com [e]l *p[o]llet*, sense reducció vocàlica, en els dos contextos. Aquesta gravació pertany a la mestra de Lleida que ensenya a l'escola de la Sénia.

En la mateixa direcció, creiem interessant comentar que en l'enregistrament de la tutora de Freginals —d'origen tortosí— apareixen realitzacions com *d[u]lor* i *t[u]thom* quan la docent canta una cançó amb la resta de xiquets, que repeteixen aquestes formes amb *u*¹⁷¹. Aquesta anècdota posa de manifest el que sovint s'ha reivindicat des de les escoles ebrenques: la mancança de materials escolars audiovisuals amb la varietat occidental. Tanmateix, a § 6. «Estandardització i situació sociolingüística de la zona tortosina» hem llistat títols de contes i, concretament, el CD *Cantem i Contem. Cançons i contes per a les nostres escoles*, com a exemples de recursos didàctics en què s'empren en l'oralitat les formes estàndards del català occidental.

Així i tot, com indica Areny (2002: 106), és tasca dels docents adaptar el material docent a les necessitats dels alumnes, ja que en aquests primers nivells

---

¹⁷⁰ Remarquem que hi ha una pausa entre el verb i l'article del català.

¹⁷¹ Buj Alfara (2001a: 8) ja detecta la neutralització típica central durant la reproducció de cançons infantils.

educatiu la llengua oral té un paper cabdal en l'aprenentatge dels alumnes atès que el nivell de lectura dels xiquets no és gaire elevat:

Tot i que, en general, el material didàctic editat no ho té en compte [la variant dialectal de la zona escolar] i, per tant, no hi ajuda, el mestre pot fer que totes les activitats orals pròpies del parvulari (explicar contes, cantar cançons, fer jocs, treballar els sons de la llengua...) estiguin arrelades a la comunitat on es troba.

Al primer cicle de primària també s'usa aquest tipus de recurs i, com veiem, en aquest nivell encara és del tot imprescindible el reforçament de les variants locals previstes per la normativa. Som conscients, però, que hi ha materials que són més fàcils d'adaptar, com ara els contes, que d'altres, com, per exemple, les cançons.

En relació amb les dades als centres valencians, el 100 % dels docents preserva, en posició àtona, la distinció de les vocals *a* i *e*, per un cantó, i el discerniment de *o* i *u*, per l'altre. Així, per exemple, hem localitzat *d[e]spertador* i *esc[o]ltarem*. Tanmateix, respecte als recursos audiovisuals que les editorials adjunten als llibres de text, com que són edicions *ad hoc* per al País Valencià, en les gravacions es vehicula el model occidental, concretament el valencià central. És per això que tot i que hi ha fenòmens i formes lèxiques d'aquesta varietat que no coincideixen amb el tortosí, la majoria de realitzacions són compartides per tot el bloc occidental. Entre els trets divergents entre el tortosí i el valencià central es pot destacar, per exemple, el manteniment de la erre final com *canta[r]*, l'ús de la desinència *-e* en la primera persona del singular del present d'indicatiu, això és, *jo parl[e]* i formes lèxiques com ara *eixir*.

En el qüestionari per als alumnes de les escoles objecte d'estudi també es va analitzar aquest tret a través de la pronúncia dels mots *olives* i *xocolate* —per saber si conserven la realització tradicional de les *e* i *o* àtones. En aquest cas, notem com el 100 % d'alumnes tortosins —catalans i valencians— preserva el sistema del vocalisme àton occidental. Sentim, doncs, *oliv[e]s* i *x[o]c[o]lat[e]*.

Pel que fa als manuals de text, no hi ha en cap llibre —ni de Catalunya, ni del País Valencià— referències o activitats per a tractar el vocalisme occidental.

És més, en cap exemplar hi ha activitats per a treballar qüestions fonètiques, sinó només aspectes relacionats amb l'adquisició del codi escrit de les consonants — això és, de l'ús de la *b* o *v*, *r* o *rr*, etc. Igualment, Areny (2002: 107) denuncia, a propòsit dels manuals de nivells educatius superiors de Catalunya, la manca d'activitats per als alumnes occidentals:

només una ullada als llibres de text pel que fa al tractament del vocalisme ens fa adonar, per exemple, que, si se'ls suprimeixen les lliçons dedicades a la vocal neutra, no els queda gairebé res del vocalisme. Què han de fer els mestres dels parlants nord-occidentals?

Si consultem les obres normatives, d'una banda, la *Proposta* (1990 [1999³: 15]) dictamina que la diferenciació d'aquestes vocals és pròpia de l'àmbit general. D'altra banda, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVI) anota que el sistema del vocalisme àton del valencià té cinc vocals, com el del tortosí. Per tant, en aquest darrer cas se sobreentén que el manteniment d'aquestes marques és el més adequat en l'estàndard oral.

Un altre tret del bloc occidental és la distinció de gènere en el sufix invariable -*ista*, basada en la pronúncia de *a* o *e* final. És a dir, *un periodist[e]* i *una periodist[a]*. Sobre la presència d'aquest fenomen en les gravacions, hem de tindre en compte que és una seqüència que apareix en pocs mots: l'hem recollit en el 27 % de les escoles de Catalunya i en el 18 % dels centres del País Valencià, això és únicament en el 21 % del total del corpus d'estudi.

Pel que fa a les mestres ebrenques, el primer 9 % correspon a l'enregistrament de la tutora de Santa Bàrbara, on localitzem¹⁷² únicament la variant tradicional. Vegem-ho:

Aneu a l'oculiste i que vos mire la vista.

M3

---

¹⁷² A tall d'anècdota, cal indicar que en les gravacions a l'aula es localitza la solució tradicional a través dels alumnes. Per una banda, a l'escola de Santa Bàrbara, apareix un alumne que diu *oculist[e]*; per l'altra, a la Galera, quan la mestra els pregunta què volen ser de grans, els xiquets responen *futbolist[e]*. Finalment, els xiquets de l'escola 7 de Sant Carles de la Ràpita diuen, a l'aula, *el flautist[e] d'Hamelí*. Per tant, podem suposar que encara és una forma viva en aquest sector de la població (6 anys) en un registre més aviat informal.

El segon 9 % fa al·lusió a la mestra 7 de Sant Carles de la Ràpita, que alterna les variants *el flautista* i *el flautiste* durant la gravació. Com veiem, l'ensenyant fa servir tant la forma genuïna com la variant invariable (*flautista*). Podem relacionar l'ús de les solucions més característiques de la zona objecte d'estudi amb l'edat d'aquestes mestres —55 i 58 anys— ja que, d'una banda, no van aprendre el català a l'escola, és a dir, no els van ensenyar la varietat estàndard del català. De l'altra, tampoc han estat tan influenciades pel model de llengua dels mitjans de comunicació audiovisuals — recordem que hem assenyalat que hi ha pocs mots amb aquesta terminació. Finalment, el darrer 9 % fa al·lusió a la gravació de la mestra de la Sénia, que diu *un submarinista*.

Quant al segon grup, pertanyent als mestres valencians, en cap cas apareix el sufix *-ist[e]*. Així, hem sentit *al protagonist[a]*, *el dentist[a]* i *un massatgist[a]*. A més, hem de prendre en consideració que la forma ortogràfica influencia l'oralitat dels ensenyants ja que «és un punt de referència inevitable en la pronúncia estàndard» (Segura-Llopes, 2002: 136). En aquest mateix sentit, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 192) subscriuen que la distinció de gènere és típica en tot el territori valencià excepte en el valencià alacantí, «encara que es troba en recessió pertot arreu entre els jòvens». És més, en la darrera part del qüestionari als alumnes es feia la següent pregunta als enquestats amb l'objectiu de saber si els xiquets conserven la diferenciació de gènere del sufix *-ista* típica del bloc occidental.

Com se diu lo metge que mira els ulls?

Del total d'alumnes enquestats —del Montsià i del Maestrat—, únicament el 7 % manté la distinció de gènere (*oculist[e]*), mentre que el 67 % restant¹⁷³ tracta aquest sufix com a invariable pel que fa al gènere (*oculist[a]*). Així és que aquesta tesi avala amb dades el que apunten Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017).

Tanmateix, en el 100 % dels manuals escolars en què apareix aquesta terminació, tant catalans com valencians, només es vehiculen mots amb el sufix *-ista*, com ara *el dentista*, *el modista* i *el naturalista*.

---

¹⁷³ Així doncs, el 25 % restant dels enquestats no respon aquesta pregunta.

Normativament, la *Proposta* (1990 [1999³: 16]) considera admissible en l'àmbit general la distinció de gènere basada en la pronúncia¹⁷⁴ d'aquest sufix. Ara bé, aquest fenomen no apareix en *L'estàndard oral del valencià* i creiem que es deu al fet que l'AVL entén la distinció de gènere en aquest prefix com un element de la gramàtica, a diferència de l'IEC. Mostra d'això és aquest fragment de la GNV (2006b: 96):

Els substantius que tenen el sufix *-ista* per a designar tant el masculí com el femení (*un artista / una artista*) poden adoptar la terminació *-iste/-ista* per a distingir el masculí del femení (*un artiste / una artista*).

Per tant, aquesta concepció dels ens normatius es vehicula a través dels diccionaris institucionals, entre d'altres publicacions. Per exemple, si busquem el mot *oculista* al DIEC, veiem, més avall, com només apareix la forma acabada amb *-a*:

oculista

m. i f. [LC] [MD] [PR] [OFTALMÒLEG, OFTALMÒLOGA.](#)

Imatge 5. Entrada del substantiu *oculista* al DIEC

En canvi, el DNV aplega les dos opcions: la invariabilitat del mot *o*, per contra, la diferenciació de gènere a partir de la terminació *-iste* per al masculí, tal com es mostra en aquesta imatge:

oculista (o oculiste -a) [okulísta]

m. i f. PROF./MED. [Oftalmòleg.](#)

Imatge 6. Entrada d'*oculista* al DNV

Consegüentment, hem d'entendre que, per a l'AVL, les formes amb *-iste* són pròpies de la llengua estàndard —tant en l'oralitat com en l'escriptura. Realment, però, cal parar atenció al que anota Beltran (2010: 60), ja que la publicació, el 2006, de la GNV i del DNV va suposar l'acceptació de l'ús variable d'aquest sufix, que «fins aleshores [eren] percebudes com a pròpies dels usos informals» i, consegüentment, no

¹⁷⁴ És més, l'IEC, en la GIEC (2016: 163) afirma que «aquesta variació de gènere, corrent en la llengua parlada, no es reflecteix en l'escriptura». Es distancia, doncs, dels dictàmens de l'AVL publicats en anterioritat a la GIEC, això és, de la GNV (2006b) i del DNV (2014).

apareixien en la llengua escrita. Per tant, l'arraconament de les formes valencianes genuïnes en l'oralitat pot ser conseqüència d'aquest fet. Així, és necessari esperar a veure si, en un futur, les editorials empen les solucions amb *-iste* per al masculí i, a la llarga —per influència dels manuals—, les adopten els mestres.

Un altre tret que el tortosí comparteix amb tot el bloc occidental és l'obertura de la /e/ en [a] dels segments *ei-*, *em-*, *en-*, *es-*, *et-*, *in-*¹⁷⁵ en posició inicial.

Si comencem per les escoles catalanes, el 64 % de docents objecte d'estudi combina les realitzacions amb *e* i *a* inicial. D'aquesta manera, en una mateixa gravació s'ha escoltat, d'una banda, [e]ncendre i [e]scola i, de l'altra, [a]nseyen i [a]stàs. Fins i tot, en l'enregistrament de l'escola de les Cases d'Alcanar, la mestra diu [as]plicació atès que la /e/, en posició inicial, tendeix a obrir-se també en el segment *ex-*. Com a exemple il·lustratiu d'aquesta heterogeneïtat proposem el cas de la tutora de l'escola de Mas de Barberans, que durant tota la sessió realitza amb *a* aquests segments — [a]nclavar, [a]stava—, però quan llig una activitat del llibre de text canvia i, influenciada per l'ortografia, realitza els mateixos segments amb *e*. Així doncs, les representacions gràfiques poden repercutir en les variants fonètiques:

Avui començo a [e]scriure aquest diari personal. [E]scric en el meu ordinador personal.

M2

La influència de les formes gràfiques en l'oralitat s'evidencia, també, en la gravació de la mestra de Godall: quan la docent llig un conte, documentem la variant [e]ixugar, mentre que en la resta d'enregistrament només apareixen solucions amb *a* inicial, com ara [a]scoltaran.

Seguidament, el 27 % de mestres catalanes realitza sempre l'obertura d'aquest segment inicial. Així, hem localitzat [a]nfadar, [a]nterra, [a]scolta i [a]smorzar, entre d'altres. Finalment, el 9 % de docents pronuncia sistemàticament *e* en aquests grups inicials: [e]ncarcarades, [e]sperança, [e]stà i [e]stacions. En conseqüència, la llengua oral s'ha adaptat a les convencions ortogràfiques.

---

¹⁷⁵ Massip (1989: 30) llista tots aquests grup inicials, si bé Navarro/Cubells (2010a: 385) indiquen que l'obertura es localitza sobretot en els segment *en-* i *es-*.

Respecte a les dades recollides en les escoles valencianes, en primer lloc, el 65 % de mestres no realitza l'obertura d'aquesta vocal. Per tant, localitzem solucions amb *e* inicial com [e]mportem, [e]ncerclant o [e]scriu. Convé, però, relacionar aquestes variants amb les poblacions d'origen dels docents. Concretament, sis tutors són de territoris en què es manté la realització amb *e* tancada com ara Castelló de la Plana, València, Sagunt i Lliria, tal com descriuen Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 27):

Trobem les pronúncies clàssiques [e]scola i [e]ntendre, que, junt amb la majoria de les comarques de Castelló, també es reprenen a les terres regades pel Vinalopó i a les planes del Túria. Tot sembla indicar que aquesta pronúncia és una conservació de la realització més antiga del català occidental.

La tutora de Canet lo Roig corregeix la pronúncia amb [a] d'un alumne que diu [a]ncisam i li indica, repetint la paraula, que ha de ser [e]ncisam. De fet, hem de tindre en compte que aquesta mestra és nascuda a Lliria, on, com acabem d'assenyalar, la realització tradicional és amb [e]. Per tant, esmena el xiquet perquè, segurament, desconeix que la forma genuïna de l'alumne està prevista en l'estàndard. Tot i això, seguint els conceptes assenyalats al capítol § 2. «Ecologia lingüística», és convenient que es respecten les expressions que els xiquets porten de casa. Tanmateix, la coincidència entre la solució de la mestra i la forma gràfica afavoreix aquest malentès. Carrera-Sabaté (2002: 75) ho subscriu respecte als alumnes del Segrià:

Aquest canvi de pronunciació de pretòniques ([a]>[e]) no és corregit pels mestres, sinó que, contràriament als exemples anteriors, es veu afavorit des de l'escola. Una explicació sembla ser decisiva per aquest comportament lingüístic: el poderós prestigi que s'atorga a les formes de la llengua escrita, i sobretot quan el marc de referència és el català. Efectivament l'ús de les formes de la llengua escrita en l'oralitat sembla proporcionar un estatus cultural superior als parlants, i, per això, el canvi [a] a [e] es veu incorporat progressivament per molts segrianencs que entren en contacte amb el català escrit, tal com exposo en els capítols d'anàlisi de la producció.

Per tant, de les dades que hem recollit es desprèn que aquest canvi lingüístic s'està produint també en les comarques —tant catalanes com valencianes— que s'estudien en aquesta investigació.

Ara bé, la resta de docents (5) que vehiculen la realització inicial amb *e* són nascudes en l'àrea tortosina, on, segons Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 27), ja són típiques les solucions amb [a]. Per tant, o bé aquestes ensenyants reben la influència de l'escriptura o bé del valencià central, geolecte amb més prestigi dins el País Valencià, per la capitalitat de València.

En segon lloc, el 28 % de docents articula indistintament aquests fragments en *e* i *a*: [a]nrecorda i [a]scolteu, però [e]ncara i [e]scolta. Així és que s'identifica el so amb la grafia, és a dir, els docents s'autocorregixen perquè creuen —erròniament— que una lletra de l'alfabet representa únicament un so. Altrament, és necessari insistir que tots els tutors són de l'àrea tortosina. Consegüentment, com acabem d'assenyalar a propòsit dels mestres no nascuts en àrea del valencià central, hi pot haver la pressió del dialecte hegemònic. I més encara, en aquests darrers casos, no hi ha, com en l'enregistrament de la mestra catalana de Mas Barberans, una base escrita, és a dir, els tutors no estaven llegint. Finalment, només en el 6 % de tutores es detecta la representació característica del tortosí, amb *a* inicial, durant tot l'enregistrament: [a]ntera't o [a]ntenc.

Una de les imatges del qüestionari que han contestat els alumnes dels tutors objecte d'estudi d'aquesta tesi doctoral corresponia a una ensalada. Amb la resposta dels xiquets es pretén resoldre dos qüestions: per un cantó, si fan servir la variant occidental *ensalada* (i no *amanida*) i, per l'altre, si es produeix l'obertura del segment inicial *o*, en canvi, se cenyeix l'oralitat a l'escriptura. Aquest darrer factor està estretament relacionat amb el que exposa Carrera-Sabaté (1995: 39):

L'escola es basa en models normatius, de vegades prescriptius, que operen per una doble via: d'una banda, en l'ensenyament de la llengua per part dels educadors, i, de l'altra, en el material de suport (llibres, diccionaris) que s'usa a l'escola i a casa.

Quant al resultat dels alumnes, el 57 % d'enquestats catalans anomena¹⁷⁶ *ensalada* el plat de menjar de la fotografia. Sobre la pronúncia, el 40 % diu [a]nsalada. La resta, el 17 %, o bé adqua la fonètica al model ortogràfic ([e]nsalada) o bé contestena amb la forma castellana. En relació amb les dades dels alumnes de les poblacions valencianes

---

¹⁷⁶ Vg. § 8.3. «Lèxic» per a totes les respostes obtingudes referents a aquest mot.

que s'analitzen en aquesta investigació, notem com tot i que el 59 % dels enquestats fa servir la variant occidental *ensalada* per a anomenar aquest plat amb vegetals, el 35 % de xiquets no manté la pretònica inicial i, per tant, diu [e]*nsalada*. Així, només el 24 % d'informants diu, com és típic en occidental, [a]*nsalada*.

També amb un doble propòsit, com amb la parella lèxica anterior, en l'enquesta dels alumnes tortosins també apareix la imatge d'un espill. En aquest supòsit, es busca quina forma lèxica fan servir els xiquets (*espill* o *mirall*) i, també, en el cas que els alumnes contesten amb la variant occidental, si hi ha obertura del segment inicial. El 77 % d'alumnes ebrencs emprà el mot tortosí *espill*. En canvi, només el 34 % del total conserva l'articulació genuïna ([a]*spill*). En conseqüència, el 43 % de xiquets diu [e]*spill*. El que és més interessant sobre aquests percentatges és que hi ha alumnes que s'autocorregixen, com aquest alumne de l'escola d'Alcanar:

És un [a]spill, ai! [e]spill dic.

E10

En aquest sentit, Bastardas (1996: 103) ja dibuixa aquest escenari:

Tot i, doncs, els esforços per part dels mestres de corregir les possibles diferències fonètiques dels seus alumnes respecte de la pronunciació considerada com a més apropiada per a l'estàndard, aquests poden persistir-hi —a causa de les dificultats articulatòries amb què es puguin trobar— i donar lloc, així, a una forma d'estàndard —planejada o no— amb característiques fonètiques pròpies, que pot habitualment arribar a ser vista com a normal i usual en aquella part del territori.

Com veiem, doncs, l'autor ja preveu que hi haurà directrius ordenades per les institucions acadèmiques que serà difícil d'implementar-les en els parlants de determinades àrees geogràfiques ateses la pervivència i la seua extensió.

Tanmateix, la renúncia a la realització tradicional és més accentuada entre els alumnes valencians ja que, per bé que el 71 % d'enquestats usa el mot *espill*, el 62 % d'aquests segueix la forma ortogràfica —per tant, diu [e]*spill*. Llavors, únicament el 8 % d'aquests alumnes manté aquesta peculiaritat fonètica ([a]*spill*).

Sobre l'ús lingüístic d'aquest fenomen —l'articulació com a [a] de /e/ en els segments inicials descrits més amunt— a l'escola, Buj Alfara (2003a: 127-128) denuncia:

L'Institut d'Estudis Catalans recomana en el nivell formal que els parlants occidentals se n'abstinguin de fer aquesta neutralització. En un altre àmbit, l'ensenyament, la gran majoria de docents ensenyen a l'alumnat la identificació so/grafia d'aquests segments inicials; per la qual cosa, cada vegada es generalitza més la pronúncia [e] [...] Aquest és el panorama a les comarques del Baix Ebre, Montsià i Terra Alta, però intuïm que esdevé el mateix fet al lleidatà¹⁷⁷. En aquest sentit, cal esmentar que en els escolars del català oriental no es produeix aquesta identificació so/grafia, ja que aquests segueixen articulant la vocal neutra, durant i després de l'escolarització; cosa que els escolars del català occidental arriben articulant *ai-*, *am-*, *as-* per acabar pronunciant *ei-*, *em-*, *es-*.

Com acabem de veure, la *Proposta* (1990 [1999³: 16]) dictamina que aquesta pronúncia amb *a* inicial dels grups¹⁷⁸ *en-*, *em-*, *es-* és admissible en l'àmbit general, però només en registres informals. Concretament, hem de tindre en compte que l'etiqueta *admissible*

pressuposa l'existència d'una altra forma —la pròpia i comuna—, sempre preferible, i dóna a entendre que la només admissible és simplement tolerada i que és aconsellable de reemplaçar-la per aquella en les situacions més característiques de la llengua estàndard.

IEC (1992 [1999³: 11])

A més, el fet de circumscriure aquest fenomen únicament en els registres informals en delimita notablement la realització, i el converteix en un tret connotat negativament i, per tant, condemnat a ser arraconat pels parlants.

Ara bé, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVI) considera que les realitzacions amb aquesta obertura són «pròpies del valencià estàndard» atès que és

---

¹⁷⁷ Recordem que Carrera-Sabaté (2002-231) estudia aquest canvi fonètic en la població (3-80 anys) d'Alguairó i Lleida i apunta que els alumnes entre 6 i 20 són els que produeixen menys formes amb *a*. Per tant, els resultats del present estudi coincideixen amb els de Carrera-Sabaté (2002).

¹⁷⁸ Creus/Romero (2005: 236) creuen que s'hi hauria d'afegir els grups *eix-* i *ex-*, ja que també es veuen afectats per aquest fenomen.

un tret típic de la majoria del bloc occidental i, per tant, genuí al País Valencià, àrea d'incidència de l'AVL.

De fet, si relacionem aquest paradigma amb el marc teòric d'aquesta tesi, notem com Haugen (1972d: 247) ja anticipa el domini de l'escriptura enfront l'oralitat. És més, avança que, fins i tot, és possible que l'ortografia arribe a transformar l'estàndard oral:

The permanence and power of writing is such that in some societies the written standard has been influential in shaping new standards of speech. This is not to say that writing has always brought them into being, but rather to say that new norms have arisen that are an amalgamation of speech and writing. This can of course take place only when the writing is read aloud, so that it acquires an oral component.

Com posen de manifest les dades que anirem analitzant al llarg d'aquesta investigació, l'estàndard difós tortosí es veu afectat per la força anivelladora de l'escriptura.

Una peculiaritat entre el tortosí i les comarques centrals del nord-occidental és la pronúncia de *a* àtona a final de mot com a *e* oberta com ara *botell*[ε] que, a hores d'ara, s'ha documentat a la Galera, la Sénia, Ulldecona, Càlig, Canet lo Roig, la Jana, Rossell, Sant Jordi, Sant Rafel del Riu i Traiguera. De totes aquestes poblacions, únicament les ensenyants d'Ulldecona, la Galera i Traiguera són naturals dels municipis en què treballen. Tanmateix, només hem documentat formes amb *e* oberta final en la tutora ulldeconenca, on hem sentit *llibret*[ε] i *xic*[ε].

A més, en les enquestes als alumnes de totes aquestes poblacions, únicament els informants de Traiguera i de Rossell conserven aquest tret. Així, hem sentit *co*[ε] i *llim*[ε]. Per tant, aquestes dades posen de manifest que és un fenomen que es troba en recessió, almenys en la llengua escolar.

A propòsit de la sanció normativa, la *Proposta* (1990 [1999³: 16]) determina que en els registres informals de l'àmbit restringit és admissible realitzar com a *e* oberta la *a* en posició final de mot. De la mateixa manera, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVI-LXVII) apunta que aquesta pronúncia és acceptable en l'àmbit territorial en què és pròpia. És per això que notem com la diferència principal entre les directrius dels dos

ens normatius és el registre. Això és, mentre que l'IEC circumscriu aquest fenomen als registres informals, l'AVL accepta la realització tortosina en totes les situacions comunicatives.

Una altra particularitat del bloc occidental és el tancament de la /o/ àtona en [u] quan va seguida d'una *i* o una *u* tònica. A més, també es produeix aquest fenomen en la pronúncia dels noms propis *J[u]sep* i *J[u]an* —a causa d'una palatalització— i, finalment, en els possessius àtons com ara *m[u]n* i *s[u]n*.

En les escoles catalanes objecte d'estudi trobem aquest tret en el 64 % de gravacions: *c[u]mplir*¹⁷⁹, *c[u]sir*, *J[u]sep* i *rec[u]llits* en serien uns exemples. Seguidament, el 18 % de les mestres barreja la realització tradicional amb l'articulació marcada en l'ortografia, és a dir, [o]. Així, hem localitzat en el mateix enregistrament *s[u]rtir* i *c[o]nill*, tot i que Massip (1989: 32) apunta que en tortosí «la majoria d'aquests casos alternen amb les formes amb *o*».

Pel que fa als centres valencians de les localitats de la M-TdS, el 41 % de docents realitza el tancament de la vocal, com veiem en *s[u]rtit*. D'altra banda, en el 23 % de gravacions hi ha paraules que són susceptibles de ser pronunciades amb *u*, però els docents les articulen amb [o]: *c[o]ixins*, *s[o]rtirà* i *t[o]ssir*. Finalment, en el 18 % d'enregistraments hi ha un ús indiscriminat d'aquest fenomen típic de l'occidental amb realitzacions en [o] com en el cas d'*oc[u]rreix*¹⁸⁰ i *c[o]nill*.

Si ens aturem en la pronúncia del mot *conill*, notem com en l'ALDC (mapa 1466. El conill) la realització amb *u* només se situa —de les poblacions objecte d'estudi d'aquest treball— en el punt d'enquesta 146, a Rossell. En totes les altres localitats de la M-TdS enquestades per l'ADLC (Mas de Barberans, Ulldecona, Rossell i Vinaròs) sempre s'ubica *c[o]nill*.

En les enquestes als alumnes de la M-TdS apareixia la fotografia d'uns coixins amb l'objectiu de saber si els xiquets conserven aquest tret de l'occidental¹⁸¹ i, per tant, diuen *c[u]xí* o bé diuen *c[o]xí*, i segueixen el model ortogràfic. Per un cantó, el 38

¹⁷⁹ Lacreu (1990 [2008⁸: 37]) considera aquesta pronúncia amb [u], en aquesta paraula, com una interferència del castellà.

¹⁸⁰ Tanmateix, *ocórrer* és un verb pur, és a dir, la forma correcta seria *ocorre*.

¹⁸¹ En el qüestionari dels alumnes també hem recollit formes com *m[u]ixó*, amb aquesta peculiaritat.

% d'alumnes enquestats catalans iguala la seua realització fonètica a l'ortogràfica, mentre que l'altre 37 % preserva la pronúncia característica amb *u*.

Per l'altre, el 42 % d'informants valencians fa servir la solució tradicional amb *u*, però el 26 % sobrant anivella la solució fonètica a l'escripta. Com veiem, els resultats extrets dels qüestionaris als alumnes tortosins no disten dels percentatges compilats dels mestres examinats. És més, a diferència del que succeeix en l'obertura dels grups inicials *es-*, *en-*, el tancament de la *o* en [u] no és corregit per les mestres, ans al contrari, ja que tant en el bloc d'ensenyants catalans com en el de valencians és un tret altament productiu (recordem-ho, el manté el 64 % de docents del Montsià i el 41 % de tutors valencians).

Tanmateix, la *Proposta* (1990 [1999³]) no preveu¹⁸² cap d'aquests fenòmens de tancament d'*o* en *u*. En aquests casos hem de suposar que no formen part de l'estàndard, per les raons adduïdes anteriorment. Per contra, en *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVI- LXVII) apareix aquesta solució genuïna de l'occidental i és reconeguda com una realització pròpia del valencià estàndard.

D'altra banda, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 56) determinen que en «els casos en què la reducció de [o] en [u] [...] correspongui a la pronúncia més freqüent en la veritat en qüestió es poden mantindre».

També és típic del tortosí el tancament de la /e/ en [i] quan està en contacte amb una consonant palatal (*s[i]nyor*). En el 55 % de les gravacions a les escoles objecte d'estudi del Montsià es localitza l'alternança entre la solució diftongada amb la segregació de la iod (*d[ej]xar*) i l'articulació palatal (*con[i]x[i]ment*). En canvi, el 27 % de docents catalans segueix la forma ortogràfica *i*, en conseqüència, no es produeix aquest tancament vocàlic (*d[ej]xa't*). En darrer lloc, únicament en el 9 % de gravacions es localitza la palatalització per aquest context (*ll[i]gir*).

---

¹⁸² Si bé la publicació de la GIEC és posterior a la recollida de dades d'aquesta investigació, és interessant afegir que aquesta obra de l'IEC considera «acceptable» el tancament vocàlic de la *o* àtona en *u* quan va seguida d'una *i* tònica —com és el cas que analitzem— o quan va precedida d'una consonant postalveolar, com ara *J[u]sep*, (GIEC, 2016: 49). La inclusió d'aquest fenomen en el corpus normatiu de l'IEC demostra la voluntat de la institució de corregir els buits que hi pot haver en altres publicacions, sobretot respecte a les qüestions d'altres dialectes diferents al català central.

En les escoles valencianes, el 53 % de docents barreja la pronúncia normativa i la tradicional, és a dir, *ll[e]git*, però *m[i]njar-me*, encara que el 35 % inclou aquest tret tortosí al seu model lingüístic dins de l'aula i, per tant, documentem únicament *s[i]xanta-cinc*. Amb tot, cal assenyalar que, en el cas del numeral, totes les vegades — tant al Montsià com al País Valencià— hem localitzat la pronúncia palatal com *s[i]xanta*¹⁸³.

En el qüestionari per a l'alumnat del territori objecte d'estudi apareix la imatge d'un burro menjant una pastanaga. Els xiquets havien de respondre com anomenaven aquell animal a l'aula i què estava fent. A través d'aquesta fotografia examinem la realització d'un tret fonètic (el pas de *e* a *i* per contacte amb una palatal) i dos de lèxics (els significants *burro* i *pastanaga*)¹⁸⁴. Respecte al fenomen fonètic, el 78 % d'alumnes catalans manté el tancament de *e* en *i* (*m[i]njar*), mentre que únicament el 16 % diu *m[e]njar*. Al País Valencià la pronúncia autòctona també és la més concorreguda amb el 52 % de respostes, si bé en el 36 % de l'alumnat no té lloc aquesta alternança vocàlica (*m[e]njar*).

Com veiem, la realització tradicional de *e* com a *i* té molta presència en les aules tortosines, tant entre el professorat com entre l'alumnat. A diferència del que ocorre en altres fenòmens —com, per exemple, l'obertura dels segments inicials *es-*, *en-*, etc.— no pareix que es veja afectat per la forma ortogràfica.

Tanmateix, la solució palatal és explícitament condemnada com a no recomanable per la *Proposta* (1990 [1999³:17]) i per *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVII).

Cal afegir que s'han localitzat altres mots en què la *e* es tanca en [i] a causa d'una assimilació vocàlica. Així, per un cantó, en la gravació de la mestra de Santa Bàrbara apareixen *r[i]p[i]tidor*, *s[i]ria* i *v[i]ritat*. Per l'altre, en l'enregistrament de l'ensenyant de l'escola 7 de Sant Carles de la Ràpita també hi ha la variant *v[i]ritat*. Pel que fa a aquesta darrera forma, és documentada per Beltran Calvo / Segura-Llopes

---

¹⁸³ Aquest mot és pronunciat amb la fricativa postalveolar sorda en posició inicial. Vg. § 1.1.2 «Consonants sibilants alveolars» per a una anàlisi detallada.

¹⁸⁴ Vg. § 8.3.8. «*Burro* i *ruc*» i § 8.3.36. «*Safranòria* i variants» per a les respostes dels escolars informants.

(2017: 154) en el territori tortosí. En aquest cas, Massip (1989: 31) assenyala que és un dels casos «no explicables» respecte al tancament de *e* en *i*. Ara bé, com veiem, aquest fenomen únicament es troba en aquests enregistraments, que només suposen el 7 % del total.

En qualsevol cas, la *Proposta* (1990 [1999³:16]) esmenta aquesta particularitat i la qualifica com a no recomanable. Per contra, aquest tret no apareix en les obres de l'AVL. De totes maneres, en l'entrada del mot *veritat* al DNV —per prendre com a exemple una de les variants localitzades— es mostra la pronúncia orientativa, sense l'assimilació, és a dir, *v[e]ritat*. D'aquí, s'infereix que la solució de l'estàndard oral no admet aquesta alternança vocàlica.

Un altre fenomen vocàlic que es localitza en aquesta àrea de transició és la síncope vocàlica en mots com ara *veritat* o *berenar*. Aquest tret només l'hem situat en les gravacions de les ensenyants d'Alcanar i Rossell (12 % del total), on s'ha documentat la forma *v[Ø]ritat*, considerada com a no recomanable per la *Proposta* (1990 [1999³:17]). Per contra, *L'estàndard oral del valencià* no emet cap judici sobre aquest fenomen. Per tant, consultem Lacreu (1990 [2008⁸: 32]), que recomana evitar aquesta elisió.

Finalment, hem cregut convenient afegir en aquesta secció la pronúncia dels adverbis *darrere* i *enrere* atès que en les gravacions dels ensenyants hem localitzat l'articulació incorrecta d'aquestes dos formes. Per un cantó, trobem la variant *darrer[a]* en el 17 % del total dels enregistraments, en particular, en les de les ensenyants d'Alcanar i de les escoles 12 i 16 de Vinaròs. Per l'altre, trobem *enrer[a]* en el 12 % del total del corpus. Aquestes realitzacions posen de manifest que les docents encara creuen (erròniament) que la forma escrita acaba amb *-a*¹⁸⁵. En realitat, les variants acabades amb *a* eren proposades per Fabra i van ser normatives fins al 1995, moment en què l'IEC va publicar el DIEC —on aquestes paraules ja apareixien amb *e* final. A més, aquesta creença es reforça per la solució fonètica oriental amb [ə]. Sobre

---

¹⁸⁵ Fabra va incloure al *Diccionari general de la llengua catalana* (1931) les formes *darrera*, *endarrera*, *enrera* i *rera*, amb *a* final.

aquest mot, Buj Alfara (2003a: 145) apunta que la forma genuïna¹⁸⁶ és *detràs*¹⁸⁷, ara bé,

alguns parlants, una mica més cultivats, comencen a utilitzar la forma *darrera*, amb [a] final, amb la consegüent imitació de la fonètica oriental. Si aquesta tendència no es redreça és previsible que *darrera* substituïska *detràs*, en comptes d'incorporar-se *darrere* o *rere*.

A propòsit de les interferències del castellà en els sons fonètics, hem recollit la pronúncia *tít[u]* en el 10 % del còmput global dels enregistraments. Tanmateix, també podem atribuir aquesta realització al fet que hi ha derivats d'aquest nom que s'escriuen amb *u*, com ara *titulació*, *titular* o *titulat*.

8.1.1.3. Diftongs

Pel que fa als diftongs, convé recordar que el tortosí comparteix amb la resta de parlars occidentals la diftongació de la *o* àtona en posició inicial absoluta, que es converteix en [aw]. En particular, els mots afectats per aquest fenomen van acompanyats de l'article al davant, com ara, *l'ovella* —és a dir, *la uvella*.

Sobre l'aparició d'aquest tret, en un 45 %¹⁸⁸ de les escoles catalanes s'han localitzat mots començats per *o* precedits d'un article femení, ja siga *una* —indeterminat— o *la* —determinat. D'aquests, el 36 % de les docents segueix la forma ortogràfica —i estàndard— com ara *l'[o]rella* i *després l'[o]brirem*. En canvi, el 9 % restant mescla les realitzacions diftongades amb les solucions amb *o* inicial. És a dir, trobem *l'[aw]lor* i *una [o]livera*.

Al País Valencià hem documentat mots començats amb *o* àtona en un 24 % dels enregistraments, això és, en quatre. D'una banda, el 12 % correspon a la tutora 13 de Vinaròs i a la de Traiguera, que diftonguen la *o* en posició inicial com ara *no faria [aw]lor* i *l'[aw]peració*. De l'altra, un 6 % representa la docent de l'escola 12 de Vinaròs, que alterna les variants inicials pronunciades amb [o] amb les que són amb

---

¹⁸⁶ Cf. amb § 8.4.18. «*Detràs*».

¹⁸⁷ L'autora apunta que la variant *detràs* «apareix ja documentada a l'edat mitjana, per la qual cosa som escèptiques quant a considerar-lo un castellanisme» (Buj Alfara, 2003a: 144).

¹⁸⁸ Per tant, en l'altre 55 % d'enregistraments no es localitza cap mot que es pugui veure afectada per aquesta particularitat.

[aw] com ara l'[aw]feguem i les [o]relles. Finalment, el darrer 6 % d'ensenyants no preserva aquest tret i segueix la forma ortogràfica com a les [o]velles.

De totes maneres, Massanell i Messalles (2012: 102) apunta que la causa del retrocés d'aquests trets dialectals

seria més la pressió de la llengua estàndard escrita que la pressió del model oral. Penso en aspectes fonètics, presents també en altres àrees, encara que potser amb no tanta difusió, com la palatalització del grup intervocàlic en (*cuina* > *cunya*), la diftongació de *o* àtona inicial (*orella* > *aurella*) o el tancament en *i* de vocals àtones anteriors (*senyor* > *sinyor*).

Així, encara que tot seguit indicarem que l'obertura inicial amb [aw] és condemnada en la llengua estàndard, podem afirmar que, en aquest cas, la forma gràfica condiciona la fonètica.

Tanmateix, en el marc de l'estàndard planificat aquestes solucions diftongades són considerades no recomanables en un registre estàndard tant per la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) com per *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVII).

També és característic del català occidental la reducció del grup QUA inicial a [ko] com ara [ko]ranta. Hem localitzat aquesta estructura en el 21 % del total de gravacions, sempre a partir del mot *quaranta* i en el 100 % dels casos es produeix aquesta simplificació: [ko]ranta. Com en el tret anterior, les obres prescriptives, la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) i *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVII) qualifiquen aquest fenomen com a no recomanable.

A més, en tortosí —com en valencià— el diftong /ew/ del verb *veure* es monoftonga en [o] i, per tant, tot el paradigma es fa a partir de l'arrel *vor-*.

A propòsit de les dades, si bé el 82 % de mestres catalanes estén la pronúncia tradicional a l'aula —això és, v[o]re—, un 36 % d'aquestes alterna aquesta realització amb la forma *vere*. En aquest sentit, Veny/Massanell (2015: 331) assenyalen que «la variant general en nord-occidental és *vere*». Concretament, documentem aquesta solució en les gravacions de les mestres de Santa Bàrbara, Godall i en la de l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita, totes naturals de les poblacions on treballen. Veiem, doncs,

que la forma local té cabuda en el model lingüístic de l'escola. També, un 9 % d'aquestes ensenyants alterna la pronúncia genuïna amb v[ew]re, és a dir, preserva el diftong que, d'altra banda, circumscriu la forma ortogràfica.

Finalment, el 18 % restant barreja la variant diftongada v[éw]re amb la pronúncia genuïna v[é]re o v[ó]re, és a dir, usa indistintament la forma estàndard que apareix en els registres escrits i la variant col·loquial tradicional, ja que aquestes tutores són de Lleida i Amposta, llocs en què aquest verb pren aquesta darrera solució amb [e], com hem indicat anteriorment.

En canvi, al País Valencià, el 95 % de tutors valencians difon la forma tradicional v[ó]re a l'aula. En particular, el 65 % dels ensenyants empra de manera exclusiva aquesta pronúncia. Per contra, el 18 % la permuta amb v[é]re. En darrer lloc, la solució diftongada v[éw]re apareix en el 12 % d'enregistraments: per un cantó, en la gravació de la mestra de Canet lo Roig, on conviu amb la pronúncia v[ó]re. Per l'altre, es documenta en l'enregistrament de la mestra de la Jana, on també es detecten v[ó]re i v[é]re.

Així les coses, la pronúncia del mot *veure* —o *vore*, com ara assenyalarem— és un dels punts divergents entre les acadèmies lingüístiques. És més, és interessant remarcar que l'IEC no inclou aquesta realització en l'apartat de diftongs en l'opuscle sobre fonètica de la *Proposta* (1990 [1999³]) sinó que apareix en el fascicle dedicat a la morfologia (1992 [1999³]). Siga com siga, la *Proposta* (1992 [1999³: 44-46]) qualifica la forma *vore* —i els derivats com *voré* o *voràs*— com a únicament admissible en els registres informals de l'àmbit restringit dels parlars valencians.

Per contra, aquest fenomen no s'esmenta en l'*Estàndard oral del valencià*, tot i que adduïm que aquesta absència es deu al fet que l'AVL considera l'esmentada monoftongació com un tret que té correlació en la forma ortogràfica. Dit d'una altra manera, segons l'AVL en la llengua escrita conviuen les variants *veure* i *vore*. Alhora, d'això es desprèn que la pronúncia amb *o* és acceptada en la llengua estàndard.

És per això que, tenint en compte la consideració com a solució morfològica, aquest tret es tracta, novament, a l'apartat de morfologia relatiu als infinitius, això és,

a § 8.2.2.1.1. «Infinitiu», on es remarca, també, la connotació —negativa— que ha rebut per part d’alguns sectors.

Finalment, no hi ha cap criteri en les obres normatives en relació amb la solució *v[e]re*. En canvi, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 60) afegeixen aquesta realització — juntament amb *v[o]re*— a l’apartat de formes «no aconsellables».

En un altre orde de coses, en tortosí —com en nord-occidental— *diumenge* es pronuncia *d[u]menge* o *d[o]menge*. Aquest mot només apareix en el 7 % del total d’enregistraments, i en les dos ocasions documentem realitzacions locals: d’una banda, sentim *d[u]menge* en la tutora de l’escola del Mas de Barberans i, de l’altra, *d[o]menge*, en la de Rossell.

Contràriament, en cap de les obres sobre l’estàndard oral de les acadèmies apareix l’orientació sobre aquest substantiu. Així i tot, en l’entrada d’aquesta variant al DNV es detalla la pronunciació recomanada:

diumenge [diwméndʒe] o [duméndʒe]

Imatge 7. Entrada de *diumenge* al DNV, amb la forma fonètica

D’acord amb la imatge de més amunt, hem de considerar que la solució *d[u]menge* és estàndard per a l’AVL. També trobem les diverses pronúncies d’aquest mot a Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 60), que judiquen com a formes no aconsellables les realitzacions monoftongades com ara *d[o]menge* i *d[u]menge*.

En darrer lloc, hem exposat que, en tortosí, les variants del present d’indicatiu del verb *haver* es pronuncien [áj] —*he*—, [ám] —*hem*— i [áv] —*heu*. Aquestes realitzacions es documenten en el 17 % del total de les gravacions.

Pel que fa a les orientacions de les acadèmies, només trobem la directriu sobre la primera persona ([áj]), que la *Proposta* (1992 [1999³: 27]) jutja com a no recomanable. D’altra banda, en cap obra de l’AVL s’esmenta la pronúncia d’aquesta forma verbal. Per consegüentment, hem de considerar que aquestes solucions són

únicament admissibles en els registres informals, segons l'IEC, i pròpies del valencià estàndard, si tenim en compte les directrius de l'AVL.

8.1.2. Consonantisme

L'apartat referent al consonantisme es divideix en set seccions segons el seu mode i el seu lloc d'articulació. Així, es classifiquen en: oclusives (§ 8.1.2.1.), sibilants alveolars (§ 8.1.2.2.), sibilants palatals (§ 8.1.2.3.), nasals (§ 8.1.2.4.), laterals (§ 8.1.2.5.), vibrants (§ 8.1.2.6.) i les formes de la preposició *amb* (§ 8.1.2.7.).

8.1.2.1. Consonants oclusives

En tortosí —com en els parlars nord-occidentals— en els grups de nasal o líquida seguits d'oclusiva aquesta darrera consonant no s'articula (*pon*[∅]).

És per això que en el 91¹⁸⁹ % de les escoles catalanes hem trobat aquesta realització sense l'oclusiva final: *mol*[∅] i *dolen*[∅], com passa en el cas de la mestra de Godall en la lectura d'un conte:

El cel se va obrir i San[∅] Pere li va apar[é]ixer¹⁹⁰.

M5

Per tant, aquest exemple és una mostra de l'adaptació del material didàctic a la realitat lingüística dels alumnes tot i que convé assenyalar que en català central tampoc es pronuncia l'oclusiva en aquest context. Això és, la solució tortosina coincideix amb la de la varietat amb més prestigi a Catalunya —i omnipresent als mitjans—. Així doncs, a diferència del que succeeix amb la no obertura dels segments *es-* i *en-* —en el vocalisme— en aquest fenomen la fonètica no s'arranja a les formes gràfiques de l'escriptura.

---

¹⁸⁹ A tall de recordatori, comentem que el 9 % restant fa referència a la tutora en la gravació de la qual no hem localitzat cap mot que es pugui veure afectat per aquest fenomen.

¹⁹⁰ És interessant remarcar com la mestra respecta el timbre de la *e* tònica, encara que l'accent gràfic indica que la vocal és oberta. Sobre la realització del vocalisme tònic, vg. § 8.1.1.1. «Vocals tòniques».

És pertinent remarcar que la idea de diasistematicitat que propugnava Fabra es manifesta en aquest fenomen ja que la pronúncia de la *t* final és genuïna únicament d'alguns parlars valencians. Polanco (1984: 119) ho resumeix:

El fet és que les gramàtiques de Fabra [...] tenen presents en diversos aspectes trets del valencià, l'occidental (curiosament prou oblidat) o el baleàric. Això era en part inevitable: en l'ortografia de les vocals àtones, de *b-v*, de *r*, de consonant més *t-d* finals.

Dit altrament per Deumert/Vandenbussche (2003: 460):

The writer's choice to conform to the orthographic standard norm appears to have constituted a different and far more ambitious practice than merely committing language to paper. Adoption of the written standard reflected an awareness of the sociolinguistic distinctions and identities which were transmitted through the institutions of a rapidly modernizing society.

Retornant a les dades, en els col·legis valencians objecte d'estudi, el 72 % dels docents silencia la darrera consonant d'aquestes seqüències, tot i que el 17 % l'articula com ara a *mol[t]* i *molestan[t]*, atès que provenen de la zona central del País Valencià —Llíria, Sagunt i València. De fet, la pronúncia d'aquest darrer fonema és una característica del valencià central (Veny/Massanell, 2015: 385).

Tenint en compte l'abast d'aquestes dos solucions —amb oclusiva i sense— la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) dictamina que ambdós són pròpies de l'àmbit general. Igualment, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXX) qualifica que és *acceptable* l'emudiment en els territoris en què aquest fenomen és genuí. En la introducció d'aquesta obra s'indica que «es consideren acceptables algunes realitzacions d'àmbit general que presenten una alteració respecte a la grafia o aquelles que són específiques d'un àmbit territorial reduït, dins del qual resulten plenament vàlides».

Suposem, doncs, que la realització preferible per l'AVL és l'articulació de la consonant final, ja que és la més estesa al País Valencià.

És més, en la pronúncia orientativa que apareix en les entrades del DNV sempre s'anota l'oclusiva final, com es veu tot seguit:

pont [pónt]

Imatge 8. Entrada de *pont*, amb la pronúncia orientativa

Per tant, l'ens de referència normatiu valencià segueix, en alguns fenòmens, el criteri de funcionalitat (Lamuela, 1987: 84), a partir del qual es prioritzen les variants amb més extensió en el seu territori d'actuació. En el cas que ens ocupa, doncs, la sensibilització de la consonant final.

D'altra banda, el mot *també* en tortosí —com en valencià— es pronuncia *tamé*, això és, se silencia la bilabial oclusiva sonora. Aquesta forma col·loquial ha estat sentida en el 45 % del total de gravacions, mentre que la realització amb l'oclusiva apareix en el 10 % del total. Sobre la presència d'aquest fenomen en la *Proposta i L'estàndard oral del valencià*, podria correspondre al percentatge de trets que no s'inclou a les obres normatives atès que són formes que no alteren la llengua estàndard. A més, hem de tindre en compte que es tracta d'una particularitat de la llengua col·loquial i, com a tal, s'entén que no tinga cabuda en la llengua estàndard.

És per això que Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 63) assenyalen que la pronúncia sense la bilabial no és aconsellable en registres formals. Arribats en aquest punt, convé recordar que la tasca d'emprendre el pas de la llengua col·loquial i familiar a l'estàndard recau en l'escola, com sosté Bibiloni (1997: 28):

La llengua estàndard es cultiva a l'escola, on també s'aprèn si no és la varietat usada en família.

En un altre orde de coses, també és típica de la major part del bloc occidental la realització continuada dels grups *bl* i *gl* a l'interior de mot. Per aquest fet, en el 76 % del total de gravacions en què es documenta aquest grup es pronuncia d'aquesta manera en mots com *reblanix* i *regla*.

Si ens aproximem al model referencial proposat per les acadèmies, la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) assenyala aquesta solució com a pròpia de l'àmbit general, però ni

l'AVL ni Lacreu (1990 [2008]⁸) inclouen cap judici sobre aquest fenomen. Pel que fa a la pronúncia genuïna valenciana, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 166) apunten que el valencià no betacista —l'alacantí, el meridional i el mallorquí— i el valencià septentrional realitzen la *b* de manera oclusiva en tots els contextos, fins i tot en *po[b]le*.

És per això que en el DNV no s'anota, en el cas de la *be*, la realització amb l'aproximant en la pronunciació orientativa, ja que no és la més usual en valencià:

poble [póble]

Imatge 9. Entrada de *poble* al DNV amb la realització fonètica recomanada

Hem anotat que el tortosí és —com la resta del nord-occidental— un territori betacista, això vol dir que pràcticament s'ha perdut el so [v]. És per això que hem recollit en el 97 % del total de centres la realització de l'esmentat fonema, /v/, com a oclusiu bilabial sonor [b] com, per exemple, [b]aixell, [b]ergonya o [b]uitanta. En el qüestionari per als alumnes apareixen mots amb la fricativa labiodental sonora com ara *oliva*, *veure*, *vindre*, *vosaltres* i *vuit*. Com en el cas dels ensenyants, el 100 % de xiquets enquestats neutralitza la diferència entre [b] i [v] en [b]. D'acord amb això, sentim *oli[β]a*, *va [β]eure*, *van [b]indre*, [b]osaltres i [b]uit¹⁹¹.

Segons la *Proposta* (1990 [1999³: 17]), és pròpia de l'àmbit general aquesta confusió entre aquests dos fonemes. Contràriament, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXX) prescriu que, tot i que aquesta realització betacista és acceptable en la zona en què és característica, «és preferible mantindre l'oposició» ja que, excepte en el valencià central i en el tortosí, es preserva el fonema /v/ (Veny/Massanell, 2015: 383). Novament, doncs, es manifesta el criteri de funcionalitat en el corpus normatiu del valencià. Més encara, en aquesta decisió també s'evidencia el criteri d'historicitat, a partir del qual «es prefereixen les formes amb una tradició documental a les que són resultat d'innovacions més o menys recent» (Lamuella, 1987: 82). Així, s'advoca per

---

¹⁹¹ Cf. § 2.1.5.2. «Vuit o huit» per a comprovar les variants que els alumnes entren per a anomenar aquest numeral.

mantindre la distinció entre *v* i *b* en l'oralitat, que, tanmateix, és materialitzada en l'ortografia.

D'altra banda, ja hem indicat a § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS» que en el grup ortogràfic inicial *ps-* no es pronuncia la primera consonant. En les gravacions analitzades només s'ha recollit aquest aplec en l'enregistrament de la mestra d'Alcanar, això és, únicament en el 3 % del corpus d'estudi. En aquesta ocasió, no s'ha sonoritzat la consonant inicial, això és, *la [∅]sicòloga*.

Les acadèmies lingüístiques discrepen en la consideració d'aquest fenomen. Si bé la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) subscriu la pronúncia amb l'oclusiva inicial —i, per tant, condemna la solució de la mestra canareva—, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXX) recomana l'emudiment d'aquesta consonant i anota que la realització de la *p* de principi de mot és típica de registres «molt formals».

Un altre cas d'emudiment es troba en el mot *setmana*, on no s'elideix la *t* i no es gemina la eme, és a dir, trobem *se[m]ana*. Hem localitzat aquest mot en el 34 % del total d'enregistraments i sempre s'ha sentit [semána], amb simplificació consonàntica. Tanmateix, en la mestra de la Jana hem detectat la pronúncia de la *t* ortogràfica en aquest mot a l'inici de la gravació, malgrat que, vint minuts més tard, torna a emprar aquesta paraula i es produeix l'emudiment de l'oclusiva dental sorda [semána]. Creiem, doncs, que la sensibilització de l'oclusiva es deu als nervis de ser gravada ja que, quan es relaxa, pronuncia correctament aquest mot. Ara bé, això posa de manifest que la docent desconeix la diferència entre la forma escrita i la realització oral. Sobre la intrusió del model ortogràfic en l'oralitat, Deumert/Vandenbussche (2003: 457) comenten:

In other words, the spoken standard combines structural and lexical elements of two different linguistic systems and the precise origin of individual items remains diffuse.

Davant del dubte a l'hora de ser enregistrada, doncs, la mestra cedeix a la pronúncia suggerida en la forma ortogràfica.

Ara bé, les obres de referència normativa recomanen la supressió de l'oclusiva (IEC, 1990 [1999³: 17] i *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXII), si bé divergeixen

sobre la geminació de la eme: La *Proposta* (1990 [1999³: 17]) recomana la realització geminada [semmána] mentre que *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXII) pauta la realització simple [semána] i determina que la duplictat consonàntica és típica de registres molt formals.

Com veiem, hi ha una desavinença entre les autoritats lingüístiques, que mostrem d'una manera esquemàtica en aquesta figura:

	IEC	AVL
Registres informals	-	-
Registres formals	se[mm]ana	se[m]ana
Registres molt formals	se[mm]ana	se[mm]ana

Figura 9. Realització de la nasal en mots com *setmana* per les acadèmies

Com veiem, l'AVL distingeix entre la forma òptima per a l'estàndard i l'altra, reservada per a registres molt formals. A més, les opcions proposades per a la llengua estàndard difereixen.

Pel que fa a un altre tret del consonantisme, el tortosí manté la *d* intervocàlica en els grups -ATA i -ATOR, a diferència del que succeeix en valencià —en què es perd aquesta consonant. Comencem, en primer lloc, pel sufix -ATA.

En relació amb els centres catalans, només ens podem fixar en l'única mestra d'origen valencià, la de l'escola de les Cases d'Alcanar, natural de Castelló de la Plana, això és, en el 3 % del total del corpus. En el seu enregistrament es recull el manteniment d'aquesta consonant en mots com ara *control*[áðes] i *m'agr*[áða], tot i que en el seu geolecte es produeix la caiguda d'aquest so intervocàlic. Això no obstant, durant l'entrevista, comenta que ha anat modulant el seu discurs oral, atès que sempre ha ensenyat en poblacions catalanes.

De la mateixa manera, en les realitzacions trobades en les gravacions de les escoles valencianes, el 39 % de docents conserva el grup -ATA, com per exemple a *agr*[áða] i *veg*[áða]. Sobta aquest percentatge, ja que totes aquestes mestres són originàries de poblacions en què aquesta consonant s'elideix, com ara Castelló de la

Plana, Sagunt i València (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 109). Per tant, hem de relacionar aquesta realització amb el coneixement de l'estàndard o amb la influència del codi gràfic.

En canvi, en l'altre 33 % d'enregistraments hi ha la caiguda de la consonant intervocàlica com ara en *alç[à]* i *veg[à]*. Si intentem establir un vincle entre l'origen del tutor i la realització detectada en la seua gravació, ens adonem que hi ha, en la majoria d'ocasions, una correlació clara entre el lloc de naixement i la variant recollida en les gravacions.

Per un cantó, els ensenyants provinents de les altres zones del País Valencià haurien d'elidir la *d* intervocàlica ([agrà]), cosa que succeeix en els mestres de les escoles 14 de Vinaròs, Cervera del Maestrat i el centre 26 de Benicarló —naturals de Castelló de la Plana, la Vall d'Uixó i Lliria, respectivament. Per l'altre, hem localitzat l'elisió d'aquesta consonant del grup -ATA en la mestra del centre 13 de Vinaròs ([alsà]), nascuda a Cincorres (Ports). Segons Gimeno Betí (1994: 59), aquest municipi dels Ports forma part de la zona de «vacil·lació» entre la conservació i la caiguda de la *d* intervocàlica procedent d'aquests grups llatins.

Llavors, podem assumir que és una realització genuïna de l'ensenyant d'aquesta escola vinarossenca. Finalment, hi ha dos mestres nascudes a Vinaròs que tampoc conserven aquesta consonant ([beyà]) i, a partir de Gimeno Betí (1994: 59), confirmem que la capital del Baix Maestrat se situa en la zona de caiguda d'aquest element. Així, segons aquest autor, «les localitats costaneres no mantenen aquesta /d/ intervocàlica provinent del grup llatí -ATA, sense que això no signifiqui que n'hi haja exemples en què, certament, es mantinga».

En darrer lloc, el 5 % correspon a la docent de Morella —nascuda en aquesta localitat— que barreja les solucions en què apareix aquesta consonant amb d'altres en què ha caigut (*veg[áða]*, però *vespr[à]*). Morella —com Cincorres— també se situa en la zona de vacil·lacions d'aquest fenomen, que Gimeno Betí (1994: 59) ja qualifica de «molt irregular».

Ara bé, les obres de referència normatives condemnen l'emmudiment de la consonant. D'una banda, la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) judica com a no recomanable la caiguda de la *-d-* intervocàlica en mots com *vespr[à]*, típica dels parlars valencians. De l'altra, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXII) exposa que l'elisió és molt generalitzada en el valencià col·loquial, però considera¹⁹² que les formes pròpies del valencià estàndard són acabades amb *-ada*.

Quant al grup *-ATORE*¹⁹³, l'hem localitzat en el 17 % d'enregistraments de les escoles valencianes a través de les paraules *menjador*, *mocador* i *treballador*. La primera prové de la gravació de la mestra de l'escola 15 de Vinaròs, nascuda a València, i, les altres dos, de l'enregistrament del tutor de Cervera del Maestrat. En cap de les ocasions s'ha emmudit l'oclusiva /d/, per tant, hem sentit *menj[aðór]*, *moc[aðór]* i *treball[aðór]*. Veny/Massanell (2015: 297) indiquen que tant en valencià septentrional com en valencià central hi ha vacil·lació en la realització/emmudiment de la consonant oclusiva d'aquest grup. Per tant, no podem confirmar si els dos docents mantenen la *-d-* intervocàlica perquè no es perd en el seu geoelecte o bé perquè saben que la pèrdua d'aquesta consonant no és un tret propi de l'estàndard ja que tant la *Proposta* (1990 [1999³: 18]) com *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXX) esmenten com a no recomanable la pèrdua de la consonant intervocàlica.

També hem anotat que la *ge* s'emmudeix davant de [w] en mots com *aigua*, *igual* o *guardar*. Aquesta elisió l'hem detectat en el 52 % del total de gravacions, en *ai[w]a*¹⁹⁴, *i[w]al* i *[w]ardar*. Per exemple, sentim:

On vas [w]ardar lo llibre de Moha?

M12

---

¹⁹² Malgrat que aquesta obra no estableix una jerarquia entre les formes admissibles i recomanables, situa el manteniment de la consonant, en aquest cas, en la redacció principal, mentre que, tot seguit, en una nota titulada *Observació* i en una mida inferior de la lletra, s'explica que és un tret molt estès del valencià col·loquial. D'una manera similar, la GIEC empra la mateixa fórmula a l'hora de presentar les diverses variants de la llengua.

¹⁹³ Recordem que Gimeno Betí (1997: 16) situa la isoglossa entre el tortosí septentrional i meridional en el manteniment/pèrdua la /d/ provinent d'aquest grup llatí.

¹⁹⁴ De fet, el mot *aigua* presenta dos trets tortosins. D'una banda, l'obertura de la *a* inicial en *e* oberta, que ja hem explicat a § 1.1.2. «Vocals àtones» i, de l'altra, l'emmudiment de l'aproximant velar sonora. Amb aquests canvis, la pronúncia genuïna del tortosí seria [éjwa], per més que cap dels dos fenòmens forma part de l'estàndard oral proposat per les acadèmies.

Per contra, en un altre 10 % es manté l'oclusiva en aquestes paraules. Pel que fa a la consideració normativa d'aquest fenomen, tant la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) com *L'estàndard oral del valencià* (2006c: lxx) condemnen l'emudiment de la consonant en aquest context.

Finalment, hem anotat que, en tortosí, en el diminutiu d'alguns mots com ara *clau*, *creu*, *ou* o *peu* la darrera vocal es converteix en aproximant ([β]): en el corpus d'estudi hem documentat el diminutiu de *creu* en el 10 % del total d'enregistraments —això és, en tres mestres. En concret, dos ensenyants diuen *cre[w]eta*, mentre que la tercera difon *cre[β]eta*.

Pel que fa a les obres normatives, ni l'IEC¹⁹⁵ ni l'AVL esmenten aquest tret. Així i tot, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 63) situen fora de l'estàndard aquesta peculiaritat.

8.1.2.2. Consonants sibilants alveolars

Respecte a les consonants sibilants alveolars, en tortosí el grup *-tz-* es pronuncia [z], és a dir, *organi[z]ar* —tret que comparteix amb el valencià. En les lliçons analitzades únicament hem documentat aquest segment en el 7 % del total del corpus d'estudi, concretament, en el centre de Santa Bàrbara i en l'escola 13 de Vinaròs. En ambdós casos es manté la realització tradicional. Per exemple, la mestra del col·legi ebrenc diu:

Lo romer s'utili[z]a per a fer oloreta als plats.

M3

En aquest cas, la *Proposta* (1990 [1999³: 18]) judica la solució tortosina com a pròpia de l'àmbit general —juntament amb la pronunciació [dz]— i anota que és característica dels parlars valencians¹⁹⁶. Per la seua banda, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: lxx) proposa com a solució estàndard la realització típica valenciana, això és, la fricativa, que coincideix amb la forma tortosina.

---

¹⁹⁵ Tanmateix, la GIEC (2017: 71) resol aquest buit i qualifica les formes tortosines com a no acceptables en els registres formals.

¹⁹⁶ Amb la publicació de la GIEC (2017: 58) s'ha precisat més l'àmbit d'extensió d'aquest fenomen i, en lloc d'anotar que és només típic dels parlars valencians, ara s'anota que la realització amb [z] és genuïna dels parlars occidentals i baleàrics.

Sobre el grup ortogràfic *-sc-*, típic en les formes del present de subjuntiu i de l'imperatiu dels verbs incoatius de la tercera conjugació en tortosí, s'ubiquen tant les formes amb el segment /ʃ/ com amb /s/.

En el corpus d'estudi només hem localitzat *crei[ʃ]que*¹⁹⁷ en l'enregistrament de la mestra de l'escola 13 de Vinaròs. Per tant, aquest fenomen apareix en el 3 % del total d'enregistraments.

Segona la *Proposta* (1990 [1999³: 18]), aquesta pronúncia —com també *sc*— és admissible en l'àmbit restringit, i apunta que és característica dels parlars occidentals. És per això que ens hem de preguntar quina seria la realització idònia d'aquesta forma per a l'àmbit general, atès que en el bloc occidental la variant estàndard d'aquesta variant verbal és *cresca*, com s'indica a la GNV (2006b: 247, 254, 257).

Un altre tret de tortosí és la palatalització de la *s* llatina en posició inicial i seguida de vocal palatal, com ara [ʃ]ixanta¹⁹⁸. Aquest numeral apareix en el 14 % del total del corpus d'estudi —és a dir, en quatre gravacions. Per un cantó, en tres dels enregistraments és pronunciat [s]ixanta, mentre que la darrera mestra realitza la palatalització inicial, això és, [ʃ]ixanta-tres.

Això no obstant, hem recollit altres palatalitzacions a final de mot en el 14 % del total d'enregistraments. Així, entre d'altres, sentim *pot[ʃ]*, *preparat[ʃ]*, *tot[ʃ]* o *xiquet[ʃ]*.

Ara bé, la palatalització és un fenomen considerat com a no recomanable per la *Proposta* (1990 [1999³: 18]). Quant a *L'estàndard oral del valencià* (2006c), aquesta obra no fa cap comentari sobre el canvi de fricativa a africada en posició inicial, però Lacreu (1990 [2008⁸: 140]) indica que la palatalització inicial d'aquest mot és «acceptable en registres poc formals». Per tant, suposem que es refereix als registres informals, que se situen dins de l'estàndard. Tanmateix, *L'estàndard oral del valencià*, (2006c: LXXI) condemna la palatalització del grup *-ts* en posició final en mots com *molt[ʃ]*.

---

¹⁹⁷ La mestra empra el morfema *-e*, típic de la zona objecte d'estudi. Vg. § 8.2.2.6.2. «Segona i tercera conjugació».

¹⁹⁸ A § 8.1.1.2. «Vocals àtones» hem anotat que el tancament de *e* en *i* per contacte amb una palatal és un fenomen molt productiu en tortosí.

Seguint amb les sibilants alveolars, creiem que és interessant examinar, en els centres valencians, la realització de la esse entre vocals ja que, com apunten Veny/Massanell (2015: 290), en valencià central totes les sibilants sonores conflueixen amb les sordes corresponents.

Tot i que en tortosí es mantenen les sibilants sonores, algunes mestres del País Valencià provenen de la zona central d'aquest territori, en què s'ubica la capital, València. Concretament, en aquesta secció¹⁹⁹ ens fixem en el pas de la fricativa alveolar sonora a fricativa alveolar sorda, com per exemple en *ca[z]a*, que en valencià central es pronuncia *ca[s]a*.

Pel que fa a Catalunya, el 100 % de les mestres manté —com és genuí— la sibilant sonora com, per exemple, a *els me[z]os* o *les de[z]enes*. De la mateixa manera, als centres del País Valencià, el 44 % conserva el fonema sonor en aquesta posició: *cami[z]etes* i *co[z]es*. Tots aquests ensenyants provenen de l'àrea geolectal del tortosí o del valencià septentrional —hi ha un mestre que és de la Vall d'Uixó. A més, el 5 % restant²⁰⁰ alterna la realització sorda amb la sonora —*ale[s]hores*, però *fra[z]e*.

En canvi, el 39 % ensordeix la sibilant en posició intervocàlica, com ara, *co[s]es* o *sorpre[s]a*. Si ens fixem en l'origen d'aquestes tutores, l'ensenyant del centre 15 de Vinaròs, la de l'escola de Canet lo Roig i la del col·legi 26 de Benicarló són de poblacions que pertanyen a l'àrea del valencià central —València, Sagunt i Lliria, respectivament.

Això no obstant, amb referència a les altres docents que ensordeixen aquest so, no podem establir una relació directa entre la zona dialectal d'on provenen i l'àrea d'existència d'aquest tret ja que les mestres de l'escola 12 de Vinaròs, la de Morella, la de Càlig i la del col·legi 27 de Benicarló són naturals de Vinaròs, Morella, Benicarló i Castelló de la Plana, respectivament. En aquestes localitats no es confonen aquests sons (Veny/Massanell, 2015: 383).

---

¹⁹⁹ Vg. § 8.1.2.3. «Consonants sibilants palatals» per a la realització de l'africada postalveolar sonora (*via[dʒ]e*) com a sorda (*via[tʃ]e*).

²⁰⁰ Aleshores, aquest tret no ha aparegut en l'11,5 % de gravacions dels tutors valencians.

Una de les imatges en les enquestes als alumnes era la d'una rabosa, tot i que només el 14 % dels xiquets valencians empra aquesta variant. Ara bé, la totalitat d'aquests informants pronuncia *rabo[z]a*. De la mateixa manera, també hi ha la imatge d'un fesol, forma que usa el 8 % d'alumnes valencians i, en tots els casos, es pronuncia amb la sibilant sonora, és a dir, *fe[z]ol*. Per tant, no hi ha influència de la realització sorda del valencià central ni, tampoc, del castellà.

Aquest tret genuí del valencià central és proscrit tant per la *Proposta* (1990 [1999³: 18]) com per *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI).

Per contra, en tortosí es produeix el fenomen contrari: això és, la pronúncia de les sibilants alveolars sordes en sonores com en *mi[z]ió*. S'han trobat exemples d'aquesta sonorització en el 17 % del corpus d'estudi. Òbviament, en cap dels casos es tracta de docents provinents de la zona del valencià central. Així, per exemple, s'ha documentat *la poete[z]a* o *cloi[z]es*. En aquests casos, a diferència del que ocorre en multitud de fenòmens, no hi ha influència de l'ortografia, que, d'altra banda, inferiria en la realització estàndard.

Anàlogament al canvi de sonorització típic de la zona central del valencià, les obres de les acadèmies, la *Proposta* (1990 [1999³: 18]) i *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) condemnen la realització sonora de la sibilant alveolar sorda.

8.1.2.3. Consonants sibilants palatals

En català occidental la sibilant palatal sorda en posició inicial i postconsonàntica s'articula africada. Per tant, trobem, per exemple, *[tʃ]ic* i *pun[tʃ]a*.

Si ens fixem en les dades aplegades, el 93 % del total de mestres —tant de Catalunya com del País Valencià— empra sempre la solució africada. D'una banda, a començament de paraula trobem *[tʃ]iquet* —amb els seus derivats— *[tʃ]ocotet* i *[tʃ]ics*. De l'altra, en posició postconsonàntica hi ha *pan[tʃ]a*, *car[tʃ]ofa* i *engan[tʃ]ats*. El 3 % restant correspon a la mestra de la Sénia, nascuda a Lleida, que pronuncia fricativament la sibilant palatal sorda. Així, diu *[ʃ]ar[ʃ]es* i *pan[ʃ]a*. Al llarg de l'anàlisi hem anat posant de manifest que aquesta docent vehicula solucions fonètiques al·lòctones a la seua àrea geolectal —això és, la nord-occidental—, que són

característiques, d'altra banda, de la zona del català central. Novament, es posa de manifest la permeabilitat, subratllada per Sistac (1992, 1998a, 1998c), de les comarques centrals del nord-occidental a les formes estàndard del català central. Tanmateix, com assenyala Costa Carreras (2001: 53), s'hauria d'ensenyar el polimorfisme present, també, en la fonètica:

L'ensenyament de la llengua hauria d'incorporar el fet que en certs aspectes de norma —de fonètica, de morfologia, de sintaxi i de lèxic— les obres normatives recullen una certa variació i estan subjectes elles mateixes a la variabilitat.

D'altra banda, a les enquestes als alumnes hi havia una fotografia d'una rajola de xocolata. Aquesta imatge ens pot donar informació de tres fenòmens: en primer lloc, si es manté el vocalisme àton occidental ($x[o]c[o]lat[e]$); en segon lloc, si es conserva la realització africada a l'inici del mot ($[tʃocolate]$) i, finalment, quina variant empren els xiquets tortosins (*xocolate* o *xocolata*). Pel que fa a la segona particularitat, en el 100 % d'alumnes enquestats —tant ebrencs com valencians— es localitza la pronúncia amb el so africacat postalveolar sord.

De fet, la *Proposta* (1990 [1999³: 18]) determina que la realització africada és «pròpia de l'àmbit general». Per contra, *L'estàndard oral del valencià* no esmenta aquesta característica atès que la solució africada és l'única que es localitza en l'àmbit d'actuació de l'AVL. Mostra d'això és que, tal com veiem a continuació, en el DNV només apareix la forma fonètica valenciana —i de la resta de bloc occidental:

panxa [pántʃa]

Imatge 10. Entrada de *panxa* al DNV amb la pronúncia orientativa

És interessant remarcar que, a diferència del que passa en altres trets idiosincràtics del català occidental com ara en el vocalisme àton, aquesta peculiaritat no es veu plasmada en l'ortografia. Això no obstant, és tasca dels docents ensenyar els diferents sons que representa la grafia x.

Encara, seguint amb l'ordre palatal, hem indicat que és característica del tortosí, així com també de tot el bloc occidental —excepte del valencià central— la

pronúncia africada [dʒ] del so sibilant palatal sonor [ʒ]. Als centres ebrencs, el 91 % de les mestres conserva la realització tortosina, és a dir, trobem [dʒu]sep²⁰¹ i m[i]n[dʒ]arse²⁰². El 9 % restant de les docents alterna la pronunciació africada amb la fricativa — típica dels parlars orientals, encara que també ve marcada per l'ortografia. En particular, trobem el [dʒ]oc, però corre[ʒ]irem.

Al País Valencià, el 55 % dels docents també preserva la pronúncia genuïna en mots com ara a[dʒ]udes o [dʒ]ermana. Tanmateix, el 22 % fa servir la realització fricativa, això és, ll[eʒ]irà²⁰³ o ll[iʒ]int. En aquest sentit, Lacreu (1990 [2008⁸: 41]) ja posa de manifest que

tot i l'existència de grafies diferenciades, en valencià cal pronunciar exactament igual, com africades /dʒ/, les grafies simples (*j*, *g*) i les dobles (*tj*, *tg*).

Ara bé, tal com descriuen Veny/Massanell (2015: 288), en territori valencià trobem una altra realització:

A l'extrem nord del subdialecte [valencià septentrional] existeix la fricativa prepalatal sonora /ʒ/ en posició intervocàlica, realitzada fonèticament com a [jʒ], és a dir, amb segregació de iod. Cal remarcar que es troba fins i tot en paraules que a la resta del domini lingüístic conserven l'africada prepalatal sonora /dʒ/, ja que habitualment aquesta no es va desafricar en posició intervocàlica posttònica: [fejʒe] 'fetge', [biajʒe] 'viatge'.

És per això que hem trobat pronúncies del tipus *ima*[jʒ]e —però, *me*[ʒ]e— en l'enregistrament de la tutora del centre 16 de Vinaròs —originària de Morella— i *forma*[jʒ]e en la gravació del mestre de Cervera del Maestrat —natural de la Vall d'Uixó. Per contra, documentem la forma *salva*[ʒ]es en l'enregistrament de la mestra 13 de Vinaròs, que és nascuda a Cinctorres (Ports), on també és genuïna la solució amb [jʒ] (Cot Ardévol, 2008: 125). El que és curiós sobre la fricativa prepalatal és que

---

²⁰¹ Vg. § 8.1.1.2. «Vocals àtones» sobre el tancament d'aquesta vocal en [u].

²⁰² Notem un altre tret típic tortosí, el tancament de *e* en *i* pel contacte amb una consonant palatal. Vg. § 8.1.1.2. «Vocals àtones».

²⁰³ Aquest exemple és d'allò més il·lustratiu ja que la forma ortogràfica influeix en dos trets tortosins: la grafia *g* es pronunciació com a [ʒ] i, consegüentment, no hi ha tancament de la /e/ en [i], ja que no hi ha el so palatal [dʒ].

Pradilla (1993), en la seua tesi doctoral, ja radiografia, sobre Benicarló, el canvi lingüístic en la posició intervocàlica de l'ordre palatal sonor (-/ʒ/-, -/dʒ/-).

D'altra banda, el 5 % de tutors alterna la solució sonora amb la sorda. En particular, fa referència a la mestra 26 de Benicarló, tot i que és natural de Lliria —zona del valencià central. És per això que sentim [dʒ]uga, però [tʃ]oc. Per tant, ja siga per influència de l'entorn de l'escola en què treballa —això és, també, de la llengua que els xiquets porten de casa— o perquè sap que la pronunciació apitxada no és acceptada per l'estàndard, la mestra adopta la realització sonora.

Finalment, un altre 5 % correspon a la tutora 15 de Vinaròs nascuda a València, que, com és típic del parlar central valencià, ensordeix les fricatives. De manera que hem localitzat *men[tʃ]ado[r]* i *[tʃ]uga[r]*. Com veiem, com és tradicional en el geolecte de l'ensenyant, també sensibilitza les vibrants finals.

En el qüestionari de l'alumnat dels grups objecte d'estudi surt una imatge de joguets amb l'objectiu de, per un cantó, descobrir quina variant empren per a designar aquests objectes (*joguets* o *joguines*²⁰⁴) a l'aula i, per l'altre, saber quin so hi ha al començament del mot. Això és, si pronuncien [dʒ]oguet o [ʒ]oguet. Les dades mostren que el 100 % de l'alumnat enquestat que ha fet servir un dels dos significants proposats per a anomenar *joguets* usa l'africada a principi de mot. Per tant, hem sentit [dʒ]oguet i [dʒ]oguina. És més, han mantingut el so tradicional en l'apropiació del mot nou *joguina*. Per tant, l'alumnat adopta una forma al·lòctona —si bé és prestigiada pel món educatiu—, però hi conserva les característiques fonètiques de la seua varietat.

Pel que fa la prescripció normativa, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) considera que són pròpies de l'àmbit general les dos pronúncies i especifica que la fricativa és predominant en els parlars orientals, mentre que l'africada ho és en els occidentals. En canvi, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) apunta únicament la pronunciació africada d'aquestes grafies. Per tant, no fa cap esment sobre la solució fricativa, a que, d'altra banda, no és típica de cap geolecte valencià.

---

²⁰⁴ Vg. § 8.3.24. «Joguet i juguina».

A § 8.1.1.2. «Consonants sibilants alveolars» hem dit que el tret més característic del valencià central és l'ensordiment de les sibilants sonores. En aquesta secció ens centrem en la realització apitxada ([tʃ]) del so sibilant prepalatal sonor ([dʒ]). El 17 % de mestres valencianes —les de les escoles 15, 21 i 26— són nascudes a l'àrea central d'aquest dialecte, concretament a les ciutats de Lliria²⁰⁵, Sagunt i València. És per això que en les gravacions d'aquestes tres tutores apareix aquesta particularitat típica del valencià d'aquestes localitats. Si ens fixem en les realitzacions en aquest context, aquest fenomen es produeix en mots com *men[tʃ]ado[r]*²⁰⁶, *[tʃ]uga[r]* i *[tʃ]unts*. Per tant, aquestes tres ensenyants mantenen els trets més característics del seu geolecte tot i que, com hem vist, no són admesos per les autoritats acadèmiques. Això és, tant la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (1990 [1999³: 19]) com *L'estàndard oral del valencià* (2006c: lxxi) condemnen aquesta realització sorda.

Amb referència a la pronúncia dels mots *jo* i *ja*, hem documentat que en tortosí s'articulen [jó] i [já]. Buj Alfara (2001a: 8) posa de manifest que aquest és un dels trets que els alumnes canareus —i ho fa extensiu a tot el territori tortosí— ja han substituït per la fricativa palatal sonora, o siga, per [ʒó] i [ʒá].

En les escoles catalanes, el 73 % mestres pronuncia [jo] i [jo]²⁰⁷, mentre que el 18 % restant barreja les realitzacions amb *i* i amb l'africada postalveolar sonora. Així, trobem [jo] i [dʒo] en la mateixa gravació. És ben il·lustratiu el cas de la mestra de Godall, ja que en la seua gravació es distingeixen dos parts. En la primera, la tutora llig un conte als alumnes que està escrit a partir de les formes estàndards del català oriental. Així, trobem *em diguis, llegeixo o possessin*²⁰⁸. A més, la mestra imita oralment les formes ortogràfiques, és a dir, pronuncia [dʒa] i *pe[r]dre*. Per tant, l'ortografia condiona²⁰⁹ la lectura, això és, l'ortoèpia. Som davant d'un cas, doncs,

---

²⁰⁵ Acabem de comentar que aquesta tutora alterna la pronunciació sonora —que és la forma dels alumnes— amb la sorda.

²⁰⁶ Com veurem a § 8.1.2.6. «Consonants vibrants», aquestes mestres també preserven la ròtica a final de mot.

²⁰⁷ Tal com hem assenyalat a l'inici de la tesi, Grau (2004: 143) assenyalava que en l'acte comunicatiu a l'aula es documenten les formes referents a la primera persona del singular i plural. Vegem, doncs, l'alt percentatge de presència d'aquestes variants en les gravacions.

²⁰⁸ A § 6. «Estandardització i situació sociolingüística de la zona tortosina» hem anotat els títols de publicacions (contes, àudios) en què s'usen les formes estàndards tortosines.

²⁰⁹ Com hem assenyalat anteriorment, succeeix el mateix, d'una banda, amb l'obertura en [a] dels segments *es-*, *em-*, *en-*, *ei-*, *et-* i *in-* ([a]scric) i, de l'altra, en el tancament de la *o* en [u] seguida de *i*

d'ultracorrecció fonètica causat pel desconeixement de les formes estàndards que, de fet, preveuen la solució tortosina. Això no obstant, hi ha altres paraules de la narració que sí que les llig amb la fonètica genuïna occidental, com ara, *desapar[é]ixer* —tot i que al conte és grafiat amb l'accent obert— o *San[Ø] Pere* —on silencia l'oclusiva final encara que està escrita.

D'una manera similar, trobem que en l'enregistrament de la tutora de Freginals tot el grup canta dos cançons ans de començar la lliçó. En la primera, se sent com tant la mestra com els alumnes diuen:

Bon dia a t[u]thom²¹⁰, bon dia [dʒ]o us vull dir!

M6

Així, encara que no hi ha cap suport sonor que marque la fonètica, la tutora canta —i, per tant, difon i ensenya als alumnes— les variants fonètiques orientals. Finalment, hi ha un 6 % que només empra les formes amb l'africada. De la mateixa manera, al País Valencià el 83 % de docents usa les formes [j]o i [j]a, enfront del 6 % que diu [dʒ]o. Per exemple, sentim:

[j]a hem donat lo dels agraïments.

M24

Segons la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) tant la pronúncia fricativa com la semiconsonant són pròpies de l'àmbit general. Per contra, no es refereix a la solució africada ja que, com hem apuntat, és fruit de la confusió entre so i grafia. En canvi, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) anota únicament la realització amb la semivocal com a pròpia del valencià estàndard i no fa cap dictamen sobre la solució fricativa.

En darrer lloc, és característica de la majoria de varietats diatòpiques occidentals la segregació d'una iod per l'efecte de les consonants fricatives prepalatals sorda i sonora entre vocals i a final de mot. A l'hora de distribuir les variants localitzades amb aquest so, hem cregut convenient classificar-les en dos grups. En el primer, hi ha les formes en què la iod no apareix en la representació gràfica —com ara

---

tònica (c[u]sir). Finalment, també ocorre en els mots *Joan* i *setmana*. Per la qual cosa, les formes ortogràfiques modifiquen el discurs cap a [e]scric, c[o]sir, J[o]an i se[t]mana.

²¹⁰ Vg. § 8.1.1.2. «Vocals àtones».

a *ro[j]a*. En el segon, hem agrupat les variants en què la *i* ja és present en la forma escrita, com, per exemple, a *coix*.

Sobre el primer bloc, per un cantó, hem localitzat en el 10 % del total de les escoles objecte d'estudi les variants *roja* i *rojos* sense segregació de la iod: hem sentit *ro[3]a* i *ro[3]os*. Per contra, en un altre 3 % del total hem documentat la forma *barre[j]at* —concretament, en l'enregistrament de la mestra de Godall.

En relació amb el segon bloc, en el 69 % d'enregistraments —és a dir, catalans i valencians— hem trobat formes que ja tenen la iod inscrita en la grafia *i*, en aquesta casuística, el 100 % dels mestres objecte d'estudi la pronuncien. És per això que hem sentit *ba[jj]*, *na[jj]en* o *va[jj]ell*²¹¹. Per tant, creiem que, una vegada més, l'ortografia pauta l'ortoèpia. Així, en les paraules que la iod no té representació gràfica, els parlants assumeixen (erròniament) que no poden de pronunciar-la.

Al capdavant, però, les obres normatives no recullen la segregació de la iod en el primer context que hem comentat, això és, quan no apareix en la solució escrita. Concretament, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) considera que la solució occidental és pròpia de l'àmbit general, però dona únicament com a exemples mots en què ja apareix la semiconsonant en la forma gràfica: *feix*, *caixa* i *dibuixar*.

Contràriament, en *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) no apareix cap judici explícit sobre aquest fenomen, tot i que en els exemples de l'apartat en què condemna la pronunciació com a alveolar [s] del so [j] anota la iod. Així, escriu *aparé[j]er* com a mostra de forma no recomanable.

Per contra, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 66-67) argumenten que «es pot mantindre també la mateixa pronúncia davant de *j* en context intervocàlic —en aquest context no es grafia—, encara que és menys sistemàtica».

En darrer terme, hem recollit que, en tortosí, la jota dels grups *-jecc-* i *-ject-* es pronuncia com una semiconsonant. Només hem documentat aquest segment en el 3 % de les gravacions realitzades.

---

²¹¹ Vg. § 8.3.5. «*Barco* i *vaixell*» per a conèixer l'ús d'aquest mot a les aules objecte d'estudi.

En particular, en la de la mestra de Freginals:

Repassem el projecte i l'enllestirem.

M6

Ara bé, els opuscles normatius circumscriuen territorialment aquesta solució. Per un cantó, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) situa aquest fenomen únicament en els parlars valencians, mentre que aquest tret també apareix en el nord-occidental (Julià-Muné/Romero/Creus, 2004: 65).

8.1.2.4. Consonants nasals

Com s'ha indicat a § 8.1.2.1. «Consonants oclusives» en relació amb la pronúncia simple en mots com *setmana*, en el 34 % del total de gravacions que apareix aquest substantiu, en el 100 % dels casos el grup *mm* s'ha reduït a una eme, és a dir, *se[m]ana*.

Aquest fenomen és considerat com a no recomanable per la *Proposta* (1990 [1999³: 19]). Tanmateix, com ja s'ha apuntat en l'apartat d'oclusives, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXII) prioritza la realització simple i reserva la pronúncia geminada per als registres molts formals.

A propòsit de les dissimilacions, en tortosí —com en valencià— trobem [d]omés per *només* o [d]ingú per *ningú*. Només hem localitzat aquest fenomen en 14 % del corpus d'estudi. Concretament, en els enregistraments que corresponen a les mestres de Santa Bàrbara i Ulldecona, la tutora de l'escola 12 de Vinaròs i la de Rossell. Per exemple, hem sentit:

Qui té més botelles que [d]ingú?

M22

En conseqüència, l'ínfima realització d'aquest tret ens indueix a pensar que no forma part de l'estàndard. Ho confirmem quan consultem les obres de referència, ja que no

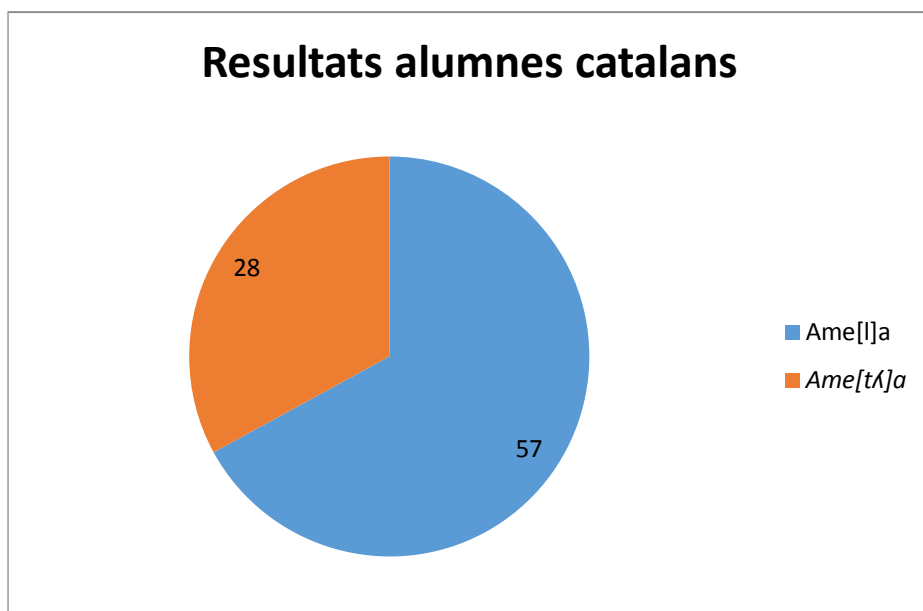
apareix en cap prescripció, ni per a condemnar-lo ²¹². Així i tot, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 68) determinen que aquest fenomen no és aconsellable en la llengua estàndard.

8.1.2.5. Consonants laterals

En relació amb les consonants laterals, els grups romànics T'L, D'L, G'L s'articulen amb lateral simple (*ame[l]a*, *espa[l]a*) —com en valencià.

En el 7 % del total de les gravacions dels mestres tortosins localitzem mots amb aquests segments. D'una banda, la mestra de Freginals diu *espa[tλ]a*, en què es pronuncia una palatal en aquest grup. A més, l'ensenyant manté la *t* ortogràfica. De l'altra, la tutora del centre 14 de Vinaròs fa servir *ame[l]a* i *ame[l]ers*, tal com es fa en tortosí.

També, en les enquestes als alumnes apareix una imatge d'aquesta fruita seca. Per un cantó, el 57 % d'alumnes ebrenca diu que a classe aquest mot es pronuncia *ame[l]a*. Tanmateix, el 28 % restant indica que es diu *ame[λ]a* amb la lateral palatal. A continuació, mostrem els resultats en un gràfic:

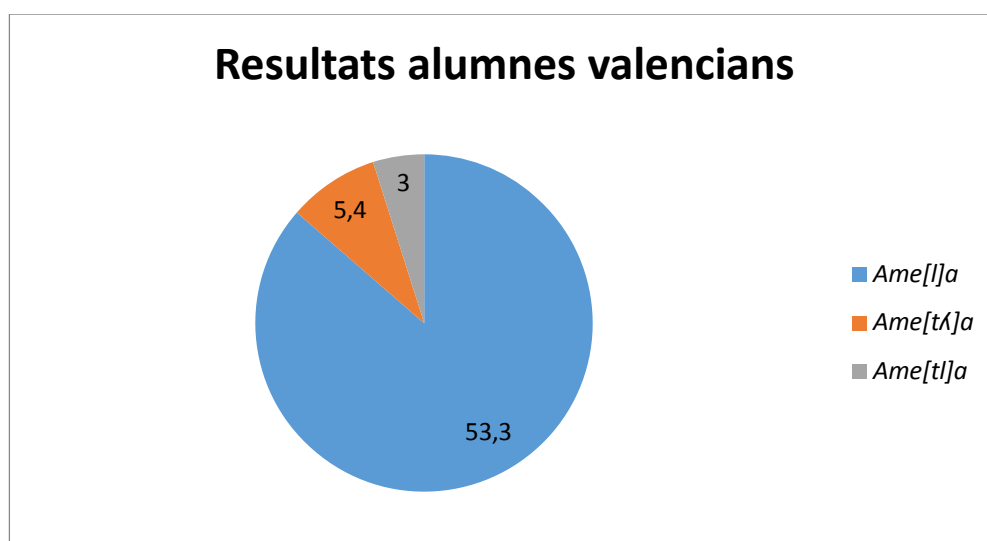

Gràfic 1. Percentatges de les realitzacions al significat *ametla* a Catalunya

²¹² Recordem que hi ha altres trets fonètics tortosins que no s'esmenten en les obres acadèmiques, com ara, el tancament de o en [u] per contacte amb i tònica (cosí) o amb palatal (gener) i el pas d'a a e oberta (llarg o iaio).

Per l'altre, el 53,3 % d'alumnes valencians manté la realització típica tortosina *ame[l]a*. Seguidament, el 5,4 % dona la solució *ametlla*, amb la simplificació del grup consonàntic, és a dir, *ame[λ]a*. Finalment, un 3 % dels informants no emmudeix la *t* ortogràfica i, per tant, sentim *ame[t]a*.

En aquest cas concret, sorprèn aquesta pronúncia ja que en el 100 % dels llibres valencians difonen la variant *ametla*, com veurem a l'apartat del lèxic. Tot seguit, exposem els resultats dels enquestats valencians mitjançant un gràfic:

Gràfic 2. Percentatges de les realitzacions al significat *ametla* al País Valencià

Quant a les obres de les autoritats normatives, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) indica que és propi de l'àmbit general «pronunciar palatal o alveolar el so lateral geminat». Ara bé, assenyala que la primera realització és típica dels parlars nord-occidentals i la segona, dels valencians. El tortosí, pel seu caràcter de geolecte de transició, presenta trets del nord-occidental i del valencià, com la pronúncia simple d'aquest so, talment com hem anat assenyalant en aquesta anàlisi.

Així doncs, els usuaris del tortosí que consulten la *Proposta* haurien de saber que aquest fenomen és compartit amb el valencià i, per tant, que és totalment vàlid per a la llengua estàndard. Si ho desconeixen, poden pensar que la seua realització genuïna és incorrecta i, per això, la poden substituir per la forma oriental. Per la seua banda, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) considera pròpies de l'àmbit general

tant la realització geminada com la simple, tot i que «és preferible la pronunciació geminada».

D'altra banda, pel que fa als conjunts /t/ i /tʎ/, hem anotat que en l'actualitat el tortosí silencia la *te* i aquests grups es pronuncien sense la geminació. Com a resultat, doncs, hi ha *bi[ʎ]et* i *ra[ʎ]a*.

En el 24 % del corpus d'estudi apareix el mot *ratlla* i en el 100 % dels casos es realitza de manera simple, com és genuí en tortosí.

En aquest sentit, les obres normatives recullen aquesta solució. Per un cantó, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) determina que és admissible en l'àmbit general no geminar-la i situa aquest fenomen únicament en els parlars valencians i baleàrics. Com veiem, tant els autors que descriuen dialectalment el tortosí com les dades que hem recollit posen de manifest que, almenys des d'un punt de vista sincrònic, aquest fenomen de simplificació també és viu en tortosí en la situació comunicativa que analitzem. Pel que fa a l'AVL, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) judica com a solució pròpia del valencià estàndard la realització sense geminació.

En relació amb el so palatal, ja s'ha assenyalat que el tortosí és un geolecte lleista, és a dir, es pronuncien *ce[ʎ]a* i *abe[ʎ]a*. És per això que en el 97 % del total de gravacions es documenten únicament les formes amb la palatal. Per consegüent, registrem *[ʎ]ibres* o *ca[ʎ]eu*.

Sobre aquest tret, tant la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) com *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) condemnen les variants amb [j] en els registres formals, per tant, la pronúncia estàndard és amb la palatal.

Seguint en les consonants laterals, en tortosí es perd la *ele* en el mot *altre* i derivats. Hem localitzat aquest mot en el 86 % del total de centres: en el 62 % desapareix la lateral (*a[∅]tre*) mentre que en el 24 % restant es conserva la *l* (*a[l]tra*). Normativament, la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) recull que l'elisió de la lateral és admissible en l'àmbit general, però només en els registres informals. A banda, en *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) la realització tortosina amb l'emudiment de la *l* és considerada acceptable, atès que és una alteració fonètica.

En relació amb el dígraf de la ele geminada —pronunciat com una lateral simple en tortosí— hem localitzat mots amb aquest grup en 41 % del total de gravacions (això és, en 12 escoles). Concretament, en el 38 % dels centres s’articula una ele simple en *i[l]uminada* i *co[l]oca’ls*. En el darrer cas, a l’escola de Traiguera, la mestra realitza la forma simple a *co[l]ecció* i *co[l]egi* durant la classe. Ara bé, trobem la pronúncia de la ele geminada en *gori[l]es* quan la docent comenta una història que acaben de llegir del llibre de text. Consegüentment, ens trobem en un cas que comentem diverses vegades al llarg d’aquesta investigació sobre el desdoblament del model de llengua dels docents, sobretot en els apartats de morfologia (§ 8.2.) i lèxic (§ 8.3.).

En particular, ens referim al fet que, en l’aula, el mestre emprava dos registres: El primer, que presenta més trets del llenguatge col·loquial, el fa servir quan es dirigeix individualment a un alumne o quan tot el grup classe comenta alguna anècdota. En el segon tipus de registre l’ensenyant introdueix formes típiques dels contextos més formals de l’estàndard, i apareix quan el docent explica algun aspecte de la lliçó a la pissarra davant de tot el grup classe o quan es fa alguna activitat que proposa el llibre de text. Per tant, la realització de *gori[l]es* s’inclou en aquest segon registre.

La *Proposta* (1990 [1999³: 20]) condemna²¹³ la solució amb la ele simple; en canvi, *L’estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) considera que és pròpia del valencià estàndard la pronúncia simple d’aquest grup. A més, puntualitza que la forma geminada és característica de registres molts formals.

---

²¹³ Contràriament al que prescriu la *Proposta* (1990 [1999³: 20]), la GIEC (2016: 62) admet que la pronúncia de dos laterals seguides en aquesta classe de mots (viva a les Balears) pertany només als registres més formals. Així, la norma s’ha flexibilitzat i s’ha adequat a les formes més corrents entre els usuaris.

Som davant d'una divergència extrema entre els ens normatius ja que si bé l'IEC considera aquesta solució com a no recomanable —entenem, que en cap context de l'estàndard— l'AVL la presenta com a preferible en la llengua estàndard. Tot seguit classifiquem les directrius de les acadèmies en una taula:

	IEC	AVL
Registres informals	<i>pe[lɪ]ícula</i>	<i>pe[l]ícula</i>
Registres formals	<i>pe[lɪ]ícula</i>	<i>pe[l]ícula</i>
Registres molt formals	<i>pe[lɪ]ícula</i>	<i>pe[lɪ]ícula</i>

Figura 10. Classificació de la realització de la ele geminada per les acadèmies

8.1.2.6. Consonants vibrants

Un dels trets que separa els parlars nord-occidentals dels valencians és la isoglossa de l'emudiment o la realització de *-r* a final de mot. En tortosí la erre en posició final de mot no es pronuncia²¹⁴.

Quant a les dades recollides en els centres escolars del Montsià, el 91 % de les docents emmudeix la erre final en infinitius i monosíl·labs, per exemple, els infinitius *di[∅]* i *forma[∅]*, el monosíl·lab *flo[∅]* i també en *millo[∅]*. En canvi, el 9 % restant alterna les realitzacions amb el manteniment de la vibrant amb d'altres en què s'elideix. De fet, aquest percentatge fa referència a la tutora de les Cases d'Alcanar, que és natural de Castelló de la Plana —territori en què ja se sensibilitza aquesta consonant final. D'aquesta manera, per exemple, hem documentat els infinitius *entra[r]*, però *mira[∅]*.

Pel que fa als mestres del País Valencià analitzats, el 44 % manté la *-r* final no només en alguns monosíl·labs —com hem vist que succeeix en els docents catalans, característic tant dels parlars nord-occidentals com del bloc oriental—, sinó també en polisíl·labs, ja siguin infinitius o substantius. A tall d'exemple, hem localitzat *calcula[r]*, *cla[r]*, *fe[r]*, *majo[r]*, *prime[r]* i *seguir[r]*, entre molts d'altres. Quan comprovem els orígens dels docents, notem que, d'aquest grup, set dels vuit mestres provenen de la

²¹⁴ Hi ha excepcions com *cor*, *dur*, *far*, *mar*, *or* o *pur*.

zona en què ja es pronuncia la vibrant final dels mots (concretament, són de Castelló de la Plana, Lliria, Sagunt, València i la Vall d'Uixó).

Així doncs, aquests tutors conserven i vehiculen dins de l'aula²¹⁵ trets de la seua varietat geolectal²¹⁶ (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 100) que són diferents de les solucions tortosines, és a dir, de la llengua que porten els alumnes del seu entorn. És singular el cas de la mestra de l'escola 27 de Benicarló, natural de Castelló de la Plana, que explica que pronuncia la erre final «a propòsit» per a ajudar els alumnes amb l'adquisició de les normes d'escriptura. De totes maneres, a la seua població natal ja se sensibiliza aquesta vibrant.

A banda, en els àudios que s'inclouen en els llibres de text, les gravacions són fetes per parlants d'altres zones del valencià i, per tant, s'hi difon un model de llengua amb els trets més estesos en aquest territori (sobretot de morfologia verbal, com ara el pretèrit imperfecte de subjuntiu amb el morfema *-ar*). Per exemple, en un àudio que apareix en l'enregistrament del mestre de Cervera del Maestrat se sent:

No puc se[r] tan[t] burleta.

E24

Com veiem, solament en aquest fragment hi ha dos trets típics del valencià central (Veny/Massanell, 2015: 384-385) que no són compartits amb el tortosí. De fet, en l'informe de Buj Alfara (2008: 140) encomanat per l'AVL, aquesta autora denuncia que els llibres de text valencians haurien de tindre en compte que en les comarques septentrionals del territori la erre final s'emmuideix en la majoria de contextos, com ara a final d'infinitiu.

Encara més, els materials didàctics influeixen no només en la llengua dels alumnes, sinó també en la dels educadors. Un exemple que il·lustra perfectament el prestigi que tenen els llibres de text i la resta d'instruments que proporcionen les

---

²¹⁵ A § 8.1.2.3. «Consonants sibilants palatals» hem vist que la mestra natural de Lliria empra, dins de l'aula, un altre tret característic del valencià central, l'ensordiment de les sibilants palatals sonores. D'aquesta manera, conserva més d'un fenomen de la seua varietat geolectal.

²¹⁶ Concretament, i a partir de Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 100), considerarem que les localitats de Castelló de la Plana i la Vall d'Uixó són en l'àrea del valencià septentrional. Les altres —Lliria, Sagunt i València— se situen en territori del valencià central.

editorials a les escoles és la següent afirmació, de la mestra de Càlig, que, tot i que és nascuda a Benicarló, pronuncia la erre final dels mots, sobretot en els infinitius:

Pronuncio la erre perquè no està admès fer-ho sense, com ho fem natros.

M25

En aquest sentit, Navarro/Rull (2000: 274) sostenen que hi ha hipercorrecció a la zona septentrional valenciana ja que «a les comarques del nord del País Valencià el model ortològic fa pronunciar erres finals d'infinitius».

Ara bé, en la gravació de la mestra de Canet lo Roig apareix un exemple de com el model dels ensenyants no sempre repercuteix en el patró lingüístic dels alumnes. Aquesta docent és nascuda a Sagunt i, per tant, pronuncia la vibrant final de tots els mots. En un moment de l'enregistrament la tutora pregunta a la classe «i de quin colo[r] és?» i un alumne contesta, a l'instant, «de colo[Ø] blanc». És a dir, el xiquet manté el tret típic del seu geolecte. No ens ha d'estranyar la preservació de les formes fonètiques, ja que és l'àmbit de la llengua menys permeable a les innovacions. Sistac (1998b: 280) ho assenyala a propòsit de l'objecte d'estudi d'aquest treball: «Pel que fa a la llengua estàndard oral [...] el dialecte guanya la batalla de la fonètica i perd en tots els altres camps».

Veiem, doncs, que a banda i banda del riu Sénia es reproduïx la mateixa conjuntura: El model de llengua que es legitima en el material escolar, tant en suport escrit com audiovisual, usa les variants de la capital, és a dir, de València, al País Valencià; i de Barcelona, a Catalunya. Aquest fet infereix directament no només en el model lingüístic formal dels docents, sinó que també els crea falses argumentacions que transmeten als alumnes. Per exemple, al País Valencià, alguns tutors creuen que només és correcta la pronúncia de la erre final. Això ens porta a la següent reflexió: si l'únic model validat —ja que se sap que les editorials contracten professionals de la llengua per a crear el material escolar— presenta les variants centrals, si no hi ha oferta —o es desconeix l'existència— d'obres del territori que difonguen les formes estàndard tortosines, com no s'ha de produir, d'una banda, la confusió entre estàndard i varietats centrals (del bloc oriental i occidental) i, de l'altra, l'arraconament

de trets tortosins a favor de l'adopció de les solucions model? Aquesta conjuntura ens permet introduir el concepte de *poder lingüístic*, que proposa Lamuela (1984: 71):

De la mateixa manera que es parla de poder social, es pot parlar de poder lingüístic per a referir-se a l'índex de funcionalitat de les diverses varietats lingüístiques utilitzades dins d'una comunitat determinada: la màxima funcionalitat defineix una situació de dominació, que es caracteritzava, a més, per la tendència expansiva que atorga el caràcter referencial.

Seguint el que sosté l'autor, les formes codificades del català central —a Catalunya— i del valencià central —al País Valencià— gaudeixen de més poder lingüístic que les dels altres geolèctes. Conseqüentment, adquireixen l'estatus de variants estandarditzades —ja que s'han vehiculat i acceptat en la comunitat— i, amb això, obtenen el caràcter de referencialitat —per ser, alhora, les úniques solucions amb poder dins del seu àmbit territorial.

Si continuem amb les dades, notem com el 28 % de docents elideix aquesta consonant a final de mot. D'aquest grup, totes les mestres són nascudes en territori tortosí excepte la tutora de l'escola 14 de Vinaròs, nascuda a Castelló de la Plana.

Finalment, en el 22 % d'enregistraments valencians es detecta una vacil·lació en aquest fenomen. En altres paraules, les solucions amb la realització de la erre final concorren amb d'altres amb l'emudiment. Concretament, aquesta circumstància la trobem en les gravacions de la mestra de l'escola 13 de Vinaròs, de la de Traiguera i, també, de la de la Jana. En aquests casos, no podem saber si es tracta de la influència del valencià central —per més que ja hem indicat que la fonètica sol ser l'àmbit més refractari a les formes al·lòctones— o d'alguna altra causa externa —com ara, per exemple, que algun familiar pròxim siga de l'àrea de manteniment de les vibrants. També pot ser influència de la erre final de l'escriptura, que invoca la visió global del domini lingüístic. En aquest sentit, Lamuela (1987: 80) exposa que

el criteri de diasistematicitat té una aplicació espectacular en l'establiment de l'ortografia.

En relació amb les obres normatives, d'una banda, en la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) aquest fenomen és adjudicat com a «propi de l'àmbit general» en les dos expressions

possibles —conservació i emmudiment de la *-r* final. Ara bé, en *L'estàndard oral valencià* (2006c: LXXII) les dos solucions —amb erre o sense— no tenen un tracte homogeni. Això és, l'usuari ha de sobreentendre que la realització estàndard del valencià és la sensibilització de la vibrant perquè en l'obra de l'AVL no s'esmenta quina és la forma preferida. Alhora, l'usuari pot intuir-ho perquè l'AVL considera acceptable l'emudiment d'aquest so «en els àmbits territorials en què els és propi». Recordem que la marca *acceptable* aplega les formes que tenen alguna alteració fonètica o gràfica respecte a la variant més estesa. Tanmateix, l'AVL determina que aquestes solucions alterades són d'ús general en els territoris en què són característiques.

El significat d'aquesta etiqueta es pareix a la d'*àmbit restringit* que fa servir l'IEC per a referir-se a aquells

trets característics d'un determinat dialecte però proveïts de prestigi en el seu àmbit i que en conseqüència són recomanables quan la locució va dirigida **a un auditori lingüísticament uniforme**²¹⁷.

IEC (1990 [1999³: 12])

Hem d'entendre, doncs, que els trets considerats com a acceptables —per l'AVL— i propis o admissibles de l'àmbit restringit —per l'IEC— veuen circumscrit el seu ús exclusivament en la zona en què aquells fenòmens són tradicionals. Així, d'una manera més indirecta o menys, les acadèmies potencien les formes que ja gaudeixen de referencialitat —i, recordem-ho, de poder lingüístic— dins del seu àmbit d'actuació i, de retruc, restringeixen —encara més— les solucions menys esteses —seguint i reforçant el criteri de funcionalitat. Aquest principi de referencialitat es converteix, amb el pas de les dècades, en un llast i subverteix el model planificat apel·lant el criteri de diasistematicitat de Fabra.

Consegüentment, aquestes etiquetes poden crear inseguretats entre els parlants de zones de transició lingüística, com el tortosí, ja que, si assumim aquests patrons, el percentatge de trets genuïns considerats *propis de l'àmbit general* —en l'obra de l'IEC— i *propis del valencià estàndard* —en el treball de l'AVL— disminueix considerablement. A més, cal sumar-hi que en el fascicle de l'IEC les particularitats del

---

²¹⁷ La negreta és nostra.

tortosí s'apleguen tant sota la marca *parlars nord-occidentals* com en la de *parlars valencians*, segons la particularitat que s'analitza.

D'altra banda, Segura-Llopes (2002: 137) reprèn la funció que té el sistema educatiu com a vehiculador de les variants estàndard:

L'escola hauria de garantir la seguretat en l'ús de les formes lingüístiques que l'alumne haja d'aclarir, també la comprensió d'unes altres formes lingüístiques que potser haja d'utilitzar algun dia.

Al llarg de l'anàlisi ja hem vist que l'ortografia influeix en el model lingüístic dels docents. En tortosí no es pronuncia la vibrant de la primera síl·laba dels verb *perdre* (*pe[∅]dre*) i *prendre* (*p[∅]endre*), característica que comparteix amb el valencià. Com que és un tret que es manifesta únicament en dos verbs, la seua presència en les gravacions analitzades és molt limitada, concretament, només apareixen en el 24 % del total del corpus de dades.

En primer lloc, respecte al verb *perdre*, únicament l'hem localitzat en el 14 % dels enregistraments —tant catalans com valencians. Pel que fa als centres del Montsià, d'una banda, la mestra de la Sénia pronuncia *pe[r]drem* i, de l'altra, la tutora de Mas de Barberans articula *pe[∅]drem*, com és corrent en tortosí. També, en la gravació de l'ensenyant de Godall apareix la forma *pe[r]dre* quan la mestra llig un conte als alumnes. Així doncs, aquesta realització amb la erre és influència de l'ortografia. A les escoles valencianes, trobem que, a Rossell, la docent manté la primera vibrant (*pe[r]dre*).

Si consultem les obres normatives, la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) i *L'estàndard oral valencià* (2006c: LXXII) determinen que és estàndard tant la pronúncia amb erre o el seu emmudiment en la primera síl·laba del verb *prendre*.

En segon lloc, hem sentit el verb *prendre* i el seus derivats en el 14 % del total de gravacions. Per un cantó, hem documentat la realització sense la erre en l'enregistrament de la mestra de Santa Bàrbara i en el de la docent de l'escola 16 de Vinaròs. Per l'altre, les solucions amb la vibrant apareixen en les gravacions de les

mestres de la Jana i Canet lo Roig, és a dir, sentim *ap[r]endràs* i *ap[r]endre*. Les formes amb la vibrant cal relacionar-les amb la pressió de l'ortografia sobre la pronúncia.

En aquest cas, la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) apunta que la realització sense erre en el verb *perdre* és únicament admissible en l'àmbit restringit, i la situa en els parlars valencians. Per tant, no fa referència al tortosí com a geoelecte en què també es troba aquest fenomen. Per contra, *L'estàndard oral valencià* (2006c: LXXII) judica —com en el verb *perdre*— que és propi del valencià estàndard tant el manteniment com l'emmudiment de la primera erre d'aquests verbs.

També, com en els casos anteriors, la erre del mot *arbre* no s'articula en tortosí. Com que aquesta disposició es refereix únicament a una paraula, només hem trobat el mot *arbre* en el 10 % del total de les gravacions —això és, en tres ensenyants. En dos dels casos es pronuncia amb la vibrant (*a[r]bre*). Per tant, la sensibilització és causa de la influència dels signes ortogràfics en l'oralitat. La tercera aparició correspon a la mestra d'una escola de Vinaròs, i l'emmudeix:

El salze és un a[Ø]bre.

M12

Ara bé, tant la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) com *L'estàndard oral valencià* (2006c: LXXII) indiquen que és propi de l'àmbit general l'emmudiment de la vibrant de la primera síl·laba d'aquest mot.

En darrer lloc, convé remarcar que en algunes gravacions hem detectat la pronúncia de la erre final en el mot *ahir*, sobretot en les poblacions valencianes de la M-TdS. Aquest adverbi ha aparegut en el 64 % d'enregistraments de mestres ebrenques i sempre amb l'emmudiment de la ròtica final [aí]. Per exemple, sentim:

Ahi[Ø] era dimecres.

M10

Al País Valencià, l'adverbi s'ha sentit en el 22 % de gravacions i en tots els casos es pronuncia la erre final [aír]. Convé destacar que sempre apareix en les gravacions de mestres nascudes en l'àrea tortosina, ja que, d'altra banda, seria lògic que es

mantingués la consonant final en els tutors naturals de la zona central del valencià — en què el manteniment de la erre final és sistemàtic. Cap de les obres normatives es manifesta sobre aquest fenomen malgrat que es pot incloure com a cas de l'emmudiment o no de la *r* final (per exemple, en substantius i infinitius), encara que no posen aquest exemple (*ahir*).

Pel que fa als alumnes, Buj Alfara (2001c: 8) indica que, almenys entre els xiquets d'Alcanar, «i puc atrevir-me a dir que en tot el tortosí per com arriben als instituts», detecta, en el llenguatge oral, l'emmudiment de la vibrant d'aquest mot.

8.1.2.7. Formes de la preposició *amb*

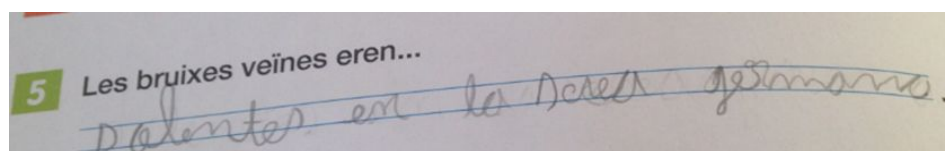
En tortosí, la preposició *amb* es confon amb *en*, com en valencià. De fet, Veny (1982 [2002¹³: 103]) considera que és un fenomen fonètic. D'aquesta manera, per exemple, es diu *vaig a l'escola en ma mare* i no *vaig a l'escola amb ma mare*.

A les escoles de Catalunya, el 55 % de mestres usa la forma *en* amb el valor de la preposició *amb* com ara la mestra del Mas de Barberans:

Vas baixar en ta²¹⁸ mare o en la Vero?

M2

Seguidament, en el 27 % de gravacions trobem les dos solucions i, finalment, en el 18 % restant trobem dos docents que diferencien aquestes dos preposicions. De fet, aquest tret és molt comú en el territori, tant, que apareix en l'escriptura dels alumnes²¹⁹. En aquest cas, suposem que la docent no ha corregit l'exercici que es mostra més avall del manual d'un alumne de l'escola de Godall, ja que l'única variant estàndard és, com veurem, *amb*.

Imatge 11. Inclusió de formes locals en l'escriptura d'un alumne

²¹⁸ Sobre la concurrència de les variants àtones dels possessius, vegeu § 8.2.1.4.2. «Possessius àtons».

²¹⁹ Fixem-nos com l'alumne fa servir el possessiu tònic, i no l'àton, en l'escriptura (vg. § 8.2.1.4. «Possessius»).

Quant als centres valencians, en un 61 % de les gravacions localitzem la preposició *en* amb el valor de *amb*; en un 28 % es vacil·la entre l'ús de la preposició *amb* i *en* —amb el significat de *amb*. Novament, creiem que en la majoria d'ocasions l'ús de la forma *amb* va relacionada amb l'ensenyament de la solució escrita.

Per exemple, la mestra de l'escola 27 de Benicarló al llarg de la gravació emprà la variant *en* com ara a «posa-ho en els altres [planetes] al sobre», però, quan escriu a la pissarra, llavors diu *amb* mentre assenyala i repeteix el que ha anotat:

Apunteu: «Un USB amb el nom».

M27

Finalment, en el 6 % trobem la distinció clara entre aquestes preposicions.

Si consultem les obres normatives, d'una banda, l'IEC no s'hi pronuncia, i, com hem apuntat altres vegades, això pot indicar que situa aquest fenomen fora de l'estàndard. De l'altra, la GNV (2006b: 197) anota aquesta confusió i recomana que,

en els registres formals, cal evitar la substitució i diferenciar les preposicions *en* i *amb*, d'acord amb l'ús tradicional.

8.2. Morfologia

8.2.1. Morfologia no verbal

Aquest punt s'estructura en set apartats: article (§ 8.2.1.1.), plurals dels proparoxítons llatins (§ 8.2.1.2.), demostratius (§ 8.2.1.3.), possessius (§ 8.2.1.4.), numerals (§ 8.2.1.5.), pronoms personals (§ 8.2.1.6.) i pronoms febles (§ 8.2.1.7.).

8.2.1.1. Article

El primer aspecte que estudiem de la morfologia nominal és la realització de l'article determinat, que per al masculí es realitza amb la forma plena *lo* i *los* en tot el territori objecte d'estudi excepte a Morella, on pren la forma *el* i *els*.

En relació amb les poblacions catalanes, en primer lloc, el 36 % de les ensenyants vehicula majoritàriament *lo* i *los* en el seu estàndard difós. Així, com a article definit, per exemple, trobem *lo riu*, *los números*, *lo llapis* i *lo menos*²²⁰. En aquest cas, totes les docents són nascudes al Montsià.

En segon lloc, el 27 % de les mestres diu més sovint *el* que *lo*. En altres paraules, usen indistintament les dos variants. Per tant, en una mateixa gravació trobem *lo dijous* i *els segons*, *lo* [número] *nou* i *el color*.

En tercer lloc, el 18 % de les docents utilitza més la forma *lo* que *el*, tot i que hem localitzat en les gravacions les dos solucions. Com a exemples, proposem les parelles *los animals* i *el llibre* o *lo llapis* i *el pi*. Aquests casos d'heterogeneïtat es deuen a la diversificació estilística, és a dir, dins de l'aula la mestra es val de dos models lingüístics: d'una banda, el que fa servir quan exposa algun tema de la lliçó —en els exemples que oferim, parla de la vegetació a partir d'una fotografia d'un pi que hi ha al llibre de text— i, de l'altra, el que emprava quan parla o dona instruccions als alumnes.

Així, hi podem distingir dos registres: el primer, més elevat i formal, sol aparèixer quan la docent es dirigeix a tot el grup per a ensenyar un tema que té més planificat o menys. El segon, més relaxat i amb més participació de trets de l'informal i,

---

²²⁰ Sobre l'ús d'interferències lingüístiques, vg. § 3.3.3. «Barbarismes d'origen castellà».

fins i tot, del col·loquial, es detecta quan la mestra té una conversa amb un alumne individualment —on hi ha més proximitat— i quan, d'una manera espontània, es dirigeix als alumnes o narra alguna anècdota.

Tanmateix, convé tindre present que en els primers cursos de l'ensenyament — que, recordem, són els que analitzem en aquest treball— és recomanable que el docent faça servir un model de llengua amb base del col·loquial, atès que el procés d'ascensió cap a l'estàndard ha de partir de les formes més pròximes als alumnes, tal com apunten Martines/Gonzàlvez/Guardiola/Montserrat (2005: 199):

Recordem que, en el cas de l'ensenyament i especialment en els primers cursos, el docent ha de recórrer a un model proper al col·loquial; que les situacions comunicatives en la vida quotidiana dels centres escolars és ben diversa; que la tipologia de textos orals i escrits és molt variada dins el món escolar; que els textos literaris inclouen elements de la llengua popular (teatre, l'expressió de segons quins personatges en la narració...) [...].

Seguint aquest criteri, notem com les variants del territori —*lo, los*— apareixen en aquest darrer registre, és a dir, dins del discurs més natural i, en canvi, les formes planificades en l'estàndard —*el, els*— sorgeixen en el context més elaborat, quan, juntament amb els materials didàctics, la docent explica el temari establert pel currículum educatiu. Podem aportar l'exemple de la mestra de Santa Bàrbara, que durant la classe empra la variant tortosina *los* en *los caminets* i *los dies*, però, quan ha d'explicar la lliçó de Llengua, concretament, com localitzar els substantius comuns, fa servir la variant *el*:

Tat ²²¹que jo a *diari* li puc ficar davant *el diari* o *un diari*? És un nom!

M3

Com veiem, per tractar qüestions més formals (per exemple, l'exposició de la matèria o la classe magistral sobre els noms comuns i propis) la tutora se serveix de la variant

---

²²¹ Massip (1989: 46) assenyala que, en tortosí, és freqüent la reducció sil·làbica del mot *veritat* en *vitat* o *tat*.

més estesa en el territori català, que és, de retruc, l'admesa en l'estàndard proposat per l'IEC.

La nostra justificació es reforça amb la caracterització que proposa Payrató (1988: 59) a propòsit de l'àmbit d'ús de la col·loquialitat, que copiem tot seguit:

1. **CAMP:** quotidianitat
2. **MODE:** oral espontani
3. **TENOR FUNCIONAL:** interactiu
4. **TO INTERPERSONAL:** informal

Figura 11. Representació del primer context lingüístic esbossat de l'aula. Font: Payrató (1988: 59)

En primer lloc, la introdueix en el camp de la quotidianitat, que és, en efecte, on es desenvolupa la relació mestre-alumne atès que el contacte és diari i prolongat en el temps. En segon lloc, considera que el llenguatge col·loquial apareix quan el mode és oral i espontani, això és, la situació que hem descrit unes ratlles més amunt amb relació al segon tipus de context documentat. En particular, la llengua oral espontània s'empra quan s'escurça la distància entre l'emissor i el receptor. En tercer lloc, Payrató assenyala que els trets col·loquials brollen quan el tenor funcional és interactiu, això és, quan es crea un diàleg entre tutor-alumne, com són les situacions que hem descrit, o siga, quan hi ha un contacte bidireccional. En darrer lloc, l'autor assenyala que el to interpersonal és l'informal, ja que el grau de formalitat és baix.

En quart lloc, el 9 % (una mestra) usa de manera igualitària tant la forma *el* com *lo*. Concretament, localitzem *el llibre* i *lo llibre*. No obstant això, en la gravació d'aquest centre hem sentit com la docent esmena —erròniament— una alumna que diu *lo poble*. De fet, i això ens ho trobarem diverses vegades —sobretot en l'anàlisi del lèxic—, la mestra corregeix la xiqueta repetint la mateixa frase però havent *esmenat* l'"error", és a dir, pronuncia *el poble*. El que ens hem de preguntar és si era convenient fer aquesta correcció.

Ans de res, convé allunyar-nos del binomi correcte-incorrepte —o bé i malament— per a situar-nos en els paràmetres que proposa Navarro (1995: 157): adequació i inadequació²²². Seguint un enfocament ecològic, Cassany/Luna/Sanz (1993: 22-23) defensen que l'alumne es trobe a l'escola el mateix tipus de llengua que té en el seu entorn:

Per començar, podem entendre-hi que tot nen o nena que arriba a l'escola ha de trobar en el parlar dels mestres les formes més properes a les de casa. I com més petits són els alumnes, més encara. Els mestres hem de fer l'esforç d'adequar el nostre llenguatge al dels nens, com a mínim al principi, per poder establir un pont de diàleg.

Considerem, doncs, que en aquests primers nivells escolars —recordem que l'alumnat té 6 anys— no és adequat fer aquesta correcció ja que, com hem remarcat, aquesta llengua genuïna constitueix la base a partir de la qual s'han d'ensenyar i aprendre les formes estàndard.

En quint lloc, també amb el 9 % del total, només una mestra pren *el* com a únic article adequat per a l'aula. En aquest sentit, hi ha *els dinosaures* i *els més*. En aquest cas, és convenient remarcar que l'ensenyant és originària de Lleida, on tot i que la forma tradicional és *lo* —com en tot el nord-occidental— en les darreres dècades les variants tradicionals han retrocedit, sobretot en registres orals formals²²³, a favor de *el*. A propòsit d'aquest canvi, Sistac (1998a) ja va dictaminar que la varietat estàndard, a les terres de Ponent, es va confegint sobre l'estructura de les formes estàndards del català central. Notem, doncs, que el model lingüístic de la mestra s'adiu amb el que va assenyalar Sistac (1998a: 166):

Aquesta versió ponentina de l'estàndard manté bàsicament, per bé que suavitzats, els principals trets fonètics i tonals del diasistema dialectal i, lògicament, en molt menor grau els morfològics, sintàctics i àdhuc lèxics.

Pel que fa al segon bloc de respostes, el dels mestres de les comarques tortosines del País Valencià, en primer lloc, a diferència de les docents catalanes, el 50 % dels tutors

---

²²² En aquest sentit, la GIEC (2016) va en aquesta línia.

²²³ De fet, Romero (2001) apunta que, a la Conca de Tremp, les formes *lo* i *los* de l'article determinat masculí han retrocedit, fins i tot, en registres orals informals a favor de les variants *el* i *els*.

usa sempre la forma *el*. És per això que hem localitzat *els músculs, el núvol, el cor o el conill*. Si ens fixem en la procedència d'aquestes mestres, el 55 % ha nascut en territori en què es parla tortosí i la resta, en poblacions de la demarcació de València (Sagunt, València i Lliria) o a Castelló de la Plana. També, la tutora morellana conserva la forma de l'article determinant masculí típic de la ciutat, és a dir, *el (els puntets)*. Tanmateix, de les mestres d'origen tortosí que empren sistemàticament el determinant *el*, el 78 % (7 de les 9 docents) va anar a la Universitat de Jaume I, a Castelló de la Plana, a cursar els estudis de magisteri. Aquest fet pot explicar que, tot i que el 55 % de les docents té *lo* com a variant autòctona, poden haver rebut indicacions per part dels docents de les universitats d'emprar *el* en un registre formal. Hem de tindre present, també, que a Castelló de la Plana —com en la resta de territori valencià exceptuant aquestes comarques septentrionals— l'article determinant masculí té la forma *el*.

En segon lloc, un 28 % dels ensenyants usa més la variant *el* que *lo*, és a dir, trobem *el formatge, el dubte i lo llibre, o els herbívors, el cos i lo número*. En tercer lloc, un 17 % dels docents fa servir més la variant *lo* que *el*, com veiem amb *lo problema, lo llibre i el dia nou, el quadernet*. Novament, podem observar la diferenciació de registres: Quan es treballen elements del temari, apareix la forma *el* i, en canvi, quan l'ensenyant parla d'altres qüestions amb els xiquets i sense el suport del material escolar, es conserva la variant genuïna del mestre i dels alumnes. En aquest cas, és curiós com localitzem l'article *lo* en docents que no són nascuts en territori tortosí. Imaginem que es deu al fet que, excepte el mestre de Cervera del Maestrat, aquests professionals fa anys que viuen en les localitats en què treballen i, per tant, l'entorn ha inferit en la parla del tutor.

Si ens fixem en què diuen les obres prescriptives sobre l'ús d'aquestes formes en el llenguatge oral, notem que la *Proposta* (1992 [1999³: 17]) presenta, d'una banda, les formes *el* i *els* com a pròpies de l'àmbit general i, de l'altra, les variants *lo* i *los* com a admissibles en l'àmbit restringit en registres informals. Quant a les obres de l'AVL, ni en *L'estàndard oral del valencià* (2006) ni en la GNV (2006) apareix cap directriu sobre l'ús de la forma plena.

Pel que fa a la primera publicació, és comprensible atès que se centra en les normes ortoèpiques:

La proposta de pronunciació estàndard del valencià [...] pretén sistematitzar unes pautes d'ús [...] que afavorisquen una **pronunciació**²²⁴ acurada de la nostra llengua.

AVL (2006c: LXIII)

Si consultem les indicacions de Lacreu (1990 [2008⁸: 103]), exposa que «en l'estàndard oral, convé fer servir exclusivament les formes normatives», és a dir, *el* i *els*. Suposem que l'absència de dictamen sobre aquesta solució és conseqüència de la poca extensió que té la variant *lo* en l'àrea valenciana, encara que, com hem anotat a l'inici d'aquest apartat, és l'única variant genuïna en l'àrea tortosina —exceptuant Morella.

Després de tot, en el registre escrit formal la GIEC²²⁵ (2016: 578-580) i la GNV (2006b: 123) no preveuen les formes *lo* i *los* de l'article. Això no obstant, les comunicacions dels centres objecte d'estudi no segueixen la preceptiva, atès que aquestes solucions apareixen en escrits que els col·legis envien a les famílies. Concretament, la variant tradicional és emprada per dos centres (7 % del total). D'una banda, a la circular de l'escola de Santa Bàrbara hem trobat formes com *los assajos* o *lo seu director*, per posar algun exemple. De l'altra, a la web del col·legi d'Alcanar llegim²²⁶:

Durant l'exposició, lo públic assistent podrà fer donatius.

Notem, doncs, que la normativa preveu aquestes variants geolectals en l'estàndard oral.

---

²²⁴ La negreta és nostra.

²²⁵ Si bé el corpus d'estudi va ser recollit ans de l'aprovació i publicació de la GIEC (durant el curs 2015-2016) en moments puntuals la consultem, d'una manera complementària, atès que les seues indicacions fan referència tant al nivell escrit com a l'oral —a diferència de la *Proposta*, que només es refereix al segon.

²²⁶ Fragment extret de la web del CEIP Joan Baptista Serra, d'Alcanar.

És més, Fabra (1918 [1995³: 227]) indica com s'ha de fer el salt des del llenguatge oral al llenguatge escrit, prenent com a punt de partida la varietat geolectal de l'alumne, però també donant-li el coneixement de la forma que indica el llibre de text:

Cal que el mestre la reemplaci [la variant que apareix al llibre de text] per la forma usual en el parlar dels alumnes: allí on diu, per exemple, que l'article és *el*, caldrà que el mestre reemplaci aquest *el* per *lo* si en el parlar dels alumnes l'article és *lo* i no *el*; allí on diu que el pronom de primera persona és *nosaltres*, podrà igualment convenir que el mestre reemplaci *nosaltres* per *naltros*. Però més tard, no ha de deixar mai de fer-los conèixer la forma consignada en el llibre (*el*, *nosaltres*).

Partint d'aquesta consideració de la variació diatòpica, Fabra construí la normativa catalana amb la consciència que el parlant ha de sentir-se identificat amb el model de llengua que es proposa des de l'*auctoritas*. No obstant això, com ell mateix assevera, cal distingir entre el pla oral i l'escrit, però s'han de prioritzar sempre, en el canal oral, les formes genuïnes del lloc en què s'ubica l'escola, és a dir, es propicia l'ensenyament lligat a l'entorn. Notem, doncs, la connexió amb una perspectiva ecològica, amb paraules d'Eliasson (2013: 31):

A language lives only as long as someone learns it and users it and teaches it to somebody else. Language is not part of man's biological heritage, though the capacity for language certainly is. But individual languages are part of his societal heritage.

8.2.1.2. Plural dels antics proparoxítons llatins

És típic del bloc occidental conservar la ene en els plurals que provenen dels antics proparoxítons llatins com ara en *hòmens* i *jóvens*²²⁷.

Només en el 3 % del total d'enregistraments, en particular, en el de la mestra de l'escola 12, a Vinaròs, hem localitzat el plural d'*home*, i diu *homes*.

---

²²⁷ Al capítol § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS» hem indicat que, a més dels plurals d'*home* i *jove*, també mantenen la ene els plurals de mots com *verge*, *terme imatge* i *rave*, per més que en aquests vocables «es produeixen vacil·lacions», segons Massip (1989: 47).

Això no obstant, tenim les dades del *Qüestionari per als docents*, ja que el segon exercici d'aquest qüestionari és fer els plurals de les següents paraules: *text*, *jove*, *home* i *disc*. En aquest cas, es buscava saber si els tutors vehiculen les formes amb *-ns* dels plurals dels mots *jove* i *home* i, per a obtindre dades menys contaminades, es van barrejar amb els altres substantius —això és, *text* i *disc*. Al Montsià, el 64 % de mestres forma el plural únicament amb la esse (*joves*, *homes*). D'altra banda, el 27 % manté la ene etimològica (*jóvens* i *hòmens*). Finalment, el darrer 9 % correspon a la tutora de la Galera, que escriu les dos variants —amb i sense ene.

Tanmateix, el fet que les docents no hagen escrit la forma patrimonial no significa que no l'usen en l'oralitat, com es demostra en aquest fragment extret de la gravació de la mestra de Santa Bàrbara, que fa referència al moment en què la tutora completa el *Qüestionari per als docents* (amb l'ajuda d'una altra mestra):

Lo plural de *jove* [és] *jóvens* o *joves*? *Joves*, tat? D'*home*? *Homes*.

M3

Així, apareix la variant amb *-ns*, encara que la tutora apunta els plurals amb *-s*. Per tant, podem suposar que la docent desconeix el caràcter polimòrfic i composicional de l'estàndard, això és, que les variants amb ene són estàndards, ja que dubta i creu que ha de decidir únicament entre una de les dos solucions.

Paral·lelament, al País Valencià les dades es capgiren respecte de les de Catalunya, atès que el 67 % d'ensenyants escriu les formes occidentals *jóvens* i *hòmens*. Seguidament, el 28 % anota les variants sense la consonant ene. Finalment, el 5 % apunta les solucions occidentals i les orientals.

Els resultats corroboren el que sosté Baldaquí Escandell (2015: 130) quan inclou aquest fenomen com una de les set variables

que són percebudes com a caracteritzadores dels dos models de llengua contrastats [IEC-IIFV i AVL]²²⁸. Es tractaria, doncs, d'estereotips o de marcadors lingüístics d'acord amb la terminologia.

Els resultats de l'estudi de Baldaquí Escandell (2004: 133) posen de manifest que aquesta variable, juntament amb el doblet *veure/vore*, és l'única en què els alumnes enquestats «mostren un major equilibri entre les dues opcions comparades». Concretament, les dades d'aquest autor mostren que el 56,04 % d'alumnes prefereix la forma *homes*, mentre que el 43,96 % restant es decanta per *hòmens*.

Tornant a les nostres dades, hi ha ensenyants del País Valencià que construeixen el plural d'una forma amb *-ns* i l'altre amb *-s*. Per exemple, la mestra de Càlig i la de l'escola 26 de Benicarló anoten *homes*, però *jòvens*. Per contra, les tutores de Traiguera i dels centres 27 i 28 benicarlantos apunten *hòmens*, però *joves*. Finalment, l'ensenyant del col·legi 14 de Vinaròs escriu les dos variants possibles del plural d'*home* —*hòmens* i *homes*— mentre que només registra la forma *joves*. Aquesta heterogeneïtat en les respostes o bé demostra que la formació del plural d'aquests substantius amb la ene està en recessió o bé, com hem anat assenyalant, que les mestres desconeixen que en ambdós mots la solució tradicional és normativa.

En un altre ordre de coses, convé indicar al lector que, d'ara endavant, afegirem, a l'anàlisi de les variants lingüístiques, el model de llengua que vehiculen els manuals escolars. Fins ara gairebé no hem fet cap apunt sobre aquest aspecte perquè en els llibres de text de les escoles objecte d'estudi no hi ha cap exercici que faça referència a aspectes fonètics. De la mateixa manera, quant a l'article *lo*, en la secció anterior hem remarcat que s'exclou del llenguatge escrit i, tot i que es podria tractar en el material escolar com un element adequat per a segons quin registre oral — recordem, el seu ús és tolerat en els registres informals—, tampoc se'n fa cap esment.

---

²²⁸ En aquest article que citem, l'autor analitza la valoració de 2.190 alumnes de 3r i 4t de l'Educació Secundària Obligatòria —de 31 instituts de la comarca de l'Alacantí— dels dos models de llengua referencial del català: el que proposa l'IEC —i l'IIFV— i el de l'AVL. Per a fer-ho, selecciona set variables de caràcter morfològic i lèxic que presenten polimorfisme en la llengua catalana.

Aleshores, a partir d'ara, coincidint amb els apartats de morfologia i lèxic, s'inclou el patró lingüístic estès pel material escolar.

D'aquesta manera, si ens fixem en la variant del plural d'aquests mots que estableixen els llibres de text de Llengua i de Coneixement del medi de les escoles objecte d'estudi, en cap ocasió apareix el plural d'alguna d'aquestes paraules. Per tant, no podem comparar aquestes solucions amb les dels mestres. Així i tot, l'AVL el 2004 va aprovar el document *Propostes per a un llibre d'estil que servisca de marc de referència a les editorials valencianes per a l'elaboració de materials curriculars en valencià*, en què l'ens normatiu valencià orienta les editorials escolars de l'ensenyament obligatori sobre les formes lingüístiques que són més adequades tenint en compte el nivell educatiu de l'alumnat receptor. És més, aquesta metodologia ja l'empraren Vicent Pasqual i Joan Ramon Borràs en la proposta²²⁹ que els encarregà, el 1983²³⁰, la Conselleria d'Educació i Cultura de la Generalitat Valenciana.

Pel que fa al nivell educatiu que analitzem en aquesta tesi doctoral, això és, el primer curs de primària, l'AVL (2004: 4) recomana que,

en els primers nivells de l'ensenyament obligatori, i emmarcats pels límits de correcció normatius, el model lingüístic escolar ha de ser útil dins i fora de l'aula i no massa allunyat del model que s'ha après a casa, perquè pugui ser vehicle real de comunicació en totes les situacions possibles.

És per això que, com anirem veient, l'AVL (2004: 6) distingeix entre la preferència per unes solucions determinades; l'opcionalitat de variants alternatives i, també, entre la gradualitat en l'aplicació d'algunes formes. A propòsit del fenomen que ens ocupa, l'acadèmia del valencià proposa, dins del criteri de formes opcionals, «l'ús preferent dels plurals *-ns* clàssics i mantinguts amb vitalitat (*hòmens, jóvens*)».

Si consultem el corpus normatiu de l'estàndard planificat, segons la *Proposta* (1992 [1999³: 19]), les formes amb els plurals *-ns* són pròpies de l'àmbit general. També, Fabra (1918 [1995³: 32]) recull les variants terminades amb *-ns* «al costat del

---

²²⁹ Es troba reproduïda parcialment a Casanova (2012).

²³⁰ Recordem que la Llei d'ús i ensenyament del valencià s'havia aprovat aquell mateix any, el 1983.

plural en *es*». Per tant, en aquesta sanció normativa es té en compte la totalitat de l'àmbit lingüístic. Com que es tracta d'un fenomen occidental que és plasmat en l'ortografia, aquest tret no apareix a *L'estàndard oral del valencià* sinó a la GNV (2006b: 101), que privilegia les variants occidentals i assenyala que

en alguns substantius la forma de plural en *-ns* és general en el llenguatge espontani, motiu pel qual resulta preferible el seu ús: *hòmens, jóvens*. En altres casos, en canvi, són prou habituals els plurals en *-s*²³¹.

Aleshores, quan un mestre de les escoles valencianes usa *homes* i *joves* recorre a les variants secundàries, però admeses, per la GNV. Aquestes solucions, a més, es reforcen pel fet que a l'altra riba del Sénia també hi són per influència de l'estàndard en la modalitat del català central.

8.2.1.3. Demonstratius

Els demostratius presenten variació en català entre les formes amb reforçament o sense. En tortosí, les variants típiques són *este, esta, estos* i *estes*, això és, les variants simples.

Amb referència a les escoles enquestades del sud de Catalunya, trobem que el 73 % de docents empra sistemàticament els demostratius típics tortosins. El 18 % fa un ús irregular tant de les formes tradicionals d'aquesta varietat geolectal com de les que tenen reforçament inicial com *aquest, aquesta, aquests, aquestes* —esteses en la resta de territori de Catalunya.

Aquest ús vacil·lant es pot exemplificar amb el comportament de la mestra d'Alcanar, que a l'inici de la gravació —quan està tensa i és conscient que està sent enregistrada— fa servir exclusivament les variants com *aquest*. Ara bé, a mesura que es va relaxant i concentrant en la lliçó i en els xiquets, va abandonant aquestes primeres formes fins a emprar, al final de la classe, únicament les variants locals —és a dir, *este* i derivats. Com veiem, la pressió de saber que t'estan examinant té conseqüències en la tria de les solucions lingüístiques. En altres paraules, la mestra vol

---

²³¹ Es refereix als plurals de *marge, orfe, rave* i *terme*.

demostrar que coneix i domina l'“estàndard”²³² i, per això, usa els trets que creu que són més aptes per a mostrar a la gravació que són, d'altra banda, els típics de la varietat central del bloc oriental.

Finalment, el 9 % dels docents enquestats (1 mestra) emprà exclusivament els demostratius amb reforçament. Es tracta de la mestra originària de Lleida, on la forma típica del demostratiu és *aquest* (Veny/Massanell, 2015: 248). És per això que trobem frases com ara «què fa aquest lleó?» o «aquestos d'aquí» en la seua gravació. Això no obstant, just en el moment d'inici de l'enregistrament, parla amb una altra tutora sobre quan han de repartir unes fotocòpies i, únicament amb ella, usa la variant simple: *esta tarda*.

Pel que fa als motius que indueixen les mestres ebrenques a usar les variants al·lòctones tenim, en primer lloc, el model establert als llibres de text²³³. Així mateix, en el material escolar —amb suport escrit— de Catalunya trobem únicament les variants *aquest*, *aquesta*, *aquests* i *aquestes*. En segon lloc, el demostratiu *este* i els seus derivats no tenen tradició, en la llengua estàndard, com detallarem al final de l'apartat, en el llenguatge estàndard oral ni escrit.

Per tot això, es manifesta que les mestres del Montsià, en l'intent d'advocar per un model de llengua formal dins de l'aula, usen les formes *aquest* i derivats en lloc de les variants tortosines, que, tanmateix, són adequades per a les situacions comunicatives que es poden donar a l'aula.

Quant a les mostres recollides en els centres escolars valencians, el 67 % dels mestres recorre exclusivament a les formes sense reforçament dels demostratius. Per consegüent, si comparem els dos blocs de resultats —els de Catalunya i els del País Valencià— ens adonem que en ambdós territoris les formes més emprades en aquest nivell educatiu enquestat són les característiques de la zona tortosina.

---

²³² Al llarg d'aquest treball posarem de manifest la confusió que existeix entre els docents sobre els conceptes *llengua estàndard* i *varietat del català central*. Com es fa palès en aquest exemple, per a la majoria de mestres les formes estàndard són solament les que formen part del català central, que, d'altra banda, són les úniques que han vist en els llibres de text i de lectura (com es mostra en aquest capítol) i les que han sentit per la televisió, com s'exposa en el següent capítol.

²³³ La GIEC (2016: 601) apunta que mal que els dos tipus de demostratius «són acceptables», en els registres formals són preferibles els reforçats.

Tanmateix, com ocorre en les poblacions catalanes, el 17 % dels mestres valencians fa un ús heterogeni dels demostratius.

De fet, en dos²³⁴ casos hem detectat l'autocorrecció —més concretament, ultracorrecció— d'una mestra de Vinaròs:

Esta pàgina ... esta pàgina no la mirem ... aquesta pàgina de color blau de moment no la fem.

M12

En la gravació es percep que la tutora s'adona que està usant *esta* i, de sobte, repeteix la frase canviant el demostratiu per *aquest*. Com anem veient al llarg de l'anàlisi, aquesta dinàmica és constant en determinades docents. Per tant, aquesta mestra creu que la variant més adequada per a l'escola, tot i que no és la que fa servir normalment, és *aquest* i no *este*.

A més, creiem que aquest canvi és fruit, també, de la pressió que senten els docents quan recorden que estan sent enregistrats. De fet, aquesta mateixa tutora és un exemple paradigmàtic a l'hora de mostrar aquest canvi de registre i de solucions pel fet de ser gravada. En aquest cas que tractem, l'ensenyant va permetre que s'enregistrés la lliçó de Coneixement del medi, en primer lloc, i la de Llengua, una hora més tard. En la primera gravació, la mestra està més tensa i fa constants al·lusions a l'aparell d'enregistrament que hi ha a prop de la pissarra, suposem que és per això que en la lliçó difon majoritàriament les formes reforçades dels demostratius. D'altra banda, en la classe de Llengua, quan la docent s'ha acostumat a tindre la gravadora a l'aula, hem localitzat la presència més elevada de les formes simples dels demostratius, encara que, com en el primer cas, usa les dos variants (*aquest* i *este*). A més, no fa cap referència al dispositiu.

Finalment, el darrer 5 % correspon a la mestra de l'escola 15 de Vinaròs, que empra sistemàticament el demostratiu reforçat *aquest*. Podem atribuir aquest ús exclusiu de les formes típiques del català oriental — presents també en les comarques

---

²³⁴ Pel que fa al segon cas, en els primers minuts de la gravació del mestre de l'escola de Cervera del Maestrat trobem: «I este, aquest ou, d'on sortirà». Novament, el docent rectifica perquè creu que la forma més adequada que ha de mostrar en la gravació és la del demostratiu reforçat.

centrals del nord-occidental— a la tradició, en la llengua escrita, de vehicular únicament les solucions reforçades.

És més, Baldaquí Escandell (2015: 130) considera que el polimorfisme en aquesta variant —plasmata, com veurem tot seguit, en les obres codificadores— és percebut com un element que distingeix els models de llengua de l'IEC —i l'IIFV— i el de l'AVL. En aquest cas, els resultats de les enquestes que es presenten en l'estudi de Baldaquí Escandell (2015: 132) apunten que el 82,62 % de l'alumnat contesta que la forma *aquest* és «preferible per a utilitzar-la amb el professor dins de classe». El 17,38 % restant assenyala que *este* és la variant més adequada per a aquesta situació comunicativa.

No obstant això, en el material didàctic que s'usa a les aules valencianes objecte d'estudi —tant els llibres de text com les fitxes que creen els docents— la variant usada per al determinant demostratiu és *este* i els seus derivats en el 79 % del material examinat de les assignatures de Llengua i de Coneixement del medi. Per tant, en les escoles valencianes tortosines, les formes simples no entren en conflicte amb les reforçades perquè els llibres escolars ja difonen les variants simples. Això es deu al fet que al País Valencià, com s'indica en la GNV (2006b: 132),

en l'actualitat, les formes simples són generals en la llengua oral, i són majoritàries també en la ràdio, en la televisió i en els texts d'algunes institucions públiques valencianes. Les formes reforçades s'usen de manera preferent en registres escrits d'àmbits com ara el literari o l'universitari.

D'aquesta afirmació podem extraure que, almenys en els primers cursos de l'ensenyament obligatori, convé vehicular les variants simples, tal com s'indica a *Propostes per a un llibre d'estil que servisca de marc de referència a les editorials valencianes per a l'elaboració de materials curriculars en valencià* (2004: 9):

En els primers cursos de l'educació primària s'usaran les formes dels demostratius simples de primer i segon grau de la dixi: *este, esta, estos, estas; eixe, eixa, eixos, eixes*. Posteriorment, s'usaran de manera opcional les formes simples (*este, eixe...*) o les

reforçades (*aquest, aquesta, aquests o aquests, aquestes; aqueix, aqueixa, aqueixos, aqueixes*).

Es tracta, doncs, d'un tret que es va aplicant de forma gradual en l'ensenyament, amb l'objectiu que els estudiants tinguen accés

sobretot en els nivells més bàsics [...] al domini de la seua modalitat lingüística més pròxima i, de manera progressiva, al model estàndard amb les particularitats que puga adoptar en els diversos territoris, és a dir, a les solucions lingüístiques més destacades de les altres varietats geogràfiques, històriques o socials.

AVL (2004: 3)

Ara bé, tot i que no trobem cap document normatiu de l'AVL en què faça explícita la prioritització²³⁵ dels determinats demostratius sense reforçament en els registres més formals, en el model lingüístic de les seues redaccions institucionals sempre usa les solucions simples. En altres paraules, l'ens de caràcter normatiu valencià demostra la preferència per aquestes variants a través de la documentació que publica.

Quant a la prescripció normativa d'aquest element en l'estàndard oral planificat, la *Proposta* (1992 [1999³: 19]) considera les variants tradicionals d'aquestes comarques pròpies de l'àmbit restringit, és a dir, en delimita el seu àmbit d'actuació ja que només «són recomanables quan la locució va dirigida a un auditori lingüísticament uniforme» (IEC, 1990 [1999³: 12]). Per contra, Fabra (1918 [1933⁷: 57]) proposa les variants reforçades en el paradigma principal, per bé que recull l'«existència de *est i eix*, equivalents a *aquest i aqueix*». Aleshores, hauríem d'entendre que tant les formes simples com les reforçades formen part de la normativa.

---

²³⁵ Com veurem més endavant, la mateixa circumstància es repeteix a propòsit de la prioritització dels incoatius *-ix-* o *-eix-*.

En canvi, com acabem de comentar a propòsit de la llengua vehiculada en els textos escolars, l'AVL prioritza de manera implícita —a través de les seues obres— la variant típica del seu àmbit d'actuació, això és, el País Valencià, si bé a la GNV anuncia que

tant les formes simples com les reforçades són pròpies del valencià, i resulten igualment vàlides.

AVL (2006b: 132)

En aquest sentit, és interessant consultar els diccionaris normatius per a veure quina jerarquia atorguen a aquests elements lingüístics. D'una banda, al DIEC, la variant principal és *aquest*, mentre que a la definició d'*este* es remet a l'entrada d'*aquest*. De l'altra, al DNV trobem que no s'estableix cap relació de sinonímia entre les dos variants. Això és, apareix la mateixa definició i els mateixos exemples en les dos entrades, però canvien la forma del demostratiu. Josep Lacreu²³⁶, Cap de la Unitat de Recursos Lingüísticotècnics de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, ens ha explicat al llarg d'una conversa que aquesta és la solució que es pren quan no hi ha un consens total entre els membres de l'AVL a l'hora de fixar el mot principal en un doblet²³⁷. D'aquesta manera, les dos variants són presentades com a formes generals.

8.2.1.3.1. Graus de dixi en els demostratius

El català nord-occidental té dos graus de dixi en els demostratius, i, el valencià, en té tres. Al tortosí, com a varietat de transició, trobem àrees que presenten dos nivells de dixi (*este, aquell*) i altres en què hi ha els tres nivells (*este, eixe, aquell*)²³⁸. A grans trets, les localitats catalanes objecte d'estudi s'engloben en el primer grup i les poblacions valencianes, en el segon.

Per una banda, segons les dades obtingudes, el 100 % de mestres de la comarca del Montsià empra únicament els dos graus de proximitat (*este, aquell*).

---

²³⁶ Aprofitem per a agrair a Josep Lacreu l'estona, tan profitosa, que ens va dedicar.

²³⁷ Al llarg de l'anàlisi veurem que aquesta tècnica es repeteix en dos ocasions més, en els doblets *inflar/unflar* i *assentar/asseure*.

²³⁸ Vg. § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M- TdS» per a una informació més detallada quant a la distribució de les formes al llarg del territori tortosí.

Per l'altra, el 78 % de docents de les comarques del Baix Maestrat i els Ports fa servir el sistema díctic ternari —*este, eixe* i *aquell*. Altrament, el 5 % dels mestres dels centres educatius d'aquestes contrades utilitza els dos graus de dixi en els demostratius. Concretament, aquest sistema l'empra la tutora d'una escola de Vinaròs, originària de Morella però que viu des de fa molts anys a Ulldecona. Gimeno Betí (1994: 216-218) apunta que a la capital dels Ports es preserven els tres graus de dixi en els adverbis. Ara bé, aquest mateix autor situa a Ulldecona les formes binàries tant en els demostratius com en els adverbis. Per tant, podem pensar que el model de llengua de la mestra s'ha vist alterat en aquest punt per les variants que s'usen a Ulldecona, que han arribat a constituir les formes del seu llenguatge.

Segons les obres acadèmiques, la *Proposta* (1992 [1999³: 19]) dictamina, d'una banda, com a propi de l'àmbit general el sistema binari —ara bé, només si s'empra la forma *aquest*. De l'altra, judica com a propi de l'àmbit restringit el sistema ternari de *este, eixe* i *aquell*, i descriu aquestes variants com a «característiques dels parlars valencians i d'alguns altres nord-occidentals». Fabra (1918 [1933⁷: 57]) recull el trinomi *aquest-aqueix-aquell*. En canvi, la GNV (2006b: 132) —com ja hem dit, *L'estàndard oral del valencià* tracta exclusivament fenòmens fonètics— recull el sistema triple en què el segon element és *eixe* o *aqueix*. Novament, doncs, hi ha desavinences quant a l'àmbit d'ús entre les prescripcions de les acadèmies.

Arribats en aquest punt de l'anàlisi, convé exposar que diferents autors com ara Pradilla (2004: 124-126; 2008: 47), Montoya (2006: 56-60), Mas Castells (2008: 121) i Baldaquí Escandell (2015: 128) han titllat el corpus normatiu de l'AVL d'«autonomista», «particularista» o «individuador», això és, que prima les solucions valencianes vives en l'actualitat enfront les de la resta del domini lingüístic. Ara bé, si ens cenyim al tret que estem tractant —el sistema binari o ternari dels demostratius—, l'IEC resol que els treus graus de locació —*aquest/este, eixe, aquell*— són propis de l'àmbit restringit, és a dir, que, tot i que formen part de l'estàndard, «l'usuari ha de tenir present que és la d'ús més general» (IEC, 1992 [1999³: 12]). D'aquesta afirmació es desprèn la preferència de l'IEC pel sistema binari en tots els contextos de la llengua

estàndard, atenent —suposem— al criteri de funcionalitat ja que el sistema ternari és present, bàsicament, en els subdialectes del valencià.

Les dos institucions divergeixen, doncs, en la jerarquització de les solucions, però la diferència principal rau en l'àmbit d'actuació territorial de cada ens, informació que s'explicita en les lleis de creació de cada acadèmia²³⁹.

Seguint amb la dixi, els adverbis demostratius presenten variació en la zona tortosina de la M-TdS. El sistema binari *aquí/allí* és típic de les poblacions catalanes i, per contra, el ternari *ací/ahí/allí* o *allà*, dels municipis valencians.

Pel que fa les mestres catalanes, en el 100 % de gravacions apareixen les formes del sistema binari dels adverbis demostratius *aquí, allà*. Per contra, en el 81% dels enregistraments valencians es localitzen les tres formes dels adverbis de lloc: *aquí/ací*²⁴⁰, *ahí* i *allà*.

La *Proposta* (1992 [1999³: 19]) judica com a propi de l'àmbit general la forma *ací*, mentre que la variant *ahí* «és admissible —només, però, en registres informals— en l'àmbit restringit (parlars valencians)». A banda, Fabra (1918 [1933⁷: 57]) presenta únicament *ací* al costat d'*aquí*, això és, no es pronuncia sobre *ahí*. En canvi, la GNV (2006b: 135) assenjala que és acceptable emprar totes aquestes expressions en tots els registres fins i tot *ahí*, ja que en els parlars en què és característica «resulta difícilment substituïble per la forma *aquí*». Notem, novament, les divergències quant a la definició dels registres entre les dos institucions.

---

²³⁹ Com hem assenyalat a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», ens referim al Real Decreto 3118/1976, de 26 de novembre, per el que se otorga reconocimiento oficial al Institut d'Estudis Catalans i a la Llei 7/1998, de 16 de setembre, de Creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

²⁴⁰ Com s'explica en la GNV (2006b: 135): «En la llengua antiga, *ací* indicava primer grau; *aquí*, segon grau, i *allí* o *allà*, tercer grau, i estes distincions s'han mantingut fins a l'actualitat en els registres formals. A pesar d'això, en valencià, *aquí* va deixar d'usar-se amb el valor de segon grau i va ser reemplaçat per *ahí*».

8.2.1.4. Possessius

En aquest apartat distingim entre les formes dels possessius tòncics (§ 8.2.1.4.1.) i les dels àtons (§ 8.2.1.4.2.).

8.2.1.4.1. Possessius tòncics

Els possessius tòncics presenten, en català, dos variants: amb i sense wau. El català occidental té com a genuïnes les formes amb wau, això és, *meua*, *teua*, *seua* i *meues*, *teues* i *seues*.

En les escoles catalanes, en el 45 % de les mestres hem localitzat únicament les variants típiques occidentals en exemples com *la meua taula*. No obstant això, el 9 % de docents fa un ús indiscriminat d'aquestes formes i barreja els pronoms típics de l'occidental amb els de l'oriental —sense wau. D'aquesta manera, hem detectat en la mestra de les Cases d'Alcanar, *les seues llibretes* i *les teves fitxes*. En aquest cas, podem suposar que la mescla de variants es deu al fet que aquesta docent, tot i ser originària de Castelló de la Plana, va començar a treballar de mestra a Barcelona i després a Tarragona, dos localitats en què les marques del possessiu són *meva*, *teva*, *seva* i derivats. Així, la docència en aquests territoris —a més del model lingüístic que es vehicula en els llibres de text— ha influenciat la mestra. Finalment, el darrer 9% —corresponent a la docent lleidatana— emprava les formes genuïnes del català oriental. Resulta il·lustratiu l'argument de Massanell i Messalles (2012: 101), que assenyala la diferent consideració que tenen les formes del possessiu a l'àrea del nord-occidental segons si es judiquen com a variants dialectals o com a estàndard:

Des d'un punt de vista de la llengua dialectal, *meua* és la variant tradicional tant del català nord-occidental com del valencià, entre d'altres. Des de la perspectiva de l'estàndard, en canvi, *meua* és la forma triada i difosa al País Valencià, on no presenta cap problema de vitalitat, mentre que *meva* ho és al Principat. Un nord-occidental, doncs, l'única variant que percep com a estàndard és *meva*, i no pas *meua*, que pot considerar "dialectal" en sentit pejoratiu, per molt que l'estàndard planificat la incorpori.

Com hem detallat en l'apartat § 1.7. «Metodologia», tots els mestres de les escoles que hem examinat han omplert un qüestionari en què —entre altres activitats— havien d'escriure la frase *El meu gos és menut* en femení. Amb això, pretenem saber quina de les formes del possessiu usaven a l'aula en el llenguatge oral. Pel que fa a les escoles catalanes, el 55 % de les docents anota *meva* mentre que un 45 % escriu la variant genuïna *meua*.

Si comparem les respostes del qüestionari amb les dades que hem localitzat en l'enregistrament, excepte en un cas, les docents que fan servir les variants tortosines a la gravació han escrit *meua*, i el mateix succeeix amb la tutora que utilitza les formes sense wau. L'excepció és la mestra de l'escola de la Galera, que diu que en l'oraltiat empra la variant *meua*, tot i que al *Qüestionari per als docents* usa la forma *meva*. Ara bé, si parem atenció als comentaris que han anat fent els tutors durant la visita a l'escola, veiem com no estan segurs de les solucions que han escrit. Per exemple, la tutora de Santa Bàrbara diu:

Tot el que he anotat sé que no està bé, però ho dic així, no és estàndard.

M3

Aquesta afirmació demostra, en primer lloc, que els ensenyants només coneixen les formes del català central de l'estàndard codificat i, en segon lloc, que hi ha una confusió entre la varietat estàndard i la varietat del català central²⁴¹. Veny/Massanell (2015: 82) assenyalen aquest equívoc:

El dialecte hegemònic, aquell en el qual es basa exclusivament o prioritàriament la llengua estàndard, no sol ser considerat pels parlants com una varietat dialectal.

Ahora, relacionem aquesta concepció amb la idea de poder lingüístic que hem detallat a § 8.1.2.6. «Consonants vibrants». Tanmateix, és interessant comentar el cas de la tutora de l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita, que contesta la fitxa distingint entre les

---

²⁴¹ De fet, al llarg de les dècades, hi ha hagut autors que han parlat de *subestàndards* o *estàndards regionals* perpetuant, doncs, la noció que l'estàndard base és el del català central. Tanmateix, en aquesta tesi hem defugit d'aquests conceptes atès que, com sentència Auer (2015: 7) «there is no 'standard dialect' of a language according to my usage of the term, but only a standard variety».

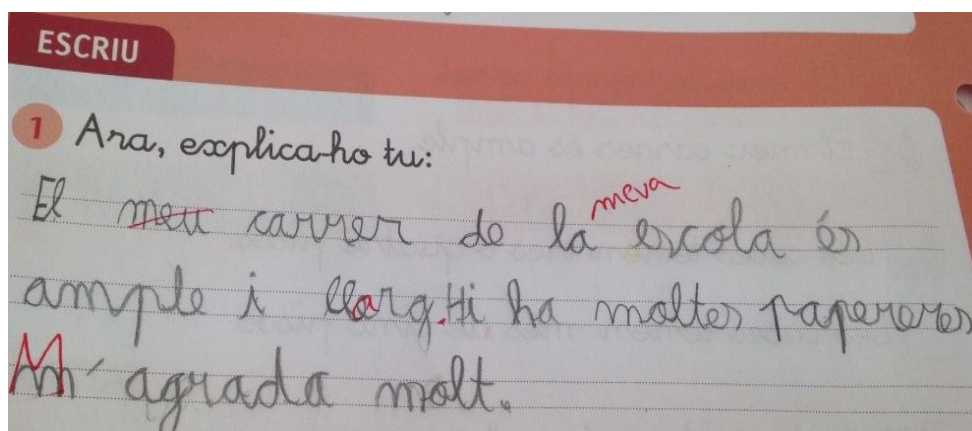
formes que usa en el canal oral i les que emprava en l'escrit. Així, diu que a l'aula fa servir *meua*, però que escriu *meva*. La mestra d'Alcanar ho justifica així:

Jo dic *xocolate*, però escric *xocolata*. És així com està als llibres de text. Me passa lo mateix en *meua* i *meva*.

M10

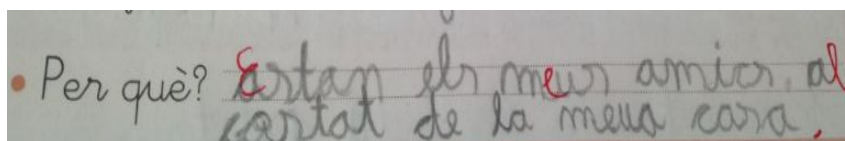
Aquest comentari posa de manifest la influència que tenen els llibres de text no només en el model lingüístic dels alumnes, sinó també en el dels docents, ja que els serveix de patró. Massanell i Messalles (2012: 100) sosté que, en territori nord-occidental, no només els trets genuïns no estàndards poden patir un retrocés per la pressió de les formes referencials, «sinó també aquells que s'integren en l'estàndard planificat però no en el difós». Conseqüentment, doncs, els docents prenen els manuals escolars com una obra referencial —com a base i model: si una forma no hi apareix, consideren que no és acceptada en l'estàndard i, de retruc, en la normativa. Així, si bé els tutors tenen nocions de què és la llengua estàndard, desconeixen les formes tortosines incloses en les obres de codificació.

De fet, l'exemple de més avall mostra com aquesta docent —la de l'escola d'Alcanar— ha corregit un exercici del manual de Llengua (Blanch/Espot, 2014: 80) d'un alumne i introdueix —al llibre de text del xiquet— la variant oriental *meva* —que apareix al material escolar d'aquesta localitat— en lloc de *meua*.

Imatge 12. Exemple del model de llengua escrit de la mestra d'Alcanar

De totes maneres, al mateix exemplar (Blanch/Espot, 2014: 84) hem trobat una demostració del patró lingüístic que fa servir l'alumne —amb la variant local *meua*.

Imatge 13. Formes tortosines en l'escriptura, a l'escola d'Alcanar

En aquest cas, veiem com la mestra —que vehicula la variant oriental— respecta que l'alumne escriga la forma occidental. Això significa, d'altra banda, que la docent sap que és una solució estàndard. Sovint, com il·lustra aquest exemple, les formes territorials estàndards entren a l'aula a través dels mateixos alumnes, en comptes de pel sistema docent. Igualment, per posar un exemple de com els mestres tracten a l'aula aquest polimorfisme, prenem el cas de la tutora de les Cases d'Alcanar, que explica que si bé sempre escriu *meva*, quan els xiquets escriuen *meua*, no ho compta com a «malament». També comenta que segueix el mateix patró amb els parells de geosinònims en el lèxic.

Si ens fixem en el segon bloc de resultats, el relatiu a les escoles valencianes, el 33 % dels mestres se serveix de les formes occidentals com *la teua casa* i *la seua pell*. Per contra, l'altre 11 % usa sistemàticament les variants orientals. Concretament, es tracta de la mestra de l'escola 14 de Vinaròs —que també escriu la solució sense *wau* al *Qüestionari per als docents*— i la del centre 28 de Benicarló —que hi anota la forma genuïna.

En darrer lloc, un 5 % fa servir tant *meua* com *meva*, amb els respectius derivats, per més que hem de tindre en compte que correspon a la tutora de l'escola 12 de Vinaròs, que ha treballat molts d'anys en centres de l'àrea del català central de Catalunya.

Si, a més, comparem aquests resultats amb les respostes del *Qüestionari per als docents*, notem com el 94 % dels tutors apunta que, a classe, difon la forma de la zona. Per tant, estranyament, hi ha un comportament incoherent en la majoria dels docents.

Les dades recollides mostren que fan servir els possessius orientals, però ells anoten que vehiculen les variants tradicionals. Sospitem que aquesta disparitat de formes es pot deure a la pressió de ser observats i de saber que l'autora d'aquest treball és catalana, per més que en totes les visites als centres educatius es remarcava que era originària de la zona i, per tant, parlava la mateixa varietat geolectal. Una anècdota relacionada amb aquesta qüestió és la frase que la directora d'una escola de Benicarló va dir a la mestra que era objecte d'estudi mentre pensaven que la investigadora no els sentia:

Ella és d'**aquí** baix, però ve d'**allà** dalt.

E27

Aquesta declaració il·lustra com la dicotomia *aquí/allà* marca la distinció entre grups. D'una banda, ser d'Alcanar, de la mateixa comunitat de parla, incita que es cree confiança més ràpid entre l'equip directiu de l'escola i l'observadora, però, de l'altra, que aquesta darrera treballa a Barcelona —ciutat catalana per antonomàsia— produeix una sensació de desassossec i recel en els directors, caps d'estudis i alguns tutors enquestats, la majoria de vegades, en centres del País Valencià. En altres paraules, creiem que situacions d'aquesta índole s'haguessen evitat si en lloc de vindre de la Universitat Autònoma de Barcelona l'enquestadora pugés d'una universitat valenciana, en què se sap que parlen més paregut a la varietat territorial de la zona. Per tant, en aquells moments l'autora d'aquest treball no era considerada part de la comunitat de parla, sinó més aviat era situada fora de la comunitat lingüística.

Així doncs, la tensió, els nervis i el fet de saber que la investigadora treballa a Barcelona creiem que poden propiciar l'aparició de variants orientals, que sempre apareixen barrejades amb les formes tortosines. Recordem que els enregistraments duren, com a mitjana, 61 minuts. Per tant, és poc possible que el mestre pugui mantindre durant tota la lliçó un model que no és el que usa habitualment.

En darrer lloc, a propòsit de les variants vehiculades en el material escolar, en el 100 % de llibres usats en les escoles objecte d'estudi de Catalunya apareix les variants sense wau, que, recordem-ho, són les típiques del bloc oriental de la llengua catalana.

Tanmateix, convé posar de manifest que el 2002 es va aprovar una proposició no de llei sobre el model lingüístic dels llibres de text i de la docència en català en què el Parlament de Catalunya instava el Govern a tindre en compte, a l'hora d'homologar els llibres de text,

que els llibres de text homologats incloguin les propostes normatives que abasten tot el diasistema lingüístic, seguint els criteris de l'Institut d'Estudis Catalans, i en cap cas no corregeixin formes lingüístiques genuïnes de cap dialecte.

Ara bé, com acabem de veure, aquesta recomanació no s'ha pres en consideració, ja que els manuals només ofereixen les variants del català central. Per contra, en el 79 % d'exemplars emprats a la classe de Llengua i de Coneixement del medi del País Valencià, apareixen els possessius amb wau. El 21 % restant correspon al material que dissenya la mestra de l'escola 26 de Benicarló. Per tant, el 100 % de les editorials segueix la recomanació de l'AVL (2004: 8) en què es recomana, a partir del criteri d'adopció de formes preferents, l'ús de les variants genuïnes valencianes, això és, amb *-u-*. És a dir, a diferència del que passa a la banda catalana, el material escolar estén i legitima les variants que l'alumne porta de casa. De fet, Aragonés (2000: 23) raona sobre aquesta conjuntura:

Trobem que els escolars aprenen un model de llengua diferent segons la comunitat autònoma on se troben, escriuen i lligen de manera diferent, i, com a resultat, en un grup de parlants que tenien moltes afinitats lingüístiques, les diferències s'estan accentuant geogràficament, en els seus usos formals, i generacionalment, en els seus usos col·loquials.

Finalment, a propòsit de la consideració normativa d'aquestes solucions, per un cantó, la *Proposta* (1992 [1999³: 20]) resol que les formes amb wau són pròpies de l'àmbit general, si bé Fabra (1918 [1933⁷: 56]) definia els possessius occidentals com a «dialectals». Aleshores, hem d'entendre que les formes amb wau són secundàries o, fins i tot, que no tenen cabuda en la llengua estàndard. Per l'altre, la GNV (2006b: 136) exposa el paradigma occidental i, sota, en una nota, mostra les formes orientals.

8.2.1.4.2. Possessius àtons

Amb relació a les formes àtones dels possessius, cal avisar que són solucions poc productives atès que només apareixen relacionades amb mots que designen una relació de proximitat com poden ser els vincles parentius. Tanmateix, en el currículum de l'educació primària hi ha el tema de la família i els seus membres.

En primer lloc, pel que fa a les escoles de Catalunya, només hem trobat els possessius relacionats amb noms de parentiu en el 36 % d'enregistraments (és a dir, en quatre gravacions): d'una banda, el 27 % de mestres ha emprat les formes àtones com, per exemple, *ta mare* i *m[u]n*²⁴² i *[é]io*²⁴³. L'altre 9 % fa referència a la tutora de l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita, que fa servir la solució tònica, això és, *el seu pare*.

En segon lloc, quant als centres valencians, aquestes marques han aparegut en el 44 % de les gravacions. D'una banda, el 33 % dels ensenyants fa servir els possessius tònicos amb expressions que denoten familiaritat com *la meua mamà*, *els meus pares*, *el meu germà*. De l'altra, el 5 % usa els possessius àtons en aquest mateix context: *ta tia*. Finalment, en el darrer 5 % hem localitzat la forma *sa mare* quan la mestra parla amb una altra docent. Ara bé, aquesta mateixa tutora difon les variants tòniques del possessiu com *el teu pare* i *la teua mare* quan explica als alumnes una activitat que han de fer conjuntament a l'aula. Això ens fa pensar que l'ensenyant creu que en un registre formal les solucions tòniques són més adequades i, per tant, relega les altres, doncs, a un registre informal. D'altra banda, alhora, aquesta distribució de variants posa de manifest que la tutora diferencia entre els diversos registres lingüístics i, en conseqüència, hi ha la voluntat de difondre a l'aula un model de llengua formal. La disfunció, al cap i a la fi, és fruit del desconeixement de les formes genuïnes incloses en l'estàndard oral formal.

De fet, en els llibres de text —tant catalans com valencians— es difonen majoritàriament les solucions tòniques. A Catalunya, en el 100 % dels manuals en què

---

²⁴² Recordem que, com recollim a § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS», els possessius àtons *mon* i *mons* es pronuncien, per influència d'una consonant labial, amb *u* (*m[u]n*, *m[u]ns*) i per analogia amb aquestes formes, també es diu *t[u]n*, *s[u]n* i plurals.

²⁴³ Vegeu § 8.1.1.2. «Vocals tòniques» sobre la palatalització de la /a/ tònica en [é] quan està en contacte amb una palatal.

apareix un possessiu seguit d'un nom de parentiu s'estèn les variants tòniques. Al País Valencià, els manuals no vehiculen un model uniforme, ja que dels materials que hem analitzat, en el 40 % trobem les dos solucions del possessiu referint-se a un vincle familiar com *la seva mare* i *els meus pares*, però *son germà* i *la seua iaia*. En el 30 % sí que trobem únicament les formes àtones per a indicar relacions de parentiu, un exemple seria *sa mare*, que es recull en dos edicions analitzades²⁴⁴. Quant a les variants tòniques, les localitzem en el darrer 30 % del material escolar analitzat: *els seus pares* i *els seus cosins*; *els seus pares* i *la seva germana* —localitzat en el material de la mestra de l'escola 26 de Benicarló.

Tanmateix, si consultem el document *Propostes per a un llibre d'estil que servisca de marc de referència a les editorials valencianes per a l'elaboració de materials curriculars en valencià* de l'AVL, no localitzem cap orientació sobre aquestes formes, de manera que les editorials han escollit la solució que han convingut com a més adient.

Pel que fa a les obres normatives, tant la *Proposta* (1992 [1999³: 20]) com la GNV (2006b: 138) coincideixen en què són formes que —en el context que hem explicat— s'adeqüen a l'àmbit general. També, Fabra (1918 [1933⁷: 57]) apunta que aquestes solucions s'empren en aquest context.

8.2.1.5. Numerals

Els numerals cardinals són, en la morfologia nominal, un dels punts en què es posa més de manifest la condició d'estàndard composicional *i*, de retruc, polimòrfic que va plantejar Fabra, primer, i l'IEC, després. Cal tindre present, durant tot el treball, que l'IEC té una ambició pancatalana que no té l'AVL, circumscrita al País Valencià.

8.2.1.5.1. Variabilitat del numeral *dos*

En tortosí, el cardinal *dos* és invariable. Respecte del gruix de dades recopilades, el 64 % de les mestres de les escoles ebrenques analitzades usa aquest numeral de manera

---

²⁴⁴ Són les edicions valencianes de Coneixement del medi de les editorials Baula, Santillana i Vicens Vives.

invariable. Així, hem trobat *dos formes, dos paraules o les dos coses*. Cal advertir que no hem tingut en compte els moments en què la docent llegia del llibre de text, ja que en la totalitat dels materials didàctics de Catalunya es promou la distinció de gènere, com indicarem més avall. Altrament, el 9 % de les docents fa un ús heterogeni d'aquest tret, o siga, diu *les dues erres* i la locució²⁴⁵ a la *una, a les dos i a les tres: silenci*.

Creiem que aquesta situació és comparable a la que hem detallat en relació amb l'ús dispar dels articles *el* i *lo*. Recordem-ho: les particularitats del territori —*una, dos, tres, silenci*— sorgeixen en el registre més natural i relaxat quan la mestra conversa amb els alumnes i quan no hi ha cap suport escrit —això és, el manual. En canvi, les variants estàndards formals —si divergeixen de les tortosines— brollen quan la docent està explicant quelcom relacionat en el temari —[la regla de] *les dues erres*— sovint a partir del llibre de text. Així, el to interpersonal —regulat segons si té més o menys audiència— condiona el llenguatge de la docent.

En un altre ordre de coses, sobre els resultats obtinguts en les gravacions al País Valencià, el 39 % dels mestres fa servir la forma *dos* de manera invariable, com ara *dos coses, dos fitxes, dos camisetes*. Seguidament, el 17 % de docents usa d'una manera barrejada *dos* com a numeral femení i *dues*. Així, trobem *dos muntanyetes, dos xiquetes, dos coses*, però *dues paraules, dues vocals i dues esses*. Novament, relacionem aquesta diversificació de formes amb el canvi de registre que acabem de comentar unes ratlles més amunt, pel que fa a les escoles catalanes. Per tant, el primer bloc de dades es troba en un context en què la mestra parla més distesament amb els alumnes mentre que el segon té lloc quan el tutor exposa alguna qüestió del temari. En aquest cas, es pot exemplificar a partir de la gravació de la mestra 27 de Benicarló, que explica a l'aula les fases lunars. Durant l'exposició davant de tot el grup, la tutora diu

La lluna pot tindre dues formes.

M27

---

²⁴⁵ Casualment, Lacreu (2017: 130-134) té un article titulat «A la una, a les dos i a les tres...» en què explica l'origen de la distinció *dos/dues* així com també la convivència que van tindre aquestes formes durant segles al País Valencià.

Ara bé, quan acaba el discurs, passa per les taules dels alumnes per a comprovar que estan fent correctament un exercici que els ha manat. És llavors quan diu a un xiquet en concret, referint-se a la lluna: «solament dos [formes]?». Com veiem, doncs, els registres es diversifiquen segons si la docent es dirigeix a la totalitat de la classe durant l'exposició d'una part de la teoria, o bé si parla només amb un alumne per a explicar-li algun punt en concret. Això és, com més audiència tinga el docent, més formes al·lòctones tindrà el seu discurs.

Concretament, hi ha una distribució de formes condicionada pel to interpersonal —és a dir, la distància entre l'emissor i el receptor— i pel canal, això és, si és l'oral, l'escrit o l'oral i escrit alhora (o siga, l'oral planificat). Conseqüentment, en el registre amb més proximitat —quan hi ha un sol receptor— i en el canal oral s'usa la variant genuïna *dos*, mentre que en un to interpersonal més allunyat —davant de tot el grup de la classe— i en un discurs més planificat es fan servir les variants de l'estàndard oral del català central. A continuació, mostrem un esquema que exposa la diversificació estilística segons el to interpersonal:

Audiència	To interpersonal	Formes lingüístiques
Tota la classe	formal	estàndard català central
Pocs alumnes	informal	estàndard occidental / formes col·loquials

Figura 12. Distribució del to interpersonal a l'aula

Finalment, un 11 % de les mestres vehicula *dues*, per tant, trobem casos com *les dues coses*, *les dues meravelles* i *una, dues i tres*.

De fet, el 100 % dels llibres de text analitzats de les escoles objecte d'estudi del País Valencià —tant de l'assignatura de Llengua com de la de Coneixement del medi— vehicula el doblet *dos/dues*. Això és deu al fet que la tradició literària i acadèmica valenciana ha emprat majoritàriament la flexió de gènere en aquest numeral. De totes maneres, en la proposta d'orientació de l'AVL (2004) no s'esmenta cap recomanació sobre aquesta variable.

La flexió de gènere del cardinal *dos* és un dels aspectes en què es mostra la voluntat de les institucions lingüístiques de representar la diversitat lingüística en la codificació ja que la variant *dos* és invariable quant al gènere en tot el bloc occidental. En la *Proposta* (1992 [1999³: 21]), però, aquest fenomen rep la marca d'«admissible», que indica que hi ha una altra forma que és «sempre preferible», i, en conseqüència, és recomanable substituir l'admissible per l'altra variant.

Igualment, Fabra (1918 [1933⁷: 64]) només preveia la solució *dues*. D'altra banda, la GNV (2006b: 143) formula que, «en els registres formals» —deduïm que orals i escrits—, s'admet la variació de gènere ja que, tradicionalment, en les obres literàries i acadèmiques —com les proposades per l'IIFV— s'ha fet servir i s'ha prioritzat la distinció de gènere en aquest cardinal. Tot i això, com en el cas dels demostratius simples, en el patró lingüístic dels documents de l'AVL sempre apareix la solució *dos* com a única forma per al masculí i per al femení.

8.2.1.5.2. *Vuit o huit*

Pel que fa a la realització del vuitè ordinal —així com també la del numeral 80—, hem apuntat que la variant típica tortosina és *vuit*, com en la resta de català del Principat. Tanmateix, analitzem aquest tret perquè volem saber si la forma que apareix als llibres de text del País Valencià —*huit*— influencia els mestres de les escoles de les comarques del Baix Maestrat i els Ports.

En relació amb les dades obtingudes als centres catalans, en el 45 % de gravacions apareix aquest numeral i sempre és amb la forma *vuit*, pronunciat amb la bilabial oclusiva sonora, [búit], o amb l'aproximant [β], segons el context en la frase. A més, és l'única variant que es vehicula en el material escolar.

Quant a les solucions recollides en els enregistraments en les escoles valencianes, el cardinal apareix en el 39 % de gravacions que conformen el corpus d'estudi. Concretament, el 22 % de les docents usa la solució tortosina *vuit*, amb pronúncia betacista. És interessant comentar el cas de la tutora 28 de l'escola de Benicarló, que empra la variant tortosina a la gravació, per més que a l'aula vehicula la solució escrita *huit* a través d'una làmina que hi ha dalt de la pissarra. En canvi, un 5 %

—una docent— fa servir la forma *huit*, ja que és de Castelló de la Plana —on aquesta és la variant característica (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 201).

Finalment, el darrer 5 % és el d'una mestra —originària de Castelló de la Plana però resident a Benicarló— en la gravació de la qual trobem les dos realitzacions: *trenta-huit* i *vuitanta*. En aquest cas, suposem que la variant de la zona tortosina, que és la que empren els alumnes i la que s'usa al carrer, ha influenciat la docent, que l'ha incorporat al seu inventari, encara que conserva —alhora— la forma típica del seu parlar d'origen.

D'altra banda, en el model estès en els llibres de text hem localitzat únicament *huit*. És més, l'AVL (2004: 8) recomana l'ús d'aquesta solució amb el criteri d'adopció de formes preferents.

També, hem preguntat a una altra mestra —en la gravació de la qual no hem trobat aquest numeral— si empra *huit* o *vuit* i contesta:

Jo dic *vuit*, però aquí dixo triar. Els accepto les dos, cadascú trie.

M25

Per tant, aquesta docent permet que els xiquets escullen entre la variant típica —la local que és difosa per la mestra— o la que es vehiculada pels llibres de text. En aquest cas, el model educatiu dona entrada a la forma secundària de l'AVL —ja que és la menys estesa en aquest territori— a diferència del que ocorre al llibre de text— que difon un model monomòrfic.

Respecte a les obres de referència, la *Proposta* (1992 [1999³: 21]) dictamina que és admissible «la pronunciació *uít* del numeral *vuit*». En l'apartat dels numerals, Fabra (1918 [1933⁷]) no tracta aquest cardinal. Pel que fa a la GNV (2006b: 142), recull les dos variants, però prioritza la forma *huit*, atès que *vuit* està entre parèntesis.

Finalment, els diccionaris són obres en què també traspua la ideologia de les acadèmies. És per això que és pertinent consultar-les per a veure la disposició de les variants. Per una banda, l'IEC promociona la variant *vuit* i *huit* apareix com a forma

secundària, això és, s'envia l'usuari a la definició de *vuit*. Per l'altra, el DNV privilegia la solució típica valenciana *huit*, mentre que *vuit* és en l'entrada secundària. Conseqüentment, la definició del numeral és a la veu de *huit*.

8.2.1.5.3. *Dèssset* i les seues variants

Amb relació a aquesta forma, Gimeno Betí (1997: 607) apunta que, en tortosí, el numeral presenta dos significants: *dèssset* i *dissset*, tot i la variació entre poblacions pel que fa a les síl·labes tòniques²⁴⁶. Aquest numeral l'hem localitzat en el 17 % del total de gravacions realitzades en les aules de tots els centres objectes d'estudi.

Per un cantó, a les escoles catalanes només hem recollit el numeral en el 18 % d'enregistraments (2 tutores), i en les dos ocasions les mestres empen la forma *diss[é]t*. Si relacionem l'origen de les docents amb les notes de Gimeno Betí (1997: 607), veiem que coincideixen les dades, és a dir, tant a Santa Bàrbara com a Amposta aquest numeral es representa com *dissset*.

Contràriament, al País Valencià el 17 % dels docents usa aquest numeral. Per una banda, dos de les tres tutores difonen *dèssset*, les formes genuïnes de la població on treballen. Per l'altra, la tercera fa servir la solució *diss[é]t*. És interessant comentar l'escenari en què aquesta mestra, la de l'escola 16 de Vinaròs que és nascuda a Morella, diu *diss[é]t*. La tutora comenta per a tot el grup que hi ha *dissset* taules i en aquell moment que ho diu un alumne la rectifica i diu:

Dèssset, dèssset taules.

E16

Per tant, podem deduir que la tutora podria haver canviat de forma perquè l'estem enregistrant, ja que la variant genuïna de Morella i de Vinaròs és *dèssset*.

Altrament, en el *Qüestionari per als docents* els tutors havien d'escriure la forma d'aquest numeral. Amb aquestes dades podem comparar la variant que escriu

---

²⁴⁶ Recordem que la distribució detallada de les formes és a § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS».

l'ensenyant amb la que és característica de la població en què se situa l'escola en què exerceix. Així, el 45 % de tutores catalanes anota *disset*, tot i que el mot típic del municipi respectiu és *desset*. Això succeeix als centres de Freginals, la Galera, Mas de Barberans, la Sénia i Ulldecona. L'altre 36 % fa referència a les tutores de Santa Bàrbara, Godall i Sant Carles de la Ràpita, que escriuen la variant *disset* en consonància amb el mot local.

Seguint amb l'equilibri amb l'entorn en què s'enclava l'escola, la llengua de l'alumne i el model que s'ensenyava al col·legi, hi ha el 9 % d'ensenyants —la tutora del centre canareu— que escriu *dèssset*, el significat típic d'Alcanar i les Cases d'Alcanar. Ara bé, el darrer 9 % correspon a la docent de les Cases d'Alcanar, que anota *disset* encara que, com acabem d'assenyalar, la forma tradicional és *dèssset*. Per tant, el 91 % de les ensenyants ebrenques anota que a l'aula estén *disset*.

Per tant, el 55 % de tutores ensenya a l'escola la variant tradicional del poble, és a dir, hi ha un equilibri amb l'ecosistema lingüístic entre el model lingüístic que l'alumne porta de casa i el que aprèn a l'escola, on, a més, és prestigiat. En paraules de Bastardas (2014: 158), s'estableix, llavors, un ecosistema sostenible:

Desde una ética sostenibilista, la diversidad de los modos de comunicación de los distintos grupos de la especie es claramente un valor a proteger, y no sólo como una curiosidad 'antropológica' sino por la intrínseca e irrenunciable dignidad de las personas y sociedades humanas. La sostenibilidad tiene consciencia de no romper el equilibrio dinámico de los distintos elementos que participan en el ecosistema.

El mateix trobem en les escoles valencianes, on el 78 % dels mestres respon amb la forma tradicional de la població. Això passa als col·legis 13, 14 i 15 de Vinaròs; a les escoles de Canet lo Roig, Cervera del Maestrat, la Jana, Morella, Rossell (on la mestra també difon oralment aquesta variant, segons la gravació); als centres de Sant Jordi, Sant Rafel del Riu, Traiguera i als col·legis 26, 27 i 28 de Benicarló.

D'altra banda, el 17 % de les tutores anota la forma *disset*, si bé el significat de la població on és l'escola és *dèssset*. És el cas de la mestra de Càlig, la del centre 16 de Vinaròs i la de l'escola 29 de Benicarló —tot i que a la seua gravació difon *dèssset*.

Quant al grup 16 de Vinaròs, la variant contestada per la mestra coincideix amb la que apareix en una làmina que hi ha penjada a la paret de l'aula —on també es privilegia el significat *dinou*. Finalment, la tutora del grup 12 de Vinaròs apunta les dos solucions —*dèssset* i *disset*— i això representa el 5 % sobrant.

El numeral 17 també apareix en les enquestes als alumnes de les escoles objecte d'estudi de la M-TdS. Segons les àrees administratives, en primer lloc, el 67 % d'enquestats catalans diu que a l'escola s'usa el significat *diss[é]t*. En segon lloc, el 24 % comenta que aprèn la forma *dèssset*, i únicament el 7 % dona *d[i]sset* com a resposta. Arribats en aquest punt, mirem la distribució dels resultats segons la localitat —com ja hem dit a l'inici, hi ha variació de formes al llarg del territori objecte d'estudi. En el mapa que es mostra a continuació s'assenyala la solució més concorreguda entre els enquestats d'aquell municipi.

Mapa 4. Respostes sobre el numeral 17 dels enquestats per poblacions. Font: elaboració pròpia

Així, *dèssset* és la forma típica d'Alcanar —les Cases d'Alcanar— i d'Ulldecona. En aquestes poblacions la variant més contestada en les enquestes és el numeral local *dèssset* (87 % i 48 %, respectivament). Per tant, la penetració del mot prestigiat pel material escolar —*disset*— és reduïda (a Alcanar apareix en el 8 % de les respostes i a Ulldecona, en el 9 %). A més, a Ulldecona el 43 % dels alumnes anomena aquest numeral *d[i]sset*.

Amb referència al centre de les Cases d'Alcanar, la forma canareva i casenca competeix a parts iguals (44 % cadascuna) amb el numeral *disset* —si ens fixem en la trajectòria d'aquesta mestra, descobrim que els seus primers anys com a docent van ser en centres de la demarcació de Barcelona i Tarragona, on aquest numeral és anomenat *disset*. Per tant, es pot inferir que la docent ha anat modelant el seu model lingüístic, atès que és natural de Castelló de la Plana —on la variant usual és *dèssset* (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 201).

D'altra banda, la variant *disset* —mot agut— és situada a Godall, a Sant Carles de la Ràpita i a Santa Bàrbara²⁴⁷. En les escoles d'aquests pobles, el 100 % d'enquestats ha fet servir la forma local *disset*. A Santa Bàrbara, aquesta solució és també difosa per la tutora en el registre oral —segons el *Qüestionari per als docents*. En aquest cas, la introducció del significat tradicional ve prestigiada pel model escrit dels manuals. A més, aquest numeral també és característic de la varietat central.

Finalment, en la resta de pobles catalans —Freginals, la Galera, Mas de Barberans i la Sénia— la forma general és *desset*. Ara bé, en cap enquesta en els centres d'aquests municipis apareix aquest significat. Contràriament, la variant més concorreguda en els qüestionaris als alumnes és *disset*. Quant a percentatges, a Freginals, la Galera i Mas de Barberans representa el 100 % de les respostes. En canvi, a la Sénia és la variant emprada pel 73 % dels informants, seguida amb el 17 % per *dèssset* i també, amb l'11 %, per *d[i]sset*.

A propòsit de les inclusions al·lòctones en la zona nord-occidental, Sistac (1998a: 166) reflexiona sobre els canvis lingüístics en aquest territori dialectal i sosté que aquestes transformacions venen propiciades per tres motius diferents. En primer lloc, per l'impacte de la normalització lingüística —o siga, per l'efecte, principalment, dels dos agents d'estandardització objecte d'estudi d'aquest treball. En segon lloc, pel «procés generalitzat d'interferència de l'altre dialecte, de major pes demogràfic i de major potència econòmica i social» i, en tercer lloc, pel canvi social que provoca el pas d'una societat rural agrària a una societat urbana modernitzada.

---

²⁴⁷ Buj Alfara (2001a: 229) situa, a Santa Bàrbara, els numerals *desset* i *disset*, mal que aquesta primera variant no és emprada, durant l'enquesta, per cap dels alumnes d'aquesta població.

Quant al significat de les localitats del País Valencià, la forma típica és *dèssset*, que és la variant més concorreguda en les enquestes als alumnes de totes les escoles valencianes. Representa el 100 % de les respostes en els informants dels col·legis 13 i 14 de Vinaròs, de Càlig, Canet lo Roig, Cervera del Maestrat, la Jana, Morella, Rossell (on aquesta forma també és emprada per la mestra), Sant Jordi, Traiguera i de les escoles 26, 27 i 29 (reforçat oralment també per la tutora) de Benicarló.

Si ens fixem en els altres casos, als centres 12 i 15 de Vinaròs, i a l'escola 28 de Benicarló, la segona forma més usada és *d[í]sset* (apareix en el 20, el 12 i el 5 % de les respostes, respectivament). En canvi, a l'escola 16 de Vinaròs i a Sant Rafel del Riu la segona variant és *disset* (20 % en cadascuna).

Així i tot, no sempre podem establir una correspondència entre les formes vehiculades en el material escolar i els resultats dels xiquets. En particular, ens referim al fet que el 100 % de manuals de Catalunya difon exclusivament la variant *disset*. Per contra, al País Valencià en el 100 % de llibres de text s'empra *dèssset*, tal com proposa l'AVL (2004: 8) —que la considera una forma preferent.

En el marc de l'estàndard oral planificat, segons la *Proposta* (1992 [1999³: 21]), les variants *dèssset* i *desset* són pròpies de l'àmbit restringit. Més concretament, l'IEC relaciona la primera forma amb els parlars valencians i, la segona, amb els geolectes baleàrics i l'alguerès. Com hem anat anunciant al llarg d'aquest capítol, el tortosí no pot ser localitzat fàcilment a les obres de l'IEC, com ara la *Proposta*, pel fet que no és considerat per l'acadèmia un dialecte²⁴⁸ del bloc occidental. En aquest sentit, Aragonés (2000: 25) examina les etiquetes que empra la *Proposta* i evidencia que els tortosins no sempre poden guiar-se únicament per la marca de *parlars nord-occidentals*.

En canvi, Fabra (1918 [1933⁷]) no inclou cap forma d'aquest numeral en la seua gramàtica. Novament, la GNV (2006b: 142) recomana l'ús de *dèssset* davant de *disset* — que apareix entre parèntesis atès que no és la variant genuïna del territori valencià. En darrer terme, els diccionaris de les acadèmies reproduïxen la distribució detallada en

---

²⁴⁸ Recordem que hi ha divergència entre la comunitat científica a l'hora de considerar el tortosí un dialecte o un subdialecte en el bloc occidental.

l'apartat anterior referent al numeral *huit*: al DIEC, *disset* és l'entrada principal, mentre que *desset* i *dèssset* en són les secundàries. És més, a la introducció en línia de la segona edició del DIEC, s'explica que *dèssset* no apareixia en la primera edició d'aquesta obra:

Pel que fa a la variació diatòpica, en aquesta segona edició hom ha ampliat el nombre de lemes considerats dialectals —amb la consciència que estrictament tots ho són, per la qual cosa cap no en duu la marca [...]—, basant-se en dos criteris principals: el de la coherència i el de la conveniència d'eixamplar-ne el repertori. Així, respecte al primer, com que en l'edició anterior es recullen els numerals **desset**, **devuit**, **denou**, del balear, és lògic que en la segona també hi constin els valencianismes **dèssset**, **díhuit** i **dènou**.

Contràriament, al DNV, *dèssset* és la forma privilegiada, i *desset* i *disset* es col·loquen en segon lloc ja que en les seues veus se les relaciona amb *dèssset*.

8.2.1.5.4. *Divuit* i les seues variants

Les realitzacions de les formes tortosines per al numeral 18 són *divuit* i *devuit*, malgrat que —com succeeix en els numerals 17 i 19— la síl·laba tònica varia segons la població.

Pel que fa a les gravacions, situem aquests cardinals en el 21 % del total de les escoles. Quant als centres catalans, en el 27 % dels casos en què s'ha documentat aquesta variant pren la forma *div[ú]it*. Concretament, es localitza en les gravacions de les tutores de Santa Bàrbara, la Galera i Freginals. D'aquesta manera, si consultem les obres dialectes per a establir una correlació entre la forma de la docent i la local, trobem que cap de les tres docents vehicula la solució del municipi, atès que la forma tradicional és *devuit* en les tres poblacions. Així i tot, a Santa Bàrbara aquesta solució conviu, segons Buj Alfara (2001b: 33-34), amb la forma usada a l'aula, o siga, *div[ú]it*.

En relació amb els centres valencians, documentem alguna variant d'aquest numeral en el 17 % de les gravacions. D'una banda, l'11 % de les tutores valencianes, això és, la del centre 13 de Vinaròs i la de l'escola 29 de Benicarló, empen la solució valenciana *díhuit*.

Així, sentim:

L'has de buscar: quinze, setze, dèssset, díhuit, dèneu i vint.

M29

En el primer cas, la mestra és natural de Cinctorres, una població de la comarca valenciana dels Ports, que, si bé no és punt d'enquesta en cap obra dialectal, sí que ho són les poblacions veïnes com ara Morella, Sorita, Herbers o la Mata, en què la forma tradicional és [díβwit] (Gimeno Betí, 1997: 607). Per tant, suposem que la mestra ha adaptat la pronúncia a la variant del valencià central, que, d'altra banda, és la que difon el material escolar. En el segon cas, és la solució típica de la tutora, atès que és de Castelló de la Plana (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 201). De fet, aquesta mestra és la que, en el numeral 8, barrejava les formes tortosines amb les valencianes.

De l'altra, es localitza *d[i]vuit* en l'enregistrament de la mestra de Rossell, nascuda a Castell de Cabres. Aquesta darrera localitat s'inclouïa en l'antic terme de Morella i, segons Gimeno Betí (1997: 607), a la capital dels Ports —així com també a Rossell— s'empra la variant *d[i]vuit*. Tot i així, cap de les obres normatives es refereix a aquesta pronúncia plana del numeral.

Quant al model difós pels llibres de text, en el 100 % dels casos és *divuit* als manuals de Catalunya i *díhuit* als del País Valencià —com proposa l'AVL (2004: 8). Arribats en aquest punt, resulten il·lustratives les paraules de Bastardas (2014: 151) sobre la influència dels governs —territorials, en aquesta tesi doctoral— a l'hora de promocionar —i arraconar— determinades formes lingüístiques:

Otro pentagrama [...] es el del poder político. Se trata ciertamente de un pentagrama 'polifónico' él mismo, ya que los poderes públicos actuales tienen autoridad e influyen sobre multitud de aspectos sociales, como en la propia organización territorial del poder político-administrativo, el sistema económico, los centros educativos, los medios de comunicación públicos, [...]. En muchos casos, de hecho, el poder político es el gran regulador legal de las formas lingüísticas y sus funciones, y, por consiguiente, con una gran repercusión potencial sobre el fenómeno lingüístico general en las sociedades contemporáneas.

Seguint l'autor, els governs, mitjançant l'ús —o el desús— de certes solucions, en beneficien la seua expansió i assenten un model de llengua que esdevé referencial. En el cas que ens ocupa, ens adonem que els centres de poder són a les capitals territorials —Barcelona i València, respectivament— i, per tant, promouen les formes d'aquests territoris, que, d'altra banda, són les que tradicionalment s'han privilegiat.

Amb referència a la consideració del corpus normatiu, la *Proposta* (1992 [1999³: 21]) assenyalava que les variants *devuit* i *díuit* són pròpies de l'àmbit restringit. Ara bé, l'IEC situa únicament la forma *devuit* en els parlars baleàrics encara que, com hem assenyalat, també apareix en el tortosí. En aquest sentit, podem reprendre les paraules d'Aragónés (2000: 25) a propòsit de les marques emprades per l'IEC sobre els parlars en què és característica una determinada variant. Per contra, Fabra (1918 [1933⁷]) no anota cap de les formes d'aquest cardinal. Com en la resta de numerals, la GNV (2006b: 142) prioritza l'ús de la variant més comuna al País Valencià, això és, *díhuit*, i anota *divuit* entre parèntesis.

Els diccionaris segueixen les pautes dels documents normatius que acabem de citar: al DIEC, *divuit* és la forma principal, mentre que *díhuit* n'és la secundària, i el DNV pren *díhuit* com a solució prioritària i *divuit* com a segona variant.

8.2.1.5.5. *Denou* i les seues variants

El numeral 19 en tortosí s'anomena *dèneu*²⁴⁹, *dinou* o *denou*. En aquest cas, només hem localitzat aquest numeral en el 10 % del total de gravacions, això és, en tres enregistraments: en el primer, a l'escola de Freginals —recordem que la mestra va nàixer i resideix a Amposta— hem trobat *dinou*, la variant típica de la capital del Montsià, per més que la solució local de Freginals és *denou*.

---

²⁴⁹ Segons Saragossà (2005: § 5.2.4.), «les formes valencianes tenen una altra característica: el fet que la vocal tònica i l'àtona és la mateixa en els tres casos (una *e* oberta en *dèssset* i en *dèneu*, i una *i* en *díhuit*). Abans que els lingüistes explicaren l'evolució que hi ha hagut, moltes gramàtiques veien les formes valencianes com a deformacions i, per tant, recomanaven les formes de les Illes Balears o les de Catalunya. En canvi, en els nostres dies hi ha un llibre molt important (l'edició valenciana de la Bíblia), que ha usat les formes *dèssset*, *díhuit* i *dèneu* i, una part dels lingüistes valencians actuals, som partidaris de generalitzar eixes formes en el valencià culte».

La segona variant l'hem localitzat en el mateix centre de Benicarló que hem trobat el cardinal 18 —l'escola 29—, i, en aquest cas, la mestra fa servir la forma *dèneu*, que, a més de ser la variant pròpia de la localitat, també és la realització més habitual en els parlars valencians. En aquesta ocasió, el mot col·loquial de la mestra coincideix amb l'expressió típica de la localitat i, a més, amb la forma estàndard valenciana —com comentarem més avall. En darrer lloc, la tercera solució, *dèneu*, l'hem documentat en la gravació de la mestra de Rossell, nascuda a Castell de Cabres. La variant tradicional d'aquestes dos poblacions —Rossell i Castell de Cabres— és *dèneu*. Per tant, en les escoles valencianes sí que hi ha una correspondència clara entre la forma que difon la mestra i la solució tradicional, això és, la que l'alumne pot portar de casa.

De fet, a causa de la variació geolectal —típica de les zones de transició— del numeral, aquesta forma —com la de 17— apareix en el *Qüestionari per als docents* i en el destinat als alumnes. A continuació, relacionarem les dades extretes d'aquest test — en què els tutors anoten la variant que vehiculen oralment—, amb les dades recopilades en les enquestes als alumnes —que diuen quin significat s'aprèn a l'aula. Així, podrem veure, d'una banda, si s'inclou la parla local a l'escola i, de l'altra, si el model lingüístic proposat pels llibres de text interfereix en l'alumnat.

Comencem per Catalunya, en què es localitzen els sinònims territorials *dèneu*, *dènou* i *denou* i *dinou*. Si anem per parts, recordem que la forma *denou* és característica de Freginals, la Galera, Mas de Barberans, Santa Bàrbara —on conviu amb *dinou*— i la Sénia. Ara bé, el 100 % de les mestres de les escoles d'aquestes poblacions escriu la variant *dinou* en el *Qüestionari per als docents*. Sobre aquest fet, Buj Alfara (2001a: 101) ja evidencia que

la vehiculació de les formes que mantenen *e* la primera síl·laba són totalment inexistents en els nivells de llengua formals, i cada vegada envaeixen més el registre col·loquial les formes amb *i*.

A més, aquest significat amb *i* apareix en el 100 % de les respostes en les enquestes als alumnes de les escoles de Freginals, la Galera, Mas de Barberans i Santa Bàrbara. A

la Sénia, la forma genuïna *denou* representa l'11 % dels resultats, mentre que la solució més concorreguda és *dinou*, això és, la forma que apunta la tutora d'aquest grup i la que es difon en el material escolar.

Per tant, la variant tradicional *denou* s'ha substituït totalment per la que apareix en els llibres de text —com mostrarem més avall. Ens trobem davant, doncs, d'un cas de canvi lingüístic en curs propiciat tant pel patró lingüístic vehiculat oralment pels mestres d'aquestes poblacions com per l'implementat en el material didàctic, que només ofereix una de les variants proposades per la normativa —ja que *denou* apareix en el DIEC.

Tal com assenyala Buj Alfara (2001b: 33-34), els numerals és un dels «continguts de l'àrea de Llengua que han de ser tractats segons els criteris normatius de l'Institut d'Estudis Catalans i reflectir la realitat lingüística del diasistema català» .

Cal anotar que en el cas de Santa Bàrbara, com ja hem indicat a l'inici d'aquest apartat, Buj Alfara (2001b: 33-34) també localitza la variant *dinou*. Per tant, en aquesta localitat *denou* ha estat arraconat totalment per *dinou*, que és, igualment, un mot tradicional d'aquesta població del Montsià. Sobre la idoneïtat d'ensenyar a l'escola les variants més properes a l'alumne, López del Castillo (1976: 71-72) alerta que és faena dels docents:

el mestre haurà de tenir molt d'equilibri lingüístic —i uns coneixements de llengua un poc més que de superfície—, i haurà de saber que no és encara el moment —als dits primers nivells— d'ensenyar una llengua comuna, sinó que ha de partir de la seva variant regional i del llenguatge mateix dels infants que té al seu càrrec.

Segons les paraules d'aquest autor, els mestres haurien d'ensenyar, en aquest cas particular, la variant *denou* atès que és el significat tradicional del lloc on viuen els alumnes i on es troba l'escola (i, a més, apareix als diccionaris normatius de l'IEC i l'AVL). Així es crearia un equilibri entre el model de llengua de dins i fora de l'escola.

Amb relació al significat *dinou*, és el numeral patrimonial a Sant Carles de la Ràpita i a Godall. A més, és el que anoten les mestres dels centres d'aquests municipis i, també, la forma més emprada pels alumnes rapitencs i godallencs a l'hora

d'anomenar la solució que s'usa a l'escola. Concretament, al col·legi 7 de Sant Carles de la Ràpita suposa el 88 % de les respostes, mentre que el 12 % correspon al significat *d[í]nou*. De la mateixa manera, al centre 8 rapitenc es repeteix aquest paradigma: *dinou* és utilitzada pel 96 % dels alumnes enquestats, per més que *d[í]nou* figura el 4 % restant. Així doncs, veiem que el mot genuí penetra a l'escola i s'hi instal·la gràcies a ser vehiculat per les mestres i a aparèixer prestigiat en els manuals escolars. Conseqüentment, *dinou* queda validat, d'una banda, tant a nivell oral com escrit i, de l'altra, en els diferents contextos —això és, al carrer i a l'escola.

Seguidament, el numeral *dèneu* és distintiu —al Montsià— d'Alcanar i les Cases d'Alcanar. Si bé la mestra canareva anota aquesta forma tradicional en el *Qüestionari per als docents*, l'ensenyant casenca apunta el geosinònim *dinou*. La tria de les tutores pel que fa a la variant d'aquest numeral es veu reflectida en les enquestes als alumnes. Així, el 79 % de xiquets d'Alcanar afirma que a classe s'usa el significat local *dèneu*. En segon lloc, amb el 17 % de resultats, apareix el sinònim regional *dinou*, que és difós pels llibres de text que s'usen en aquest centre. Concretament, en el llibre de Llengua (Blanch/Espot, 2014: 45) trobem aquesta imatge:

Imatge 14. Captura del llibre escolar en què apareix la variant *dinou*

Ara bé, al col·legi de les Cases d'Alcanar s'inverteixen els resultats. Per tant, la resposta més concorreguda amb el 44 % de respostes és *dinou* —que és la forma que anota la tutora en el qüestionari—, mentre que el mot genuí obté el 33 % de resultats. A més, l'11 % d'alumnes diu que a classe es fa servir la variant *d[í]nou*. Suposem, com en el cas de les formes *d[í]sset* i *d[í]vuit*, que aquesta pronúncia és un creuament entre la realització fonètica del significat tradicional *dèneu* i la forma estàndard del català central *dinou*. Concretament, pren, de la variant local, la tonicitat en la primera sí·l·laba

—això és, *d[i]nou*, com *d[è]neu*— i, de la solució al·lòctona, l'acabament en *-ou* —*dinou*. La creació d'aquesta pronúncia confirma, novament, dos aspectes posats de manifest pels autors que s'encarreguen d'estudiar el català occidental. Per un cantó, es palesa que la fonètica és l'àmbit més refractari del llenguatge a les solucions del català central —es manté la síl·laba tònica. Per l'altre, s'evidencia que el lèxic és el nivell lingüístic més permeable a les formes estàndards del català central —*dinou*. Massanell i Messalles (2012: 145), a propòsit de la pronúncia dels verbs amb l'increment incoatiu²⁵⁰, assenyala que,

en els processos d'adopció de formes de l'estàndard central, les variants incorporades s'adapten als hàbits articuladoris propis del català nord-occidental.

Finalment, *dènou* és la solució genuïna d'Ulldecona encara que només és emprada pel 14 % de l'alumnat enquestat ja que la forma més concorreguda és *d[i]nou*, amb el 33 % de les respostes. També apareixen els significants *denou* (14 %) i *dinou* (9 %).

D'altra banda, al País Valencià, la variant tradicional és *dèneu* en totes les poblacions excepte a Sant Rafel del Riu, que és *denou*. Si comencem pels resultats de les enquestes a l'escola d'aquesta darrera localitat, notem com la forma patrimonial *denou* és emprada pel 20 % de l'alumnat. Això no obstant, la variant més freqüentada és *dèneu*, que representa el 40 % de respostes. Igualment, apareix el significat típic del català central: d'una banda, el 20 % dels xiquets diu *d[i]nou*, mentre que el 20 % final respon *din[ó]u*. Tanmateix, la mestra d'aquest grup —de la qual, recordem-ho, no tenim dades orals— anota *dènou*. Per tant, segons l'alumnat, el mot local competeix dins de l'aula amb altres variants.

En relació amb la forma característica de la resta de poblacions valencianes objecte d'estudi, *dèneu* és el significat més emprat pels informants valencians amb el 59 % d'ocurrències. Pel que fa a l'equiparació entre la resposta dels mestres al *Qüestionari per als docents* i els resultats en les enquestes als alumnes dels seus grups, podem dir, per un cantó, que el 50 % dels docents anota el numeral *dènou* en aquest qüestionari. A excepció del conjunt de Sant Rafel del Riu que ja hem comentat, els

---

²⁵⁰ Vg. § 8.2.2.2.2. «Increment dels verbs incoatius» per a les formes detectades d'aquest fenomen en les gravacions dels ensenyants.

resultats de la resta de grups són variats. D'una banda, el 100 % d'alumnes de Sant Jordi, la Jana i Càlig diu *dèneu*. Per tant, o bé la mestra empra oralment la forma patrimonial a l'aula, o bé la solució *dènou* encara no ha influït en el llenguatge dels xiquets. De l'altra, en la resta de grups la variant territorial és la més emprada, encara que n'hi apareixen d'altres. Així, en primer lloc, a l'escola 13 de Vinaròs el numeral tradicional representa el 43 % de les respostes, per bé que el 38 % d'enquestats contesta *dènou*, en consonància amb la variant inscrita per la tutora del grup. Finalment, el 14 % restant fa servir el numeral *dènou*²⁵¹, forma que el DCVB situa a València, Alzira, Pego, Borriana i Alacant.

En segon lloc, a Morella, el 92 % d'alumnes respon amb el significat *dèneu*, mentre que el 8 % final diu *dènou*. En tercer lloc, a Rossell, el 75 % d'enquestats confirma que a l'aula s'empra el numeral local, per més que hi ha un 25 % que apunta la variant *dènou*, com la mestra —i com els llibres de text. En aquest cas, com veiem, els xiquets sí que adopten la variant promocionada per l'ensenyament. En quart lloc, en el centre 26 de Benicarló, el 74 % d'enquestats fa servir el mot genuí, malgrat que un 4 % dels alumnes diu *diecinueve*, en castellà. La resta de percentatge (22 %) correspon als xiquets que no saben contestar la pregunta. De fet, es tracta d'una escola en què un alt percentatge de l'alumnat és fill d'immigrants d'origen sud-americà, romanès i africà i, consegüentment, no tenen el valencià com a llengua familiar²⁵².

En quint lloc, a l'escola 28 de Benicarló, el 43 % dels enquestats apunta el numeral peculiar de la zona, mentre que un 38 % respon *dènou* —com la seua tutora— i un 14 % fa servir el mot *dènou*.

Per l'altre, en el 17 % d'ocasions el tutor apunta la forma local *dèneu* i en el seu grup és la variant contestada pel 100 % dels xiquets. Això succeeix a l'escola 14 de Vinaròs, a Cervera del Maestrat i a Traiguera. En els altres casos, com ara comentarem, o bé el docent no anota la variant de la població o bé no és l'únic geosinònim que els alumnes diuen que l'ensenyant empra a l'aula.

---

²⁵¹ Coromines (1982: 107) també la documenta en el territori valencià i la justifica com un «trasllat de l'accent» que parteix de les formes *deeset*, *deeuít* i *deenou*.

²⁵² Aquesta informació l'hem tret del PLC que ens va proporcionar la direcció de l'escola.

En un altre 17 % de les escoles, les mestres escriuen el mot cardinal tradicional al *Qüestionari per als docents*, i és la forma més usada pels xiquets, però no l'única. Aquesta situació la trobem al centre 15 de Vinaròs, a Canet lo Roig i a l'escola 27 de Benicarló. La segona variant més aportada pels alumnes d'aquests col·legis és *dinou* amb la pronúncia aguda (*din[ó]u*) i representa el 4 %, el 50 % i el 7 %, de les respostes dels enquestats, respectivament. A més, trobem la realització plana d'aquest mot (*d[i]nou*), en el 7 % d'alumnes del centre 27 de Benicarló. Per tant, el geosinònim local, que la mestra prestigia, es manté dins de l'aula, si bé es detecta la irrupció del mot *dinou*, tot i que no amb la pronúncia marcada en l'ortografia, és a dir, es realitza com a mot agut (*din[ó]u*).

A més, en l'11 % de col·legis —això és, en dos centres— les mestres apunten *dinou* al *Qüestionari per als docents*. Concretament, es tracta de la tutora de l'escola 16 de Vinaròs i la del centre 29 de Benicarló. En la primera escola, el 76 % d'alumnes diu que a classe aprèn el numeral típic de la població, això és, *dèneu*. Ara bé, la resta d'enquestats afirma que a l'aula s'usa la variant *dinou*, ja siga pronunciada com si fos un mot agut com *din[ó]u* (16 %) o pla, és a dir, *d[i]nou* (8 %). Siga com siga, la variant del català central *dinou* s'ha introduït en el llenguatge dels alumnes i la mestra —originària de Morella, però viu a Ulldecona. També, a les parets de l'aula hi ha penjades unes làmines amb les formes dels numerals 17 i 19, escrits *disset* i *dinou*. En el segon centre, el 83 % de l'alumnat diu que a la classe s'aprèn la forma local *dèneu*, per més que el 8 % restant aporta la variant al·lòctona *d[i]nou*.

Finalment, el darrer 5 % fa referència a la mestra de l'escola 12 de Vinaròs, que anota *dinou* i *dèneu* al *Qüestionari per als docents*. Tanmateix, en les enquestes als alumnes d'aquest grup la variant del català central no apareix, sinó que *dèneu* és la resposta més concorreguda amb el 73 % de respostes, per més que també hi ha *dènou* amb el 7 % de concurrències, que és la solució vehiculada pels manuals.

En relació amb el material escolar, a Catalunya, el 100 % d'exemplars difon únicament el significant *dinou*, mentre que al País Valencià el 100 % de manuals

vehicula exclusivament el geosinònim *dènou*²⁵³ —com suggereix l'AVL (2004: 8). Sobre la vehiculació parcial de les formes previstes en l'estàndard, Beltran i Caballé (2004: 54) compara dos fragments de llibres escolars de la mateixa editorial, però amb edicions diferents per a banda i banda del Sénia i apunta:

Comparant els textos que vam poder aconseguir, ens vam adonar aviat que, sense gaires explicacions, difonien un model de llengua en el qual apareixien unes determinades variants morfològiques que divergien segons el text que es mirés, que eren presentades com si fossen les úniques que el model formal admet.

A Gràcia/Sistac (2016: 166) trobem les repercussions de la no superposició entre les fronteres administratives i lingüístiques:

Hi ha tanmateix una regla geolingüística (i geopolítica) que sembla complir-se sempre i inexcusablement: en cas de no correspondre's, com hem vist que és habitual, les fronteres polítiques i les lingüístiques, les disfuncions entre aqueixes i aquestes solen comprometre primerament els territoris més perifèrics respecte dels dominis lingüístics i dels polítics.

Si traslладem aquesta afirmació al cas que ens ocupa, notem com el caràcter transfronterer del territori tortosí²⁵⁴ compromet el manteniment de determinades variants lingüístiques ja que, com es va evidenciant al llarg de l'anàlisi, les solucions potenciades en l'estàndard a cada costat del Sénia són divergents.

Quant a les obres normatives de referència, la *Proposta* (1992 [1999³: 21]) recull les variants *dènou* i *denou* i les considera pròpies de l'àmbit restringit. Ara bé, com en el cas de *dèssset/dessset*, situa la forma *dènou* en els parlars valencians i, *denou*, en els parlars baleàrics i l'alguerès. D'altra banda, no s'esmenta la variant *dèneu*. De fet, Fabra (1918 [1933⁷]) no inclou aquest numeral en la gramàtica. De manera similar, la GNV (2006b: 142) només proposa les variants *dènou* i *dinou*.

Com en els significants de 17 i 18, els diccionaris normatius classifiquen les variants segons la forma més estesa en el seu àmbit d'actuació. Així, el DIEC pren com

---

²⁵³ També, hem localitzat la solució *dènou* en una làmina que hi ha penjada a l'aula de l'escola 28 de Benicarló.

²⁵⁴ En aquesta tesi doctoral ens fixem en el territori catalanovalencià, per bé que el tortosí s'estén, com hem dit, per l'Aragó, on la simple pervivència del dialecte i de l'estàndard català és més compromesa.

a variant referencial *dinou* i presenta *denou* i *dènou* com a secundàries. Novament, la solució més concorreguda en el tortosí de la M-TdS, *dèneu*, no es registra al DIEC²⁵⁵. El fet que no aparega al diccionari normatiu suscita, com anota Buj Alfara (2001a: 8), la hipercorrecció d'aquesta forma. Bastardas (1996: 100) subscriu la importància que, per a alguns parlants, pren el corpus lexicogràfic normatiu:

El diccionari normatiu prendrà per molts parlants un caràcter d'autoritat absoluta respecte de les formes lingüístiques que puguin ser utilitzades, fins i tot en els usos més col·loquials i informals.

Per contra, el DNV sí que recull les quatre formes: *dènou* és l'entrada principal, en la qual l'usuari troba la definició, mentre que *dèneu*, *denou* i *dinou* són en veus secundàries.

8.2.1.6. Pronoms personals

8.2.1.6.1. Formes fortes

Els pronoms personals forts de primera i segona persona del plural són una de les formes de la morfologia nominal que presenta més variació en el territori objecte d'estudi.

Si ens fixem en les dades recollides en les escoles catalanes, el 55 % de les mestres utilitza sistemàticament les variants característiques de la zona en els pronoms personals forts, en particular, *natros* per al pronom de primera persona del plural i *vatros* per al pronom de segona persona del plural. En aquest punt reprenem l'afirmació citada anteriorment per Fabra, que recomanava fer servir les formes pròpies de la població en què es troba l'escola, que són les apreses pels xiquets en l'entorn familiar, per després anar introduint, sobretot en el registre escrit, les variants estàndards.

Tot seguit, el 18 % barreja les solucions tortosines amb les formes estàndards *nosaltres* i *vosaltres*. En aquest sentit, és il·lustratiu el cas de la mestra de les Cases d'Alcanar, que —com ja hem apuntat en el cas dels possessius— és nascuda a Castelló

---

²⁵⁵ Tanmateix, apareix a la GIEC (2016: 627) com a forma valenciana col·loquial. Per tant, hem d'entendre que, per a l'IEC, la variant tortosina queda exclosa de l'estàndard.

de la Plana però ha treballat sempre com a docent a Catalunya, primer a la demarcació de Barcelona i després a la de Tarragona. En l'observació a classe²⁵⁶ hem localitzat *nosaltres* i *vatros*, però, a més, en un moment en què la mestra parlava amb una altra docent que havia entrat a l'aula per a consultar una qüestió, la tutora del grup analitzat fa servir *natros* i *lo*, variants que, com hem vist en aquest apartat i en l'anterior, arracona de l'estàndard que difon als alumnes. Per tant, considera que aquestes solucions no són adequades a l'aula per bé que a vegades les empra d'una manera inconscient. Així, hi ha una distinció entre la llengua a l'aula i la del carrer, és a dir, entre situacions comunicatives.

No obstant això, hem de remarcar que el 9 % restant (únicament una mestra) empra sistemàticament les úniques variants acceptades per la normativa (*nosaltres* i *vosaltres*). És interessant fer notar que aquesta docent és nascuda a Lleida i que hi va viure fins que va haver de traslladar-se a les Terres de l'Ebre per a treballar en aquesta escola. Tot i que les variants típiques nord-occidentals no són les que accepta l'estàndard, la zona del Pla de Lleida constitueix, segons Sistac (1997: 44), l'àrea més permeable²⁵⁷ del nord-occidental a les variants centrals de l'estàndard.

En les mostres obtingudes en els centres valencians hem localitzat aquests pronoms en 67 % de gravacions objecte d'estudi. Concretament, un 28 % dels docents empra les variants locals *natros* i *vatres* o *vatros*. Així, les solucions del parlar dels xiquets entren a l'aula i són validades per l'escola. A continuació, el 22 % de les mestres combina les variants tortosines amb les estàndards. Un cas ben il·lustratiu d'aquest aiguabarreig de formes i del context en què les documentem el trobem en la gravació de la mestra de la Jana —originària de Vinaròs—, que es dirigeix a tot el grup classe per a parlar d'una resposta que ha posat un dels alumnes en un exercici:

Pos sí, perquè natros no hem ficat això, això ho ha ficat ell, perquè nosaltres no.

M23

---

²⁵⁶ Com hem explicat a l'apartat § 1.7. «Metodologia», a l'escola ZER de les Cases d'Alcanar només ens van autoritzar a recollir presencialment les dades de la mestra a l'aula i a través d'un paper i un bolígraf. És a dir, no tenim la gravació de la classe, malgrat que sí que s'han aplegat variants que corresponen a les variables que tenim en compte en aquesta tesi doctoral.

²⁵⁷ A la dècada dels 80, Pueyo (1980) ja augura, entre la població lleidatana, aquesta expansió de les formes estàndards del català central en tots els registres lingüístics.

Aquesta situació pot posar de manifest una qüestió que hem de tindre en compte al llarg del treball i que ja hem apuntat a § 8.2.1.1. «L'article». Concretament, el fet que la mestra siga conscient que és enregistrada —mal que està sola amb els alumnes a l'aula— pot suscitar que, quan recorde que hi ha la gravadora, canvie les formes que empra normalment a favor de les que ella creu que són més adequades en el registre que cal emprar a l'aula.

Finalment, un 17 % dels mestres fa servir exclusivament les variants estàndard *nosaltres* i *vosaltres*. Si ens fixem en el lloc de naixement d'aquests docents, per un cantó, és la mestra de l'escola 12 de Vinaròs, que ha treballat molts d'anys en la zona oriental de Catalunya, on les formes típiques són *nosaltres* i *vosaltres*, segons el DCVB. Conseqüentment, la docent adopta aquesta variant morfològica, per més que manté la fonètica característica del tortosí, és a dir, *n[o]saltr[e]s*²⁵⁸. Per l'altra banda, les altres dos ensenyants són de localitats que no formen part del territori que conformava l'antiga diòcesi de Tortosa. Així, en lloc de fer servir les expressions que utilitzen col·loquialment i que són genuïnes del seu geolecte, usen les formes estàndards, que, tanmateix, són les que validen els llibres de text i la resta de material escolar, com veurem tot seguit.

Per tant, prefereixen fer ús de les variants estàndards, que són conegudes pels alumnes, i no pas de les que són típiques del seu parlar, que, d'altra banda, poden ser estranyes per als xiquets. Més concretament, la mestra de Castelló de la Plana en el seu llenguatge col·loquial pot utilitzar, segons les indicacions del DCVB, [nózatros] o [mozátros] i [vózatros]. La docent nascuda a Sagunt, en un registre més informal, pot emprar [mosátros] i [vosátros] —amb l'ensordiment típic dels parlars valencians més centrals, que ja hem comentat que manté a l'aula.

En el 100 % del material escolar —de banda i banda de la riba del Sénia— apareixen únicament les variants de l'estàndard escrit *nosaltres* i *vosaltres*.

Quant a les obres prescriptives, la *Proposta* (1992 [1999³: 21]) fixa com a pròpies de l'àmbit general les variants *nosaltres* i *vosaltres*, així com Fabra (1918

---

²⁵⁸ D'una manera similar, Massanell i Messalles (2012: 145) comenta el manteniment de les característiques fonètiques del català nord-occidental en l'adopció de formes verbals centrals, com ara, *serveixo*. Vg. § 8.2.2.2.2. «Increment dels verbs incoatius».

[1933⁷: 40]). En canvi, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) només assenyala que en valencià la pronúncia sense la *ele*²⁵⁹ és acceptable en l'estàndard. Per tant, no distingeix entre registres, com sí que fa l'obra de l'IEC. D'aquesta manera, hem de consultar la GNV (2006b: 165) per a saber quines formes recull. En aquest sentit, veiem que les úniques variants estàndard són, homogèniament a l'IEC, *nosaltres* i *vosaltres*.

Així, per bé que les autoritats acadèmiques (IEC i AVL) només accepten una forma per als pronoms personals forts de primera i segona del plural, són més flexibles a l'hora de planificar l'ortoèpia. En altres paraules, en aquest cas, la visió diasistemàtica i la presència de les varietats geolectals es representen mitjançant l'elasticitat en la llengua oral. De totes maneres, tal com remarquen Navarro/Pradilla (1997: 68),

en l'estandardització oral no es veu la necessitat d'unificar els diversos accents. La pluralitat del vessant oral serà perfectament viable i, contràriament, la pretensió uniformista, a més d'innecessària, seria impossible.

Per tant, en el caràcter flexible de les acadèmies resta —implícitament— la voluntat de crear una prescripció al més apropiada possible a la parla real més general entre la població.

8.2.1.6.2. Formes febles

En tortosí és comú l'ús proclític de les formes plenes *me*, *te*, *se*, *ne*, *mos* i *vos* quan el verb comença en consonant per bé que es redueixen davant de mots acabats en vocal, com en *no-s diu*.

En primer lloc, el 73 % de mestres catalanes fa servir les formes tortosines en aquest context. Així, trobem *me penso*, *te queda*, *se pot*, *mos dixarem* i *vos vaig*. Tot seguit, el 18 % mescla les formes plenes amb les reforçades en aquesta posició: *me dieu*, *ne van trobar*, *mos dona*, però *ens explica*. Finalment, el 9 % (una mestra) usa exclusivament les variants reforçades en aquest emplaçament: *es diu*, *ens explique*, *ens havíem*, per més que en el seu geolecte són característiques les solucions plenes (Veny/Massanell, 2015: 248). De fet, aquesta docent és originària de Lleida, on, com

---

²⁵⁹ Sobre la representació d'aquest fenomen en les gravacions objecte d'estudi, vegeu § 8.1.2.5. «Consonants laterals».

hem anat indicant en aquest capítol, diversos autors apunten que s’ha produït —per efectes de la implementació parcial del model codificat— una regressió de les formes característiques de la zona a favor de l’adopció de les variants estàndards del català central.

En segon lloc, el 67 % de mestres analitzats dels centres del País Valencià fa servir sistemàticament les formes plenes en posició proclítica: *me pensava, te trobes, se trenca, ne tinc, mos costa i vos ajudo*. Altrament, el 17 % alterna les variants plenes i les reforçades: *te despertes, se diu, mos trobem, vos ho explicarem i es va afonar*²⁶⁰, *ens alcem, si us sembla*.

Cal assenyalar que, segons Navarro/Cubells (2010a: 389), en la segona persona del plural la forma plena *vos* conviu amb *us* al Montsià i al Baix Maestrat. Així, és possible que quan ha aparegut la variant *us* es tracte d’una forma tradicional i no d’una incorporació d’una variant de l’estàndard, atès que en els llibres de text només apareixen els pronoms reforçats.

D’altra banda, el 100 % del material escolar —tant català com valencià— vehicula les formes reforçades davant del verb. Ara bé, en el document *Propostes per a un llibre d’estil que servisca de marc de referència a les editorials valencianes per a l’elaboració de materials curriculars en valencià* l’AVL (2004: 8) recomana «opcionalment» l’ús de la variant *vos* —tot i que també *us*— en posició proclítica apel·lant al criteri d’adopció de formes preferents. Tanmateix, en cap dels llibres analitzats es localitza la forma *vos*, sinó que, com es mostra en l’exemple de més avall del manual *Coneixement del medi* (Flo Esteve, 2015: 16) emprat a les escoles valencianes 15 i 16 de Vinaròs i a la de Morella, sempre es documenta *us*.

— En què us assembleu?

Imatge 15. Captura del manual escolar en què hi ha el pronom *us*

En relació amb les obres de referència, d’una banda, la *Proposta* (1992 [1999³: 22]) considera admissible en l’àmbit general aquest ús de les formes plenes, però no recull

---

²⁶⁰ Vg. § 8.2.2.1.1. «Infinitiu».

el pronom *mos*. Fabra (1918 [1933⁷: 52]) prescriu que els pronoms plens «són possibles» davant del verb, per bé que recomana emprar les variants reforçades com *em* o *et*. A més, Fabra (1918 [1933⁷: 52]) apunta que davant del verb «sempre» *us* i *ens*. Ara bé, la GNV (2006b: 171) determina que, per més que són formes acceptables —excepte *mos*, que tampoc la registra—, en els registres formals són preferibles els pronoms reforçats:

En alguns parlars les formes plenes es mantenen de manera general davant de verb començat per consonant: *me mira*, *te parla*, *se pentina*, *ne du*. Es tracta de formes acceptables, però en els registres formals són preferibles les formes reforçades.

Tot i així, l'AVL judica que la solució *vos* es pot emprar en tots els contextos (GNV, 2006b: 172). Aquesta decisió és, doncs, una clara empresa de vehiculació lingüística i, per tant, s'emmarca en el procés de planificació lingüística, tal com comenta Haugen (1983: 269):

'Implementation' is that work of cajoling or enforcing compliance with decisions made in code selection and codification, which we usually leave to governments, or school systems, or any other agency that carries weight with the general public, such as the media, whether written or oral.

D'aquí, per consegüent, que l'AVL recomane —i d'una manera menys explícita, incite— l'ús d'aquest pronom en els llibres escolars, atès que és una forma de vehicular-lo, a través del sistema educatiu.

8.2.2. Morfologia verbal

Aquest capítol està dividit en vuit seccions tenint en compte, d'una banda, els diferents temps verbals i, de l'altra, les diverses conjugacions. En concret, examinem les formes no personals (§ 8.2.2.1.); el present d'indicatiu (§ 8.2.2.2.); l'imperfet d'indicatiu (§ 8.2.2.3.); el passat (simple o perifràstic) (§ 8.2.2.4.); el condicional (§ 8.2.2.5.); el present de subjuntiu (§ 8.2.2.6.); l'imperfet de subjuntiu (§ 8.2.2.7.) i l'imperatiu (§ 8.2.2.8.).

8.2.2.1. Formes no personals

8.2.2.1.1. Infinitiu

En relació amb les variants d'infinitius que divergeixen de les solucions normatives — això és, que no apareixen en els diccionaris de les acadèmies— trobem, per un cantó, *emportar-se*, *endur-se*, *enrecordar-se* i *enriure's*. Documentem la forma *enrecordar* en el 3 % del total de gravacions, concretament en la de la mestra de l'escola 12 de Vinaròs.

Per l'altre, Massip (1989: 68) localitza en el territori tant *voler* com *vulguer*. La segona forma apareix en el 3 % del corpus d'estudi, que fa referència a la gravació de l'ensenyant de l'escola 16 de Vinaròs:

Què deu vulguer dir 'voleien'?

M16

També, en tortosí, l'infinitiu del verb *cabre* conviu amb la forma *capiguer*. Ara bé, aquesta solució es documenta en el 3 % del total del corpus. En aquest cas, hem localitzat la variant *cabre*:

Vol dir que hi pot cabre més d'un.

M4

Tanmateix, *cabre* és l'únic element d'aquest doblet que apareix a les obres de referència com la *Proposta* (1992 [1999³: 32]), Fabra (1918 [1933⁷: 76]), el DIEC, la GNV i el DNV.

També, en territori tortosí trobem, juntament amb *saber*, l'infinitiu *sapiguer*. Aquesta variant s'ha localitzat en el 3 % del total d'enregistraments, això és, en el de la mestra de Santa Bàrbara. Concretament, sentim:

Puc sapiguer on mires per a escriure los números?

M3

Ara bé, la *Proposta* (1992 [1999³: 42]) indica que *sapiguer* és una solució no recomanable. De fet, Fabra (1918 [1933⁷: 76]) només anota *saber*. Això no obstant, la GNV no es pronuncia sobre aquesta variant, tot i que Lacreu (1990 [2008⁸: 179]) apunta que «en nivells formals» cal evitar aquesta forma. Tampoc apareix en cap dels diccionaris normatius.

També, Massip (1989: 64) situa *adependre* (*aprendre*) com a l'única variant tortosina d'aquest verb. En les gravacions del corpus d'estudi hem documentat alguna de les formes del seu paradigma en el 10 % del total de gravacions. Per exemple, sentim:

Si no li dona la gana adependre-ho, ho tornarà a fer l'any que ve.

M11

No obstant això, cap obra normativa esmenta aquesta solució. És per això que hem de considerar que aquesta variant no s'ha inclòs en l'estàndard planificat per les autoritats acadèmiques catalanes.

Coromines (1988: 856) assenyala que la variant *escomençar* «avui resta com a forma de la Llitera, [...] i amb gran extensió, sobretot a M[ore]lla-Maestrat [...]». Aquest infinitiu es documenta en el 21 % del total de gravacions, sempre en escoles del País Valencià.

Així, per exemple, sentim:

El tema que vam escomençar ahir se deia animals salvatges.

M13

A diferència dels infinitius *enrecordar* i *vulguer*, *escomençar* apareix en un diccionari normatiu, concretament, en el DNV, per bé que, com veiem més avall, porta l'etiqueta de *col·loquial*:

escomençar [eskomensár] (escomença [eskoménsa])
v. tr. i intr. [col·loq.] Començar.

Imatge 16. Entrada del verb *escomençar* al DNV

Ara bé, el 2014 —any de publicació del DNV— l'IIFV va emetre un informe en què posava de manifest diversos punts de discòrdia que planteja el diccionari de l'AVL²⁶¹. Un d'aquests era la introducció al corpus lexicogràfic normatiu de variants formals com ara *escomençar*, vegem-ho:

Hi ha dins el DNV una important proliferació de variants formals fins ara excloses del model normatiu, per tal com són pròpies dels registres informals i de vegades no genuïnes en valencià.

IIFV (2004: 2)

Aquesta conjuntura ens situa, doncs, en la primera i en la segona fase del procés de planificació lingüística ideat per Haugen, això és, en la selecció i la codificació de les formes que han d'esdevenir referencials mitjançant l'estandardització. En aquest cas, entenem que les solucions dels infinitius no són seleccionades en la llengua codificada de l'IEC ja que, en el procés de selecció gramatical²⁶² —*grammatication* segons Haugen (1987: 60)—, s'han desestimat, suposem, apel·lant a la reducció de formes. En aquesta línia, Bibiloni (1997: 48) sosté que

les variants formals són, en la immensa majoria dels casos, purament redundants, i no fan altra cosa que dificultar l'eficàcia de la intercomunicació; per això diem una vegada

²⁶¹ Va, doncs, en la mateixa línia que el doblet *veure/vore*.

²⁶² Prenem aquesta traducció del concepte de Lamuela (1994: 121).

més que una llengua estandarditzada és una llengua que ha reeixit en la reducció del polimorfisme redundat i ha assolit un alt grau d'unitat formal.

De totes maneres, en la introducció del DNV ja s'explica a l'usuari que

s'usa la marca *col·loq.* en aquelles variants purament formals que són producte d'evolucions dialectals amb escassa tradició en el llenguatge escrit modern, **no recomanables en registres formals**²⁶³.

A banda, del doblet *afonar/enfonsar*, el tortosí pren la primera solució. Tanmateix, la variant *afonar* només s'ha localitzat en el 3 % del total de gravacions —a la de la mestra de la Jana.

Pel que fa als manuals escolars, en cap dels exemplars hem documentat cap forma d'aquest doblet.

Cap de les variants d'aquest doblet apareix a la *Proposta* (1992 [1999³]) ni a Fabra (1918 [1933⁷]). En canvi, a la GNV (2006b: 41) s'empra *enfonsar* en un exemple. Al DIEC, la variant tortosina —i valenciana— és llistada com a veu secundària, mentre que al DNV n'és la variant privilegiada.

També és necessari recordar que, en tortosí, són característics els infinitius plans com *tindre* i *vindre*, en lloc de *tenir* i *venir*. En les gravacions analitzades només hem trobat les formes d'aquest temps no personal en el 31 % del total d'enregistraments. En particular, les situem en quatre centres catalans i en cinc de valencians. En tots els casos els docents han fet servir la variant típica de la zona, és a dir, *tindre* i *vindre*. Així, sentim:

Vatros²⁶⁴ vau vindre a Núria?

M24

Ara bé, al *Qüestionari per als docents* els tutors han hagut d'escriure els infinitius d'aquestes dos frases:

«Tenia sis exàmens per a corregir.» «Vinc, però me n'aniré a les 3.»

---

²⁶³ La negreta és nostra.

²⁶⁴ Sobre les variants dels pronoms personals forts de primera i segona persona del plural, vegeu § 8.2.1.6. «Pronoms personals».

A partir de les dades extretes d'aquest formulari, podem assegurar que, tot i que en el llenguatge oral hem localitzat únicament les variants tortosines, en el *Qüestionari per als docents* el 64 % de les mestres de Catalunya ha anotat les formes *tenir* i *venir*. La mestra de Mas de Barberans explica:

Quan parlo dic *tindre* i *vindre*, però escric *tenir* i *venir*.

M2

Tanmateix, se'ls va indicar que havien d'anotar la forma que difonen en l'oralitat. Per tant, el 36 % restant anota *tindre* i *vindre*. Contràriament, el 78 % dels docents valencians escriu les variants característiques tortosines. No obstant això, suposem que és així perquè aquestes són també les solucions genuïnes de la resta del País Valencià, o siga, les variants generals.

La diferència de resultats entre els centres catalans i valencians es pot deure al model de llengua vehiculat —i, per tant, prestigiada— en els llibres de text. De fet, a Catalunya, les solucions que anoten les docents corresponen a les que difon el 100 % del material escolar català, això és, *tenir* i *venir*, mentre que al País Valencià el 79 % dels llibres vehicula les variants planes *tindre* i *vindre*, i el 21 % restant les solucions terminades amb *-enir*. Tanmateix, l'AVL (2004 : 9) considera aquests dobles com a formes d'aplicació gradual en l'ensenyament, això és,

en els primers cursos de l'educació primària usarem els verbs *tindre* i *vindre* i els seus derivats. Posteriorment, s'usaran de manera opcional les variants en *-dre* o les formes *tenir* i *venir* i els seus derivats.

D'aquesta manera, a la finalització del període educatiu obligatori, s'espera que els alumnes valencians coneguen totes les formes estàndards d'aquestes variables.

Segons la *Proposta* (1992 [1999³: 44-46]), l'ús dels infinitius *tindre* i *vindre* és admissible en l'àmbit general. Per tant, les solucions considerades pròpies de l'àmbit general són *tenir* i *venir*. En aquest sentit, Fabra (1918 [1933⁷: 94]) no recull les formes tortosines. D'altra banda, la GNV (2006b: 208 i 292) prioritza les variants valencianes *tindre* i *vindre*. Aquesta col·locació de solucions la trobem també en els diccionaris

normatius. Així, *tenir* i *venir* són les solucions preferides al DIEC, mentre que al DNV ho són *tindre* i *vindre*.

D'altra banda, en tortosí es conserva la /a/ etimològica dels verbs *jaure*, *llançar*, *nadar*, *nàixer*, *traure* i *xarrar*.

Amb relació a l'aparició d'aquests verbs en les gravacions dels ensenyants objecte d'estudi, en primer lloc, el verb *jaure* no es documenta en el corpus d'estudi ni tampoc en els llibres de text. En segon lloc, *llançar* és localitzat en l'enregistrament de la mestra 15 (3 % del total) de Vinaròs, que diu *llances*. Pel que fa als llibres de text, en el 100 % d'exemplars catalans que hem documentat aquest significat hi ha *llençar* i, per contra, en el 100 % dels manuals valencians hem trobat *llançar*.

En tercer lloc, el verb *nadar* és recollit en el 10 % del total del corpus d'estudi — tres gravacions. La mestra de la Sénia fa servir les dos arrels —*nadar* i *neda*—, tot i que al *Qüestionari per als docents* apunta la forma occidental amb /a/, *nadar*. Les altres dos realitzacions són als centres de Traiguera i la Jana, i en ambdós ocasions les tutores utilitzen la variant local amb /a/, això és, *nadar*. Amb relació a les respostes al *Qüestionari per als docents*, el 73 % de mestres catalanes anota la variant occidental (*nadar*), mentre que el 27 % restant apunta la forma amb /e/, típica del bloc oriental.

Al País Valencià, el 90 % de docents apunta una *a* i únicament el 10 % escriu *e*. Pel que fa a aquestes darreres mestres, una és la tutora de l'escola 12 —a Vinaròs—, que ha treballat la gran part de la seua trajectòria professional en centres catalans de la demarcació de Barcelona i Tarragona —on la forma típica és amb /e/. L'altra tutora és la del col·legi 29 de Benicarló, que en el material docent que crea usa a vegades formes del català central, com ara la distinció de gènere en el numeral *dos* (*dues faenes*).

Si analitzem els llibres de text de les escoles estudiades, notem com en el 100 % de manuals catalans en què apareix aquest verb es vehicula la solució amb /e/. Altrament, en el 100 % de llibres valencians es difon la forma amb /a/, excepte a les fitxes que dissenya la mestra de l'escola 26 de Benicarló, on alterna les dos variants — és a dir, *nadar* i *nedar*. En aquest cas concret, en el document de l'AVL (2004: 7) es

recomana emprar l'infinitiu occidental. Resulta il·lustratiu, amb relació a les formes que canvien segons el territori administratiu, comparar dos edicions de l'editorial Baula del llibre de Coneixement del medi per a veure quines són les variants que adapten territorialment. En aquest cas, *nadar* és una de les solucions que es modifica. Així, a l'edició catalana d'aquest manual es vehicula *nedar*, mentre que en la valenciana, *nadar*.

Quant a la prescripció normativa del doblet *nadar/nedar*, d'una banda, no se'n fa cap menció en la *Proposta* (1992 [1999³]). A Fabra (1918 [1933⁷]) no hi ha cap comentari sobre cap d'aquestes formes. De l'altra, en la GNV (2006b: 201, 213) tampoc n'apareix cap recomanació explícita per bé que en els exemples d'altres fenòmens s'empra l'infinitiu *nadar*. Per tant, com que no hi ha cap prescripció en aquestes obres, recorrem als diccionaris normatius d'aquestes institucions. Per un cantó, el DIEC prioritza la forma *nedar* i, per tant, la variant occidental *nadar* és considerada com a forma secundària. Per l'altre, el DNV mostra com a solució principal *nadar* i, consegüentment, *nedar* és l'infinitiu secundari²⁶⁵.

En quart lloc, quant al verb 'nàixer'²⁶⁶ el localitzem en el 28 % del total de gravacions (vuit): una vegada a Catalunya, en què la mestra de la Sénia diu *néixer* i *neixen*. Les altres set realitzacions se situen en escoles valencianes, on sempre s'usa la forma tradicional amb /a/ —*naix*, *naixien*.

També aquest verb és un dels mots que apareix al *Qüestionari per als docents*. D'una banda, el 55 % de mestres ebrenques anota la variant tradicional amb /a/, mentre que el 45 % apunta *néixer* —entre aquest percentatge es troba la tutora de la Sénia, que en l'oralitat usa les formes amb /e/.

---

²⁶⁵ En l'apartat següent de la tesi, referent al lèxic, aquesta situació es repeteix la majoria de vegades. És a dir, les formes típiques del bloc oriental —concretament del català central— apareixen al DIEC en l'entrada principal, mentre que les variants occidentals són llistades com a formes secundàries. En canvi, al DNV es prioritza les solucions valencianes i es remetent les formes del català central a les entrades de les solucions valencianes. Cal remarcar que ens referim a les variants del català central perquè el tortosí i el valencià comparteixen molts mots amb els geolectes baleàrics.

²⁶⁶ Com és típic del bloc occidental, en aquesta forma sempre se segrega una iod. Vg § 8.1.2.3. «Consonants sibilants palatals».

A tall d'anècdota, en la gravació de la mestra de Santa Bàrbara se sent com la tutora completa el qüestionari i diu:

Natros diem *nàixer*.

M3

Els resultats de les mestres catalanes en el qüestionari posen de manifest l'arraconament gradual de la solució tortosina a favor de la forma vehiculada pel sistema d'ensenyament a través dels llibres de text.

Pel que fa als resultats dels docents valencians, el 95 % apunta *nàixer* i el 5 % restant fa referència a la mestra de l'escola 12 de Vinaròs que, com hem dit anteriorment en el cas de *nadar*, ha treballat la major part de la seua carrera professional en escoles de l'àrea oriental.

Trobem, novament, la divergència en el material escolar segons cada territori. Així, a Catalunya el 100 % d'exemplars vehicula la forma amb /e/ i, al País Valencià, el 100 % de manuals estén la solució amb /a/. En aquest cas, l'AVL (2004) no esmenta la preferència per cap de les dos variants malgrat que, com veurem a continuació, en els documents codificadors prioritza la solució valenciana.

Segons les obres de referències, d'una banda, la *Proposta* (1992 [1999³: 40]) recull les dos formes del doblat en igualtat de condicions, i, de fet, apunta en primer lloc la variant amb /a/:

NÀIXER / NÉIXER

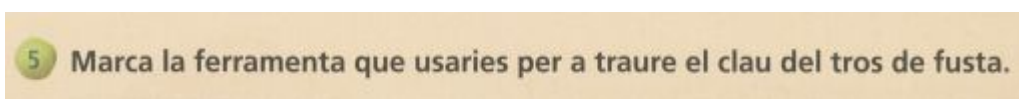
Imatge 17. Imatge de la *Proposta* amb el doblat *nàixer/néixer*

Ara bé, al DIEC l'infinitiu *néixer* és l'entrada principal, mentre que *nàixer* apareix com a variant secundària. Per tant, podem suposar que a la *Proposta* s'ha seguit l'orde alfabètic a l'hora de presentar les solucions ja que Fabra (1918 [1933⁷: 88]) també considera *nàixer* forma secundària atès que la situa entre parèntesis. De l'altra, la GNV (2006b: 280) apunta únicament la forma amb /a/ així com el DNV, en el qual aquesta solució ocupa l'entrada principal i *néixer* és llistada en segon terme.

En quint lloc, el doblat *traure/treure* el sentim en el 34,5 % del total de gravacions: quatre vegades en els enregistraments de les docents catalanes i, la resta, en els del País Valencià. En totes les ocasions s'empra la forma tortosina amb /a/, com ara *cal traure-la* o *tu traus*. Ara bé, en la gravació de la mestra 12 de Vinaròs es recullen les dos variants: *treu-te* i *trau*. Com en les solucions *nadar* i *nàixer*, es tracta de la docent nascuda a Vinaròs que ha treballat en escoles de les demarcacions de Barcelona i Tarragona, on s'empren les formes amb /e/.

Al *Qüestionari per als docents*, el 55 % de mestres del Montsià anota /a/ (*traure*), mentre que el 45 % restant escriu /e/ (*treure*). A la banda sud del Sénia la situació canvia considerablement ja que el 83 % dels ensenyants apunta la forma genuïna, això és, *traure*. L'altre 17 % es decanta per la forma amb /e/ i fa referència a les mestres de les escoles 12 i 14 de Vinaròs i a la tutora del centre 28 de Benicarló. Novament, com en els casos anteriors, la mestra de l'escola 12 anota la forma característica del català oriental.

Els llibres de text poden ser la causa de la diferència tan alta entre les respostes de les mestres catalanes i de les dels docents valencians atès que en el 100 % dels manuals de Catalunya es difon la variant amb /e/, per bé que en el 100 % dels del País Valencià es vehicula la forma *traure* —tal com recomana l'AVL (2004: 7). Per tant, en la imatge de més avall trobem *traure* en el llibre de Coneixement del medi (Gonzalo/Mancheño, 2014: 109), del centre 12 de Vinaròs:

Imatge 18. Ús de l'infinitiu *traure* en el material escolar

A propòsit de la coincidència de les solucions tortosines amb les variants difoses pels llibres de text valencians, Aragonés (2000: 27) apunta que,

el fet que en el País Valencià, més que no pas en el Principat, es done preferència a formes que s'acosten més al parlar tortosí (per exemple, *traure/treure*) ens han fet pensar a més d'un i més d'una vegada en si no seria preferible de fer servir els materials didàctics editats al País Valencià.

Respecte a les obres normatives, la *Proposta* (1992 [1999³: 39]) reproduïx el paradigma que hem anotat en *nàixer*, és a dir, presenta les dos formes del doblet (*traure/treure*) i Fabra (1918 [1933⁷: 81]) apunta les dos variants —per bé que la solució tortosina apareix entre parèntesis. En canvi, la GNV (2006b: 289) privilegia la forma valenciana *traure*. Igualment, els diccionaris de les acadèmies mostren la mateixa classificació que en els altres casos: si bé al DIEC *treure* és l'entrada principal, al DNV ho és *traure*. Conseqüentment, la forma amb *a* és la secundària al DIEC i la variant amb *e* ho és al DNV.

Finalment, en relació amb el verb *xarrar*, no és emprat per cap docent durant les lliçons analitzades tot i que és un dels infinitius que apareix al *Qüestionari per als docents*. Per un cantó, el 64 % de mestres ebrenques apunta una /a/ en aquest verb, com és corrent en tortosí per bé que el 36 % restant anota una /e/ —forma que, com veurem, es vehicula en el material escolar de les escoles del Montsià.

Per l'altre, el 83 % de docents valencians escriu amb /a/ les solucions d'aquests infinitius i el 17 % final registra les variants amb /e/. Quant als llibres de text, aquest verb només apareix en manuals del País Valencià, on es vehicula la forma *xarrar* —en consonància amb la recomanació de l'AVL (2004: 7).

Pel que fa a la consideració d'aquest doblet en la normativa, hem de recórrer als diccionaris institucionals ja que ni en la *Proposta* (1992 [1999³]), ni en Fabra (1918 [1933⁷]), ni en la GNV (2006b) apareix cap d'aquestes dos formes. D'una banda, al DIEC la variants principal és *xerrar*, i, *xarrar*, la secundària. De l'altra, al DNV es capgira la preferència: a l'entrada de *xarrar* hi ha la definició, alhora que a la veu de *xerrar* es remet l'usuari a la forma privilegiada, és a dir, *xarrar*.

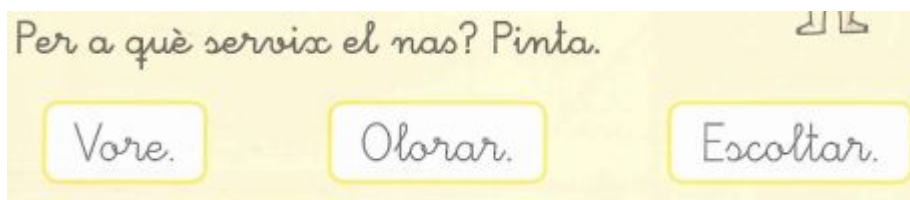
En un altre orde de coses, com ja hem tractat a § 8.1.1.3. «Diftongs», també és característic del tortosí —tret que comparteix amb el valencià— l'ús de l'infinitiu *vore* i del radical *vor-*, que apareix en el futur —*voré, voràs, vorà*, etc.— i en el condicional —*voría, vories, voria*, etc.

Si ens fixem en les dades recollides a les escoles objecte d'estudi, veiem que és un verb molt productiu, atès que l'hem localitzat en el 97 % dels centres. Més

concretament, creiem que apareix tantes vegades perquè, sobretot, hem trobat l'expressió «a veure», en què hi ha variació en l'arrel verbal, com explicarem tot seguit.

A Catalunya, la variant *vore* apareix en el 82 % els enregistraments i, *veure*, en el 27 % restant. En canvi, al País Valencià el percentatge de docents que fa servir exclusivament la solució tortosina *vore* és més elevat —el 71 %.

Pel que fa al model de llengua escrit, en el 100 % dels llibres de text de Catalunya només apareix la forma *veure*. Ara bé, en el material escolar del País Valencià hem localitzat la variant *vore* en el 57 % dels manuals, mentre que en el 43 % hi ha la solució *veure*. Així, per exemple, en el llibre de Coneixement del medi (Gonzalo/Mancheño, 2014: 40) emprat a l'escola 12 de Vinaròs trobem *vore*:

Imatge 19. Mostra de la presència de l'infinitiu *vore* en el manual escolar

Com veiem, en els llibres de text —registre formal— del País Valencià es fa servir la forma *vore*, que, com explicarem tot seguit, no és la solució preferida per l'AVL. De fet, és un dels pocs punts —per no dir l'únic— en què les editorials escolars propaguen formes considerades secundàries per l'AVL. Relacionem aquesta heterogeneïtat de solucions amb el fet que l'AVL (2004: 9) en el document en què recomana un model de llengua per a les editorials exposa les dos formes en igualtat de condicions:

L'ús opcional dels infinitius *veure* o *vore* i formes flexives i derivades.

AVL (2004: 9)

Certament, aquesta discordança entre *veure/vore* ja és palesa en la GNV (2006b: 291) atès que en el quadre de formes d'aquest verb apunta només les variants amb l'arrel *veu-*. Concretament, el títol de l'apartat és «Model del verb *veure* (o *vore*)», notem, doncs, que es prioritza la solució *veure*. No obstant això, en el document hi ha escrita una observació en què es diu que «també es poden adoptar» les formes amb el radical *vor-*.

Tanmateix, en aquest cas l'AVL mostra la preferència per un element a partir de la seua distribució en el discurs acadèmic. Així, tot i que s'assenyalen totes les possibilitats, el lector pot entendre que la que hi ha en el quadre del paradigma és la que proposa l'acadèmia com a més recomanable. A propòsit de la publicació del DNV, l'IIFV (2014) va escriure un informe en què, entre d'altres punts, feia referència a aquest verb:

Com a plenament viables també en els registres formals, són incorporades [al DNV] altres variants per vies diverses: [...] o amb remissió a variants més generals i ja consolidades (*borrar* a *esborrar*; *clossa* a *crossa*; *maravella* a *meravella*; *naixement* a *naixement*; *peluca* a *perruca*; *viri* a *verí*; *vore* a *veure*, etc.).

De totes maneres, convé assenyalar que la variant *vore*, en el DNV, apareix com a significant secundari de *veure*. Segons la *Proposta* (1992 [1999³: 44-46]), la forma *vore* —i els derivats com *voré* o *voràs*— és únicament admissible en els registres informals de l'àmbit restringit dels parlars valencians. És més, Fabra (1918 [1933⁷: 84]) no preveu el polimorfisme en aquest infinitiu.

És per les discordances que acabem d'assenyalar entre les acadèmies que Baldaquí Escandell (2015: 131) introdueix aquesta variable lingüística en el seu estudi amb l'objectiu de saber quina de les dos variants prefereixen els jòvens valencians que enquesta. Els resultats mostren que, com en la parella *hòmens/homes* (vg. § 8.2.1.2. «Plural dels antics proparoxítons llatins»), hi ha un equilibri entre les dos respostes: «*veurem* [és] la forma preferida pel 51,14 % dels enquestats i *vorem* [ho és] pel 48,86 % restant».

8.2.2.1.2. Gerundi

En tortosí, els gerundis dels verbs *caure*, *creure*, *jaure*, *traure*, *veure* i derivats són *caent*, *creent*, *jaent*, *traent* i *veent*. D'entre totes les gravacions, només s'ha localitzat el gerundi d'alguns d'aquests verbs en el 3 % del total, concretament, en la gravació de la mestra 12 de Vinaròs, que difon la forma tradicional sense *i*.

Així, sentim:

El senyor que està traent el pa.

M12

Tanmateix, en les enquestes als alumnes es van ensenyar dos imatges (vg. «Annexos») que pretenien captar dades sobre les formes dels gerundis dels verbs *caure* i *traure*. Tant a la banda nord com sud del Sénia, les solucions genuïnes sense *i* són les més concorregudes entre l'alumnat: *caent* amb el 56 % del total de resultats i *traent* amb el 42,55 % del total de concurrències. En canvi, hi ha disparitat entre territoris sobre les variants amb *i*: a Catalunya només el 2,88 % d'enquestats diuen *caient*, i el 5,05 %, *traient*. Per contra, al País Valencià el 6 % dels xiquets diuen *caient* i el 8,17 % *traient*. Ara bé, tenint en compte que molts alumnes valencians tenen el castellà com a llengua inicial, creiem que les solucions amb *i* poden ser influència de l'espanyol —*cayendo*, *trayendo*. També, l'1,94 % dels informants catalans i el 2,68 % dels valencians apunten la forma velaritzada *traquent*. D'altra banda, el percentatge d'aquestes solucions —*caiguent*— en el verb *caure* és molt menys significativa —0,65 % a Catalunya i 1,15 % al País Valencià.

Amb relació als llibres de text, no hem trobat cap d'aquestes formes en els manuals escolars examinats.

Respecte de les directrius de les acadèmies, la *Proposta* (1992 [1999³: 32, 44, 46]) considera les formes sense *i* com a pròpies de l'àmbit restringit, i les circumscriu als parlars valencians. Fabra (1918 [1933⁷: 82-84]), en canvi, només recull les solucions amb *i*.

La GNV (2006b: 260) apunta, en el paradigma d'aquests verbs, les variants amb *i* en el gerundi. Això no obstant, a peu de pàgina indica que «també es poden adoptar» les solucions sense la vocal. Finalment, però, assenjala que en els registres formals «les formes amb *i* són les més generals». Per tant, de tots aquests comentaris es desprèn que les variants preferides per a la llengua estàndard —tant oral com escrita— són les que duen la *i*.

8.2.2.1.3. Participi

En tortosí es mantenen —com en valencià— els participis etimològics en els verbs *cobrir*, *complir*, *establir*, *obrir*, *oferir* i *omplir*, això és, *cobrit*, *complit*, *establit*, *obrit*, *oferit* i *omplit*. També assenyalen que la forma d'aquest temps no verbal per a *cabre* és *capigut* i que en el verb *ser* alternen les variants *sigut* i *segut*.

Tanmateix, en les gravacions analitzades no hem documentat el participi de cap d'aquests verbs. De la mateixa manera, en els manuals escolars només hem localitzat en un llibre de text una d'aquestes formes. Es tracta d'un manual de Llengua (Gregori/Viu, 2014) de l'escola 13 de Vinaròs, on apareix la variant *sigut*.

Sobre el participi d'aquest verb, l'AVL (2004: 9) recomana emprar aquesta solució (*sigut*) o *estat* en l'edició dels llibres escolars. Pel que fa als altres verbs, l'AVL (2004: 8) assenjala com a ús preferent en els llibres escolars les solucions terminades amb *-it* —concretament, *complit*, *establit*, *oferit*, *omplit*, *reblit* i *sofrit*.

En l'àmbit normatiu, la *Proposta* (1992 [1999³: 26]) prescriu que les formes genuïnes terminades en *-it* són pròpies de l'àmbit general —i també les acabades en *-ert*. Per contra, Fabra (1918 [1933⁷: 90]) únicament recull la variant *complit* i la col·loca entre parèntesis al costat de *complert*.

Anàlogament, la GNV (2006b: 262) apunta les solucions acabades amb *-it*. Per contra, la forma *capigut* no és recollida en cap obra normativa. Per consegüent, hem d'interpretar que és una variant no recomanable en la llengua estàndard.

Finalment, a propòsit dels participis del verb *ser*, segons la *Proposta* (1992 [1999³: 29]) només és admissible la variant *sigut* —tot i que la forma pròpia de l'àmbit general és *estat*. Contràriament, la GNV (2006b: 287) recull únicament, en la

conjugació del verb *ser*, la variant *sigut*. Ara bé, inclou —fora de la taula de la conjugació— la solució *estat*. La disposició que fan les acadèmies d'aquestes solucions posa de manifest les diferències en el procés de codificació de les institucions lingüístiques. Això és, la jerarquitització de les formes segons els seus criteris.

8.2.2.2. Present d'indicatiu

En aquest apartat analitzarem cinc aspectes: la forma de la primera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació (§ 8.2.2.2.1.); els increments dels verbs incoatius (§ 8.2.2.2.2.); la tercera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació (§ 8.2.2.2.3.); les variants de la segona persona del singular del verb *ser* (§ 8.2.2.2.4.) i, en darrer terme, la primera i tercera persona del plural dels verbs acabats amb *-ure* (§ 8.2.2.2.5.).

8.2.2.2.1. Primera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació

En tortosí, la forma de la primera persona del singular del present indicatiu en els verbs que tenen conjugació regular és el morfema /o/, com en nord-occidental i com en català central (articulat [u]). No obstant això, a Traiguera és típica la variant /e/ i, tant a aquesta localitat com a Sant Carles de la Ràpita, hi podem trobar, al final del verb, la velar /k/ (*jo càntec* i *jo càntoc*, respectivament).

Si ens fixem en les variants recollides a les escoles del Montsià, el 82 % de mestres usa la vocal morfemàtica /o/: *penso*, *desitjo* o *poso*, per exemple²⁶⁷. Aquesta variant també és la genuïna de la varietat central —si bé es pronuncia [u]— i, per tant, és la que apareix escrita, com detallarem després, en els llibres de text.

A les escoles del País Valencià, el 39 % d'ensenyants difon les variants característiques amb /o/, mentre que hi ha un 22 % que les barreja amb el morfema /e/, que és la realització típica d'aquest temps verbal en la resta de territori valencià. Per exemple, en una mateixa gravació hem sentit *me les emporto* i *jo li pregunte*. El darrer 17 % vehicula únicament les formes amb /e/ com *jo comence* i *jo no escolte*.

---

²⁶⁷ El 18 % restant, doncs, fa referència a dos gravacions en les quals no s'ha documentat aquesta forma.

En primer lloc, si ens centrem en els docents que empren a l'aula la realització típica tortosina, ens adonem que aquesta solució entra en conflicte amb la que es vehicula en els llibres de text. A tall d'exemple, trobem la mestra de l'escola de Càlig, que en el seu discurs oral diu *quin fico?* i *m'ho imagino*. Això no obstant, en un moment de la gravació el grup fa un exercici del llibre de text amb la docent i lligen la frase *jo l'ajude a estudiar anglés*, que és la que apareix en l'exercici del manual. És llavors quan la mestra repeteix la frase del llibre i, per tant, reproduïx la variant més estesa del valencià. Per tant, aquest fet és una mostra clara de la competència del model de llengua de la mestra amb el del material escolar i, d'altra banda, de la importància que té el canal —oral o escrit— a l'hora de la diversificació de formes.

En segon lloc, quant als docents que alternen la desinència /e/ amb la terminació /o/, hem localitzat, en una mateixa gravació, *ara passe per les taules*, però *necessito la llibreta* i *pregunto quants anys tens*. Les mestres que mesclen les dos marques són naturals de Cincorres, Morella i Castelló de la Plana. Pel que fa als primers dos pobles, Cot Ardévol (2008: 128) apunta que la desinència per a la primera persona del singular és /o/. En canvi, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 366) indiquen que a Castelló de la Plana, per aquesta forma verbal s'empra la terminació /e/ (*jo cante*). Per tant, les solucions amb /e/ de les dos primeres mestres es deuen a la pressió dels altres parlars del valencià —recordem que la zona tortosina és l'única àrea valenciana en què s'empra la desinència /o/.

En darrer lloc, l'altre 17 % de docents fa servir exclusivament les variants típiques valencianes —amb la desinència /e/— ja que són originàries de poblacions en què se situa aquest morfema en la primera persona del singular del present d'indicatiu com ara Castelló de la Plana, Lliria i València (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 366). D'aquesta manera, hem trobat *no t'escolte* o *no pregunte*.

Cal comentar, també, que en un 22 % de les gravacions no hem localitzat cap expressió de la primera persona del present d'indicatiu de la primera conjugació. En aquests casos, l'única dada que tenim d'aquests mestres és la resposta al *Qüestionari per als docents*, en què una de les preguntes demana la forma de la primera persona del singular del verb *cantar* d'aquest temps verbal. Al Montsià, el 91 % de les tutores

ha anotat únicament *canto*. El 9 % restant fa referència a la mestra de les Cases d'Alcanar —natural de Castelló de la Plana—, que ha escrit *canto* i *cante*. No obstant això, en la classe que vam analitzar, la docent oralment usa exclusivament la desinència /o/ en aquesta forma verbal, per bé que a les obres dialectals aparega /e/ com a forma genuïna, tal com hem remarcat unes línies més amunt.

Pel que fa a les escoles valencianes, comencem pels docents dels quals no tenim dades orals. D'aquests, d'una banda, el 50 % usa la desinència /e/ i podem relacionar aquesta forma amb la procedència dels tutors: dos docents són de la zona del valencià septentrional —Castelló i Vall d'Uixó—, on la forma genuïna per aquest temps verbal és *jo cante* i, l'altra tutora és de València, en què s'usa el morfema /e/. De l'altra, el 50 % restant de docents —originaris de la zona tortosina— escriu *canto*, la solució tradicional més usual. De fet, la mestra de l'escola de Traiguera també ha anotat *jo cante*. És per això que cal recórrer a les variants extretes de les enquestes amb els alumnes per a saber si les solucions *jo cante* i *jo càntec* —típiques d'aquesta població— encara són vives en la parla oral. Per tant, si apareixen en els qüestionaris dels xiquets es posarà de manifest que aquestes variants locals entren a l'aula, precisament, a través dels alumnes. Així doncs, si consultem els qüestionaris amb les dades dels xiquets, trobem que, en la primera de les preguntes obertes, «Què fas cada matí?», recollim formes de la primera persona del singular del present d'indicatiu amb l'increment velar /k/ en la 1a i la 3a conjugació, com ara *me llàvec*, *me despèrtec*, *dòrmec* i *me vestíxec* en el 73 % d'alumnes enquestats. Com veiem, doncs, aquest tret típic traiguerí és ben viu en la parla dels xiquets de 6 anys de l'esmentada població.

Quant als mestres que vehiculen les formes amb /o/ i els que alternen les variants amb /e/ i /o/, en el qüestionari escrit, el 100 % dels tutors ha apuntat la solució *canto*. Sobre la idoneïtat d'emprar la variant estàndard que corresponga a la forma local, Ginebra/Navarro (2003: 479) comenten:

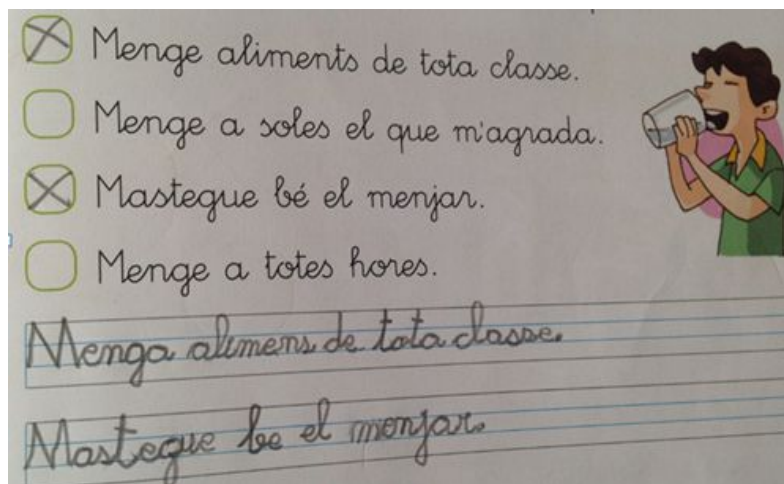
En aquesta línia, una idea que [...] avui està comunament acceptada (però potser no fa una desena d'anys) és que l'ús d'una forma o una altra de la llengua no ha d'estar determinada per la vinculació administrativa del territori a un o altre dels principals centres difusors de l'estàndard (Barcelona o València), sinó que més aviat cal que responga a la proximitat real que aquella forma tinga amb qualsevol de les formes que

l'estàndard, considerat en conjunt i amb independència del lloc des del qual s'elabore, posa a disposició dels parlants.

Finalment, a propòsit dels tutors que difonen únicament les variants amb /e/, en el *Qüestionari per als docents* han respost —coherentment— amb el morfema /e/ (jo cante).

D'altra banda, en els llibres de text escolars es detecten dos solucions. A Catalunya, el 100 % del material difon les formes escrites amb /o/ per a aquest temps verbal. Per contra, al País Valencià, el 100 % d'exemplars consultats estén les variants escrites amb /e/. En aquest cas, l'AVL no esmenta aquest fenomen en la proposta lingüística per a la confecció dels llibres de text. Per tant, cal considerar que se sobreentén que la desinència preferida és amb /e/, per la seua extensió territorial.

En darrer lloc, és interessant mostrar com, de vegades, el model escrit dels docents pot entrar en conflicte amb el del material didàctic, que, en aquesta circumstància, propugna les desinències amb /e/, perquè correspon²⁶⁸ al manual de Coneixement del medi d'una escola de Benicarló, al País Valencià.

Imatge 20. Activitat en què hi ha la 1a persona del singular del present d'indicatiu

²⁶⁸ A § 1.7. «Metodologia» ja hem assenyalat que les escoles sempre escullen llibres que es publiquen en la seua comunitat autònoma. Així, no hi ha cap cas en què, per exemple, un centre de Catalunya trie manuals editats al País Valencià, ni a l'inrevés.

A banda, el solucionari d'aquest manual (Camacho/Luna/Ríos/Rodríguez, 2014: 43) proposa les formes amb /e/, com veiem en la imatge de més avall:

2 Què fas per alimentar-te bé? Marca i copia.

- Menge aliments de tota classe.
- Menge a soles el que m'agrada.
- Mastegue bé el menjar.
- Menge a totes hores.

Menge aliments de tota classe
i mastegue bé el menjar.

Imatge 21. Guia del manual de Coneixement del medi de l'editorial Santillana

En la primera imatge de més amunt es veu un fragment d'una activitat del llibre de Coneixement del medi de l'editorial Santillana en què l'alumne, en primer lloc, ha d'escollir quines opcions de les que s'indiquen són més saludables a l'hora de menjar i, en segon lloc, ha de copiar les frases que haja triat. Quan copia les oracions, l'estudiant escriu, en la primera oració, la forma *menjo* —amb la terminació típica de Benicarló—, mentre que en la segona imita el model que hi ha al llibre de text, *mastegue*, amb el morfema /e/ que és, igualment, la marca preferida per l'AVL. En la segona imatge veiem, en la guia didàctica del manual que s'edita per a ajudar els docents, que l'única opció que es proposa és la solució més estesa en el territori valencià²⁶⁹. És convenient apuntar que la mestra d'aquest centre ha escrit al *Qüestionari per als docents* que la primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació, per escrit, pren la forma *jo canto*.

Buj Alfara (2008), en l'estudi dut a terme *ad hoc* per a l'AVL, examina el tractament de la desinència -o de la primera persona del singular del present d'indicatiu en els llibres de text de l'ensenyament primari i secundari en les comarques més septentrionals del País Valencià. Com a conclusions, Buj Alfara (2008: 81) denuncia que

²⁶⁹ Agraïm a Àngels Campos, de l'editorial Santillana, l'oportunitat d'accedir a aquests materials.

els parlants [d'aquestes comarques] s'autocorregixen en el nivell escrit i vehiculen el morfema *-e* en comptes del morfema *-o* —fins i tot docents—, ja que en l'àmbit formal no hi ha referents acadèmics ni didàctics amb el morfema *-o*. Quant a l'autoestima dels parlants, aquests poden percebre que la seua manera de dir és una irregularitat que s'aparta de la norma.

Ara bé, segons les dades recopilades i argumentades més amunt, a hores d'ara les mestres valencianes d'aquestes comarques fan servir oralment les formes amb la desinència *-o*, tot i la invisibilitat d'aquestes variants en els manuals escolars. No obstant això, l'exemple que acabem de mostrar evidencia que les solucions emprades en els llibres i presentades com a model sí que infereixen en els alumnes, almenys en el canal escrit.

En la *Proposta* (1992 [1999³: 23]) es dictamina que les formes acabades amb */o/* són pròpies de l'àmbit general, alhora que les terminades amb */e/* són pròpies de l'àmbit restringit —això és, del territori valencià. També, Fabra (1918 [1933⁷: 69]) recull les variants valencianes amb */e/*, però les escriu entre parèntesis. Per tant, no apareixen al paradigma principal.

Contràriament, la GNV (2006b: 249) presenta únicament la forma *cante* en el quadre de paradigmes formals de les conjugacions regulars. Tot i això, anota que en els parlars valencians més septentrionals —on se situen les localitats valencianes del nostre estudi— el morfema és */o/* en totes les conjugacions. Amb tot, hem de suposar que la GNV considera en segon lloc les variants tortosines? En aquest cas la solució tortosina s'ha vist afavorida per l'IEC perquè coincideix amb la forma que s'estén per tot el Principat, inclosa l'àrea central.

A banda, al País Valencià és classificada com a secundària ja que no és la solució més estesa. Com anem veient, si seguim els paràmetres d'àmbit establits per les acadèmies —d'una manera més o menys directa— és complicat recollir totes les formes estàndards tortosines, atès que al costat nord del Sénia unes solucions poden ser considerades pròpies de l'àmbit general, mentre que a la banda sud poden ser catalogades com a accessòries, o el cas contrari.

Concretament, a les notes preliminars de la GNV (2006b: 13-14) ja s'assenyala que,

encara que s'ha partit de la descripció dels fets lingüístics, hem seguit el criteri de triar aquelles formes més generals en el valencià, és a dir, s'han prioritzat les formes de l'anomenat valencià general, atés que es tracta d'una gramàtica normativa, que pretén abastar el conjunt de l'àmbit geogràfic valencià. Així, per exemple, es dona prioritat a *tindre, menge, portara o tinguem*, però no per això es deixa de consignar les variants *tenir, menjo, portés o tingam*, perquè són pròpies de determinades comarques valencianes, així com d'altres territoris de l'àmbit lingüístic.

Així, en alguns fenòmens, el criteri d'extensió territorial presenta, la variant tortosina com a forma prioritària en l'estàndard oral planificat.

8.2.2.2.2. Increment dels verbs incoatius

En les formes del present d'indicatiu dels verbs incoatius²⁷⁰ trobem, en tortosí²⁷¹, l'infix *-ix-* en totes les persones del singular i en la tercera del plural. Recordem que aquesta variable és una de les isoglosses essencials a l'hora de distingir el bloc occidental *-ix-* de l'oriental *-eix-*. Com que és un fenomen exclusiu dels verbs incoatius, no l'hem localitzat en totes les gravacions. En particular, l'hem trobat en el 52 % dels enregistraments.

A les escoles catalanes, el 27 % de les mestres fa servir l'incoatiu típic del bloc oriental, és a dir, *reparteixo, concedeix o serveixen*, que, de fet, com detallarem més avant, és la forma que apareix en la totalitat de material escolar a Catalunya. Amb relació a aquest temps verbal, Massanell i Messalles (2012) analitza, en un estudi dialectal, l'ús d'aquest increment en tortosí i conclou indicis d'orientalització entre la població jove del territori administrativament català²⁷². Així i tot, l'autora remarca que,

---

²⁷⁰ En les gravacions analitzades només hem trobat formes incoatives corresponents a les terceres persones del singular i del plural. Per tant, no es comenten les possibles variants de la resta de persones.

²⁷¹ És més, segons Casanova (1992: 293), el tipus d'infix que s'empra per als verbs incoatius —o siga, la forma llatina *ESC-ĒS* en el bloc oriental i *ISC-ĪS* en l'occidental— «és una de les isoglosses més limitadores dels dos blocs». Sobre l'evolució lingüística d'aquest segment, vegeu Casanova (1992).

²⁷² L'autora analitza poblacions del Matarranya, a l'Aragó, on la impermeabilitat a les formes amb *e* és absoluta. Per a una anàlisi més detallada, vegeu Massanell i Messalles (2012: 127-147).

en els processos d'adopció de formes de l'estàndard central, les variants incorporades s'adapten als hàbits articulatoris propis del català nord-occidental. Així, quan variants occidentals del tipus *servixo*, *servixco*, *servisco* o *servisso* es veuen substituïdes per formes de procedència central com *serveixo*, aquestes són pronunciades majoritàriament d'acord amb el vocalisme i el consonantisme occidentals, és a dir, amb *e* i *o* àtones mantingudes (97 casos de 97), *e* tònica tancada (88 casos de 97) i *i* o davant de fricativa prepalatal sorda (95 casos de 97). Aquest fet ratifica com, en els processos de reculada de trets dialectals, la fonètica és l'element més resistent, mentre que la morfologia es presta més a la substitució.

Massanell i Messalles (2012: 145)

Per contra, el 18 % usa les formes típiques tortosines, com *reblanix* o *resseguix*. Finalment, el 9 % barreja els infixos *-ix-* i *-eix-*, per tant, trobem *medix* i *medeix* en la mateixa gravació. De fet, la parella *medix-medeix* ens serveix per a il·lustrar com les mestres ensenyen llengua, d'una banda, i la connotació que prenen algunes solucions lingüístiques, de l'altra. Situem-nos, l'enregistrament és d'una lliçó de Coneixement del medi en l'escola de la Sénia en què tota la classe està fent, amb l'ajuda de la tutora, un exercici en què es pregunta quan mesura un dofí. La mestra pregunta als alumnes què vol dir *mesura*. Tot seguit, un alumne contesta *medix* i ella respon:

Medeix, molt bé, medix.

M1

O siga, la docent corregeix la resposta de l'alumne perquè estima que aquesta forma no és acceptada per l'estàndard o bé que no és la preferent en aquest registre i, a continuació, mostra la solució de l'alumne, per a relacionar-la amb l'anterior, apreciada com a correcta.

Si volem saber el model escrit de les mestres ebrenques hem de recórrer al *Qüestionari per als docents*, en què havien de donar la forma del present indicatiu de la 3a persona del plural del verb *corregir*. D'aquesta manera, el 64 % de les docents ha escrit *corregeixen* i el 36 % restant (4 tutores) ha anotat *corregixen*. Ara bé, la resposta de la mestra de Godall no pot ser considerada com a legítima ja que en l'enregistrament oral només s'han localitzat formes amb *-eix-*. És per això que

proposem dos possibilitats: la primera, que en la gravació ha dit *concedeix* a propòsit perquè era conscient que estava sent gravada o, la segona, que ha escrit *corregixen* creient que és una forma vàlida.

Convé remarcar que, en el procés d'estandardització, concretament en la tercera etapa proposada per Haugen —estadi en què ens centrem en aquest treball— la funció del sector educatiu és crucial a l'hora de vehicular les variants seleccionades, primer, i codificades, després:

D'importància essencial seran els mestres de l'ensenyament primari, encarregats contemporàniament d'alfabetitzar la totalitat de la població i, per tant, d'estendre de forma generalitzada a una nova generació la varietat estàndard.

Bastardas (1996: 102)

Ara bé, perquè es difonga la totalitat de l'obra codificada, cal que els ensenyants reben una formació completa i sistèmica del model proposat:

Els mestres del nou sistema públic d'educació seran els encarregats fonamentals de fer arribar a tots els ciutadans del territori les normes pràctiques que facilitin l'ús del codi estàndard. Per això, en molts casos, seran ells mateixos els primers a haver-se de formar en una normativa que abans ignoraven.

Bastardas (1996: 101)

Pel que fa als centres valencians, en el 22 % de gravacions hem localitzat l'infix *-ix-*, com a *decidix*, *seguix* o *unix*. En canvi, en el 17 % hem documentat únicament variants amb l'increment *-eix-*, com *ocurreixen*²⁷³ o *segueix*, que, tot i que és un verb pur, la mestra l'ha conjugat seguint el model incoatiu. A més, en l'11 % d'enregistraments es recullen les dos marques del present d'indicatiu dels verbs incoatius: d'una banda, *reproduïx*, *reproduïxen*, i de l'altra, *reprodueixen* i *reprodueix*. Hem de tindre en compte, doncs, que en el 44 % de centres no hem trobat cap forma d'aquest tipus de verb.

---

²⁷³ Aportem aquesta variant com a exemple si bé *ocórrer* és un verb pur, o siga, la forma correcta és *ocorren*.

Tanmateix, quant al model de llengua que les mestres valencians creuen emprar en l'oralitat, al *Qüestionari per als docents* el 50 % escriu *corregixen* —en consonància amb el material escolar— alhora que el 33 % anota *corregeixen*. Finalment, el 5 % (una ensenyant) escriu *corregissen*.

Si comparem els percentatges de les solucions tortosines a banda i banda del Sénia, trobem que es pot establir una correlació entre les variants usades oralment pels mestres i les vehiculades en els llibres de text de cada territori. Al Montsià, les solucions que apareixen al material escolar són les que van adoptant gradualment les mestres catalanes (el 36 % usa, ni que siga esporàdicament, l'infix *-eix-*). Per tant, en el cas de Catalunya hi ha un arraconament de les variants tortosines a favor de les expressions centrals vehiculades en el material escolar, mentre que al País Valencià el percentatge de manteniment de les formes tortosines és més elevat (el 55 % de mestres conserva la terminació *-ix-* enfront del 33 % que la substitueix per *-eix-*). Novament, es posa de manifest la influència dels llibres de text no només en el registre escrit, sinó també en l'oral.

Així, a Catalunya el 100 % de manuals implementa únicament formes amb l'increment *-eix-*. Altrament, al País Valencià, en el 64 % de manuals estudiats en què apareix aquesta variable s'usa l'infix *-ix-*. D'altra banda, en l'altre 36 % s'empra les formes amb *-eix-* encara que l'AVL (2004: 9) recomana a les editorials encarregades de la confecció del material escolar que, «en els primers cursos de l'educació primària», es vehiculen variants amb l'increment *-ix-*. Es tracta, concretament, de formes d'aplicació gradual ja que l'AVL proposa l'opcionalitat, en cursos posteriors, de l'ús de les solucions amb l'infix *-eix-* o *-ix-*. Per tant, aquesta recomanació es relaciona directament amb l'educació en equilibri amb el medi de l'alumne:

Cal treballar per aconseguir un efecte d'identificació entre la llengua de la realitat immediata de l'aprenent i els continguts i les formes dels manuals, tenint en compte els diversos nivells d'ús i sense que això supose una reducció de l'idioma a un nivell familiar o col·loquial.

AVL (2004: 3-4)

D'altra banda, segons aquest mateix document, per a les variants de la primera persona del singular del present d'indicatiu convé adoptar les formes amb l'increment *-isc-*, això és, *servisc*.

Quan consultem la *Proposta* (1992 [1999³: 23]), veiem que es considera pròpia de l'àmbit restringit la forma de la primera persona del singular *servixo*, tot i que es dictamina que les variants de les altres persones —*servixes*, *servix*, *servixen*— són pròpies de l'àmbit general. Fabra (1918 [1933⁷: 91]), al final de l'apartat en què mostra els paradigmes dels verbs incoatius *traduir* i *servir*, assenyala:

[En el valencià la *e* de l'increment *eix* (o *esc*) es troba reemplaçada per una *i*. Així: *servix*, *servixes*, *servixen*; *traduïx*, *traduïxes*, *traduïxen*. (Notem, encara, el canvi de *s* en *x* davant de *c* i *q*: *servixc*, *servixca*, *servixques*,)]

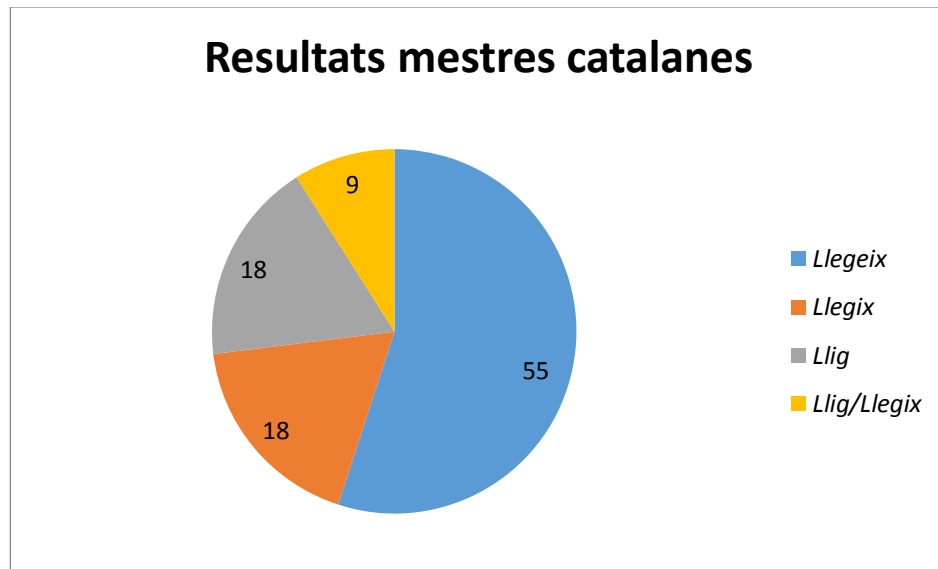
Per tant, Fabra llista les formes occidentals, per bé que les situa fora del paradigma que esdevindrà, al llarg dels anys, en el model referencial.

De la mateixa manera, la GNV (2006b: 247) apunta com a solució de la primera persona del singular del present d'indicatiu únicament la forma *servisc*. La resta de paradigma és completat per *servixes*, *servix* i *servixen* juntament amb *serveixes*, *serveix* i *serveixen*.

El paradigma del verb *llegir* en tortosí —com en valencià— no presenta cap increment, o siga, és pur. Això és, són característiques les formes *jo llijo*, *tu lliges* i *ell llig*. En la resta de varietats s'empren les solucions *jo llegeixo*, *tu llegeixes* i *ell llegeix*, amb l'infex *-eix-*. Localitzem alguna d'aquestes representacions en el 21 % del total de centres. A Catalunya, trobem l'oració *al xiquet que llig* a l'escola 7 de Sant Carles de la Ràpita. Al País Valencià, d'una banda, al centre 14 de Vinaròs trobem les dos solucions possibles en una mateixa gravació: *lliges* i *llegeixes*. De l'altra, al col·legi 16 de Vinaròs i als de Rossell, Traiguera i Càlig hem sentit formes com *qui llig?* i *ella llig*.

De fet, al *Qüestionari per als docents* es preguntava als tutors quina era la variant del present d'indicatiu de la 3a persona del singular del verb *llegir*. Amb això, es pretenia conèixer quina solució de les dos possibles —*llig* o *llegeix*— és estesa pels mestres. Quant a les dades de les tutores catalanes, el 55 % anota *ell llegeix*, enfront

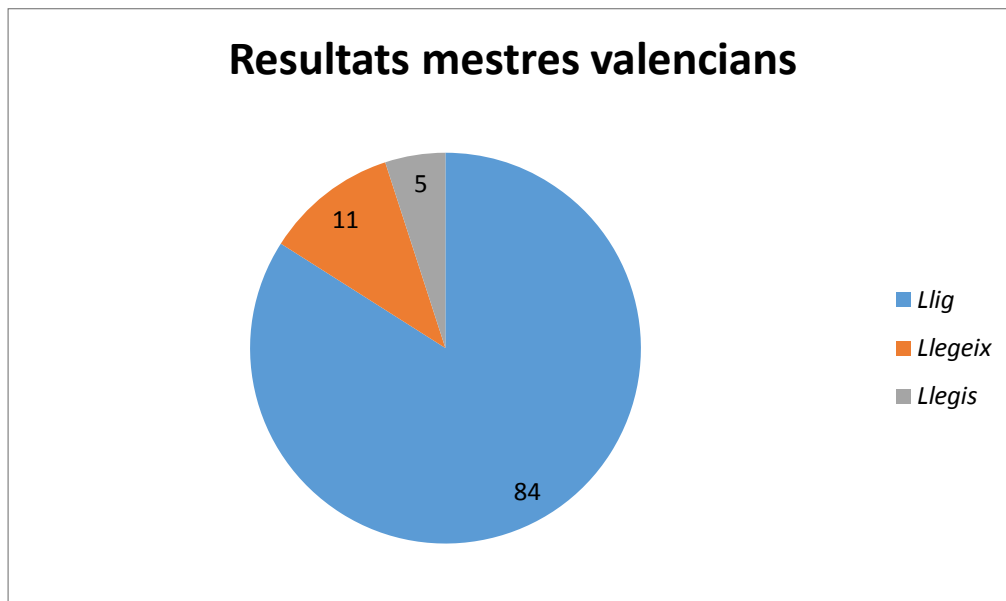
del 18 % que apunta ell *llegix*. Finalment, el 18 % escriu *ell llig* i el darrer 9 % transcriu tant la forma *ell llegix* com *ell llig*. Com veiem, doncs, la variant difosa en el llibre de text de Catalunya és la que més apareix en les respostes de les mestres, tot i que l'heterogeneïtat de formes —sobretot de *ell llegix*— és notable. A continuació, mostrem els resultats en un gràfic:

Gràfic 3. Resultats de les formes de la 3a persona del singular del verb *llegir* entre les docents catalanes

En relació amb les dades obtingudes dels mestres de les escoles del País Valencià, el 84 % apunta *ell llig*, mentre que l'11 % escriu *ell llegeix*. Sobta que una mestra, que fa referència al 5 % restant, anote *ell llegis*, tot i que podem relacionar aquesta solució amb l'edat de la docent que, amb 59 anys, no va tindre l'oportunitat d'aprendre el català a l'escola. És més, és la mateixa docent que ha anotat *corregissen* com a variant de la tercera persona del plural del present d'indicatiu del verb *corregir*. De totes maneres, repetim que, al llarg de la seua trajectòria professional, la mestra sí que ha tingut accés a obres que recullen les formes *llig* i *llegeix*.

Tot seguit, exposem els percentatges en un gràfic:

Gràfic 4. Resultats de les formes de la 3a persona del singular del verb *llegir* entre els tutors valencians

Als llibres de text, el 100 % de manuals de Catalunya es vehicula exclusivament la forma *llegeix*, mentre que al País Valencià s'estén la variant *llig*, també en el 100 % dels exemplars examinats. Hi ha doncs, una correlació clara entre la variant estesa pel manual escolar i la que han escrit els ensenyants de banda i banda del Sénia.

Quant a la prescripció de l'estàndard, la *Proposta* (1992 [1999³: 31]) indica que les realitzacions tortosines i valencianes són pròpies de l'àmbit restringit ja que les formes pròpies de l'àmbit general segueixen el model incoatiu, o siga, *ell llegeix*. Per contra, Fabra (1918 [1933⁷]) no esmenta que el verb²⁷⁴ *llegir* pot adoptar la declinació típica de les formes pures. No obstant això, les solucions sense afix són les variants que apareixen en el quadre del paradigma del verb *llegir* a la GNV (2006b: 278).

²⁷⁴ Així com també els verbs *afegir*, *confegir*, *fregir*, *refegir*, *teixir* i *tenyir*.

8.2.2.2.3. Tercera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació

En el territori tortosí es localitzen dos morfemes per a la tercera persona del singular del present d'indicatiu: /a/ (*ell canta*) i /e/ (*ell cante*).

Recordem que, per un cantó, les formes amb /a/ s'estenen per les poblacions catalanes i per Benicarló, Vinaròs, Canet lo Roig, Càlig, Sant Jordi, Cervera del Maestrat i Sant Rafel del Riu. Per l'altra, la desinència /e/ s'ubica a Benicarló, la Jana, Morella, Rossell i Traiguera, per tant, és típic *ell cante*.

En primer lloc, en les escoles catalanes el 73 % de les mestres usa les formes acabades amb /a/ com, per exemple, en la frase *l'últim que mos queda o lo que li passa*. D'altra banda, el 9 % fa servir els dos morfemes possibles en aquest temps verbal per a la tercera persona del singular. Així, en la gravació de la mestra de l'escola de les Cases d'Alcanar hem localitzat, d'una banda, la pregunta «a algú li sona?» i, de l'altra, «si a ningú li sone». Tanmateix, aquest ús indiscriminat en aquest temps verbal es pot associar a l'origen de la mestra, natural de Castelló de la Plana, ja que en aquesta àrea la terminació per a la tercera persona del singular és /e/, com en la primera persona del singular d'aquest mateix temps verbal²⁷⁵ (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 368).

Finalment, en el darrer 9 %²⁷⁶ hem localitzat l'ús exclusiu del morfema /e/. Aquest percentatge pertany a la gravació de la mestra de la Sénia, nascuda a Lleida, on la forma amb /e/ és la solució típica en aquest paradigma (Veny/Massanell, 2015: 386). Així, hem trobat *ell continue, el llibre ens explique o el mosquit vole*. És interessant remarcar que Navarro/Rull (2000: 270) ja assenyalen que els parlants de les comarques centrals del nord-occidental mantenen, en la llengua estàndard oral, aquest tret:

Els lleidatans, en concret, han renunciat a trets morfològics —i lèxics, no cal dir-ho— propis en benefici de les solucions centrals, que són, de fet, les vehiculades generalment pels M[itjans de] C[omunicació de] M[assa]. Només s'han mantingut

²⁷⁵ Així, les solucions típiques a Castelló de la Plana en el present d'indicatiu dels verbs regulars de la primera conjugació és *jo cante* i *ell cante*. Com veiem, hi ha sincretisme entre aquestes dos formes.

²⁷⁶ Per tant, cal entendre que en el 9 % de centres restants catalans no hem recollit cap forma de la tercera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació.

ferms alguns trets que no representen un marcatge social: la fonètica, el subjuntiu passat *-essa*, el morfema *-e* de la tercera persona del singular (*ell cante*) i, potser, el possessiu femení *-eua* (compartit, aquest darrer, amb el valencià)²⁷⁷.

Ara bé, en l'enregistrament de la lliçó de Coneixement del medi s'escolta com la tutora de la Sénia dicta mentre escriu a la pissarra la frase «el mosquit vola», que, tanmateix, és la forma que apareix en tot el material escolar.

En segon lloc, pel que fa a les dades recollides en els centres valencians, el 33 % de docents empra la desinència /a/ en oracions com ara *quina assignatura t'agrada?*, *te pica* i *te falta*. Totes aquestes ensenyants tenen la solució amb /a/ com a genuïna: tant les que provenen de la zona tortosina —Vinaròs i Benicarló—, com les que són naturals de València i Lliria (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 368).

A continuació, el 28 % de docents mescla les variants acabades amb /a/ amb les formes amb /e/. Així, trobem, en la mestra de l'escola de Càlig: d'una banda, *qui falte per anar?* i *no passe res* i, de l'altra, *és la que comença el nom*. Si mirem d'establir una correspondència entre les variants localitzades i els llocs de naixement dels docents, trobem que, en primer lloc, la mestra de l'escola 13 de Vinaròs —on la forma genuïna és *ell canta*— és natural de Cinctorres, on, segons Cot Ardévol (2008: 129), el morfema d'aquest temps verbal és *e*, és a dir, *ell cante*. En segon lloc, la tutora de Traiguera —on es diu *ell cant[ɛ]*— és de la Jana, on és típica la realització amb *e* tancada²⁷⁸, això és, *ell cant[e]* (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 90).

En tercer lloc, la docent de Morella és nascuda en la mateixa població, on s'empra el morfema /e/. Per tant, la mestra d'aquesta població barreja la forma local —que és la d'ella i la dels alumnes— amb la que es difon per escrit, ja que ortogràficament aquesta /e/ sempre és *a*. En quart lloc, la mestra que treballa a la Jana (*ell cant[e]*) és nascuda a Vinaròs (*ell cant[a]*) i viu a Canet lo Roig (*ell cant[a]*). Per tant, alterna les solucions genuïnes amb *a* amb les de l'escola on treballa, amb *e*.

---

²⁷⁷ Si ens fixem en les dades obtingudes de la gravació de la mestra lleidatana —de l'escola de la Sénia— podem afirmar que dels fenòmens que anoten Navarro/Rull, la docent únicament manté la desinència /e/ de la tercera persona del singular dels verbs de la primera conjugació. En tots els altres trets, com acabarem de veure al llarg de l'anàlisi, difon les variants estàndards del català central, és a dir, *meva* i *cantessis*.

²⁷⁸ Llavors, el morfema és /e/.

Finalment, la tutora de l'escola de Càlig, on el morfema per a aquest temps és /a/ —concretament [ɛ]— mescla les solucions de la localitat de l'escola (*ell cant*[ɛ]) amb les característiques del seu poble, Benicarló, que són amb /a/ (*ell cant*[a]).

Seguidament, l'altre 28 % fa servir la terminació /e/ en oracions com *la lluna comence*, *el sol il·lumine* i *el dia dure*. En aquest sentit, es tracta de les tres docents procedents de Castelló de la Plana, de la tutora natural de Sagunt i de la mestra nascuda a Castell de Cabres. En aquestes localitats la desinència per a la tercera persona del singular dels verbs de la primera conjugació és /e/, segons Veny/Massanell (2015: 289) i Gimeno Betí (1997: 142).

Aquestes docents ensenyen, respectivament, a les escoles 27 i 29 de Benicarló, a l'escola 14 de Vinaròs, a Canet lo Roig i a Rossell. Així, tot i que a Rossell s'usa la terminació /e/ —per tant, la mestra ensenya la mateixa forma que els alumnes aprenen a casa— tant a Benicarló com a Vinaròs i a Canet lo Roig les solucions característiques són amb /a/. D'aquesta manera, els alumnes reben dos models de llengua diferents: en primer lloc, a l'aula oralment es vehiculen les variants amb /e/, però al material escolar, per escrit, apareixen amb /a/ i, en segon lloc, a les seues poblacions escolten i aprenen les formes verbals amb la terminació /a/.

Amb relació a les obres normatives, segons la *Proposta* (1992 [1999³: 23]) les formes generals són les acabades amb /a/, mentre que les solucions amb /e/ són considerades pròpies de l'àmbit restringit i, a més, anota que són característiques dels parlars nord-occidentals. De fet, Fabra (1918 [1933⁷: 71]) només presenta les primeres variants. En aquest cas concret, la GNV (2006b: 25) es posiciona sobre l'estàndard oral ja que considera que aquesta pronúncia amb [e] final és acceptable en els territoris en què aquesta solució és la tradicional. És a dir, d'acord amb l'IEC, les formes amb /e/ són únicament acceptables en un àmbit restringit.

8.2.2.2.4. Variants de la segona persona del singular del verb *ser*

La segona persona del singular del verb *ser* pren, en les localitats de la M-TdS, la forma *eres*.

Tanmateix, aquest temps verbal només l'hem localitzat en el 17 % d'escoles del País Valencià²⁷⁹ i en totes les ocasions apareix la solució tortosina, com, per exemple, en la pregunta:

I tu qui eres?

M23

Ara bé, al *Qüestionari per als docents* es pregunta quina és la variant de la segona persona del singular d'aquest verb que usen les mestres en un registre oral. A propòsit de les docents del Montsià, el 73 % ha anotat *ets*, enfront del 27 % que ha escrit la variant tortosina *eres*. Contràriament, al País Valencià, el 90 % de mestres ha apuntat *eres*, per bé que un 5 % ha contestat *ets* i el 5 % restant ha respost les dos variants.

Novament, aquesta discordança en els percentatges entre els territoris tortosins ens mostra la transcendència, d'una banda, i l'autoritat, de l'altra, que tenen els llibres de text escolars. Diem això perquè en el 100 % dels llibres de Catalunya apareix la variant *ets* i, en canvi, en el 100 % del material escolar valencià únicament hem localitzat la forma *eres* tot i que l'AVL (2004: 9) apunta com a opcional l'ús de qualsevol de les dos variants. Així, s'estableix una correspondència directa entre el model escrit en els llibres de les assignatures i les formes escrites pels mestres en el qüestionari.

Ara bé, diversos autors com Martines/Gonzàlvez/Guardiola/Montserrat (2005: 205) reivindiquen la necessitat d'emprar, sobretot en aquests primers nivells inicials de l'ensenyament, material escolar —tant oral com escrit— que potencie les solucions de l'entorn de l'alumne. Com veiem, això es relaciona directament amb el concepte d'*ecologia lingüística*.

---

²⁷⁹ Això és, no apareix en cap gravació de les tutores ebrenques.

Concretament, aquests autors assenyalen que,

en els primers nivells de l'ensenyament, els docents i el material didàctic que aquests facen servir han d'atendre la competència comunicativa dels aprenents i la modalitat dialectal propera. Això respon, d'una banda, a motivacions psicopedagògiques bàsiques; de l'altra, connecta amb la realitat sociolingüística més immediata.

D'aquesta manera, la *Proposta* (1992 [1999³: 29]) determina que la variant tortosina *eres* és admissible en l'àmbit restringit, alhora que *ets* és la forma pròpia de l'àmbit general. Tanmateix, Fabra (1918 [1933⁷]) no esmenta la variant tortosina²⁸⁰. Per contra, la GNV (2006b: 287), accepta les dos solucions amb el mateix rang.

8.2.2.2.5. Primera i tercera persona del plural dels verbs acabats amb *-ure*

En darrer terme, ens referim al paradigma dels verbs que conjuguen la segona i tercera persona del plural del present d'indicatiu sense *i*. En particular, són *caure*, *creure*, *traure* i *veure*, que es diuen *caem* i *caeu*, *creeu* i *creem*, *traem* i *traeu*, i *veem* i *veeu*. En el 48 % del total de gravacions hem documentat les formes d'aquests verbs. D'aquest percentatge, el 17 % emprà únicament les solucions amb *i*, com ara:

Veieu, a la foto hi ha musclos.

M1

És més, un altre 17 % barreja aquestes primeres variants amb d'altres sense la vocal. Per tant, localitzem en un mateix enregistrament, per exemple, tant *creieu* com *creeu*. En aquest cas, a diferència del que hem comentat en altres variables lingüístiques²⁸¹, no podem establir cap distribució segons la situació comunicativa. Finalment, el darrer 13,9 % fa referència als docents que només vehiculen les variants genuïnes, com per exemple la mestra de Morella:

Ahí veeu dos públics.

M20

---

²⁸⁰ La GIEC (2016: 313) sí que la recopila, però no l'inclou al paradigma principal, sinó que la recull en l'apartat «Altres variants».

²⁸¹ En aquest punt de l'anàlisi hem parlat de diversificació estilística a § 8.2.1.1. «Article», § 8.2.1.3. «Demostratius» i § 8.2.1.5.1. «Variabilitat del numeral *dos*».

Convé remarcar que la totalitat d'aquest últim percentatge fa referència únicament a ensenyants valencians. Això és, cap mestra de Catalunya estén només les formes occidentals. També cal apuntar que no s'ha localitzat cap variant d'aquest temps verbal i de les persones segona i tercera del plural en els ensenyants naturals de l'àrea del valencià central —València, Llíria, Sagunt— ja que llavors hauria estat interessant veure si empren les solucions tradicionals tortosines o bé les genuïnes del seu parlar, que, segons la GNV (2006b: 260), serien formes velaritzades o palatalitzades com ara *caiguem* o *vegeu*.

Tanmateix, en l'estàndard oral planificat aquestes solucions tenen consideracions diferents. En particular, les acadèmies prenen el mateix dictamen que amb les formes del gerundi d'aquests verbs (vg. § 8.2.2.1.2. «Gerundi»): la *Proposta* (1992 [1999³: 32, 34, 45, 46]) determina que les formes sense *i* són pròpies de l'àmbit restringit valencià —atès que les situa en els parlars d'aquest dialecte— mentre que la GNV (2006b: 260) pren una postura més aviat descriptiva quan comenta, en primer lloc, que també «són possibles» les variants tortosines *i*, en segon lloc, quan exposa que les formes amb *i* «són les més generals en l'actualitat en els registres formals». Hem de suposar, doncs, que les solucions tortosines són previstes en la llengua estàndard i que, les altres són les més adequades per als registres més formals.

8.2.2.3. Imperfet d'indicatiu

Pel que fa a les formes de l'imperfet d'indicatiu del tortosí de les poblacions de la M-TdS, en la primera i tercera persona del singular²⁸² de les tres conjugacions se situen tres morfemes en posició final: /a/, /e/ —a Traiguera la primera persona acabada amb l'increment /k/ *cantav[ek]*—, i [ae] a Morella.

En les escoles del Montsià, en el 55²⁸³ % dels enregistraments s'ha trobat formes de l'imperfet d'indicatiu com ara *jo s[u]rti[a]*²⁸⁴ i *ell se quedav[a]*, o siga, amb el morfema final /a/.

En els centres valencians, el 44 % dels docents empra la desinència /a/ com, per exemple, *(jo) no me pensava* i *(ell) se fea*. Tot seguit, el 22 % de tutors fa servir la terminació /e/: *Jo havie vist algú que havie posat o un so que ere*, com és característic en les seues poblacions d'origen —Cinctorres, Castell de Cabres i Castelló de la Plana. Ara bé, tot i que a Rossell —localitat on ensenya la mestra de Castell de Cabres— la forma típica és també amb /e/ no succeeix el mateix en les altres tres tutores, que treballen en escoles de Vinaròs i Benicarló, on la terminació és /a/ i es pronuncia [a]. Així, hi ha una divergència entre les variants locals i les que difon la docent a l'aula. Per tant, a l'escola es produeix una alteració de l'ecosistema lingüístic ja que hi ha una interrupció entre la llengua natural dels alumnes i la que aprenen a l'escola.

Finalment, cal destacar que l'11 % d'ensenyants difon a l'aula el morfema [ae]. En particular, el vehiculen les dos mestres naturals de la capital dels Ports, Morella. Així, d'una banda, hem documentat aquesta forma en la tutora de l'escola d'aquesta localitat que les pronuncia amb la pèrdua de la bilabial intervocàlica: *jo est[áe]*, *tu busc[áes]* i *això signific[áe]*. Com veiem, en aquesta població el tret també apareix en la segona persona del singular. Així, l'ensenyant, natural del municipi, manté en el model de llengua que a l'aula estén les formes més restringides del seu parlar. De

---

²⁸² Convé recalcar, a partir de Massanell i Messalles (2016), que en el tortosí, a diferència del nord-occidental, hi ha sincretisme entre la 1a i la 3a persona del singular de l'imperfet d'indicatiu, del present i imperfet de subjuntiu i del condicional. En canvi, el nord-occidental distingeix aquestes dos solucions: *jo cantava / ell cantave; que jo canta / que ell canto; que jo cantessa / que ell cantés* i *jo cantaria / ell cantarie*.

²⁸³ Així, doncs, en el 45 % restant no s'han recollit formes d'aquest temps verbal.

²⁸⁴ Recordem que en tortosí es produeix el tancament de /o/ en [u] per contacte amb una *i* tònica o amb una consonant palatal. Vegeu § 8.1.1.2. «Vocals àtones».

l'altra, en la gravació de la docent de l'escola 27 de Benicarló trobem *la lluna ja no est[ae]* i *darrere de Mart an[ae] Júpiter*. Contràriament a l'ensenyant del centre de Morella, aquesta tutora vehicula unes variants alienes a l'entorn dels alumnes ja que ni són les genuïnes de Benicarló ni són les que es troben vehiculades en l'escriptura dels manuals escolars.

En referència a les obres normatives, d'una banda, la *Proposta* (1992 [1999³: 24]) dictamina que les formes pròpies de l'àmbit general per a la tercera persona del singular en aquest temps verbal són les que tenen el morfema final /a/. En canvi, les variants pronunciades amb [e] són pròpies de l'àmbit restringit dels parlars nord-occidentals. Cal recalcar que l'IEC no esmenta les solucions de la primera persona del singular en aquest temps verbal ni tampoc les formes acabades amb [ae]. Com hem comentat diverses vegades al llarg del treball, aquest no posicionament significa que l'acadèmia no les inclou en l'estàndard, com creiem que és el cas de *jo cantave* o *jo feie*. Igualment, Fabra (1918 [1933⁷]) tampoc no les té en compte.

De la mateixa manera, *L'estàndard oral valencià* (2006: LXVII) accepta la pronúncia amb *e* final en la tercera persona del singular en l'àmbit territorial en què és pròpia. A més, tant *L'estàndard oral valencià* (2006: LXX) com la GNV (2006b: 28) condemnen les solucions de la primera conjugació localitzades a Morella amb l'emudiment de la consonant intervocàlica. Aleshores, cap obra normativa esmenta les variants amb *e* de la primera persona, atès que és un tret poc estès territorialment.

També, en tortosí —com en valencià— l'imperfet d'indicatiu dels infinitius acabats en *-ure* de la segona conjugació pren les formes acabades en /*ia*/, com *caïa*, *creïa*, *ria* i *traïa*. Atès que només un nombre reduït de verbs conjuga d'aquesta manera l'imperfet d'indicatiu, únicament hem documentat alguna d'aquestes variants en el 3 % del total de gravacions. Concretament, en la de la mestra de l'escola de Canet lo Roig, en què la docent empra la variant *ells queien*.

És per això que, en el moment que vam dissenyar el *Qüestionari per als docents*, conscients de la poca productivitat d'aquestes variants, vam demanar que els tutors escrivissen la forma de l'imperfet d'indicatiu de la primera persona del singular del verb *caure*.

D'entre les respostes, notem com el 67 % de mestres de les escoles catalanes escriu *jo caïa*²⁸⁵. El 33 % anota *jo queia*, la variant més estesa al Principat. D'aquest darrer grup, la docent de l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita distingeix entre el codi oral i l'escrit i apunta que oralment diu *jo caïa* mentre que, en el codi escrit, anota *jo queia*.

Pel que fa a les respostes dels tutors dels centres valencians, el 82 % apunta *caïa* i el 18 % restant, *queia*. En el material escolar no hem documentat variants de l'imperfet de cap d'aquests verbs.

A propòsit de la consideració normativa d'aquestes solucions, la *Proposta* (1992 [1999³: 35]) no comenta²⁸⁶ el fenomen en què la tonicitat dels verbs recau en la vocal *i* (*jo caïa*, *ell traïa*, etc.). Entenem, doncs, que són solucions no admeses en l'estàndard. En canvi, considera que aquestes variants amb *i* tònica del verb *riure* són admissibles en els registres informals de l'àmbit restringit —referint-se als parlars valencians. Fabra (1918 [1933⁷]) tampoc recull les variants tortosines.

Per contra, la GNV (2006b: 260) recull totes aquestes variants i distingeix entre els registres formals i informals. D'una banda, les solucions tradicionals tortosines són relegades a les situacions comunicatives informals i «en els registres formals és convenient usar les formes fortes amb *i* consonàntica».

De la mateixa manera, *dir* també és un verb amb formes rizotòniques en el radical: *dia*, *dies*, *díem*, *díeu*, *dien*. En el 31 % del total de gravacions apareix alguna solució de l'imperfet d'indicatiu d'aquest verb. Dins d'aquest tant per cent, el 67 % de mestres difon les variants tradicionals i el 33 % restant les solucions amb *i* àtona, com *deia*. A més, hem documentat la forma *fia* en la tutora de Traiguera —natural d'aquesta població. Segons Tena Gil (2010: 141), aquesta és la solució local, això és, el verb *fer* manté, com els que hem apuntat més amunt, l'accentuació etimològica.

---

²⁸⁵ Realment, únicament la mestra d'Alcanar escriu correctament aquesta forma. En tots els altres casos l'han apuntat amb accent o sense la dièresi. A més, una tutora ha anotat incorrectament *jo caigués*.

²⁸⁶ La GIEC (2017: 29) recull aquestes formes, però no n'emet cap dictamen. A més, les relaciona únicament amb els parlars valencians. Tot i la inclusió d'aquest fenomen en les obres de l'IEC, els usuaris tortosins segueixen sense poder discernir si les variants tradicionals són acceptades o no en la llengua estàndard. Hi manca, doncs, un judici explícit.

Com en el cas anterior, tampoc hem documentat cap variant d'aquest temps verbal del verb *dir* en el material escolar de les escoles analitzades.

Amb referència a aquest verb, la *Proposta* (1992 [1999³: 35]) aplica el mateix criteri que en les variants del verb *riure*, això és, són admissibles en les situacions informals de l'àmbit restringit dels parlars valencians. Novament, veiem com l'obra de l'IEC obvia el tortosí a l'hora de situar les solucions en el territori. Fabra (1918 [1933⁷: 82-83]) només mostra les solucions com *reia*, tot i que cal tindre en compte que són variants que no tenen translació en l'escriptura. Com en la prescripció de les formes anteriors, la GNV (2006b: 260) prioritza les formes amb *i* consonàntica —*reia*, *reies*, etc.— en els registres formals.

D'altra banda, en l'imperfet d'indicatiu de *veure* i *fer* s'elideix la vocal *i*: *fea*, *fees*, *fea*, *féem*, *féeu* i *feen* i *vea*, *vees*, *vea*, *véem*, *véeu* i *veen*. En el 24 % del total d'enregistraments es detecten variants de l'imperfet d'indicatiu d'aquests verbs. D'aquest percentatge, en el 57 % de gravacions apareixen formes amb *i* com ara *feies* i *veies* mentre que en el 28 % documentem les solucions tradicionals, o siga, *fea* i *feen*. Finalment, el darrer 14 % barreja les dos solucions, això és, en la mateixa lliçó diu *feia* i *fea*.

A propòsit de l'ús d'aquestes formes en els manuals, únicament hem trobat una variant de l'imperfet d'indicatiu en un llibre de text. Concretament, en el manual de Coneixement del medi que s'empra en les escoles valencianes 5 i 6 de Vinaròs i al col·legi de Morella hem localitzat la variant *feia*, això és, la forma que recomana l'AVL per als registres formals —i escrits.

En relació amb aquests paradigmes de l'imperfet d'indicatiu, la *Proposta* (1992 [1999³: 33]) considera que és admissible la pronunciació com *jo fea* i *ell vea* —sense la *i*— en l'àmbit restringit valencià i en registres informals. Com en els casos anteriors, Fabra (1918 [1933⁷: 84]) només assenjala les variants amb *i*. Homogèniament, la GNV (2006b: 260) apunta que les solucions amb *i* són recomanables en els registres formals. En conseqüència, les variants tradicionals queden arraconades a les situacions informals. Per consegüent, veiem que les formes tortosines o bé són restringides als

registres informals o bé no són condemnades per les obres planificadores de l'estàndard oral.

8.2.2.4. Passat (simple o perifràstic)

En tortosí s'empren les variant del passat perifràstic. De fet, el 97 % dels mestres difon aquestes formes, això és, inclús les mestres de l'àrea del valencià central on, segons Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 370) és vigent el perfet simple (*jo cantí*). D'aquesta manera, hem trobat *te vaig manar* o *me vas fer cas*.

Pel que fa als manuals escolars, en el 100 % d'exemplars apareixen variants del passat perifràstic. D'altra banda, no hem documentat cap forma del passat simple.

La *Proposta* (1992 [1999³: 24]) considera pròpies de l'àmbit general tant les variants del passat perifràstic com les del passat simple. Fabra (1918 [1933⁷: 70]) recull les formes del passat simple. Finalment, la GNV (2006b: 250) mostra el paradigma dels dos verbs i no fa cap apunt sobre el seu ús.

8.2.2.5. Condicional

En les formes de la tercera persona del singular del condicional —com en les del present d'indicatiu i de l'imperfet d'indicatiu— en el territori tortosí s'estenen dos formes: les acabades amb /a/ i les que terminen amb /e/: *ell cantari[a]* i *ell cantari[e]* —tot i que la *e* pot tindre diferents timbres.

Alguna d'aquestes formes apareix en el 52 % del total de gravacions²⁸⁷. D'una banda, trobem la solució amb /a/ en el 34 % d'enregistraments. Per exemple, sentim *ell l'ajudari[a]* o *ell podri[a]*. Per contra, en l'altre 17 % es vehiculen les variants amb *e*, com ara *la volta completa només seri[e] una nit*.

En aquest fenomen, convé tindre en compte el lloc d'origen d'aquests mestres per a comprovar si la solució que empren a l'aula és la tradicional de les seues localitats de naixement. Per un cantó, els docents que implementen les solucions amb

---

²⁸⁷ Seria interessant tindre dades de la tutora de la Sénia, de Lleida, per a comprovar si difon a l'aula el fenomen que Massanell i Messalles (2016) descriu sobre la distinció entre la primera i la tercera persona del singular del condicional en nord-occidental: *jo cantaria / ell cantarie*. No obstant això, en la gravació d'aquesta ensenyant no hem trobat cap forma del condicional.

el morfema /a/ són nascuts en poblacions del Montsià, d'una banda, i València, Morella, Vinaròs i la Vall d'Uixó, de l'altra. Seguint Beltran i Caballé (1996: 45) i Veny/Massanell (2015: 297), tots els docents naturals d'aquestes poblacions catalanes i els originaris de València i la Vall d'Uixó tenen la forma /a/ com a genuïna, excepte la mestra nascuda a Morella, on Cot Ardévol (2008: 129) situa la variant amb /e/. Podem pensar, però, que aquesta tutora, que ensenya al centre 16 de Vinaròs, ha adequat aquest fenomen a la parla local vinarossenca —on la solució és amb /a/.

D'altra banda, la mestra de Traiguera difon la variant amb [a], mentre que la forma típica de la població és amb *e* oberta, segons Tena Gil (2010: 141). Per tant, hi ha un desequilibri entre l'ecosistema lingüístic local i el que es vehicula a l'aula.

Per l'altre cantó, els ensenyants que difonen les variants amb la desinència /e/ són naturals de poblacions valencianes com ara Cincorres, Castelló de la Plana, Morella i Castell de Cabres. Per tant, totes són del territori en què s'ubiquen aquestes formes amb *e*. En aquest sentit, Veny/Massanell (2015: 288-289) indiquen que

al nord del valencià septentrional²⁸⁸ retrobem la terminació [e] per a la tercera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació i de l'imperfet d'indicatiu i del condicional de totes les conjugacions: *ell cant[e]*, *ell cantav[e]*, *ell cantari[e]*. Aquesta terminació, doncs, abraça el català nord-occidental (llevat del tortosí en sentit estricte, que s'estén pel Baix Ebre i el Montsià) i la part nord del valencià septentrional.

En el 100 % de llibres de text de les escoles objecte d'estudi en què s'esmenta alguna d'aquestes variants apareixen formes amb la terminació *a*, atès que les solucions amb *e* final són únicament orals.

Això no obstant, la *Proposta* (1992 [1999³: 24]) considera que les formes amb *e* són pròpies de l'àmbit restringit, i les situa en els parlars nord-occidentals. A més, apunta que les variants amb *a* són pròpies de l'àmbit general. Fabra (1918 [1933⁷]) no es refereix a aquesta desinència. De la mateixa manera, a la GNV no hi ha cap comentari sobre aquest fenomen, atès que es tracta d'un tret que afecta la fonètica.

---

²⁸⁸ Recordem que Veny/Massanell (2015: 286) apunten que el valencià septentrional comprèn les comarques més septentrionals del País Valencià, això és, els Ports, l'Alt i el Baix Maestrat, l'Alcalatén i la Plana Alta i Baixa.

A *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVII) trobem que aquesta realització amb *e* és acceptable en l'àmbit territorial en què és pròpia, com ara les comarques de més al nord del País Valencià.

8.2.2.6. Present de subjuntiu

A continuació es presenten les dades recopilades pertanyents a les formes del present de subjuntiu. Atès l'heterogeneïtat de solucions d'aquest temps en el tortosí, s'ha cregut pertinent presentar les variants segons la seua conjugació.

Ans d'això, convé recordar que en tortosí les solucions d'aquest temps es confonen amb les de l'imperfet del mateix mode. En altres paraules, podem trobar *desitgen que vinguéssem* 'desitgen que vinguem' amb valor de present i no d'imperfet que pren, igualment, *desitjaven que vinguéssem*. De fet, Veny (1982 [2002¹³: 104]) sosté que és una «característica sobressortint del tortosí», això és, que només es dona en aquest geoelecte. Quant a la presència d'aquesta confusió a l'aula, per un cantó, aquest fenomen de sincretisme apareix en el 45 % de gravacions de les escoles catalanes.

Si ens fixem en aquestes tutores, en primer lloc, la mestra de Santa Bàrbara, originària d'aquest municipi, per exemple, diu:

Quan sigúesseeu grans i anésseeu a l'institut estudiareu llatí i grec.

('Quan sigueu grans i aneu a l'institut estudiareu llatí i grec')

M3

En segon lloc, en l'enregistrament de la mestra de la Galera, nascuda en aquesta població, localitzem en diverses ocasions aquesta peculiaritat:

Com no em preocupa que no tinguésseeu temps *pa* fer-ho, perquè teniu lo pati...

M4

En tercer lloc, detectem l'ús de les formes de l'imperfet de subjuntiu amb valor de present en la gravació de la mestra de Godall, natural d'Ulldecona:

Voleu que contéssem un altre conte?

M5

En quart lloc, també trobem aquest ús de les variants de l'imperfet de subjuntiu en la mestra d'Alcanar, nascuda en aquest municipi:

Per a què natros sapiguéssem que és l'hora en punt?

M10

Finalment, documentem aquesta singularitat en la lliçó de la tutora d'Ulldecona, natural d'aquesta localitat:

A lo millor té dins a l'aigua algun *bitxet*²⁸⁹ o algun bacteri que fa que mos poséssem malalts.

M11

A propòsit d'aquesta característica, Castellà Espuny (2016: 189) explica que aquest tret és ben viva entre la població escolar tortosina:

De fet, un dels errors més freqüents en alumnes d'E[ducació] S[ecundària] O[bligatòria] a l'hora de produir textos formals és l'ús d'aquestes solucions en contextos on l'estàndard exigix *donem*, *doneu*. L'estudiant no ho sol percebre com a erroni i empra gairebé sistemàticament aquelles variants coincidents amb l'I[mperfet de] S[ubjuntiu].

Per l'altre cantó, en el País Valencià no trobem aquest sincretisme de formes verbals en cap gravació. Així, per exemple, en la lliçó de la mestra de la Jana sentim:

Diràs que tinguem un *bebito* aquí a classe.

M23

---

²⁸⁹ Vg. § 8.4. «Barbarismes d'origen castellà» per a l'ús d'aquesta interferència.

Com veiem, doncs, empra la forma *tiguem* i no *tinguéssim*, com succeiria si hi ha haguessis la confusió entre el present i l'imperfet de subjuntiu. Tanmateix, no ens ha de sorprendre no localitzar aquest tret en les gravacions de la banda sud del Sénia atès que, com ja hem anat assenyalant al llarg de l'anàlisi, gairebé la meitat dels docents dels centres objecte d'estudi d'aquest territori provenen de la zona del valencià septentrional o del valencià central —concretament, el 44 % dels docents. Al capdavant, com hem exposat a l'inici d'aquest apartat, la confusió d'aquests temps verbals és «una de les característiques genuïnes dels parlars de transició entre el nord-occidental i el valencià» (Cubells, 2016: 29-30).

En cap de les obres normatives apareix cap prescripció sobre aquest tret²⁹⁰. És per això que Aragonés (2000: 25-26) inclou aquesta coincidència entre els temps verbals en la llista²⁹¹ de trets tortosins que haurien de ser comentats en l'obra de l'IEC. Òbviament, com que és un fenomen oral circumscrit únicament en l'àrea tortosina i no és prescrit en els documents normatius, no l'hem localitzat en cap llibre de text.

8.2.2.6.1. Primera conjugació

S'ha de fer esment que el present de subjuntiu, en tortosí, presenta molta variació, tant entre conjugacions com entre poblacions. Els verbs de la primera conjugació adopten la terminació *-e* i *-o*: *que jo cante, que ell cante, que ells canten*, d'una banda, i *que jo canto, que ell canto i que ells canton*, de l'altra. També, tot i que és més freqüent en els verbs de la tercera conjugació, poden aparèixer els increments *-iga* o *-ega* entre l'arrel i el morfema d'aquest temps.

Pel que fa a les dades recollides en els centres catalans de les localitats de la M-TdS, el 73 % de docents fa servir les variants acabades amb el morfema */e/*. D'aquesta manera, trobem formes de la primera conjugació com *que ell se'n recorde* o *per a que tornen*. És més, en totes les gravacions que hem localitzat aquest temps verbal ha

---

²⁹⁰ La GIEC (2016: 242) apunta que «no són acceptables en els registres formals altres tipus de formes col·loquials de present de subjuntiu d'ús bastant residual [...] les formes de les persones 4 i 5 preses de l'imperfet de subjuntiu i emprades en tortosí (*Ara vols que cantéssem?*; *Diu que cantésseu este matí*)».

²⁹¹ A més d'aquest fenomen, l'autor reivindica que l'IEC es pronuncie sobre el tancament de */o/* en *[u]* (*m[u]ixó*), sobre la realització d'una *i* en mots com ara *roja* o *pagès* i, també, sobre la desinència amb *-e* en els verbs de la segona i tercera conjugació del present de subjuntiu (*que ell patixque, que ell vingue*).

aparegut la terminació /e/ excepte en el darrer²⁹² 9 % dels docents, que usa *pinti* i *dibuixin*. Aquests expressions són de la mestra de la Sénia, que és lleidatana. Novament, aquesta docent usa les formes estàndards del català central. Tanmateix, convé indicar que les formes genuïnes de la Sénia en aquest temps verbal són amb *o*, com en lleidatà (Veny/Massanell, 2015: 250). Per tant, si la mestra vehiculés les seues variants tradicionals hi hauria un equilibri en l'ecosistema lingüístic dels alumnes, ja que sentirien les mateixes solucions dins i fora de l'aula. Ara bé, Sistac (1992: 40-41) assenyala que hi ha determinats fenòmens del nord-occidental que són connotats negativament pels usuaris lleidatans:

Hi ha tot un seguit de formes dialectals que els mateixos parlants ja consideren com a tals, per la qual cosa no poden aspirar a l'ús formal²⁹³: així l'article *lo*, els subjuntius en *-o* (*no cantos*) i els incoatius en *-ix* (*patix*) i en *-isca* (*patisca*), marcats a Lleida, com a rurals.

Veiem, doncs, que la mestra lleidatana prefereix emprar els subjuntius estàndards del català central en detriment de les variants estàndards del català occidental atès que els primers són els únics que gaudeixen de prestigi al Principat. És més, només s'han estandarditzat aquestes formes.

En relació amb la presència dels increments velars, només l'hem trobat en el 9 % de gravacions, en particular, en la de la mestra de Santa Bàrbara, que diu *diràs que [ell] flotique*.

En les solucions aplegades en les escoles valencianes, el 72 % de mestres empra les formes amb la marca /e/ com ara *la que jo senyale, no vull que m'ho contes o que ella se tire*. L'altre 17 % d'enregistraments en què s'han localitzat marques d'aquest temps verbal es reparteix en tres grups de 5 %.

---

²⁹² Recordem al lector que, llavors, s'ha d'entendre que en el 18 % d'enregistraments restants no hem documentat cap variant d'aquest temps verbal.

²⁹³ Les dades que hem recollit de la mestra lleidatana avalen el que dictamina Sistac (1992), ja que la tutora lleidatana abandona, a l'aula, l'article *lo*, els possessius amb *wau*, els subjuntius amb *o* i l'increment *-ix-* dels incoatius.

El primer barreja els morfemes /e/ i /o/ en la mateixa lliçó. Per exemple, sentim la següent frase, que pertany a la mestra de Rossell:

Quan acabes, dixa-li que s'[eu] miro ell.

M22

Realment, la forma *acabes* té la variant *acabos* tant a Rossell —on és l'escola en què va tindre lloc el comentari— com a Castell de Cabres —localitat on va nàixer la mestra.

D'aquesta manera, les formes de la primera conjugació són majoritàriament amb /e/ en l'ús oral tant a Catalunya com al País Valencià. Pel que fa al *Qüestionari per als docents*, es demana la segona persona del singular del present de subjuntiu del verb de la primera conjugació *cantar*. Si bé el 80 % de mestres catalanes ha escrit la variant occidental *que tu cantes*, el 20 % restant anota *que tu cantis*. Aquest percentatge s'ajusta als resultats en el llenguatge oral, ja que les respostes pertanyen a la mestra de la Sénia —en la gravació de la qual s'ha localitzat *parli*— i a la tutora 8 de Sant Carles de la Ràpita, que distingeix entre el pla oral i escrit. Oralment, doncs, aquesta darrera mestra fa servir *que tu cantes*.

Sobre les formes del present de subjuntiu i la influència del model escolar, Castellà Espuny (2016: 187) exposa:

Però és evident, a hores d'ara, que més que proximitat fonètica (o morfològica) amb les variants pròpies, el que afavorix l'opció per unes formes o altres (valencianes o catalanes, per entendre'ns) és l'acció de l'escola i dels mitjans de comunicació de massa. [...] Les formes valencianes rares vegades apareixen en els llibres de text del Principat, per la qual cosa queda a la decisió i al coneixement del mestre o professor la transmissió d'aquestes formes.

Notem, novament, la pressió del model escrit dels manuals. Finalment, en relació amb les respostes dels docents valencians, el 83 % escriu *que tu cantes*. No obstant això, hi ha un 5 % que anota la variant central *que tu cantis* i, també, un altre 5 % que apunta *que tu cantos*. La mestra que ha respost *cantos* és nascuda a Cinctorres, on Cot Ardévol (2008: 130) apunta que es troba aquesta terminació.

Respecte a les formes dels manuals escolars, en el 100 % dels llibres usats en les escoles catalanes s'implementen exclusivament les variants amb el morfema /i/. Tanmateix, al País Valencià, en el 100 % dels manuals s'estenen les solucions típiques de tot el territori valencià, això és, amb /e/.

En el marc de l'estàndard planificat, en la *Proposta* (1992 [1999³: 24-25]) es preveu que, en la primera conjugació, les solucions amb la desinència /e/ són pròpies de l'àmbit general. D'altra banda, dictamina que les formes amb /o/ són no recomanables. De fet, Fabra (1918 [1933⁷: 70, 73]) recull les variants occidentals —tot i que entre parèntesis— mentre que en els verbs irregulars com ara *estar* només assenyala les variants del català central amb *i* (*estigui*).

La GNV (2006b: 249) mostra el paradigma del verb *cantar* amb la terminació /e/. També, considera no recomanables les formes amb l'increment velar. Ara bé, a diferència de l'IEC, no fa cap esment sobre les variants amb /o/.

Tenint en compte les directrius de l'IEC, considerem les formes amb /o/ com a no estàndards. A propòsit de l'ús d'aquestes variants no normatives en l'ensenyament, Lamuela (1987: 54-55) suggereix la promoció

del respecte a les varietats no normatives, que serien el punt de partida de l'ensenyament i que entrarien en una relació de distribució funcional amb la varietat normativa corresponent. [...] No pot ser que en una societat hi hagi distribució funcional de varietats diferents i que això no comporti valoracions diverses d'aquestes varietats.

Per tant, Lamuela, com Areny (2002), Galí (1931) i Cassany/Luna/Sanz (1993) proposen implementar, en els primers nivells escolars, les formes autòctones. Després, gradualment, s'anirà ensenyant a l'alumnat quines variants tradicionals són les més adequades per als registres més formals i quines són reservades per als registres més col·loquials. Per aquest fet, la diferència rau en la diversificació estilística, i no pas en la lingüística.

8.2.2.6.2. Segona i tercera conjugació

En relació amb les variants de les altres dos conjugacions d'aquest temps verbal, en tortosí es produeix l'analogia entre les formes amb /e/ de la primera i la tercera persona²⁹⁴ del singular de la primera conjugació amb les mateixes persones de la segona i tercera conjugació. Així, és típic *que jo vingue* i *que ell vingue* tot i que en algunes localitats valencianes la tercera persona del singular siga amb /a/ com *que ell vinga*. A banda, en la segona persona del singular i en la tercera del plural s'empra en totes les poblacions la desinència /e/ com *que tu vingues*, *que ells vinguen*. També s'ha de recordar que en aquestes conjugacions són habituals els increments *-iga* o *-ega* com *que ell o jo vinguigue*.

De fet, Pont (2003: 553) sosté que la diversitat de formes morfològiques en l'àrea del tortosí —a causa de l'encreuament d'isoglosses— «dificulta l'estandardització de les formes pròpies, sobretot pel que fa a la morfologia».

En les mostres recollides de la primera i la tercera persona del singular a les escoles del Montsià, en primer lloc, el 82 % de les docents empra les solucions amb /e/ en totes les persones dels verbs de la segona i tercera conjugació. És a dir, es produeix l'analogia entre aquestes flexions i les de la primera conjugació. Per exemple, trobem *quan jo vingue* i *que es pugue dir*. En segon lloc, el 9 % el representa la mestra de la Sénia —lleidatana—, que usa les expressions amb /i/ com ara *que jo hagi dit*. Tanmateix, com en la primera conjugació, en les comarques centrals del nord-occidental aquestes formes també són amb /o/, segon recullen Veny/Massanell (2015: 250).

Quan completem el paradigma ens adonem que es repeteixen els patrons. Així, la tutora de l'escola senienca se serveix del morfema /i/ com a *tinguin* i, a la resta de gravacions que hem documentat aquesta forma ha aparegut amb la desinència /e/, com és típic en occidental: *que tu no ho faces* i *te dic que no ho digues*.

---

²⁹⁴ En els verbs de la segona i tercera conjugació, em la declinació de les altres persones se segueix el model típic occidental amb /e/ i amb /o/: *que tu vingues* —o *vingos*— i *que ells vinguen* —o *vingon*.

Respecte a les velaritzacions, les hem localitzat en el 18 % d'enregistraments. Concretament, hem sentit *no cal que lligues*²⁹⁵, al col·legi de Santa Bàrbara i *que súrtinguen vuit, de noms comuns*, a l'escola de Mas de Barberans.

Amb referència a les dades dels centres valencians, el 28 % d'ensenyants empra les variants amb la desinència /a/ en oracions com *una gallina que també ponga o quan [jo] haja acabat*. D'altra banda, si comprovem les localitats d'origen d'aquests docents notem com, per un cantó, tres són de la zona en què aquest morfema és el característic: dos tutores són de València i un de la Vall d'Uixó. Per l'altre, les altres dos tutores són naturals de Benicarló on, segons Gimeno Betí (1994: 157), les formes de la primera i tercera persona del singular dels verbs localitzats —*dir, ser, sortir*— són amb /a/. És per això que hem localitzat *jo diga, ell siga i ell súrtinga*.

Seguidament, un 22 % dels docents fa servir anàlogament el morfema /e/ com, per exemple, *què vols que faigue?* o *qui ho digue primer*. Finalment, en l'11 % restant hi ha un aiguabarreig de formes tradicionals acabades amb -e com ara *trague* i *tingue* amb d'altres que terminen amb -a, com *veiga* o *vinga*.

En darrer lloc, hem trobat la solució amb l'increment velar en el 22 % de centres de valencians, com per exemple en *li dic que no ho faigue* i *que la sopa vaigue*.

Sobre la flexió de les altres persones, trobem en el 97 % dels casos les solucions amb la desinència /e/ com *que els tingues, que vos càpiguen* i *que vulguen* excepte en el tutor de Cervera del Maestrat, natural de la Vall d'Uixó, que diu *quan [vosaltres] sigau*, forma genuïna de la Vall d'Uixó segons Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 101).

Amb referència al model vehiculat pels llibres de text, el 100 % de manuals catalans estén únicament les solucions amb /i/, com ara *facis* i *salti*, per bé que el 100 % dels llibres valencians difon exclusivament les formes amb /a/ en la 1a i 3a persona del singular, *veiga*, i amb /e/ per a les altres persones, com *conegues* o *nasquen*.

Recollides aquestes dades, ens fixem en les orientacions sobre l'estàndard que donen les acadèmies. En primer lloc, la *Proposta* (1992 [1999³: 24]) considera propi de

---

²⁹⁵ Massip (1989: 66) recull aquesta forma.

l'àmbit general les formes acabades amb /a/ —juntament amb les terminades amb /i/, del català oriental, per a la primera i tercera persona del singular (*jo faça, ell faça*). Pel que fa a les formes tortosines amb *e*, no són judicades en aquesta obra tot i que l'IEC sí que es pronuncia sobre les variants velaritzades, que les qualifica com a *no recomanables*. De la mateixa manera, Fabra (1918 [1933⁷: 74]) ja havia codificat les variants amb *a* per a la primera i la tercera persona del singular d'aquest temps (*que jo / ell perda*), per bé que, com en la totalitat de la seua obra, les situe entre parèntesis.

En segon lloc, la GNV (2006b: 247, 259, 267) anota únicament les variants valencianes amb *a* per a la primera i tercera persones del singular (*servisca, cusa*) i amb *e* per a la segona i sexta persones del plural (*perdes, cusen*). Per tant, no recull cap judici sobre les solucions amb *e* final.

8.2.2.7. Imperfet de subjuntiu

En el territori tortosí s'estenen les dos solucions per a l'imperfet de subjuntiu. D'una banda, les variants amb el morfema /ess/ i amb la terminació *e* —*que tu cantesses, que ells cantessen*. D'altra banda, pel seu caràcter de transició, també s'ha localitzat en territori tortosí el morfema característic del valencià, /ar/ —*que tu cantares, que ells cantaren*.

A grans trets, recordem que les primeres realitzacions —/esse/— se situen a totes les poblacions objecte d'estudi del Montsià i a les localitats valencianes de Sant Rafel del Riu, Traiguera, Sant Jordi, Vinaròs, la Jana i Rossell. Les segones formes, amb —/ar/—, són recollides a Benicarló, Morella, Vinaròs, Cervera del Maestrat, Càlig i Canet lo Roig. A més, Gimeno Betí (1994: 208-209) apunta que a Canet lo Roig i Sant Jordi també s'ubiquen formes analògiques a aquestes darreres com *que tu canteres* i *que ells canteren*.

Pel que fa a la presència de formes de l'imperfet de subjuntiu amb valor pretèrit en les gravacions, n'hem localitzat en el 45 % dels enregistraments a les escoles catalanes i en tots els casos s'usen les variants típiques occidentals com *si talléssem, tinguéssem o toquéssem*.

En canvi, al País Valencià, en el 33 % de gravacions apareix alguna de les variants de l'imperfet de subjuntiu. Concretament, el 28 % de docents difon les solucions amb el morfema /ar/ com *que entenguéreu* i *hagueres sigut*. Els tutors d'aquestes escoles són de Castelló de la Plana, Morella, Sagunt i València, on aquestes són les formes usuals (Veny/Massanell, 2015: 375). Seguidament, el 5 % de docents barreja la solució típica del valencià amb la tortosina. En particular, la mestra de Traiguera —natural de la població— diu *estiguera* perquè és la forma que apareix a la lectura del llibre que estan treballant i pregunta als xiquets:

La seua tia li va dir que estiguera nerviosa o que estiguera tranquil·la?

M18

A això, un dels alumnes respon «que estiguessa tranquil·la» amb la variant nord-occidental ja que, com indiquem més amunt, és el morfema característic d'aquesta localitat. Aquest exemple suggereix que, sovint, el model del llibre de text entra en conflicte amb la varietat geolectal de l'entorn escolar. Posteriorment a aquest moment, al llarg de l'enregistrament la docent fa servir les variants tradicionals *poguessen* i *sortiguessa*. Per tant, l'ús de les solucions del valencià central ve condicionat pel patró del manual escolar.

De totes maneres, la solució típica de la majoria de poblacions tortosines no és difosa en cap manual escolar. Per un cantó, al 100 % del material de Catalunya només apareix el morfema amb la vocal *i* com *passessis* i, per l'altre, al País Valencià, trobem en el 100 % d'exemplars únicament la desinència *-ar-* com *ell deixara*, que és, tanmateix, la que aconsella l'AVL (2004: 8) —seguint el criteri d'adopció de formes preferents. En aquest sentit, Pradilla (2006: 32) posa de manifest que convé que en les comarques centrals del domini lingüístic el sistema d'ensenyament i els mitjans difonguen les formes tradicionals, que, com hem vist, no coincideixen amb les de les capitals administratives:

Siga com siga, reivindiquem la nostra demanda a favor de l'establiment d'uns estereotips lingüístics, significatius i simbòlics, a ambdues parts de la frontera politicoadministrativa. Així, trets com la desinència en *-o* de la 1a persona del present d'indicatiu dels verbs de la 1a conjugació (*jo canto*) o la caiguda de la ròtica final, en

l'àmbit de l'oralitat formal, s'haurien de potenciar des de l'ensenyament i els mitjans de comunicació al nord valencià. De la mateixa manera que al sud de Catalunya s'haurien de potenciar les formes dels possessius *meua, teua, seua* o la morfologia verbal valenciana del subjuntiu (lògicament amb l'imperfet *-és, -esses, -és, -ésseu, -essen*, allí on es donen), posem per cas.

És per això que, amb l'objectiu de conèixer quina variant usen els mestres de la M-TdS, al *Qüestionari per als docents* s'ha demanat que escriguen la forma de l'imperfet de subjuntiu, d'una banda, de la segona persona del singular del verb *tindre* i, de l'altra, de la tercera persona del plural del verb *cantar*. A Catalunya, el 82 % de les docents ha escrit les solucions nord-occidentals: *que ells tinguessen* i *que ells cantessen*.

Finalment, la mestra 7 de Sant Carles de la Ràpita ha apuntat *que ells cantaren* i *que tu cantes*. Com veiem, usa l'expressió valenciana, per un cantó, i s'equivoca a l'hora de declinar el temps verbal, per l'altre. Igualment, hi ha una altra tutora que ha escrit incorrectament aquestes formes, ja que ha anotat les solucions del present de subjuntiu típiques del català central, això és, *que ells cantin* i *que tu tinguis*.

Si posem l'atenció en les respostes dels mestres valencians, el 44 % de tutors ha escrit les solucions valencianes *que tu tingueres* i *que ells cantaren*. Ara bé, hi ha un 22 % que ha apuntat *que tu tinguessis* i *que ells cantessin*, per bé que no són les realitzacions típiques del seu lloc de naixement, ni de la localitat en què és l'escola ni, tampoc, les proposades pel llibre de text. En darrer lloc, cal destacar que un 23 % dels docents anota formes que no corresponen a l'imperfet de subjuntiu com ara *que ells canton* o *que tu tingues*.

En relació amb les solucions preferides per les acadèmies, la *Proposta* (1992 [1999³: 25]) assenyala que les variants tortosines amb /ése/ són pròpies de l'àmbit general. Per contra, les solucions valencianes com ara que *ells portaren* són limitades a l'àmbit restringit. D'altra banda, Fabra (1918 [1933⁷: 70]) solament proposa les formes del Principat. Concretament, prioritza les solucions amb el morfema /si/ i, entre parèntesis, assenyala les formes tortosines amb /se/. D'aquesta manera, les solucions valencianes amb /ra/ no són assenyalades.

D'altra banda, la GNV (2006b: 252-253) únicament recull, en els paradigmes verbals, les formes amb el morfema /ar/. També, en la secció de polimorfisme verbal, apunta les variants tortosines. Per tant, d'aquesta jerarquitització hem de deduir que les formes amb /ése/ són secundàries.

Finalment, hem localitzat la variant *sigués* en el 3 % del total de gravacions, concretament, en la de la mestra de Godall, forma que Massip (1989: 66) apunta com a típica del tortosí juntament amb *fos* i *fossa*. A propòsit de les obres de referència normativa, aquesta solució no apareix a la *Proposta*, ni a Fabra (1918 [1933⁷]), ni a la GNV.

8.2.2.8. Imperatiu

En tortosí, els imperatius dels verbs *dir* i *llegir* són *dis* i *llig* —com en valencià (Beltran Calvp / Segura-Llopes, 2017: 223).

Respecte a *llegir*, en el 64 % de les escoles catalanes hem trobat alguna de les variants de l'imperatiu d'aquest verb. En particular, en el 27 % hem documentat la solució *llegeix*, mentre que en l'altre 27 % hem registrat la variant tortosina *llig*.

A propòsit de l'ús de les formes genuïnes, Areny (2002: 105-106) sosté que hem de tindre en compte que,

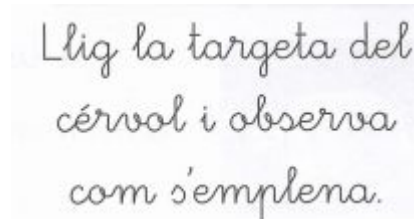
en aquesta etapa [infantil i primària], la llengua oral té un paper primordial en l'estimulació de la comunicació i en l'establiment de la relació directa amb l'alumnat. La informació es dóna oralment i, perquè l'aprenentatge sigui significatiu, s'ha de fer en una llengua propera a l'alumne, que parteixi de la realitat que aquest ja coneix: la variant dialectal pròpia de la zona.

D'altra banda, en els centres valencians obtenim aquestes variants en el 54 % dels enregistraments. Per un cantó, el 39 % de mestres usa la solució *llig*. Per l'altre, hi ha un altre 5 % que alterna la variant tradicional pura amb la forma central incoativa —*llig* amb *llegeix*. També, un altre 5 % conjuga aquest verb amb l'increment incoatiu i

sentim *llegix-me'l* o *llegix-ho*. Finalment²⁹⁶, el 5 % emprà únicament la forma al·lòctona *llegeix*.

En el 100 % dels llibres de text de les escoles catalanes es vehicula la variant *llegeix*, alhora que en el 100 % dels manuals del País Valencià es difon, exclusivament, la forma *llig*, com es mostra en aquesta imatge del llibre de Coneixement del medi (Gonzalo/Mancheño, 2014: 68) que s'empra a l'escola 12 de Vinaròs:

Imatge 22. Vehiculació de la forma *llig* en l'imperatiu

De fet, l'imperatiu d'aquest verb és una de les formes més emprades en els llibres escolars, ja que apareix en la gran majoria dels enunciats de les activitats.

En relació amb l'imperatiu del verb *llegir*, la *Proposta* (1992 [1999³]) i Fabra (1918 [1933⁷]) no tracten aquesta forma, mentre que la GNV (2006b: 278) apunta que la forma valenciana és *llig*.

A propòsit de *dir*, s'ha documentat l'imperatiu d'aquest verb en el 28 % del total de gravacions, sempre amb la variant *digues*. Als manuals escolars només hem localitzat aquesta forma no personal en una ocasió amb la variant *digues-ne*, concretament, en el llibre de Coneixement del medi de l'editorial Vicens Vives, emprat a les escoles 15 i 16 de Vinaròs i al centre de Morella.

Pel que fa a les indicacions normatives sobre l'imperatiu del verb *dir*, la *Proposta* (1992 [1999³: 35]) dictamina que la forma *dis* és admissible en els registres informals dels parlars valencians, és a dir, en l'àmbit restringit i considera *digues* com a forma pròpia de l'àmbit general. D'altra banda, Fabra (1918 [1933⁷:84]) només apunta la variant *digues*. Per la seua banda, la GNV (2006b: 270) presenta la variant *digues*

---

²⁹⁶ Recordem que els tant per cents que no s'assenyalen fan referència a les gravacions en què no hem localitzat cap d'aquestes solucions. En aquest cas, en el 41 % d'enregistraments no hem documentat l'imperatiu del verb *llegir*.

com a prioritària tot i que subscriu, com a observació, que «l'imperatiu també pot adoptar la forma *2 dis* en contextos pronominals».

En darrer terme, també hem localitzat la variant *traeu* a l'escola de la Galera, això és, el 3 % del total de gravacions. De fet, Beltran i Caballé (1996: 65) recull aquesta solució. En els manuals de text no hem localitzat ni la forma *traieu* ni *traeu*. Sobre la sanció normativa de la variant tortosina, la *Proposta* (1992 [1999³: 45]) considera que és pròpia de l'àmbit restringit dels parlars valencians. Fabra (1918 [1933⁷: 82-83]) no anota el paradigma d'aquest verb, però sí el de *creure* i *caure* —on també desapareix la *i* en aquest temps verbal— i només anota les formes amb la vocal, és a dir, *creieu* i *caieu*. En canvi, la GNV (2006b: 289) també llista aquesta solució com a secundària —almenys per escrit. Per tant, *traieu* és la variant preferida per les acadèmies²⁹⁷.

---

²⁹⁷ De fet, les institucions lingüístiques segueixen el mateix criteri que en les altres formes sense *i* d'aquest verb, és a dir, en el gerundi (*traent*) i en el present d'indicatiu (*traem*, *traeu*). Vegeu els apartats § 8.2.2.1.2. «Gerundi» i § 8.2.2.2.5. «Segona i tercera persona del plural dels verbs acabats amb *-ure*».

8.3. Lèxic

En aquest apartat s'analitzen únicament els mots documentats en les gravacions dels docents que tenen una parella geosinònima —normalment en català central o en valencià central—, independentment de la variant que el mestre use a l'aula. Presentem les dades per orde alfabètic.

8.3.1. Àguila i àliga

Segons l'ALDC (mapa 1568. L'àguila), en la zona objecte d'estudi conviuen les solucions *àguila* i *àliga*. Ara bé, la forma culta d'aquest doblet és *àguila*, mentre que *àliga* és una variant creada a partir d'una metàtesi entre les consonants.

Tanmateix, l'única solució que hem documentat és *àguila*, que ha estat localitzada en el 7 % del total d'enregistraments: una a la gravació de la mestra de la Sénia i, l'altra, a la de Canet lo Roig.

El significat més emprat pels alumnes enquestats —tant catalans com valencians— és *àguila* (65 % del total). Ara bé, els percentatges es distribueixen d'una manera diferent segons l'administració territorial. En primer lloc, a Catalunya, el 58 % de xiquets comenta que a classe s'empra la variant *àguila*. El geosinònim *àliga* apareix únicament en el 7 % de les respostes. La resta de tant per cents, el 24 %, correspon als alumnes que no contesten aquesta pregunta —era la primera del qüestionari— i l'11 % final fa referència a altres contestes que no s'han registrat, com ara *faisà* o *buitre*.

En segon lloc, al País Valencià, el 74 % dels alumnes que ha respost el qüestionari diu que a classe es fa servir la variant *àguila*. En aquest cas, el geosinònim *àliga* no té tanta concurrència com a Catalunya, ja que només suposa el 2 % dels resultats. El 16 % d'alumnes no contesta la pregunta i el 8 % final representa el grup d'informants que diu mots com *monstruo* o *pájaro*.

Cal remarcar, en darrer lloc, que el fet que la solució tortosina coincidisca amb el substantiu espanyol *águila* fa que no puguem distingir entre les solucions catalanes i les que són fruit de la interferència lingüística. Per tant, totes són agrupades i recollides com a *àguila*.

Si analitzem la solució vehiculada en el material escolar, a Catalunya, en el 92 % dels llibres hi ha la variant *àguila*, mentre que *àliga* només apareix en el 8 % de les edicions, concretament, en aquest manual de Llengua (Murillo/Camps, 2015: 30) que mostrem tot seguit:

- Les àliques _____
les preses amb les urpes.

Imatge 23. Vehiculació del mot *àliga* en el material escolar de Catalunya

Al País Valencià, en canvi, en el 100 %²⁹⁸ dels manuals s'estén el mot *àguila*. D'aquesta manera, trobem aquesta forma en una de les activitats confeccionades per la tutora de l'escola 28 de Benicarló:

Imatge 24. Forma escrita per l'alumne

En els diccionaris institucionals la variant *àguila* és la principal, tant en el DIEC com en el DNV. Per tant, *àliga* és considerada secundària en les dos obres normatives, atès que no és la forma etimològica.

8.3.2. *Ametla* i *ametlla*

En el territori objecte d'estudi se situen les variants *abans*, *abantes*, *ans* i *antes* de l'adverbi temporal. Particularment, les formes més esteses són *antes* i *ans* (vg. Gimeno Betí, 1997: 615).

En les gravacions als docents hem localitzat la variant *abans* en el 45 % dels enregistraments —concretament, 8 cops a Catalunya i 5 al País Valencià.

²⁹⁸ Recordem que els percentatges dels manuals escolars només fan referència als exemplars en què apareix alguna de les formes dels doblats.

Si ens fixem en l'origen dels mestres, notem com únicament la tutora de l'escola 16 de Vinaròs, nascuda a Morella, pot tindre l'adverbi *abans* com a mot genuí. En la resta de casos, les variants tradicionals són *antes* i *ans*. A propòsit de l'ús d'aquests significants locals, Buj Alfara (2001b: 143) afirma que

a hores d'ara s'està introduint l'adverbi *abans*, el qual, curiosament no fa que s'usen els tres indistintament o, si més no, els dos catalans: *ans* i *abans*; s'introdueix *abans* com a hipercorrecció de l'adverbi *ans*.

Per tant, la variant *abans* està substituïnt *ans*, tot i que és, aquesta segona, una forma acceptada als diccionaris normatius. Aquest canvi lingüístic pot vindre induït per la vehiculació exclusiva d'*abans* en els llibres de text escolars, ja que apareix en el 100 % dels manuals, tant catalans com valencians.

També, creiem que el fet que *ans* aparega com a solució secundària tant al DIEC com al DNV indica que no es pot considerar una variant estàndard. A més, Veny/Massanell (2015: 294) assenyalen, a propòsit del valencià meridional, que és un arcaisme. De la mateixa manera, Pradilla (2007: 146) apunta que és lèxic «comarcal».

Finalment, documentem l'adverbi *adés*²⁹⁹ en el 3 % de gravacions, això és, en la de la mestra de Morella:

Si adés a la classe d'anglès el tenies... busca'l.

M20

El DCVB situa aquesta variant a Morella, per tant, la tutora vehicula un mot tradicional.

8.3.3. *Ans i abans*

En el territori objecte d'estudi se situen les variants *abans*, *abantes*, *ans* i *antes* de l'adverbi temporal. Particularment, les formes més esteses són *antes* i *ans* (vg. Gimeno Betí, 1997: 615).

---

²⁹⁹ El DNV defineix aquest adverbi com «en un temps passat molt pròxim al present, fa poc, fa uns instants o fa unes poques hores».

En les gravacions als docents hem localitzat la variant *abans* en el 45 % dels enregistraments —concretament, 8 cops a Catalunya i 5 al País Valencià.

Si ens fixem en l'origen dels mestres, notem com únicament la tutora de l'escola 16 de Vinaròs, nascuda a Morella, pot tindre l'adverbi *abans* com a mot genuí. En la resta de casos, les variants tradicionals són *antes* i *ans*. A propòsit de l'ús d'aquests significants locals, Buj Alfara (2001b: 143) afirma que

a hores d'ara s'està introduint l'adverbi *abans*, el qual, curiosament no fa que s'usen els tres indistintament o, si més no, els dos catalans: *ans* i *abans*; s'introdueix *abans* com a hipercorrecció de l'adverbi *ans*.

Per tant, la variant *abans* està substituïnt *ans*, tot i que és, aquesta segona, una forma acceptada als diccionaris normatius. Aquest canvi lingüístic pot vindre induït per la vehiculació exclusiva d'*abans* en els llibres de text escolars, ja que apareix en el 100 % dels manuals, tant catalans com valencians.

També, creiem que el fet que *ans* aparega com a solució secundària tant al DIEC com al DNV indica que no es pot considerar una variant estàndard. A més, Veny/Massanell (2015: 294) assenyalen, a propòsit del valencià meridional, que és un arcaisme. De la mateixa manera, Pradilla (2007: 146) apunta que és lèxic «comarcal».

Finalment, documentem l'adverbi *adés*³⁰⁰ en el 3 % de gravacions, això és, en la de la mestra de Morella:

Si adés a la classe d'anglès el tenies... busca'l.

M20

El DCVB situa aquesta variant a Morella, per tant, la tutora vehicula un mot tradicional.

8.3.4. *Arena* i *sorra*

Entre les paraules que el tortosí té en comú amb la resta de bloc occidental hi ha *arena*.

---

³⁰⁰ El DNV defineix aquest adverbi com «en un temps passat molt pròxim al present, fa poc, fa uns instants o fa unes poques hores».

De totes les gravacions dutes a terme, només hem localitzat aquest significat — amb la forma *arena*— en el 3 % del total, en l'enregistrament de la mestra de la Jana.

A més, la forma *arena* és la més emprada pels xiquets enquestats. En primer lloc, al Montsià, el 57 % d'alumnes diu que a classe aprèn la variant *arena*. Això no obstant, el 10 % fa servir la variant oriental *sorra*.

A les comarques més septentrionals del País Valencià, el 75 % d'enquestats utilitza el mot occidental *arena*. Ara bé, el 6 % d'informants empra altres mots com ara *terra* o *terreta*. Finalment, el geosinònim oriental només agrupa el 4 % de les respostes.

En la secció en què s'han comentat les dades referents al mot *àguila* (vg. § 8.3.1.) hem assenyalat que, en aquests casos en què la variant local coincideix amb el mot castellà, no es pot assegurar si l'alumne contesta en català o en castellà.

De fet, és d'allò més il·lustratiu el comentari que fa un informant de l'escola 16 de Vinaròs a un company del seu grup que diu *arena*:

Sorra és en valencià i *arena* en castellà.

E16

Per tant, aquest alumne desconeix que *arena* és una forma valenciana i, per això, corregeix el seu company. De fet, Pont (2003: 554) detecta inseguretats lingüístiques entre els alumnes tortosins,

sobretot en el cas dels dubtes sobre quines formes són barbarismes i quines són formes dialectals totalment vàlides.

Veiem, doncs, que aquesta inseguretat sovint es converteix en hipercorrecció i, consegüentment, en la substitució del mot genuí pel significat del català central — fins i tot en les escoles valencianes.

Com sabem, el geosinònim oriental d'aquesta forma és *sorra* i, seguint la tendència evidenciada al llarg d'aquesta part de l'anàlisi, notem com en els manuals emprats en les escoles del Montsià només es vehicula el mot oriental *sorra*. De fet, Buj

Alfara (2001a: 90) ja indica que el significat occidental és «normalment, exempt dels nivells formals per ser igual que l'homògraf castellà». Igualment, als llibres dels centres valencians objecte d'estudi apareix únicament la variant *arena*, com ara al manual de Coneixement del medi³⁰¹ (Gonzalo/Mancheño, 2014: 82), del centre 12 de Vinaròs:

Imatge 25. Ús de la forma *arena* en els exemplars valencians

Ara bé, a la proposta que l'AVL (2004: 10) confegeix per a les editorials dels manuals escolars del País Valencià, l'acadèmia distingeix —en el pla lèxic— entre l'adopció de variants preferents, l'ús opcional de les dos formes del doblat i, en darrer lloc, entre les solucions d'aplicació gradual, on afegeix els geosinònims³⁰² *arena/sorra*. Concretament, aquest darrer criteri té en compte l'ensenyament gradual fins a assegurar la transdialectalització amb la resta de comunitat lingüística:

En molts casos és convenient començar usant en educació primària les solucions més habituals en el valencià modern, i reservar per a l'E[ducació] S[ecundària] O[bligatòria] la introducció de les altres variants, a vegades més antigues i sovint més generals en altres regions del sistema lingüístic.

Amb aquesta gradació de solucions, els alumnes valencians acaben l'educació obligatòria coneixent i sabent que les dos formes del doblat són adequades per a la llengua estàndard.

Si ens fixem en la distribució d'aquests mots als diccionaris normatius, el DIEC recull *sorra* com a forma principal i, per tant, *arena* com a geosinònim secundari. El DNV, en canvi, capgira aquesta jerarquia: *arena*, la variant valenciana, és la veu primària i, *sorra* se situa com a entrada vinculada a aquesta primera.

³⁰¹ Hem tingut accés a l'edició catalana d'aquest manual i, en aquesta pàgina, es vehicula la solució *sorra*.

³⁰² La parella *xicotet/petit* és l'altre doblat, de les dades que tractem en aquesta tesi, que l'AVL considera que hi ha d'haver una introducció escalonada en l'ensenyament a l'aula. Vg. § 8.3.27. «*Menut, xicotet i petit*».

8.3.5. *Barco i vaixell*

En les comarques tortosines la forma genuïna és *barco*. En el 10 % del total d'enregistraments apareix un dels mots d'aquest doblet. En particular, en el 3 % es documenta, en la mateixa lliçó, les dos variants. Es tracta, de la gravació de la mestra de la Galera. L'altre 7 % correspon a dos mestres valencianes, que vehiculen únicament el geosinònim *vaixell*.

A l'hora de dissenyar l'àlbum de dibuixos, vam afegir una imatge d'un barco³⁰³ amb l'objectiu de saber quina forma s'havia vehiculat en l'ensenyament. En aquest cas, convé recordar al lector, ans d'introduir la resta de resultats, que la solució *barco* no és recollida al DIEC, ni tampoc al DGLC, tot i que apareix al DNV, a l'*ésAdir* i al *Gran diccionari 62 de la llengua catalana*. De fet, tal com comenta Rull (1999: 50), «Fabra era molt reaci a l'admissió de mots acabats en -o».

Quant a les respostes dels xiquets enquestats a Catalunya³⁰⁴, la forma *barco* és emprada pel 72 % de xiquets enquestats —tot i que, com comentarem més avant, no surt en cap llibre de text. Seguidament, el 13 % fa servir la variant *vaixell*. A més, és interessant remarcar que el 3 % dona com a resposta els dos geosinònims —*barco* i *vaixell*. Finalment, l'1 % designa *barc*³⁰⁵ aquesta embarcació, ja que pren la forma castellana *barco* i li retira la vocal final *o*.

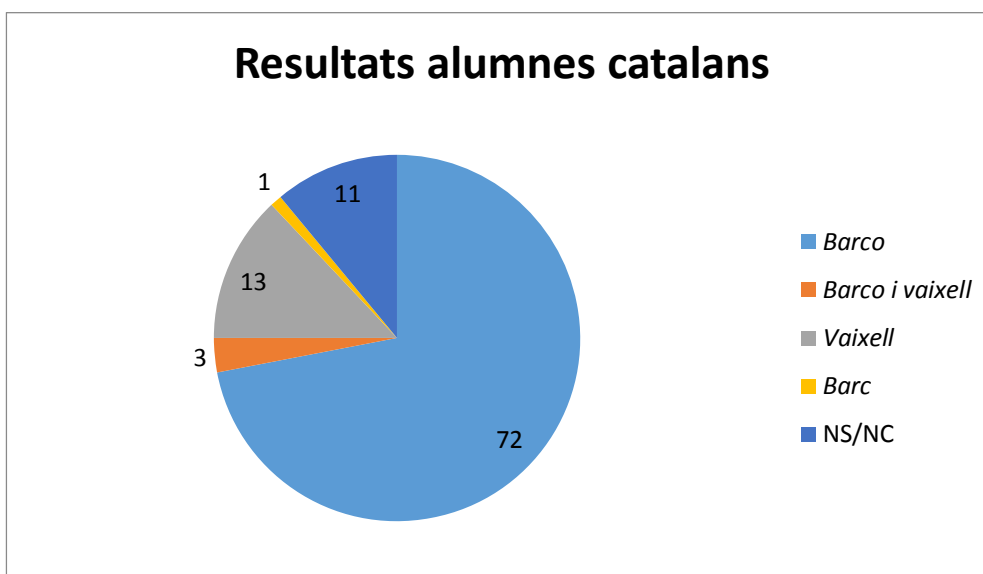
---

³⁰³ A § 9. «Anàlisi de les dades del sector dels mèdia» expliquem que *barco* és un mot negativament connotat.

³⁰⁴ Si comparem aquests resultats amb els de Massip (1996: 152) s'evidencia que la situació ha evolucionat i la introducció del mot *vaixell*, avui en dia, és més significativa: «Només 6 subjectes responen *vaixell* (4 %), davant del 94 % que responen *barco*. Mentre que coincideixen la majoria a considerar *vaixell* la forma de l'estàndard escrit».

³⁰⁵ Aquesta tècnica d'eliminar la vocal final al mot castellà per a construir la forma catalana també la trobem en les respostes d'*espill* i de *xocolate*.

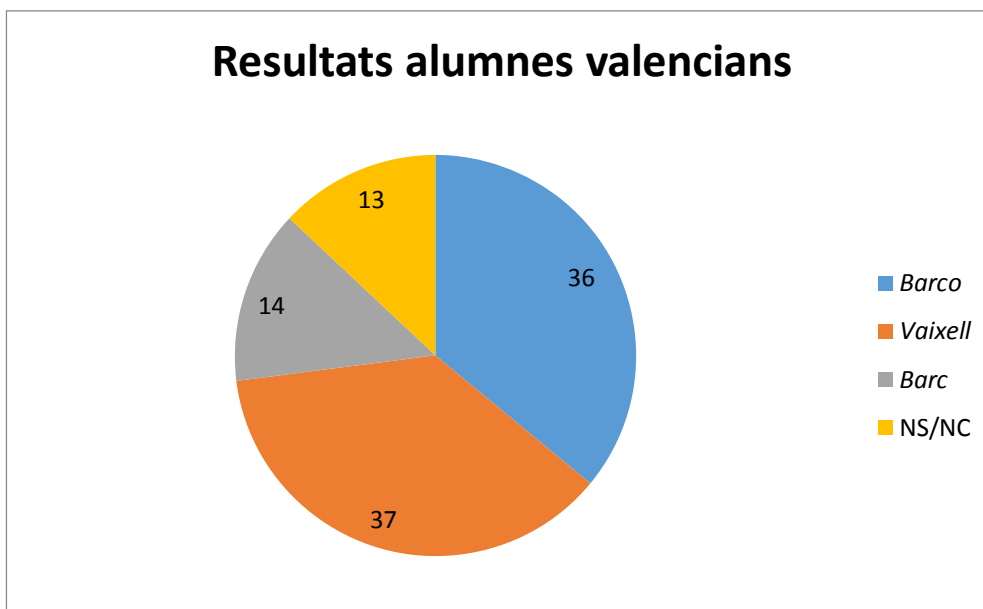
Tot seguit, mostrem les respostes en un gràfic:

Gràfic 5. Classificació de les dades dels informants catalans al significat *barco*

Pel que fa al País Valencià, si bé el 37 % de xiquets enquestats fa servir *vaixell*, el 36 % usa la variant local *barco*. En tercer lloc, amb el 14 % de les respostes, es recull la forma *barc*, una adaptació fonètica del mot castellà *barco*.

D'una manera gràfica, les respostes queden repartides així:

Gràfic 6. Classificació de les dades dels informants valencians al significat *barco*

Quant a la impressió dels informants sobre aquest doblet, un alumne de l'escola 16 de Vinaròs contesta així a un company que diu que usa el mot *barco*:

Barco és castellà.

E16

De fet, com en les variants *àguila*, *arena* i *botella*, també hem de tindre present que és possible que els alumnes hagen aportat la solució en castellà però, com que coincideix amb la tortosina, l'hem classificat en el gruix de formes tradicionals.

Quant als llibres de text, en el 100 % del material —tant català com valencià— que apareix aquest significat s'empra la variant *vaixell*. Per tant, tot i que l'AVL accepte la variant *barco*, al País Valencià, els mestres i els manuals escolars no incorporen aquesta forma. En conseqüència, els alumnes dedueixen que no és una solució adequada. En aquest sentit, Veny/Massanell (2015: 80) exposen que les variants no ensenyades en l'àmbit educatiu acaben sent arraconades i considerades no estàndards:

L'estàndard és la varietat usada i ensenyada a les escoles. El seu aprenentatge, doncs, resulta obligatori per a tota la població. La repressió que en l'àmbit escolar es fa de les varietats no estàndard ajuda a la identificació popular del que és estàndard amb el que és correcte. Les varietats no ensenyades a escola reben més conscientment o menys la marca d'incorrectes i, per tant, rebutjables.

És més, pel que fa a la consideració normativa del mot *barco*, l'IEC no l'inclou al DIEC i, per tant, no té cabuda en la llengua normativa. Per contra, aquesta solució sí que és replegada al DNV com a forma secundària de *vaixell*. La introducció al diccionari de l'AVL de variants com *barco* va suscitar que alguns autors, com Pradilla (2008: 47), opinessen que «la incorporació de castellanismes s'ha efectuat d'una manera generosa».

8.3.6. *Bellota* i *aglà*

Per a designar el fruit de l'alzina, la carrasca i el roure, en tortosí s'empra —com en la resta de bloc occidental— el mot *bellota*.

Aquesta variant és localitzada únicament en el 3 % del total, això és, en la gravació de la mestra de Santa Bàrbara. Concretament, apareix durant l'enregistrament de la lliçó de Coneixement del medi, i la tutora —originària de la població— la fa servir perquè en el manual escolar, en un text, hi ha el mot *aglà*³⁰⁶. Quan surt aquest mot, diu:

L'aglà, natros aquí³⁰⁷ diem *bellota*, no diem *aglà*, diem *bellota*.

M3

D'aquesta manera, la tutora supera el model lingüístic estès pel llibre de text per a validar la forma local, entrada, tanmateix, al DIEC. Dit d'una altra manera, utilitza la forma local per a aclarir el significat de la nova forma. Ara bé, aquesta mateixa tutora corregeix els alumnes quan empren la variant genuïna *mançana* (vg. § 8.3.26.) tot indicant-los que és *poma*. Creiem que el comportament diferent amb la preferència d'aquests mots es deu al fet que la forma *poma* és més corrent en la llengua de l'ensenyament que no pas *aglà*, que pot ser desconeguda pels alumnes i, per tant, cal esclarir-ne el significat. És per això que la docent presenta el geosinònim local, perquè entenguin la paraula que implementa el llibre de text.

Quant a la preferència del material escolar per una de les formes del doblet, només trobem el mot *aglà* en el manual emprat per aquesta escola, això és, en el 8 % dels exemplars catalans i en cap llibre de País Valencià.

Sobre la distribució d'aquests geosinònims en els diccionaris de les autoritats normatives, el DIEC presenta com a forma principal el mot *gla*, i *aglà* i *bellota* són variants secundàries. En el DNV es produeix la situació contrària, la forma valenciana

---

³⁰⁶ La mateixa ensenyant segueix el mateix mètode amb el doblet *romer/romani* (§ 8.3.35.).

³⁰⁷ Com veiem, el fet que la tutora siga del territori que ensenya pot afavorir que conega els mots típics d'aquesta població. Així i tot, en múltiples ocasions hem vist que la docent, tot i ser natural del municipi, arraona la forma local perquè desconeix que és acceptada en el DIEC.

bellota és en l'entrada preeminent, i, per tant, en la veu de les altres dos variants (*aglà* i *gla*) es redirecciona l'usuari a la primera entrada.

8.3.7. *Botella* i *ampolla*

Botella és el geosinònim característic del tortosí i l'hem localitzat en el 10 % del total de gravacions. Concretament, a Catalunya apareix la variant tortosina i l'oriental (*ampolla*), mentre que al País Valencià s'ha trobat únicament el mot tortosí.

En primer lloc, a l'escola de les Cases d'Alcanar hi apareixen les dos variants. Durant la classe de Llengua, els alumnes fan un exercici de sinònims i antònims a través d'una fitxa en què hi ha mots com *maco* i, la mestra, per a assegurar-se que el grup ha entès els conceptes de *sinònim* i *antònim* pregunta si hi ha «alguna altra forma» per a dir *botella*. Els alumnes responen amb la solució oriental (*ampolla*). Al llarg d'aquest capítol hem vist que una de les maneres d'incorporar lèxic nou al discurs dels xiquets és repetir la paraula d'ús establert amb la nova³⁰⁸, però, també, mitjançant l'expressió «alguna altra forma de dir»³⁰⁹. És més, en la majoria dels casos les mestres no fan cap referència sobre l'adscripció dialectal d'aquella forma, sinó que la presenten amb igualtat de condicions que la variant local (i, recordem-ho, estàndard).

Pel que fa a les respostes dels alumnes ebrencs, en primer lloc, el 95 % de xiquets catalans diu que, a l'escola, anomenen *botella* aquest objecte. Així, únicament el 3 % d'enquestats fa servir la solució oriental *ampolla*. En segon lloc, en relació amb els informants valencians, es constata la forma emprada per les mestres i els llibres de text, ja que també el 95 % d'enquestats utilitza la variant local *botella*. Quant a l'aparició d'*ampolla*, només l'ha emprat l'1 % dels alumnes valencians.

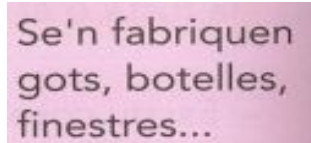
Hem de dir que, en aquest cas, no hem pogut discernir entre la resposta característica tortosina i la que prové del castellà atès que són el mateix mot (*botella*). Per tant, tenint en compte els resultats en les altres formes enquestades, podem suposar que una part de les dades —sobretot en els centres valencians— correspon a la forma castellana i no a la catalana.

---

³⁰⁸ Per exemple, ho hem vist a propòsit de la pronúncia del grup inicial *en-* en *enciam*, o amb l'article *el*.

³⁰⁹ Vg. § 8.3.8. «Burro i ruc» i § 8.3.19. «Farola i fanal».

Novament, els llibres de text reflecteixen la partió dialectal entre el bloc oriental i l'occidental. Així, en el model formal dels manuals del Principat surt *ampolla* en el 100 % dels casos, i, per contra, en els materials editats per al País Valencià s'estén el mot valencià *botella* en el 100 % de les ocasions que s'usa aquest significat. La imatge següent, extreta del Llibre de Coneixement del medi (Flo Esteve, 2015: 72) dels centres 15 i 16 de Vinaròs i Morella, n'és un exemple:

Se'n fabriquen
gots, botelles,
finestres...

Imatge 26. Vehiculació de la variant *botella* en el material escolar

Tanmateix, ja hem anat apuntant que els autors dels llibres d'aquests dos territoris es fixen en les variants vehiculades i preferides pels respectius diccionaris normatius. Per tant, en darrera instància, les acadèmies lingüístiques són les responsables d'aquesta distribució dels geosinònims. D'acord amb aquesta premissa, per un cantó, el DIEC prestigia la variant *ampolla* —i considera *botella* com a geosinònim subsidiari— i, per l'altra, el DNV mostra com a preferent *botella* i situa, en segon lloc, *ampolla*.

8.3.8. *Burro* i *ruc*

La forma més estesa pel territori objecte d'estudi és *burro*, tot i que Gimeno Betí (1997: 414) anota que a Benicarló aquesta variant conviu amb el mot *ruc*.

En les gravacions de les mestres només hem recollit el nom d'aquest animal en el 3 % del total d'enregistrament. En particular, a la gravació de la tutora de l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita, durant la lliçó de Llengua.

Concretament, estan fent aquest exercici del llibre d'aquesta assignatura (Murillo/Camps, 2015: 74):

11. Encercla les **R** i les **RR** i classifica.

barra - ruc - parell - roda - jardí - carro

R inicial	RR enmig	R enmig

Imatge 27. Activitat del manual català en què apareix la variant *ruc*

Quan arriba el torn de classificar la paraula *ruc*, la mestra pregunta:

Què és un ruc? Com ho diem aquí?

M8

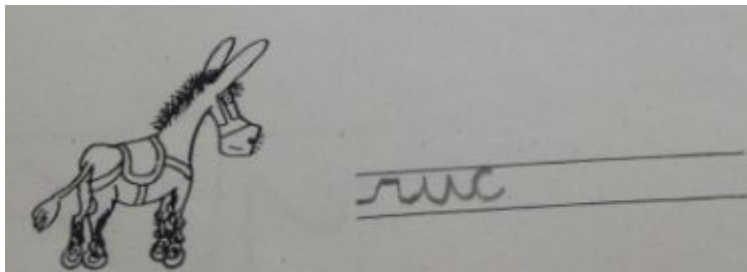
És llavors quan tota la classe diu el sinònim regional *burro*. Areny (2002: 107) remarca aquesta tasca contínua de vincular els geosinònims, això és, que

els mestres han de fer un esforç constant de sinonímia per substituir el vocabulari desconegut pel que és familiar als alumnes més petits.

A propòsit dels percentatges dels alumnes catalans, el 85 % designa aquest animal amb el significat tortosí *burro*. Únicament el 5 % dels xiquets enquestats fa servir la forma *ase*.

Els resultats dels qüestionaris dels alumnes valencians no disten gaire dels dels seus homòlegs catalans. Així, el 88 % anomena *burro* aquest mamífer, mentre que només el 0,77 % el denomina *ase*. Novament, com en els casos d'*àguila*, *arena* i *botella* i d'altres que anirem comentant al llarg del capítol en què el nom valencià coincideix amb la forma del castellà, no podem assegurar si els alumnes han contestat en valencià o en castellà.

Per contra, en cap enquesta —ni a Catalunya ni al País Valencià— apareix com a resposta la variant *ruc*, per bé que és la solució que un alumne de l'escola 29 de Benicarló escriu en aquesta activitat:

Imatge 28. Resposta de l'alumne en què escriu *ruc*

Ara bé, el 100 % dels enquestats en aquest centre respon amb la variant *burro*.

Amb relació a les formes vehiculades als manuals, a Catalunya, el 66 % de manuals difon *ruc*, el 17 %, *burro*, i el darrer 17 %, *ase*. En canvi, al País Valencià, el 50 % de llibres vehicula *ase*, mentre que el 33 % usa la forma *burro* i, finalment, un altre 17 %, *ruc*. Com veiem, doncs, el material escolar del mateix territori no estén —com sí que succeeix en la majoria de solucions— un model homogeni.

Els diccionaris normatius de l'IEC i l'AVL ordenen de la mateixa manera aquestes variants: això és, *ase* és l'entrada principal, mentre que *burro* i *ruc* són les formes secundàries. Sobre la introducció del mot *burro* en el diccionari, Bibiloni (1997: 123) comenta, apel·lant al criteri de genuïnitat:

Amb tot, no s'acaba d'entendre per què Fabra admet sense cap problema mots de procedència espanyola tan clara com la d'aquells que amb tanta energia combatia: *alcalde, borratxo, burro, buscar, hola, preguntar, tarda*.

8.3.9. *Carabassa i carbassa*

Un dels trets característics del bloc occidental és el manteniment de la vocal pretònica /a/ en contacte amb una bategant. Així, aquesta verdura s'anomena, en tortosí, *carabassa*. De fet, és la variant que ha aparegut en la gravació de la tutora de Canet lo Roig, això és, el 3 % del total del corpus d'estudi del sector de l'ensenyament.

Ara bé, en el 100 % dels manuals catalans en què hem documentat aquest geosinònim apareix la variant *carbassa*, per bé que als llibres de text del País Valencià hem detectat l'ús oposat, això és, el 100 % difon la forma *carabassa* —tal com recomana l'AVL (2004: 7).

Convé destacar que Veny/Massanell (2015: 143) descriuen que en els dialectes orientals es perd la vocal neutra pretònica final del grup format per una oclusiva més el segment /ara/ —sobretot /cara/. Per tant, seguint l'etimologia, els diccionaris normatius recullen les dos solucions, tot i que en les dos obres la solució *carabassa* ocupa la veu principal.

8.3.10. *Caragol i cargol*

Com acabem de comentar a propòsit de la parella de geosinònims anterior, en tortosí es conserva la bategant del grup /cara/. D'aquesta manera, en tot el bloc occidental el mol·lusc s'anomena *caragol*.

Aquest mot s'ha obtingut en el 10 % del total de gravacions analitzades. En concret, l'hem documentat a la Sénia, en l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita i a Canet lo Roig i sempre s'ha usat la solució amb la vocal pretònica. Per exemple, sentim:

Això són caragols de mar!

M1

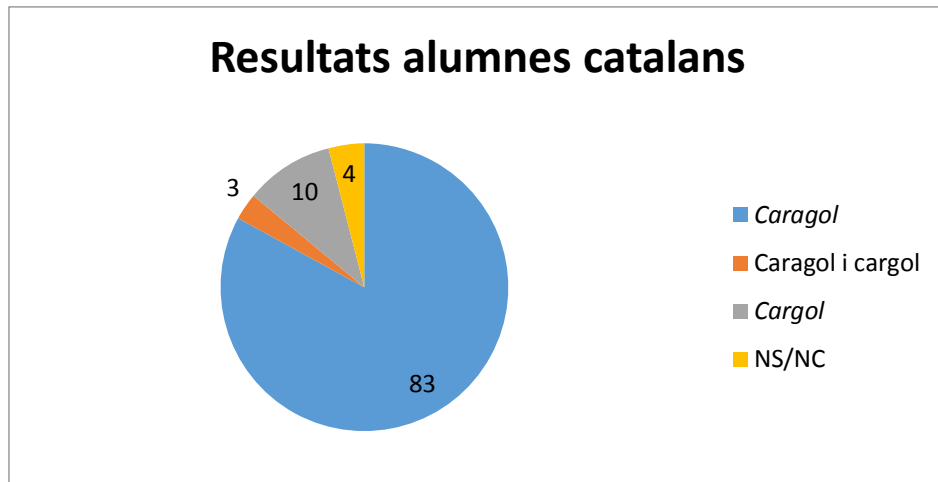
Homogèniament, si ens fixem en els resultats dels qüestionaris als xiquets, la forma més emprada és la variant local *caragol* amb el 88 % del total³¹⁰ de respostes. Ara bé, el repartiment dels percentatges és diferent entre els alumnes catalans i valencians. En

---

³¹⁰ Aquest percentatge fa referència a la solució més apareguda entre els alumnes enquestats catalans i valencians, és a dir, a la totalitat d'enquestats.

relació amb les dades de les enquestes als xiquets del Montsià, el 83 % anomena *caragol* aquest animal. Això no obstant, un 10 % dels alumnes el denomina amb la forma oriental *cargol*. En darrer lloc, el 3 % restant³¹¹ correspon als xiquets que han aportat el nom dels dos geosinònims —*caragol* i *cargol*.

Més avall presentem els resultats d'una manera gràfica:

Gràfic 7. Resultats del significat *caragol* entre els enquestats catalans

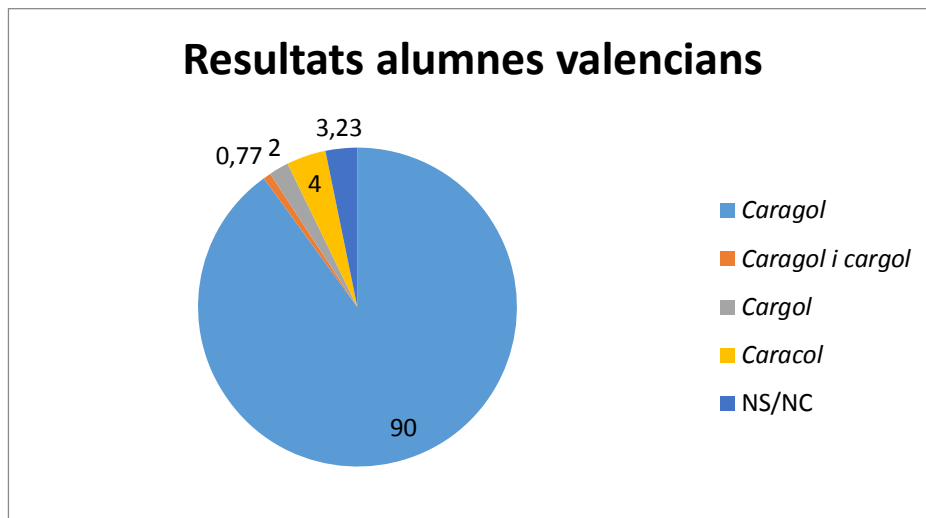
De la mateixa manera que els informants catalans, el 90 % dels alumnes valencians designa aquest mol·lusc com a *caragol*. La segona resposta més concorreguda, per bé que a molta distància de la primera, és la forma castellana *caracol*, amb un 4 % de les dades, mentre que el geosinònim oriental (*cargol*) només apareix en el 2 % de les respostes. És el cas d'un alumne de l'escola 29 de Benicarló que explica:

Jo canvio la lletra, no dic un *caragol*, dic *cargol*.

E29

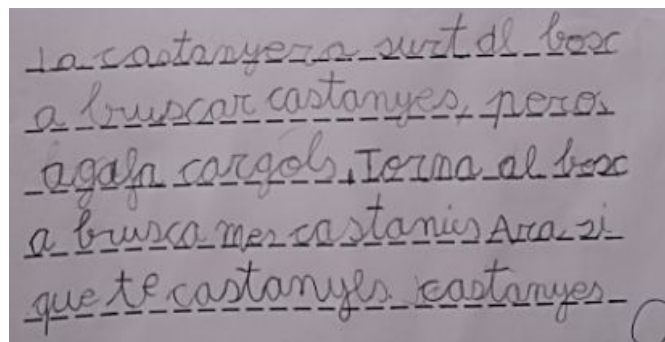
³¹¹ El 4 % que no expliquem es correspon a l'1,9 % que l'anomena *caracol*, al 0,65 % que diu altres formes com ara *caragó*, *caracoll* o *tortuga*, i al 0,65 % de xiquets que no han donat cap resposta.

Tot seguit, ensenyem els resultats a través d'un gràfic:

Gràfic 8. Resultats del significat *caragol* entre els informants valencians

Tanmateix, en els llibres de text es reflecteix novament el que diversos autors que han estudiat el tortosí han posat de manifest: la preferència de les formes estàndards del català central en els manuals de Catalunya. Així, en el 77 % de llibres de text que es documenta aquest significat es vehicula la variant *cargol*. Com a mostra de la incidència del patró lingüístic proposat pel material escolar presentem aquesta imatge que mostra la redacció lliure d'un alumne rapitenc de l'escola 8:

Imatge 29. Text lliure escrit per un alumne on apareix *cargol*

Com veiem, aquest xiquet fa servir —almenys per escrit— el significat que ha vist en els llibres de text. Novament, almenys en un registre escrit, les formes vehiculades a partir del model escrit tenen més prestigi que les que s'estenen oralment. El 23 % restant es refereix al material que fa servir els dos geosinònims.

De fet, es tracta, d'una banda, de les fitxes dissenyades per la mestra de les Cases d'Alcanar i, de l'altra, del llibre de Llengua de l'editorial Galera (Blanch/Espot, 2014: 126) que s'usa a l'escola 7 de Sant Carles de la Ràpita i a la d'Alcanar, en què apareix *caragol* en una activitat, però *cargol* al diccionari visual que hi ha al final d'aquest manual.

En aquest sentit, cal posar de manifest que la tipologia dels exercicis pot facilitar l'ús de la solució.

Per contra, activitats com la que es presenta a continuació entrebanquen la potenciació de la forma local i, també, que els ensenyants adapten el material escolar tenint en compte la solució tradicional —i estàndard:

Imatge 30. Activitat en què es promoció únicament la forma *cargol*

En la imatge de més amunt es veu clarament que només hi ha espai per a escriure *cargol*.

Pel que fa a les variants esteses en els llibres escolars valencians, el 86 % dels manuals que empen aquest significat, usa la forma *caragol*, tal com recomana l'AVL (2004: 7). El 14 % restant correspon a la mestra de l'escola 29 de Benicarló, que, en els materials que dissenya³¹², vehicula majoritàriament les formes del català central.

D'acord amb l'etimologia³¹³, als diccionaris normatius es prioritza la variant *caragol*, i *cargol* —la forma sincopada— hi és com a significat secundari.

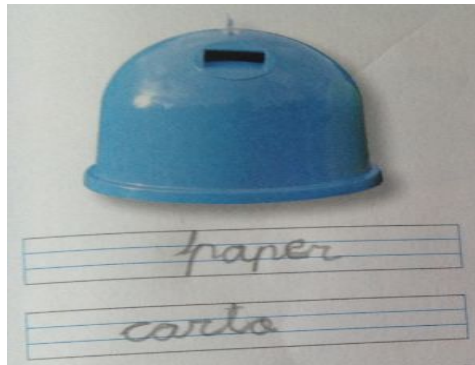
³¹² Vg. § 8.3.10. «*Caragol* i *cargol*» i § 8.3.39. «*Tomaca* i variants» per exemple.

³¹³ Seguint aquest criteri, també es classifiquen d'aquesta manera els geosinònims *carabassa/carbassa*, o *caramel/carmel*.

8.3.11. *Cartó* i *cartró*

El tortosí —com el valencià— manté la forma etimològica en mots com *orde* i *cartó*. Això és, no hi ha la inserció d'una altra alveolar vibrant —per contacte amb la primera— com succeeix en la resta de geolectes.

Només hem documentat alguna forma d'aquest doblet en el 3 % del total d'enregistraments. De fet, l'hem sentit en la gravació de la mestra de l'escola 26 a Benicarló, que ha emprat la variant *cartó*. A banda, també hem trobat la mostra d'un alumne del centre 28 de Benicarló, que escriu *cartó* en un exercici lliure. Més concretament, l'activitat consistia a anotar quin tipus de material va a cada contenidor, i l'enunciat no donava cap opció.

Imatge 31. Escriitura d'un alumne de la forma *cartó*

Així doncs, l'alumne, que ja ha vist validada la variant local a través del material escolar com apuntarem tot seguit, la fa servir en l'escriitura.

En els llibres de text catalans en el 100 % d'ocasions que hem trobat aquest significat apareix la forma *cartró*³¹⁴. Als llibres del País Valencià, la forma occidental *cartó* es documenta en el 67 % d'exemplars, mentre que en el 33% restant es vehicula amb el significat *cartró*. En aquest cas, ni tan sols en el material escolar valencià s'estén una sola variant. Per tant, hi ha heterogeneïtat de formes. No obstant això, l'AVL (2004: 7), en la proposta per a un llibre d'estil per a les editorials escolars valencianes, prioritza el significat *cartó*. En conseqüència, trobem la variant *cartó* en

---

³¹⁴ Buj Alfara (2001a: 9) llista *cartó* entre les formes que més se substitueixen a les escoles catalanes pel seu geosinònim oriental (*cartró*).

el llibre de text de Coneixement del medi (Gonzalo/Mancheño, 2014: 82) de l'escola 12 de Vinaròs:

Imatge 32. Difusió en el material escolar valencià de la forma *cartó*

Els diccionaris normatius marquen com a forma principal el mot etimològic³¹⁵ (vg. § 8.3.10. «*Caragol* i *cargol*»). És per això que *cartó* és la solució afavorida en els dos diccionaris normatius. Consegüentment, *cartró* apareix com a mot secundari tot i que, com hem vist, és vehiculada en algunes edicions escolars.

8.3.12. *Coa* i *cua*

La forma tortosina —i també valenciana— d'aquest doblet és *coa*. Tot i això, Gimeno Betí (1997: 437) localitza la variant *cua* a Ulldecona.

Això no obstant, en el 10 % de les gravacions apareix *cua*, això és, en l'enregistrament de la mestra de la Sénia —al Montsià— i a l'escola 12 de Vinaròs i a Traiguera —al País Valencià.

Buj Alfara (2001a: 77) apunta que la variant *coa* està sent arraconada en l'ensenyament a favor de *cua* i que, a la llarga, pot arribar a ser desconeguda per les generacions més joves, com ja ha passat amb el mot *paloma*³¹⁶ —o *palometa*, geosinònim de *papallona*. És pertinent recuperar el comentari de la mestra de l'escola 14 de Vinaròs:

Quan no sé si una paraula és correcta o no, sempre tiro a l'estàndard de Catalunya. Ensenyo *cua* tot i que sé que és de Barcelona, i a casa dic *coa*, perquè si no puc dir moltes espardenyades.

M14

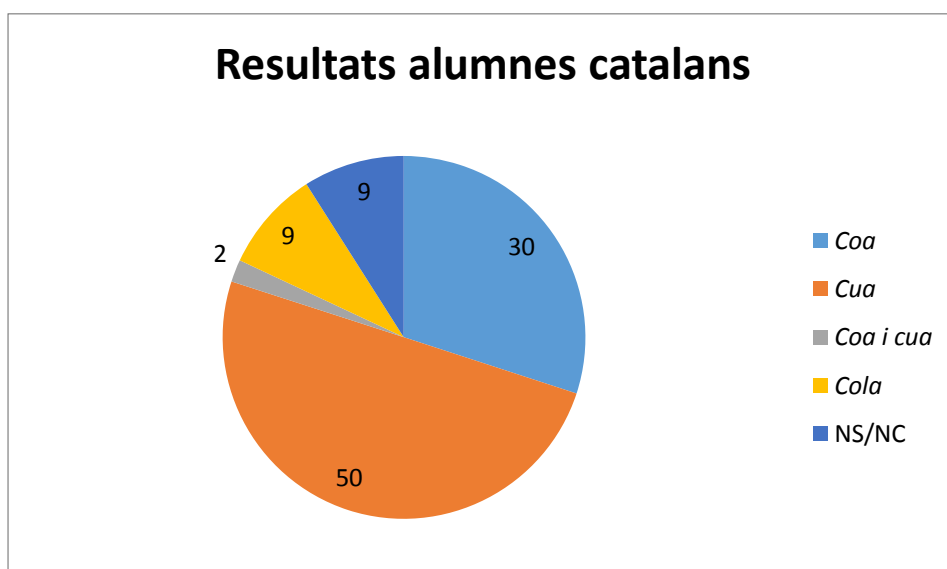
³¹⁵ Cf. amb § 8.3.29. «*Orde* i *ordre*».

³¹⁶ Vg. Ulldemolins-Subirats (2018) sobre la presència d'aquest mot entre l'alumnat canareu.

Així, davant del dubte, l'ensenyant, en lloc de cerciorar-se i consultar al diccionari si el mot local és acceptat, prefereix canviar i usar el geosinònim oriental, que, a força d'haver-lo sentit a través dels mitjans de comunicació i haver-lo llegit, sap del cert que és estàndard. Per tant, al desconeixement que hem anat remarquant al llarg del capítol de si una forma és normativa o no, s'hi afegeix ara que el mestre recorre a l'estàndard en la modalitat del català central, del qual no dubta, ans que realitzar una simple consulta al corpus normatiu. La qüestió, doncs, és força greu, perquè se suposa que un mestre ha de conèixer i consultar, quan convinga, la normativa lingüística, avui accessible, fins i tot, en línia.

Arran d'aquest comentari és interessant comprovar les respostes que els alumnes enquestats han donat quan se'ls ha ensenyat una imatge d'una rabosa i se'ls ha preguntat com anomenaven la part posterior del cos d'aquest animal a l'escola, tot assenyalant-la.

A Catalunya, el 51 % d'alumnes enquestats respon *cua*, mentre que el 30 %³¹⁷ contesta la variant local *coa*. A més, un 9 % diu que aquella part és anomenada *cola*. És curiós, també, com un 2 % aporta les dos solucions, és a dir, afirma que a l'escola usa indistintament *coa* i *cua*³¹⁸. A continuació, presentem els resultats gràficament:

Gràfic 9. Distribució dels resultats del significat *coa* entre els alumnes catalans

³¹⁷ Només en una ocasió s'ha registrat la pronúncia *co[y]a*, amb la consonant antihiàtica, en l'enquestat 47, a Godall. Buj Alfara (2003a: 139) recull aquesta realització.

³¹⁸ El 10 % restant fa referència als alumnes que no van contestar aquesta pregunta.

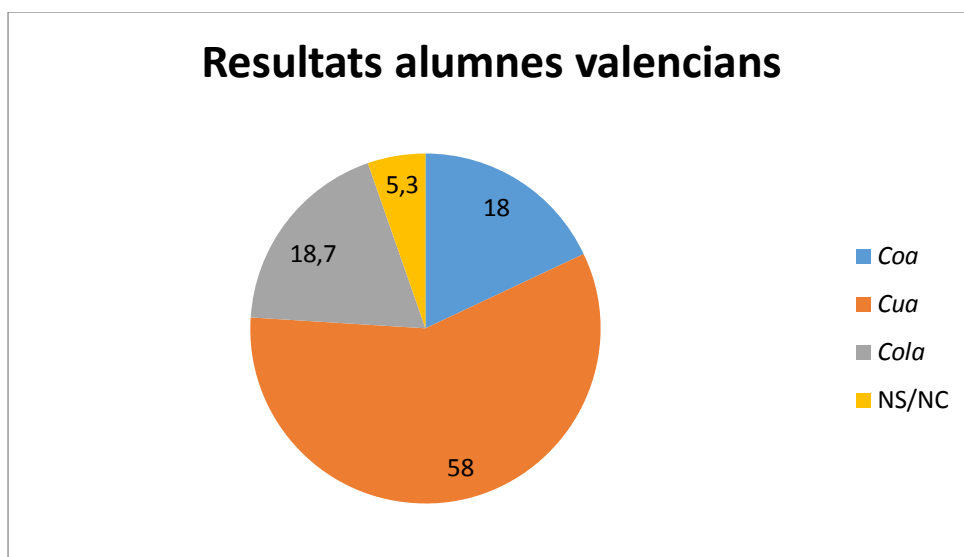
De fet, hi ha ocasions en què l'informant rectifica, com, per exemple:

Això és una *coa*, ai... *cua*, *cua*, li diem *cua*.

E10

Com veiem, l'alumne primer contesta la variant local *i*, un moment després, s'autocorregeix i diu la forma típica oriental, prestigiada als llibres de text. És, doncs, un cas d'hipercorrecció del xiquet, que desconeix que el mot tradicional del seu poble apareix en el diccionari normatiu. Seria interessant saber quina variant difon la tutora d'aquest grup, però aquest significat no apareix en la gravació de la docent.

Igualment, al País València, el 58 % dels xiquets explica que a classe denomina aquesta part del cos com a *cua*. Tot seguit, el mot més contestat és la forma castellana *cola*, que engloba el 18,7 % de les respostes. Finalment, *coa*, la variant característica occidental, és emprada pel 18 % dels alumnes, tal com apareix en el gràfic que hi ha més avall.

Gràfic 10. Distribució dels resultats del significat *coa* entre els alumnes valencians

Tenint en compte aquestes dades, podem concloure —enllaçant-ho amb el que apunta Buj Alfara (2001a)—, d'una banda, que s'està produint un anivellament lingüístic cap a les formes del català oriental al llarg del territori tortosí i, de l'altra, que la presència de barbarismes d'origen espanyol en aquestes comarques és substancial.

Arribats en aquest punt, és paradigmàtic recordar les paraules de Navarro (1995: 157-158):

Hi ha alguns docents —normalment aquells que diuen que ja ho saben tot i que rarament es posen al dia de res³¹⁹— que, moguts per un fals patriotisme lingüístic, moguts per un afany ultracorrector usen únicament, formes com *cua*, *bé*, *mongeta seca*, *mongeta tendra*, *escombra*, *poma*, *blat de moro*, *guineu*, —per considerar-les més cultes, més “correctes”, més catalanes— i estigmatitzen solucions genuïnes d’aquesta zona recollides per l’estàndard com *coa*, *corder*, *fesol*, *bajoca*, *granera*, *maçana*, *panís*, *rabosa*. Aquesta conducta, plena de prejudicis, nega, ofega, elimina, extermina la diversitat de la llengua. I els prejudicis són fruit d’unes actituds que no es fonamenten en l’experiència sinó en una irracionalitat. Com a conseqüència del coneixement parcial de l’estàndard es potencia el prejudici, el rebuig cap al propi parlar, es potencia un auto-odi de caràcter diglòssic.

A més, hem anat veient que les formes proposades pels llibres escolars tampoc prenen en consideració aquest respecte cap a la diversitat lingüística. D’aquí que el 100 % del material emprat en els centres objecte d’estudi —tant catalans com valencians— difonga exclusivament la solució estàndard del català central *cua*. Per tant, aquesta parella de geosinònims mostra clarament com la influència del sector de l’ensenyament —material escolar i professorat— modifica el llenguatge dels infants, tot i que a casa tinguen com a model les formes locals. Així, l’escola té més prestigi que l’entorn familiar i això provoca l’anivellament lingüístic, que desemboca en el canvi lingüístic, en aquest cas, de *coa* a *cua*. Com a mostra d’aquesta influència, trobem aquesta fotografia del llibre de Coneixement del medi (Farré París, 2014: 12) d’un alumne de l’escola de Santa Bàrbara, al Montsià. L’activitat consistia a anotar què té aquest animal que no té una persona i, per tant, el xiquet contesta «cua», sense que haja de triar entre cap opció —ja que llavors s’entendria que copia la forma que proposa l’exercici.

---

³¹⁹ Podem relacionar aquest comentari amb el que ha fet, a la pàgina anterior, la mestra 14 de Vinaròs, això és, que no consulta les obres normatives per a saber si una forma hi està admesa.

Seria curiós comparar aquesta variant amb la que la mestra difon oralment a l'aula, però, malauradament, no vam recollir cap solució d'aquest geosinònim a la gravació de la tutora d'aquest xiquet.

Imatge 33. Exemple extret del manual d'un alumne de Santa Bàrbara

En relació amb la jerarquitització d'aquesta parella de geosinònims en els diccionaris de les acadèmies, en els dos casos (DIEC i DNV) la forma principal és *cua* i, secundàriament, es remet a la variant *coa*. Pot cridar l'atenció el fet que en el DNV la variant privilegiada siga *cua* i no *coa*, però quan examinem l'ALDC (mapa 1478. La cua) ens adonem que la forma més estesa al País Valencià és *рабо*, tot i que se situa el geosinònim *coa* en les comarques valencianes més septentrionals, això és, les que estudiem en aquest treball. Després d'haver consultat l'entrada *рабо* al DCVB podem confirmar que aquest mot és un «castellanisme inadmissible» i, per tant, es pot deduir que és per això que el DNV³²⁰ prioritza la variant *cua*. És més, el 2014, a propòsit de la publicació del DNV, l'IIFV va emetre un informe en què denunciava, entre d'altres qüestions, la introducció «d'un nombre molt elevat de castellanismes» en el DNV, entre els quals hi figura *рабо*. És pertinent remarcar, però, que en les enquestes a l'alumnat de la M-TdS la solució *рабо* només és aportada per un alumne d'Ulldecona quan assenjala, en la imatge de l'àlbum de dibuixos, la *coa* de la *рабо*, és a dir, únicament pel 0,2 % del total d'informants.

---

³²⁰ Tot i això, el mot *рабо* apareix al DNV amb aquesta accepció, però amb la marca de forma col·loquial.

8.3.13. *Dolent* i *malalt*

Dolent és la forma usual del tortosí i del valencià per al geosinònim *malalt*.

Aquest significat apareix en el 21 % del total d'enregistraments. D'una banda, en el 10 % de cops, això és, en les poblacions catalanes sempre s'usa la variant *malalt*, mentre que en les escoles valencianes la forma més emprada ha estat l'occidental *dolent*, en el 7 % d'enregistraments, enfront de *malalt*, que només es troba en el 3 % del corpus d'estudi. Per exemple, en la gravació de la mestra d'Ulldecona un alumne diu «quan estic dolent» i la tutora corregeix el mot introduint el que es recull al DIEC, per tant, diu «malalt».

D'altra banda, en el 100 % dels manuals escolars que apareix aquest significat, sempre es vehicula la forma *malalt*. Amb relació a la presència d'aquest mot en els diccionaris normatius, el geosinònim tortosí no apareix al DIEC, suposem que és perquè, com indica el DCVB, és un mot d'origen castellà.

Això no obstant, sí que té entrada en el DNV:

dolent -a [dolént]

1. *adj. i m. i f. Roín.*

2. *adj. Afectat per un dolor, malalt. Tenia la mare dolenta.*

Imatge 34. Entrada de *dolent* al DNV

Ara bé, com veiem, tot i que apareix *malalt* com a sinònim, no hi ha una remissió a aquesta forma, ni al l'inrevés. Per tant, les entrades d'aquests geosinònims no estan relacionades.

8.3.14. *Efe, ele, eme, ene, erre, esse* i *efa, ela, ema, ena, erra, essa*

En tortosí —com en valencià— el nom de les lletres *f, l, m, n, r* i *s* acaben amb *e*, o siga, *efe, ele, eme, ene, erre* i *esse*. Alguna d'aquestes formes apareix en el 31 % del total del corpus d'estudi. D'una banda, en el 55 % de les gravacions de les tutores ebrenques, on les variants més emprades són les genuïnes, amb *e*, que representen el 27 % de les solucions. Per exemple, sentim:

Falta una erre final.

M3

Per contra, en un altre 18 % de les gravacions concorren les formes terminades amb *a*, *erra*, amb d'altres acabades amb *e*, *esse*. Finalment, el 9 % restant vehicula exclusivament les solucions amb *a*, com ara *ela* i *ena*.

Amb relació als centres valencians, s'han documentat aquests mots en el 17 % dels enregistraments i es pot dividir aquest percentatge en tres grups: el primer estén les formes valencians amb *e* —*ene*—; el segon alterna les solucions terminades amb *e* amb d'altres acabades amb *a* —*erre* i *erra*— i, el tercer fa servir únicament els mots amb *a* —*essa*.

En els llibres de text no es vehiculen aquestes formes, ja que només es mostren les grafies. Realment, la mestra de l'escola 26 de Benicarló, que dissenya el material escolar, sí que empra aquestes variants i usa únicament les solucions amb *a*, com ara *erra* i *essa*.

De fet, al DIEC no es recullen les formes amb *e*, malgrat que el DNV presenta les dos variants, i prioritza la solució terminada amb *e*.

Tanmateix, Rossich (1999: 78) assenyala que les formes amb *a* es van adoptar «per combatre un hàbit prosòdic que delatava l'origen castellà de moltes lletres, i de les quals es desconeixia la forma autèntica».

8.3.15. *Ensalada* i *amanida*

Entre les paraules que comparteixen el tortosí i el valencià hi ha *ensalada*.

En les gravacions només³²¹ hem localitzat un d'aquests dos mots de la parella de geosinònims en el 3 % del total. Concretament, l'hem documentat en l'enregistrament de la mestra de l'escola 16 de Vinaròs, que diu *amanida*.

A les enquestes als xiquets catalans, el 56 % d'alumnes diu que a classe fa servir la forma *ensalada*³²². En segon lloc, el 14 % empra la variant oriental *amanida*. Cal anotar, també, que el 26 % de xiquets enquestats no dona cap resposta.

En relació amb les dades aplegades al País Valencià, el 58 % d'alumnes usa el sinònim local *ensalada*. Ara bé, s'ha de tindre en compte que el 36 % d'enquestats no contesta aquesta pregunta. Per tant, la segona variant més usada és el geosinònim *amanida*, amb el 5 % de respostes.

Novament, la divisió entre català oriental i occidental es reflecteix en els llibres de text. Així, en el 100 % dels manuals dels centres del Montsià només es vehicula la forma *amanida* —que és típica del català central— i en el 100 % dels exemplars del nord del País Valencià s'estén exclusivament la variant *ensalada*, típica del valencià i del tortosí, com indica l'ALDC (mapa 1128. L'amanida).

La forma principal al DIEC és *amanida*, si bé s'enumera *ensalada* com a entrada secundària. Això no obstant, al DNV trobem la classificació capgirada: *ensalada* és la variant privilegiada i *amanida*, la solució que apareix en segona posició.

---

³²¹ Tanmateix, és lògic que aquest mot tinga aquesta (baixa) freqüència, ja que és una paraula més pròpia d'altres registres, tret que s'hagués fet una classe o un taller de cuina.

³²² Concretament, el 40 % pronuncia [a]nsalada, com és típic en tortosí, i el 16 % diu [e]nsalada, seguint la forma ortogràfica o la realització fonètica castellana.

8.3.16. *Espill i mirall*

Espill és la solució genuïna de tot el bloc occidental. Aquest significat només és localitzat en el 3 % del total de gravacions, això és, en la de la mestra de la Jana, que diu *espill*.

En els qüestionaris als alumnes, el 77 % d'enquestats catalans empra la variant occidental *espill*, mentre que únicament el 2 % restant³²³ utilitza el geosinònim central *mirall*. Al País Valencià trobem resultats pareguts: el 71 % d'alumnes contesta amb la forma tradicional *espill*. Ara bé, la segona resposta més concorreguda en les escoles valencianes són mots creats a partir del vocable castellà *espejo*³²⁴, com ara *espeill*, *espeix* o *espell*. En un estudi sobre la incidència de la llengua estàndard entre els escolars del sud valencià, Segura-Llopes (2002: 135) detecta

un nivell alt de voluntat de correcció per part de l'alumnat, la qual cosa els duu a seguir unes regles forjades a còpia d'analogies i freqüències amb el castellà, que no sempre són encertades i que ratifiquen l'omnipresència del castellà. Aquest comportament condueix a esmenar molts castellanismes i errar sovint en el resultat: [...] *tobill*, *colxó*, *llagart*, [...] allà on el parlar tradicional diu *turmell*, *matalaf*, *fardatxo*, *llagostí*.

És el cas, doncs, d'aquestes formes que acabem d'indicar. Això, a més, demostra que els informants que les han fet servir no provenen d'un entorn catalanoparlant, atès que la seua llengua de partida és el castellà. Finalment, el 6 % de respostes corresponen a *espejo*.

Si consultem els llibres de text, la forma oriental és l'única que hi ha en els manuals catalans.

---

³²³ Hi ha un 10 % d'alumnes catalans que no contesta aquesta pregunta. A més, un altre 9 % diu altres formes com ara *pantalla*.

³²⁴ Recordem al lector que a l'anàlisi hi ha altres variants fruit d'aquesta errònia analogia, com ara a § 8.3.5. «*Barco i vaixell*» i § a 8.3.42. «*Xocolate i xocolata*».

Per exemple, trobem aquesta imatge en el llibre de text de Llengua (Grence/Macià, 2016: 15) de l'escola de Santa Bàrbara:

Imatge 35. Vehiculació del geosinònim *mirall* en el material escolar

En canvi, en els llibres valencians només s'estén *espill*. En aquest cas, l'AVL (2004: 9) proposa adoptar el mot *espill* com a variant preferent en el material escolar i, per tant, l'aplega en l'apartat titulat «Adopció de formes preferents»³²⁵. De fet, en cap dels llibres usats a les escoles tortosines hem trobat cap material que propose un exercici de geosinònims en què apareguen les dos variants estàndard.

Pel que fa a la classificació d'aquests substantius en els diccionaris normatius, el DIEC marca com a entrada principal la que correspon al mot oriental *mirall*, consegüentment, la forma occidental *espill* es presenta com a variant secundària. Al DNV, *espill* és la veu preeminent, i, per tant, *mirall* es recull en segon lloc, amb la reemissió a l'entrada del geosinònim valencià.

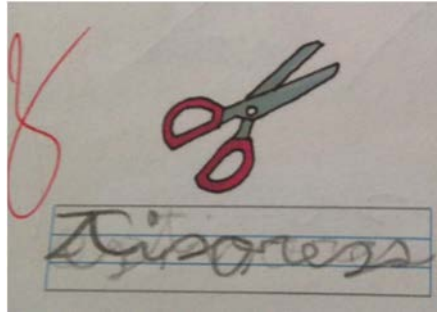
8.3.17. *Estisores* i *tisores*

Estisores és la forma típica de totes les poblacions de la M-TdS enquestades en l'ALDC (mapa 425. Les tisores). Aquest significat l'hem trobat en el 7 % del total de gravacions. En primer lloc, la solució *estisores* la documentem a Godall i, en segon lloc, la variant *tisores* l'hem sentit en l'escola 12 de Vinaròs.

Quant a les respostes dels xiquets enquestats, podem constatar que els tant per cent són iguals entre els alumnes catalans i valencians. D'una banda, la forma més concorreguda és *tisores* amb el 73 % del total de les respostes, vehiculada —com expliquem més avall— tant en els llibres de text del Montsià com en els de les localitats valencianes de la M-TdS. Només el 24 % d'alumnes tortosins —de banda i banda del Sénia— fa servir la variant local *estisores*.

³²⁵ En aquesta secció l'AVL també inclou mots que estudiarem al llarg d'aquest capítol, com ara *faena*, *fesol*, *granera*, *jogueta*, *llima*, *safanòria*, *xic* i *xiquet*.

Resulta simptomàtica la resposta en el llibre de Coneixement del medi d'un alumne de Rossell que havia escrit, en primer lloc, la variant *estisores* i que després va esborrar-la i la va canviar per *tisores*, el mot vehiculat i connotat positivament per l'ensenyament.

Imatge 36. Exemple d'ultracorrecció entre *estisores* i *tisores*

A banda, hem tingut accés al solucionari d'aquest llibre de text (Camacho/Luna/Ríos/Rodríguez, 2014: 36) on l'editorial Santillana hi proposa, com es veu en la imatge de més avall, la solució *tisores*.

Imatge 37. Recomanació de la forma *tisores*

Si repassem les dades extretes de les enquestes dels alumnes de Rossell, veiem com el 75 % dels xiquets afirma que a l'aula, almenys en la llengua oral, es fa servir la variant local *estisores*. En canvi, l'altre 25 % designa *tisores* aquest instrument. Ara bé, en la llengua escrita suposem que es vehicula únicament aquesta darrera forma, ja que — com hem dit— és la que s'implementa en els llibres de text. Exactament, no podem saber si l'alumne que ha escrit *estisores* en primer lloc ha canviat de resposta perquè la mestra li ho ha indicat —i això denotaria una hipercorrecció per part de la tutora— o bé perquè ell mateix ha pensat que *tisores* era la forma correcta i, per tant, *estisores* és incorrecta. Això, d'altra banda, demostraria la inseguretats dels alumnes a l'hora de discernir entre les formes estàndards, que ja apunta Pont (2003: 554).

En relació amb el model lingüístic prestigiats als llibres de text, només s'estén la forma *tisores*. Igualment, a l'aula en què s'ha dut la investigació de l'escola 14 de Vinaròs, hem trobat que la mestra vehicula els noms del material escolar —mots d'ús comú per a l'alumne— a través de làmines en què hi ha una imatge de l'objecte i, a baix, el nom escrit. Quant al significat que estem analitzant, apareix escrita la forma *tisores*.

En els diccionaris de les institucions lingüístiques normatives, tant en el DIEC com en el DNV, el mot tortosí *estisores* està en una entrada secundària i, per tant, *tisores* és la variant preferent. De fet, en aquest cas, la jerarquització com a solució secundària es deu, com comenta Massip (1989: 44), al fet que la forma tortosina és creada a partir d'una falsa segmentació:

Moltes vegades la part final de l'article es pren com a inicial del mot que el segueix; en els parlars tortosins això es produeix sovint. [...] *Tenalles, tisores, tirandes a estenalles, estisores, estirandes*.

Així, tenim *estisores* a partir de *les tisores*. Suposem que és classificada en segon lloc perquè no és una variant etimològica, sinó fruit d'un fenomen fonètic³²⁶.

8.3.18. *Faena i feina*

La forma tortosina d'aquesta parella és *faena* —com en valencià. En relació amb les solucions localitzades en les gravacions a Catalunya, d'una banda, el 27 % de mestres fa servir únicament el geosinònim característic de la resta de català del Principat, *feina*. De fet, una d'aquestes docents que usa la solució al·lòctona es queixa:

Als llibres i a la tele mos ensenyen lo de Barcelona.

M3

Com veiem, tot i que és conscient d'aquest fet, segueix difonent aquestes solucions i arraona la forma característica tortosina. Tot i això, creiem que la mestra desconeix

---

³²⁶ Vg. § 8.3.1 «Àguila i àliga», § 8.3.9. «Carabassa i carbassa», § 8.3.10. «Caragol i cargol» i § 8.3.11. «Cartó i cartró» i § 8.3.29. «Ordre i ordre» sobre altres solucions en què una de les variants del doblet és creada com a conseqüència d'una alteració fonètica sobre la forma etimològica.

que *faena* —en aquest cas— és, també, una paraula admesa al DIEC ja que s'interessa per les variants occidentals que pot emprar a l'aula:

Coa és correcta? A vegades m'autocorrijo i igual ho estic dient bé, però com que no ho sabem...

M3

Així doncs, podem confirmar que el desconeixement és la causa d'aquest anivellament lingüístic a favor de les solucions orientals. En aquest sentit, Buj Alfara (2001b: 3) conclou que una de les causes del canvi lingüístic a les Terres de l'Ebre es deu

al desconeixement de les formes lingüístiques del català occidental acceptades per l'Institut d'Estudis Catalans.

En realitat, les següents dades atorguen vigència al postulat de Buj Alfara. Del 18 % restant, un 9 % de docents usa indistintament les dos variants per a aquest mot, és a dir, *faena* i *feina*. Finalment, un 9 % fa servir la forma *faena*.

A les escoles valencianes la situació és ben similar a la que acabem de comentar sobre Catalunya atès que en el 28 % d'enregistraments que hem localitzat aquest mot, en el 17 % de casos s'empra el mot tortosí i en l'11 % final es fa servir *feina*.

A propòsit de l'ús del mot del català central en terres valencianes, Martines/Gonzàlvez/Guardiola/Montserrat (2005: 202) apunten:

No són estranys usos orals i escrits que denoten desconfiança davant paraules o variants tradicionals i ben arrelades en valencià (i fins i tot en altres parlars) com ara *alfàbega*, *arreplegar*, *avant*, *acostar* o *atansar*, *cementeri*, [...] *estrel* o *estrela*, *faena*, *hedra*, *joguet*³²⁷, *jupetí*, *llavadora*, *romer*³²⁸ [...]; això en favor de solucions com ara: *alfàbrega*, *recollir*, *endavant*, *apropar*, *cementiri*, [...] *estrella*, *feina*, *heura*, *joguina*, *armilla*, *rentadora*, *romaní* [...]

³²⁷ Sobre l'ús d'aquest geosinònim, vg. § 8.3.24. «*Joguet* i *joguina*».

³²⁸ Les formes d'aquest significat les tractem a § 8.3.35. «*Romer* i *romaní*».

A més, aquests autors assenyalen que aquesta particularitat és extensiva a la resta de territori occidental:

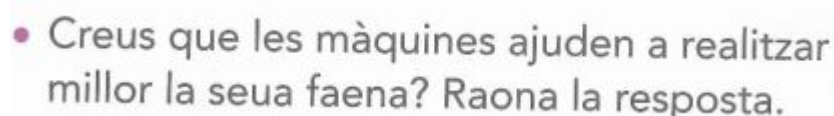
Tot i els matisos, és aquest un fenomen que afecta també altres regions de l'idioma: recordem, dins del Principat de Catalunya, la reculada de formes occidentals a favor de solucions més pròpies de l'oriental. No sembla que això col·labore en la construcció d'un model de llengua comuna flexible: especialment al País Valencià, entrebanca la necessària identificació, l'adhesió dels parlants a la modalitat presentada com a normalitzada.

Martines /Gonzàlvez /Guardiola/Montserrat (2005: 202)

Sorprèn que s'empri el mot *feina* en els resultats del País Valencià ja que en el 100 % dels manuals escolars valencians apareix la variant *faena*, així com en el material docent que prepara la mestra 29 de Benicarló. És més, en la proposta lingüística que l'AVL (2004: 9) dissenya per a les editorials escolars valencianes, recull el mot *faena* en l'apartat «Adopció de formes preferents» i dictamina que,

en el vocabulari bàsic, convé l'adopció d'un model de llengua que presente com a solucions preferents les pròpies del valencià general.

Així, per exemple, trobem *faena* en el llibre de Coneixement del medi (Flo Esteve, 2015: 82) de les escoles valencianes 15 i 16 de Vinaròs i de Morella:

• Creus que les màquines ajuden a realitzar millor la seua faena? Raona la resposta.

Imatge 38. Extensió del geosinònim *faena* en un manual valencià

Contràriament, al 100 % dels llibres de text de Catalunya només es vehicula el sinònim territorial *feina*. Buj Alfara (2017: 64) remarca, amb referència al model de llengua dels manuals escolars, que,

com a conseqüència d'aquesta visió reduccionista de la llengua, quan el docent identifica llengua del llibre de text amb llengua catalana, conscient de la seua responsabilitat com a model lingüístic, orienta el seu discurs, oral i escrit, cap a aquests trets, principalment morfològics i lèxics d'aquesta varietat [català central]. [...] en

l'àrea del català occidental, fruit de la visió restrictiva que solen practicar les editorials, la distància entre la llengua col·loquial i l'estàndard serà més gran.

En aquest fragment traspuen dos idees que hem anat assenyalant al llarg d'aquesta tesi doctoral. En primer lloc, que l'estàndard ha d'emanar del col·loquial —això és, de la llengua natural de totes les varietats geolèctals. En segon lloc, que el col·loquial ha de servir, en el sistema educatiu, com a nivell de partença cap a l'ascensió a la varietat estàndard.

Finalment, en relació amb la presència d'aquests mots en els diccionaris normatius, es repeteix el paradigma comentat en els geosinònims anteriors: en el DIEC la variant preferida —i en l'entrada de la qual hi ha escrita la definició— és la forma típica del català oriental —*feina*, en aquest cas— i en la veu de la variant occidental (*faena*) es fa remissió a aquest mot, ja que és on es defineix el seu significat. Tanmateix, com apunta Casanova (2002a: 69) la solució valenciana —i tortosina— no fou introduïda al diccionari de l'IEC fins al 1995. En canvi, en el DNV succeeix el cas contrari: la forma valenciana *faena* és la prioritària i, per tant, és on apareix la definició. Secundàriament, es cataloga *feina* i es mostra l'enllaç cap a la veu *faena*.

8.3.19. *Farola* i *fanal*

Els mots *fanal* i *farola* són usats en la gravació de la mestra 8 de Sant Carles de la Ràpita, això és, en el 3 % del total d'enregistraments. Buj Alfara (2004: 32) assenyalava que en tortosí s'estableix una diferència semàntica entre *fanal* i *farola*. Així,

el llum que portava el carro era anomenat 'fanal', però si el llum és el que il·lumina el carrer esdevé 'farola'.

Concretament, aquesta variant es documenta durant la lectura d'un text del llibre escolar. La tutora pregunta al grup:

Com ho diem aquí *fanal*, aquí a la Ràpita com diem *fanal*? al carrer hi ha...

M8

Els alumnes responen alhora la forma que s'usa en tortosí per a designar aquesta llum que hi ha als carrers, això és, *faroles*. Per a assentar aquesta variant la mestra afirma:

Aquí diem farola, no diem fanal.

M8

Tot seguit anota a la pissarra la variant autòctona *farola*. Per tant, l'ensenyant no només adapta i relaciona la solució tradicional amb la que s'implementa als llibres de text, sinó que també l'estén per escrit, amb l'objectiu que els alumnes coneguen la forma ortogràfica del seu mot tradicional i, per tant, sàpiguen com s'escriu, ja que no apareix al material escolar.

Com que el significat tortosí de *farola* és establert a partir d'una relació semàntica, en cap llibre de text apareix aquesta forma amb aquest significat. Igualment, quant als diccionaris normatius, cap dels dos obres recull aquest sentit, sinó que el mot *farola* apareix com a forma secundària de *far*.

8.3.20. *Fesol i mongeta seca*

El geosinònim tortosí d'aquest llegum és *fesol* —com en valencià. Aquesta forma l'hem sentit en el 3 % del total de gravacions, en particular, en la de la mestra de la Galera.

Quant a la concurrència de variants en les enquestes als alumnes de la M-TdS, cal remarcar que el 82 % de xiquets —tant catalans com valencians— no reconeix aquest llegum i, per tant, no ha donat cap resposta. Tot i això, si ens centrem en les solucions aportades pels alumnes catalans, trobem que el 14 % anomena aquesta llavor com a *fesol*, la forma tortosina. Finalment, hi ha un 6,45 % que aporta altres respostes com ara *faves*. En relació amb les respostes obtingudes pels xiquets valencians, el 8 % anomena *fesol* aquest llegum, mentre que el 6,13 % restant contesta amb altres formes com *fejols*. En darrer terme, hi ha un 2 % que contesta amb el mot espanyol *alubia*.

En l'estudi de Massip (1996: 148) dels alumnes de Tortosa —tot i que analitza nivells educatius superiors, com hem anat recordant al llarg d'aquesta anàlisi— la solució majoritària és *fesol*.

En els 100 % dels llibres usats a les escoles catalanes només es vehicula el significat *mongeta*; per contra, en el 100 % dels manuals valencians apareix únicament la variant *fesol*, tal com proposa l'AVL (2004: 9) —seguint el criteri d'adopció de formes preferents. Tanmateix, hem d'apuntar que el nom d'aquest llegum no és emprat en la majoria dels manuals escolars, ni tant sols en els de Coneixement del medi.

Novament, al DIEC la forma preeminent és *mongeta* i, per tant, *fesol* n'és la secundària. Contràriament, al DNV, *fesol* és la veu principal i *mongeta* és classificada com a segona variant.

8.3.21. *Fumeral* i *xemeneia*

Fumeral és el significat més general en tortosí —que comparteix amb una part del valencià— per a referir-se al 'conducte a través del qual surt el fum'. D'altra banda, al llarg del territori tortosí trobem altres variants d'aquest mot com ara *ximenera* a Rossell (ADLC, mapa 315. La *xemeneia*), *xumenera* a Morella (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 255) i *ximenea* a Càlig (Sans Monroig, 2016: 182).

Aquest significat és emprat pel 3 % dels mestres enregistrats, concretament, per la tutora de l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita, que fa servir tant la variant autòctona *fumeral* com la solució del català central *xemeneia*³²⁹.

En l'àlbum d'imatges que s'ensenya als alumnes hi ha una fotografia d'un *fumeral*, tant de la llar de foc com del conducte per on surt el fum. Es preguntava com anomenaven a l'aula aquell conducte. La variant general entre els informants, de banda i banda del Sénia, és *xemeneia*, en particular, aquesta forma és usada pel 41 % d'enquestats a Catalunya i pel 51 % de xiquets al País Valencià. Quant a la resta de solucions, per zones, el 19 % d'alumnes catalans indica que s'anomena *fumeral*, l'11 % el designa *ximenea* —interferència del castellà— i, finalment, el 8 % diu *ximeneia*. A més, hi ha un 1 % que aporta les dos formes del doblat, això és, *fumeral* i *xemeneia*.

---

³²⁹ La tutora adopta el mot oriental, però manté els trets fonètics típics de l'occidental i, per tant, diu [tʃemenéja]. Vg. § 8.1.2.3. «Consonants sibilants palatals» sobre la realització, en posició inicial, del dígraf x.

A les escoles valencianes, les segones formes més emprades són *fumeral* i *ximenea*, amb l'11 % de respostes cadascuna. Circumstancialment, un 2 % de les solucions és *ximenera*³³⁰, tot i que cap dels alumnes de Rossell —localitat on les fonts dialectals recullen aquest geosinònim— aporta aquesta variant. Finalment, hi ha un 1 % dels enquestats que contesta amb el mot *xumenera*.

És interessant comentar que, a Morella, cap dels informants fa servir *fumeral* o *xemeneia*, és a dir, les variants més corrents en la llengua estàndard. De fet, el 46 % de l'alumnat no respon aquesta pregunta. La resta, el 23 %, designa *xumenera* aquest conducte —la variant local—, el 15 % diu *ximenea* —interferència de l'espanyol—, el 8 % *ximeneia* i el darrer percentatge, un altre 8 %, correspon a altres formes com ara *canal*.

En darrer lloc, a Càlig, el 20 % dels enquestats diu que a classe s'usa la variant local *ximenea* —barbarisme de l'espanyol. Tanmateix, la solució més concorreguda, amb el 40 % de les respostes, és *xemeneia*.

Respecte a la variant escollida per les editorials dels llibres de text que s'usen en aquests centres, en el 100 % d'ocasions que surt aquest significat es vehicula *xemeneia*. Al País Valencià, el 50 % de vegades s'usa *fumeral* i, l'altre 50 %, *xumenera*, una forma que no és recollida en cap dels dos diccionaris normatius. Això és, fan servir una variant no normativa. De fet, en la proposta que l'AVL (2004: 10) fa a les editorials escolars valencianes, suggereix l'alternança en l'ús de de les variants *fumeral* i *ximenera* ja que són «solucions ben documentades i de molta extensió en els nostres parlars».

Al DIEC la variant *fumeral* apareix com a entrada secundària de *xemeneia*, per bé que al DNV se segueix l'orde contrari: *fumeral* és la variant principal i, per tant, *xemeneia* és recollida en segon lloc —així com també, *ximenera*.

---

³³⁰ Aquesta forma és recollida pel DNV com a variant secundària de *fumeral*. En canvi, no apareix al DIEC ni al diccionari de Fabra, tal com apunta Casanova (2002b: 58). Sobre les altres variants formals valencianes que no foren incorporades al DGLC, vegeu Casanova (2002b).

8.3.22. *Granera* i *escombra*

Granera és la forma característica del tortosí —i també del valencià— per a denominar l'eina que serveix per a agranar.

En les gravacions a les mestres de la M-TdS aquest significat només apareix en el 3 % del total d'enregistraments, això és, a l'escola de Càlig, que empra *granera*.

La forma més emprada pels alumnes catalans és el mot local *granera* amb el 39 % dels resultats. En particular, d'una banda, el 33 % d'alumnes pronuncia aquesta solució seguint la grafia, mentre que el 6 % restant diu [a]*granera*. Aquesta variant és fruit d'una mala segmentació morfològica a partir de *la granera*, tal com passa amb el mot *estisores*.

D'altra banda, el 35 % d'enquestats del Montsià empra la forma del català oriental *escombra*, amb diferents realitzacions fonètiques. D'aquest percentatge, el 27 % d'alumnes catalans diu [e]*scombra*. Sabem que l'aparició d'aquesta forma ve propiciada pels manuals escolars perquè els xiquets no realitzen com a [a] el segment *es-*, com és característic del tortosí. A més, no pot ser influència dels mitjans de comunicació, d'una banda, perquè no és un mot comú³³¹ en els espais televisius i, de l'altra, perquè els alumnes no pronuncien aquest vocable amb la fonètica del català central³³², això és, amb vocal neutra, com sí que succeeix en altres ocasions³³³.

Per tant, els xiquets han seguit les formes ortogràfiques *i*, per això, diuen [e]*scombra*. Contràriament, el 7 % d'alumnes pronuncia [a]*scombra*, és a dir, adapta la fonètica occidental al mot del català central. Així i tot, cal indicar que la realització amb l'obertura del segment inicial també pot ser influència del català central, que pronuncia la vocal neutra [ə]. Finalment, el tercer mot més emprat és el substantiu espanyol *escoba*, que és com el 8 % d'informants designa aquest objecte.

Al País Valencià, *granera* és la variant més emprada pels alumnes amb el 45 % de les respostes, mentre que la segona forma més ocorreguda amb el 29 % de les

³³¹ Un 11 % d'alumnes catalans no ha reconegut aquest objecte *i*, per tant, no ha donat cap resposta.

³³² Vg. § 9. «Anàlisi de les dades del sector dels mèdia» sobre el model de llengua difós per TV3.

³³³ Per exemple, una de les preguntes del qüestionari de filiació era sobre els seus gustos televisius. Llavors, alguns dels xiquets contestaven que miraven «lo Súp[ə]r tr[é]s», com és el cas d'un dels alumnes de l'escola 14 de Vinaròs —on encara arriba el senyal de TV3.

concurrències és *escoba*. Novament, els resultats constaten que la situació sociolingüística es va diferenciant cada cop més a banda i banda del Sénia. Per un cantó, al Montsià, la màxima preocupació ha de ser la no discriminació dels geosinònims estàndards locals, és a dir, la inclusió total del parlar dels xiquets a l'aula —sempre que les formes seguisquen l'estàndard proposat per l'autoritat acadèmica.

Per l'altre, a les localitats més septentrionals del País Valencià, a través de les gravacions de les mestres es posa de manifest la necessitat imminent de la introducció total del valencià en el medi escolar³³⁴. Aquesta afirmació es desprèn de la detecció de l'ús del castellà per part dels alumnes —i, alguna vegada puntual, dels docents— durant les lliçons —enregistrades— de Llengua i Coneixement del medi. Finalment, la variant oriental *escombra* només apareix en un 2 % de les respostes, i sempre amb una *e* inicial ([e]*scombra*).

En relació amb els llibres de text, el 100 % de les edicions catalanes empra la solució del català central *escombra*, però el 100 % de les valencianes fa servir el mot valencià i tortosí *granera* —considerada variant preferent en el document de l'AVL (2004: 9).

Com ja hem fet palès al llarg de l'anàlisi, la pauta que segueixen les editorials a l'hora de vehicular una forma ve marcada pels diccionaris. Per tant, el DIEC afavoreix la variant *escombra* —i situa el mot occidental en una posició secundària—, mentre que el DNV capgira aquest orde: *granera* és el vocable preferent i, a l'entrada d'*escombra*, es remet a la definició que es troba en la veu del geosinònim valencià.

Convé fer esment a la reflexió de Colón Domènech (2009: 30) sobre la jerarquia dels verbs³³⁵ *escombrar* i *agranar* en el diccionari de l'IEC

la superfície d'*agranar* és major i comprèn les Balears, el País Valencià i el català occidental, però *escombrar* és el terme del català dit central. Amb tot, en l'estàndard s'ha imposat *escombrar*.

---

³³⁴ Vegeu, per exemple, els resultats a § 8.3.21. «*Fumeral* i *xemeneia*», § 8.3.22. «*Granera* i *escombra*» o § 8.3.33. «*Redó* i *rodó*».

³³⁵ Segons el *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català* (mapa 260. L'*escombra*), «la distribució real dels mots més usats (*escombra*, *granera*, *escampa*, *escoba*) coincideix amb els verbs congèneres (*escombrar*, *agranar*, *escampar*, *escobar*; veg. Mapa 261)».

Per tant, l'autor posa de manifest que, tot i que l'extensió del verb *agranar* —i, per tant, *granera*— és major que la del geosinònim *escombrar* —i *escombra*—, l'IEC prioritza, encara avui, la forma del català central al DIEC, tant en la solució verbal com en la nominal. No obstant això, creiem que la preeminència de la variant del català central en el diccionari de l'IEC segueix el criteri de funcionalitat (Lamuela, 1987: 84) segons el qual

les formes més difoses seran les que comptaran, d'entrada, amb més valor funcional: podem parlar, doncs, d'un criteri de funcionalitat. Una forma d'aplicació d'aquest criteri consisteix a operar la codificació sobre la varietat que, com a conjunt, compta inicialment amb més valor funcional i proposar-la, valent-se de la seva posició d'avantatge, com a embrió de la futura varietat estàndard.

Recordem que, com hem exposat a § 3.2.4. «La planificació lingüística del català», el projecte *fabrià* va seguir, en la majoria de les seues propostes, aquest criteri a partir del qual es difonien les solucions del català central, això és, de la capital catalana.

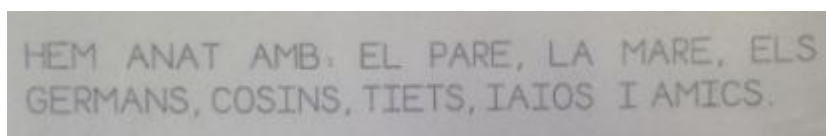
8.3.23. *iaio* i *avi*

Gimeno Betí (1997: 209) situa les formes *iaio* —i *iaia*— i [awélo] —i [awéla]— en les poblacions objecte d'estudi de la M-TdS. Igualment, l'ALDC (mapa 521. L'avi) també localitza aquestes variants en les mateixes localitats i, de fet, són les que s'estenen al llarg del País Valencià.

Aquest significat surt en el 17 % del total d'enregistraments, sempre amb la solució local *iaio*. En particular, apareix en la gravació de dos mestres ebrencs —la tutora de Mas de Barberans i la de Godall— i en la de tres ensenyants valencians —la del centre 14 de Vinaròs, el de Cervera del Maestrat i la del col·legi 29 de Benicarló.

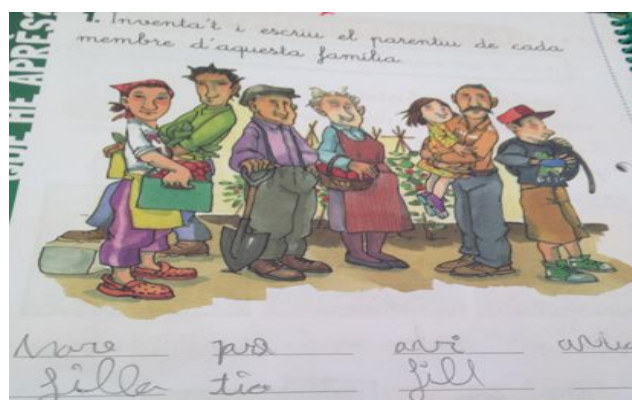
Això no obstant, en els manuals de Catalunya en què es localitza aquest significat es vehicula la variant central *avi* en el 100 % d'ocasions.

Ara bé, la forma tradicional apareix en les fitxes dissenyades per la mestra d'Ulldecona, com es mostra en aquesta imatge:

Imatge 39. Introducció del mot *iaio* en el material escolar

Tot i això, en els recursos didàctics de la resta de centres ebrencs, com acabem de dir, el mot estès és *avi*, i és per això que els alumnes aprenen que aquesta és la forma apta per a l'escriptura, com els alumnes d'Alcanar:

Imatge 40. Mostra de la inferència del model dels manuals en els alumnes

Com veiem, en l'exercici del llibre de Coneixement del medi (Ortoll/Segura/Roig, 2015: 44) l'alumne ha d'escriure la relació familiar entre les persones de la imatge, però no se li dona cap opció. És a dir, el xiquet no ha de copiar la resposta d'entre les diverses alternatives, sinó que és una activitat de resposta lliure. Suposem que és per això que, malgrat que anota la variant central *avi*, apunta la interferència de l'espanyol *tio*, que, segons Gimeno Betí (1997: 599), és el significant típic dels municipis tortosins. Reforcem aquesta tesi amb el fet que en cap dels llibres catalans analitzats apareix la solució *oncle*.

Amb referència al model lingüístic vehiculat pels llibres del País Valencià, trobem la situació inversa a Catalunya. És a dir, en el 100 % dels manuals en què es documenta aquest doblet s'implementa la variant tradicional *iaio* —característica del

valencià— excepte en les fitxes³³⁶ de la mestra de l'escola 26 de Benicarló, que vehicula *avi*:

«Fa uns dies ens va visitar al cole l'avia de Lluís, de 93 anys!!, i ens va contar moltes coses de Benicarló, algunes d'aquestes coses son [...].»

E26

A més, cal afegir que l'AVL (2004: 10) considera que l'ús d'alguna de les formes del doblet *iaio-avi* ve condicionat segons la situació comunicativa.

Per tant, d'aquesta explicació es desprèn que en el nivell educatiu que estudiem en aquesta tesi doctoral (primer de primària), la variant *iaio* és adequada atès que l'alumnat ha d'aprendre —i reforçar—, en primer lloc, les solucions menys formals —que són, tanmateix, les que empren en les relacions quotidianes. En un estadi posterior, doncs, s'aprendrà i s'usarà, en els registres més formals, la solució *avi*.

Quant als diccionaris normatius, el DIEC pren com a principal el significat *avi* i *iaio* és la solució secundària. Igualment, convé tindre present que aquesta forma típica valenciana i tortosina no es va introduir al diccionari de l'IEC fins al 1995 (IEC, 1997: 163). Tanmateix, al DNV es capgira l'orde: *iaio* és el mot preeminent i a l'entrada d'*avi* es redirigeix l'usuari a la definició de la primera variant.

8.3.24. *Joguet* i *joguina*

El mot *joguet* és característic del tortosí i del valencià. En el 7 % del total d'enregistraments —ambdós en escoles vinarossenques— hem recollit els dos significants possibles: *joguet* i *joguina*.

D'una banda, la forma al·lòctona *joguina* apareix en la gravació de la mestra 12 de l'esmentada localitat, que, tot i que és natural de la capital del Baix Maestrat, ha desenvolupat la majoria de la seua carrera professional a Catalunya, en centres de les demarcacions de Barcelona i de Tarragona. A més, durant la conversa amb ella el dia de la visita a l'escola, reconeix que «sense voler» emprà algunes paraules d'aquests territoris en detriment de les típiques tortosines.

---

³³⁶ Es copia el text tal com apareix en la fitxa, això és, no es corregeixen les incorreccions ortogràfiques.

De l'altra, en la gravació en què es difon la solució *joguet*, la mestra demana als alumnes que diguen paraules començades amb jota. Un d'ells diu *j[u]guet* i és llavors quan la tutora el corregeix:

J[u]guet seria *j[o]guet*, en la *o*.

M13

Segons Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 56), la reducció de *o* en *u* també es pot donar per contacte amb un so palatal. Com veiem, el xiquet ja fa servir el geosinònim local amb l'articulació tradicional i la mestra el que fa és corregir-li només la fonètica, per tant, entenem que la forma *joguet*, tret que siga un lapsus, és validada per la docent a l'aula.

Tot i que, com hem apuntat, no hem trobat cap variant del doblet *joguet/joguina* en cap gravació de les mestres catalanes, podem aportar un exemple d'un alumne de l'escola d'Ulldecona que escriu la forma *joguina*. L'exercici consistia a fer d'inventor i, per tant, l'alumne havia de crear una màquina.

Imatge 41. Exemple d'un alumne que usa la solució *joguina*

En aquests tipus d'exercicis lliures, el xiquet escriu a la fitxa la solució que ha après a l'escola. De totes maneres, si consultem el manual que s'usa al centre d'Ulldecona per a l'assignatura de Coneixement del medi hi apareix vehiculada la forma oriental *joguina*. Per tant, aquest exemple posa en evidència —un cop més— la pressió i la influència sobre els alumnes del model lingüístic propulsat pels llibres de text.

Tanmateix, tenim les dades recollides a les enquestes als alumnes. D'una banda, el 53 % d'informants del Montsià diu que a classe emprà la solució central *joguina*, per bé que el 34 % diu *joguet*, el mot genuí. De l'altra, a les escoles valencianes, el 74 % dels enquestats aporta la variant occidental *joguet*, mentre que el 12 % fa servir *joguina*. Com veiem, en els centres valencians es manté en més proporció el mot tradicional, ja que, com hem indicat més amunt, és la forma de la resta de valencià, i, per tant, és el mot que apareix en el material escolar.

En els llibres de text emprats per les escoles objecte d'estudi, com en la majoria d'ocasions, només es vehicula la forma de la capital administrativa. Així, en el 100 % dels manuals de Catalunya únicament hi ha *joguina*, i, als del País Valencià, *joguet* —tal com aconsella l'AVL (2004: 9).

Igualment, en els diccionaris trobem la mateixa dinàmica, malgrat que, com sabem, sempre hi ha el mot secundari. És per això que en el DIEC la variant principal és *joguina* —i *joguet* la secundària. A banda, al DNV *joguet* és la primera solució i, per tant, *joguina* és vinculada a la forma de la primera veu. A més, Casanova (2002a: 69) remarca que la variant valenciana no es va incorporar al diccionari de l'IEC fins al 1995.

8.3.25. *Llima* i *llimona*

A la secció que fa referència a les formes compartides entre el tortosí i el valencià hi ha la variant *llima* —amb el significat de *llimona*.

En les gravacions de les docents només apareix en el 3 % del total, a Canet lo Roig, amb la variant local *llima*.

Quant a les respostes dels alumnes ebrencs, en primer lloc, el 54 % designa aquest cítric com a *llima*. En segon lloc, en el 17 % de respostes apareix la variant *llimona* —l'única forma, com veurem, present en els llibres de text. A més, el 8 % d'enquestats fa servir el mot *llimó*, que Gimeno Betí (1997: 381) situa únicament a Mas de Barberans, tot i que cap alumne d'aquesta escola l'empra. Igualment, el DCVB situa la forma *llimó* a Freginals, però no és la resposta de cap enquestat d'aquest centre.

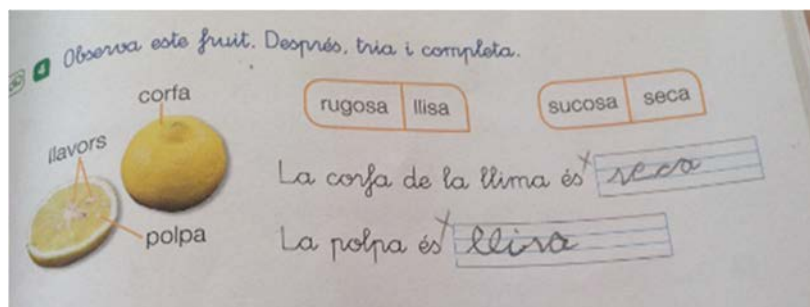
De fet, Massip (1996: 148) també analitza la presència del geosinònim local *llima* en la població escolar de Tortosa i explica que no creu

que [llimó] es tracti en aquest cas de la variant dialectal sinó d'un calc sobre el castellà *limón*.

Tanmateix, en l'estudi de Massip (1996: 146) la forma general és *llima* (68 %).

En relació amb les respostes als alumnes valencians, la variant més emprada pels enquestats, amb el 59 % de respostes, és *llima*, seguida, amb el 10 %, per la forma castellana *limón*. En darrer lloc, el 5 % dels informants anomena *llimó*³³⁷ aquesta fruita, si bé el 3 % restant el designa *limó*. Novament, aquesta darrera variant és creada a partir del mot espanyol *limón*, cosa que posa de manifest la presència del castellà, d'una banda, i la consideració d'aquesta llengua com a model base, de l'altra.

De fet, els llibres de text mostren aquesta partió dialectal: en les edicions catalanes apareix només *llimona*, i en les valencianes únicament el mot *llima*, amb el mateix significat, seguint els suggeriments de l'AVL (2004: 9). Per exemple, en el manual valencià que mostrem tot seguit, trobem una imatge d'aquest cítric i el mot *llima* amb el significat de *llimona* en el llibre de Coneixement del medi de l'escola 28 de Benicarló:

Imatge 42. Vehiculació de la variant *llima* en els manuals valencians

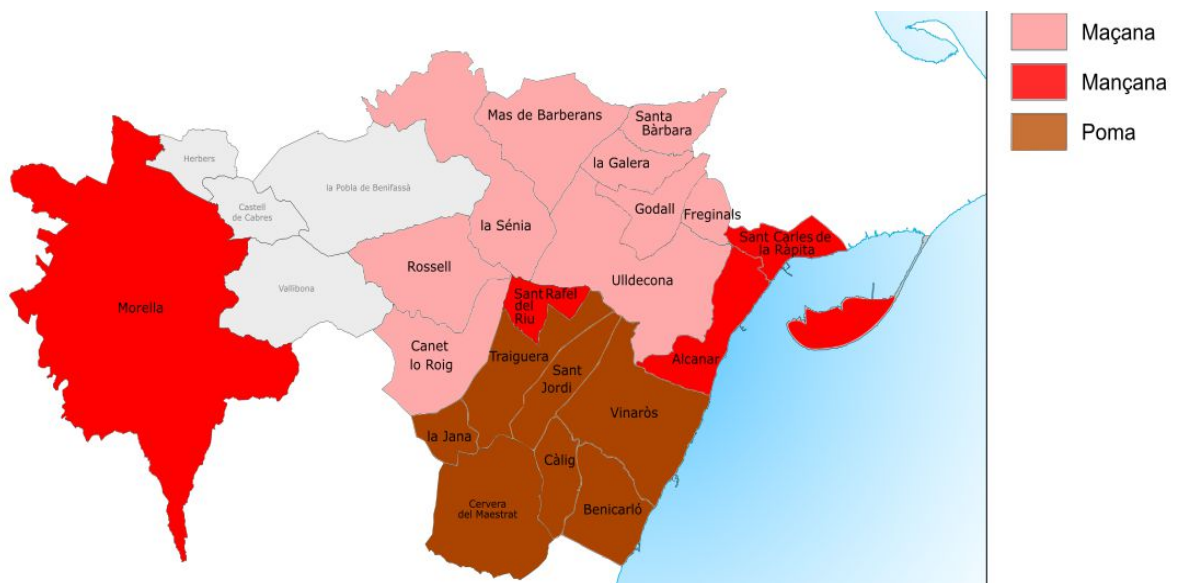
Com hem indicat, en el tortosí i valencià el mot *llima* recull dos significats: el de 'llimona' i el de 'llima'. Els diccionaris normatius recullen aquesta diferència. Així, al DIEC, a l'entrada de *llima*, a més de la definició del fruit *llima*, es remet a la veu de

³³⁷ És per això que, seguint Massip (1996: 148), afegim *llimó* al grup de formes que són creades a partir dels mots espanyols. Hem localitzat aquestes variants a § 8.3.5. «Barco i vaixell», § 8.3.16. «Espill i mirall», § 8.3.32. «Polp i pop» i § 8.3.42. «Xocolate i xocolata».

llimona, on hi ha la d'aquest altre cítric³³⁸. En canvi, com és esperable, al DNV *llima* és la forma principal i *llimona* apareix com a entrada secundària. Per tant, a la veu de *llima* hi ha dos definicions —la del ‘fruit de la llimera’ —és a dir, del llimoner— i ‘fruit de la llimera dolça’.

8.3.26. *Maçana, mançana i poma*

Cal recordar, com es mostra en aquest mapa, que en el territori tortosí s'ubiquen les variants *maçana*, *mançana* i *poma*:

Mapa 5. Distribució de les formes genuïnes del significat *mançana* a la M-TdS. Font: elaboració pròpia

A propòsit de la forma difosa pels ensenyants, l'única solució que apareix en les gravacions és *poma*, que l'hem detectat en el 14 % del corpus d'estudi. D'una banda, s'ha documentat a les escoles de Mas de Barberans i Santa Bàrbara —ambdós al Montsià—, i de l'altra, al centre de Canet lo Roig i en el col·legi 15 de Vinaròs —al País Valencià.

D'acord amb les obres de descripció dialectal, la forma característica de Mas de Barberans, Santa Bàrbara i Canet lo Roig és *maçana*. Ara bé, a la capital del Baix Maestrat la variant local és *poma*. Per tant, l'única tutora que empra la solució de la població és la de Vinaròs.

³³⁸ Això no obstant, com apunta Casanova (2002b: 59) en el DGLC no s'assenyalava aquest sentit en l'entrada del mot *llima*.

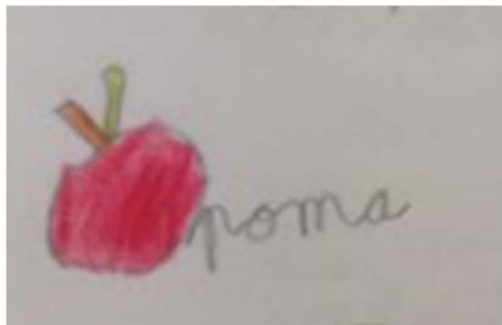

És interessant comentar un fragment de la gravació de la mestra de Santa Bàrbara que té lloc durant la classe de Coneixement del medi mentre tot el grup estava treballant els arbres i les fruites. La docent pregunta als xiquets com es diu l'arbre —un mançaner— que apareix al llibre de text i indica als alumnes que ho poden saber si miren les fruites. Un dels xiquets respon que és «un mançaner» i ella contesta:

Un pomer, vale? Un pomer.

M3

Aquest exemple posa de manifest com la tutora privilegia la variant oriental enfront la de l'estàndard occidental. Tanmateix, convé remarcar que, segons les obres dialectals de referència, la forma usada per l'alumne (*mançaner*) no és la típica de la localitat. De retruc, els alumnes l'aprenen i l'empren. Mostra d'això és aquesta imatge del llibre de text de Llengua (Grence/Macià, 2016: 13), que s'empra a l'escola de Santa Bàrbara. L'activitat consistia a dibuixar o retallar imatges que tinguessen les lletres *m*, *p* o *t*.

Imatge 43. Exercici en què l'alumne escriu *poma*

Com veiem, l'alumne dibuixa una mançana i, a baix, escriu el significat *poma* —amb consonància amb el patró estès pel manual escolar i per la seua tutora.

Si ens fixem en les respostes dels alumnes enquestats de la M-TdS, hi ha una diferència elevada en el repartiment dels percentatges, si bé la forma més emprada és *poma* a les dos ribes del Sénia. Per territoris, a Catalunya, el 46 % d'alumnes enquestats afirma que a l'escola es fa servir el mot *poma* per a designar aquesta fruita. La segona solució més utilitzada a les aules catalanes és *maçana*, que representa el 20 % de resultats. Seguidament, el 18 % d'informants declara que, a classe, s'usa el significat *mançana*.

Com que aquest fruit rep diferents noms segons la localitat del Montsià, és interessant constatar quins significants s'usen a cada escola per a relacionar-los amb la variant local. Els municipis que tenen *mançana* com a mot tradicional són Alcanar —i les Cases d'Alcanar— i Sant Carles de la Ràpita. Ara bé, en tots els centres d'aquests pobles la variant més emprada pels xiquets enquestats és *poma*. És a dir, el sinònim regional està en ple retrocés a les aules tortosines. A l'escola d'Alcanar, el 55 % dels alumnes contesta *poma*, mentre que només el 29 % fa servir el mot característic de la localitat. A més, el 12 % dona les dos variants presents a l'aula (*mançana* i *poma*). És il·lustrativa la conversa entre dos alumnes canareus mentre responien el qüestionari. A la pregunta de l'enquestadora «com dius esta fruita a classe?» a una xiqueta, ella contesta «mançana» però, de cop, una altra de les integrants del grup li replica «mançana no, poma». A això, la primera alumna replica:

O mançanes o pomes, perquè les mançanes i les pomes són lo mateix.

E10

Per tant, per bé que els resultats de les enquestes als alumnes apunten que *poma* és la variant preferida a l'aula, els informants coneixen que és un geosinònim de *mançana*.

En la resta de poblacions del Montsià, el sinònim territorial per a aquesta fruita és *maçana*, tot i que aquesta variant només és l'opció més concorreguda en les enquestes al grup de Santa Bàrbara, la Galera i Ulldecona. En aquesta primera localitat, la solució local representa el 39 % de resultats; a la Galera, el 43 % de respostes i, a Ulldecona, el 57 % del total de concurrències.

Concretament, a Santa Bàrbara, la segona resposta més recurrent és *poma* amb el 28 % de les solucions —recordem que la mestra d'aquest grup corregeix els alumnes quan fan servir *mançana* i empra el geosinònim *poma*. Per tant, el patró lingüístic de la mestra infereix en el dels xiquets. També és interessant remarcar que l'11 % d'enquestats d'aquest centre diu que a classe designa *mançana* aquest fruit —de fet, ja hem apuntat que hi ha un xiquet que, durant la gravació a l'aula, diu *mançaner*. El percentatge restant, un 12 %, es reparteix en dos blocs: un 6 % comenta que a l'escola es diu *maçana* i *poma* i, l'altre, que s'aprèn *mançana* i *poma*. Siga com siga, hi

conviuen els tres mots, però *poma* és la forma més legitimada —tant per la mestra³³⁹ com pel llibre de text.

En relació amb les dades extretes dels qüestionaris als alumnes de la Galera, la variant local competeix, d'una banda, amb el mot *poma*, que té el 29 % d'aparicions, i, de l'altra, amb el significat comarcal *maçana*, que té el 14 % de les ocurrències. El 15 % final correspon als informants que comenten que a classe s'usa tant *poma* com *maçana*. En darrer terme, a Uldecona, el mot *maçana* és la segona variant més utilitzada amb el 14 % dels resultats. Per contra, la forma *poma* se situa en darrer lloc amb el 5 % de les respostes.

D'altra banda, en el 36 % d'escoles del Montsià la variant *poma* és la forma emprada pel 50 % —o més— dels xiquets. Concretament, ho és en els col·legis de la Sénia, Freginals, Godall i Mas de Barberans. A la Sénia, el 50 % d'alumnes comenta que a classe s'usa *poma* per a anomenar aquest fruit. En segon lloc, el 39 % diu que es designa *maçana* —la variant genuïna— i, finalment, un 6 % exposa els dos mots —*maçana* i *poma*. En aquest cas, a diferència dels anteriors, cap resposta es refereix a *maçana*. Realment, no és d'estranyar que en aquest centre la forma més emprada siga *poma* ja que la tutora és natural de Lleida, on és típica aquesta solució (ALDC, mapa 1234). Per tant, aquests alumnes no només tenen la pressió del model dels llibres de text, sinó també del de la mestra, que té la mateixa solució que els parlants de la zona oriental. A Freginals, *poma* és l'únic mot aportat pels xiquets, amb el 67 % d'aparicions³⁴⁰; a Godall, *poma* és usada pel 50 % d'informants, *maçana* pel 25 % i l'altre 25 % diu que a l'aula s'utilitzen els dos sinònims territorials. També, a Mas de Barberans, *poma* representa el 50 % de realitzacions i l'altre 50 % de xiquets aporta les variants *poma* i *maçana*. Com veiem, la solució local és present en la llengua dels alumnes a l'escola, però té menys incidència que la forma *poma*, que és la que usa la mestra d'aquest grup en la modalitat oral —com hem indicat a l'inici de l'apartat— i també la que s'estén en els manuals escolars.

---

³³⁹ Novament hem de ser conscients que els mestres sabien que estaven sent enregistrats i, per tant, podien canviar el seu model lingüístic. De totes maneres, aquesta situació encara avalaria més la hipòtesi que els docents desconeixen quines formes tortosines són estàndards i, també, que, dins de l'estàndard, no els atorguen el mateix rang que a les variants del català central.

³⁴⁰ El 33 % restant representa els alumnes que no aporten cap resposta.

En les enquestes als alumnes de les escoles objecte d'estudi del País Valencià, la forma més emprada és *poma* amb el 86 % del total de les respostes. En segon lloc, apareix el mot *mançana* amb un 10 % de les ocurrencies. Novament, hem de fer una anàlisi per localitats, atès que en el territori valencià se situen els geosinònims *maçana*, *mançana* i *poma*, distribuïts segons es mostra en el mapa que hi ha a l'inici d'aquest apartat.

En els dos pobles —Sant Rafel del Riu i Morella— en què la solució *mançana* és el mot genuí, l'arraconament d'aquesta variant a favor del geosinònim valencià *poma* és gairebé absolut. Així, a l'escola de Sant Rafel del Riu, el 100 % dels xiquets enquestats diu que a l'aula s'usa el significat *poma* per a anomenar aquesta fruita. De la mateixa manera, a l'escola de Morella, el 92 % d'alumnes empra *poma* a l'aula, i únicament el 8 % fa servir la forma local *mançana*. Aquests resultats evidencien que hi ha un canvi lingüístic en curs a favor del mot més estès i prestigiat al País Valencià, *poma*.

El mot *poma* és la forma tradicional a Benicarló, Càlig, Cervera del Maestrat, la Jana, Sant Jordi, Traiguera i Vinaròs, i és, en totes les escoles enquestades, la variant més concorreguda. Si comencem per les poblacions més menudes, a Càlig, el 93 % d'alumnes enquestats diu que, a l'escola, apareix el substantiu *poma*. El 7 % restant indica que s'usa tant *poma* com *mançana*. A Cervera del Maestrat, a la Jana i a Traiguera, el 100 % de l'alumnat objecte d'estudi aporta la variant *poma*. D'aquesta manera, la legitimació de l'element identitari local és total. En canvi, a Sant Jordi, *poma* apareix en el 67 % de respostes, tot i que el geosinònim *mançana* representa el 13 % restant. A Vinaròs³⁴¹ (e12, e13, e14, e15 i e16), el 84 % de xiquets respon que a classe aprèn el mot patrimonial *poma*. El 13 % restant fa servir la variant *mançana*. És ben il·lustrativa l'observació d'un alumne enquestat de l'escola 14 com a resposta a un dels seus companys que diu que «a casa, [fa servir] *mançana*»:

Jo també dic *mançana* [a casa], però en valencià i a classe és *poma*.

E14

---

³⁴¹ Atès que els resultats són similars entre les escoles vinarossenques, aportem els percentatges en comú. Així, les dades de les enquestes als alumnes de totes les escoles de Vinaròs apareixen en un bloc. Quan és necessari, completem l'anàlisi amb comentaris d'un determinat centre d'aquesta localitat.

D'una banda, en aquest comentari es posa de manifest com els alumnes distingeixen perfectament el model de llengua de casa del de l'escola. Hi ha dos registres i saben que no totes les formes que fan servir fora de l'aula són adequades per a ser usades a l'escola —i ho saben perquè no les aprenen a classe. En aquest cas, les dos solucions que diuen els alumnes són estàndards, però ells creuen que només ho és *poma*, ja que és la variant que afirmen aprendre a l'aula —i la que es vehicula als llibres de text. Sobre aquesta situació, Areny (2002: 105) recorda que l'ensenyant no només és l'encarregat de despenalitzar les formes genuïnes de l'alumne sinó que, alhora, les ha de promoure sempre que siguin previstes en la llengua estàndard ja que això afavoreix la seua autoestima:

El mestre té un gran protagonisme per al desvetllament de la consciència dialectal en l'alumne, perquè aquest pugui adquirir una consciència dialectal normalitzada, és a dir, pugui veure que el seu dialecte és una eina important de comunicació i el valor.

De l'altra, és curiós que l'alumne diga «però en valencià», ja que demostra que no relaciona la llengua que ell parla normalment amb el valencià que aprèn a l'escola.

Si ens fixem en els resultats extrets dels qüestionaris als alumnes dels centres públics de Benicarló (e26, e27, e28, e29), el 83 % dels xiquets diu que a classe es fa servir *poma* per a anomenar aquest fruit. El 10 % explica que emprà el mot *mançana* i un 1 %, que a l'escola apareixen les dos variants (*poma* i *mançana*). Com veiem, a diferència de les escoles catalanes, al País Valencià —pel que fa aquest significant— el percentatge d'aparició d'aquestes tres formes (*poma*, *mançana* i *maçana*) és menor i això es deu al fet que la paraula tradicional és la que s'estén als llibres de text i, per tant, no ha de competir ni conviure amb cap altre mot, com sí que passa a Catalunya amb *maçana* i *mançana*.

En la resta de municipis valencians el significant tradicional és *maçana* —Canet lo Roig, Rossell. Ara bé, a l'aulari de Canet lo Roig la substitució d'aquesta forma per *poma* és total ja que el 100 % dels alumnes enquestats anomena *poma* aquesta fruita. En aquest cas, sabem del cert que la tutora d'aquest grup força el canvi lingüístic ja que, durant la gravació, la mestra demana als xiquets que diguen noms de fruita i un alumne diu *mançana*.

És llavors quan l'ensenyant corregeix:

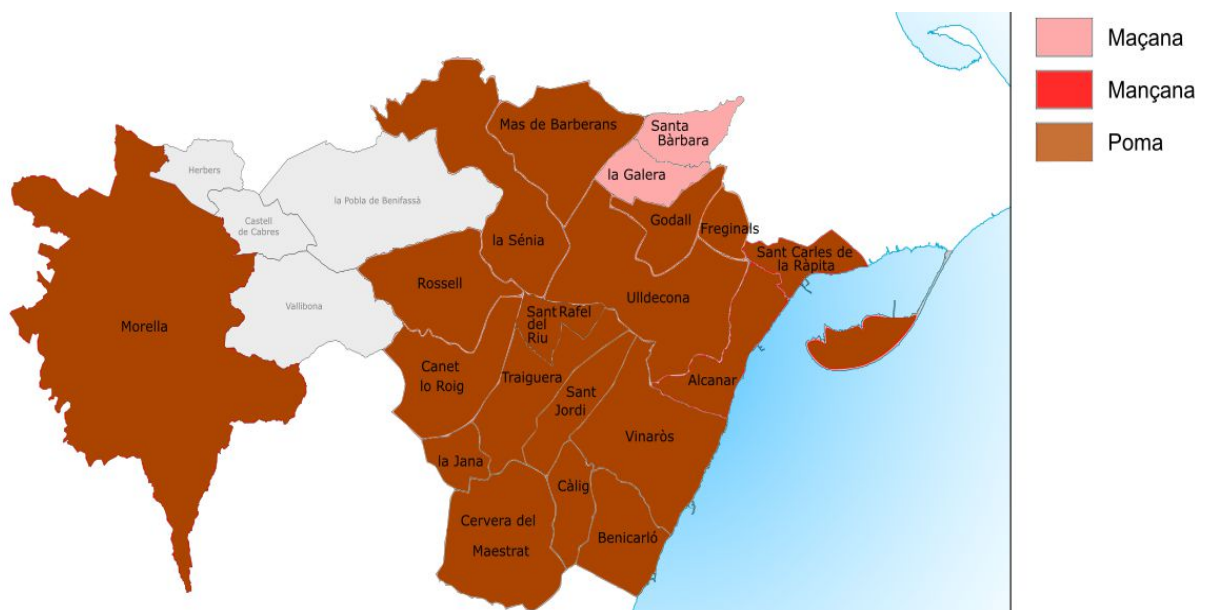
La poma, la poma.

E21

Per tant, l'ensenyant penalitza la variant local i incita el canvi cap a *poma*, que és la solució característica d'aquesta tutora valenciana, originària de Llíria (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 387).

De la mateixa manera, a Rossell, el 75 % dels alumnes designa aquesta fruita amb el geosinònim *poma*, i el 25 % restant, amb la variant local *maçana*.

Com veiem resumit en el mapa de més avall, la distribució de les variants ha variat respecte a les formes genuïnes de cada població, recollides en el mapa anterior.

Mapa 6. Formes més concorregudes de 'mançana' entre l'alumnat. Font: elaboració pròpia

Siga com siga, als manuals de text en el 100 % de cops que apareix el nom d'aquesta fruita és anomenada *poma*, tant en les edicions de Catalunya com en les del País Valencià. També, els centres que preparen el seu material escolar prestigien aquesta variant, ja que és el geosinònim més comú en valencià.

En darrer lloc, en relació amb la presència d'aquests geosinònims en els diccionaris normatius, notem com tant el DIEC com el DNV presenten les tres formes

possibles en el territori —*maçana, mançana* i *poma*— i, a més, en els dos casos, la variant privilegiada és *poma*. El motiu d'aquesta jerarquia és que aquest mot és el típic del català central i el valencià central, que són els dialectes que gaudeixen de més prestigi i extensió en els seus territoris —a Catalunya, el primer; i al País Valencià, el segon.

8.3.27. *Menut, xicotet i petit*

Aquest adjectiu pren la forma *menut* en tortosí, tot i que també s'hi ubiquen solucions com *xicotet* o *xocotet*³⁴².

Ara bé, en les escoles del Montsià l'adjectiu *menut* apareix com a única forma en el 9 % de les gravacions, concretament, a l'escola d'Ulldecona. En canvi, el 27 % de mestres usa *menut* i *petit* en la mateixa classe. En altres ocasions ja hem apuntat que els docents se serveixen de la repetició com a sistema de correcció. És a dir, tornen a dir la paraula que ha dit l'alumne i, tot seguit, els ensenyants indiquen al xiquet la forma que ells creuen que és la més adequada. Així, els alumnes relacionen les dos solucions i poden establir un vincle entre el mot que ells usen i el que la tutora prefereix vehicular a l'aula. Vegem-ho en un exemple. La mestra d'Alcanar explica al grup de la classe com funciona un rellotge a través d'un dibuix a la pissarra i els ensenya que en català les agulles del rellotge —que és com els alumnes estaven anomenant aquestes barretes— es diuen *busques*. Tot seguit, podem sentir el diàleg corresponent:

Professora: L'agulla, la busca petita, què marca? L'agulla petita què marca? Veieu que hi ha dos agulles?

Alumne: La gran i la menuda.

Professora: La menuda, la petita, marca l'hora.

M10

---

³⁴² Tal com assenyala Castellà Espuny (2018: 121), aquestes dos darreres variants tenen un doble diminutiu a partir de *xic*>*xiquet*>*xiquetet*. L'autor comenta que les formes amb [o] (*xicotet*, *xocotet*) es creen per dissimilació a la *e* tònica. A banda, convé ressaltar que el tortosí té, com el valencià, la tendència de crear diminutius.

El fet que la tutora empre aquesta metodologia per a indicar que la paraula correcta és *busca* i no *agulla* confirma que, quan repeteix l'adjectiu *menuda*, el que pretén és indicar que s'ha de substituir per *petita*. Així doncs, sí que apareix la forma local a l'aula, perquè la diu un alumne, però és penalitzada pel sistema d'ensenyament, que privilegia la variant estàndard del català central, això és, *petita*.

L'altre 18 % de mestres ebrenques alterna l'ús de *xicotet* i *petit*. Particularment, l'usen les tutores de Santa Bàrbara i la Galera. Això no obstant, en aquests municipis, Buj Alfara (2001a: 188) ubica les variants *xicotet* i *menut*. Per tant, les docents usen la solució característica de la localitat en què ensenyen —a més, són naturals d'aquestes poblacions— però també hi afegeixen la paraula usada pels llibres de text. El darrer 9 % fa referència a una de les docents de Sant Carles de la Ràpita, que exclusivament fa servir *petit*.

La situació a les escoles del País Valencià és diferent. En primer lloc, en el 33 % de gravacions s'ha localitzat únicament la forma *menut*. De fet, en una de les ocasions s'ha pronunciat un derivat amb el tancament de *e* en *i*, és a dir, *m[i]nudet*³⁴³. En segon lloc, en el 22 % d'enregistraments apareix la variant *xicotet*. En tercer lloc, el darrer 17 % es reparteix en tres blocs: un 5 % correspon a la solució *petita*, que és usada per la mestra de l'escola 12 de Vinaròs citada en el cas anterior, que va començar a exercir de professora a Catalunya. Un altre 5 % pertany a la tutora del centre 13 de Vinaròs, que usa indiferentment les variants *petit* i *xicotet*. L'últim 5 % correspon a l'ensenyant de l'escola 28 de Benicarló que difon els adjectius *xicotet* i *menut*, és a dir, dels dos vocables típics de la zona tortosina.

Arribats en aquest punt, convé destacar la diferència de percentatges en l'ús de la forma *menut* —i *xicotet*— entre els docents catalans i valencians. Buj Alfara (2001b: 4-5), en la seua proposta de la diversitat lingüística destinada a les escoles tortosines, remarca la importància de la conservació de la genuïnitat lingüística de les poblacions objecte d'estudi d'aquesta tesi a l'hora d'assegurar el contínuum lingüístic. Més concretament, apunta que «el manteniment dels trets lingüístics comuns a banda i

---

³⁴³ Mar Massanell i Messalles ens ha indicat que el tancament de la vocal *e* en [i] es produeix en la forma bàsica, això és, *menut*, on la vocal àtona *e* es tanca a [i] per assimilació a la vocal tònica *u*. Així, l'ensenyant ha creat el diminutiu a partir d'aquesta variant.

banda del riu Sénia fa que estem parlant, a hores d'ara, de la mateixa llengua». Així, s'hauria de propiciar l'ús dels mots que el tortosí comparteix amb el valencià³⁴⁴ com és el cas del geosinònim *xiquet*. Per tant, d'acord amb la postulació de Buj Alfara (2001b: 4-5), és esverador l'alt percentatge, un 27 % de les respostes, de l'ús exclusiu de la variant *petit* en les escoles catalanes ja que si aquesta tendència s'estén a altres mots, i s'accentua amb el temps, s'hauria de parlar de canvi lingüístic. Tanmateix, com diu la mateixa autora, «aquesta concepció de la diversitat lingüística propicia la unitat lingüística».

De la mateixa manera, Gimeno Betí (2000: 71) alerta de la preferència que es dibuixa en aquestes comarques objecte d'estudi:

Les comarques del sud del Principat de Catalunya tendeixen avui a l'adopció d'un estàndard basat en el català oriental central, almenys dins el nivell del lèxic de la llengua; a les comarques del nord del País Valencià la tendència va en la direcció del «valencià estàndard».

De fet, l'ús majoritari de la forma *petit* es palesa en les dades extretes de les enquestes als alumnes. Per un cantó, a Catalunya, l'adjectiu més emprat pels xiquets a l'escola és *petit*, amb el 64 % d'ocurrències. Seguidament, si bé amb molta diferència de percentatge, es troba la solució tortosina *menut*³⁴⁵, que ha estat emprada pel 28 % dels enquestats. Finalment, l'1 % restant correspon a la resposta *xicotet*.

Per l'altre, al País Valencià les dades es capgiren considerablement. El 48 % d'alumnes valencians fa servir l'adjectiu *xicotet* i el 26 % usa la variant *menut*. Per tant, les formes més emprades pels enquestats són característiques del tortosí —així com també del valencià. Quant a l'ús de variants orientals, el 10 % usa l'adjectiu *petit* —malgrat no aparèixer en cap llibre de text valencià, com veurem. Cal remarcar, en darrer lloc, que un 4 % d'alumnes contesta amb la forma castellana *pequeño*.

Quan mirem de vincular els resultats dels alumnes valencians amb les dades extretes de les gravacions de les mestres notem com hi ha una clara correspondència

---

³⁴⁴ Al llarg de l'anàlisi s'ha anat indicant si el geosinònim tortosí que s'estudia és comú d'algun altre geoelecte occidental.

³⁴⁵ D'aquest percentatge, el 3 % ha pronunciat *m[i]nut*, això és, amb el tancament de la vocal àtona *e* en *i* per assimilació a la vocal tònica, que és la vocal més tancada.

entre els dos blocs de respostes. Així, en els dos centres que les ensenyants fan servir l'adjectiu oriental *petit* durant les gravacions —escoles 12 i 13 de Vinaròs— la resposta més utilitzada entre els alumnes és *petit*. Concretament, al centre 12, la variant més concorreguda és *petit*, usada pel 47 % del total d'enquestats i, al col·legi 13, la forma oriental representa el 27 % de les ocurrencies. Per tant, és clara la influència del model lingüístic estès per la tutora de cada grup.

Sobre el material escolar, en el 92 % dels llibres de text de Catalunya apareixen únicament l'adjectiu *petit* i *petita* i els seus plurals. En el 8 %³⁴⁶ de manuals (numèricament representa únicament un exemplar del total) es promou la solució estàndard del català occidental amb la variant *menut*. Concretament, es tracta d'un exercici del llibre *Llengua catalana 1r. Projecte Ninois*, de l'editorial Barcanova, (2015: 76), que mostrem tot seguit:

Imatge 44. Vehiculació del mot *menut* en el material escolar català

De fet, aquest és l'únic exercici que hem trobat en tot el material analitzat —tant de Catalunya com del País Valencià— que proposa treballar els geosinònims.

D'altra banda, en els manuals valencians la forma predominant és *menut*. Ara bé, en el 50 % d'ocasions hi apareix juntament amb *xicotet*. En canvi, en el material creat per la mestra número 26 —tutora d'una de les escoles objecte d'estudi de Benicarló— hi ha la forma *petit*, que no és vehiculada, tanmateix, en cap exemplar escolar del País Valencià. De fet, podem pensar que no hi apareix perquè —com en el cas de *sorra*— l'AVL (2004: 11) recomana que en els cicles inicials s'introduïska i

³⁴⁶ Cal apuntar que la variant occidental *menuda* apareix en el fascicle *M'agrada llegir* de l'editorial Santillana, més concretament en un fragment que aplega textos de diversos autors.

s'estenga únicament la variant *xicotet*. Després, en l'educació secundària, es fa conèixer el geosinònim *petit* —típic en moltes zones del domini.

Pel que fa als diccionaris normatius, el DIEC defineix els tres mots de manera separada. Vegem-ho:

En primer lloc, veiem que la variant *xicotet* apareix com a geosinònim —secundari— de *petit*:

xicotet -a

adj. [LC] Petit [1](#).

Imatge 45. Entrada de l'adjectiu *xicotet* al DIEC

En segon lloc, la forma *petit* és explicada segons paràmetres de dimensions, tal com es mostra en la captura que hi ha a continuació:

petit -a

1 *adj.* [LC] Que no arriba a les dimensions ordinàries, a la mesura ordinària, entre les coses de la mateixa espècie.

Imatge 46. Entrada de l'adjectiu *petit* al DIEC

En darrer lloc, com veiem més avall, l'adjectiu *tortósí* és descrit a partir de termes de volum:

menut -uda

1 *adj.* [LC] De poc volum. *Té els peus menuts i les mans grosses. Llenya menuda.*

Imatge 47. Entrada del mot *menut* al DIEC

De la mateixa manera, el DNV presenta el terme *xicotet* tenint en compte la dimensió. En aquest cas, però, no s'estableix cap jerarquia entre *xicotet* i *petit*, això és, en cap d'aquestes entrades hi ha remissió a la veu de l'altre mot, com es mostra tot seguit:

xicotet -a [ʃikotét]

1. *adj.* Que no té les dimensions ordinàries o normals entre les coses de la mateixa espècie. *Viu en un pis molt xicotet. Té els ulls xicotets, però molt vius.*
2. *adj.* Que no és gran. *Un patrimoni xicotet. Un grup xicotet de gent. Hem de fer un xicotet esforç.*

Imatge 48. Veu de la forma *xicotet* al DNV

En conseqüència, a partir de la consulta d'aquestes obres lexicogràfiques hem d'assumir que *xicotet* i *petit* són sinònims totals.

petit -a [petít]

1. *adj. i m. i f.* Menut, *xicotet*.

Imatge 49. Entrada de l'adjectiu *petit* al DNV

Ara bé, no queda clara la relació sinonímica entre *menut* i aquestes dos altres formes (*petit* i *xicotet*), si bé, almenys en territori tortosí, *menut* i *xicotet* són sinònims totals. Així, el DNV defineix *menut* segons la grandària i el volum, com es veu en la següent imatge:

menut -uda [menút]

1. *adj.* De poca grandària o poc de volum respecte a un altre amb què es compara. *Té un cos molt menut. Gent menuda.*

Imatge 50. Veu de la forma *menut* al DNV

A banda, referma aquest ús el fet que el DCVB anote, a l'entrada de *petit*, que alguns sinònims són *menut* i *xicotet*.

En aquest sentit, Pradilla (2008: 42) posa com a exemple aquests geosinònims per a il·lustrar el model autonomista, que, segons l'autor, és característic de l'AVL. Així, exposa:

Tanmateix, l'alteració en la jerarquia de formes normatives que impulsa l'AVL, sempre a favoridora de les més habituals en terres valencianes, vehicularia una estandardització cada cop menys convergent amb el diasistema històric.

A partir de Mas Castells (2010: 59), entenem com a model *autonomista* el que aquest autor defineix com a *particularista*, que consisteix en

la tria semàntica de la variant lèxica valenciana quan aquesta contrasta amb la resta de la llengua o, especialment, amb el bloc oriental; però el particularista [a diferència del secessionista] només, en principi, si l'admet la normativa general, com ara *xicotet* enfront de *petit*. [...] això ho combina amb l'acceptació del sistema ortogràfic de base fabriana.

Així i tot, a l'hora d'emprar aquesta terminologia s'hauria de tindre en compte l'abast geogràfic de l'autoritat de cada acadèmia.

8.3.28. *Mitat i meitat*

La variant tortosina és *mitat*. D'una banda, aquesta solució és detectada en el 3 % del total de gravacions, al centre 28 de Benicarló. De l'altra, la forma *meitat* apareix en el 3 % del corpus d'estudi, això és, a l'escola de Canet lo Roig.

Així i tot, si bé la primera docent vehicula aquesta forma en l'oralitat, hauríem de veure quina empra en el registre escrit, ja que és una variant poc estesa en aquest canal. De fet, no fou introduïda al diccionari de l'IEC fins al 1995³⁴⁷.

Per tant, al DIEC, *meitat* és la veu principal i, *mitat*, la variant secundària. De totes maneres, hem de tindre present que *mitat* no és la variant etimològica, sinó que és fruit, tal com apunta Beltran i Caballé (1996: 23), de l'assimilació de la *e* del grup *ei* quan la *e* apareix en posició pretònica.

---

³⁴⁷ Per a conèixer la llista de totes les incorporacions al DIEC respecte al DGLC, vegeu IEC (1997: 96-222).

En canvi, al DNV trobem l'orde capgirat: *mitat* és a la primera entrada i *meitat* apareix com a solució remissionada a *mitat*.

8.3.29. *Orde* i *ordre*

Orde és la forma tortosina d'aquest doblat. De fet, l'hem documentada en el 7 % del total d'enregistraments. Per exemple, la mestra de l'escola 28 de Benicarló pregunta a un alumne:

Per què no vas en orde?

M28

Tanmateix, en cap dels llibres de text hem localitzat cap forma d'aquesta parella de geosinònims, per tant, no podem saber quina variant s'hi vehicula.

Ans d'assenyalar la jerarquitització d'aquestes solucions als diccionaris, convé recordar que el mot *orde*, com *cartó*, és la variant etimològica del seu doblat. Això no obstant, en aquest cas, i a diferència de *caragol/cargol*, *carabassa/carbassa* i *cartó/cartró*, la forma etimològica és presentada com a secundària al DIEC. Per tant, *ordre* és l'entrada principal. Per contra, es repeteix la mateixa situació que en tots els altres casos, això és, al DNV la solució privilegiada és *orde* i, la que apareix en segon lloc, *ordre*.

8.3.30. *Panís* i variants

Panís és la solució característica dels geolectes d'aquesta àrea. És més, és la variant típica de la major part del bloc occidental, si bé en la zona central del valencià el geosinònim més estes és *dacsa* (ALDC, mapa 803. El blat de moro).

Ara bé, només hem localitzat la variant *dacsa* en el 3 % del corpus d'estudi: en la gravació a la mestra 12 de Vinaròs. En realitat, hi apareix en l'exercici del llibre que estan fent, i la tutora explica:

Dacsa són los quicos.

M12

Per tant, la tutora emprà aquest mot per a explicar-lo. Això demostra, d'altra banda, que és una variant desconeguda per als xiquets, com ho prova el fet que als qüestionaris fets als alumnes de la M-TdS, el 39 % del total d'enquestats —tant de Catalunya com del País Valencià— no ha reconegut aquest gra. Ara bé, si ens centrem en les variants recollides als centres ebrencs, el 46 % d'alumnes anomena aquest fruit *panís*, això és, la forma tortosina. La segona resposta més concorreguda és la variant castellana *maíz* —pronunciada *maí[s]*, amb el 38 % de les ocurrències.

A les escoles del nord del País Valencià la situació és més o menys pareguda. D'una banda, el 32 % de xiquets respon amb la forma local *panís*, mentre que el 27 % restant fa servir el mot castellà *maíz*. A diferència de Catalunya, no tothom ha adaptat el nom a la fonètica catalana, i aquest fet posa de manifest que el castellà és la llengua d'ús de molts alumnes valencians i, com a conseqüència, la qualitat lingüística d'aquests xiquets és menor. A més, la presència del mot castellà és major en les localitats més grans, Vinaròs i Benicarló³⁴⁸.

Sorprèn que la forma valenciana *dacsa* no aparega en cap resposta ja que en el 100 % dels llibres de text valencians en què es vehicula aquest significat s'usa aquesta solució i en el 100 % dels exemplars catalans hi ha *blat de moro*. A més, hem trobat els geosinònims *panís* i *blat de moro* en una de les làmines que hi havia a l'escola de la Sénia, elaborades per la mestra d'aquest grup:

Imatge 51. Vehiculació dels geosinònims *blat de moro/panís/panotxa* a l'aula

---

³⁴⁸ A § 4. «Contextualització de l'àrea d'estudi: Mancomunitat de la Taula del Sénia», hem assenyalat que aquests dos municipis són els que concentren més població immigrant del total de localitats objecte d'estudi de la M-TdS.

Com veiem en la imatge, una de les maneres d'ensenyar als alumnes el polimorfisme de l'estàndard català és a través de presentar les dos formes en igualtat de condicions³⁴⁹. A més, se situa la variant local estàndard a l'inici i s'introdueix el mot nou tot relacionant-lo amb el que ja és familiar per als alumnes. Convé remarcar, també, la importància de vehicular la forma tradicional no només oralment, sinó també per escrit, com apunta Pitarch (1996a: 114):

L'estàndard escrit que hem de construir per als nostres escolars ha de tenir en compte, també pel que fa al lèxic que hi triem, el seu component de capacitat identificadora per a cada usuari. Ara, aquest component identificador ha de combinar-se amb l'abast (territorial, social) que en l'actualitat mantinga el terme en qüestió. El problema, doncs, rau en la delimitació d'aquests àmbits a l'hora de la selecció del lèxic. Tinguem, a més, en compte, que aquestes exigències d'identificació són proporcionalment més importants a mesura que ens situem en nivells escolars més baixos.

Per tant, l'ensenyament del lèxic autòcton estàndard —a través del canal oral i escrit— reforça la identificació de l'alumne amb la seua varietat geolectal, com apunta López del Castillo (1976: 71):

Si prediquem la summa importància del fet que l'infant quan va a escola no hi trobi una separació entre la llengua de casa i la llengua de l'escola, és a dir, que a casa hi trobi el català, i a l'escola únicament el castellà, ¿no fem també un tort a un infant mallorquí, valencià, lleidatà, tortosí..., quan a escola hi troba una llengua pretesament materna, que de fet li és estranya en molts aspectes (especialment en llengua escrita) i que, sobretot, a certs ambients pot semblar una imposició de Barcelona (tant si això és veritat com si no ho és).

Una altra manera de connectar dos geosinònims —en aquest cas entre la forma tortosina i la valenciana— la trobem en la gravació de la mestra de Càlig, quan apareix al llibre de text el dibuix d'una pilota i els xiquets han d'escriure el nom d'aquest objecte.

---

³⁴⁹ Vg. § 8.3.30. «*Patata* i variants» com a altres casos en què l'ensenyant promou la variació geolectal a l'aula.

Un dels alumnes diu que s'anomena *pilota* i, a partir d'aquesta resposta, la mestra pregunta:

I la pilota també se pot dir?

M25

Llavors, els xiquets contesten *baló* —geosinònim valencià. Per tant, el llibre de text és una eina útil per al professorat si, en lloc de només seguir-lo i prendre'l com a únic model vàlid, l'entenen com un recurs, d'una banda, per a refermar el llenguatge de l'entorn de l'alumne i, de l'altra, per a introduir-ne de nou. Sobre això, Buj Alfara (2001c: 9) dictamina que,

si algú (mal)pensa «el llibre de text ho diu així», cal que també pense si nosaltres repetim o ensemeyem.

Quant a la distribució d'aquests geosinònims en els diccionaris normatius, en el DIEC la variant principal és *blat de moro* —i *panís* i *dacsa* són les secundàries—, així com en el DNV es privilegia *dacsa* i, per tant, en les veus dels altres dos substantius (*panís* i *blat de moro*) es remissiona l'usuari a l'entrada del mot principal. Consegüentment, la forma tortosina no és en cap dels casos³⁵⁰ la variant preferida per aquestes obres lexicogràfiques.

8.3.31. *Patata* i variants

Aquest tubercle pren el significat *pataca* en tot el territori objecte d'estudi excepte a Vinaròs, que adopta la forma *patata*.

En el 7 % del total d'enregistraments hem trobat la variant *patata* —en dos centres de Vinaròs—; en el 3 % del corpus d'estudi hem detectat la forma *creilla* i *pataca* —a Canet lo Roig. Finalment, hem localitzat el significat *pataca* en un altre 3 % del total, concretament, a Sant Carles de la Ràpita —on segons Buj Alfara (2001a: 53) és la variant autòctona. En particular, en la gravació de la mestra de Canet lo Roig, la tutora demana als alumnes que diguen en veu alta diferents noms de verdures, per a

---

³⁵⁰ Vg. § 8.3.26. «*Maçana, mançana* i *poma*» i § 8.3.31. «*Patata* i variants» per a altres casos en què la forma tortosina és llistada en els dos diccionaris com a solució secundària.

treballar el concepte de camp semàntic. És en aquest moment quan un xiquet diu *pataca* i la mestra respon «o *creïlles*. *Pataca* o *creïlles*».

En les formes recollides en les enquestes als alumnes tortosins, trobem, en primer lloc, que el 63 % de xiquets catalans anomena *pataca* aquest tubercle. Ara bé, el 28 % el designa *patata*, el geosinònim del català central. Per tant, hi ha una penetració —si bé és mínima— de les formes d'aquest dialecte ocasionada pels llibres de text —com veurem més avall.

Al País Valencià es capgiren aquests resultats. D'una banda, el 47 % d'alumnes enquestats diu que a l'escola anomena *patata* aquest tubercle. De l'altra, el 43 % emprava la variant local *pataca*. Remarquem que en cap ocasió apareix la forma de les comarques centrals del País Valencià, *creïlla*³⁵¹. Si desglossem els resultats per municipis, en totes les escoles —excloent la capital del Baix Maestrat— els xiquets fan servir majoritàriament la forma local *pataca*³⁵². A més, el percentatge de diferència entre els dos geosinònims és considerable. Per exemple, a l'escola 27 de Benicarló, el 87 % d'alumnes emprava *pataca*, enfront del 13 % que diu *patata*. Així doncs, podem afirmar que la forma tradicional es manté a l'aula, segons els alumnes.

En els llibres de text de Catalunya es vehicula la solució *patata* en el 100 % de les ocasions en què s'implementa aquest significat. Contràriament, al País Valencià la forma més emprada és *creïlla* en el 79 % del material consultat —la variant més comuna en valencià³⁵³—, per més que en el 21 % restant s'estén el geosinònim *patata*, si bé no és una variant característica del valencià (al mapa 1106. La *patata* de l'ALDC només és localitzada a Vinaròs).

Com a exemple de la pressió del patró lingüístic vehiculat pel material didàctic en els alumnes, adjuntem més avall la imatge d'un exercici del llibre de Llengua que

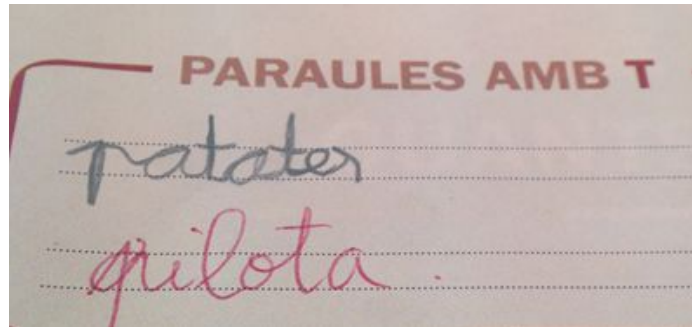
---

³⁵¹ A propòsit d'aquest mot valencià, és interessant apuntar que no va ser afegit al diccionari normatiu de l'IEC fins al 1995. Vegeu Casanova (2002a: 70) per a la llista de mots d'origen àrab i aragonesismes característics del valencià que apareixen al DIEC.

³⁵² En aquest cas, els percentatges generals (de totes les poblacions valencianes) mostren que la forma més emprada és *patata* perquè és la localitat on hi ha més xiquets enquestats. Cal recordar que a la part valenciana de la M-TdS hi ha tres municipis que tenen un Centre Rural Agrupats, això és, que hi ha molts pocs alumnes en cada curs.

³⁵³ Prenem aquesta dada de la consulta a l'ALDC (mapa 1106. La *patata*) on es mostra com la forma més estesa al País Valencià és *creïlla* —amb variacions fonètiques. Ara bé, en les comarques septentrionals objecte d'estudi d'aquest treball apareix la variant *pataca* i *patata* al punt 147 (Vinaròs).

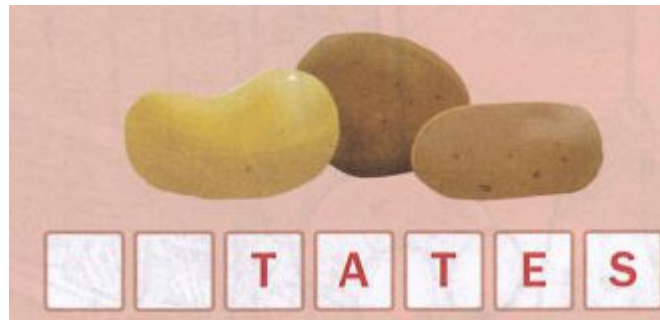
s'usa a l'escola d'Alcanar, en què es demana que s'escriga el nom de l'element que apareix en les fotografies. L'alumne propietari del manual ha escrit *patata*, tal com veiem a la imatge que hi ha aquí baix, forma al·lòctona a Alcanar, ja que el geosinònim local és *pataca* (Buj Alfara, 2001a: 54):

Imatge 52. Escripció de *patata* per part d'un alumne

Ara bé, podem suposar que anota aquesta variant perquè és la que apareix escrita en aquest mateix manual de Llengua (Blanch/Espot, 2014: 51). Això és, al mateix exemplar (Blanch/Espot, 2014: 40) es vehicula la forma *patata*.

Per tant, és clara la pressió del llibre de text en el model escrit dels alumnes d'aquest centre:

Imatge 53. Vehiculació del sinònim regional *patata*

En relació amb la classificació d'aquestes variants en les obres lexicogràfiques normatives, trobem que el DIEC, d'una banda, no recull la forma *pataca* —la més comuna en tortosí— i, de l'altra, proposa *patata* com a variant preferent. D'aquesta manera, la solució valenciana *creïlla* se situa com a mot secundari.

Per contra, el DNV accepta les tres formes (*creïlla*, *pataca* i *patata*), però dona prioritat a *creïlla* atès que és la variant més estesa en aquest territori. Si bé recopila les altres dos formes, les redirigeix a la definició de *creïlla*.

8.3.32. *Polp* i *pop*

En tortosí, com en valencià, es conserva la lateral alveolar en el mot *polp*.

En les gravacions de les docents, aquesta paraula només es recull en el 3 % dels enregistraments, això és, en la de la mestra de Canet lo Roig —nascuda a Sagunt—, que usa la forma típica valenciana (*polp*).

A propòsit de la vehiculació d'aquest mot en el material escolar, novament, hi ha una polarització dels resultats: d'una banda, en el 100 % de les edicions de Catalunya només s'implementa la forma sincopada *pop* —que és la variant més estesa al Principat³⁵⁴— i, de l'altra, a les del País Valencià també en el 100 % dels casos es difon el geosinònim valencià *polp*. Així, no ens ha d'estranyar trobar, en un llibre d'un alumne de Santa Bàrbara, aquesta resposta:

Imatge 54. Escriitura del mot *pop* d'un alumne

Aquesta fotografia mostra novament la influència del model difós pel material didàctic en els alumnes.

---

³⁵⁴ A § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS» hem anotat que Massip (1989: 36) situa el manteniment del grup final *lp* en el tortosí, rossellonès, valencià i eivissenc. Per tant, en la resta de geolectes la forma típica és *pop*, amb la caiguda de la *le*.

En aquest sentit, Buj Alfara (2001a: 92) ja formulava que, en la població escolar,

el manteniment de la lateral comença a fluctuar i a retrocedir [...] a nivell oral. En l'expressió escrita és totalment absent la forma *polp*. D'aquí a un temps, una futura prospecció lingüística ens podrà confirmar el canvi lingüístic forçat pel model difós a l'ensenyament.

Sobre l'actual ús de *polp* i *pop* entre la població escolar de la M-TdS, podem aportar les següents dades. En les escoles ebrenques, el 44 % de xiquets respon amb el nom de *polp*, enfront del 31 % que diu *pop*. Anecdòticament, aportem el comentari que un alumne enquestat de Santa Bàrbara va fer sobre aquestes formes després d'haver dit que a l'aula s'ensenyava *pop*:

La mama i lo papa diuen *polp*, jo, *pop*.

E3

Per una banda, el xiquet relaciona les dos variants i, per l'altra, s'evidencia el canvi lingüístic generacional. És més, l'alumne prefereix emprar la solució que s'ensenyava a l'escola ans que la que utilitza el seu entorn familiar. Per tant, considera que les formes apreses a l'escola són modèliques i que les diuen els de la seua generació.

Finalment, un 10 % contesta *pulpo*, la forma castellana. En els centres valencians, la variant local *polp* ha estat emprada pel 60 % d'alumnes. Tot seguit, un 13 % dels alumnes fa servir el nom *pulp*, que és el mot castellà sense la vocal final.

Aquesta tècnica l'hem detectat reiterades vegades durant les enquestes al País Valencià. Els alumnes, quan no sabien la resposta en valencià, prenen el nom en castellà i l'escurçaven traient la darrera vocal. Així, també vam recollir *barc* (*barco*), *tobill* (*turmell*) i *xocolat*³⁵⁵ (*xocolate*). A Catalunya, en aquest mot, només l'1 % ha contestat *pulp*. Quant a l'ocurrència de la variant *pop*, només ha estat emprada pel 3 % dels informants enquestats valencians.

Així doncs, les nostres dades constaten l'afirmació de Buj Alfara (2001a: 92) pel que fa als alumnes catalans, per molt que la realització amb la lateral encara és la més

---

³⁵⁵ Vg. § 2.3. «Xocolate i xocolata» per a l'anàlisi del mot *xocolate*.

usada, la diferència entre aquesta i la variant oriental és minsa (un 13 %). Ara bé, en relació amb les dades del País Valencià, es posa de manifest que la preocupació s'ha de centrar en l'aprenentatge i l'ús del valencià, ja que el 24 % dels alumnes fa servir la forma castellana o bé com a resposta o bé com a punt de partida per a crear la variant valenciana. És a dir, tal com explica un alumne de l'escola de Canet lo Roig, per a construir el mot valencià «canvio una mica la lletra [de la paraula castellana] i lo que me surt». En aquest cas, l'enquestat havia dit que una cullereta era un *renacuac* (prenent *renacuajo* com a model).

És interessant comprovar les respostes dels alumnes de l'única mestra que ha emprat *polp* durant la gravació per a establir una relació entre la forma usada per la mestra i la que han contestat els alumnes durant el qüestionari. Aquestes dades corresponen a l'escola de Canet lo Roig, que forma —juntament amb la Jana i Cervera del Maestrat— el CRA Araboga. És important remarcar el caràcter de col·legi rural agrupat perquè, en aquest cas, dins de l'aula només hi havia dos alumnes cursant primer de primària, que, durant l'enquesta, van contestar que l'animal de la foto era un *pulpo*.

De fet, és il·lustratiu un dels fragments de la gravació a la lliçó d'aquesta escola ja que la mestra els demana que diguen noms d'animals i un xiquet diu *pulpo* i la docent el corregeix:

Pulpo no, en valencià és polp.

M21

Com veiem, doncs, la resposta dels alumnes no coincideix amb la de la mestra, però sí que ho fa amb la de la resta d'enquestats de la classe, que cursen segon de primària.

A propòsit de la jerarquització d'aquestes formes en els diccionaris de les acadèmies, d'una banda, el DIEC considera *pop* com a variant principal i *polp* és la secundària. De fet, la solució occidental no és afegida al diccionari de l'IEC fins al 1995, al DIEC. Per tant, no era al diccionari de Fabra. Al DNV, trobem l'ordenació contrària: *polp* és la forma privilegiada i a l'entrada de *pop* es remet a la solució valenciana, on apareix la definició.

8.3.33. *Redó* i *rodó*

Hem assenyalat que la variant tortosina és *redó* —com en la resta de bloc occidental. En relació amb l'ús d'aquest mot a les aules, el 18 % de mestres catalanes barreja *redó* i *rodó* —solució del bloc oriental— en la mateixa gravació. En altres ocasions ja hem detallat que a dins de l'aula hi conviuen dos registres: un de més formal —quan la mestra explica la lliçó a tot el grup— i un altre de més informal i més pròxim —quan la docent parla amb un alumne en concret, per exemple. D'aquesta manera, en l'explicació a tota la classe, la tutora vehicula les formes que creu que són més adequades en aquesta situació comunicativa, és a dir, les que els escolars han d'aprendre i, en el segon cas, emprava variants que l'alumne sent fora de l'aula. En altres paraules, hi ha una adequació segons el destinatari. La variació lingüística depèn, doncs, del to interpersonal: a més distància, més variants al·lòctones.

Així, la mestra d'Alcanar, d'una banda usa els mots *rodona* i *rodó* quan exposa l'activitat que s'ha de fer a l'aula, però, de l'altra, fa servir el mot *redoneta* quan un xiquet va a la seua taula per a traslladar-li un dubte sobre l'exercici. Al País Valencià, el 17 % de docents usa la forma occidental *redó* en tots els contextos.

Si explotem els resultats de les enquestes als alumnes d'aquests centres, per un cantó, veiem com el 50 % de xiquets catalans descriu aquest element amb el significat tortosí *redó*. Ara bé, hi ha un 39 % d'alumnes que l'ha anomenat amb la variant oriental —l'única que és vehiculada en els manuals— *rodó*. Per tant, aquest exemple és una mostra de la penetració dels geosinònims orientals en la parla dels xiquets tortosins.

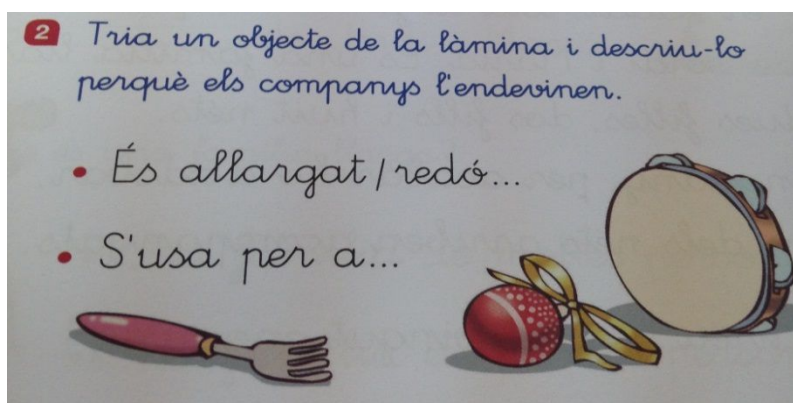
Per l'altre, sobre els percentatges provinents dels centres valencians, el 55 % usa l'adjectiu tortosí i valencià *redó*, si bé el 20 % aporta altres formes com *cercle*. En tercer lloc, el 10 % d'alumnes valencians utilitza els adjectius castellans *redondo* i *redonda*. Quant al geosinònim oriental *rodó*, únicament el fa servir el 0,38 % dels xiquets enquestats. Si ens fixem en les diferències entre el bloc de resultats de Catalunya i els del País Valencià, constatem que, tot i que *redó* és la variant més concorreguda (50 % a Catalunya i 55 % al País Valencià), hi ha divergència en les altres

respostes. És a dir, al Montsià el mot al·lòcton més utilitzat és *rodó*, mentre que a les comarques septentrionals valencianes és el vocable d'origen espanyol *redondo*.

L'arraconament de la variant local *rodó*, en aquest cas, ve originada per factors diferents. En conseqüència, s'ha de posar novament de manifest la inclusió de variants de l'espanyol a les aules valencianes que, de retruc, ve reforçada per alguns docents, ja que hem detectat l'ús d'aquesta llengua en les gravacions per part dels tutors als alumnes i, també, entre els xiquets.

Novament, els llibres de text indueixen el comportament dels docents: a Catalunya només es presenta *rodona* i al material didàctic del País Valencià es troba únicament *redona*, com recomana l'AVL (2004: 7).

Per exemple, trobem aquesta imatge en el llibre de Llengua de l'escola 12 de Vinaròs:

Imatge 55. Difusió de la forma *redó* en el material escolar valencià

Aquesta preferència de variants ve marcada pels diccionaris. En primer lloc, el DIEC prioritza el geosinònim *rodó* —típic del bloc oriental—, per més que recull també *redó* —forma dels dialectes occidentals que va ser afegida al diccionari normatiu el 1995 (Casanova, 2002a: 69). Ara bé, tal com indica Esteve (2010: 97), els derivats d'aquest mot com *arredonir* o *arredonit*, per exemple, no figuren en aquest diccionari i sí que s'hi presenten les variants *arrodonir* i *arrodonit*:

Els artífexs del DIEC2 encara no han vist que, per simple coherència i per pura informació pràctica als usuaris, una vegada entrat *redó*, cal incorporar necessàriament al diccionari els seus derivats.

En segon lloc, en el DNV es produeix la situació oposada: la definició s'adjunta a la variant valenciana i a l'entrada del mot oriental hi ha únicament el geosinònim occidental. També, el diccionari de l'AVL recull els derivats *arrodonir* i *arrodonit* com a formes secundàries d'*arredonir* i *arredonit*, respectivament.

8.3.34. *Roig* i *vermell*

La forma típica occidental d'aquest significat és *roig*. A les escoles ebrenques s'ha localitzat el mot *roig* en el 64 % dels col·legis objecte d'estudi. Altrament, en el 9 % de les gravacions es barreja *vermell* i *roig*, concretament, en la de la mestra lleidatana, tutora de la Sénia.

En la visita al ZER de les Cases d'Alcanar, la tutora del grup objecte d'estudi — natural de Castelló de la Plana que ha treballat únicament a Catalunya— ens explicava que si bé ella vehicula la forma *vermell* —i ho justifica dient que sempre ha ensenyat en centres de la zona del bloc oriental— respecta les variants que els xiquets porten de casa, les del seu entorn:

Si posen *roig* no ho compto com a malament perquè és la seua llengua.

M9

En realitat, ens hauríem de preguntar per què la tutora no vehicula la forma no només característica dels xiquets, sinó també d'ella mateixa i del seu parlar. Segons Buj Alfarà (1999: 39), una de les causes que propicia el canvi lingüístic és el

desconeixement [entre el professorat] de les formes lingüístiques del català occidental acceptades per l'Institut d'Estudis Catalans.

Per tant, suposem que la mestra esmentada no les difon perquè no sap que són solucions estàndards i, en conseqüència, respecta la dels alumnes com si fossen formes col·loquials.

Quant als centres valencians, en el 28 % d'enregistraments hem documentat la solució occidental *roig*. De manera que al País Valencià només s'ha obtingut el mot característic del bloc occidental. Possiblement, podem relacionar la presència unívoca

del mot *roig* amb el fet que és l'única variant estesa en els llibres de text i, de retruc, és connotada positivament —mitjançant l'aparició en el manual.

Pel que fa a les dades extretes de les enquestes als alumnes d'aquests centres, en primer lloc, a Catalunya, la forma més reeixida ha estat la variant local *roig* amb el 96 % d'ocurrències, si bé la variant oriental *vermell* només ha estat usada per l'1 % dels enquestats. En segon lloc, al País Valencià, d'una banda, el 95 % de xiquets fa servir el significat occidental *roig* per a designar el nom d'aquest color i, de l'altra, no hi ha cap alumne que haja emprat el geosinònim *vermell*³⁵⁶. En conseqüència, aquest és un dels exemples en què es mostra la presència del contínuum lingüístic transfronterer.

A propòsit del material escolar, a Catalunya, en el 100 % dels exemplars en què s'usa el nom d'aquest color només s'estén el sinònim territorial *vermell*. Per contra, en els manuals editats per al País Valencià es vehicula en el 100 % dels casos la variant *roig*. Ara bé, en les fitxes dissenyades per la mestra número 26 de Benicarló hi ha la forma *vermell*, així com també *petita* i *nen*—com ja indiquem en les respectives entrades d'aquests mots.

En referència a la jerarquització d'aquesta parella geosinònima en els diccionaris normatius, al DIEC el vocable preeminent és l'oriental, això és, *vermell*. Així, a l'entrada del substantiu *roig* —típic occidental— es remet a la definició de *vermell*. Contràriament, al DNV es dona la situació contrària, és a dir, el significat apareix a l'entrada de *roig*, i en la de *vermell* hi ha l'enllaç de l'entrada de *roig*.

8.3.35. *Romer* i *romaní*

Romer és la forma característica de tot el bloc occidental.

Hem localitzat aquesta variant únicament en el 3 % del total d'enregistraments. Concretament, apareix en el de la mestra de Santa Bàrbara, com el mot *bellota* (vg. § 8.3.6. «*Bellota* i *aglà*»), quan la tutora explica, amb el llibre com a suport, la diferència entre un arbre i un arbust.

---

³⁵⁶ El 5 % restant fa referència als alumnes que no contesten aquesta pregunta.

En particular, hem sentit:

Per exemple, un arbust és el³⁵⁷ romaní. Sabeu lo que és lo romaní? Aquí diem *romer*.

M3

Aquest comentari mostra com la mestra relaciona la forma que apareix al llibre de text amb la variant local —i propera— de l'alumne. Per tant, empra el manual de text com una manera d'introduir nou vocabulari, alhora que reforça el propi de l'alumnat i, de retruc, de l'entorn. El que és interessant en aquest sentit, com assenyala López del Castillo (1988: 164), és que presentant les dos variants geosinònimes l'ensenyant estableix la vigència de les dos solucions:

Pel que fa a les altres formes regionals, això comporta que l'escola ensenyi el suplement corresponent de formes diferencials més bàsiques perquè arribin a constituir almenys un bagatge passiu de llengua. Pel que fa al lèxic, es pot arribar a ensenyar les formes regionals no pròpies com a enriquiment del propi bagatge, sense dir-ne ni tan sols la procedència.

I més encara, ja que d'aquesta manera no es privilegia una forma per sobre de l'altra com sí que ho fan —d'una manera indirecta— els llibres de text quan només vehiculen una de les dos variants del doblet. Novament, doncs, els manuals reforcen i refermen la pauta marcada per les institucions lingüístiques, tot i que aquest significat només es localitza en un manual escolar català i en dos de valencians. Concretament, en l'exemplar de Catalunya es vehicula *romaní*, i en les edicions valencianes, *romer*.

D'acord amb aquesta distribució —extreta dels diccionaris normatius—, *romaní* apareix com a primera entrada al DIEC, i *romer* com a secundària, alhora que *romer* és la variant preferida al DNV, i, per tant, a la veu de *romaní* es remet a la forma valenciana.

---

³⁵⁷ Aquesta transcripció també mostra la diferenciació estilística a partir de l'ús de les formes de l'article (*el* i *lo*). Per a més informació, vg. § 8.2.1.1. «Article».

8.3.36. *Safranòria* i variants

En el territori objecte d'estudi conviuen quatre solucions: *carlota*, *pastanaga*, *safanòria* i *safranòria*. Cal tindre en compte, però, que hi ha hagut una confusió entre aquests quatre significants³⁵⁸. Seguint Buj Alfara (2001a: 181), Gimeno Betí (1997: 369) i l'ALDC (mapa 1125. La pastanaga), la forma *carlota* és característica de Freginals, la Galera, Godall, Mas de Barberans —juntament amb *bastonaga*—, Sant Carles de la Ràpita, Benicarló, Canet lo Roig, la Jana i Sant Jordi.

D'altra banda, la solució *safranòria* és típica d'Alcanar —també de les Cases d'Alcanar—, Santa Bàrbara, la Sénia, Ulldecona, Morella, Rossell —on també hi ha *safanòria*—, Sant Rafel del Riu, Traiguera i Vinaròs. També *pastanaga* és el geosinònim típic de Càlig (Sans Monroig, 2016: 100) i, tal com indica Buj Alfara (2001a: 181), a Godall, Alcanar i Ulldecona aquest substantiu conviu amb les altres solucions assenyalades anteriorment. En darrer terme, segons l'*Atles lingüístic de la Comunitat Valenciana* (inèdit), a la Jana es recull la solució *safanòria*. Pel que fa a la variant típica de Cervera del Maestrat, no l'hem localitzat en cap de les obres consultades.

En el 7 % del total de gravacions objecte d'estudi s'ha recollit alguna de les variants que acabem de comentar. Concretament, les hem documentat únicament en municipis del Maestrat: en l'escola 16 de Vinaròs i en el centre de Canet lo Roig.

A Vinaròs, aquest significant apareix quan la tutora usa la forma *pastanaga*, que és la solució característica d'Ulldecona, lloc de residència d'aquesta mestra. No obstant això, la solució típica de Vinaròs és *safranòria*. Per tant, es produeix un desequilibri en l'ecosistema lingüístic dels alumnes, atès que la variant local no es vehicula a l'aula.

D'altra banda, a Canet lo Roig, durant l'activitat en què la mestra pregunta als alumnes exemples de verdures, una xiqueta diu *carlota* —la forma que recull Gimeno— i llavors la tutora diu «la *safanòria* o la *carlota*», és a dir, ensenya al grup un altre geosinònim —el que és típic en la seua localitat d'origen, Sagunt. En una altra

---

³⁵⁸ Vegeu Barri Masats (1998) per a una caracterització detallada d'aquestes variants.

ocasió, durant un exercici els alumnes diuen «safanòries» i és llavors quan la tutora, novament, mostra les dos variants possibles:

Moltes safanòries i carlotes, jo dic *safanòria* i tu [dius] *carlota*, però les dos estan bé.

M21

Novament, doncs, la mestra respecta i reforça la variant local i, a més, presenta la variació lingüística com un fet natural a partir de les solucions característiques del seu parlar, el valencià central. Sobre aquest exercici de potenciació del parlar de l'alumne i, alhora, d'introducció de les altres variants estàndards, López del Castillo (1976: 17) sosté que

ja des de Preescolar caldria tenir un respecte absolut del llenguatge que el nen aporta al grup (i que aquest respecte sigui dut pel mestre fins a les últimes conseqüències: que hi jugui net, que aquest llenguatge sigui de veritat la matèria primera del treball de classe, no pas una ocasió de convertir el nen al llenguatge dels adults). Així mateix caldria tendir a l'enriquiment col·lectiu partint del llenguatge de cadascú i posar-los en contacte amb la llengua viva d'altres grups.

També, a l'aula de Godall, apareix escrita la variant local *pastanaga* en una làmina en què hi ha una fotografia d'aquesta hortalissa.

Quant a les dades extretes dels qüestionaris que han respost els alumnes, presentem l'anàlisi tenint en compte dos criteris: d'una banda, si es tracta d'un municipi català o valencià —ja que el model difós pel material escolar és diferent en cadascun dels dos casos— i, de l'altra, segons la forma característica de cada població.

Comencem, doncs, per Catalunya. En primer lloc, segons les obres de referència, la solució *carlota* s'ubica a Freginals, la Galera, Godall, al Mas de Barberans —on conviu amb *bastonaga*— i Sant Carles de la Ràpita. Ara bé, a l'escola de Freginals cap xiquet diu que el significat local s'empra a l'aula, i la forma majoritària, amb el 67 % de resultats, és *pastanaga*. De la mateixa manera, a la Galera, el 71 % dels enquestats diu que a classe es fa servir la variant *pastanaga*, mentre que només el 14 % indica que es difon el mot genuí *carlota*. Això no obstant, el 100 % d'informants de Godall i Mas de Barberans assenyalen que a l'escola es vehicula el significat autòcton

carlota. Per tant, la forma *bastonaga* tampoc és utilitzada per cap alumne de Mas de Barberans, si bé en les referències dialectals és situada en aquesta població. Finalment, als dos centres de Sant Carles de la Ràpita³⁵⁹ la variant general entre els informants és *pastanaga*, amb el 39 % de respostes. Així i tot, la variant local és emprada pel 37 % d'alumnes. Tot seguit, el 12 % d'enquestats designa *sanaòria* aquesta hortalissa, i el 2 % fa servir el substantiu espanyol *zanahoria*.

En segon lloc, els manuals dialectals indiquen que el geosinònim *safranòria* s'ubica a les poblacions del Montsià d'Alcanar —i a les Cases d'Alcanar—, Santa Bàrbara, la Sénia i Ulldecona, per bé que la forma *pastanaga* se recull també a Alcanar i a Ulldecona. De fet, als tres col·legis d'aquestes dos darreres localitats, el significat amb més ocurrencies és *pastanaga*. Concretament, el 79 % de xiquets de l'escola canareva apunta que a l'aula es fa servir la variant *pastanaga* —que és la solució que apareix als llibres de text— i el 4 % usa el geosinònim *carlota*. Al col·legi rural de les Cases d'Alcanar, el 44 % d'alumnes assenyala *pastanaga*, tot i que un 33 % contesta amb la forma *carlota*.

A Santa Bàrbara, el mot més emprat és *carlota*, amb el 39 % de respostes. Seguidament, el 22 % aporta la forma que apareix al material escolar d'aquest centre, això és, *pastanaga*. Com veiem, en aquests tres col·legis cap informant indica que a l'aula s'utilitzi el significat tradicional *safranòria*. Ara bé, la solució local sí que es recull a la Sénia, ja que el 44 % d'enquestats contesta amb el mot *safranòria*. La segona variant més usada en aquesta escola, amb el 33 % de les ocurrencies, és *pastanaga*. També s'hi localitza *carlota*, que és utilitzada per l'11 % d'alumnes.

Com hem indicat, a Ulldecona la solució més usual pels informants, amb el 71 % de respostes, és *pastanaga*. Seguidament hi ha *safranòria* i *carlota*, cadascuna amb el 5 % de solucions.

En darrer lloc, convé destacar que en tots aquests grups enquestats es dona com a resposta la forma castellana *zanahoria* o *sanaòria*, és a dir, el mot castellà adaptat fonèticament al català. Així, *zanahoria* és utilitzada per l'11 % d'alumnes casencs, pel 6 % d'enquestats de Santa Bàrbara i pel 5 % de xiquets ulldeconencs.

---

³⁵⁹ Oferim les dades d'aquestes dos escoles d'una manera conjunta ja que els resultats són pareguts.

D'altra banda, *sanaòria* apareix en les respostes del 17 % d'alumnes canareus, l'11 % de xiquets casencs, el 17 % d'informants de Santa Bàrbara, el 6 % dels de la Sénia i el 5 % dels d'Ulldecona.

Seguim amb les dades extretes dels qüestionaris als alumnes del País Valencià. En primer lloc, la variant *carlota* és situada a Benicarló, Canet lo Roig i a Sant Jordi. En aquesta primera localitat, a les escoles de Benicarló³⁶⁰, el 31 % d'informants fa servir la variant local, o siga, *carlota*. Ara bé, el 27 % d'enquestats anomena *sanaòria* aquesta planta. A més, el 10 % respon amb la variant espanyola *zanahoria*. En canvi, les solucions *safranòria* i *pastanaga* representen únicament el 3 % de respostes, cadascuna. Per tant, tot i que el significat tradicional de la població és encara present en la majoria d'alumnes, es detecta la irrupció de la forma al·lòctona del castellà, ja siga adaptada fonèticament al valencià o bé directament amb l'ús del mot espanyol. A Canet lo Roig, el 50 % de xiquets enquestats assenyala que a l'aula aprenen aquesta forma i l'altre 50 % designa *sanaòria* aquesta hortalissa. És a dir, els alumnes han adaptat el mot espanyol, però han mantingut la fonètica valenciana, això és, l'ensordiment de la consonant inicial i el timbre de la vocal tònica. De la mateixa manera, la solució general a Sant Jordi és *carlota*, malgrat que *sanòria* és la segona variant més usada, amb el 33 % de respostes. En tercer lloc, el 17 % d'informants usa *safranòria*.

En segon lloc, el significat *safranòria* és característic de Morella, Rossell —on també hi ha *safanòria*—, Sant Rafel del Riu, Traiguera i Vinaròs. Malgrat això, aquesta forma només és emprada pel 8 % d'alumnes vinarossencs. Si ens fixem en els percentatges de cada població, a Morella, el 69 % d'enquestats fa servir la variant *carlota* —solució vehiculada al material escolar—, tot i que el 23 % diu *pastanaga* i el 8 % final designa aquesta hortalissa amb el nom espanyol.

A Rossell, el 88 % d'alumnes usa el mot *carlota*, que és el que implementa els manuals escolars. A Sant Rafel del Riu, el 80 % dels informants utilitza la solució *carlota*, que també és el mot que s'estén als llibres escolars d'aquest centre, per més que el 20 % restant explica que a l'aula es vehicula el significat *safanòria*.

---

³⁶⁰ S'ofereixen les dades en comú de tots els centres d'aquest municipi, ja que els resultats entre escoles són molt similars.

A Traiguera, el 82 % dels enquestats anomena *carlota* aquesta hortalissa —com el material escolar—, i el 18 % restant usa la forma *sanaòria*. Finalment, a Vinaròs³⁶¹ la variant general és *sanaòria*, amb el 25 % de resultats. Seguidament, amb el 19 % de respostes cadascuna, hi ha *carlota*, *pastanaga* i el barbarisme *zanahoria*. I, en darrer terme, com hem indicat unes ratlles més amunt, el 8 % dels informants contesta amb la solució tradicional *safranòria*.

Cal recordar que Vinaròs, com a centre administratiu, és un focus d'atracció d'immigrants, tant de l'Estat espanyol com d'altres països europeus i de Sud-Amèrica —que tenen el castellà com a llengua habitual. Per tant, el fet de ser la ciutat més habitada i amb més indústria i comerç de la M-TdS té repercussions lingüístiques entre els escolars, ja que en alguns centres el percentatge d'alumnes que provenen de famílies estrangeres supera el 70 %. Sovint, en aquests casos, l'únic model de llengua en valencià que tenen els xiquets és l'escola i, més concretament, la tutora. És per això, també, que d'aquestes dades es desprèn que és indispensable que els ensenyants difonguen les formes locals previstes en l'estàndard i que les reforcen amb les que apareixen en el material escolar —si no són les mateixes. De fet, Ponsoda (1996: 243-244) indica que al País Valencià

el castellà exerceix una pressió considerable sobre el model de llengua dels escolars. La llengua dominant ocasiona una variació lingüística generacional en molts aspectes del valencià, i això malgrat l'estudi de la gramàtica normativa valenciana i del contacte amb la varietat estàndard.

Per tant, la varietat estàndard valenciana competeix, en les comarques septentrionals del País Valencià, amb l'estàndard de l'espanyol. Sobretot, però, això ocorre en els municipis amb més habitants i propers a la mar, com ara Benicarló i Vinaròs.

En tercer lloc, la forma *pastanaga* és tradicional de Càlig, tot i que només és emprada pel 7 % dels alumnes enquestats. Particularment, *sanaòria* és la variant més utilitzada, ja que l'usa el 33 % d'informants. Seguidament, el 20 % d'alumnes designa *carlota* aquesta hortalissa, significant difós en el material escolar. La forma espanyola *zanahoria* recull el 13 % de respostes, per més que un altre 13 % fa referència als

---

³⁶¹ Com s'ha fet amb les dades pertanyents als centres de Benicarló, es presenten les dades totals relatives a les enquestes dels alumnes de Vinaròs, atès que els resultats entre escoles són molt pareguts.

alumnes que responen *safanòria*. Finalment, el 7 % d'enquestats assenyalen que, a l'aula, s'usa el mot *safranòria*. Com veiem, doncs, la variant tradicional ha estat totalment substituïda per la solució difosa pel material escolar.

La variant *safanòria* és genuïna de la Jana, tot i que el 70 % dels informants aporta la solució *carlota*, si bé el 30 % restant respon amb el geosinònim local. En darrer lloc, encara que no disposem de la variant típica de Cervera del Maestrat, podem assenyalar que el 100 % dels alumnes enquestats anomena *carlota* aquesta verdura.

Amb relació al model de llengua vehiculat pels manuals escolars, en el 100 % d'exemplars que apareix aquest significat en les edicions per a les escoles catalanes s'empra la forma *pastanaga*, que, a més de ser la variant del català central, ho és també d'algunes poblacions del Montsià com ara Alcanar, Godall, Santa Bàrbara i Ulldecona. Contràriament, en el 100 % dels llibres de text dels col·legis valencians en què s'ha documentat aquest significat, es promou el mot *carlota* en el 93 % dels manuals, excepte en el 7 % restant, una editorial, en què es vehicula la variant *safanòria*. De fet, l'AVL (2004: 9) prioritza l'ús de la solució *safanòria*.

Sobre la classificació de totes aquestes solucions en els diccionaris prescriptius, trobem que la forma *safranòria* no és introduïda en cap de les dos obres. Suposem que això es deu al fet que és una variant fonètica i, per tant, no té cabuda en les obres lexicogràfiques normatives. Quant al DIEC, considera que les variants *pastanaga* i *safanòria* són sinònims totals per bé que privilegia el primer mot ja que és el més estès en el Principat. Cal indicar, també, que el diccionari de l'IEC tampoc preveu *carlota*, una variant³⁶², segons Barri Masats (1998: 594), d'origen francès de què no consta «cap mena de tradició escrita». Contràriament al DIEC, en el DNV s'expliciten les diferents varietats d'hortalissa de manera que no considera que tots els termes (*carlota*, *pastanaga*, *pastenaga* i *safanòria*) siguin geosinònims. Així, hi ha dos veus independents: la de *carlota* i la de *safanòria*. En concret, el DNV apunta *carlota* com a

---

³⁶² Tot i així, Barri Masats (1998: 594) apunta que la incorporació d'aquest terme en l'ús pot vindre donada per la introducció d'una varietat determinada d'hortalissa.

significant preferent i *pastanaga* i *pastenaga* tenen entrades secundàries que remeten a la forma principal³⁶³.

8.3.37. *Sépia* i *sípia*

Hem explicat en la descripció del tortosí que aquest geolecte comparteix amb el valencià i la major part de nord-occidental el mot *sépia*.

De fet, aquesta variant és la que s'ha sentit en el 7 % del total de les gravacions objecte d'estudi —tant a l'escola de la Sénia com a la de Canet lo Roig. Per tant, no s'ha documentat cap vegada la solució *sípia*.

Respecte a les formes aparegudes en els qüestionaris dels alumnes, cal anotar que el 34 % dels alumnes tortosins³⁶⁴ —de banda i banda del Sénia— no ha sabut identificar aquest mol·lusc. Als centres del Montsià, la resposta que més apareix és *calamar*, que és dita pel 31 % dels enquestats. Seguidament, el 16 % emprà altres substantius per a designar aquest mol·lusc, com ara *medusa*, *peix*, *pop*, *polp*, *pulp* i, també, *siepa*. Finalment, el 15 % de l'alumnat català designa *sépia* aquest animal. Per tant, en aquest cas, la solució del català central —que no apareix en cap resposta— no arraona la forma tortosina, sinó que s'han confós els dos mol·luscos, i el nom adoptat és *calamar*, en detriment de *sépia*.

Igualment, en les enquestes als alumnes de les escoles valencianes la variant més usada per a designar aquest animal és, amb el 32 % de les ocurrencies, *calamar*, per bé que el 20 % ja l'anomena *sépia*. Creiem, novament, que l'ocurrència tan elevada del mot *calamar* es deu al fet que confonen aquests dos mol·luscos:

Una *sépia* és un calamar.

E27

---

³⁶³ D'acord amb la seua disposició en el DNV, aquestes variants es presenten així: *pastanaga* < *pastenaga* < *carlota*. Així doncs, des de l'entrada de *pastanaga* no es remet directament a *carlota*, sinó que es redirecciona a *pastenaga* i, des d'allí, a *carlota*, on, finalment, l'usuari troba la definició.

³⁶⁴ Concretament, el 37 % d'alumnes ebrencs i el 31 % de xiquets valencians.

Com hem indicat, hi ha formes del qüestionari per als xiquets que coincideixen amb el mot castellà³⁶⁵. Segura-Llopes (2002: 131-132) explica aquest fenomen en relació amb els alumnes de les comarques meridionals valencianes:

Ja dèiem que en tot l'alumnat en general s'aprecia un increment discret però patent de les formes normatives. Moltes d'aquestes innovacions són introduïdes segons el model estàndard castellà. No ens podem enganyar. Un resultat relativament acceptable com ara és el cas no pot de cap manera amagar que el factor determinant en l'evolució d'aquest procés rau en la pressió de la llengua veïna.

Novament, els manuals escolars prestigien la variant pròpia de la zona més influent de cada territori. Per tant, en el 100 % de les edicions catalanes en què es documenta aquest significat hi ha *sípia* i, en les valencianes, *sépia*.

Aquesta preferència per una de les dos variants territorials es reproduïx en els diccionaris normatius, en què s'apleguen ambdós formes. Així, el DIEC prioritza *sípia* i hi ha la remissió a aquesta entrada en la veu de *sépia*. Òbviament, el DNV presenta el cas contrari: la variant valenciana és l'entrada principal i, *sípia*, la secundària.

8.3.38. *Temor* i *por*

Hem assenyalat que el geosinònim d'aquest doblet típic del tortosí és *temor*, que, segons Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 377), únicament es localitza en tortosí i valencià septentrional. Aquest significat apareix en el 3 % del total de gravacions, concretament, en la de la mestra lleidatana de la Sénia, que diu:

Els dofins no tenen por de les persones.

M1

Pel que fa als manuals, el 100 % de vegades que hem documentat un dels mots d'aquest doblet, hem localitzat la forma *por*. De fet, com acabem d'apuntar, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 377) situen la solució *por* a la resta de País Valencià. És per això que no ens ha d'estranyar, com demostra Izquierdo (2003: 15) en el seu estudi sobre el llenguatge dels escolars de Tortosa, que la variant *temor* estiga en retrocés en el territori tortosí.

---

³⁶⁵ És el cas, també, d'*àguila*, *arena*, *barco* i *botella*.

En particular, comenta que

la *temor* tortosina s'està perdent, per infra-valoració de les formes pròpies: un xiquet de 2n de Cicle Mitjà —i no és un exemple aïllat— va comentar-me que la variant *por* és més catalana i que, per tant, és millor.

Convé remarcar que en el DIEC no s'estableix la relació de geosinonímia entre les dos variants d'aquest doblat. Per tant, tenen entrades separades. Per contra, al DNV la forma *temor* apareix com a veu secundària de *por*.

8.3.39. *Tomaca* i variants

En la zona objecte d'estudi s'ubiquen les variants *tomaca* i *tomata* —pronunciada t[u]mata a Rossell.

Hem documentat aquest significat en el 7 % del total d'enregistraments. D'una banda, s'ha sentit *tomaca* en l'escola 14 de Vinaròs, i, *tomata* a Canet lo Roig. Segons les referències dialectals, la forma típica³⁶⁶ de les localitats objecte d'estudi del Maestrat és *tomata*.

Hem de separar per zones administratives els resultats dels alumnes, i, quan calga, per municipis —atesa la variació que hi ha entre pobles. A Catalunya, la forma més emprada és *tomaca* amb el 37 % de les ocurrències, per bé que moltes poblacions del Montsià tenen *tomata* com a mot característic. Dels municipis³⁶⁷ catalans on se situa *tomaca* com a solució local hi ha Alcanar —i les Cases d'Alcanar—, Ulldecona, la Sénia i Mas de Barberans. En les enquestes als alumnes dels centres d'aquests pobles la variant *tomaca* ha estat la més utilitzada atès que sempre representa més del 50 % de respostes.

Ara bé, en segon lloc hi ha la inclusió del geosinònim oriental *tomàquet* —que, com veurem, és el mot que es vehicula en els llibres de text. Això no obstant, a la Sénia la segona variant més emprada és *tomata*, que és com el 28 % de xiquets explica que designa aquesta verdura a l'aula. Podem suposar que és influència del model de

---

³⁶⁶ En el mapa 1131. El tomàquet, de l'ALDC (2001), també s'indica que la solució característica de Vinaròs és *tomata*.

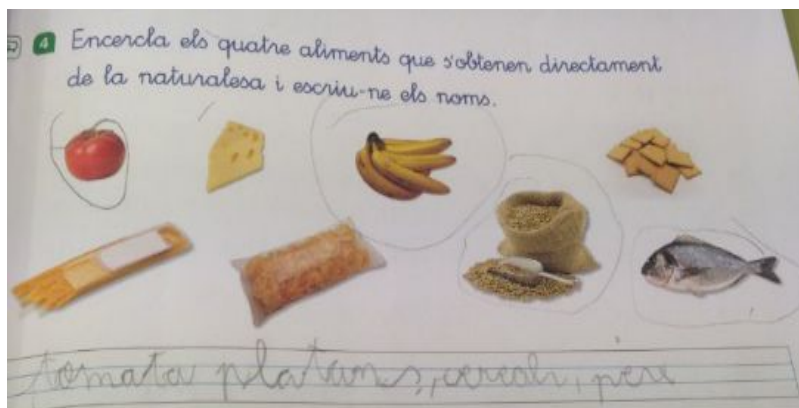
³⁶⁷ A § 1.7. «Metodologia» detallem les obres de referència dialectal que tenim en compte a l'hora de situar aquestes variants.

llengua de la mestra d'aquest grup, que és natural de Lleida, on el mot tradicional és *tomata*. En tercer lloc, a la Sénia, *tomàquet* és la variant contestada per l'11 % dels alumnes.

D'altra banda, la variant *tomata* se situa en els municipis catalans de Freginals, la Galera, Godall, Mas de Barberans, Santa Bàrbara i Sant Carles de la Ràpita. Novament, els alumnes enquestats d'aquestes localitats diuen que a classe aquesta verdura s'anomena *tomata*. Sobten els percentatges dels alumnes de Godall, en què es reparteixen els tants per cents en quatre blocs de 25 sobre les formes *tomata*, *tomaca*, *tomàquet* i el castellà *tomate*. A propòsit de les altres poblacions, és a dir, la Galera, Mas de Barberans, Santa Bàrbara i Sant Carles de la Ràpita, la segona forma més utilitzada és el geosinònim oriental *tomàquet*. Per tant, com en el bloc anterior, sí que hi ha una consonància entre l'entorn dels alumnes i el llenguatge que s'aprèn i es vehicula a l'escola, majoritàriament en el llenguatge oral.

En relació amb els percentatges dels alumnes que han contestat el qüestionari del País Valencià, la solució més estesa és *tomata*, que és la típica de totes les poblacions objecte d'estudi, excepte de Benicarló i Sant Rafel del Riu, on la variant local es *tomaca*. A Sant Rafel del Riu, el 60 % dels informants empra el mot genuí (*tomaca*), mentre que el 40 % restant fa servir el geosinònim *tomata* —tot i que als llibres de text es vehicula *tomaca*. Ara bé, com veiem en la imatge que hi ha a continuació, un alumne de l'escola de Sant Rafel del Riu escriu *tomata* —mot al·lòcton a la població i que no és prestigiats pel manual escolar.

Com que no tenim la gravació d'aquesta mestra³⁶⁸, no podem saber si la variant *tomata* és fruit de la influència del model lingüístic de la docent.

Imatge 56. Escritura de *tomata* per part d'un alumne

Tanmateix, disposem de la resposta que proposa el solucionari d'aquest manual (Camacho/Luna/Ríos/Rodríguez, 2014: 46), com veiem més avall:

Imatge 57. Solucionari en què es proposa la variant *tomaca*

Així, s'hi anota la forma *tomaca*, això és, la variant més estesa al territori valencià.

Quant a les dades extretes dels qüestionaris als alumnes de Benicarló, el 41 % dels enquestats comenta que a l'aula designa *tomaca* aquest fruit, tot i que un altre 41 % explica que aprèn la variant *tomata*. A més, un 1 % diu que a l'escola fa servir les dos formes —*tomaca* i *tomata*. A primer cop d'ull aquestes dades poden desconcertar,

³⁶⁸ A l'apartat § 1.4. «Objecte d'estudi» ja hem explicat que la mestra de Sant Rafel del Riu es va negar a enregistrar una lliçó. És per això que no disposem de cap dada oral d'aquesta tutora, malgrat que sí que en tenim d'escrites, ja que va contestar el *Qüestionari per als docents*.

atès que els llibres de text emprats en aquestes escoles vehiculen la variant local *tomaca*. Tanmateix, si ens fixem en l'origen de les tutores dels grups enquestats, ens adonem que l'ús de la solució *tomata* pot ser influència del llenguatge de la mestra en els alumnes.

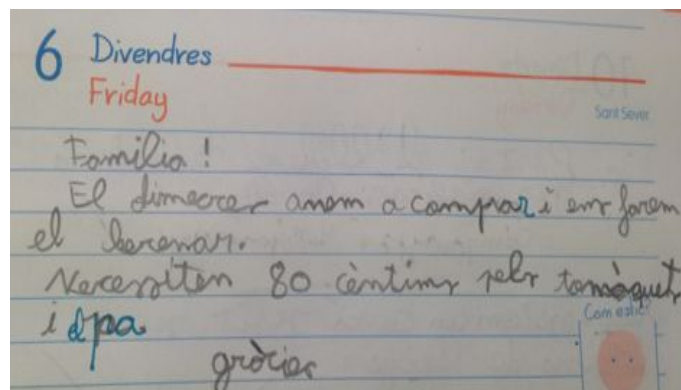
Concretament, en els grups benicarlandos de la mestra del col·legi 26, nascuda a Lliria, i la del centre 29, natural de Castelló de la Plana, la forma més emprada pels alumnes és *tomata* amb el 52 % i el 58 % del total, respectivament. Aquests resultats s'expliquen perquè la variant típica de les poblacions de les docents és *tomata* (ALDC, mapa 1131. El tomàquet). Així, els xiquets prenen el mot que senten a l'escola i consideren que és el més adequat i funcional. Consegüentment, la solució que porten de casa queda relegada a un ús secundari, ja que *tomaca* només l'ha usat el 17 % a l'escola 26, i el 33 % al centre 29. En les altres dos escoles de Benicarló, la variant general és *tomaca* amb el 67 % de respostes al centre 27 i el 52 % al col·legi 28, per més que també apareix el mot *tomata*.

Com a conclusió, podem constatar que hi ha la introducció de la forma del valencià central *tomata* (Beltran Calvo / Segura-Llopes, 2017: 389), sobretot per influència de les docents no originàries de Benicarló i, també, perquè *tomata* és la variant més comuna al Baix Maestrat.

A propòsit de les localitats que tenen *tomata* com a mot característic, en tots els casos és la forma més concorreguda en les enquestes als alumnes d'aquestes poblacions atès que sempre suposa més del 60 % de les respostes. A més, en segon lloc sempre se situa la variant *tomaca*. Si ens fixem en els informants de Rossell, la pronúncia local —únicament se troba en aquesta població— d'aquest fruit és *t[u]mata*. En aquest centre, el 50 % dels alumnes manté la realització genuïna *t[u]mata*, malgrat que l'altre 50 % diu *t[o]mata*. Pot ser que el repartiment fonètic vinga induït per la tutora del grup, que és natural de Castell de Cabres —en què es diu *tomata*— i viu a la Sénia (*tomaca*), poblacions en què no se situa aquest fenomen vocàlic. Així doncs, el mot local rossellà s'inclou a l'aula i, per tant, es legitima i es vehicula, possiblement, amb una fonètica diferent.

Aquesta heterogeneïtat de solucions que hem trobat al llarg de les escoles tortosines no es trasllada al material escolar, ja que en el 100 % dels llibres de text usats a les escoles ebrenques, quan apareix aquest significat, només hi ha la forma estàndard del català central, és a dir, *tomàquet*. Tanmateix, en el 93 % dels manuals dels centres valencians es difon la variant *tomaca*. El 7 % restant fa referència a les fitxes que prepara la mestra de l'escola 29 de Benicarló, que, com ja hem anat apuntat, sempre fa servir les formes estàndards del català central en el material escolar i, en conseqüència, ha escrit *tomàquet*.

A banda, els docents no són només un model del canal oral, sinó que també ho són del canal escrit. En particular, els alumnes aprenen a escriure a través dels manuals escolars, però, també, a partir de les mostres del mestre. A tall d'exemple, presentem la circular que l'ensenyant de la Galera envia als pares mitjançant la redacció del text a la pissarra que, posteriorment, és copiat pels alumnes a l'agenda. En aquest cas, la tutora anota la forma *tomàquets*.

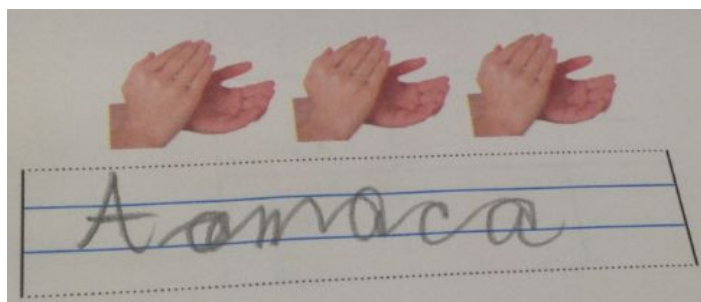

Imatge 58. Vehiculació de la solució *tomàquet* en una circular ebrenca

També a Càlig apareix la forma *tomaca* en una il·lustració en què hi ha diverses verdures. Unes línies més amunt hem apuntat que les obres de referència dialectal indiquen que la solució local de Càlig és *tomata*. A més, en una activitat del llibre de Llengua (Fuentes/Garcia/Garcia, 2014: 97) d'un dels alumnes d'aquesta escola, es nota la inferència del model proposat pel llibre —*tomaca*— i per la resta de material didàctic.

Concretament, ens referim a un exercici del en què s'havia d'anotar una paraula de tres síl·labes:

Imatge 59. Escriitura de la variant *tomaca* per l'alumne

Com veiem, l'alumne escriu *tomaca*, malgrat que la variant usual de la població és *tomata*, pronunciada amb *e* oberta final (Sans Monroig, 2016: 101). Desafortunadament, no podem aportar la forma que usa la mestra a classe, ja que no s'ha trobat en les gravacions. Tot i això, aquest exemple posa de manifest la influència del material escolar en els alumnes en la modalitat escrita, ja que si consultem les dades extretes de les enquestes que es van fer als alumnes de Càlig, el 67 % de xiquets calijons respon que a l'escola anomena *tomata* aquesta verdura, és a dir, fa servir la solució tradicional.

Ara bé, el 13 % de xiquets enquestats respon que es diu *tomaca* i el 7 % anomena *tomata* i *tomaca*, la parella de geosinònims més usual a la zona. Notem com, tot i que oralment perviu la solució característica calijona, a poc a poc es va introduint la variant privilegiada en la llengua escrita. D'aquí que, per als alumnes, el model escrit té més pes que l'oral.

Tant en el DIEC com en el DNV apareixen les dos solucions típiques de la zona tortosina, tot i que són classificades d'una manera diferent. A més, també recullen el geosinònim *tomàquet* —mot característic del català central—, que és, en el DIEC, la variant principal i és per això que hi ha la definició en la seua entrada. Conseqüentment, *tomata* i *tomaca* esdevenen les formes secundàries i, per tant, en les seues entrades es remet a la definició de *tomàquet*. Quant al DNV, la forma privilegiada és *tomaca*, per bé que no és la variant genuïna de les comarques del valencià central (*tomata*).

8.3.40. *Xic i noi*

En aquest parell de geosinònims, la forma tortosina —i de tot el bloc occidental— és *xic*. És més, és la variant més emprada en les escoles de la M-TdS ja que apareix en el 28 % del total de gravacions. Ara bé, en el 3 % d'enregistraments, una mestra —la de Santa Bàrbara— fa servir el mot *noi*, que és la solució que es vehicula en el 100 % del material escolar de Catalunya. D'altra banda, en el 100 % dels llibres de text del País Valencià es prestigia la variant *xic* —tal com recomana l'AVL (2004: 9).

En el DIEC la forma preferida és *noi*, per bé que a l'entrada de *xic* posa *nen* i *nenà* com a sinònims. Per tant, el diccionari de l'IEC no estableix la relació de geosinonímia entre *xic* i *noi*. Contràriament, al DNV, *xic* és l'entrada principal i a la veu de *noi* es remet a aquesta primera solució. Així, el diccionari de l'AVL sí que considera sinònims territorials la parella *xic/noi*.

8.3.41. *Xiquet i nen*

Com en la resta de bloc occidental, la variant característica del tortosí d'aquest binomi de mots és *xiquet*.

Entre les gravacions de les mestres catalanes, el 73 % de docents fa servir constantment la solució tortosina *xiquet*, mentre que el 9 % restant usa únicament el geosinònim *nen*. Concretament, la professora que empra el mot oriental és natural de Lleida. Com ja s'ha indicat reiterades vegades en aquest treball, la zona central del català nord-occidental és una àrea permeable a les variants estàndards del català central, sobretot lèxiques. Un altre 9 % de les docents fa servir els dos significants, com aquesta:

És un nen, és un xiquet petit.

M8

Aquesta darrera tutora vincula el geosinònim local (*xiquet*) amb l'oriental (*nen*), que és, com veurem més endavant, la solució que apareix en el material escolar. De fet, a partir de la conversa que es va desenvolupar durant la jornada de visita a aquest centre, la tutora objecte d'estudi va manifestar que troba convenient que els alumnes

tortosins —en el cas que ens ocupa— aprenquen els geosinònims orientals però, per la mateixa raó, creu que els escolars del bloc oriental han d'aprendre també les formes occidentals. Amb això, la tutora de l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita comentava que «seríem igualitaris i milloraria la percepció que tenen de natros i, així, natros milloraríem la pròpia». Buj Alfara (2000: 13) ja ho suggereix:

Tanmateix, estem convençuts que tant ho hauria de fer [ensenyar les formes complementàries de la llengua] el professorat pertanyent al català oriental com a l'occidental. Els primers, entre altres raons, per afavorir un equilibri que reste importància a la inèrcia que fa que una determinada varietat es mostre com a únic estàndard vàlid per a certes funcions i per estimular una actitud de respecte cap a altres maneres de parlar la llengua; en els segons, per fomentar actituds de lleialtat lingüística, de respecte i interès cap a la pròpia varietat i la dels altres parlants.

En relació amb les gravacions dels mestres de les escoles valencianes, en el 67 % s'ha trobat la forma *xiquet*, que també és la variant característica en valencià. L'altre 5 % correspon a la tutora 12 de Vinaròs, que fa servir indistintament *xiquet* i *nen*. Creiem que aquest ús es deu al fet que aquesta tutora començà a treballar com a mestra a Catalunya, concretament a Barcelona i Tarragona.

Quant als resultats de les enquestes dels alumnes, en els centres del Montsià la forma més usada pels informants és, amb el 77 % de les respostes, *xiquet*. En segon lloc trobem la variant oriental *nen* en el 12 % de les concurrències i, en tercer lloc, el 7 % d'alumnes diu que a l'escola aprèn els dos geosinònims, això és, *xiquet* i *nen*.

Als centres valencians la distribució de formes aportades pels informants és pareguda a la dels col·legis catalans. Això és, *xiquet* és la resposta més recollida en els col·legis valencians amb el 85 % de les solucions. Seguidament, apareix la variant oriental *nen*, amb un percentatge bastant inferior al de Catalunya, això és, 5 % enfront del 12 %. Una altra divergència amb els resultats provinents de les escoles del Montsià és que al País Valencià únicament el 0,78 % d'estudiants contesta amb la parella de geosinònims. Això posa de manifest el poc contacte de les terres valencianes objecte

d'estudi amb el dialecte oriental. Així, tot i que el senyal de TV3³⁶⁹ arriba a aquestes comarques més septentrionals, els xiquets afirmen que no miren aquest canal. Alguns, fins i tot no saben què és el canal Súper 3, com aquests de Morella:

- Jo miro Súper 3.
- Súper 3, què és?
- Un canal que parlen català. La meua cuidadora quan no miro Súper 3 me diu: «que ara no mires los catalanets?» Mon cosí és catalanet.

E20

Per tant, la poca difusió del model estàndard escrit del català central en els llibres de text valencians, d'una banda, i la minsa exposició a programes televisius de TV3, de l'altra, justifiquen la mínima presència (recordem-ho, el 0,78 %) de la forma oriental *nen* —en aquest cas concret— entre els alumnes valencians.

Si ens fixem en el model vehiculat pels llibres de text, en el 100 % de material escolar destinat a les escoles de Catalunya apareix únicament la forma *nen* i els seus derivats. Contràriament, a les edicions per al País Valencià en el 86 % de manuals s'apunta només la solució *xiquet* —seguint les orientacions de la proposta per a manuals escolars de l'AVL (2004: 9). A més, en el 7 % dels exemplars, això és, en el llibre de Llengua de l'editorial Santillana, hem trobat *xicó*, una forma que no apareix al DNV, tot i que hem hi ha *xicon*, amb el mateix significat. Igualment, el DIEC sí que recull el geosinònim valencià estés pel manual escolar:

xicó xicona

- 1 m. i f. [LC] Nen, nena.
- 2 m. i f. [LC] Noi o noia molt joves.

Imatge 60. Entrada de *xicó* en el DIEC

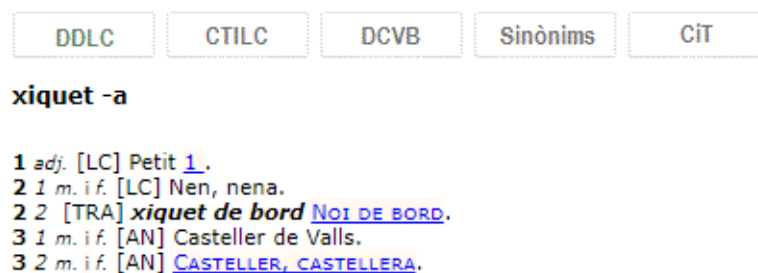
---

³⁶⁹ A través del repetidor situat al cim Mont Caro —al massís dels Ports de Tortosa-Beseit—, que té com a funció difondre el senyal dels canals televisius de la CCMA a les poblacions del sud de Catalunya, les localitats valencianes de Vinaròs, Sant Rafel del Riu, Benicarló, Peníscola, Canet lo Roig, Càlig, Traiguera i Rossell també reben el senyal d'aquests canals. Per tant, la potència del senyal traspasa els límits provincials.

Tenint en compte aquestes definicions, podem considerar que *xicó* és geosinònim tant de *nen* com de *noi*, ja que el matís recau en l'edat que tinga la persona a què fem referència. El darrer 7 % simbolitza el material preparat per la mestra 26 de Benicarló, que difon exclusivament variants orientals, és a dir, en aquest cas, només *nen*.

A més, la presència d'aquest mot en el món educatiu ens permet analitzar quina variant empen els centres educatius a l'hora de comunicar-se amb les famílies, o siga, en les circulars escolars. Hem localitzat una de les dos solucions d'aquest doblet en el 34 % del total dels centres. D'una banda, 3 escoles catalanes (la Sénia, Santa Bàrbara i Ulldecona) fan servir la variant local *xiquet*. Ara bé, n'hi ha 4 —les que s'agrupen en la ZER Montsià³⁷⁰— que difonen la forma oriental *nen*. De l'altra, en les escoles valencianes s'escriu únicament el mot *xiquet*.

En el DIEC la forma prioritària és *nen*, atès que *xiquet* és recollida com a variant secundària. És a dir, en l'entrada del substantiu *xiquet* es remet, com es mostra en aquesta imatge, a la veu de *nen*:

DDL C TILC DCVB Sinònims Cít

xiquet -a

1 *adj.* [LC] Petit [1](#).
2 1 *m. i f.* [LC] Nen, nena.
2 2 [TRA] **xiquet de bord** [NOI DE BORD](#).
3 1 *m. i f.* [AN] Casteller de Valls.
3 2 *m. i f.* [AN] [CASTELLER, CASTELLERA](#).

Imatge 61. Entrada de *xiquet* en el DIEC

En canvi, com es veu més avall, al DNV la solució preferent és la forma occidental *xiquet*, i, per contra, el mot típic del bloc oriental és classificat com a geosinònim secundari.

³⁷⁰ La Zona d'Escola Rural Montsià, com hem detallat a § 1.4. «Objecte d'estudi», està formada pels aularis de Freginals, la Galera, Godall i Mas de Barberans.

L'entrada *xiquet*, doncs, conté la definició:

xiquet -a [tʃikét]

1. *m. i f.* Persona que està en la infància, que té pocs anys. *Un xiquet de deu anys. Un joc de xiquets. La xiqueta ja va a l'escola.*
2. *adj.* Xicotet.

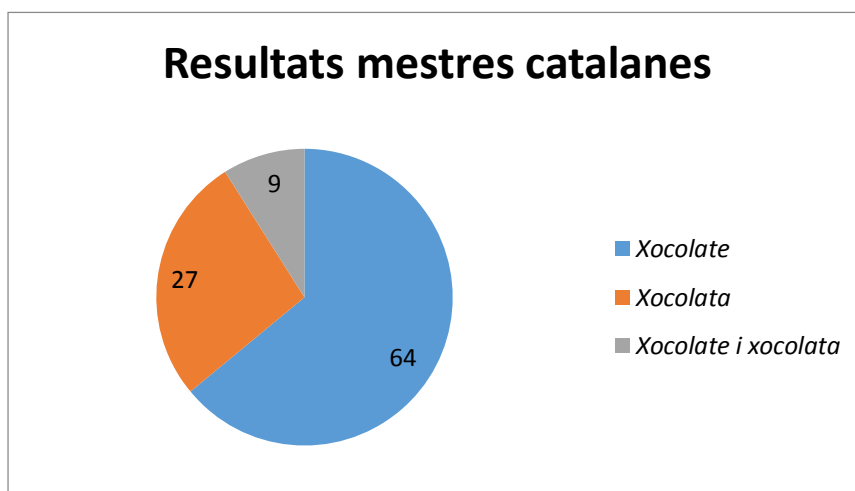
Imatge 62. Entrada de *xiquet* al DNV

Així, es prestigia la variant més estesa en el valencià.

8.3.42. *Xocolate* i *xocolata*

La forma *xocolate* és un castellanisme que, en tortosí, conserva el so africacat postalveolar sord del castellà, o siga, [tʃ]ocolate (Massip, 1989: 40). Aquesta paraula s'ha usat en el 14 % del total d'enregistraments: a Alcanar i en tres col·legis vinarossencs i sempre s'ha fet servir la variant local *xocolate*.

A més, una de les activitats del *Qüestionari per als docents* era escriure el nom d'aquest dolç a partir de la imatge d'un dibuix d'una rajola de xocolate. Si comencem explotant les dades de les tutores catalanes, trobem, en primer lloc, que el 64 % de mestres del Montsià ha anotat la solució tortosina *xocolate*. En segon lloc, el 27 % ha apuntat que a classe difon la variant oriental *xocolata*. Finalment, el 9 % ha escrit les dos formes possibles: *xocolata* i *xocolate*. Més avall presentem els resultats en forma de gràfic:

Gràfic 11. Resultats del significat *xocolate* entre les mestres catalanes

Si relacionem les variants escrites al *Qüestionari per als docents* amb les solucions recollides oralment, notem com la mestra d'Alcanar —en la seua gravació hem situat el mot *xocolate*—, ha apuntat *xocolata*, tot i que havia d'anotar la variant que emprava oralment a l'aula.

De fet, la tutora canareva ho explica:

Jo dic *xocolate*, però escric *xocolata*. És així com està als llibres de text.

M10

D'aquí, que deduïm que els manuals escolars influeixen i modelen el patró lingüístic del professorat. És interessant, també, remarcar el fet que la docent trie formes diferents segons el canal. També sorprèn que apunte *xocolata* quan se li pregunta quina variant empra oralment a l'aula, quan ella mateixa explica que diu *xocolate*. Això evidencia, novament, la inseguretats dels mestres i, de retruc, el baix grau de coneixement de la llengua estàndard, sobretot, de la consideració de les formes locals en l'estàndard. Buj Alfara (1999: 37) assegura que una de les causes «del canvi lingüístic en curs» en aquestes comarques és

la inseguretats lingüística en la variant occidental, moltes vegades la pròpia o si més no la de l'alumnat. A partir d'aquest fet es donen com a vàlides, únicament, les formes que apareixen al llibre de text.

En aquest cas, resulta paradigmàtica aquesta afirmació de la mestra d'Ulldecona:

Ensenyo *xocolata*, però a casa parlo com aquí, normal.

M11

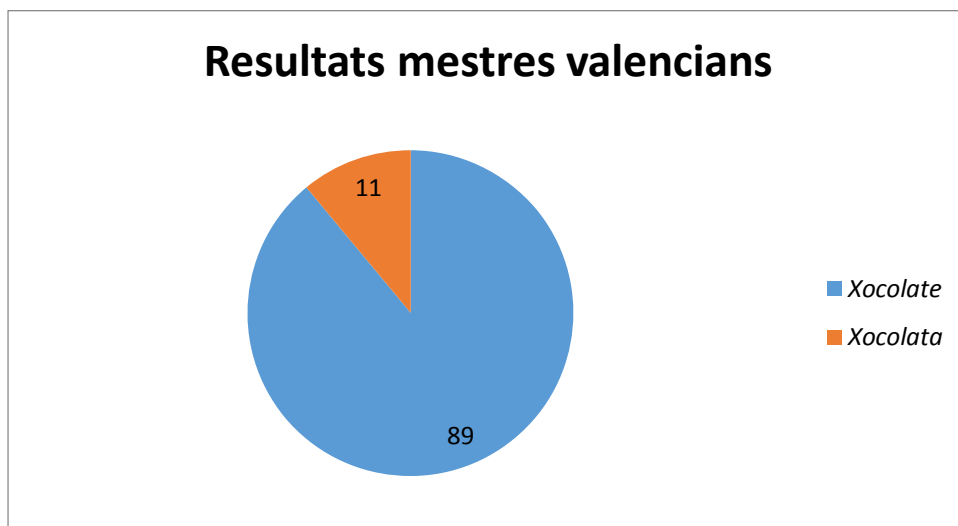
I una altra declaració, en la mateixa línia, de la mestra de la Galera:

A casa parlo com natros però com tot és castellanitzat, a classe parlo en català normatiu, per exemple, dic *xocolate* a casa però és castellà, aquí hem de dir i ensenyar *xocolata*.

M4

Aquests comentaris mostren com les tutores són conscients que el model de llengua de l'aula no ha de ser el que hi ha al carrer —col·loquial. Ara bé, a l'hora d'escollir les formes lingüístiques que han de tindre cabuda a l'escola, les ensenyants ebrencs opten per les solucions estàndards del català central i no les «normals» —això és, les usuals en el parlar d'Ulldecona, de la Galera i d'Alcanar—, segons la seua concepció. Conseqüentment, el fet de no saber quines variants genuïnes són estàndards aboca a l'arraconament d'aquestes solucions lèxiques de la zona a favor de les homòlogues del català central. Altrament, la mestra de la Galera posa de manifest que no coneix que *xocolate* és una forma aplegada al DIEC i, en conseqüència, pot ser emprada a l'aula. No ens ha d'estranyar aquest comentari, atès que aquesta variant occidental va ser afegida al diccionari normatiu de l'IEC el 1995 (Casanova, 2002a: 69).

En relació amb les respostes al qüestionari dels tutors valencians, podem afirmar que no són gaire dispars dels seus homòlegs ebrencs: el 90 % ha escrit únicament el substantiu característic occidental, per bé que només l'11 % ha respost *xocolata* —de fet, un 5 % fa referència a la mestra de l'escola 12 de Vinaròs que ha treballat majoritàriament a escoles catalanes.

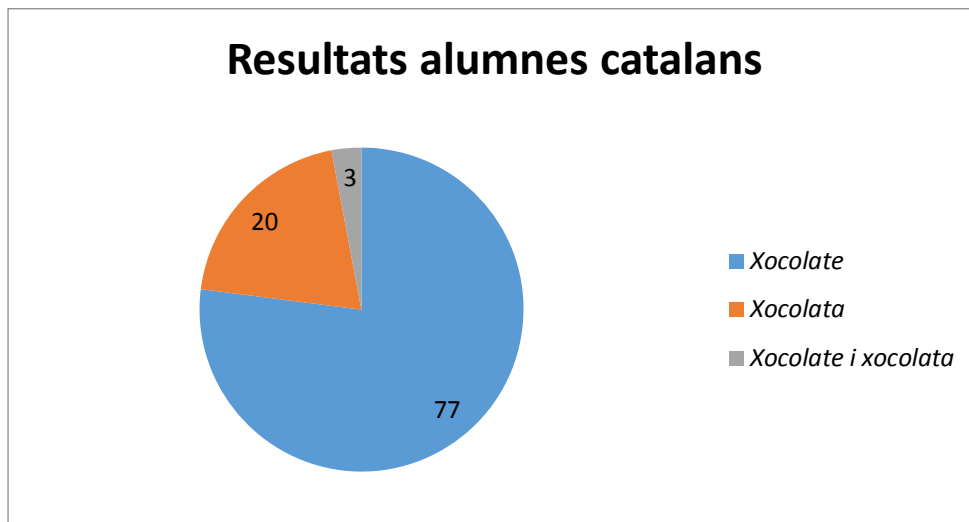
Gràfic 12. Resultats del significat *xocolate* entre els mestres valencians

Si connectem les respostes de les mestres amb les dades que hem recopilat amb les enquestes als seus alumnes, ens adonem que no es pot establir cap relació clara entre les unes i les altres. En les respostes dels alumnes catalans, el 77 % de xiquets ebrencs denomina *xocolate* aquest dolç.

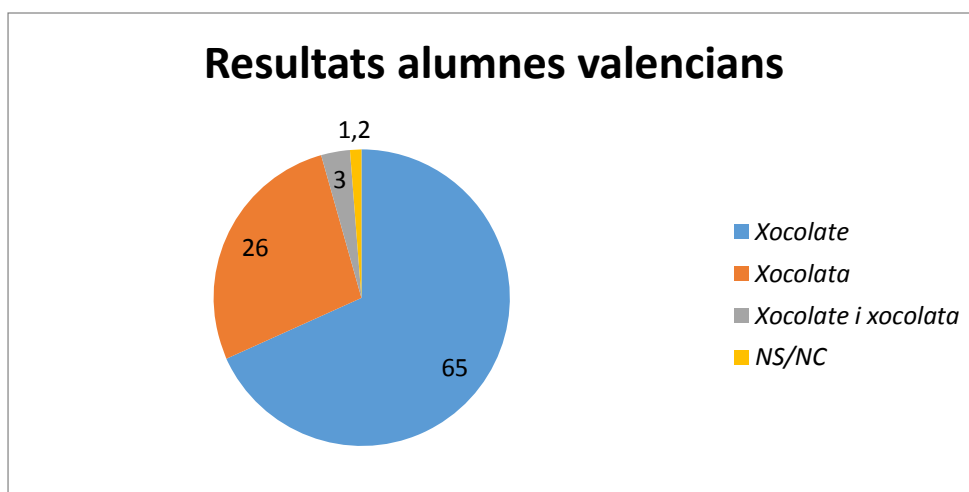
Ara bé, el 20 % diu que a classe l'anomena *xocolata*. El 3 % restant correspon als informants que fan servir els dos geosinònims (*xocolate* i *xocolata*).

A continuació, exposem les dades de manera gràfica:

Gràfic 13. Respostes al significat *xocolate* dels informants catalans

Pel que fa al País Valencià, el 65 % d'alumnes emprava el significat occidental *xocolate*. Això no obstant, sobta que el 26 % faça servir la variant oriental *xocolata* —ja que no és estesa ni pels mestres valencians ni pels llibres de text. Finalment, hi ha un 3 % que aporta les dos solucions. Tot seguit, mostrem els resultats gràficament:

Gràfic 14. Respostes al significat *xocolate* dels informants valencians

Ara bé, sí que podem establir una relació en les dades de l'escola 29 de Benicarló ja que és l'únic cas en què apareix la forma oriental en el material escolar —que

confecciona la tutora del grup. En aquesta escola, el 25 % d'enquestats diu que a classe s'usa la variant *xocolata*. Així doncs, les solucions del canal escrit influencien i pressionen el model lingüístic oral dels xiquets d'aquest centre.

També podem enllaçar els resultats del *Qüestionari per als docents* amb les respostes dels alumnes de l'escola 12, a Vinaròs. En aquest cas, la mestra d'aquest grup anota que vehicula la forma *xocolata*. En conseqüència, el 33 % dels xiquets de la seua classe fa servir *xocolata*, tot i que la majoria, el 53 %, utilitza el mot *xocolate* per a designar aquest dolç. De fet, un dels enquestats ho explica:

Xocolata o xocolate, como quieras.

E12

Com veiem, l'informant contesta la pregunta en castellà, i aquesta va ser la dinàmica en aquesta escola de Vinaròs, en què la majoria de l'alumnat del centre, el 93,75 %, no té el valencià com a llengua familiar³⁷¹. Per tant, l'únic contacte amb el valencià és a l'escola, de fet, només amb la mestra³⁷², ja que el grup d'alumnes enquestat afirma que al pati, entre ells, parlen castellà. A més, durant la resolució dels qüestionaris, responien en castellà i se'ls havia de preguntar contínuament: «I com és en valencià?, com ho dieu a classe?».

Quant a les solucions presents als manuals escolars de Catalunya, en el 92 % d'edicions hi ha la forma *xocolata*. El 8 % restant fa referència al material preparat per la mestra de les Cases d'Alcanar, en què utilitza únicament la variant occidental *xocolate*. Com hem anat remarcant al llarg de l'anàlisi, és possible que aquest ús siga a causa del fet que la tutora és natural de Castelló de la Plana, on la variant estàndard més estesa tant en el llenguatge oral com en l'escrit és *xocolate*. Seguint aquesta línia, en el 93 % dels manuals valencians es difon aquest substantiu mentre que en el darrer 7 % —la mestra 29 de Benicarló— novament es promulga les variants de l'estàndard del català central (*xocolata*).

---

³⁷¹ Aquesta dada va ser proporcionada per la direcció del centre durant la jornada de recollida de dades. Pel que fa als percentatges desglossats: el 37,5 % parla marroquí; el 31,25 %, romanès; el 18,75 %, espanyol i, finalment, el 6,25 % parla rus amb el seu entorn familiar.

³⁷² Particularment, en les gravacions de les mestres apareix com els alumnes es dirigeixen en castellà a la mestra, que tradueix el que diuen en valencià i els contesta en valencià.

Una altra vegada, els diccionaris de les acadèmies marquen la pauta que trobem en els manuals escolars. Així, la variant típica dels dialectes orientals (*xocolata*) és la principal en el DIEC i el mot occidental *xocolate* n'esdevé el mot secundari. De fet, la solució tortosina no figurava al DGLC, sinó que va ser introduïda el 1995 a propòsit de la publicació del DIEC. Contràriament, en el DNV es privilegia la variant occidental *xocolate*, per tant, en l'entrada de la forma oriental es redirigeix a l'usuari a la definició d'aquest mot valencià.

8.4. Barbarismes d'origen castellà

Durant la conversa amb els tutors dels grups objecte d'estudi tots coincidien que la llengua del territori era plena de barbarismes d'origen castellà, com comenta la mestra de l'escola de Santa Bàrbara:

La llengua d'aquí té molts de castellanismes. Lo *pos* i *lo* i tot això. I moltes paraules que no diem en català i que a vegades estic parlant i *me'n dono compte*.

M3

Certament, en el 97 % de gravacions hem detectat barbarismes de l'espanyol. De fet, Massip (1989: 69) apunta que en tortosí

hi ha un nombre elevat de castellanismes (la major part vius també en altres dialectes), entre els quals cal destacar aquells [...] que s'han adaptat a la fonètica catalana d'una manera tal que avui no se senten com a castellanismes.

És per això que en aquest apartat s'indiquen les interferències del castellà que empren els ensenyants durant les lliçons que han estat enregistrades. També s'hi explicita si el mot apareix en alguna obra dialectal com a variant estesa en les comarques objecte d'estudi.

Sobre la presència d'aquestes formes en la llengua estàndard oral, Haugen (1987: 35) sosté que s'han de considerar com a

deviations from such a norm are deemed to reveal one's lack of a proper education, and if it is unintentional, is regarded as a barbarism.

De fet, Pont (2003: 553), entre les deficiències que detecta en l'ús de la llengua a les aules tortosines, anota «la presència indiscriminada de vulgarismes i castellanismes en els registres formals. A més, hi sol haver confusió dialectalisme-barbarisme». En aquest sentit, Bibiloni (1997: 49) apunta que

el primer nivell afectat per la interferència sol ser el lèxic, cosa que es pot produir sense una situació de bilingüisme generalitzat.

8.4.1. Adelantar

Aquest verb és al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 9) que la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana va editar per als docents, en què es recullen «els casos més flagrants i indiscutibles» d'interferències del castellà. Aquesta forma verbal apareix en el 14 % del total de gravacions, sempre al País Valencià. Com a exemple, trobem aquesta frase:

Perquè, si no, no *adelantem*.

M17

És més, el DCVB exposa en l'entrada del verb *adelantar* que és «pres modernament del castellà i entrat dins del llenguatge viu de totes les nostres comarques».

8.4.2. Además

Aquest mot és emprat per Garcia Girona, autor del *Vocabulari del Maestrat*³⁷³ (1922), a l'hora de definir algun mot com ara l'adjectiu *cagó, na*: «Además del sentit directe té el de covart, temoric» (*apud* Gimeno Betí, 1998: 46).

D'altra banda, en el manual d'estàndard oral valencià de Lacreu (1990 [2008⁸: 292]) es confirma que l'adverbi *además* és «habitual en el parlar espontani, tot i que és un castellanisme que cal evitar en l'estàndard oral». És per aquest motiu que apareix en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 10) on es recomana que es canvie per *a més* o *a més a més*.

Aquesta solució és utilitzada pel 24 % del total d'ensenyants. En concret, en les gravacions de les mestres de Santa Bàrbara, de la Galera, de l'escola 8 de Sant Carles de la Ràpita, d'Ulldecona, del col·legi 12 de Vinaròs, de Rossell i del centre 29 de Benicarló.

---

³⁷³ Garcia Girona va escriure aquesta obra amb l'objectiu de col·laborar en la redacció del DCVB, tal com ho expressa en el pròleg del fascicle (*apud* Gimeno Betí, 1998: 13). A més, Gimeno Betí (1998: 14) explica que l'autor replega «el lèxic viu de les comarques catalanes meridionals i valencianes septentrionals», és a dir, de les poblacions objecte d'estudi del present treball. Convé tindre en compte que l'obra de Garcia Girona està inacabada, ja que queda interrompuda a la lletra *g*.

Per exemple, hem documentat:

Además, això està mal.

M29

En la veu d'aquest mot, el DCVB també situa el seu origen en el castellà.

8.4.3. *Adivinar*

Aquest verb s'arreplega en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 10) i es localitza únicament en el 3 % dels enregistraments objecte d'estudi. Concretament, hem sentit:

Pel fruit podem *adivinar* quina planta és.

M3

També el recull el DCVB, que exposa que és un castellanisme.

8.4.4. *Algo*

La forma *algo* és recollida en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 10), que proposa substituir-la, segons el context, per aquestes altres:

algo 1. *Alguna cosa, una cosa. Sempre té alguna cosa per a contar. Era una cosa que no ens volia explicar.* **2.** *Res (en frases condicionals i interrogatives). Hi ha res de menjar? Si trobes res que t'interesse, digues-m'ho.* **3.** *Una miqueta, un poc. Dóna'm un poc de pa.*

Imatge 63. Entrada del mot *algo* al *Vocabulari de barbarismes*

Aquest mot és localitzat en el 9 % de les gravacions de les docents catalanes i en el 39 % de les dels mestres valencians. D'aquesta manera, sentim:

Si necessitem *algo* més ja vos³⁷⁴ ho demanaré després.

M27

El DCVB el recull i el considera un «castellanisme inadmissible».

---

³⁷⁴ Sobre les formes dels pronoms febles preverbals, vegeu § 8.2.1.6.2. «Formes febles».

8.4.5. *Antes*

Massip (1989: 55) assenyalava que, en tortosí, pel que fa a l'adverbi de temps anterior, a més de la forma *ans*, «sovint s'empra també el castellanisme *antes*». Gimeno Betí (1997: 615) situa *antes* a la Sénia, Alcanar, Vinaròs, Benicarló, Sant Jordi, Morella, Canet lo Roig, Sant Rafel del Riu i Traiguera. També, aquesta variant ja apareix recollida en el *Vocabulari del Maestrat* (*apud* Gimeno Betí, 1998: 371). D'altra banda, el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 11) apunta aquesta interferència i assenyalava que s'ha de substituir pel mot *abans*.

Concretament, aquesta variant del castellà apareix en el 18 % de gravacions de les escoles ebrenques —Mas de Barberans i Godall— i en el 22 % d'enregistraments dels centres valencians —Benicarló, la Jana i Morella. Per exemple, hem documentat:

Però dis-ho *antes*, això!

M11

En l'entrada d'aquest adverbi al DCVB, se situa aquest castellanisme en l'àrea occidental.

8.4.6. *Arriesgar*

Aquest verb és detectat només en el 3 % del total del corpus d'estudi: en l'enregistrament de la mestra de Godall. Així i tot, és recollit en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 12), on es recomana que es canvie per *arriscar*.

Cinta, no·t vols *arriesgar*?

M5

8.4.7. *Atrassat*

En el *Vocabulari del Maestrat* (*apud* Gimeno Betí, 1998: 371) apareix el verb *atrassar* com a mot típic del Maestrat. També, el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 12) assenyalava que *atrassat* és una interferència comuna en la llengua oral del català.

En les gravacions objecte d'estudi aquesta forma és usada únicament pel 7 % del total d'enregistraments.

A tall de mostra, aportem aquesta frase:

Continua, perquè vas atrassada.

M11

El DCVB aplega aquest substantiu i el qualifica de castellanisme.

8.4.8. *Averiguar*

Massip (1989: 76) indica, en la secció de mots procedents del castellà, que en tortosí el verb *averiguar* té el significat 'arreglar, ordenar, preparar', tot i que «també té de vegades l'accepció del mot castellà», això és, d'esbrinar'. Aquesta solució també es registra al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 13) i es recomana que es substituïska per *esbrinar*.

En l'11 % del total d'enregistraments dels docents surt aquest verb amb el significat castellà. A tall d'exemple, hem localitzat:

Tens que³⁷⁵ averiguar si ne poses o ne llesves.

M29

A l'entrada d'*averiguar* del DCVB s'indica que tot i que hi ha textos catalans del 1600 que l'empren, és un barbarisme inadmissible.

---

³⁷⁵ Recordem, tal com especifiquem a § 1.4. «Objecte d'estudi», que en aquesta tesi no estudiem la sintaxi.

8.4.9. *Bassura*

Navarro/Cubells (2010a: 394) recullen la paraula *bassura* com una interferència en el tortosí de l'espanyol. També la llista el *Vocabulari del Maestrat* (*apud* Gimeno Betí, 1998: 372). Igualment, és al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 14) com a variant que s'ha de substituir pels seus equivalents valencians, això és, *fem* o *brossa*.

Aquest mot apareix en la gravació de la mestra 12 de Vinaròs, és a dir, en el 3 % del total del corpus d'estudi:

Tirar-lo al fem vol dir tirar-lo a la *bassura*.

M12

De fet, la mestra explicava aquesta part del manual de Coneixement del medi (Gonzalo/Mancheño, 2014: 35):

Imatge 64. Vehiculació del geosinònim *fem* en un manual valencià

Així, en lloc de recórrer a la solució *escombraries*, per exemple, la docent usa la paraula castellana per a ensenyar i introduir la forma catalana. D'altra banda, convé tindre present que en l'escola 12 de Vinaròs el català és gairebé inexistent entre l'alumnat com a llengua inicial i, fins i tot, en les relacions entre els xiquets, ja que, en la gravació, parlen castellà a l'aula. Per tant, la tutora se serveix de la forma propera als alumnes — *basura*— amb la intenció de vehicular la variant normativa valenciana³⁷⁶. És més, el DCVB inclou la veu *bassura* i situa aquest mot al Maestrat per bé que, alhora, assenyala que la variant genuïna és *fems*.

³⁷⁶ A l'exemplar català de la mateixa editorial es difon la solució *escombraries*.

8.4.10. *Bitxo*

Aquest substantiu castellà apareix en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 14) i és emprat per la mestra d'Ulldecona, això és, pel 3 % del corpus d'estudi.

A lo millor té dins a l'aigua algun *bitxet* o algun bacteri que fa que mos poséssem malalts.

M11

El DCVB recull l'accepció *bitxo* i la situa, entre d'altres indrets, en l'àrea occidental. Tanmateix, el tortosí, com a geolecte de transició, comparteix amb el valencià la propensió a crear diminutius. Sobre aquest fet, Castellà Espuny (2018: 121) apunta que és «més evident com més al sud del domini».

8.4.11. *Bocadillo*

El substantiu espanyol *bocadillo* és recollit pel *Vocabulari de barbarismes* (1995: 14) i és usat únicament per la mestra de Santa Bàrbara, això és, pel 3 % del total de docents.

Això és allà on fan *bocadillos*?

M3

Tanmateix, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 260) evidencien la irrupció d'aquesta interferència en la llengua:

Concepte relativament nou, que ha penetrat des del castellà i s'ha escampat per tot el valencià de manera que ha substituït les solucions genuïnes o alternatives com ara *un tros de pa, un bocí de pa, un cantonet de pa, una punteta de pa...*

8.4.12. *Borrar*

El verb *borrar* és llistat al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 14). Aquesta forma la fa servir el 18 % de docents ebreques i el 33 % de tutors valencians. Per exemple, sentim això:

Ja³⁷⁷ pots *borrar* que això està *mal*³⁷⁸.

M23

Ara bé, hem de tindre en compte que aquest verb apareix al DNV. En canvi, el DIEC no l'inclou i es considera, doncs, que és una interferència del castellà no admesa. Així i tot, el fet que siga al DNV significa que el 33 % de mestres valencians que empren aquest verb no estan incomplint la norma, atès que és un verb normatiu.

Per tant, al DNV trobem aquesta entrada en què *borrar* és la forma secundària d'*esborrar*:

borrar² [borár] (borra [bóra])
v. tr. i pron. **Esborrar.**

Imatge 65. Entrada de *borrar* al DNV

A l'informe de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana sobre el *Diccionari Normatiu Valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (2014), l'IIFV assenyala la presència d'aquest verb al diccionari institucional:

Com a plenament viables també en els registres formals, són incorporades altres variants per vies diverses: [...] amb remissió a variants més generals i ja consolidades (*borrar* a *esborrar*; *clossa* a *crossa*; *maravella* a *meravella*; *naixement* a *naixement*; *peluca* a *perruca*; *virí* a *verí*; *vore* a *veure*; etc.).

³⁷⁷ Quant a la pronúncia d'aquesta forma, vegeu § 8.1.2.3. «Consonants sibilants palatals».

³⁷⁸ Vg. § 8.4.24. «*Mal*».

I, més endavant, sentència:

Així mateix, posa en dubte els esforços que han fet generacions d'ensenyants, d'escriptors, de professionals de la comunicació i de parlants per difondre i per consolidar un model lingüístic que fins ara s'havia mostrat eficaç.

8.4.13. *Bueno*

La interjecció *bueno* apareix en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 15) i és emprada pel 73 % de mestres del Montsià i pel 44 % de docents valencianes. A tall d'exemple trobem aquesta frase de la mestra de la Sènia, en què perfila la resposta d'un alumne que definia què volia dir el mot *marisc*:

Bueno, són com un conjunt d'animals marins.

M1

8.4.14. *Casi*

Gimeno Betí (1997: 620) situa la forma *casi* en tots els municipis que estudiem. De fet, Lacreu (1990 [2008⁸: 282]) apunta que l'esmentada variant és «un castellanisme molt arrelat col·loquialment». En les gravacions objecte d'estudi és recollida en dos escoles valencianes, és a dir, en el 7 % del total del corpus d'estudi. Per exemple, sentim:

Això seria ia³⁷⁹ *casi* de dinosaure.

M24

També Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 31) situen aquesta pronúncia monoftongada en la zona occidental, com a influència del castellà.

---

³⁷⁹ Vg. § 8.1.2.3. «Consonants sibilants palatals» per a la pronunciació d'aquest adverbi.

8.4.15. *Claro*

L'adverbi castellà *claro* és emprat pel 38 % de docents —tant catalans com valencians. A més, apareix en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 17), on s'indica que s'ha de substituir per *és clar* o *naturalment*. A tall d'exemple trobem:

Però, *claro*, com que... *Bueno*, a vore, estàvem a Indonèsia.

M4

Així i tot, aquesta tutora comenta, durant la jornada de recollida de dades, que els xiquets «han de saber les paraules bones. Parlem molt acastellanitzat». Per tant, aquesta tutora no és conscient que empra aquestes formes, interferències del castellà. Això es deu al fet que aquestes solucions de l'espanyol estan molt arrelades en la zona objecte d'estudi.

8.4.16. *Desarrollar*

El verb *desarrollar* és documentat únicament en el 3 % del total de docents i apareix en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 19). En particular, hem sentit:

I *entonces*³⁸⁰ allí se *desarrolla* més.

M17

En aquest cas, la docent adapta el mot a la fonètica típica del tortosí, ja que diu *de[z]arolla*.

8.4.17. *Después*

Massip (1989: 55), el *Vocabulari del Maestrat* (*apud* Gimeno Betí, 1998: 374) i Gimeno Betí (1997: 615) recullen l'adverbi espanyol *después* en el territori tortosí.

Concretament, *después* és localitzat en el 82 % de les gravacions de mestres catalanes i en el 67 % de tutors valencians. A més, el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 20) també el recopila.

---

³⁸⁰ Vg. § 8.4.20. «*Entonces*».

Com a exemple, trobem:

lo³⁸¹ lligiré³⁸² el conte, i *después* faré moltes preguntes.

M5

Com veiem, doncs, és una forma molt comuna entre els tutors de banda i banda del Sénia. Arribats en aquest punt, cal recuperar el consell que Beltran i Caballé (1986: 32) dona als ensenyants tortosins:

Una cosa més: que la vostra parla siga a classe un model a imitar. Penseu que la llengua que el mestre farà servir és un factor condicionant de primer ordre en la llengua dels xiquets; de vegades, més i tot que la llengua dels pares.

Així, s'hauria de ser més conscient que tots els ensenyants són, alhora, ensenyants de la llengua, tal com reivindica Pont (2003: 551). A més, convé tindre en compte que mentre aquest castellanisme és totalment estès entre els mestres, alhora, aquests substitueixen trets i mots estàndards tortosins pels corresponents del català central — a Catalunya— i del valencià central —a la banda sud del riu Sénia. Consegüentment, els alumnes reben un model de llengua distorsionat i poc genuí.

8.4.18. *Detràs*

Tant Massip (1989: 56) com Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 30) apunten que *detràs* és la forma general tortosina respecte del significat d'aquest adverbí locatiu i no indiquen, com succeeix en altres variants, que siga un castellanisme. De fet, assenyalen que aquesta variant deriva de la forma del llatí vulgar *DE TRANS. Gimeno Betí (1997: 622), per la seua banda, situa aquest mot en tot el territori objecte d'estudi del present treball. Quant al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 20), es recomana que es canvie per *darrere*.

Aquesta solució es documenta en la gravació de tres mestres valencianes, numèricament simbolitza el 10 % del total de corpus d'estudi.

---

³⁸¹ Vg. § 8.1.2.3. «Consonants sibilants palatals» per a la pronúncia del pronom personal *jo* i del mot *ja*.

³⁸² Vg. § 8.1.1.2. «Vocals àtones» a propòsit del tancament de *e* en *i* per contacte amb una palatal.

Per exemple, hem documentat:

Me dixeu³⁸³ el quadernet allí *detràs* i feu fila.

M29

8.4.19. *Donar-se compte*

Aquest castellanisme és recollit al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 20) i apareix en el 3 % del total de gravacions, és a dir, només es recull en l'enregistrament de la mestra de la Jana:

I me vaig donar compte.

M23

8.4.20. *Entonces*

El *Vocabulari del Maestrat* (*apud* Gimeno Betí, 1998: 375) i Gimeno Betí (1997: 566) situen aquesta forma a Vinaròs i Benicarló —on s'alterna amb *allavontes*. Lacreu (1990 [2008⁸: 303]) indica que *entonces* «és un castellanisme que cal bandejar de l'estàndard».

Entonces apareix en el 21 % del total de gravacions, això és, en sis enregistraments de docents valencianes. En particular, hem documentat aquest barbarisme a Sant Jordi, Traiguera, Morella, Rossell, la Jana i Càlig. Com a exemple trobem:

Entonces a l'interior s'acaba de formar eixe³⁸⁴ ou.

M17

Aquest fragment correspon a la mestra de Sant Jordi, tot i que és natural de Vinaròs, població en què Gimeno Betí (1997: 566) localitza aquesta interferència.

---

³⁸³ En aquesta variant es produeix el tancament de /e/ en [j] per contacte amb una palatal. Com hem vist a § 8.1.1.2. «Vocals àtones», és un fenomen molt productiu en les aules tortosines.

³⁸⁴ Vg. § 8.2.1.3.1. «Graus de dixi en els demostratius» sobre els diferents graus dels demostratius entre els ensenyants valencians.

8.4.21. *Hasta*

Buj Alfara (2001a: 8) posa de manifest l'ús de barbarismes per part de les mestres a classe com ara *hasta* «enfront de les hipercorreccions citades anteriorment», això és, els numerals *dèssset, divuit, dèneu*³⁸⁵ o la neutralització de *o* en [u] en les cançons infantils³⁸⁶. També Lacreu (1990 [2008⁸: 341]) considera que *hasta* és un castellanisme «habitual en el llenguatge col·loquial valencià».

Aquesta forma del castellà apareix en el 21 % del total de gravacions, concretament, tres vegades en escoles catalanes i dos en valencianes. Així, sentim aquesta frase:

De nou *hasta* catorze, quants van?

M29

8.4.22. *Lio*

El mot *lio* és llistat en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 20), i és localitzat únicament en la gravació de la mestra de Morella, això és, en el 3 % del corpus d'estudi:

Ai, *que lio*, Marc.

M20

8.4.23. *Llimpiar*

Monjo Mascaró / Pérez Navarro (2009: 300) exposen que aquest verb és present en el valencià septentrional i el català nord-occidental i, per extensió, en la zona del tortosí. A més, el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 30) el recull com a interferència del castellà.

Aquest verb només l'empra la mestra de la Sénia, tot i que la tutora de Rossell fa servir el substantiu *límpies*:

Quin és lo dia de la *límpies*?

M22

---

³⁸⁵ Vg. § 8.2.1.5. «Numerals».

³⁸⁶ Vg. el fragment de la cançó que hi ha a § 8.1.2.3. «Consonants sibilants palatals».

Igualment, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 92) també recullen les variants *limpiar* i *llimpiar* —amb la palatalització de la lateral inicial— en el tortosí de terres valencianes.

8.4.24. *Mal*

Lacreu (1990 [2008⁸: 281]) assenyala que l'adverbi *mal* «s'assimila sovint a l'ús del castellà, on és possible una col·locació més o menys lliure respecte al verb». Aquesta variant és detectada en tres gravacions del País Valencià, això és, en el 10 % del total del corpus. Així, hem trobat:

Este està *mal*, este està *mal*, tots estan *mal*.

M29

També, el DCVB recull aquest castellanisme en una entrada.

8.4.25. *Mançanilla*

El Vocabulari de barbarismes (1995: 30) llista aquesta forma que és emprada per la mestra d'Ulldecona, realització que representa el 3 % del total d'enregistraments.

Mançanilla són unes herbetes per a la panxa.

M11

A propòsit de l'extensió d'aquesta variant, el DCVB apunta que, a la Terra Alta —zona tortosina— el substantiu *camamilla* pren aquest significat.

8.4.26. *Menos*

Gimeno Betí (1997: 545) situa la forma *menos* arreu del territori objecte d'estudi. Lacreu (1990 [2008⁸: 292]) apunta que la variant *menos* «és un castellanisme molt arrelat col·loquialment». Aquesta solució és recollida en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 32), on es recomana a l'usuari canviar-la per *menys*.

Aquesta interferència és emprada pel tutor en el 17 % d'enregistraments en els centres catalans i en el 22 % de gravacions de les escoles valencianes.

Per exemple, sentim:

Menos de un euro no, menos, no.

M22

8.4.27. *Motxila*

En el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 33) apareix *motxilla*, que és troba en el 9 % d'enregistraments de docents catalanes i en l'11 % de gravacions dels mestres valencians. Així, hem documentat aquesta frase:

A la motxila, o allí damunt, on vulgues.

M27

8.4.28. *Pato*

Navarro/Cubells (2010a: 394) assenyalen que en el tortosí se situen «un bon nombre de castellanismes que afecten el camp semàntic dels animals» entre els quals es troba *pato*. També Gimeno Betí (1997: 431) localitza aquesta forma en totes les poblacions que analitza, tot i que a Santa Bàrbara conviu amb *àdena*³⁸⁷. En el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 36) també hi ha aquesta interferència i es proposa substituir-la per *ànec*. De fet, el DCVB ubica aquest variant a tot el bloc occidental.

El substantiu *pato* —en forma de diminutiu— és detectat en el 3 % de gravacions.

En particular, en la de la mestra 13 de Vinaròs:

L'ànec, el patet, és un ésser viu o inert?

M13

---

³⁸⁷ Aquesta variant no apareix en cap dels diccionaris normatius ja que és una metàtesi del mot *ànedà*, això és, la femella de l'*ànec*. Això no obstant, s'inclou al DCVB i s'apunta que és típica de Tortosa, Gandesa i Eivissa.

8.4.29. *Pos*

Massip (1989: 76) i Gimeno Betí (1997: 625) anoten la conjunció *pos* en l'apartat de mots usats en el tortosí procedents del castellà. A banda, el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 37) aplega únicament la forma *pues*, i remarca que s'ha de substituir per *doncs*, *ja que* o *perquè*.

La variant *pos* és detectada en el 69 % del total d'enregistraments. A més, en el 17 % del total de gravacions aquesta forma s'alterna amb *pues*. Finalment, en el 14 % restant d'enregistraments s'usa únicament la variant *pues*. A tall d'exemple, trobem:

Pos sí, de la llet se poden fer molts productes.

M24

Beltran i Caballé (1986: 31) indica que una de les tasques primordials dels mestres tortosins ha de ser

procurar una dignificació del dialecte, del parlar col·loquial que el xiquet duu a l'escola, descastellanitzant-lo i netejant-lo de totes aquelles males herbes que, a còpia de repetir-les, hem arribat a creure que formen part del nostre parlar («pos», «hasta», «desde lego», i un llarg etc.).

Tot i això, segons les dades exposades en aquest apartat, l'ús d'aquest barbarisme és generalitzat en les aules tortosines.

8.4.30. *Puesto*

El *Vocabulari de barbarismes* (1995: 37) recull *puesto* com una interferència que ha arribat a arraconar la forma genuïna *lloc*. Tanmateix, el barbarisme apareix en el 17 % de les gravacions analitzades, com ara:

Assenta't al puesto de l'Aral.

M5

En aquest sentit, el DCVB té una entrada per a aquest substantiu i exposa que és un «castellanisme introduït en el català des del segle XVI, però completament inoportú, substituïble pel mot català *lloc*».

8.4.31. *Quilòmetro*

El mot *quilòmetro* es registra en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 38) i se'n detecta l'ús en el 10 % del total del corpus d'estudi. És ben il·lustratiu el fragment de la gravació de la mestra de la Galera, on intercala la variant castellana amb la catalana:

La primera quants de *quilòmetros* fea³⁸⁸? Fea 15 quilòmetres.

M4

8.4.32. *Rato*

El nom castellà *rato* apareix al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 39). Quant a les gravacions, és usat pel 24 % del total d'ensenyants. D'aquesta manera, sentim:

Quina paraula estem dient tot lo *rato*?

M25

8.4.33. *Ruido*

Aquest substantiu és al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 40) i únicament és emprat per la mestra de Morella, això és, pel 3 % del total de docents. En particular, ha dit:

Mires a vore si fa *ruido*, te fixes molt.

M20

En l'entrada d'aquest mot al DCVB se'l considera un «castellanisme inadmissible».

8.4.34. *Sentar-se*

Navarro/Cubells (2010a: 394) exposen que el verb *sentar-se* és una interferència de l'espanyol present en el territori tortosí, i n'expliquen l'origen:

Per raons de veïnatge geogràfic amb la zona castellanoparlant de l'Aragó, per influència de l'escola, dels mitjans de comunicació i de l'Església, s'ha enregistrat una sèrie d'interferències lèxiques de l'espanyol que afecten qualsevol camp semàntic.

---

³⁸⁸ Sobre les formes de l'imperfet d'indicatiu d'aquest verb, vegeu § 8.2.2.3. «Imperfet d'indicatiu».

Aquest verb apareix conjugat en el 64 % d'enregistraments de les escoles catalanes i en el 39 % de les valencianes. Igualment, el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 41) recull aquesta forma. Així, per un cantó, hem localitzat:

Mos assentarem al mig de la classe.

M5

Per l'altre:

Vos *senteu*, vosaltres³⁸⁹, i calladets.

M23

Paral·lelament, el 36 % de tutores ebrenques fa servir el verb *assentar* —ja siga alternant-lo amb *sentar-se* o no— amb el significat de 'seure'. Al País Valencià, únicament una mestra, el 5 % del total, emprà aquest verb. Fem referència a aquest ús ja que el DNV, a diferència del DIEC, recull el verb *assentar* amb el significat de «posar (a algú) sobre un suport qualsevol de manera que quede descansant sobre les natges».

Així, per a un ensenyant catalana el verb *assentar-se* amb l'accepció de 'seure' no és normatiu, mentre que per a un mestre valencià sí que ho és, atès que les acadèmies lingüístiques vehiculen —per bé que en comptades ocasions— models divergents³⁹⁰.

A més, curiosament, al DNV no hi ha una correspondència explícita entre *assentar* i *asseure*, tot i que coincideix el significat. Vegem-ho:

assentar [asentár] (assenta [asénta])

1. *v. tr. i pron.* Posar (a algú) sobre un suport qualsevol de manera que quede descansant sobre les natges. *Assentar el xiquet en la cadireta. Assentar-se en una butaca.*

Imatge 66. Entrada d'*assentar* al DNV

³⁸⁹ Vg. § 8.2.1.6. «Els pronoms personals» sobre l'ús dels pronoms personals de primera i segona persona del plural.

³⁹⁰ Vg. § 8.4.38. «*Tatxar*» per a un altre exemple en què hi ha desavinences entre les *auctoritas*.

Tanmateix, la definició del verb *asseure* és la mateixa:

asseure [aséwre] (asseu [aséw])

v. tr. i pron. Posar (a algú) sobre un suport qualsevol de manera que quede descansant sobre les natges.

Imatge 67. Entrada d'*asseure* al DNV

Recordem que, tal com hem anotat a propòsit de les formes del demostratiu i dels infinitius *unflar* i *inflar*, el fet que l'AVL no establisca cap jerarquia en aquestes variables significa que va haver-hi desavinences entre els membres de l'AVL a l'hora de fixar el mot principal del doblot. Per tant, la solució que es pren en aquests casos és presentar les dos variants com a formes generals, això és, principals.

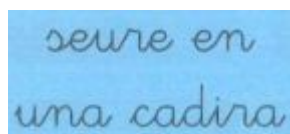
En el comunicat de l'IIFV sobre el *Diccionari Normatiu Valencià* de l'AVL (2014), es fa referència a aquest fet:

Hi ha sinònims que no remeten i es recullen com a entrades diferents, amb la qual cosa interpretem que es tracten en peu d'igualtat (*asseure* i *assentar*, *desenvolupar* i *desenrotllar*, etc.).

Sobre la tasca de l'IEC quant a les interferències del castellà, Martí i Castell (2014: 263) explica:

Qui ha aprofundit en la labor de normativització de Fabra i l'IEC sap que hi són presents immancablement, entre d'altres, els següents punts de vista: 1) Tradició; 2) Extensió geogràfica; 3) Suplència d'un castellanisme; 4) Popularitat o formes emblemàtiques; 5) Aprofitament de matisos.

Per tant, seguint el punt 3 de l'autor, l'IEC tenia com a missió —amb Fabra al capdavant— depurar la llengua catalana de castellanismes. Tanmateix, en el manual valencià de Coneixement del medi emprat a les escoles 15 i 16 de Vinaròs i a la de Morella es difon la forma *seure*, tal com veiem a continuació:

seure en
una cadira

Imatge 68. Ús de *seure* en un manual escolar valencià

Per tant, els manuals escolars segueixen vehiculant el mot que, fins a la publicació del DNV (2006), era l'únic acceptat per la normativa.

8.4.35. *Solo*

L'adverbi *solo* apareix en la gravació de la mestra de Morella, és a dir, en 3 % del total del corpus. En concret, sentim això:

Solo el rengló.

M20

Ara bé, en l'enregistrament de la tutora de l'escola 16 de Vinaròs —també natural de Morella— es localitza la forma *sol*, amb el mateix significat (3 % del total). Es podria tractar d'un cas d'hipercorrecció a partir de la solució castellana *solo*. En aquest sentit, és del tot il·lustratiu que Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 93) sostinguen que «per l'interior fronterer» valencià proliferen castellanismes com ara *solo*. Així, aquest estudi posa de manifest que aquesta interferència és viva fins i tot en les aules.

8.4.36. *Susto* i *asustar*

En el *Vocabulari del Maestrat* (*apud* Gimeno Betí, 1998: 371) hi ha el verb *assustar* com a forma típica d'aquesta comarca. També es llista en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 42), on es recomana que es substituïska per *sobresalt*, *esglai* o *espant*.

Aquesta forma és localitzada en tres gravacions, és a dir, en el 10 % del total de gravacions: una de Catalunya —en què la tutora diu *asustar*— i dos del País Valencià —on els docents fan servir el mot *susto*. Per exemple, sentim:

Ahir de *tarde* algú es va *asustar*, però eren molt fàcils.

M4

De fet, en l'entrada del mot *susto* al DCVB s'anota que és un castellanisme que data del segle XVI.

8.4.37. *Tarde*

Monjo Mascaró / Pérez Navarro (2009: 300) apunten que la forma *tarde* és usada en valencià septentrional, això és, a les poblacions valencianes més al nord, objecte d'estudi d'aquest treball. Ara bé, no apareix al *Vocabulari de barbarismes* (1995)³⁹¹.

La forma *tarde* és emprada pel 36 % de mestres catalanes i pel 22 % de docents valencians. Per exemple, sentim aquesta frase en l'enregistrament de la tutora de la Jana:

A la *tarde* porta llapis³⁹², per favor.

M23

De fet, Beltran Calvo / Segura-Llopes (2017: 92) expliquen que aquest castellanisme és l'única variant «en gran part del Baix Maestrat» i, des d'allí, «s'escampa modernament fins a la Plana Alta, incloent-hi els Ports i, en part, l'Alt Maestrat». El DCVB també té una entrada per a aquest mot i el situa en el bloc occidental.

8.4.38. *Tatxar*

El verb *tatxar* —amb el sentit de 'ratllar'— és emprat pel 7 % del total d'ensenyants: per una mestra ebrenca i una del Maestrat.

Així, per exemple, sentim:

Com és que això està *tatxat*? Les dos³⁹³ esses estan *tatxades*.

M4

Aquest verb és recollit en el *Vocabulari de barbarismes* (1995: 43) en el qual s'indica que s'ha de substituir per *ratllar* o *esborrar*. Això no obstant, quan consultem el DNV —obra posterior a l'anterior³⁹⁴, publicada el 2014— ens adonem que aquest verb hi

---

³⁹¹ Suposem que no es recull la interferència *tarde* perquè en valencià —excepte a les comarques del nord que analitzem— s'empra el mot *vesprada* en lloc de *tarda* per a referir-se al temps que hi ha entre el migdia i la nit, com indica Lacreu (1990 [2008⁸: 310]).

³⁹² Sobre la pronúncia de la vocal tònica d'aquest mot, vegeu § 8.1.1.2. «Vocals àtones».

³⁹³ Vg. § 8.2.1.5.1. «Variabilitat del numeral *dos*» sobre les solucions d'aquest significat.

³⁹⁴ Amb això, ens referim al fet que, quan es va publicar el *Vocabulari de barbarismes* (1995), l'AVL encara no s'havia creat.

apareix³⁹⁵ amb aquest sentit. Per tant, això vol dir que la mestra valenciana emprava una forma considerada normativa per l'AVL, atès que està recollida en el DNV, mentre que l'ensenyant catalana ha de canviar aquesta variant, ja que no està recollida al DIEC. Conseqüentment, convé interpretar que es tracta d'una forma no normativa.

De fet, en el comunicat de l'IIFV sobre *el Diccionari Normatiu Valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (2014), l'IIFV posa de manifest

La incorporació de barbarismes notables perquè afecten mots d'ús general i bàsic i obvien [l'AVL] el grau en què ja s'havien difós els equivalents propis (*alcançar, arrastrar, enterar-se, panader* i *panaderia, patós, tatxar* 'fer una ratlla al damunt d'un escrit', *apretar, disfrutar, despedir...*).

Amb relació al text de l'IIFV, trobem que el DCVB considera *tatxar* un mot d'origen castellà.

8.4.39. *Turno*

El castellanisme *turno* és llistat al *Vocabulari de barbarismes* (1995: 44) i és localitzat en l'enregistrament de la mestra de l'escola 29 de Benicarló, això és, el 3 % del total de gravacions:

Júlia, espera el *turno*.

M29

8.4.40. *Vale*

El *Vocabulari de barbarismes* (1995: 46) indica que el mot *vale* s'ha de substituir per *val*³⁹⁶. Aquesta forma és emprada pel 91 % de tutores catalanes i pel 72 % d'ensenyants valencians. Així, trobem aquest fragment en la gravació de la mestra de Godall:

Vale, a vore³⁹⁷, escolteu-me un momentet.

M2

---

³⁹⁵ Així, les formes *assentar, borrar* i *tatxar* són únicament presents en un dels dos diccionaris normatius, això és, en el DNV.

³⁹⁶ Convé assenyalar que la variant *val* no apareix ni en el DIEC ni en el DNV.

³⁹⁷ Vg. § 8.2.2.1.1. «Infinitiu» en relació amb la forma d'aquest verb.

8.4.41. *Venga*

El castellanisme *venga* apareix en el 28 % total de les gravacions, això és, vuit ensenyants. Tanmateix, no és llistat en el *Vocabulari de barbarismes* (1995). Per exemple, sentim:

Venga, va, així!

M5

9. Anàlisi de les dades del sector dels mèdia

A continuació s'ofereix l'anàlisi de les dades recollides en les notícies signades pels tres periodistes tortosins que apareixen al *Telenotícies* de TV3: Glòria Boquizo, Fàtima Llambrich i Víctor Sorribes. Hem estructurat aquest capítol en quatre apartats: els tres primers corresponen als tres nivells del llenguatge que tenim en compte, i el quart aplega interferències: fonètica (9.4.1.), morfologia (9.4.2.), lèxic (9.4.3.) i barbarismes (9.4.4.). A més, homogèniament al capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament», se segueix l'orde pautat per la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana I. Fonètica* (1990 [1999³]) i *II. Morfologia* (1992 [1999³]).

Com en el bloc de resultats del sector de l'ensenyament, es presenten les solucions lingüístiques seguint una disposició preestablida: primer, es recorda al lector la forma genuïna tortosina del fenomen que s'analitza; segon, es mostren les variants d'aquest tret localitzades en les peces buidades i es diferencia entre el context en què s'han documentat: això és, gravacions de la veu en off o connexions en directe. Tercer, s'exposen les directrius de les acadèmies lingüístiques i dels manuals d'estil. En primer lloc, hi ha les de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* a partir dels fascicles sobre fonètica (1990 [1999³]) i morfologia (1992 [1999³]). En segon lloc, anotem les del manual d'estil de la CCMA, *l'ésAdir*; en tercer lloc, les recomanacions del manual *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral* (1995), d'Aragonés. En quart lloc, mostrem les prescripcions de l'AVL a *L'estàndard oral del valencià* (2006c) i a la *Gramàtica normativa valenciana* (2006b). Finalment, s'exposen les orientacions del manual d'estil valencià, el *Llibre d'estil per als mitjans audiovisuals valencians* (LEMAV). A més, els resultats són relacionats amb els conceptes teòrics exposats a la part I «Marc teòric» com, per exemple, *llengua codificada*, *llengua estàndard*, *estandardització*, *composicionalitat*, *variants referencials* i *vehiculació*.

9.1. Fonètica

Aquesta part s'estructura en dos apartats: el vocalisme (§ 9.1.1.) i el consonantisme (§ 9.1.2.).

9.1.1. Vocalisme

En aquest apartat s'analitzen els fenòmens del tortosí relatiu a les vocals tòniques (§ 9.1.1.1.), les vocals àtones (§ 9.1.1.2.) i els diftongs (§ 9.1.1.3.).

9.1.1.1. Vocals tòniques

El sistema de vocalisme tònic del tortosí coincideix amb el de la resta de català occidental, és a dir, té set vocals tòniques i quatre graus d'obertura.

Quant a l'evolució de la *ɛ* tancada del llatí vulgar, en tortosí —com en nord-occidental, alguerès i valencià— resulta /e/ (Veny/Massanell, 2015: 338). De fet, en el 100 % de peces analitzades dels tres periodistes objecte d'estudi —Boquizo, Llambrich i Sorribes— es manté el timbre genuí de la vocal *e*, sobretot en els mots acabats en *-è*, *-ès*, *-èn*, *-èixer* i *-èncer*. Així doncs, sempre es pronuncia una *e* tancada, tant en les gravacions de la veu en off com en les connexions en directe: *qu[é]*, *em[és]*, *despr[én]*, *con[é]ixer* i *conv[é]ncer*.

Això no obstant, en la realització dels mots acabats amb el sufix *-ència*, tant en les gravacions locutades com en les peces en directe el 66 % dels periodistes —Boquizo i Llambrich— el pronuncia amb *e* oberta, com ara *sent[é]ncia* o *compet[é]ncies*. En canvi, el 33 % restant —el corresponal de les Terres de l'Ebre, Sorribes— manté la realització genuïna en els dos contextos analitzats. Convé remarcar el fet que aquest darrer locutor conserve la forma autòctona en les peces gravades, ja que en l'escriptura l'accent gràfic marca la pronúncia de la mitjana baixa oberta.

D'aquesta manera, en un enregistrament de la veu en off de Sorribes sentim³⁹⁸:

Consideren que queden dilig[é]ncies per fer, com prendre³⁹⁹ declaració al conductor de l'autobús.

---

³⁹⁸ Fragment corresponent a la notícia de Sorribes del *Telenotícies migdia* del 10/11/2016.

Com que el diferent timbre de la *e* tònica és un tret característic de tot el català occidental, és considerat propi de l'àmbit general per la *Proposta* (1990 [1999³: 15]). Igualment, el *Llibre d'estil de la CCMA, l'ésAdir*, indica que

és plenament genuí, admissible i fins i tot recomanable utilitzar les formes pròpies, sempre que es faci de manera coherent i sistemàtica, evitant de caure així en la barreja indiscriminada.

Pel que fa al timbre de la *e* tònica, l'*ésAdir* aporta una sèrie d'exemples en què es pot pronunciar, en occidental, una *e* tancada. Per exemple, diu *caf[é]*, *franc[é]s*, *qu[é]*, *par[é]t*, *cad[é]na* i *anir[é]m*. Tot i així, assenyala que els mots esdrúixols com ara *ciència* presenten «certa diversitat» quant al timbre de la *e*, això és, com aquest darrer grup de mots que hem analitzat, acabats amb *-ència*. De totes maneres, en la realització occidental recomanada, només hi ha la solució amb la *e* oberta, tal com mostrem en la següent imatge:

Imatge 69. Pronúncia recomanada del mot *existència* a l'*ésAdir*

A banda, Aragonés (1995: 21) fa una llista dels casos en què la *e* és tancada, tot i que tinga l'accent gràfic obert (ja que segueix la norma ortogràfica de l'IEC). Així, inscriu que es realitza *e* tancada en totes les paraules acabades en *-è*, *-ès*, *-èn*; en els infinitius acabats en *-èixer*, *-èncer* i *-ènyer*; en algunes terminacions verbals com ara *-èiem* i *-èieu*; en les paraules acabades amb *-ència* i en altres mots com, per exemple, *mètode*, *cèlebre*, *sèquia* o *telèfon*. De fet, en tots aquests grups i mots que apunta l'autor —a excepció del morfema *-ència*— s'escriuen amb l'accent agut en valencià.

L'estàndard oral del valencià (2006c: LXV) desglossa els contextos en què aquesta vocal tònica es pronuncia oberta en valencià. Així, entenem que, en la resta de

³⁹⁹ Sobre la pronúncia d'aquesta forma, vegeu § 9.2.2.1.1. «Infinitiu».

contextos, la realització principal és la típica de l'occidental —això és, amb *e* tancada. Sobre les directrius que divergeixen de la *Proposta*, trobem, «per excepció», que la *e* tònica dels mots *què*, *perquè*, *València*, *època* i *sèrie* es pronuncia tancada. Tanmateix, hem de tindre en compte que, tal com s'acorda en la norma 34 de les *Normes de Castelló* (1932), les *e* i *o* tancades porten accent agut. Consegüentment, no és necessari que el document normatiu recorde el timbre dels mots que porten accent tancat atès que ja és marcat en l'ortografia. Finalment, el LEMAV (2011: 27), com Aragonés, fa una llista dels contextos en què aquesta vocal es manté tancada. Tot i això, no recull les pronúncies dels infinitius terminats amb *-ènyer* ni amb *-ència*.

En darrer lloc, en tortosí és corrent que la /a/ es palatalitza en [ɛ] quan està en contacte amb una palatal⁴⁰⁰ com ara [é]igua o ll[é]rg. Dels mots que es poden veure afectats per aquesta peculiaritat, només hem localitzat la paraula *aigua* en el 66 % de periodistes —Llambrich i Sorribes. En particular, en un off de Llambrich i en les peces de Sorribes —tant *stand-up* com gravació locutada. En el 100 % dels casos es documenta el manteniment del so inicial [a], això és, [a]igua.

Aquest fenomen no és esmentat en cap obra normativa⁴⁰¹ ni en l'*ésAdir* ni el LEMAV, per bé que sí que apareix en Aragonés (1995: 20), que considera que la pronúncia amb *e* oberta és una solució no recomanable en la llengua estàndard.

9.1.1.2. Vocals àtones

El vocalisme àton del tortosí —i de tot el bloc occidental— consta de cinc vocals: /a/, /e/, /i/, /o/, /u/. Per tant, a diferència del català central, no es confonen, d'una banda, les /a/ i /e/ àtones en [ə] ni, de l'altra, les /o/ i /u/ en [u].

Amb relació a les dades localitzades en les gravacions dels periodistes objecte d'estudi, podem distingir entre dos comportaments. En aquest cas, hi ha homogeneïtat en un mateix periodista entre els dos contextos examinats. En primer lloc, en el 66 % de periodistes —Boquizo i Llambrich— hem detectat una alternança entre el manteniment del vocalisme àton occidental, com ara a *sup[e]rant* i *m[o]cadors*, i

⁴⁰⁰ Segons Castellà Espuny (2016: 180), aquesta particularitat també és present en mallorquí, eivissenc i valencià septentrional.

⁴⁰¹ Com hem dit al capítol anterior, l'*Ortografia catalana* (2017: 33) recull aquest fenomen, però no emet cap dictamen sobre aquesta realització.

l'adopció del sistema de vocalisme àton del català central, això és, [ə]s *tracta* i *m[u]ments*. Això no obstant, convé subratllar que el sistema de vocalisme àton més emprat és el de l'occidental. És del tot il·lustratiu l'apunt de Massanell i Messalles (2009a: 161-162) sobre aquest fenomen:

El principal problema lingüístic a què s'enfronten aquests professionals és el perill de caure en una barreja de trets dialectals propis i aliens, que pot ser molt perceptible quan afecta a la fonètica, per exemple, si s'alternen *a* i *e* àtones mantingudes amb d'altres de neutralitzades, o bé *o* àtones conservades amb d'altres de tancades en *u* [...], perquè justament aquestes isoglosses són les fonamentals per a la divisió del català en oriental i occidental, i la seva transgressió resulta xocant.

Sobretot, en Llambrich, la reducció vocàlica es concentra en els articles⁴⁰², com ara [ə]s *toros*; en les preposicions, com [ən] *quatre dies* i p[ə]r *tant*, i també, en el pronom *es*, [ə]s *vulgui*⁴⁰³, per exemple. En aquest sentit, Creus/Romero (1999: 33), que estudien el model d'estàndard oral dels periodistes dels mitjans nord-occidentals, també assenyalen que

ocasionalment es recullen casos d'interferències interdialectals com ara neutralitzacions de partícules àtones [las], [dal] i fins i tot de partícules tòniques ['ka] per part de locutors nord-occidentals.

És més, Julià-Muné (2002: 69) indica que la neutralització

afecta també de forma especial la pronúncia de l'article masculí *el* i *la* de les preposicions *de*, *per* i *en*, així com del pronom *es*. Aquestes interferències, a més, s'esdevenen sovint en els gèneres més formals, és a dir en la publicitat i en els informatius.

Durant l'entrevista a Llambrich es comenta el fet que, en determinats mots, tinga lloc la reducció vocàlica típica del català central.

---

⁴⁰² Cf. amb § 9.2.1.1. «L'article» sobre l'ús de les formes de l'article que fa servir aquesta locutora. Llambrich o bé usa la variant genuïna *lo* o bé es decanta cap a la solució *el* —l'única apta per als registres formals— adaptant-la a les lleis fonètiques del català central, això és, [ə]l. Per tant, en cap cas recollim [e]l.

⁴⁰³ Vg. § 9.2.2.6. «Present de subjuntiu» a propòsit de les variants del present de subjuntiu.

Sobre aquest fenomen, contesta:

Ostres, *pos* és *raro* que jo digui eur[u]s, és molt estrany perquè no ho dic mai. Clar, que fem tants directes que ho relaciono més en la premsa, com quan m'encallo, de perquè jo ho digui així, perquè no ho dic.

En un altre moment de la conversa, però, explica que, «quan tens tendència a parlar en gent d'una zona, se t'acaba enganxant alguna cosa». Per tant, tot i que no en siga conscient, hi ha interferència dels sons de l'inventari del català central en la seua parla, fenomen típic dels professionals que s'instal·len en àrea central, sobretot Barcelona, i treballen en empreses de la capital, on és la varietat que hi predomina.

En tercer lloc, Sorribes conserva sistemàticament l'esquema del vocalisme àton occidental. Per tant, trobem *antitaurin[e]s* i [o]peració, entre d'altres. Arribats en aquest punt, és interessant recuperar les paraules de Sistac (2010: 26):

No tots els elements lingüístics tenen el mateix valor simbòlic a l'hora d'identificar la procedència geogràfica dels parlants. [...] És la fonètica allò que traeix la nostra procedència. De fet, el vocalisme és el que marca les dues grans maneres de parlar el català (oriental i occidental).

Per tant, pot resultar confús per a l'audiència l'heterogeneïtat de solucions en el vocalisme àton. Igualment, Massanell i Messalles (2012: 145), sobre el nord-occidental, evidencia que «la fonètica és l'element més resistent» als canvis lingüístics i a la pressió del model estàndard del català central.

Així, el sistema de vocalisme àton és una de les grans isoglosses que divideixen el català en dos blocs: l'oriental i l'occidental. Si consultem les obres de referència, la *Proposta* (1990 [1999³: 15]) sentència que el model occidental és propi de l'àmbit general —així com també l'oriental.

L'ésAdir es refereix a aquest polimorfisme fonètic mitjançant, d'una banda, la fitxa «Vocals àtones en català occidental»⁴⁰⁴, en què exposa el sistema de vocalisme àton del català occidental:

En el català occidental les vocals àtones són cinc: *a*, *e* (tancada), *i*, *o* (tancada), *u*. Això vol dir que en posició àtona *a*, *i*, *u* es mantenen, i *e*, *o* es diuen tancades. No hi ha vocal neutra, ni tampoc reducció sistemàtica de *o* a *u*.

De l'altra, aquesta concepció de l'estàndard composicional es manifesta també a través de les entrades dels mots en què apareixen les pronúncies orientatives en català oriental i en català occidental, com es veu en la imatge que hi ha a continuació:

monjo, monja

Pronunciació orientativa

AFI

[or.] mɔ̃ŋʒu mɔ̃ŋʒə

[occ.] mɔ̃ŋɔ̃ʒo mɔ̃ŋɔ̃ʒə

Imatge 70. Entrada en què es té en compte el vocalisme occidental a l'ésAdir

Igualment, Aragonés (1995: 20) evidencia que «en general, doncs, les vocals s'han de pronunciar d'acord amb l'escriptura», cosa que permet distingir clarament, segons l'autor, *pagar/pegar* o *pontet/puntet*, parelles que són homòfones en català central. En aquest sentit, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVI) fa veure que el sistema del vocalisme àton del valencià té cinc vocals, com el del tortosí. Al LEMAV (2011) no hi ha cap referència explícita a aquest tret, atès que és un manual d'estil centrat en l'àrea valenciana i, per tant, no s'escau apuntar aquesta diferència en el sistema del vocalisme àton. És per això que en els exemples de pronúncia que s'anoten en aquest manual se segueix la regla vocàlica occidental, com ara en [sugerir] o [horizó].

⁴⁰⁴ A més, en aquesta fitxa hi ha una secció que assenyala els fenòmens del vocalisme àton que els locutors occidentals poden mantindre i que o bé no s'esmenten en l'obra de l'IEC o bé són considerats admissibles per la *Proposta*. L'ésAdir recull la pronúncia amb [ɛ] de *-a* a final de mot; l'obertura en [a] dels segments inicials *es-*, *en-* i *em-*; el tancament en [e] de la *-a* final de les formes de la tercera persona del singular del present i imperfet d'indicatiu, i, finalment, el tancament de la *o* en [u].

Un altre tret característic de tot el bloc occidental és el tancament de /o/ àtona en [u] quan va seguida d'una /i/ o /u/ tòniques en paraules com ara s[u]rtir. Hem localitzat dades en tots els contextos dels periodistes objecte d'estudi i en cap cas hi ha una homogeneïtat entre les connexions en directe i les gravacions de la veu en off. Per tant, distingim, a l'hora de donar els percentatges, entre els dos contextos.

Per un cantó, quant a les peces en directe, el 66 % de locutors —Llambriç i Sorribes— alterna la realització genuïna amb la que es deriva de la forma ortogràfica, és a dir, p[u]dia, però c[o]llita —per la pressió del codi escrit. En canvi, el darrer 33 % —Boquizo— manté sistemàticament la pronúncia tradicional, això és, inc[u]mpleix i s[u]rtides. Per l'altre, en relació amb les notícies de la veu en off, el 66 % de periodistes —Boquizo i Sorribes— barreja les solucions amb [o] i [u], com ara c[o]llir i c[u]mplir. Altrament, el 33 % restant —Llambriç— conserva la pronúncia típica occidental. D'aquesta manera, sentim p[u]drit i rec[u]llir.

Tanmateix, en els casos en què es diu [o] en els enregistraments de la veu en off, el periodista llig la notícia d'un guió i, per tant, hi ha influència de la forma escrita —amb o. En aquest sentit, Creus/Romero (1999: 34), sobre el model de llengua oral difós en els mitjans de comunicació lleidatans, assenyalen que la realització occidental és «d'ús general⁴⁰⁵ [...]»; esporàdicament es registren, però, pronúncies induïdes per l'escrit».

Les diferents obres i llibres d'estil mostren prescripcions divergents sobre aquest tret. D'una banda, la *Proposta* no es manifesta sobre aquest fenomen, per tant, suposem que o bé es tracta d'una forma no estàndard que no és necessari condemnar explícitament o bé és un oblit⁴⁰⁶. Val la pena indicar que Vallverdú (1996: 107) subscriu que en el document de l'IEC «no s'han respectat gaire els trets característics del dialecte nord-occidental». També, Aragonés (1996: 129) evidencia el no tractament d'aquest fenomen en la *Proposta*.

---

⁴⁰⁵ A Ulldemolins-Subirats (2014) es posa de manifest que aquest tret és mantingut per tots els periodistes occidentals. Per tant, l'afirmació de Creus/Romero (1999) es pot estendre, d'una banda, a la resta de locutors del territori occidental i, de l'altra, als mitjans audiovisuals d'abast nacional, això és TV3.

⁴⁰⁶ Creiem que es tracta d'un oblit, ja que, en la GIEC (2016: 49), com ja hem apuntat al bloc de l'ensenyament (vg. § 9.1.1.2. «Vocals àtones»), es documenta aquest fenomen i se'l considera «acceptable».

De l'altra, l'*ésAdir*, en la carpeta «Ajuda específica per al català occidental» s'assenyala aquest tret com un dels que el locutor nord-occidental pot conservar del seu geolecte. Aquest fet mostra, com anoten Casals i Martorell / Faura (2010: 74),

que la feina dels equips de lingüistes de la CCMA [...] va sovint per davant de l'activitat acadèmica.

Aragonés (1995: 21) distingeix com admissible pronunciar com a [u] la /o/ en aquest context, és a dir, *rec[u]llit*. En canvi, en *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVI) es reconeix aquesta realització com a forma pròpia del valencià estàndard. El LEMAV (2011: 29) considera com a llicència per àmbit territorial aquest tancament vocàlic. Finalment, Julià-Muné/Romero/Creus (2011: 56) indiquen que es pot mantindre aquesta pronúncia, «encara que en nord-occidental aquest tipus de reducció no sigui sistemàtica»⁴⁰⁷.

També, hem documentat la forma *m[o]ntanya*⁴⁰⁸ en un *stand-up* de Sorribes. Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 35) ja detecten aquest canvi:

de vegades ens trobem amb el cas contrari: *u > o*, probablement per motius d'ultracorrecció.

També és característic dels parlars occidentals la diferenciació de gènere basada en la doble realització fonètica del sufix *-ista* (*un artiste, una artista*). Ara bé, les dades que hem recollit no ho demostren ja que en tots els casos en què apareix aquest sufix referint-se al gènere masculí es presenta com a invariable. Així, en les notícies de la veu en off del 100 % dels periodistes objecte d'estudi trobem *el monument franquist[a]*, *el diputat socialist[a]* i *el socialist[a]*. Tanmateix, convé remarcar que, a diferència de l'AVL, l'IEC considera aquesta distinció com un fenomen merament fonètic —això és, no té equivalència en l'escriptura. Per contra, l'AVL accepta i promou la diferenciació també en el registre escrit. En conseqüència, en el context en què hem

---

⁴⁰⁷ Efectivament, no en totes les ocasions aquesta /o/ es tanca en [u]. Per exemple, es diu *m[o]lí* o *marr[o]quí*, tal com indica l'*ésAdir* en l'explicació d'aquest tret.

⁴⁰⁸ També es podria apuntar com un cas d'interferència lèxica amb l'espanyol, tot i que ens decanem cap a la hipòtesi de Julià-Muné/Romero/Creus (2011), atès que el model de llengua de Sorribes —com el de la resta de locutors analitzats— no presenta barbarismes.

recollit aquestes variants, això és, en gravacions en què el locutor llig d'un text escrit, hem de tindre present el que exposa Lacreu (2017: 112):

Si parlem de l'expressió oral controlada, aquella en què la majoria de les vegades es partix d'un text previ, és impossible que una persona tinga escrit *turista* i llija *turiste* o *turista* segons el gènere que tinga la paraula en cada context. Si té escrit *turista*, llegirà sempre [turísta]. Irremissiblement.

Per tant, el fet que en el llenguatge escrit el sufix *-ista* siga invariable condiona, sobretot en les gravacions en que depenen d'un suport escrit, el manteniment d'aquest tret occidental en el canal oral. En canvi, en l'entrevista, Sorribes reconeix que, en un registre informal, diferencia el gènere del nom com és propi en l'occidental, però no ho fa per antena perquè desconeix que està admès fer-ho. Sobre l'abandonament de la realització occidental, Massanell i Messalles (2011: 143) exposa:

Podem assenyalar com a factors afavoridors del relegament de les formes amb [e]:

1. la influència del català central, que no distingeix la forma fonètica del masculí i del femení.
2. la influència de la normativa, que proposa una forma ortogràfica única *excursionista* per a tots dos gèneres. En aquest sentit, cal destacar l'escolarització massiva en català de la població juvenil com un fet que pot ser determinant en la desaparició de certes desavinences entre la manera tradicional de pronunciar i l'ortografia establerta.

Novament, doncs, apareix la vinculació directa del model de llengua rebut durant els anys escolaritzats amb l'abandonament de trets genuïns —tot i ser previstos en l'estàndard.

Amb relació a aquest fenomen, la *Proposta* (1990 [1999³: 16]) considera «admissible la diferenciació fonètica» d'aquest sufix. A més, l'*ésAdir* indica aquest tret típic del català occidental i, en la pronúncia orientativa del mot *artista* que proposa el portal lingüístic, es mostra [artíste] i [artísta]. Per tant, s'entén que és una realització acceptada en els mitjans de comunicació de la CCMA. Fem aquesta precisió ja que l'etiqueta *admissible*, com hem assenyalat anteriorment, implica que hi ha una altra forma que és validada com a preferible. Consegüentment, tot i que ambdós formen

part de l'estàndard, la que és judicada com a admissible és en l'estàndard «per a facilitar una modalitat de llengua col·loquial no incorrecta» (*Proposta*, 1992 [1999³: 11]). Per tant, no l'hem d'interpretar com una forma apta per als noticiaris.

Aragonés (1995: 20) i el LEMAV (2011: 43) se situen en consonància amb la *Proposta*, això és, assenyalen que és admissible i acceptable, respectivament, aquesta diferenciació.

Un tret característic del bloc occidental és l'obertura de la /e/ dels segments *es-*, *en-*, *em-*, *ei-*, *et-* i *in-* en posició inicial, que es realitza [a]. En les peces analitzades cal diferenciar entre les notícies en directe i les gravacions de la veu en *off*. Pel que fa a les primeres, el 66 % de locutors —Boquizo i Llambrich— sempre segueix la pronúncia genuïna, això és, [a]nceses i [a]scoles. En canvi, el 33 % final —Sorribes— se cenyeix a la forma ortogràfica i, per tant, trobem [e]ncara i [e]sperar.

Respecte a les segones, les formes locutades, el 33 % de periodistes —Boquizo— alterna la realització tradicional amb la solució que imita la variant escrita, això és, amb [e]. Així, localitzem [e]ntrar i [a]spanya. En canvi, en un altre 33 % dels locutors —Llambrich— es produeix sistemàticament l'obertura amb [a]. D'aquesta manera, trobem [a]nduria i [a]scorcolls. Finalment, el darrer 33 % —Sorribes— sempre es deixa influir per la forma gràfica. Per tant, diu [e]nterraments i [e]studians. Com veiem, Llambrich i Sorribes presenten un comportament prou homogeni entre els dos contextos analitzats.

A propòsit de la influència del codi escrit en l'oralitat, són del tot il·lustratives les paraules de la introducció de *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXIII):

En este sentit, l'aparició dels mitjans de comunicació audiovisuals és, sens dubte, el factor que més ha obligat a definir un model de referència per a l'expressió oral, que, lògicament, en la mesura que ben sovint partix d'un text escrit, tendix a harmonitzar l'ortografia amb la tradició ortoèpica o la pronúncia real més generalitzada d'una llengua.

En referència al model d'estàndard oral dels mitjans de comunicació de les comarques centrals del nord-occidental, Creus/Romero (1999: 34) indiquen que

la pronúncia de [a] en els grups de /e/ inicial travada *en-*, *em-*, *es-*, *eix-* és el tret fonètic d'ús més general. Es tracta d'un cas amb una alta freqüència d'aparició i que presenta majoritàriament la pronúncia patrimonial, encara que també es registren casos de pronúncia estàndard.

Convé remarcar que, com assenyalen les autores de l'article, en la primera edició de la *Proposta* no apareixia cap sentència sobre aquest fenomen⁴⁰⁹.

Sobre la consideració d'aquest fenomen característic del bloc occidental en les obres que tenim en compte trobem, per un cantó, que la *Proposta* (1990 [1999³: 16]) el classifica com a tret admissible en els registres informals de l'àmbit general. Com en el cas anterior, el fet que siga classificada com a *admissible* implica que hi ha una altra solució —amb [e] inicial— prevista com a principal, la pròpia. Sobre aquesta consideració, Aragonés (1996: 129) sentència:

Estos parlants [els de la zona tortosina] consideren una veritable injustícia i una imposició difícilíssima el fet d'admetre esta pronunciació només en els registres informals, cosa que és difícil de justificar, sobretot per la forta càrrega identificadora que té fora i dins del dialecte nord-occidental.

L'*ésAdir* —tenint en compte la genuïtat d'aquesta particularitat— apunta que «és perfectament admissible i recomanable» l'obertura típica occidental. Per tant, hi ha disparitat entre els criteris de l'IEC i la CCMA. Amb vista d'això, Massanell i Messalles (2009a: 160-161) exposa:

L'*ésAdir*, el portal lingüístic de la CMMA, segueix majoritàriament els criteris de la *Proposta*, tot i que és més tolerant amb certes pronúncies típiques del nord-occidental, possiblement per les dificultats pràctiques d'intentar modificar en els locutors hàbits articularis profundament arrelats en el seu parlar, com l'obertura en [a] de *e* àtona inicial travada per nasal o sibilant ([a]scola, [a]mbenar) [...] relegats a «registres informals» a la *Proposta* i qualificats de «perfectament admissibles i recomanables» a l'*ésAdir*.

---

⁴⁰⁹ Per a veure quines altres realitzacions fonètiques nord-occidental no es tenien en compte en la primera edició, vegeu Creus/Romero (1999).

En canvi, Aragonés (1995: 21) segueix les directrius de la *Proposta* i recomana que aquests segments es pronuncien [a] únicament en els registres informals. Per la seua banda, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVI) qualifica les realitzacions amb [a] com a pròpies del valencià estàndard, així com també ho fa el LEMAV (2011: 28). Finalment, Julià-Muné/Romero/Creus (2011: 57) posen de manifest que aquest tret que s'estén al llarg del territori occidental, s'hauria de considerar admissible en els registres formals:

De fet, si analitzem l'ús oral actual, ja que considerem que és un pas imprescindible previ a l'establiment de normes ortoèpiques, constatem que és un fenomen fonètic que encara gaudeix de força vitalitat en l'àmbit nord-occidental i que és present —en diferents percentatges— tant en la dicció informal com en la formal.

Veritablement, la realització genuïna de la vocal d'aquest segment és [ə] en oriental i [a] en occidental. Per tant, tot i que ambdós són casos de neutralització, són tractats de manera dispar en les obres de l'estàndard oral planificat.

És característic del tortosí el tancament de *e* en [i] per contacte amb una consonant palatal o seguida de *i* tònica. En la veu en off, el 100 % de locutors manté el diftong com ara a *d[e]ixat* i *m[e]itat*⁴¹⁰. Contràriament, en les connexions en directe el 33 % de periodistes —Sorribes— monoftonga aquest segment, és a dir, sentim *d[i]xarà*. Un altre 33 % —Llambrich— alterna les realització genuïna *d[i]xar* amb la diftongada *d[e]ixava*. L'últim 33 % —Boquizo—, homogèniament a les peces de la veu en off, sempre preserva la realització marcada en l'ortografia, això és, *m[e]njar*.

La *Proposta* (1990 [1999³: 16]), i Aragonés (1995: 21), condemnen aquesta realització.

---

⁴¹⁰ Vg. § 9.3.11. «*Mitat* i *meitat*» sobre aquest mot.

L'ésAdir no emet cap judici explícit sobre aquest tret, tot i que, en l'entrada del mot *seixanta*, es registra aquesta pronúncia recomanada:

seixanta

Pronunciació orientativa

AFI

[or.] sə́fántə

[occ.] sejfántə

Imatge 71. Pronúncia recomanada del mot *seixanta* a l'ésAdir

Per tant, s'ha d'entendre que aquesta assimilació vocàlica és un fenomen no recomanable en la llengua estàndard. Paral·lelament, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVII) també penalitza aquesta pronúncia. Igualment, el LEMAV (2011: 29) suggereix que aquest tancament vocàlic només s'admet «en representacions realistes i poc formals de la parla col·loquial». De la mateixa manera, Julià-Muné/Romero/Creus (2011: 58, 60) també consideren aquesta realització com a no aconsellable en l'estàndard i fan una llista dels trets que es veuen afectats com ara *genoll* o *seixanta*.

En últim terme, anotem que el 100 % dels locutors pronuncia, en gravacions de la veu en off, una *a* final en els mots *darrere*, *enrere* i *rere*: *darrer[a]*, *enrer[a]* i *rer[a]*. Igualment, hem detectat aquesta realització en el 66 % —Boquizo i Sorribes— de periodistes, en les connexions en directe. Per exemple, en una peça de Boquizo⁴¹¹, sentim:

Com podeu veure aquí al nostre *darrer[a]* no és practicable per als vehicles ni per a les persones.

Hem d'atribuir aquesta pronúncia al fet que els periodistes tortosins desconeixen que, des de la publicació del DIEC el 1995, aquests mots s'escriuen amb *e* final i no pas amb *a*, com ho havia proposat Fabra. Així, l'IEC (1997: 49) distingeix el canvi com una «adequació a l'etimologia». D'altra banda, aquesta falsa concepció es veu consensuada amb la realització típica del català central amb [ə].

⁴¹¹ Aquest tall pertany a la notícia de Boquizo al *Telenotícies cap de setmana migdia* del 21/01/2017.

9.1.1.3. Diftongs

En tortosí —com a la resta de bloc occidental—, el grup *QUA* es redueix a [ko] en mots com *coranta* o *consevol*, tot i que es preserva en d'altres com ara *quadrat* i *quadro*.

Per un cantó, el 66 % dels periodistes —Boquizo i Llambrich—barreja en peces de la veu en off formes diftongades amb d'altres de reduïdes. Com a exemple, trobem aquest fragment de Boquizo⁴¹²:

Es redueix també la durada del trajecte a una hora i [ko]ranta minuts, uns [ko]ranta minuts menys que amb l'R16.

Hi apareix aquesta forma sincopada, malgrat que es tracta d'una intervenció de la veu en off, ja que la locutora llig d'un guió. És per això que hem de suposar o bé que Boquizo ha escrit aquest numeral amb xifres aràbigues (40), en lloc d'anotar-ne la forma gràfica (*quaranta*), o bé que té aquesta pronúncia monoftongada molt interioritzada. Tot i això, a l'entrevista Boquizo explica que sol escriure el nom dels números:

Normalment, jo ho escric en lletra. Així a l'hora de locutar me va millor, a no ser que sigue alguna xifra molt llarga.

Per l'altre, el 33 % restant —Sorribes— sempre fa servir la variant reduïda *coranta* —tant en la veu en off com en directe. De les altres dos periodistes no hem localitzat dades d'aquest fenomen en *stand-up*.

De fet, totes les obres de referència condemnen aquesta realització en els registres formals. D'una banda, les acadèmies no distingeixen entre registres i la condemnen en totes les situacions comunicatives (*Proposta*, 1990 [1999³: 15]; *L'estàndard oral del valencià*, 2006c: LXVII, així com també Aragonés, 1995: 22). De l'altra, els manuals sectorials de *l'ésAdir* i el LEMAV (2011: 29) apunten que en el col·loquial mediatitzat i en els registres informals s'accepta la monoftongació.

En tortosí, com en la resta de català nord-occidental, en posició inicial de mot la /o/ s'articula [aw].

---

⁴¹² La frase citada prové de la peça de Boquizo del *Telenotícies cap de setmana migdia* del 12/11/2016.

Això no obstant, en el 100 % de periodistes —i en els dos escenaris analitzats— es detecta la realització [o]. Així, trobem /'o]livera i és [o]berta, per exemple. De la mateixa manera, Romero/Creus (1999: 34) assenyalen que entre els locutors lleidatans les formes amb [aw] apareixen «testimonialment».

Respecte a la consideració normativa d'aquest tret, és judicat com a no recomanable per la *Proposta* (1990 [1999³: 15]). L'és *Adir*, en la carpeta per a les orientacions fonètiques del català occidental, concreta que l'accepta únicament en registres col·loquials, o siga, el seu ús no és apropiat per als noticiaris ni altres espais en què és convenient emprar l'estàndard formal. Aragonés (1995: 22), d'una manera homogènia a la *Proposta*, indica que no és recomanable la pronúncia [aw] en comptes d'una [o]. Igualment, també el titlla de no recomanable *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXVII). Amb consonància al *Llibre d'estil de la CCMA*, el LEMAV (2011: 29) assenjala que la diftongació és una llicència en «representacions realistes i poc formals de la parla col·loquial» com ara en sèries de ficció. Consegüentment, aquest fenomen queda fora de la llengua estàndard.

9.1.2. Consonantisme

Aquesta secció es divideix en set apartats sobre les consonants: oclusives (9.1.2.1.), sibilants alveolars (9.1.2.1.2.), sibilants palatals (9.1.2.1.3.), nasals (9.1.2.1.4.), laterals (9.1.2.1.5.), vibrants (9.2.1.6.) i les formes de la preposició *amb* (9.1.2.7.).

9.1.2.1. Consonants oclusives

En referència a les oclusives, és típic del tortosí —i de tot el nord-occidental (Veny/Massanell, 2015: 246)— no pronunciar l'oclusiva final dels grups de sonant o líquida més oclusiva, com ara a *pon[Ø]*. Aquest tret el manté el 100 % dels periodistes objecte d'estudi en els dos contextos analitzats. Així, en una gravació de la veu en off de Llambrich podem sentir⁴¹³:

El conseller d'interior, Jordi Jané, com a resposta, continua demanan[Ø] que no es posi el focus d'atenció sobre els Mossos.

---

⁴¹³ Fragment provinent de la peça de Llambrich corresponent al *Telenotícies Vespre* del 14/12/2016.

De fet, excepte el valencià i els geolectes baleàrics, en la resta de parlars (els del bloc oriental i el català nord-occidental) no es pronuncien aquests sons. Per tant, tenint en compte que és un tret vigent en més de dos dels cinc dialectes del català, la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) considera aquest emmudiment propi de l'àmbit general. L'*ésAdir* indica aquesta distinció entre els dialectes. Aragonés (1995: 25) apunta que, en aquest context, «les consonants són mudes». En canvi, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXX) determina que és acceptable⁴¹⁴ l'emudiment en les comarques en què aquest fenomen és característic, això és, les localitats del nord del País Valencià objecte d'estudi d'aquesta investigació.

Consegüentment, de l'etiqueta *acceptable* es desprèn que la solució preferida per l'AVL és l'articulació de la consonant final, atès que és la més comuna en aquest territori. De la mateixa manera, el LEMAV (2011: 30) prioritza la sonorització d'aquestes consonants i la categoritza com a «pronúncia recomanada». Així i tot, qualifica com a llicència per àmbit territorial l'ensordiment d'aquesta oclusiva —*cantan[Ø]*— en la zona en què és genuí, això és, les poblacions més septentrionals del País Valencià, àrea d'estudi d'aquest treball. En altres paraules, segueix el dictamen de *L'estàndard oral del valencià*.

Una altra particularitat del tortosí és l'emudiment de la bilabial oclusiva sonora del mot *també*, que es pronuncia *tam[Ø]é*. En les peces recollides es documenta aquest adverbí en el 66 % de periodistes —Llambrich i Sorribes. D'una banda, la locutora de l'Ametlla del Mar diu *tam[β]é*, tant en els enregistraments en off com en les connexions a peu de carrer. De l'altra, Sorribes segueix la forma ortogràfica en les notícies de la veu en off, però alterna la solució tradicional —l'emudiment de l'oclusiva— amb l'estàndard —això és, amb la pronunciació de la bilabial— en les peces en directe.

---

⁴¹⁴ Mitjançant l'etiqueta *acceptable*, l'AVL assenyala «algunes realitzacions d'àmbit general que presenten una alteració respecte a la grafia o aquelles que són específiques d'un àmbit territorial reduït, dins del qual resulten plenament vàlides». Podem relacionar aquesta etiqueta amb la fórmula «admissible», emprada per l'IEC en la *Proposta*. Ambdues solucions posen de manifest que hi ha una altra variant que, alhora, és la que es presenta com a principal. Tanmateix, a través d'aquestes marques les acadèmies escenifiquen els propòsits de composicionalitat i polimorfisme, eixos vertebradors de l'estàndard català.

Aquesta peculiaritat fonètica no és esmentada en cap obra normativa ni en el manual d'Aragonés (1995). És per això que creiem que correspon a la llista de fenòmens que no són avaluats en els documents de les acadèmies ja que són «formes no estàndard que no han merescut una condemna explícita perquè no sembla que facin trontollar a hores d'ara les valoracions i els usos actuals» (*Proposta* (1992 [1999³: 12])). En canvi, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 63) dictaminen com a formes no aconsellables «la supressió d'oclusius en grups consonàntics del tipus: [...] *també* *[ta'me] en lloc de [tam'be]».

Els grups intervocàlics /b/ i /g/ es realitzen en una aproximant en tortosí. Aquest és un fenomen que conserva els 100 % dels locutors objecte d'estudi tant en els *stand-up* com en les gravacions de la veu en off. Com a exemple, hi ha aquest fragment en directe de Llambrich⁴¹⁵ des del plató del *Telenotícies vespre*:

Un pacte és possi[β]le? Sí. Una conformitat? No.

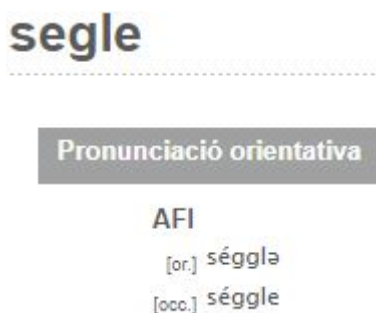
Per contra, Creus/Romero (1999: 34), sobre el model de llengua dels locutors lleidatans en els mitjans de les comarques centrals del nord-occidental, anoten «la presència remarcable de realitzacions geminades».

Pel que fa a les obres i als manuals de referència, la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) considera propis de l'àmbit general tant la pronúncia geminada de l'oclusiva inicial d'aquest grup consonàntic —i l'atribueix als parlars orientals— com la «contínua» —i assenyala que és típica dels parlars occidentals. Per la seua banda, l'*ésAdir* dedica una entrada a aquesta representació i apunta que la realització geminada és característica dels parlars orientals i nord-occidentals. Sobre el valencià —i, per extensió, el tortosí— no se'n fa cap esment.

---

⁴¹⁵ Fragment extret de la intervenció de Llambrich en el *Telenotícies vespre* del 28/02/2017.

Consegüentment, la pronúncia proposada pel *Llibre d'estil de la CCMA* divergeix de la realització tortosina (i valenciana):

Imatge 72. Entrada amb la pronúncia proposada de *segle* a l'*ésAdir*

En canvi, Aragonés (1995: 25) recomana la realització tortosina, és a dir, amb «una sola *p, c, b* o *g*». Quant a les obres valencianes, ni en *L'estàndard oral del valencià* (2006c) ni en el LEMAV (2011: 5, 23), no hem trobat cap indicació sobre aquest fenomen, encara que suposem que és perquè, com s'avisava al LEMAV, únicament anoten unes «directrius i orientacions per a utilitzar el valencià en la comunicació pública» i perquè, com avisen, «no s'indicaran les [pronúncies] que s'ajusten a les grafies». Per tant, no cal remarcar que la pronúncia simple és estàndard, ja que és l'única estesa en territori valencià. Prova d'això que apuntem és el fet que al DNV apareix, en l'entrada del mot *segle*, la pronúncia aproximant:

segle [séyle]

Imatge 73. Entrada de *segle* al DNV amb la pronúncia recomanada

Sobre l'omissió d'aquest tret en el corpus normatiu valencià, Julià-Muné/Creus (2005: 124) ja remarquen que «la majoria d'obres valencianes obvien el fenomen».

El tortosí, majoritàriament, és un geolecte betacista, és a dir, no disposa del fonema /v/. Aquesta és una particularitat que conserva el 100 % de periodistes analitzats tant en les connexions en directe com en les gravacions de la veu en off. Així, sentim [b]eurem i fa[β]or.

El fet que el nord-occidental, una part del central⁴¹⁶ i el septentrional confonguen /v/ amb /b/ provoca que en la *Proposta* (1990 [1999³: 17]) es considere aquest fenomen propi de l'àmbit general. A *l'ésAdir*, es tracta aquesta peculiaritat en la carpeta «Ajuda específica per al català occidental» i s'assenyala que en valencià —tot i que no en tots els parlars— la v s'articula labiodental. També determina que «cal servir la coherència interna del sistema». En relació amb el manual del tortosí, Aragonés (1995: 25) recomana la pronúncia betacista.

Ara bé, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: lxx) determina que encara que la solució betacista és acceptable en el territori en què és típica, convé mantindre l'oposició ja que, excepte en el valencià central i en les comarques tortosines, es preserva el fonema /v/. De la mateixa manera, el LEMAV (2011: 31) no té en compte la zona betacista del País Valencià, això és, el tortosí⁴¹⁷ i el valencià central (Veny/Massanell, 2015: 346). Així, trobem com a pronúncia recomanada «la distinció clara entre b i v». A més a més, tampoc s'accepta la realització betacista com una llicència per àmbit territorial, que és, tenint en compte que és un tret poc estès al País Valencià, la classificació que li escauria.

Quant a la pronúncia del grup inicial ps-, hem assenyalat en l'apartat dialectal, que en tortosí —com en la resta de català— s'emmudeix l'oclusiva inicial. Únicament documentem mots amb aquest segment inicial en el 33 % dels periodistes. Concretament, en les peces locutades de Llambrich, que sempre emmudeix l'oclusiva. Així, sentim⁴¹⁸:

Aprovar [Ø]sicotècnics per a permisos de caça a persones no aptes per passar-los és una de les irregularitats que una [Ø]sicòloga denuncia del centre mèdic privat on va estar treballant durant anys.

Ara bé, segons la *Proposta* (1990 [1999³: 17]), aquesta és una pronúncia no recomanable. En canvi, *l'ésAdir* considera que «normalment» s'emmudeix el primer

---

⁴¹⁶ Tal com exposen Veny/Massanell (2015: 161), les comarques tarragonines de l'Alt Camp i el Baix Camp, juntament amb una part del Tarragonès, encara mantenen el fonema /v/.

⁴¹⁷ Recordem que en aquest treball prenem el terme *tortosí* per a definir el geolecte que s'estén per les comarques de l'antiga diòcesi de Tortosa. Per tant, entenem que una part del valencià septentrional —seguint la terminologia de Veny/Massanell (2015)— forma part del tortosí.

⁴¹⁸ Fragment extret de la peça de Llambrich del *Telenotícies migdia* del 24/01/2017.

element del grup *ps-*. És per això que el portal lingüístic de la CCMA qualifica com a secundària la pronunciació amb [ps] «que evitem totalment en registres informals». Com veiem, el *Llibre d'estil de la CCMA* també fa una gradació de permissivitat segons el registre: això és, hi ha més flexibilitat en les situacions comunicatives informals —magazins, tertúlies, sèries—, mentre que en les formals —informatius— hi ha un seguiment més estricte de la normativa. En aquest cas concret, tot i que no apunta explícitament quina forma és preferible per als registres formals —i, per tant, per als noticiaris— sí que mostra més flexibilitat i tolerància que l'IEC.

En canvi, Aragonés (1995) no aconsella cap pronúncia sobre aquest aplec consonàntic. Per contra, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXX) exposa que és propi del valencià estàndard l'emmudiment de l'oclusiva inicial. També, com a observació, apunta que la pronúncia d'aquesta consonant «només és pròpia de registres molt formals». Altrament, el LEMAV (2011: 37) no comenta aquesta realització, per bé que en un exemple de l'apartat de fonètica sintàctica apunta la forma fonètica de *psicòleg infantil* amb [ps].

La *t* ortogràfica del mot *setmana* s'emmudeix en tortosí. Pel que fa a les peces de la veu en off, en el 66 % de periodistes —Boquizo i Llambrich— hi ha una mimesi de l'ortografia, o siga, es pronuncia la *te*. Notem, doncs, com la lectura podria haver condicionat l'ortoèpia. Sobre aquesta influència, Bibiloni (1997: 23) assenyala que,

amb l'arribada dels mitjans de comunicació audiovisuals s'ha creat una norma d'estàndard oral basada en la norma escrita tradicional o, dit en altres paraules, l'estàndard escrit s'ha oralitzat.

D'altra banda, el 33 % final —Sorribes— sí que l'emmudeix i pronuncia *s[em]ana*⁴¹⁹. A propòsit de les connexions en directe, només hem documentat aquest mot en el 33 % de periodistes —Sorribes—, que, novament, assimila l'oclusiva amb la bilabial. Tanmateix, hauria estat interessant comparar les dades d'aquest context amb les solucions de les locutores en connexions en directe, però no hi apareix aquest mot. Així, podríem ratificar l'abast de la influència de les formes gràfiques en l'oralitat.

---

⁴¹⁹ Vg. § 9.1.2.4. «Consonants nasals» sobre la pronúncia simple de la bilabial.

Tant la *Proposta* (1990 [1999³: 18]), com l'és *Adir*, Aragonés (1995: 28), *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXII) i el LEMAV (2011: 31) consideren que la *t* ortogràfica no s'ha de pronunciar.

En darrer lloc, en tortosí, la *g* s'emmuideix davant de [w] en mots com *aigua*, *igual* o *guardar*. Dels mots que es poden veure afectats per aquesta particularitat, hem localitzat la paraula *aigua* en el 66 % de periodistes —Llambrich i Sorribes. En concret, en un off de Llambrich i en les peces de Sorribes —tant *stand-up* com gravació. En tots els casos es documenta l'emudiment de l'oclusiva, això és, diuen *ai[∅]ua*⁴²⁰. Aquesta pronúncia és classificada com a *no recomanable* per la *Proposta* (1990 [1999³: 18]). Tanmateix, Aragonés (1995) no es pronuncia sobre aquest fenomen. Homogèniament a l'IEC, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXX) també penalitza aquesta supressió. En canvi, el LEMAV (2011: 30) indica, com a llicència, que només

en situacions molt informals o caracteritzacions de personatges i situacions on siga pertinent una baixa tensió articulatòria, l'emudiment de la *g* davant de la *u*: *aigua* [aiua], *agulla* [aülla], *jugar* [juar].

9.1.2.2. Consonants sibilants alveolars

Un dels trets que demostren el caràcter de transició del tortosí és la pronúncia [z] de -tz- en el grup -itz-, característica que comparteix amb el valencià.

Això no obstant, en cap de les gravacions en què apareix aquest sufix es realitza amb l'emudiment de l'oclusiva. Així, el 66 %⁴²¹ —Boquizo i Sorribes— de periodistes pronuncia el so alveolar africad [dz] en peces en off com *caracteri[dz]a* o *utili[dz]ar*. També, en una notícia en directe de Llambrich escoltem *focali[dz]ar*. A propòsit d'això, Aragonés (1995: 26) assenyala que en «la lectura hi ha tendència a pronunciar-la [la t]», que, per assimilació amb el context, se sonoritza.

---

⁴²⁰ A propòsit de la realització de la vocal inicial d'aquest mot vegeu § 9.1.1.1. «Vocals tòniques».

⁴²¹ Recordem que, si no es dona el percentatge restant, significa que aquella forma no és documentada en les gravacions d'aquell periodista. Per tant, en les peces de Boquizo no apareix aquest segment.

Tanmateix, de l'entrevista al corresposal de les Terres de l'Ebre es desprèn que els assessors lingüístics de la CCMA no promouen l'ús de les variants tortosines previstes en l'estàndard:

Estaria bé tenir un lingüista que ens digués si podem utilitzar aquella paraula, però és bastant complicat des del punt de vista econòmic. Aquí dalt, [a Barcelona] no hi ha prou consciència ni coneixement sobre el nostre parlar i, com t'he dit, ens trobem lingüistes que són de la visió d'unificar l'estàndard perquè creuen que la diversificació debilita la llengua. Els altres, més proclius a les nostres formes, tampoc mos inciten a usar-les.

Certament, Martí i Castell (2014: 251) reflexiona sobre el sentiment que tenen determinades comunitats lingüístiques al creure que les variants tradicionals són menys aptes en determinats contextos comunicatius:

Aquesta mena de complex [l'adopció de formes urbanes enfront les genuïnes] afecta tots els nivells de la gramàtica: la fonètica, la morfologia, la sintaxi i el lèxic, encara que possiblement és en el lèxic i en la fonètica on és té més consciència de les diferències: són els més identificadors de la procedència geogràfica dels parlants.

Veiem, doncs, com aquest sentiment està estretament lligat amb la vehiculació parcial de les formes codificades en l'estàndard planificat i, consegüentment, al desconeixement d'aquestes variants pels grups que, geolectalment, les tenen com a genuïnes. Tanmateix, creiem que aquesta realització és fruit, alhora, de l'adaptació al model ortogràfic, això és, a la te.

En relació amb la consideració normativa d'aquesta peculiaritat, la *Proposta* (1990 [1999³: 18]) qualifica com a propi de l'àmbit general pronunciar tant [dz] com [z] el dígraf d'aquest sufix. A més, atribueix la realització amb [z] als parlars valencians. Com en altres ocasions, el tortosí⁴²² apareix sota l'etiqueta de «parlars valencians». Això fa palès el caràcter de transició d'aquest geolecte malgrat que, alhora, pot confondre l'usuari mitjà tortosí —no expert en la matèria— ja que no queda clara la solució adequada per als parlants d'aquesta varietat. Així, a diferència de les ocasions en què s'empra l'etiqueta «característic dels parlars occidentals», l'usuari de les

---

⁴²² La GIEC (2017: 58) ha esmenat aquesta falta de precisió i apunta que la pronúncia amb [z] es presenta en parlars occidentals i baleàrics.

comarques centrals del domini lingüístic no es pot veure identificat tan fàcilment en la prescripció de l'acadèmia. En realitat, l'obra d'Aragonés (1995: 11) recull tots els trets tortosins que tracta l'obra de l'IEC:

Com que la parla de la gent del Baix Ebre i del Montsià, que és definida normalment com un dialecte de transició entre el nord-occidental i el valencià, no hi apareix [a la *Proposta*] clarament definida, n'hem destriat els aspectes que només afecten el català que es parla en estes comarques i n'hem fet una nova redacció.

També Julià-Muné/Creus (2005: 121) indiquen que,

tot i que la normativa ho caracteritza [la pronúncia [z]] com un tret valencià, també es produeix en nord-occidental i tortosí.

Per tant, convindria que l'IEC modifiqués aquesta etiqueta per una altra de més concisa, com ara, tret «característic d'alguns parlars occidentals».

L'és *Adir* no esmenta aquesta particularitat i, d'altra banda, no hem localitzat cap entrada que continga aquest sufix per a consultar-ne la pronúncia orientativa. Aragonés (1995: 26) proposa la solució tortosina, això és, sense oclusiva i amb esse sonora. També, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: lxx) judica com a propi del valencià estàndard la solució tortosina. Per la seua banda, el LEMAV (2011: 31) adopta les directrius de l'AVL.

Seguint amb les sibilants alveolars, en tortosí, l'increment dels verbs de la tercera conjugació es pronuncia amb la fricativa postalveolar sorda, és a dir, *crei[ʃ]que*. Per a recollir aquest fenomen hem de recórrer a les formes del present de subjuntiu i de l'imperatiu d'aquests verbs. Ara bé, com mostrem a § 9.2.2.6.2. «Segona i tercera conjugació», els locutors tortosins usen sistemàticament les variants del català central. Això és, *construeixi*, *garanteixi* o *serveixin*. Per tant, com que no empen les solucions occidentals amb l'increment *sc* —*construïska*, *garantisca* o *servisquen*—, no es localitza la pronúncia d'aquest infix. Sobre aquest tret, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 66) evidencien que «en registres formals s'observa sovint una preferència per les formes estàndard més generals en català», és a dir, les terminades amb la desinència *-i*. D'altra banda, no registrem cap variant de l'imperatiu, atès que, com ja hem detallat a §

3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», és una forma atípica en el llenguatge periodístic dels noticiaris.

De totes maneres, la *Proposta* (1990 [1999³: 18]) qualifica com a admissible en l'àmbit restringit tant la realització tortosina ([ʃ]c) com la característica d'altres zones del bloc occidental ([s]c). L'*ésAdir* no es manifesta sobre aquest tret. Tanmateix, hem de tindre present que si l'IEC ja dictamina que és propi de l'àmbit restringit, el *Llibre d'estil de la CCMA* —que es dirigeix a gairebé la totalitat de la comunitat lingüística— ja no l'inclourà perquè el concepte *àmbit restringit* delimita l'ús dels fenòmens a un auditori lingüísticament uniforme. És més, recordem-ho, l'*ésAdir*, en la carpeta «Ajuda específica per al català occidental», exposa que

la transcripció en català occidental de les entrades lèxiques està pensada, amb petites adaptacions, per als usuaris de tot el dialecte, d'Andorra a Alacant.

A l'entrevista es pregunta a Sorribes si creu que l'*ésAdir* té en compte els diferents parlars del bloc occidental, i respon:

No, s'[hi] hauria de fomentar molt més la riquesa lingüística que tenim a Catalunya.

Aragonés (1995: 27) parteix de les variants occidentals del present de subjuntiu —*no patisques*— i apunta que «es pot pronunciar com una *x*». En *L'estàndard oral del valencià* (2006c) no hi ha cap recomanació sobre aquesta representació, tot i que en el DNV, en l'apartat de conjugació verbal del verb *patir* apareix la següent observació:

La consonant *s* del grup *-sc* (o *-squ-*) es pronuncia habitualment com a palatal [ʃ], pronunciació que ha tingut una important tradició escrita (*-xc-*, *-xq-*).

A banda, el LEMAV (2011: 31) presenta com a pronúncia recomanada tant la realització amb [sc] com amb [xc].

En darrer lloc, sobre el canvi de sonoritat entre les sibilants, trobem, per un cantó, la pronúncia com a sibilant sorda de la sibilant sonora en el 33 % dels periodistes. Concretament, l'hem trobat únicament en dos peces de Llambrich, un cop

en una connexió en directe i, l'altra, en una gravació de la veu en off. Quant a aquest darrer context, sentim⁴²³:

A l'hora d'embarcar s'han trobat que la re[s]erva s'havia cancel·lat o no s'havia pagat.

Totes les obres que tenim en compte en aquest capítol condemna la realització sorda de la sibilant sonora, això és, la *Proposta* (1990 [1999³: 18]), *l'ésAdir*, Aragonés (1995: 26), *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) i el LEMAV (2011: 30).

A propòsit d'aquest dictamen de l'AVL, convé esmentar que l'ensordiment de la sibilant en aquest context és un tret típic del valencià central (Veny/Massanell, 2015: 290). Per tant, en el valencià septentrional, en el tortosí i en el valencià meridional es conversa el so [z]. En aquest sentit, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXIII) exposa que

la varietat estàndard es conforma justament sobre la base d'una funcionalitat comunicativa, que tendix a afavorir els fenòmens més estesos i acceptats en una determinada comunitat lingüística, en detriment d'aquells altres que tenen un abast més restringit o estan menys prestigiats.

Conseqüentment, l'AVL potencia la particularitat més estesa en territori valencià, això és, el manteniment del fonema [z]. En canvi, el LEMAV (2011: 30) apunta que, com a llicència, «en representacions realistes i poc formals de la parla col·loquial de l'àmbit territorial on és pròpia, la pronunciació sorda de la sibilant sonora». Això no obstant, hem d'entendre que per als registres formals els manuals recomanen el manteniment de la sibilant sonora.

Per l'altre, en tortosí, en alguns mots hi ha vacil·lació entre la pronúncia sorda i sonora de la sibilant sorda. En les dades recollides en les notícies analitzades, trobem la sonorització de paraules amb els grups *-gress-*, *-miss-* i *-press-* en els dos escenaris estudiats del 100 % de periodistes. A tall d'exemple, documentem *agre[z]ió*, *comi[z]ions* i *repre[z]ió*, entre d'altres. Sobta que es detecten casos amb la pronúncia [z] en les gravacions de la veu en off ja que els locutors lligen de guions en què aquest so està grafiat amb la doble esse (ss). Per tant, com sí que succeeix en altres

---

⁴²³ Aquest fragment és de la peça de Llambrich del *Telenotícies migdia* del 17/11/2016.

ocasions⁴²⁴, l'ortografia no condiona l'oralitat. Tanmateix, com apunten Casals i Martorell / Faura (2010: 72), la revisió dels textos escrits pels periodistes per part de l'equip d'assessors lingüístics de la CCMA no té en compte l'ortoèpia:

La revisió a què ens hem referit fins ara afecta, com es deu haver pogut deduir, només la fase de redacció, però les intervencions explicades no garanteixen que l'execució dels textos davant dels micròfons s'ajusti al patró fonètic estàndard. Per això, la U[nitat d'] A[ssessorament] L[ingüístic] fa el seguiment de les intervencions orals, a partir de les quals s'elaboren informes per als interessats.

En relació amb les obres de referència, la *Proposta* (1990 [1999³: 18]) proscriu aquest canvi de sonoritat. En canvi, l'*ésAdir* matisa aquesta concepció i explica, en una entrada *ad hoc* sobre fonètica que,

en una locució formal, la normativa prescriu que cal pronunciar els grups *-press-*, *-gress-* i *-miss-* amb essa sorda. En llenguatge col·loquial, en canvi, és habitual pronunciar tots aquests grups amb essa sonora, fet que constitueix un dels trets diferenciadors entre els usos formals i informals del català oral.

Per tant, la realització recomanada és la de la representació típica del llenguatge formal:

Pronunciació orientativa

AFI

[or.] rəprəsió

[occ.] rɛprəsió

Imatge 74. Entrada de *repressió* a l'*ésAdir* amb les pronúncies recomanades

Homogèniament, Aragonés (1995: 25) indica que el dígraf *ss* es pronuncia com a esse sorda. Igualment, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) condemna la realització sonora del so [s]. En canvi, en el LEMAV (2011) no hi ha cap comentari sobre aquesta realització.

⁴²⁴ Vg. els apartats sobre l'obertura inicial dels grups *es-*, *en-*, *em-*; el tancament de /o/ en [u] seguida d'una *i* tònica, la pronúncia del mot *setmana* o la realització del segment *-itz-*.

9.1.2.3. Consonants sibilants palatals

És típic del bloc occidental articular d'una manera africada la prepalatal fricativa sorda /ʃ/ quan es troba en posició inicial i postconsonàntica com en [tʃic o plan[tʃ]a.

Quant als locutors, hi ha una multiplicitat de patrons. En el 33 % de periodistes —Boquizo— només es documenta el mot *xarxa*, pronunciat [ʃarʃ]a. Això no obstant, també trobem aquest fenomen en múltiples paraules emprades per l'altre 66 % de locutors. Concretament, el 33 % de professionals tortosins —Llambrich— alterna la solució genuïna —africada— amb la fricativa tant en gravacions de la veu en off com en connexions en directe. Per tant, sentim *pun[tʃ]ada*, però *ar[ʃ]ivat*. Finalment, el darrer 33% —Sorribes— empra sistemàticament la solució tradicional en mots com *ar[tʃ]ivament* i *plan[tʃ]es*. Tanmateix, a l'hora de pronunciar les paraules *xarxa* i *xifra* sempre les articula amb el so fricatiu, és a dir, [ʃarʃ]a i [ʃifra].

De fet, ambdós pronúncies són considerades pròpies de l'àmbit general en la *Proposta* (1990 [1999³: 18]). Més concretament, el document de l'IEC indica que si bé la solució fricativa és típica dels parlars orientals, l'africada és característica dels geolectes occidentals. Encertadament, doncs, Bibiloni (1997: 134) afirma que

la fonètica és el terreny on una llengua estandarditzada es pot permetre més variació —*verba volant*— i on es pot acceptar un cert relaxament, fets que —a diferència del que ocurriria a la llengua escrita— no comprometen la funcionalitat de l'estàndard. D'altra banda, un model —o uns models— d'estàndard fonètic sempre es va perfilant en el context de la vehiculació de la llengua codificada, en un procés en part dirigit i en part espontani.

Així, per exemple, la part dirigida pot remetre a la jerarquització de les solucions per les institucions lingüístiques, mentre que la part espontània pot fer referència a factors demogràfics —el català central s'estén a l'àrea més poblada de Catalunya—, culturals —la llengua literària es va basar en les solucions del català central— o econòmics —la zona del català central coincideix amb el territori de la capital administrativa, on es concentren els focus econòmics.

Ara bé, siga quina siga la forma que s'esculla per a l'estàndard —manteniment de la genuïna o adopció de l'al·lòctona—, l'usuari ha de ser conscient que la *Proposta* (1992 [1999³: 17]) condemna la promiscuïtat:

No podem acceptar la barreja indiscriminada d'usos, és a dir que un locutor s'ha de mantenir en el marc d'una mateixa modalitat de l'estàndard (que sigui la pròpia o una altra d'adopció), i no ha de passar d'aquesta modalitat a una altra, baldament ho fes aplicant d'una manera impecable la norma corresponent.

També, *l'ésAdir*, en el document titulat «Ajuda específica per al català occidental», explicita aquest fenomen tradicional del bloc occidental i, consegüentment, apareix en la forma fonètica recomanada, com mostrem tot seguit a partir del substantiu *Xina*:

Imatge 75. Realització recomanada del mot *Xina* a *l'ésAdir*

Igualment, Aragonés (1995: 27) explica que, en aquest context, sona «com la *ch* castellana». En les obres valencianes aquest tret no és recollit ni per *L'estàndard oral del valencià* (2006c) ni pel LEMAV (2011). La raó és que es basen en el dialecte valencià, varietat que té com a representació genuïna l'africació en aquest context. Per tant, la forma valenciana no entra en conflicte —com sí que passa a Catalunya— amb la solució fricativa. A propòsit de la coincidència de les fronteres autonòmiques i les geolectals, Massanell i Messalles (2009b: 127) exposa que

en el cas del balear —i podríem fer-ho extensiu al valencià— àmbit dialectal i límit administratiu coincideixen. Aquest fet pot contribuir tant a reforçar els trets diferencials de cadascun d'aquests dialectes com a augmentar-ne la cohesió interna [...]. En canvi, pel que fa al català central i al nord-occidental, les fronteres polítiques passen lluny de les dialectals.

En relació amb el tret que analitzem, el fet que l'africació siga un fenomen tradicional de tot el bloc occidental —i, per tant, també del tortosí— avala que les obres

normatives valencianes —que, recordem-ho, tracten únicament el valencià— no es pronuncien sobre aquesta realització⁴²⁵.

També és genuïna del bloc occidental la segregació de iod davant de les consonants fricatives prepalatals sorda i sonora en posició intervocàlica i final, això és, *arru[jj]ar* o *bo[jɜ]a*. En primer lloc, sobre el primer cas, el 100 % de periodistes pronuncia la iod, tant en les connexions en directe com en les gravacions de la veu en *off*. Trobem, doncs, *cone[j]xement* i *estable[j]x*. Tanmateix, en la lectura del discurs de la veu en *off* ja es presenta la *i* gràfica. A propòsit d'aquest fet, Massanell i Messalles (2012: 102) posa de relleu que,

gràficament, la llengua estàndard es basa en la pronúncia dels dialectes més conservadors, fet que afavoreix el nord-occidental (i encara més el valencià no apitxat) enfront del [català] central [...].

La *Proposta* (1992 [1999³: 19]) considera pròpies de l'àmbit general la pronúncia amb *i* —comuna dels parlars occidentals— i la que emmudeix aquesta vocal —típica del bloc oriental malgrat que en els exemples només aporta mots en què ja hi ha la *i* gràfica: *feix*, *caixa*, *dibuixar*. L'*ésAdir* registra la diferenciació geolectal en l'apartat «La "x": el so *xeix*», per tant, apunta que la *i* sí que sona en català occidental. Igualment, Aragonés (1995: 22) sentència que «sempre es pronuncia una *i*». En *L'estàndard oral del valencià* (2006c) no hi ha cap juí explícit sobre aquesta representació atès que, com en el cas anterior, en valencià és característica la pronúncia de la *i*. Finalment, en el LEMAV (2011: 23) tampoc hi ha cap observació sobre aquesta particularitat, tot i que hem de tindre en compte que s'avisava l'usuari, com ja hem anotat, que «no s'indicaran les [pronúncies] que s'ajusten a les grafies».

Pel que fa al segon grup —la segregació de la iod en la fricativa prepalatal sonora—, en tortosí el so [ɜ] intervocàlic és [ĩɜ]. Això no obstant, documentem únicament dos solucions amb la pronúncia tradicional: per un cantó, Boquizo diu *passe[iɜ]ant* en una connexió en directe i, per l'altre, sentim *mostre[jɜ]os* en una peça en *off* de Sorribes. Per tant, no podem dir que es tracta d'un fenomen que aflora per la

---

⁴²⁵ Això succeeix, també en la pronúncia d'una *i* —com és típic en occidental— quan va seguida d'una *x* en mots com *conèixer*.

immediatesa de les connexions en directes, ja que l'hem localitzat en els dos contextos objecte d'estudi. En la resta de dades recollides, el 100 % dels locutors realitza únicament la fricativa postalveolar sonora en els dos escenaris documentats, això és, *pro[ʒ]enitors* i *ma[ʒ]istrades* —entre d'altres. Anecdòticament, en una peça en directe de Sorribes, hem trobat la pronúncia amb africada en el mot *ori[dʒ]en*.

Quant a la consideració en l'estàndard d'aquest tret, la *Proposta*⁴²⁶ no l'esmenta. Per tant, hem d'assumir que la pronúncia d'una iod en mots com *passe[jʒ]ant* o *mostre[jʒ]os* forma part del grup de fenòmens no recollits en l'obra de l'acadèmia. De fet, Aragonés (2000: 25) anota aquesta peculiaritat fonètica en la llista de realitzacions omeses «sobre les quals crec que la *Proposta* s'hauria de pronunciar». No obstant això, en el manual seu del 1995 no s'esmenta cap consideració sobre aquesta particularitat.

En canvi, Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 42, 66) afegixen en l'apartat corresponent al tortosí la segregació d'aquesta iod en mots com *pagès*, *fugir* o *pluja* i en les orientacions ortoèpiques fixen que

es pot mantindre també la mateixa pronúncia davant de *j* en context intervocàlic —en aquest cas no es grafia—, encara que és menys sistemàtica.

L'és *Adir*, en la carpeta d'«Ajuda específica per al català occidental», assenyala que és admissible pronunciar una iod, «però no excessivament recomanable». A més, n'aporta dos exemples: *a[jʒ]ència* i *pu[jʒ]ar*.

Respecte a les obres valencianes, ni *L'estàndard oral del valencià* (2006c) ni el LEMAV (2011) emeten cap dictamen sobre aquesta realització amb l'aproximant palatal sonora. Això no obstant, seguint Veny/Massanell (2015: 246), la segregació d'aquesta iod en aquest context és característica dels parlars nord-occidentals —i també del que aquests dos autors consideren valencià septentrional.

Tenint en compte l'extensió d'aquest tret, podem pensar que les obres valencianes no l'inclouen perquè no és típic del valencià. Ara bé, no haurien de

---

⁴²⁶ D'altra banda, la GIEC (2016: 560-561) descriu aquest fenomen i el situa geogràficament, però no n'emet cap judici prescriptiu.

preveure, d'una banda, el fet que el tortosí de les comarques del nord —com a geolecte de transició— comparteix trets amb la resta de geolectes occidentals? De l'altra, s'ha de prendre consciència que en les comarques del nord del País Valencià es parla un geolecte que divergeix —tot i que en comptades ocasions— de la resta de geolectes valencians. També s'hauria de considerar que, tradicionalment, el tortosí s'ha distingit com un parlar del grup del nord-occidental. A propòsit d'aquest fet, Aragonés (2000: 22) exposa la conjuntura en què es troba aquest parlar de transició:

La manca d'una capital aglutinadora (ara que el bisbat ha perdut la influència que tenia) i la situació marginal d'aquestes comarques en les respectives províncies i comunitats autònomes, juntament amb l'escàs pes demogràfic que tenen, fa que el dialecte tortosí, en el seu conjunt, no tinga prou representativitat com a dialecte important del conjunt de la llengua, ni prou representació en la codificació, ni prou presència en els mitjans de radiodifusió autonòmics, que tenen centres de producció diferents.

Consegüentment, com es fa palès en aquesta representació, hi ha fenòmens del tortosí que no són jutjats en la normativa de les dos acadèmies —és a dir, se'ls obvia.

Un altre tret del tortosí és la realització amb [dʒ] dels mots en què apareix el so sibilant palatal sonor en posició inicial. Això no obstant, els locutors tortosins barregen la solució tradicional amb la característica del bloc oriental, això és [ʒ], per bé que el grau d'adopció de la realització al·lòctona és diferent segons el periodista. En primer lloc, el 66 % de periodistes —Boquizo i Sorribes— manté, en la gran majoria de solucions documentades, la forma genuïna en els dos escenaris estudiats. Per tant, sentim [dʒ]ener o [dʒ]udicial, entre d'altres. Tanmateix, residualment es localitza la representació amb [ʒ], com en [ʒ]eneralitat i [ʒ]ent.

Per contra, el 33 % restant —Llambriç— alterna la solució autòctona, com ara [dʒ]erent, amb la forma del català central, això és, [ʒ]aume. A diferència dels altres dos periodistes, les variants amb la fricativa són majors que les expressions amb l'africada. No podem establir cap diferència entre les connexions en directe i les peces en off pel que fa a l'aparició d'aquest fenomen, atès que l'heterogeneïtat de dades és la mateixa

en els dos contextos analitzats. D'aquesta manera, trobem, per exemple, [dʒ]udici i [ʒ]udici en veus en off o [dʒ]utge i [ʒ]utges en talls en directe.

No obstant això, podem relacionar les solucions fricatives amb l'assentament del codi ortogràfic, tal com comenta Montoya Abat (2006: 52):

Tampoc no ha funcionat el criteri de diasistematicitat en l'ortografia de les consonants palatals (*j, g, tj, tg*), distribuïdes segons la pronúncia barcelonina i, a voltes, sense abastar tot el bloc oriental de Catalunya (*haja, corregir, platja, viatge*).

Això és, els usuaris, amb l'intent d'adequar l'ortoèpia a l'ortografia, relacionen la grafia amb una única pronúncia —en aquest cas, la del català central.

Segons les obres que consultem, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) qualifica la pronunciació africada com a pròpia de l'àmbit general —així com també la fricativa. A més, associa la primera amb els parlars occidentals i, la segona, amb els orientals.

Homogèniament, *l'ésAdir*, en l'apartat «Ajuda específica per al català occidental», detalla que

la *g* i la *j* han estat transcrites segons l'ús més general en nord-occidental: fricatives ([ʒ]) quan són intervocàliques (*a[ʒ]ència, pu[ʒ]ar*), africades ([dʒ]) quan van a començament o darrere consonant ([dʒ]ugar, àn[dʒ]el). Cal tenir present, però, que les inicials poden esdevenir intervocàliques dins la frase.

Aragonés (1995: 28) recomana que, en posició inicial, la grafia *j* es pronuncie «aproximadament com els dígrafs *tg, tj*». Com veiem, doncs, aquesta afirmació es relaciona amb la de Montoya Abat (2006: 52) que hi ha unes ratlles més amunt.

De la mateixa manera, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) fixa l'articulació africada com a forma estàndard del valencià. El LEMAV (2011) no recull cap pronúncia recomanada i creiem que és perquè l'altra realització genuïna al País Valencià en aquests contextos és l'apitxada, considerada com a no recomanable per les acadèmies (*Proposta*, 1990 [1999³: 19]; *L'estàndard oral del valencià*, 2006c: LXXI).

Els mots *jo* i *ja* s'articulen [jó] i [já] en tortosí. A propòsit del primer mot, *jo*, com expliquem a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», en el llenguatge

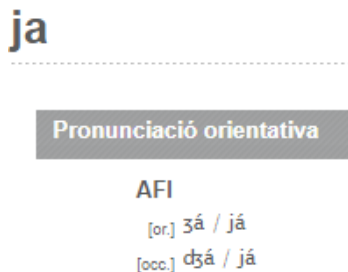
propi d'un telenotícies ha de prevaldre l'objectivitat i la neutralitat a l'hora de comunicar les notícies. En conseqüència, no és adequat l'ús dels pronoms personals, ni de les formes verbals de primera persona —tant singular com plural. És justament per aquest motiu que no hem documentat cap vegada el pronom *jo* en les peces informatives objecte d'estudi.

Amb relació a l'adverbi *ja*, el 100 % dels periodistes empra aquest mot, tot i que no podem establir un patró clar de pronúncia *ja* que es localitzen tres solucions en cada locutor per a l'adverbi *ja*. En primer lloc, sentim la realització fricativa en els dos contextos objecte d'estudi del 33 % de locutors —Sorribes— i en les gravacions en off del 66 % restant —Boquizo i Llambrich—, això és, [ʒ]a. En segon lloc, apareix la realització africada en els dos escenaris analitzats del 66 % de periodistes —Boquizo i Sorribes— i en les peces locutades del 33 % final —Llambrich. Per tant, sentim [dʒ]a. En tercer lloc, localitzem la pronúncia genuïna únicament en les connexions en directe dels 100 % dels locutors, és a dir, diuen [j]a. D'aquesta manera, notem com el tret tradicional aflora en els *stand-up*, que és quan hi pot haver més espontaneïtat, més que no pas en les gravacions en *off*. En concret, el fet de no tindre escrit en el guió la forma *ja*, amb jota, creiem que afavoreix l'ús de la variant genuïna.

És més, suposem que la pronúncia d'aquest mot està estretament relacionada amb el fenomen anterior, això és, amb la realització del so *j* en posició inicial. Així, es regeix segons les regles de pronúncia dels dos blocs dialectals. Per tant, com en el cas previ, hi ha una alternança de solucions en tots els periodistes. D'aquesta manera s'adopta, per un cantó, la solució occidental amb l'africació inicial *i*, per l'altre, la marca distintiva del bloc oriental, amb la fricativa. Ara bé, tal com hem anat indicant al llarg del capítol, per coherència —almenys en una mateixa peça informativa— s'hauria d'utilitzar únicament una de les realitzacions.

Tanmateix, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) apunta que és propi de l'àmbit general pronunciar aquest mot —i el pronom *jo*— tant amb el so prepalatal sonor com amb *i*, recomanació que també segueix l'*ésAdir*.

En conseqüència, si es pronuncia amb *j* s'adopten els hàbits articuladoris típics d'aquesta grafia en posició inicial, això és, els característics de cada bloc, tal com apareix en la següent imatge:

Imatge 76. Entrada de *ja* a l'*ésAdir* amb la realització recomanada

En canvi, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) anota la solució amb la semivocal com a pròpia del valencià estàndard, això és, la realització tortosina, orientació que també prescriu el LEMAV (2011: 32).

Seguint amb les sibilants palatals, en tortosí —com en nord-occidental i valencià— la jota dels grups *-jecc-* i *-ject-* es realitza com a [j]. No obstant això, hem recollit variants amb aquest segment en el 100 % de periodistes en els dos contextos estudiats i en tots els casos trobem la realització amb la fricativa. Per exemple, hem sentit *es pro[ʒ]ecten* i *tra[ʒ]ecte*.

De fet, la pronúncia genuïna tortosina és judicada com a no recomanable per la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) i per *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI). De manera equivalent, els altres manuals —*ésAdir*, Aragonés (1995: 28) i LEMAV (2011: 33)— també l'exclouen de la llengua estàndard.

9.1.2.4. Consonants nasals

En tortosí, la paraula *setmana* es pronuncia [semána], això és, sense l'oclusiva i sense la geminació de la nasal. Quant als mots que ens permeten analitzar la realització geminada dels grups *mm* i *nn*, només hem documentat el mot *setmana*. Ara bé, com exposem a § 9.1.2.1. «Consonants oclusives», el 66 % dels locutors —Boquizo i Llambrich— sempre pronuncia l'oclusiva *t*, per tant, el so nasal només es pot articular d'una manera simple, això és, *se[tm]ana*. En canvi, el 33 % restant —Sorribes— sí que

segueix les directrius sobre l'estàndard oral pel que fa al so de la te i l'emmudeix. Ara bé, quant a la realització de la eme, d'una banda, en les connexions en directe en pronúncia únicament una, és a dir, *se[m]ana*, mentre que en les peces en off sí que realitza la geminació, per tant, sentim *se[mm]ana*. Així, notem com la lectura del guió propicia que el locutor pugui anotar-se, si s'escau, que convé pronunciar la bilabial geminada. En canvi, en l'*stand-up* apareix la solució més estesa en la llengua col·loquial.

En referència a la pronúncia simple d'aquests grups consonàntics, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) dictamina com a no recomanable la reducció a una sola nasal. Igualment, l'*ésAdir* —com hem apuntat a § 9.1.2.1. «Consonants oclusives»— proposa la realització geminada. Per tant, hem d'entendre que la pronúncia simple no és adequada. Aragonés (1995: 28) apunta que la forma adequada és [semmána]. Això no obstant, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXII) prioritza la realització simple i reserva la pronúncia geminada per als registres «molts formals». Ben mirat, això significa que, per a un noticiari, la realització més adequada és amb la geminació d'aquests grups.

De la mateixa manera, el LEMAV (2011: 31) proposa les dos pronúncies segons el registre comunicatiu:

Tant la pronúncia simple [semana] com la geminada [semmana] són les més adequades per al valencià estàndard, per a contextos mitjanament i molt formals, respectivament.

Julià-Muné/Romero/Creus (2004: 69) introdueixen i condemnen, en el grup de les nasals, una altra dicció que s'ha de tindre en compte en els contextos comunicatius més formals de la llengua⁴²⁷:

La pronúncia [n] per [m] o [m] per [n]: *comptabilitat* *[kontaβil'tat] en comptes de [komtaβil'tat], *dilluns* *[di'lums] en lloc de [di'luns].

Entre les peces buidades s'ha documentat la forma *ate[nt]at* en una gravació en off de Llambrich, això és, en el 33 % dels corpus d'estudi. Així, segons aquests autors, s'hauria

---

⁴²⁷ Julià-Muné/Romero/Creu (2004: 62) també assenyalen que la *p* d'aquests aplecs consonàntics és muda.

d'haver dit *ate[mt]at*. De la mateixa manera, l'*ésAdir* indica que «en els grups *-mpm-*, *-mpt-* i *-mpc-*, la eme sona *m*, i no *n*, i la *p* és muda». De fet, el *Llibre d'estil de la CCMA* és l'única obra de referència que recull aquest fenomen. Això és, no hi ha cap dictamen a propòsit d'aquesta pronúncia ni en la *Proposta*, ni en Aragonés, ni en *L'estàndard oral del valencià* ni, tampoc, en el LEMAV.

9.1.2.5. Consonants laterals

En tortosí, com en valencià, els grups llatins $D'L$, $T'L$ i $[j]L$ en posició intervocàlica van confluir en ele geminada. Actualment, però, com apunta Massip (1989: 39), hi ha tendència a pronunciar una ele simple. Ara bé, en les peces analitzades en cap cas apareix la realització genuïna. D'una banda, el 33 % dels locutors —Llambrich— diu *espa[tλ]a* en una gravació de la veu en off, seguint la forma gràfica, mentre que en un altre 33 % dels locutors —Sorribes— sentim *ame[λ]er*. La pronúncia de Sorribes correspon a la realització simplificada del bloc oriental, és a dir, $[λ]$ en lloc de $[λλ]$, com és característic en el català central.

Quant a les obres de referència, d'una banda, la *Proposta* (1990 [1999³: 19]) considera que és pròpia de l'àmbit general la pronunciació amb alveolar, tot i que evidencia que és una realització distintiva dels parlars valencians. En canvi, l'*ésAdir* només assenyala que, en aquest context, «la primera consonant se sol assimilar a la segona, que es pronuncia geminada». A més, aquest portal ofereix la pronúncia en occidental del mot *espatlla*: $[espáλλa]$. Per tant, no registra la realització tortosina ni valenciana. Seguint en la mateixa línia, Aragonés (1995: 28) apunta que «se pronuncien dues eles (o una ela geminada)» en el dígraf *-tll-*, a vegades escrit *-tl-* com a *ametla* o *espatla*. A banda, les obres valencianes, tant *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) i el LEMAV (2011: 34), preveuen la realització simple, per bé que l'AVL anota que «és preferible la pronunciació geminada» d'aquest grup.

En tortosí el grup *tll* es pronuncia sense la *t* i de manera simple, per exemple, $r[áλ]a$. En les gravacions hem documentat en el 100 % dels periodistes i en els dos escenaris analitzats que es realitza sense la *t* gràfica i amb pronúncia no geminada del dígraf *ll*. Així, per exemple, sentim *bi[λ]et* en els enregistraments en off de Boquizo i Llambrich i *ame[λ]er* en una peça en directe de Sorribes. Sobre aquesta darrera

variant, en el fenomen anterior acabem d'apuntar que la forma genuïna en tortosí és *ametla*, és a dir, [améla]⁴²⁸. Així doncs, com a conseqüència d'adoptar una variant lèxica oriental, es pren també la realització fonètica d'aquest bloc.

Segons la *Proposta* (1990 [1999³: 19]), és admissible en l'àmbit general no geminar la palatal en aquest tipus de mots i comenta que aquesta realització és característica dels parlars valencians. En aquest sentit, aquest és un dels trets que el tortosí —atenent al seu caràcter de transició— comparteix amb el valencià.

En canvi, l'*ésAdir* proposa la solució geminada, tant en la pronúncia oriental com en l'occidental, com veiem tot seguit:

bitllet

Pronunciació orientativa

AFI

[or.] biʎʎét

[occ.] biʎʎét

Imatge 77. Pronúncia recomanada del grup *tl* a l'*ésAdir*

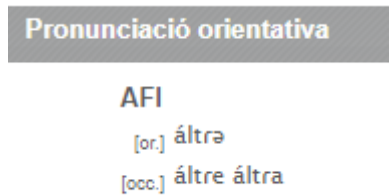
Això suposa una divergència —tot i que mínima— entre el document de l'IEC i el de la CCMA. Tanmateix, Aragonés (1995: 29) segueix el juí de l'IEC i, per tant, assenyala que és admissible la pronúncia no geminada. *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) també fixa com a realització estàndard la pronunciació simple del grup *tl*, és a dir, *bi[ʎ]et*, així com el LEMAV (2011: 34).

Sobre l'emudiment de la *l* en molts com *altre*, típica del tortosí, el 100 % dels periodistes —tant en les peces en directe com en els fragments gravats— pronuncia la lateral (*a[l]tres*).

A propòsit de l'esmentada particularitat, la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) distingeix com a admissible en els registres informals de l'àmbit general la no realització d'aquesta consonant.

⁴²⁸ Vg. § 9.3.1. «*Ametla* i *ametlla*».

En conseqüència, significa que en els registres formals convé pronunciar-la. És per això que l'és*Adir*, en la pronunciació orientativa, anota únicament la forma fonètica adequada en els registres formals:

Imatge 78. Realització recomanada del mot *altre* a l'és*Adir*

Aragonés (1995: 29) segueix el juí de l'IEC. En canvi, *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXI) preveu com a «acceptable en valencià estàndard» la no pronúncia de la *ele* en els mots *altre*, *nosaltres*⁴²⁹ i *vosaltres*. Arribats en aquest punt, convé fer memòria que l'etiqueta *acceptable* que empra l'AVL en determinats fenòmens assenyala que aquella forma presenta una alteració fonètica o gràfica respecte a la variant més estesa.

En aquest cas, entenem que la forma sense la lateral és acceptable per la primera raó, això és, com a alteració respecte a la grafia. A diferència de l'IEC, el document de l'AVL no indica que aquesta etiqueta pressupose que hi haja un altra forma, la prioritària. Recordem que la *Proposta* (1992 [1999³: 11]) diu que

és *admissible* pressuposa l'existència d'una altra forma —la pròpia i comuna—, sempre preferible, i dóna a entendre que la només admissible és simplement tolerada i que és aconsellable de reemplaçar-la per aquella en les situacions més característiques de la llengua estàndard. [...] Així, hom remarcarà que al més sovint la fórmula és admissible va acompanyada d'una altra fórmula (només, però, en registres informals), la qual pretén subratllar les limitacions amb què declarem l'admissibilitat d'una forma.

Per tant, s'ha d'interpretar que en els registres formals es pot emprar la solució sense lateral. Ara bé, el LEMAV (2011: 34) divergeix del dictamen de l'AVL i recomana la pronunciació de la lateral per a tots els registres. De fet, Julià-Muné/Creus (2005: 125)

⁴²⁹ Com expliquem a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», el llenguatge dels noticiaris es caracteritza per ser objectiu i neutre. És per això que no hi tenen cabuda els pronoms personals, sobretot els de primera i segona persones.

afigen aquest fenomen en la llista de «divergències que afecten les orientacions prescriptives [...] trobarem preferentment —encara que en un nombre reduït— en les obres referides al valencià que hem analitzat». Així doncs, Julià-Muné/Creus (2005: 125) anoten:

Trobem des de l'admissibilitat sense matisos funcionals (Ferrando 1990b), a la conveniència de l'emudiment sistemàtic (Mollà 1990), passant a diferències entre una parla col·loquial —emudiment— enfront d'una de formal —no emudiment— (Lacreu ⁶2002; Cuenca / Pérez Saldanya 2002), que coincideix amb la formulació normativa de la P[roposta] E[stàndard] O[ral] F[onètica] de l'IEC.

És després, doncs, que l'AVL s'allunya dels altres estudiosos valencians en aquest punt. Això no obstant, existeix l'opció que en *L'estàndard oral del valencià* se sobreentenga —com succeeix en la *Proposta*— que les realitzacions admissibles esdevenen secundàries.

A propòsit de la pronúncia de la ele geminada, en el 100 % de les peces analitzades hem localitzat la realització simple ([l]) d'aquest so. A més, cal remarcar que el 100 % de les variants recollides de Boquizo i Llambrich provenen de gravacions de la veu en off, és a dir, que estaven llegint en el moment que enregistraven la notícia. Tanmateix, la realització simple és la més estesa al llarg de tot el domini lingüístic. D'aquesta manera, trobem *metà[l]ica* o *co[l]laboració*. En Sorribes també hem sentit *so[l]licituds* en directe.

Amb relació a les obres de referència, aquest és un dels punts en què hi ha més divergència entre els documents que tenim en compte en aquesta anàlisi. D'una banda, la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) prescriu⁴³⁰ la pronúncia amb una sola ele del dígraf *l·l*. L'*ésAdir*, en canvi, indica que aquesta grafia

es manté per raons etimològiques. Com a norma general recomanem pronunciar la ele geminada com si fos una ele simple, tant en registres informals com formals.

---

⁴³⁰ Recordem que l'IEC ha matisat la seua opinió a la GIEC (2016: 20). Ara, assenyala que la pronúncia geminada pertany només als registres més formals. Tot i això, en la situació comunicativa que analitzem hem de tindre en compte que l'IEC segueix recomanant la realització geminada.

En aquest sentit, a Ulldemolins-Subirats (2014) vam comentar que

la pronúncia de la *ela* geminada ortogràfica com a *ele* simple ja s'havia proposat als mitjans de comunicació als anys 80 com una opció dels *light*, mentre es gestava el model de llengua oral de la ràdio i la televisió públiques.

Aragonés (1995: 28) segueix el dictamen de la *Proposta*, com fa palès en la introducció del volum:

Insistim que el model de llengua que ara presentem és bàsicament el mateix que proposa l'IEC. [...] Tot i que alguna d'estes recomanacions és discutible, només hem fet una valoració personal en els casos en què l'IEC no s'ha pronunciat clarament.

L'estàndard oral del valencià (2006c: LXXI) proposa com a pronúncia estàndard la lateral simple, això és, *pe[l]ícula*. Això i tot, afig com a observació que la realització geminada «només és pròpia de registres molt formals». El LEMAV (2011: 34) aconsella emprar la solució simple i no distingeix entre registres.

9.1.2.6. Consonants vibrants

En tortosí no se sensibilitza, en la majoria dels casos, la *-r* a final de mot. És per això que en tots els contextos i en el 100 % dels periodistes s'emmudeix la erre: [a]ntrega[∅] o desmunta[∅].

Per la *Proposta* (1990 [1999³: 20]), és propi de l'àmbit general la no pronunciació d'aquest so. L'*ésAdir*, en la carpeta «Ajuda específica per al català occidental», recull que «la *-r* final es conserva en la major part dels parlars valencians i es perd en nord-occidental». Homogèniament, Aragonés (1995: 29) apunta que la erre es muda en els infinitius. Finalment, *L'estàndard oral valencià* (2006c: LXXII) considera acceptable l'emmudiment d'aquest so en el territori en què és propi, talment com el LEMAV (2011: 35).

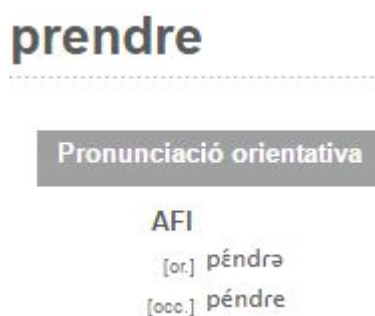
A més, en tortosí no es pronuncia la erre del mot *arbre*, variant que apareix en connexions en directe del 66 % dels locutors —Boquizo i Sorribes. En ambdós ocasions els periodistes silencien aquesta consonant i, per tant, diuen *abre*. De fet, tant la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) com l'*ésAdir*, Aragonés (1995: 29) i el LEMAV (2011: 35) coincideixen a dir que aquesta vibrant no es pronuncia. Per contra, *L'estàndard oral del*

valencià (2006c: LXXII) apunta que les dos realitzacions —amb erre o sense— són estàndards.

Seguint amb l'emmudiment de les ròtiques, en tortosí tampoc es pronuncia la primera erre dels verbs *prendre* i *perdre* i dels seus derivats. D'una banda, hem localitzat derivats de *prendre* en enregistraments de la veu en off del 66 % dels periodistes —Boquizo i Sorribes. També, es troba en les peces en directe d'aquest darrer locutor. En tots els casos s'emmudeix la ròtica, això és, *rep[∅]endre*.

Segons la *Proposta* (1990 [1999³: 20]), és propi de l'àmbit general pronunciar amb *r* o sense *r* la primera síl·laba de les formes conjugades del verb *prendre*.

L'*ésAdir* se ceneix a la prescripció de l'IEC d'emmudir la erre, com es mostra en les pronúncies recomanades:

Imatge 79. Realització aconsellada del verb *prendre* a l'*ésAdir*

La resta d'obres se situen en consonància amb aquesta recomanació, això és, Aragonés (1995: 29), *L'estàndard oral del valencià* (2006c: LXXII) i el LEMAV (2011: 35).

De l'altra, en relació amb la pronúncia del verb *perdre*, només apareix en el 33 % dels periodistes, concretament, en una connexió en directe de Sorribes⁴³¹:

Calia justificar davant d'Europa que les obres havien acabat dins del termini previst per no pe[∅]dre finançament.

A propòsit de les obres que considerem, la *Proposta* (1990 [1999³: 20]) determina que l'emmudiment d'aquesta consonant és un tret admissible en l'àmbit restringit i situa aquest tret en els «parlars valencians». Com en el cas de la no geminació de la palatal

⁴³¹ Aquest fragment pertany a la notícia de Sorribes del *Telenotícies vespre* del 16/12/2016.

en el mot *bitllet*, que l'IEC no faça referència al tortosí en el document té com a conseqüència que els usuaris d'aquest geolecte han d'aprendre a reconèixer els seus trets quan s'etiqueten com a *propis dels parlars valencians*. Tanmateix, en aquest fenomen es manifesta la concepció d'estàndard flexible i composicional de l'IEC, que també es fa palesa a la introducció de la *Proposta* (1990 [1999³: 11]):

Els catalanoparlants hem d'acostumar-nos a admetre que no tots els locutors professionals emprin una llengua idèntica en tots els trets fònics. De fet, sempre hem considerat admissibles un gran nombre de variants.

En l'*ésAdir* no hi ha publicat cap comentari sobre la pronúncia d'aquest verb, suposem que és perquè la no sensibilització de la vibrant és un fenomen considerat com a adequat únicament en l'àmbit restringit per l'IEC. En canvi, Aragonés (1995: 29) apunta que la primera erre d'aquest verb és muda. Per tant, l'autor tortosí recull *ad hoc* els trets tortosins que la *Proposta* distribueix a vegades sota el nom de *parlars nord-occidentals* i, d'altres, amb l'etiqueta de *parlars valencians*. L'*estàndard oral del valencià* (2006c: LXXII) dictamina que les dos pronúncies són pròpies de l'estàndard valencià. El LEMAV (2011: 35) pren el dictamen de l'AVL.

9.1.2.7. Formes de la preposició *amb*

És típic del tortosí la confusió de la preposició *amb* amb la forma *en*.

Això no obstant, el 100 % de periodistes distingeix, siga quin siga el format, les dos preposicions. Així, trobem *amb el monument*, *amb la reforma* o *amb bous*. Fins i tot, en una connexió en directe⁴³² de Llambrich trobem un cas d'ultracorrecció:

Podrien acabar amb un centre d'internament.

Per tant, la locutora assumeix que les formes amb *en* s'han de substituir automàticament per *amb*.

L'IEC tampoc no diu res sobre aquest tret. En aquest cas, però, creiem que és perquè és un tret que s'ha de situar fora de l'estàndard. D'altra banda, Aragonés (1995: 64) assenyalava que només es pot pronunciar *en* en els registres informals.

---

⁴³² Fragment corresponent a la connexió en directe de Fàtima Llambrich en el *Telenotícies migdia* del 16/11/2016.

De la mateixa manera, la GNV (2006b: 197) especifica que en les situacions formals convé evitar aquesta substitució. Per contra, al LEMAV no hi ha cap referència a aquest fenomen.

9.2. Morfologia

9.2.1. Morfologia no verbal

Aquesta secció s'articula en cinc apartats⁴³³: article (9.2.1.1.), plural dels antics proparoxítons llatins (9.2.1.2.), demostratius (9.2.1.3.), possessius (9.2.1.4.) i numerals (9.2.1.5.).

9.2.1.1. Article

En tortosí, les formes masculines —singular i plural— de l'article són *lo* i *los*. Entre els locutors que estudiem hem detectat dos comportaments diferenciats. Per un cantó, el 66 % de periodistes —Boquizo i Sorribes— empra sistemàticament en tots els registres les formes de l'article literari, això és *el món* o *els passatgers*.

En l'entrevista que es va fer a Sorribes, el corresponal explica que la variant *lo* de l'article és una de les poques solucions que els assessors lingüístics de TV3 li van recomanar que no emprés en un registre formal:

Tot i que jo ja crec que en un registre formal se pot prescindir d'ell. Dia a dia l'utilitzo, però a la faena ja ens va dir Aragonés⁴³⁴ a un curs que en un registre formal millor no fer-lo servir i reservar-lo per a contextos més informals. En canvi, hi ha una noia de l'Ametlla, Fàtima Llambrich [...] que sí que l'utilitza i té bastants enfrontaments amb los lingüistes per emprar-lo.

Així és que el locutor ebrenc s'ha format sobre el model de llengua estàndard oral que pot fer servir en un telenotícies, tenint en compte els conceptes de *composicionalitat* i *polimorfisme* de l'estàndard català. D'acord amb aquestes premisses, Sorribes té la voluntat de difondre les variants tortosines previstes en l'estàndard planificat.

---

⁴³³ A § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català» hem indicat que el rigor d'un telenotícies exigeix un model de llengua imparcial i objectiu. És per això que en aquesta anàlisi no tenim en compte els elements lingüístics valoratius, com ara els quantitius i els indefinits; els que denoten proximitat a la notícia, és a dir, alguns pronomes personals.

⁴³⁴ Es refereix a l'autor de *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral*, publicat el 1995, obra que prenem com a referència en aquest capítol.

Per l'altre, el 33 % restant —Llambriçh— alterna tant en les connexions en directe com en les gravacions de la veu en off la variant arcaica *lo*⁴³⁵ amb les formes *el/els*. Així, es confirma l'observació de Sorribes. D'aquesta manera, en una peça enregistrada sentim *los Moss[o]s*⁴³⁶ i *comenten els investigadors*. A més, si la periodista segueix aquest criteri en les gravacions —on ha tingut temps d'esmenar l'article local, si creu que és erroni— en les connexions en directe, on s'aplica un model de llengua més espontani, també trobem el mateix escenari: *lo fiscal* i *els advocats*.

A banda, com ja hem indicat a § 9.1.1.2. «Vocals àtones», en algunes ocasions els articles literaris es pronuncien —en els dos contextos objecte d'estudi— segons la fonètica del català central, és a dir, [ə]l *més beneficiat* i [ə]ls *registres*. En definitiva, hi ha una barreja de formes i de pronúncies en les peces de Llambriçh. Com ja vam constatar a Ulldemolins-Subirats (2014), la periodista de l'Ametlla del Mar no empra l'article tortosí al·legant un motiu territorial, sinó que addueix l'adequació a la llengua parlada:

Com ho escric per ser dit, jo ho escric com ho parlaria però perquè me surt així, perquè si no xocaria amb el que jo escric. Però no és que tingui un interès en reforçar el meu parlar. [...] És a dir, a principi de paraula [frase] uso *lo*, però a *mitant* de paraula [frase] no l'uso, si va encadenat d'una *e*, perquè parlant no ho dic, només dic la *ela*.

Dit altrament, darrere de vocal pronuncia la forma reduïda /l/, això és, *ara[l]* *que fan* i no *ara* [lo] *que fan*. No obstant les seues declaracions, quan analitzem la totalitat de les realitzacions de l'article en aquest context que apunta, notem que, sovint, en lloc de pronunciar la forma reduïda, com s'escau, Llambriçh hi articula la vocal neutra. Així, en lloc de dir *delictes contra[l]* *patrimoni* diu *delictes contra* [ə]l *patrimoni*. En altres paraules, fa una pausa entre *contra* i *el*.

---

⁴³⁵ A Ulldemolins-Subirats (2014) s'analitza el model de llengua de tots els periodistes occidentals del *Telenotícies*. Lluís Caelles, actual redactor de la Secció d'Internacional de TV3 i natural d'Isona, comenta que li van recomanar els assessors lingüístics de la cadena sobre l'ús de l'article *lo*: «De fet, quan vaig arribar, els lingüistes em van recomanar de no fer-lo servir. No pas per capar (*sanar* en diem al meu poble) la variant dialectal, sinó per evitar que la gent de parla central que el fa servir erròniament el pogués percebre com a expressió correcta».

⁴³⁶ Vg. § 9.1.1.2. «Vocals àtones» ja que en aquest mot es detecta l'alternança entre *Moss[o]s* i *Moss[u]s*.

D'altra banda, el fet que Llambrich empre l'article *el* fomenta que la locutora adapte, alhora, la pronúncia del bloc oriental. D'aquesta manera, la incorporació d'una variant al·lòctona —com és l'article *el* per als tortosins— afavoreix l'adopció de la forma fonètica que realitza el grup que la té com a característica ([ə]l).

Tot i aquesta multiplicitat de variants, cal tindre en compte que la *Proposta* (1990 [1999: 12]³) condemna l'heterogeneïtat de formes:

Convé advertir, finalment, que la flexibilitat té unes restriccions: el fet que, fins i tot en el registre més formal, siguin considerades admissibles un gran nombre de variants no vol dir de cap manera que se'n pugui fer un ús promiscu. El locutor ha de ser conseqüent i actuar d'acord amb la seva pròpia competència lingüística; això vol dir que no ha de barrejar, per exemple, trets fonètics i morfològics propis dels parlars occidentals amb d'altres propis dels orientals.

Ara bé, és necessari prendre en consideració que el fet de viure a Barcelona —com és el cas de Llambrich— i treballar en un ambient en què la majoria de professionals són d'aquesta zona pot inferir en el model lingüístic dels periodistes que tenen una altra adscripció geolèctica, en aquest cas, de Llambrich. Massanell i Messalles (2009a: 162) ho comenta:

Cal reconèixer, però, que el desplaçament dels professionals nord-occidentals fora del seu àmbit geogràfic, i la varietat que predomina en l'entorn laboral, pot fer difícil la conservació dels trets propis, malgrat les recomanacions dels assessors lingüístics. De fet, ja ho resulta per als nord-occidentals que no s'han desplaçat del seu terrer però que reben la pressió de la modalitat central de l'estàndard per les vies mediàtica i educativa.

Quant a l'ús de la forma territorial *lo*, la *Proposta* (1992 [1999³: 17]), i Aragonés (1995: 35), indiquen que només és admissible en els registres informals de l'àmbit restringit. Per tant, queda descartada la seua presència en els noticiaris, tant si s'adrecen a un auditori lingüísticament heterogeni com a un d'homogeni. Per contra, en cap obra de l'AVL —*L'estàndard oral del valencià* i GNV— s'esmenta cap prescripció sobre les formes de l'article. Suposem que aquesta absència es deu al fet que les variants plenes de l'article només són genuïnes en les comarques del nord del País Valencià, això és,

en l'àrea tortosina. El LEMAV (2011: 46) considera que les formes habituals de l'article són *el/els* tot i que es mantindrà la forma *lo*

en determinats contextos tradicionals i en expressions populars valencianes, com el joc de pilota (*Val... i lo altre*), i també en noms propis com *Canet lo Roig* o construccions com *tot lo món, tot lo dia...*

Per tant, la forma *lo* també se situa al marge de la llengua estàndard formal.

9.2.1.2. Plural dels antics proparoxítons llatins

És típic de tot el bloc del català occidental la reaparició de la ene etimològica⁴³⁷ en el plural dels mots *home* i *jove*.

En les peces periodístiques buidades apareix el plural d'*home* en el 66 % dels locutors —Boquizo i Llambrich. Ara bé, només es documenta en gravacions de la veu en off, i sempre es localitza la forma *homes*. Per tant, no es manté la forma territorial amb ene. Sobre la convivència de diverses solucions en l'estàndard català, Casals i Martorell / Faura (2010: 21) posen de manifest que

l'elaboració d'una varietat estàndard per al català topa amb l'inconvenient de la segmentació administrativa del domini lingüístic. Aquest fet provoca que els agents difusors de l'estàndard adoptin preferentment l'estàndard en la modalitat geolectal pròpia de la zona emissora.

Consegüentment, com sentencien aquests autors,

això pot anar o bé cap a una acceptació de la varietat difosa, amb el consegüent rebuig o minorització de la varietat autòctona dels receptors, o bé cap a un rebuig de la varietat estàndard difosa perquè es consideri que s'allunya dels trets lingüístics del parlar del receptor.

En particular, l'estàndard codificat preveu la solució occidental —això és, amb *-ns*. D'una banda, segons la *Proposta* (1992 [1999³: 19]) són pròpies de l'àmbit general «tant les formes plurals amb *-s* (*homes, joves, freixes, ases*) com amb *-ns* (*hòmens, jóvens, fréixens, àsens*)», talment com recull Fabra (1918 [1933⁷: 32]). En l'*ésAdir* no es

---

⁴³⁷ Vg. Castellà Espuny (2003) sobre l'ús d'aquestes formes tant en les publicacions de Tortosa de principi de segle com entre la població d'aquesta ciutat del Baix Ebre.

fa cap esment sobre aquest fenomen, per bé que hem de tindre present el que apunta Casals i Martorell (2001c: 157) a propòsit de les *Orientacions lingüístiques per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* (1986) tot i que encara és vigent per a l'actual versió del llibre d'estil de la CCMA, això és, l'*ésAdir*:

La majoria dels trets geolectals recollits són fonètics, tots sancionats per la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana*, però el model és deficitari en la representació geolectal de la diversitat morfològica.

Quant a *home* i *jove*, Aragonés (1995: 33) apunta que «s'usen sempre els plurals amb *n*». De l'altra, la GNV (2006b: 101) prioritza la solució valenciana, tal com el LEMAV (2011: 46).

Així és que tot i que l'estàndard planificat tinga en compte les formes occidentals, els periodistes prefereixen les variants típiques del bloc oriental a les característiques del seu parlar, ja que són les que han vehiculat al llarg de dècades tant l'ensenyament com els mitjans de comunicació. Per tant, fent referència al marc teòric d'aquest treball, el desencert dels agents d'estandardització objecte d'estudi està, com ja s'ha posat de manifest a través de diferents autors i com s'evidencia en els resultats d'aquesta investigació, en l'estadi tres de Haugen (1987), això és, l'extensió de les variants codificades. En particular, la deficiència rau en la no difusió de l'estàndard polimòrfic codificat. Pareix, doncs, que, en l'etapa tercera del procés, els agents que han de dur a terme la vehiculació renuncien a la composicionalitat que reconeix alguns dels trets de la seua varietat geolectal. Així doncs, lluny de solucionar-se, aquesta situació s'agreuja quan les noves generacions de periodistes —i de mestres— tortosins difonen les formes que senten, en lloc d'aprendre les variants estàndards tortosines.

És més, en aquest punt de l'anàlisi és interessant recordar una de les aportacions de les Jornades sobre la Llengua Oral als Mitjans de Comunicació Valencians (Ferrando, 1990), concretament, la de Polanco (1990a: 33), en la qual assenyala els «aspectes normatius polimòrfics amb una alternativa estandarditzada de no fàcil vehiculació oral» i posa com a exemples, entre d'altres, la forma *homes*, al costat d'*hòmens*. Tot i que no comptem amb dades de periodistes de les comarques del nord del País Valencià, podem constatar que, almenys els locutors ebrencs, han

adoptat la forma oriental. Per consegüent, *homes* no es pot considerar una forma de difícil vehiculació en l'estàndard oral. Ara bé, hem de ser conscients que el model referencial a banda i banda de la riba del Sénia és diferent, això és, es dona preferència a variants distintes —les genuïnes de la capital administrativa.

És més, si consultem al DIEC les entrades d'*home* i *jove*, notem com en els exemples en què apareixen les formes del plural sempre s'usa el morfema -s del plural (*homes* i *joves*). Altrament, en les entrades d'aquests substantius al DNV s'esmenten les dos variants del plural, com veiem tot seguit:

jove [dʒóve] [pl. jóvens o joves]

Imatge 80. Veu de *jove* al DNV

home [óme] [pl. hòmens o homes]

Imatge 81. Entrada d'*home* al DNV

Tanmateix, tot i que es donen les dos solucions, en els exemples de les definicions empenen la forma valenciana, això és, *jóvens* i *hòmens*. Novament, doncs, la preferència dels diccionaris traspua, d'una banda, amb l'ús de les formes preferides en els exemples i, de l'altra, amb l'orde de les variants geosinònimes.

9.2.1.3. Demonstratius

Com sabem, els demostratius característics del tortosí són les formes *este*, *esta*, *estos* i *estes*.

Els periodistes ebrencs objecte d'estudi tenen el mateix patró lingüístic en les connexions en directe com en les gravacions de la veu en off. Per un cantó, el 66 % de locutors—Llambrich i Sorribes— usa majoritàriament els demostratius simples, per tant, fan servir les formes del seu parlar. Únicament en una ocasió, Llambrich alterna les variants tortosines amb els demostratius reforçats en una intervenció en directe al *Telenotícies*⁴³⁸:

---

⁴³⁸ Fragments extrets de la connexió en directe de Fàtima Llambrich durant el *TN Migdia* del 2/2/2017.

I per este adoctrinament és pel qual els han detingut. [...] Sospiten que aquestes dos, estos dos detinguts [...] De fet, sospiten que aquestes persones tenien *vàries*⁴³⁹ línies telefòniques.

Tanmateix, en l'entrevista, Llambrich explica que a l'ensenyament obligatori només va aprendre que podia emprar el determinant reforçat *aquest*. A propòsit del valor simbòlic de les formes del demostratiu, Sistac (2010: 36) indica que

la morfologia és important, però té molta més incidència sobre la llengua escrita que sobre la llengua parlada. En aquest sentit, a banda dels demostratius, els numerals i alguna qüestió derivada de la formació de plurals, l'únic problema real és l'excés de polimorfisme en la flexió verbal (subjuntius, incoatius...).

D'altra banda, en l'entrevista a Sorribes, el locutor explica com els assessors lingüístics tracten el caràcter polimòrfic de l'estàndard oral:

En lo meu cas, he trobat lingüistes que m'han fet canviar alguna cosa i he hagut de forçar una mica per a què me *dixen* dir «dos» en lloc de «dues», «este» en lloc d'«aquest» i «seua» en lloc de «seva»⁴⁴⁰. Tot depèn del lingüista i de la seua sensibilitat. El plantejament que els faig és el següent: a l'Empar Marco, la corresponsal de València, tu li permetries dir «dos» no? *Pos* a mi també m'ho has de permetre; a mi no me *dixaven* dir «dos».

Per tant, el locutor tortosí assenyala que hi ha un comportament heterogeni, quant a la pluralitat de l'estàndard oral, entre els diversos assessors lingüístics de TV3.

Finalment, el 33 % de locutors —Boquizo— sempre empra les variants literàries *aquest*, *aquesta*, *aquests* i *aquestes*. A propòsit de la tria de les variants del demostratiu, Boquizo explica, a l'entrevista:

L'*este* no puc, quan treballa, no m'agrada.

---

⁴³⁹ Segons l'*ésAdir*, l'ús de *varis/vàries* és incorrecte «com a quantificador indefinit, en el sentit d'alguns, uns quants, diversos, diferents, més d'un, etc., segons el context».

⁴⁴⁰ Aquest fragment també afecta els possessius i el numeral *dos*. Vg. § 9.2.1.4. «Possessius» i § 9.2.1.5.1. «Variabilitat del numeral *dos*».

D'altra banda, a l'entrevista fa servir únicament la solució tortosina. És més, pel que fa a aquesta variable, Boquizo és conscient que canvia segons la situació comunicativa i el canal:

Per exemple, a mi este me costa molt dir-ho, sobretot quan ho poso per escrit. Me costaria molt.

Veiem, doncs, com la periodista senienca prefereix difondre, d'una manera conscient, les solucions reforçades.

Ara bé, si tenim en compte la situació comunicativa que examinem —l'edició nacional del telenotícies— la *Proposta* (1992 [1999³: 19]) indica que les formes tortosines són únicament pròpies de l'àmbit restringit. Tanmateix, recordem que, segons les instruccions del document normatiu,

la forma que és qualificada d'àmbit restringit pot ésser usada fora del seu àmbit, perquè forma part de l'estàndard, però l'usuari ha de tenir present que no és la d'ús més general.

IEC (1992 [1999³: 12])

Per tant, a partir d'aquesta referència hem de deduir que el concepte d'*àmbit* depèn més de la consciència de l'usuari que no pas de la vehiculació d'una determinada solució. Ara bé, en l'opuscle de *Fonètica*, s'exposa:

Són considerats propis d'un àmbit restringit aquells trets característics d'un determinat dialecte però proveïts de prestigi en el seu àmbit i que en conseqüència són recomanables quan la locució va dirigida a un auditori lingüísticament uniforme.

IEC (1990 [1999³: 12])

Això no obstant, Aragonés (1995: 36) indica que en els registres formals les variants simples conviuen amb les formes literàries i, per tant, no les condemna. La GNV (2006b: 132) indica les dos variants i el LEMAV (2011: 47), per la seua banda, apunta únicament les solucions valencianes sense reforçament. Per tant, almenys en l'àmbit valencià, sí que hi ha una claredat a l'hora d'exposar les variants preferides per als registres formals —i, en aquest cas, també per als informals.

La disparitat de judicis sobre aquest tret es pot relacionar amb el concepte *poder lingüístic* que introdueix Lamuela (1987: 68):

Es pot parlar de poder lingüístic per a referir-se a l'índex de funcionalitat de les diverses varietats lingüístiques utilitzades dins d'una comunitat determinada: la màxima funcionalitat defineix una situació de dominació que es caracteritza, a més, per la tendència expansiva que atorga el caràcter referencial. Les varietats lingüístiques amb índexs de funcionalitat menors que el d'alguna seva concurrent es troben en una situació de subordinació.

És més, podem relacionar aquesta afirmació amb la noció d'*endodiglossia*, emprada per Buj Alfarà (2001b) i Pont (2003) a propòsit de la llengua de l'ensenyament de la zona ebreca. Tanmateix, en el cas concret dels demostratius, s'ha de tindre en compte que representen —juntament amb els increment dels verbs incoatius—, segons Montoya Abat (2006: 57), «l'autèntic cavall de batalla de la codificació». De fet, unes ratlles més amunt hem assenyalat la vacil·lació de l'IEC a l'hora de determinar l'àmbit d'aquestes formes —en l'oralitat. En l'escriptura⁴⁴¹, Fabra (1918 [1933⁷: 57]) proposa les variants reforçades, com veiem tot seguit:

γ. DEMOSTRATIUS

59. Els adjectius demostratius són :

aquest,	aquesta;	aquests,	aquestes
aqueix,	aqueixa;	aqueixos,	aqueixes
aquell,	aquella;	aquells,	aquelles

V. § 99, *ací i aquí*.

Notem l'existència de *est* i *eix*, equivalents a *aquest* i *aqueix*.

Imatge 82. Paradigma dels demostratius a la *Gramàtica catalana* de Fabra

Tanmateix, anota les solucions *est* i *eix* —sense els reforçaments vocàlics finals.

---

⁴⁴¹ La GIEC (2016: 601) anota tant les variants simples com les reforçades. Això no obstant, disposa les formes tortosines entre parèntesis i, alhora, apunta que «en els registres formals són preferibles les reforçades».

9.2.1.4. Possessius

En aquesta secció distingim entre les variants dels possessius tònic (9.2.1.4.1.) i les dels àtons (9.2.1.4.2.).

9.2.1.4.1. Possessius tònic

Homogèniament a la resta de bloc occidental de la llengua catalana, en tortosí les formes del femení dels possessius es formen amb *wau* (*meua, teua, seua*, i els respectius plurals, *meues, teues, seues*).

Novament, el model que difonen els periodistes objecte d'estudi no és homogeni. Per un cantó, un 33 % dels periodistes —Boquizo— vehicula en directe i en off les variants dels possessius típiques de l'àrea oriental com ara *la seva opinió* i *la seva història*. A propòsit del model de llengua difós pels mitjans de la CCMA, Marí (2007: 35) resumeix:

Amb la perspectiva dels anys transcorreguts, podem afirmar que s'ha avançat en aquesta direcció [difusió de la composicionalitat], però que l'aparició de models territorials o manuals d'estil específics d'un mitjà (també territorial) ha tendit a reforçar la compartimentació regional de l'estàndard oral, de manera que les opcions minoritàries en alguna de les demarcacions administratives han tendit al desús, encara que siguin les més esteses en el conjunt del territori de la llengua. [...] en serien una mostra: al País Valencià s'imposa la desinència *-e*, i en la resta del territori desapareixen de l'estàndard els possessius *meua, teua, seua*.

Com veiem, doncs, en els mitjans audiovisuals del Principat impera un model de llengua majoritàriament monomòrfic, fins i tot en variants —com els possessius—, que, a priori, són elements menys connotats negativament —si els comparem, per exemple, amb els demostratius o amb l'increment dels verbs incoatius.

Per l'altre, un altre 33 % —Llambriç— alterna les formes tortosines amb les orientals en les connexions en directe, és a dir, *la seua defensa*, però *la seva exparella*, tot i que en les peces de la veu en off sempre fa servir les variants ebrencues, com ara *la seua tornada a la presó*. De fet, Creus/Romero (1999: 34), sobre el model de llengua difós pels locutors de ràdio de Lleida, indiquen que «la realització de la forma

patrimonial *meua, seues* és esporàdica, ja que les formes d'ús general són les formes escrites generals *meva*».

Finalment, el 33 % restant —Sorribes— divulga els possessius occidentals en tots els registres, com, per exemple, *de les seues cases* i *la seua renda*. És més, com hem assenyalat en l'apartat de demostratius, el corresponsal ebrenc explica en l'entrevista que els assessors lingüístics li «dixen» emprar les formes típiques occidentals.

Segons la *Proposta* (1992 [1999³: 20]), les variants occidentals són pròpies de l'àmbit general. Fabra (1918 [1933⁷: 56]) qualifica les solucions amb wau com a «dialectals». *L'ésAdir* fa una llista de les variants occidentals i indica que són formes «habituals». Això no obstant, Aragonés (1995: 36) apunta que en el registre formal, a més de les solucions tortosines, «també s'usen» les variants orientals —com demostren Creus/Romero (1999: 34).

D'altra banda, les obres valencianes, això és, la GNV (2006b: 136) i el LEMAV (2011: 47) promocionen l'ús de les solucions occidentals. Així i tot, la GNV (2006b: 136) apel·lant l'ideari d'un model lingüístic convergent amb la resta de diasistema, aplega, en una nota, les formes orientals.

9.2.1.4.2. Possessius àtons

Un tret estès del tortosí és l'ús dels possessius àtons davant d'alguns noms de parentiu (*sa germana, son fill*).

En el 66 % de periodistes —Boquizo, Llambrich— hem documentat una variant del possessiu acompanyant substantius de parentiu.

Per un cantó, el 33 % dels locutors —Boquizo— diu *la seva neta* en una peça en directe. Per l'altre, un altre 33 % —Llambrich— fa servir el possessiu àton en una intervenció en directe —*sa filla*—, per més que empra la solució tònica en *la seua mare* en una altra connexió. Ara bé, en les gravacions de la veu en off de la periodista de l'Ametlla del Mar sempre apareixen les variants tòniques, com ara *lo seu fill, els seus pares* o *la seua filla*. Per tant, podem suposar que l'aparició de la solució *sa filla* és causa de la immediatesa que exigeix un directe.

La *Proposta* (1992 [1999³: 20]) indica que les variants àtones són pròpies de l'àmbit general per a denotar relacions de familiaritat. Fabra (1918 [1933⁷: 57]) exposa que «és completament infundada la preferència que algunes els donen [a les formes àtones] sobre *el meu, el teu i el seu*». A banda, l'és *Adir* i Aragonés (1995: 36) situen aquestes formes únicament en els registres informals de l'estàndard. Paral·lelament, la GNV (2006b: 138) i el LEMAV (2011: 47) no fan distinció entre registres, com la *Proposta*. Per tant, són considerades pròpies de qualsevol situació comunicativa.

9.2.1.5. Numerals

En aquesta secció només analitzem els numerals que en tortosí tenen diferents variants, com ara el cardinal 2 en femení i les formes de 17, 18 i 19.

9.2.1.5.1. Variabilitat del numeral *dos*

En tortosí el numeral *dos* no té flexió de gènere. Per tant, és característic dir *dos municipis* i *dos capitals*.

En relació amb les dades recopilades en les intervencions dels periodistes objecte d'estudi, en les connexions en directe el 100 % dels locutors fa servir el numeral *dos* com a forma invariable. Així, trobem *dos de les quals (embarcacions)*, *dos noves construccions* i *dos hores*. Això sí, en les gravacions de la veu en off canvia el paradigma i podem establir tres comportaments diferenciats.

En primer lloc, el 33 % dels periodistes —Boquizo— sempre distingeix el gènere i, per tant, trobem *dues de les protagonistes* i *dues setmanes*. En l'entrevista, Boquizo explica que, tot i que sap que *dos* es pot emprar d'una manera invariable, si està escrit *dues* «perquè t'ho corregixen o perquè ho he escrit jo», diu *dues*.

De la mateixa manera, Creus/Romero (1999: 34) anoten que, entre els locutors lleidatans, «majoritàriament s'usa la forma femenina del numeral *dues*, i fins i tot es documenten casos de la forma col·loquial central [ˈdujes] en locutors nord-occidentals».

En segon lloc, un altre 33 % dels locutors tortosins —Llambrich— té un comportament heterogeni, és a dir, hi localitzem *dues ocasions*, però, també, *dos filles*

o *dos vegades*. En tercer lloc, el darrer 33 % —Sorribes— usa en totes les gravacions de la veu en off el numeral invariable *dos* (*dos tones, les dos*). Per tant, escriu en el guió per a la veu en off la forma *dos*, que, prèviament a l'enregistrament, ha estat corregit per l'equip de correctors de TV3. Recordem, en aquest sentit, que el periodista ebrenc declara, en l'entrevista, que empra aquest numeral d'una manera invariable amb el vistiplau dels assessors lingüístics.

Tot i així, la *Proposta* (1992 [1999³: 21]) —així com Aragonés (1995: 37)—, assenyala que, malgrat que la flexió de gènere és pròpia de l'àmbit general, és admissible l'ús invariable de *dos*. En aquest sentit, Fabra (1918 [1933⁷: 64]) només proposa la forma *dues*. En canvi, segons *l'ésAdir*, en registres formals —i posa com a exemple els espais informatius— s'ha de mantindre la distinció de gènere «tot i que en alguns parlars s'usa com a invariable la forma *dos*». En aquest punt, convé recordar la Llei 8/1991 del Parlament de Catalunya, que obliga els mitjans de la CCMA a seguir la normativa dictada per l'IEC. Tanmateix, com veiem, es tracta d'una flexibilització de la norma més que no pas d'un incompliment.

Contràriament, al País Valencià, la GNV (2006b: 143) formula que aquest numeral «admet variació de gènere en els registres formals». Així, hem de suposar que, per a l'AVL, l'ús de *dos* com a numeral invariable és un fenomen de la llengua estàndard —oral i escrita— així com també ho és *dos* i *dues* —en consonància amb el bloc oriental. D'altra banda, el LEMAV (2011: 48) apunta que «és preferible l'ús d'esta forma [*dos*] per al masculí i el femení en tots els registres».

9.2.1.5.2. *Vuit o huit*

En el tortosí que s'estén per les Terres de l'Ebre el significat del numeral 8 sempre és, com en la resta de Principat, *vuit*.

Aquesta variant ha estat documentada en les peces del 66 % de periodistes —Boquizo i Sorribes— i sempre es pronuncia, a principi de frase, [b]uit com ara en *vuit morts*, amb l'oclusiva bilabial, atès que, en les poblacions d'origen dels periodistes, s'ha produït —com en la majoria de territori tortosí— la realització [b] del fonema /v/, tal com hem detallat a § 9.1.2.1. «Consonants oclusives».

A propòsit de les preferències en les obres normatives, la *Proposta* (1992 [1999³: 21]) únicament anota que és admissible «la pronunciació *uít* del numeral *vuit*». Per tant, hem d'entendre que, per a l'IEC, la realització pròpia de la llengua estàndard és [b]uit i [v]uit. En canvi, la GNV (2006b: 142) recull les dos variants, però privilegia la variant *huit* —i apunta *vuit* entre parèntesis. De la mateixa manera, el LEMAV (2011: 74) ofereix la forma valenciana com a solució preferent, però registra, al costat, *vuit*. Avancem —encara que ho detallarem a § 9.3. «Lèxic»— que el LEMAV distingeix les variants preferides de les secundàries subratllant en negreta les primeres. De manera homogènia, el DIEC afaforeix *vuit* i el DNV, *huit*.

9.2.1.5.3. *Dèssset* i les seues variants

Al llarg del territori tortosí se situen diferents significants per a designar el mateix numeral. Aquí indiquem, però, les solucions característiques de les localitats de naixement dels periodistes objecte d'estudi. En primer lloc, Boquizo és natural de la Sénia, on se documenta la forma *desset* (Buj Alfara, 2001a: 103). En segon lloc, Llambrich va nàixer a l'Ametlla del Mar —al Baix Ebre—, on Castellà Espuny (2018: 141) localitza el numeral *desset*. En tercer lloc, Sorribes és de Deltebre —també al Baix Ebre—, on Buj Domingo (2010: 94) situa el significat *desset*. Tanmateix, Castellà Espuny (2018: 141) remarca que al Baix Ebre «progressivament s'està produint el canvi cap a les formes estàndards amb *-i-*, que ja són generals en generacions jòvens».

Hem localitzat la forma *disset* en gravacions del 66 % de periodistes —Llambrich i Sorribes. Concretament, en una peça en off i en un directe de Llambrich, així com també en un *stand-up* de Sorribes. Per tant, els periodistes adopten la variant central, que no concorda amb la solució local.

En la *Proposta* (1992 [1999³]) no apareix cap indicació sobre la forma *disset*, suposem que és perquè és el significat més estès i, per tant, es considera propi de l'àmbit general. De fet, Fabra (1918 [1933⁷]) només tracta la variabilitat del cardinal *dos*, això és, no fa cap apunt sobre aquest numeral. Tanmateix, Aragonés (1995: 37) remarca que el nom donat a aquest cardinal és *disset*. De la mateixa manera, la GNV (2006b: 142) i el LEMAV (2011: 48) prioritzen la variant típica del País Valencià, això és, *dèssset*, tot i que la GNV també recull, entre parèntesis, la forma *disset*.

Sobre la distribució dels geosinònims d'aquest numeral, les obres lexicogràfiques normatives prefereixen formes diferents. D'una banda, el DIEC privilegia la variant *disset*, i, per tant, *desset* i *dèssset* són solucions secundàries. De l'altra, el DNV apunta en primer lloc *dèssset*, i a les veus *desset* i *disset* es remet l'usuari a la forma més estesa al País Valencià.

9.2.1.5.4. *Divuit* i les seues variants

En referència a les formes del numeral 18, també prenen diferents realitzacions segons la població. En primer lloc, Buj Alfara (2001a: 103) situa la forma *devuit* a la Sénia, municipi de Boquizo. En segon lloc, Castellà Espuny (2018: 141) localitza la variant *devuit* a l'Ametlla del Mar i Buj Domingo (2010: 94) recull *divuit* a Deltebre, municipis ebrencs d'on són originaris Llambrich i Sorribes, respectivament.

Aquest cardinal només s'ha localitzat en una gravació de la veu en off de Llambrich, que diu *div[ú]it*. D'aquesta manera, la periodista adopta, novament, la forma del català central. Això no obstant, hem de ser conscients del canvi lingüístic que remarca Castellà Espuny (2018: 141), és a dir, pot ser que Llambrich ja tinga com a solució genuïna la forma *divuit*, i no pas *devuit*.

Com en el numeral 17, la *Proposta* (1992 [1999³]) no orienta sobre l'ús d'aquesta variant. Novament, l'*ésAdir* no es pronuncia sobre aquesta variable, atès que no és de l'àmbit fonètic, sinó del morfològic. Aragonés (1995: 37), de nou, aconsella l'ús d'aquest geosinònim (*divuit*). D'altra banda, la GNV (2006b: 142) promociona la vehiculació de la variant *díhuít*, que és la solució més estesa en el territori valencià, tot i que apunta *divuit* entre parèntesis. El LEMAV (2011: 48) assenyala que s'utilitzarà «preferentment» *díhuít*.

En darrer terme, el diccionari DIEC pren *divuit* com a solució principal —i *díhuít* com a secundària— i el DNV capgira l'orde de preferència, això és, *díhuít* com a variant prioritària i *divuit* com a segona forma.

9.2.1.5.5. *Denou* i les seues variants

En el territori tortosí se situen diverses variants del numeral 19. Tanmateix, segons les obres dialectals, en les tres localitats dels periodistes la forma local és *denou* (Buj Alfara, 2001a: 103; Castellà Espuny, 2018: 141; Buj Domingo, 2010: 94).

En les gravacions analitzades aquest numeral només surt en el 33 % de periodistes, en concret, en una peça en off de Llambrich, que diu *din[ó]u*.

Igualment, la *Proposta* i l'*ésAdir* no es pronuncien sobre la forma difosa per Llambrich i tampoc ho fa la *Gramàtica catalana*. Aragonés (1995: 37), en canvi, prescriu la utilització d'aquesta solució (*dinou*). A banda, la GNV (2006b: 142) recull les variants *dènou* i *dinou*, mentre que el LEMAV (2011: 48) indica que s'emprarà *dèneu*.

Pel que fa a la jerarquització d'aquests geosinònims, el DIEC⁴⁴² vehicula en primer lloc *dinou* i, en segon lloc, *denou* i *dènou*. D'altra banda, el DNV promociona *dènou* i considera secundàries les formes *dèneu*, *denou* i *dinou*.

---

⁴⁴² La forma *dèneu* no es recull ni a la *Proposta* ni al DIEC, però sí que apareix a la GIEC (2016: 147), que l'atribueix als parlars valencians.

9.2.2. Morfologia verbal

El present capítol està estructurat en vuit apartats segons el temps verbal i la conjugació del verb. En particular, analitzem les formes no personals (§ 9.2.2.1.); el present d'indicatiu (§ 9.2.2.2.); l'imperfet d'indicatiu (§ 9.2.2.3.); el passat perifràstic (§ 9.2.2.4.); el condicional (§ 9.2.2.5.); el present de subjuntiu (§ 9.2.2.6.); l'imperfet de subjuntiu (§ 9.2.2.7.) i l'imperatiu (§ 9.2.2.8.).

9.2.2.1. Formes no personals

Dividim aquesta secció en tres apartats: infinitiu, gerundi i participi.

9.2.2.1.1. Infinitiu

En les poblacions objecte d'estudi són comunes les formes dels infinitius acabades amb *-re* en els verbs *tindre* i *vindre*.

Quant a les dades recollides en les intervencions dels periodistes analitzats, podem dir que el 100 % dels locutors vehicula en els dos contextos que tenim en compte les formes acabades amb *-enir*. Això és, hem localitzat *detenir*, *intervenir*, *mantenir*, *obtenir*, *tenir*, *prevenir* i *venir*. De la mateixa manera, Creus/Romero (1999: 34), que analitzen el model de llengua difós pels locutors lleidatans, apunten que «s'usen gairebé amb exclusivitat les formes *tenir* i *venir*». De fet, Fabra (1918 [1933⁷: 94]) no va seleccionar les formes tortosines *tindre* i *vindre*.

L'ésAdir no recull aquests infinitius occidentals (*tindre* i *vindre*) ni hi dedica cap fitxa. En aquest sentit, hem de tindre en compte, com s'explicita a la presentació de l'ésAdir, que aquest portal «no és un diccionari ni una gramàtica». Això no obstant, en les descripcions i explicacions d'altres fenòmens el portal lingüístic de la CCMA només fa servir les solucions del estàndards del català oriental *tenir* i *venir*. En canvi, Aragonés (1995: 44) apunta que «se preferix» l'ús dels infinitius *tindre* i *vindre*.

En la mateixa línia, a la GNV (2006b: 13-14) es privilegien les formes genuïnes que el tortosí comparteix amb el valencià. De fet, en els preliminars de l'obra s'empra aquest tret per marcar el caràcter de la GNV:

Així, per exemple, es dóna prioritat a *tindre, menge, portara o tinguem*, però no per això es deixa de consignar les variants *tenir, menjo, portés o tingam*, perquè són pròpies de determinades comarques valencianes, així com d'altres territoris de l'àmbit lingüístic, o perquè tenen un ús literari important. Per això, cal acceptar amb naturalitat un fet ben normal en qualsevol codificació normativa: la selecció a favor de la forma més estesa o de més tradició literària, a fi de garantir millor la cohesió del sistema lingüístic i optimitzar les situacions comunicatives.

Consegüentment, el LEMAV (2011: 57) —editat amb la col·laboració de l'AVL— diu que «són preferibles els infinitius actuals *vore, tindre i vindre* (i els seus derivats més habituals) en els àmbits geogràfics que els tenen com a propis». Tanmateix, Mollà (1997: 42) opina que la normativa hauria de prescindir de les variants de caràcter formal de tipus morfològic com *tindre*:

Però, d'altra banda, la normativa també exclou moltes variants de la pròpia llengua: formes genuïnes però supèrflues. És el cas d'aquelles variants formals, de caràcter fonètic o morfològic, que no aporten cap matís al cabal lèxic d'una llengua. Es tracta, per exemple, de casos com [...] *sapiguer i tindre*, relegades per *saber i tenir*, en fi, de moltes, moltíssimes, altres variants de caràcter purament formal.

Això no obstant, com acabem d'indicar, la solució *tindre* —com també *vindre*— sí que està prevista en la normativa⁴⁴³ i, consegüentment, en l'estàndard.

En darrer terme, les obres lexicogràfiques normatives recullen les dos variants possibles d'aquests verbs. Tanmateix, l'orde varia segons l'acadèmia. D'una banda, el DIEC ofereix en les entrades principals les variants agudes *tenir i venir*, mentre que *tindre i vindre* són col·locades en veus secundàries. De fet, *tindre i vindre* no eren en el DGLC, sinó que es van afegir al diccionari de l'IEC el 1995, amb la publicació del DIEC

---

⁴⁴³ En realitat, tal com apunta Segarra (2000: 220), aquesta parella d'infinitius era prevista per Fabra, si bé «amb discrepàncies al llarg de la seva obra». És més, segons aquesta autora, «la variació geogràfica es limita», sobre l'occidental, en aquests dos infinitius i en l'alternança en *a/e* de les arrels dels verbs *jeure, néixer i treure*.

(IEC, 1997: 213). Altrament, al DNV les solucions principals són *tindre* i *vindre* i, consegüentment, les veus de *tenir* i *venir* són redireccionades a les primeres.

També hem apuntat que, com a geolecte conservador, el tortosí manté la /a/ etimològica en els radicals dels verbs *jaure*, *llançar*, *nadar*, *nàixer*, *traure* i *xarrar*. De totes aquestes formes, hem localitzat, per una banda, *treure*, això és, amb *e* tònica, i altres variants derivades d'aquest verb com ara *extreure* en gravacions de la veu en off del 100 % dels periodistes i, també, en connexions en directe del 33 % dels locutors — Sorribes. Per l'altra, hem documentat *néixer* i *llançar* en el 33 % dels periodistes: la primera, en una gravació de la veu en off de Llambrich i, la segona, en una peça gravada de Sorribes⁴⁴⁴:

Es van plantejar llançar àcid clorhídric al pantà per estalviar-se costos de descontaminació.

És del tot il·lustratiu que Creus/Romero (1999: 34) també assenyalen, homogèniament al que acabem de mostrar, que «les formes *traure*, *jaure* i *nàixer* apareixen esporàdicament» en les peces dels periodistes lleidatans.

A propòsit de la presència d'aquestes solucions en les obres de referència, notem com a la *Proposta* (1992 [1999³: 39]) la variant *treure* es mostra conjuntament amb la solució tortosina *traure*:

TRAURE / TREURE

Imatge 83. Formes de 'traure' a la *Proposta*

Per contra, Fabra (1918 [1933⁷: 81]) presenta les dos variants, però disposa la tortosina entre parèntesis. Igualment, la solució *nàixer* (IEC, 1992 [1999³: 40]) es presenta en primer lloc:

NÀIXER / NÉIXER

Imatge 84. Variants de 'nàixer' a la *Proposta*

---

⁴⁴⁴ Fragment corresponent a la peça de Sorribes del *Telenotícies migdia* del 20/09/2016.

Finalment, l'infinitiu *llançar* no apareix a la *Proposta*, per tant, cal recórrer al DIEC, en el qual la variant prioritària és *llançar*, això és, «deixar anar amb fort impuls (alguna cosa) de manera que recorri una distància en l'aire» i, la secundària, *llençar*. En l'*ésAdir*, malgrat que no estableix cap jerarquia entre aquests dobles ni tampoc els dedica una entrada, notem la preferència cap a les formes *llançar*, *néixer* i *treure* mitjançant el seu ús en altres entrades. A tall d'exemple, trobem:

Pronunciació: tot i que el cognom és d'origen italià, en aquest cas optem per recomanar-ne la pronúncia hispanitzada, d'acord amb la tradició que se segueix a l'Argentina (on va néixer) i, en general, a tota l'Amèrica Llatina.

Aragonés (1995: 44), la GNV (2006b: 223, 280, 289) i el LEMAV (2011: 57) anoten exclusivament les variants que el tortosí comparteix amb el valencià, això és, les que porten una *a*.

En darrer terme, quant a la classificació en els diccionaris normatius, en el DIEC l'entrada principal d'aquests dobles és per a les formes *treure*, *néixer* i *llançar*. Per contra, al DNV les variants privilegiades són *traure*, *nàixer* i *llançar*. Veiem, doncs, com les acadèmies consideren la solució *llançar* com a variant preferent, mentre que *llençar* apareix llistada en la veu secundària. No obstant això, creiem que és perquè distingeixen el verb 'llençar' de 'llançar'.

D'altra banda, Gimeno Betí (1997: 63) situa *unflar* a la població de Boquizo, la Sènia, tot i que aquesta periodista —és l'única que empra aquest significat— fa servir les variants orientals⁴⁴⁵:

Es van fer unes adjudicacions inflades a Fomento de Construcciones i Contratas i s'hauria fet inflar en l'adjudicació dels treballs de contaminació.

Quant a les obres de referència, l'*ésAdir* no fa cap esment sobre aquestes variants, mentre que Aragonés (1995: 80) prioritza la solució *unflar*. Per la seua banda, al LEMAV (2011: 123) no hi ha cap apunt explícit sobre aquest infinitiu, tot i que apareix la forma *desunflar-se* a l'apartat de morfologia verbal. En relació amb els diccionaris, el DIEC entra *inflar* com a solució preferent i, per tant, a *unflar* es remet a *inflar*.

---

⁴⁴⁵ Fragment extret de la notícia de la veu en off de Boquizo, al *Telenotícies migdia* del 17/12/2016.

Segons Buj Alfara (2003: 129) la variant *unflar* és creada a partir de l'influx de la consonant labial. Per tant, la forma tortosina és una variant formal d'*inflar*. En canvi, al DNV no s'estableix cap relació de geosinonímia i, consegüentment, no es determina cap orde jeràrquic entre les dos formes d'aquest doblat.

Ara bé, com veiem, es repeteix la definició:

inflar [imflár]

1. v. tr. Fer que augmente el volum (d'un cos flexible) omplint-lo amb aire o amb gas. *Inflar un matalaf.*

Imatge 85. Entrada d'*inflar* al DNV

unflar [umflár]

1. v. tr. Fer que augmente el volum (d'un cos flexible) omplint-lo amb aire o amb gas. *Unflar un matalaf.*

Imatge 86. Veu d'*unflar* al DNV

A propòsit d'això, Josep Lacreu, cap de la Unitat de Recursos Lingüísticotècnics de l'AVL, ens va explicar que en les ocasions en què els membres de l'AVL no es posaven d'acord sobre quin dels elements dels doblats havia de ser l'entrada preferent, s'optava per aquesta solució⁴⁴⁶: això és, repetir la definició sense indicar la relació de geosinonímia.

9.2.2.1.2. Gerundi

El gerundi dels verbs *caure*, *creure*, *jaure*, *traure*, *veure* i els seus derivats, en tortosí mantenen les variants clàssiques sense la *i* antihiàtica. Això és, és *caent*, *creent*, *jaent*, *traent* i *veent*. Això no obstant, en les peces analitzades no hem documentat cap forma d'aquests verbs.

Respecte a les orientacions normatives, totes les obres consideren els formes tortosines com a secundàries (*Proposta*, 1992 [1999³: 32, 44, 46] i GNV, 2006b: 260; LEMAV, 2011: 62).

---

⁴⁴⁶ Al llarg de la investigació hem localitzat dos ocasions més en què té lloc aquesta situació. Ens referim a les entrades dels demostratius *aquest* i *este* i a les d'*assentar* i *asseure*.

9.2.2.1.3. Participi

El tortosí crea les formes dels verbs *complir*, *establir*, *oferir* i *omplir* com el valencià (i el balear), això és, *complit*, *establit*, *oferit* i *omplit*. Ara bé, en les notícies analitzades hem trobat, d'una banda, el participi *establit* en el 33 % dels periodistes —Llambrich. Per tant, només Llambrich manté el participi etimològic, característic del tortosí. Això no obstant, aquesta locutora alterna les solucions tradicionals del seu geolecte amb d'altres al·lòctones, comportament que, com ja hem anat apuntant al llarg del treball, la *Proposta* (1992 [1999³: 8-9]) proscriu.

Per tant, convindria que els periodistes difonguessen un model de llengua que siga sistèmicament homogeni. Això és, que no barregen elements morfològics del català central amb formes fonètiques del tortosí, per exemple.

De l'altra, hem documentat la variant *omplert* en el 100 % dels periodistes en els dos contextos objecte d'estudi.

Quant a les obres de referència, la *Proposta* (1992 [1999³: 26]) indica que les formes genuïnes *complit*, *establit*, *oferit* i *omplit* —així com també *complert*, *establert*, *ofert* i *omplert*— són pròpies de l'àmbit general. És interessant remarcar, mitjançant Segarra (2000: 220), que Fabra, de tots aquests participis que el tortosí comparteix amb el valencià, només acceptava *omplit*. En canvi, en l'*ésAdir* no hi ha cap esment sobre les variants del participi. Aragonés (1995: 47, 57) presenta una llista dels participis tortosins i la GNV (2006b: 262) apunta:

En alguns parlars també presenten participis en *-ert* els verbs *complir*, *establir*, *oferir*, *omplir*, *reblir*, *sofrir* i *suplir* (*complert*, *establert*, *ofert*...). En valencià, com en els parlars baleàrics, estos verbs adopten formes febles regulars (*complit*, *establit*, *oferit*...).

Ara bé, als paradigmes d'aquests verbs en el DNV apareix que, en «l'àmbit general» també pot presentar les formes *complert*, *establert*, *ofert*, tal com ho fa el LEMAV (2011: 58).

A banda, hem localitzat el participi del verb *ser*, que en tortosí pren les variants *sigut* o *segut*. Concretament, en connexions en directe del 66 % dels locutors hem

sentit alguna d'aquestes solucions: Llambrich diu *ha segut*, mentre que Sorribes usa *ha sigut*.

Ara bé, la *Proposta* (1992 [1999³: 29]) no esmenta *segut* per bé que preveu com a admissible la darrera variant (*sigut*) i apunta que la forma pròpia de l'àmbit general és *estat*. A més, l'explicació d'aquest tret ens pot servir com a exemple per a mostrar els conceptes de *composicionalitat* i *polimorfisme* de l'estàndard català ja que l'IEC, en l'entrada del verb *ser*, explica:

Són admissibles en l'àmbit general, **d'acord amb els usos característics de cada parlar**⁴⁴⁷, les formes *sigut* i *set*.

Amb aquest comentari també es pretén que l'usuari pugui escollir la forma que més l'identifique, això és, la més propera al seu geolecte. Recordem, també, que perquè la llengua estàndard reïska, els usuaris s'hi han de sentir identificats. És més, Haugen (1966) presentava l'acceptació per part de la societat de les formes seleccionades com una de les etapes de la planificació lingüística.. Per tant, l'estàndard —tot i que selecciona unes variants i, doncs, nivella els dialectes— té una funció simbòlica dins la comunitat lingüística.

Aragonés (1995: 58) fixa la forma tortosina *sigut*. Per la seua banda, la GNV (2006b: 287) anota, en el paradigma del verb *ser*, la variant *sigut*. Això no obstant, observa —fora de la taula de la conjugació— la solució *estat*. De la mateixa manera, el LEMAV (2011: 58) assenjala que «la forma preferent és *sigut* sobre la forma *estat*».

En darrer lloc, s'ha documentat la variant *sapigut* en el 33 % dels periodistes. Concretament, apareix en un *stand-up* de Llambrich. De fet, Beltran i Caballé (1996: 41) apunta que es detecta alguna velarització en alguns participis, com ara en *saber*. Per tant, hem de relacionar l'aflorament d'aquesta forma no estàndard genuïna amb el context en què ha tingut lloc, això és, en una connexió en directe, que, tot i que està planificada, no està tan subjecta al text com la gravació de la veu en off. Conseqüentment, hi ha més probabilitats que apareguen trets col·loquials.

---

⁴⁴⁷ La negreta és nostra.

En aquest sentit, la *Proposta* (1992 [1999³: 27) assenyala aquesta solució com una forma «no recomanable». L'*ésAdir* no es pronuncia sobre aquest participi, però hem de tindre en compte que és un llibre d'estil que naix dels dubtes dels locutors. D'aquí que hem d'entendre que la variant normativa *sabut* està estesa. Aragonés (1995: 58), per la seua banda, recull únicament la forma codificada i no fa cap apunt sobre la variant tradicional. D'altra banda, la GNV (2006b: 287) no condemna explícitament aquesta forma, sinó que aporta la variant normativa *sabut*. Per tant, implícitament, l'usuari entén que *sapigut* és una solució no normativa. No apareix cap orientació sobre aquesta variant al LEMAV (2011: 18); per això, hem de suposar que aquest participi és una forma que no suscita problemes ja que en aquest manual s'anota:

En el segon capítol, la morfosintaxi, tractem unes orientacions en este camp després d'haver fet una selecció dels principals punts que podrien plantejar dubtes.

En conseqüència, Llambrich vehicula una variant no normativa.

9.2.2.2. Present d'indicatiu

Quant a les formes irregulars del present d'indicatiu, trobem les variants *obri* (3a persona del singular) i *obrin* (3a persona del singular) en peces de la veu en off i connexions en directe del 33 % dels locutors —Llambrich. Aquestes solucions són documentades per Massip (1989: 67) com a variants tortosines per bé que no es recullen en cap obra normativa de l'IEC, ni tampoc en la *Gramàtica catalana*. Tanmateix, Aragonés (1995: 56) les presenta com a variants dels verbs irregulars. Quant a l'AVL, en la GNV (2006b: 286), *obri* i *obrin* apareixen com a úniques solucions en la conjugació d'aquest verb. Anàlogament, el LEMAV (2011: 59) fixa l'ús de les variants amb *i* (*obri, obrin*).

A propòsit de la conjugació del verb *omplir*, en tortosí, segons Massip (1989: 67), són característiques les formes *òmplic, omplis, ompli, omplim, ompliu* i *omplin*. Ara bé, en les peces objecte d'estudi localitzem la forma amb la vocal *-e-*, *omplen*, en el 33 % dels periodistes —Llambrich. Com en el cas anterior, aquesta solució no és prevista en cap publicació de l'IEC ni en la gramàtica de Fabra (1918 [1933⁷]) ni, tampoc, en l'*ésAdir*. En canvi, Aragonés (1995: 57) recomana emprar el paradigma tortosí exposat

per Massip. De la mateixa manera, la GNV (2006b: 286) i el LEMAV (2011: 59) apunten, també, les formes tortosines, que són, també, les típiques del valencià.

Amb relació al verb *veure*⁴⁴⁸, Massip (1989: 68) assenyala que, en tortosí, les variants del present d'indicatiu d'aquest verb és *veig, veus, veu, veem, veeu* i *veuen*. En el 66 % dels locutors localitzem aquestes formes en *stand-up*. En particular, en Boquizo documentem la solució *veieu* i, en Sorribes, *veiem*. Per tant, les variants genuïnes no són emprades per cap periodista tortosí.

Sobre les directrius de l'estàndard oral, la *Proposta* (1992 [1999³: 46]) apunta que les formes amb *i* són pròpies de l'àmbit general, mentre que les solucions típiques del tortosí —i del valencià— són considerades pròpies de l'àmbit restringit. A més, l'IEC assenyala que aquestes darreres variants són característiques dels parlars valencians. Novament, com hem anat assenyalant al llarg de l'anàlisi, en la *Proposta* s'adjudiquen únicament al valencià trets que són genuïns, també, del tortosí. Per consegüent, la presència de trets del tortosí en les obres normatives està restringida perquè hi ha trets que no comparteix amb el nord-occidental i sí amb el valencià. En aquest cas, Aragonés (1995: 59) recull que es pot emprar tant «*veiem* o *veem, veieu* o *veeu*». Per la seua banda, la GNV (2006b: 260) subscriu les dos possibles solucions — amb o sense *i*— i explica:

Les formes sense *i* són les clàssiques i es mantenen en el valencià meridional, en el valencià septentrional i en tortosí. [...] Pel que fa a les altres variants, les formes amb *i* són les més generals en l'actualitat en els registres formals.

De fet, en el LEMAV —tot i que no hi ha cap juí explícit sobre aquestes variants— apareixen les formes *veiem* i *veient* en la redacció d'altres apartats.

---

⁴⁴⁸ Més concretament, la conjugació amb o sense *i* també la trobem en els verbs *caure, creure, jaure, seure* i *traure*, i afecta les formes del gerundi (*caient* o *caent*) i la primera i segona persona del plural del present d'indicatiu (*caiem* o *caem* i *caieu* o *caeu*), tal com indica la GNV (2006b: 260). Naturalment, en les gravacions buidades només hem document les solucions que assenyalen en l'anàlisi.

9.2.2.2.1. Primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs regulars de la primera conjugació

A § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català» hem assenyalat que el llenguatge dels informatius se singularitza, per un cantó, per la distància entre l'emissor i el receptor, això és, l'audiència potencial. Per l'altre, el model lingüístic d'un noticiari es caracteritza per l'absència de protagonisme del locutor, que és únicament l'encarregat de comunicar, d'una manera objectiva i neutra, uns fets. És per aquests motius que en les peces informatives objecte d'estudi no hem localitzat cap forma de la primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs regulars de la primera conjugació. De fet, no hem documentat cap solució verbal de la primera persona del singular.

9.2.2.2.2. Increment dels verbs incoatius

Les formes del present d'indicatiu dels verbs incoatius es creen, en tortosí, afegint l'increment *-ix-*.

Entre els periodistes detectem tres conductes dissemblants. En primer lloc, el 33 % —Boquizo— sempre vehicula l'infix *-eix-*, característic del bloc oriental: *inc[u]mpleix*⁴⁴⁹, *redueix*. Només en una ocasió hem recollit *s'aconsegueix* en una connexió en directe. En aquest sentit, Creus/Romero (1999: 34) apunten que en les peces que examinen apareixen únicament les variants amb *-eix-*. A propòsit de l'adopció de les solucions del català central, Massanell i Messalles (2009b: 133-134) destaca que

les formes preses de l'estàndard central s'adapten als hàbits articulatoris propis del català nord-occidental. Així, quan la forma *servixco* es veu substituïda per *serveixo*, aquesta es pronuncia d'acord amb el vocalisme i el consonantisme occidentals, és a dir, amb *e* i *o* àtones mantingudes, *e* tònica tancada i iod davant de fricativa prepalatal sorda. Aquest fet mostra com, en els processos de retrocés dels trets dialectals, la fonètica és l'element més resistent, mentre que la morfologia es presta més a la substitució.

---

⁴⁴⁹ Com veiem, en aquest mot apareix un tret tortosí: el tancament de *o* en [u] per la influència de la *i* tònica. Vg. § 9.1.1.2. «Vocals àtones».

Sobre l'arraconament de trets occidentals previstos en l'estàndard, Polanco (1996: 126) dictamina que «hi ha una forta estigmatització de les formes nord-occidentals i per combatre-la s'ha de fer una planificació».

En segon lloc, un altre 33 % —Llambriç— alterna les variants de l'infix occidental amb les de l'increment incoatiu *-eix-* tant en els enregistraments gravats anteriorment com en els *stand-up*. Ara bé, cal indicar que les proporcions disten en els dos contextos estudiats: si bé en directe Llambriç usa més les formes patrimonials, en les gravacions de la veu en off apareixen més les variants amb l'infix *-eix-*. Suposem que això és així perquè la periodista de l'Ametlla del Mar escriu aquestes formes amb *-eix-*⁴⁵⁰ en el guió i, per tant, segueix el patró establert i reforçat al llarg de les dècades per l'estàndard català tant a nivell escrit com oral —en què només es difon l'increment amb *e*⁴⁵¹. A propòsit d'aquesta barreja, Marí (2007: 35) sosté que aquesta confluència de trets és típica de processos de convergència de l'estàndard i que

cal admetre que el procés cap a un estàndard oral més unitari segurament haurà de comportar l'acceptació d'un cert grau d'interferències interterritorials (presència en un mateix text de pronúncies, trets morfològics i mots no estrictament propis de la modalitat local de l'estàndard oral).

Per exemple, trobem *reincideixen* i *coincidixen* en directe, o *[e]stableix*⁴⁵² i *servixen* en la veu que acompanya les notícies. En realitat, Massanell i Messalles (2009a: 162) ja assenyala que l'ús de l'increment *-ix-* en registres formals

és una de les diferències que separa actualment el nord-occidental i valencià: elements tradicionalment compartits, com els incoatius en *-ix-* (*patix*), són percebuts com a trets estàndard pels valencians, que els empen i els difonen amb normalitat, mentre que

---

⁴⁵⁰ Cal assenyalar que a Catalunya, a diferència del País Valencià, les formes amb *-eix-* són les úniques que es vehiculen en l'escriptura.

⁴⁵¹ És del tot il·lustratiu, com ja hem posat de manifest a l'apartat § 9.2.2.2.2. «Increment dels verbs incoatius», que la totalitat de llibres escolars de Catalunya empen exclusivament l'infix *-eix-*. D'aquí, s'infereix que l'ús, en l'oralitat, de les variants del català central ve condicionada per dos factors: d'una banda, és l'única solució vehiculada en l'escriptura a Catalunya i això ha fet que, gradualment, amb l'afany d'adequar l'oralitat al codi escrit, siga un tret monomòrfic també en l'oralitat. De l'altra, l'estàndard oral català, com indiquem a § 7. «L'estàndard català a TV3», va tindre, en els seus inicis, un caràcter més unitari que no pas composicional. Per tant, el llastre dels inicis és encara palmari.

⁴⁵² Com veiem, suposem que la lectura durant la gravació de la veu en off ha inferit en la fonètica. Per a la concurrència de les solucions amb *a* i amb *e*, vg. § 9.1.1.2. «Vocals àtones».

són sentits com a dialectals pels nord-occidentals, que hi renuncien en els nivells més formalitzats.

Com veiem, doncs, les dades de la present investigació corroboren ⁴⁵³ les consideracions de Massanell i Messalles (2009a). En tercer lloc, el darrer 33 % — Sorribes— sempre fa servir l'increment tradicional *-ix-*. A tall de mostra, hi ha *advertix* i *substituïxen*. Cal posar de manifest que en cap peça d'aquest periodista s'ha trobat una variant amb l'infix oriental. Per tant, hi ha una heterogeneïtat de realitzacions entre els locutors tortosins.

Massanell i Messalles (2009a: 161-162) parla sobre aquesta problemàtica, que afecta sobretot els periodistes nord-occidentals de TV3:

El principal problema lingüístic a què s'enfronten aquests professionals és el perill de caure en una barreja de trets dialectals propis i aliens. [...] No sobta tant si les isoglosses transgredides són de tipus morfològic, perquè els nord-occidentals estan molt familiaritzats amb les variants centrals que dominen la llengua escrita.

La *Proposta* (1992 [1999³: 23]) distingeix entre les formes amb infix de la primera persona del singular i la resta. En particular, assenyala que *servixes*, *servix* i *servixen* són pròpies de l'àmbit general —òbviament, com *serveixes*, *serveix* i *serveixen*. Ara bé, *servixo* és únicament pròpia de l'àmbit restringit. En l'*ésAdir* només trobem formes amb l'infix oriental, com ara *assenteixen* o *dissenteixen*. Quant a Aragonés (1995: 45), anota el mateix que l'IEC.

Homogèniament, la GNV (2006b: 247) recull *servixes*, *servix* i *servixen* al costat de *serveixes*, *serveix* i *serveixen*. A més, com a variant de la primera persona del singular del present d'indicatiu proposa únicament la forma *servisc*. Ara bé, l'AVL (GNV, 2006b: 253-254) distingeix entre el canal oral i l'escrit: D'una banda, «en la llengua parlada, les formes generals en valencià adopten la vocal *i*», és a dir, *servisc*, *servixes*, *servix* i *servixen*.

---

⁴⁵³ Un dels resultats d'Ulldemolins-Subirats (2014) és que els periodistes del *Telenotícies* de TV3 de les comarques centrals del nord-occidental —això és, de la demarcació de Lleida— empen sistemàticament l'increment *-eix-*. En canvi, els corresponsals de les Terres de l'Ebre i del País Valencià mantenen l'infix *-ix-*. Per tant, les dades d'aquest treball asseveren el que assenyala Massanell i Messalles (2009a).

De l'altra,

en la llengua escrita, les formes anteriors alternen amb formes en *e* en les persones 2, 3 i 6 del present d'indicatiu, pel fet que són les formes generals en la llengua antiga i en la resta dels parlars de l'àmbit lingüístic: 2 *serveixes*, 3 *serveix*, 6 *serveixen*.

D'aquesta manera, conviuen —almenys en el registre escrit— les dos possibles solucions. Quant al LEMAV (2011: 60), apunta que s'utilitzaran les formes com *patisc*, *patixes*, *patix* i *patixen*, per tant, hi ha consonància amb la descripció —i recomanació implícita— de l'AVL.

9.2.2.2.3 Tercera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació

D'una banda, la forma típica de la Sénia —localitat de Boquizo— per a la tercera persona del singular dels verbs de la primera conjugació és /a/, però es pronuncia com una [ɛ]. De l'altra, Castellà Espuny (2018: 161) assenyala que als municipis de Llambrich i Sorribes la vocal morfemàtica per a aquesta persona i temps és, també, /a/. En aquest cas, però, a l'Ametlla del Mar —municipi de Llambrich— es realitza com a [ɛ].

En les gravacions estudiades, es localitza en el 100 % dels periodistes i en tots els contextos analitzats l'ús del morfema genuí. Així, documentem formes com *ell consider[a]* o *es complic[a]*.

La *Proposta* (1992 [1999³: 23]) llista com a pròpies de l'àmbit general les variants tortosines amb [a]. També exposa que en els parlars nord-occidentals és característica la pronúncia com a [e] final de la tercera persona del singular⁴⁵⁴, que judica com a pròpia de l'àmbit restringit⁴⁵⁵. En aquest cas, quant a l'*ésAdir*, en la carpeta «Ajuda específica per al català occidental», aplega, únicament, el tancament en *e*, típic majoritàriament de la zona central del nord-occidental.

⁴⁵⁴ Trobem aquesta pronúncia, també, en la mateixa forma de l'imperfet d'indicatiu i del condicional.

⁴⁵⁵ De fet, aquesta distribució no és del tot precisa, ja que Gimeno Betí (1994: 142) documenta la pronúncia amb *e* tancada a les poblacions valencianes objecte d'estudi d'aquesta tesi, Canet lo Roig i Morella, és a dir, en l'àrea tortosina. Ara bé, l'obra de l'IEC no recull la realització amb *e* oberta, típica de la Sénia i d'altres poblacions tortosines com ara Sant Rafel del Riu, Traiguera i Vinaròs.

Aragonés (1995: 45) apunta que «la *a* final de 3 *canta* es pronuncia com una *e* tancada en alguns pobles», tot i que no els especifica. La GNV (2006b: 25) esmenta que és admissible en els àmbits territorials en què els és propi pronunciar com a [e] la vocal *a*. Consegüentment, es desprèn que la realització principal és amb [a]. El LEMAV (2011: 29) únicament assenyala que la pronúncia amb [e] és una llicència d'àmbit territorial. Per tant, com en la GNV, se sobreentén que la forma recomanada és amb [a].

9.2.2.2.4. Variants de la segona persona del singular del verb *ser*

Com es detalla a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», el rigor d'un informatiu obliga el periodista a presentar els fets d'una manera objectiva i imparcial, i a adoptar un punt de vista neutre i distanciar-se de la notícia que presenta. És per això que no hem documentat cap variant de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser*.

9.2.2.2.5. Primera i tercera persona del plural dels verbs acabats amb *-ure*

Tal com hem assenyalat a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», el llenguatge informatiu es caracteritza per l'objectivitat i, per tant, no sol aparèixer cap forma que remeta a l'emissor. Tanmateix, en algunes peces informatives, sobretot en directes, la primera persona del plural pot emprar-se en algunes peces informatives. S'usa, per exemple, per a fer referència a l'equip de professionals que cobreix una notícia o a la cadena televisiva. Així i tot, en les peces dels noticiaris que hem analitzat no hem detectat cap variant de primera o tercera persona del plural.

9.2.2.3. Imperfet d'indicatiu

En tortosí, l'imperfet d'indicatiu de la primera conjugació pren dos pronúncies segons la població. En primer lloc, a la Sénia —d'on és natural Boquizo—, Gimeno Betí (1994: 179-182) i Homedes Bel (2012: 55) localitzen la pronúncia amb *e* oberta en la tercera persona del singular (*ell cantav[e]*), això és, amb el morfema /a/. D'altra banda, Veny/Massanell (2015: 265) assenyalen que,

en el tortosí estricte (Baix Ebre i Montsià), la tercera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació i de l'imperfet d'indicatiu i del condicional de totes les conjugacions acaba en [a].

De fet, hem localitzat en el 100 % dels locutors i en els dos contextos estudiats formes com ara *assegurava*, *deixava* o *estava*, sempre amb [a] final. Per tant, Boquizo arraona la variant genuïna local.

La *Proposta* (1992 [1999³: 33]) considera aquestes solucions pròpies de l'àmbit general. A més, assenyala que en els parlars nord-occidentals la tercera persona del singular d'aquest temps verbal és [e]⁴⁵⁶ en totes les conjugacions i sentència aquestes solucions com a pròpies de l'àmbit restringit. L'*ésAdir*, en la carpeta «Ajuda específica per al català occidental», determina que és admissible «i fins i tot recomanable el tancament en -e de la -a, desinència de tercera persona» en les formes del present i l'imperfet d'indicatiu.

L'*estàndard oral valencià* (2006: LXVIII) dictamina que la pronúncia amb e final en la tercera persona del singular és acceptable en l'àmbit territorial en què és propi, talment com el LEMAV (2011: 29).

Quant a les variants irregulars, el verb *fer* té, en tortosí, les formes *fea*, *fees*, *fea*, *féem*, *féeu* i *feen* per a l'imperfet d'indicatiu. D'altra banda, el verb *dir* presenta el paradigma *dia*, *dies*, *díem*, *díeu* i *dien* en aquest temps verbal.

En les peces analitzades trobem les formes *feia* i *feien* en connexions en directe del 66 % dels locutors —Boquizo i Llambrich— i en enregistraments de la veu en off d'un altre 66 % de periodistes —Llambrich i Sorribes. Sobre el verb *dir*, localitzem les variants amb i —*deia*, *dèiem* i *deien*— en peces del 66 % dels professionals objecte d'estudi.

Segons la *Proposta* (1992 [1999³: 33]), les formes amb i —*feia*— són pròpies de l'àmbit general, mentre que les variants sense aquesta vocal —*fea*— són admissibles en els registres informals de l'àmbit restringit, concretament dels parlars valencians. Per tant, el document de l'IEC no té en compte el caràcter de transició del tortosí.

---

⁴⁵⁶ Vg. § 9.2.2.5. «Condicional» per a la realització de la tercera persona del singular d'aquest temps verbal.

A propòsit de les etiquetes emprades en la *Proposta* a l'hora d'atribuir un determinat tret a un geolecte, Aragonés (2000: 25) indica:

És per això que els parlants d'aquest dialecte [el tortosí] poden sentir-s'hi representats sempre que es parla de parlars occidentals, però no sempre que es parles només de parlars nord-occidentals o només dels valencians perquè unes vegades coincideixen amb la solució d'un dialecte i unes altres amb la de l'altre (per exemple, en l'ús de l'article *lo* coincideix amb el nord-occidental *i*, en canvi, en el del demostratiu *este* ho fa amb el valencià); o també perquè en el dialecte tortosí conviuen dos o més formes diferents i cadascuna coincideix amb un dels dos.

Quant a Fabra (1918 [1933⁷: 84]), únicament recull les variants amb *i*. Novament, a l'*ésAdir* no hi ha cap recomanació sobre aquestes variants, si bé en les entrades apareixen les formes amb la vocal *i*, com mostrem tot seguit a partir de dos exemples:

Ha dit que el seu partit, alhora que feia campanya, ja negociava els pactes postelectorals.

És l'hora del fus zero, que antigament es deia hora de Greenwich, indicada amb les sigles *GMT*.

Aragonés (1995: 55) recull ambdós solucions, tot i que les formes tortosines (*feen*) apareixen entre parèntesis. Per tant, hem de suposar que són considerades menys adequades i impròpies, és a dir, secundàries respecte a les solucions amb *i* (*feien*). Quant a les directrius de l'AVL, en la GNV (2006b: 260) s'exposa, com a observació:

En la llengua parlada són habituals les formes d'imperfet en què s'ha elidit la *i* (*vea*, *fea*) o la *e* en el cas de *dir* o *riure* (*dia*, *ria*). Cap de les formes anteriors es pot considerar incorrecta en els parlars en què són vives, però en els registres formals és convenient usar les formes fortes amb *i* consonàntica.

Així, en els noticiaris és recomanable emprar les formes amb *i*. Igualment, Polanco (1990b: 88) assenyala que, en l'estàndard oral, s'han d'usar les variants amb la vocal «sense excepció». D'una manera similar, el LEMAV (2011: 59) indica que es difondran les formes amb *i*.

9.2.2.4. Passat (simple o perifràstic)

El 100 % dels periodistes empra formes del passat perifràstic, com ara *va conèixer* o *van signar*, tal com és genuí en tortosí.

Segons la *Proposta* (1992 [1999³: 24]), tant les variants del passat perifràstic com les del passat simple són pròpies de l'àmbit general. Fabra (1918 [1933⁷: 70]) recull les formes del passat simple. En canvi, l'ésAdir apunta que normalment es fan servir les variants del passat perifràstic. Talment, Aragonés (1995 : 51) explica que, en tortosí, s'usen les solucions del passat perifràstic. Per contra, la GNV (2006b: 250) apunta el paradigma dels dos verbs i no en circumscriu l'ús si bé el LEMAV (2011: 60) assenyala que les variants del passat simple «es poden usar sense cap restricció en l'àmbit territorial on són pròpies».

9.2.2.5. Condicional

Com en el cas de l'imperfet d'indicatiu, Veny/Massanell (2015: 265) assenyalen que — a diferència de les comarques centrals del nord-occidental— al Baix Ebre i al Montsià la tercera persona del singular del condicional termina amb [a]. Les gravacions analitzades mostren com el 100 % dels periodistes manté les variants tradicionals en els dos contextos analitzats. Per exemple, en una peça en directe de Boquizo sentim⁴⁵⁷:

Es tractari[a] d'un cas de vulnerabilitat i, per tant, s'hauri[a] incomplert la llei de pobresa energètica.

La *Proposta* (1992 [1999³: 24]) qualifica com a pròpies de l'àmbit general les formes acabades amb [a]. Tanmateix, en aquest cas —així com en el present i imperfet d'indicatiu d'aquesta persona gramatical— l'IEC indica que en els parlars nord-occidentals —en què s'inclou el tortosí— és característica la pronúncia com a [e] d'aquesta vocal final en la tercera persona del singular —realització considerada en aquesta obra com a pròpia de l'àmbit restringit. Com veiem, doncs, podem establir connexions entre les variants de la tercera persona del singular del present d'indicatiu de la primera conjugació, i les de l'imperfet i condicional d'aquest mode, això és, que totes terminen amb [e] en algunes zones del català occidental.

---

⁴⁵⁷ Aquest fragment correspon a la peça de Boquizo en el *Telenotícies migdia* del 15/11/2016.

Aragonés (1995) no indica la pronúncia orientativa d'aquest temps verbal; per tant, hem de deduir que recomana seguir la forma escrita, que, d'altra banda, és la genuïna d'aquesta zona, això és, amb [a]. *L'estàndard oral valencià* (2006: LXVII) dictamina que la pronúncia amb *e* final és acceptable en l'àmbit territorial en què és pròpia. En canvi, en el LEMAV (2011: 29) no hem localitzat cap orientació sobre la pronúncia de la tercera persona del singular d'aquest temps verbal, i creiem que aquesta absència és fruit d'un descuit ja que, com hem assenyalat en la pronúncia de les variants d'aquesta persona del present i imperfet d'indicatiu, aquest manual preveu la realització amb [e] com a llicència d'àmbit territorial.

9.2.2.6. Present de subjuntiu

Un tret exclusiu del tortosí és la coincidència de les persones 4a i 5a del present de subjuntiu amb les de l'imperfet de subjuntiu, fenomen que afecta totes les conjugacions. D'aquesta manera, trobem *cantéssem* i *cantésseu* en lloc de *cantem* i *canteu*. Aquest tret és complicat que aparega en els informatius atès que en aquest gènere no tenen cabuda les formes de la 4a i 5a persona del plural per la neutralitat i l'objectivitat informativa. Excepcionalment, però, en una connexió en directe⁴⁵⁸ de Llambrich apareix *diguéssem* en lloc de *diguem(-ne)*:

[ə]⁴⁵⁹ que sí que sabem és que, sí o sí, per esta rampa del jutjat, diguéssem, sortirà⁴⁶⁰ cap a la presó.

Aquest exemple mostra que en les intervencions en directe afloren, en el model de llengua dels periodistes, més trets del seu geolecte. A més, hem de tindre en compte que, tot i que de vegades tenen anotacions on apunten dades, no hi sol haver els temps verbals que fan servir. Així, en absència de la seguretat que ofereix el text escrit, els locutors opten per les variants que saben que són correctes.

---

⁴⁵⁸ Fragment pertanyent a la notícia de Llambrich del *Telenotícies migdia* del 2/11/2016.

⁴⁵⁹ Vg. § 9.1.1.2. «Vocals àtones» sobre la realització de les vocals àtones en aquesta locutora.

⁴⁶⁰ Quant a la pronunciació d'una *o* àtona davant de *i* tònica, aneu a § 9.1.1.2. «Vocals àtones».

En aquest sentit, Creus/Romero (1999: 35) apunten que és justament el guió escrit el que limita la presència de variants tradicionals:

Els trets morfològics, sobretot els verbals, es veuen desterrats probablement per la consciència d'incorrecció i per l'alt grau de dependència respecte de l'escrit que presenten els informatius.

Tot amb tot, convé recordar que aquest tret no forma part de l'estàndard⁴⁶¹. De fet, únicament Aragonés (1995: 46) es pronuncia sobre aquest fenomen:

Les formes 4 i 5 del present de subjuntiu han de coincidir amb les del present d'indicatiu (*cantem, canteu*) i no amb les de l'imperfet de subjuntiu (*cantéssem, cantésseu*), fet que és característic en estes comarques.

Aragonés (2000: 25) posa de manifest l'absència d'aquest tret en la *Proposta* (1992 [1999³]) ja que creu que convé guiar l'usuari sobre si són formes condemnades i, per tant, no és recomanable emprar-les o bé si són variants que, si s'empren, no pertorben la llengua estàndard.

9.2.2.6.1. Primera conjugació

El present de subjuntiu dels verbs de la primera conjugació regulars prenen, arreu del territori tortosí, les terminacions /e/, /o/, /ia/, /ie/ i /i/ (Navarro/Cubells, 2010: 391). Si ens centrem en les poblacions d'origen dels periodistes objecte d'estudi, i seguint Navarro/Cubells, notem com s'empren les tres primeres variants.

En primer lloc, Boquizo és natural de la Sénia, població en què se situen les formes amb -o, com ara *que tu cantos, que ell canto* i *que ells cànton*. En segon lloc, Llambrich és nativa de l'Ametlla del Mar, municipi en què s'usen les variants /ia/ i /ie/, és a dir, *que tu cànties, que ell càntia* i *que ells càntien* (Navarro/Cubells, 2010: 391). Finalment, Sorribes és nascut a Deltebre, on es localitza la terminació /e/ —com en valencià—, per tant, trobem *que tu cantes, que ell cante* i *que ells canten* (Navarro/Cubells, 2010: 391).

---

⁴⁶¹ Certament, GIEC (2016: 242) anota que les formes tortosines no són estàndards.

Pel que fa a aquest tret, el 100 % dels periodistes vehicula la terminació oriental amb *-i-* en les formes verbals d'aquest temps de la primera conjugació. Així, sentim *estiguin, clarifiqui o duri*. Puntualment, en una gravació de la veu en off de Boquizo apareix *que s'inclin[e]n*, amb el morfema occidental *-e-*. Acabem d'assenyalar que a la població d'aquesta periodista la variant tradicional per a crear aquestes formes és la vocal morfemàtica */o/*, però cal ser conscient, com apunta Massanell i Messalles (2009b: 134), aquestes variants tenen «connotacions de vulgaritat entre els mateixos parlants d'aquest dialecte» i, com veurem més endavant, són considerades no recomanables per l'IEC.

En relació amb Llambrich, quan en l'entrevista se li comenta que opta per les solucions *canti* i no per *cante*, tot i que la solució genuïna⁴⁶² de la seua població és *càntia*, explica:

Pot ser això sí que ho canvio perquè jo dic *acàbien* i no *acabin*.

Així i tot, la forma característica de Llambrich no té cabuda en l'estàndard i, per tant, opta per les variants que assenyala que va aprendre a l'escola, això és, les variants estàndards del català central (*canti* i *cantin*). En darrer lloc, Sorribes diu *acabi* i *continuen*, per posar dos exemples. Així mateix, en l'entrevista ha explicat que en registres informals el subjuntiu el fa, com és propi en el seu parlar, amb *e*. Explica, a més, que tot i que va rebre classes dels filòlegs Àngela Buj Alfara i d'Albert Aragonés, que reivindiquen i ensenyen l'estàndard occidental, prefereix emprar les variants orientals:

Crec que per no complicar-me la vida vaig tirar més cap a l'estàndard dels llibres, que és el que sents més pels mitjans de comunicació, tens més obres de referència i és on menys possibilitats tindrà d'equivocar-me.

Com indiquem a Ulldemolins-Subirats (2014), quan vam parar la gravació, Sorribes va reconèixer que la morfologia verbal era l'aspecte del llenguatge que menys dominava si bé, alhora, sabia que era el nivell que distingia el tortosí de la resta de geolectes. En

---

⁴⁶² Això no obstant, Llaó/Borràs-Comes (2012: 83) detecten el retrocés de les formes genuïnes en la població més jove de l'Ametlla del Mar, que adopta les de l'estàndard del català central (*canti*). Aquests autors apunten com a causa d'aquest arraconament la pressió del model vehiculat en els mitjans de comunicació i l'ensenyament, que té com a base les variants estàndards del català central.

aquella ocasió va comentar que voldria esforçar-se⁴⁶³ i consultar més a sovint els manuals sobre l'occidental tot i que, a hores d'ara, en el present treball, es posa de manifest que segueix emprant les variants típiques del català central. En aquest sentit, Casals i Martorell (2001a: 153) posa de manifest que

els mateixos professionals nord-occidentals dels mèdia seran els que, amb l'adopció i la difusió de trets centrals, (sobretot) morfològics, legitimin la preeminència d'aquesta varietat per damunt de les altres en la construcció de l'estàndard oral català i, consegüentment, segellin l'arraconament dels trets que els són propis.

Les dades que hem documentat, juntament amb les declaracions de Sorribes, avalen aquesta afirmació. Sobre aquesta dinàmica, Aragonés (1996: 125) explica que

el costum més arrelat entre els locutors del subdialecte tortosí és seguir la morfologia del català literari que, per antonomàsia, correspon al català central. Este model té l'avantatge que és el que s'ha après⁴⁶⁴ a l'escola⁴⁶⁵, i que algunes de les formes usuals col·loquialment en tortosí, considerades com a vulgars, tenen també una *i* en la desinència: (*càntigue/càntie*, 1 *pèrdigue/pèrdie*. *Servísquigue/servíxquigue/servíxie*. *Dòrmigue/dòrmie*, etc.). L'inconvenient de seguir el model del català central és que no hi ha cap coincidència amb la parla corrent.

Com veiem, les dades presentades en aquest treball ratifiquen les paraules d'Aragonés (1996).

Les concepcions de *polimorfisme* i *composicionalitat* que defineix l'estàndard del català es manifesten en les formes del present de subjuntiu de la primera conjugació. En relació amb els manuals que tenim en compte en aquesta anàlisi, en primer lloc, la *Proposta* (1992 [1999³: 24]) assenyala que són pròpies de l'àmbit general tant les variants amb *-i-* com les formes amb *-e-*. En aquest sentit, Fabra (1918 [1933⁷: 70]) ja havia codificat les variants occidentals amb *-e-*, malgrat que les anotava

---

⁴⁶³ Relacionem aquesta voluntat d'aprendre les formes estàndards amb les actituds que els parlants han de desenvolupar davant de la nova varietat (Garvin, 1974: 75), tal com hem apuntat a § 3. «Planificació lingüística i estàndard»

⁴⁶⁴ Els tres periodistes objecte d'estudi expliquen que durant l'ensenyament obligatori només han après les formes estàndards del català central. En aquest cas concret, es posa de manifest la lectura imparcial que s'ha fet, en aquestes comarques centrals del domini lingüístic, de les formes codificades.

⁴⁶⁵ Cf. § 9.2.2. «Morfologia verbal» sobre les variants d'aquest temps verbal que es difonen des de les escoles tortosines.

entre parèntesis. Per tant, podem deduir que prenia, com a solucions preferents, les típiques del català central.

L'és *Adir*, com en altres ocasions, mostra el seu model de llengua predilecte a través del llenguatge que emprava en les entrades d'altres variants. D'aquesta manera, sempre es fa servir les variants amb *-i-*:

En català, quan la situació demani fer distincions, caldrà establir també diferències.

Aragonés (1995: 45-46) anota, en una taula, tant les formes amb *i* com amb *e*, tot i que apunta, en primer lloc, les variants occidentals amb *e*. A més, escriu:

La conjugació d'este temps verbal que més s'adequa a estes comarques és la dels parlars occidentals. Tot i això, també apuntem les formes que tenen una *i* a la desinència perquè són les més usuals en els textos escrits.

Tanmateix, en la graella que apareix al final del manual sobre el model de conjugació dels verbs regulars, Aragonés (1995: 49) presenta únicament les variants occidentals, això és, amb la desinència *e*. Quant a les obres normatives valencianes, la GNV (2006b: 240, 263) registra únicament les formes amb *-e-* (*que ell cante, que ells canten*) per als verbs regulars, és a dir, les característiques de la major part del tortosí. Finalment, en el LEMAV (2011: 85) no hi ha cap indicació sobre aquest temps verbal, i creiem que es deu al fet que en valencià les solucions amb *-e-* són les més esteses i no entren en competència amb les variants del català central (amb el morfema *-i-*). Mostra d'això és que en la redacció apareguen les formes valencianes:

En els topònims al·lòctons aplicarem el mateix criteri. Utilitzarem la forma valenciana sempre que en tinguen, com *Andalusia, Cadis, Conca...*

Amb tot, hi ha autors com Bibiloni (1997: 135) que consideren que el polimorfisme verbal entrebanca la comunicació amb la resta de comunitat lingüística:

Es digui el que es digui, l'existència de morfologies verbals —sobretot verbals— regionals és la base principal de la regionalització de la llengua de referència: una regionalització que [...] dificulta la fluïdesa de la comunicació interdialectal.

En el mateix sentit, Polanco (1990a: 31) sosté que, en aquest nivell lingüístic, «el polimorfisme és una excepció acceptada però considerada no desitjable».

9.2.2.6.2. Segona i tercera conjugació

Sobre les variants del present de subjuntiu de la segona i la tercera conjugació típiques de les poblacions dels periodistes, trobem, com en la primera, tres solucions.

En primer lloc, a la Sénia —localitat de Boquizo— Gimeno Betí (1994: 154) apunta que la forma tradicional és amb el morfema /o/ (*ell caigo, ells caigon i ell digo, ells digon*). En segon lloc, a l'Ametlla del Mar —d'on és natural Llambrich—, Llaó/Borràs Comes (2012: 82) assenyalen que el present de subjuntiu d'aquests verbs es crea amb els diftongs creixents *-ia* (*ell pèrdia*) o *-ie-* (*ells pèrdien*). En tercer lloc, a Deltebre —municipi de Sorribes— com en les poblacions de la M-TdS, hi ha una analogia entre les variants amb /e/ de la primera i tercera persona del singular d'aquest temps dels verbs de la primera conjugació amb les mateixes persones de la segona i tercera conjugació del mateix mode. D'aquesta manera, es diu *que jo còrrigue* i *que ell còrrigue* o *que jo tingue* i *que ell tingue*.

Ara bé, tot i la diversitat de formes en territori tortosí, el 100 % dels locutors difon sistemàticament les variants acabades amb *i* —és a dir, les del català central—, tant en les gravacions en off com en els *stand-up*. Per tant, trobem *caigui, garanteixi* o *tingui*. Residualment, però, en el 33 % dels periodistes —Llambrich— trobem la variant *fessen* en una connexió en directe⁴⁶⁶:

Los empresarios han coincidit en dir que Convergència els va obligar a què fessen factures falses a nom del Palau de la Música.

També, en un *stand-up* de Llambrich, documentem la forma *haigui*⁴⁶⁷:

No ens consta que haigui començat.

De fet, cap d'aquestes dos variants —*fessen* i *haigui*— és característica del parlar de l'Ametlla del Mar. Com hem indicat, el paradigma d'aquest temps verbal es construeix

---

⁴⁶⁶ Fragment extret de la peça de Llambrich al *Telenotícies migdia* del 10/03/2017.

⁴⁶⁷ Aquesta forma la documentem en la notícia signada per Llambrich al *Telenotícies migdia* del 02/11/2016.

amb les terminacions *-ia* o *-ie-*. Per tant, les formes tradicionals corresponents són *féssien* i *hàiguia*. A propòsit d'aquesta darrera solució, Massip (1989: 66) recull que la forma del present de subjuntiu del verb *haver* per a la tercera persona del singular és *haigue* o *haiga* —segons la localitat. Així, Llambrich pren l'arrel de la solució tradicional i l'adapta a la morfologia del català central, això és, hi afegeix la desinència /i/.

Tanmateix, hem de tindre present que cap de les solucions autòctones de les locutores és acceptada per l'estàndard oral. D'una banda, les de Boquizo —amb *o*— no són documentades en cap dels manuals de referència. Aquesta omisió deu ser a causa de l'àrea restringida afectada per aquest fenomen. Homedes Bel (2012: 55) ho explica:

A diferència d'altres parlars on només s'usa en els verbs de la primera conjugació, a la Sénia s'usa en totes les conjugacions. Dins la comarca del Montsià, aquest tret és exclusiu de la Sénia. Aquest tret, però, està en regressió. Els parlants de la Sénia reconeixen que poden usar indistintament el morfema /o/, el morfema /e/ i el morfema /a/ (*No vull que la xiqueta vaigo/vaigue/vaiga a la mar*).

Aquesta autora, doncs, ja evidencia l'abandonament de les formes locals en favor de les variants de les poblacions veïnes (amb *e* i *a* final).

De l'altra, les variants de l'Ametlla del Mar amb *-ia*, *-ie-* només apareixen en l'obra d'Aragonés (1995: 46), que les qualifica com a no recomanables. O siga, ni la *Proposta*, ni la *Gramàtica catalana* de Fabra, ni l'*ésAdir*, ni la GNV ni, tampoc, el LEMAV exposen cap consideració sobre aquesta desinència. Això és perquè, com descriuen Navarro/Cubells (2010a: 391), aquestes formes se situen únicament a l'Ametlla del Mar, Benifallet, Perelló —les tres al Baix Ebre—, Ginestar i Rasquera —a la Ribera d'Ebre. Justament, és per això que Aragonés (1995), que proposa un model de llengua formal per a les Terres de l'Ebre, recull aquestes variants amb els morfemes *-ia* i *-ie-*. En aquest sentit, Llaó/Borràs-Comes (2012: 85) descriuen les opcions que tenen els parlants d'aquesta zona a l'hora d'escollir una variant estàndard per a les persones d'aquest temps verbal:

Per a una forma com, per exemple, *dòrmien*, tenim l'alternativa de quedar-nos amb la semiconsonant *-i-*, seguint el model del català central, i així emprar *dormin*, o de carregar-nos la semiconsonant i quedar-nos amb el nucli sil·làbic *-e-*, seguint el model

etimològic, ben viu de l’Ampolla cap avall, i llavors emprar *dormen*. Hom pot hipotetitzar que passar a emprar formes com *dormen* en els espais formals podria alentir el canvi lingüístic en curs cap a formes com *dormin*.

Això no obstant, tal com apunten aquests autors, la causa del canvi lingüístic ve forçada pels agents d’estandardització objecte d’estudi en aquesta tesi doctoral, això és, els mitjans de comunicació i l’ensenyament, que, alhora, propicien l’adopció de les formes amb *i*. A Ulldemolins-Subirats (2014) ja es va palesar que la totalitat de periodistes occidentals catalans vehiculen les variants amb *i* en aquest temps del subjuntiu a excepció de la que llavors era corresponal de TV3 al País Valencià, Empar Marco, que difonia sistemàticament les solucions valencianes estàndards com ara *sigu*.

Finalment, quant a les variants amb *-e* final (*tingue, digue*), Aragonés (2000: 25) inclou aquest tret en la llista de fenòmens que la *Proposta* hauria d’afegir en el seu dictamen, encara que siguin per a qualificar-los com a no recomanables. Sobre el polimorfisme i l’elecció de les solucions estàndards, Lamuela (1987: 51-52) sentència:

En un pol del problema tenim un principi indefugible d’eficàcia: només una llengua unitària pot ser difosa pels mitjans de massa. La proliferació de varietats és materialment antieconòmica i provoca la perplexitat dels parlants en el moment de l’ús: la concurrència de formes pertorba l’actuació lingüística (Lamuela, 1984c). En l’altre pol del problema hi ha la voluntat legítima dels parlants d’identificar-se en grups més petits que el grup nacional i de mantenir i potenciar l’originalitat cultural dels àmbits de referències corresponents a aquests grups.

Més concretament, els usuaris tortosins poden triar entre dos variants estàndards: amb *i* (*tingui*) o amb *a* (*tinga*). D’una banda, la *Proposta* (1992 [1999³: 25]) mostra com a pròpies de l’àmbit general les solucions amb *i* i amb *a* per al singular. Això és⁴⁶⁸:

3 <i>perdi/perda</i>	<i>serveixi/servisca</i>	<i>dormi/dorma</i>
6 <i>perdin/perden</i>	<i>serveixin/servisquen</i>	<i>dormin/dormen</i>

---

⁴⁶⁸ Com hem anat assenyalant al llarg d’aquest bloc d’anàlisi, i com hem descrit a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», el llenguatge dels informatius se singularitza per ser neutre. És per això que només anotem les formes de la tercera persona del singular i del plural que, tanmateix, corresponen a les variants que hem documentat en les gravacions objecte d’estudi.

Com en molts altres trets, Fabra (1918 [1933⁷: 74]) selecciona les variants amb *a* però les mostra entre parèntesis, al costat de les formes amb *i*. A l'*ésAdir* no es fa cap qualificació sobre aquestes variants, tot i que en el redactat s'utilitzen únicament les solucions del català central. Per exemple, trobem aquest fragment en un apartat del *Llibre d'estil de la CCMA*:

Fem servir el català amb els nostres interlocutors, sempre que ens entenguin, sigui quina sigui la seva llengua.

Com ja hem recollit en l'apartat anterior, Aragonés (1995: 46) apunta que la conjugació més adequada és la dels parlars occidentals, això és, amb la terminació *a*. De la mateixa manera, la GNV (2006b: 247, 259, 267) fixa únicament les variants valencianes amb *a* (*servisca, cusa*) i no es pronuncia sobre les solucions amb *e* final, que, recordem, són característiques de les poblacions del nord del País Valencià. Finalment, el LEMAV (2011: 63, 102) no esmenta el paradigma valencià perquè ja és acceptat socialment i, a més, no entra en conflicte amb el del català central. D'aquesta manera, localitzem formes com ara *ploga* o *vinguen* en la redacció del manual. De fet, Polanco (1990b: 83) —que planteja una proposta morfosintàctica per al territori valencià— es refereix a les formes tortosines:

Les terminacions en *-e* per a la 2a i 3a conjugacions no tenen tradició escrita ni culta en general: caldria preferir, doncs, les formes en *-a* reconegudes a totes les gramàtiques.

9.2.2.7. Imperfet de subjuntiu

Seguint Navarro/Cubells (2010a: 33), el morfema per a l'imperfet de subjuntiu és /se/ per a la sisena persona⁴⁶⁹ (*cantessen*) en les poblacions d'origen dels tres locutors. La tercera persona té dos formes possibles: *cantés* o *cantessa*.

Ara bé, en les gravacions analitzades el 100 % dels locutors estén en els dos contextos objecte d'estudi el morfema típic de l'àrea oriental /si/, com ara *donessin* i *presentessin*.

---

⁴⁶⁹ Obviem les altres persones del paradigma atès que en el llenguatge periodístic propi d'un noticiari no apareixen formes de la primera i segona persona del singular i plural ja que les notícies s'han d'oferir d'una manera objectiva i impersonal, això és, amb un llenguatge neutre. És per això que no hem documentat cap forma verbal d'aquestes persones en les peces informatives examinades.

Massanell i Messalles (2009b: 129) assenyala, a propòsit del patró lingüístic difós, que,

tot i que el Principat de Catalunya està dividit quasi verticalment en dues àrees dialectals [...] l'estàndard difós reposa principalment en la varietat central, de la qual ha pres la quasi totalitat dels trets morfològics.

Per a la *Proposta* (1992 [1999³: 25]) són pròpies de l'àmbit general les variants tortosines, així com les formes amb el morfema /si/, típiques del bloc oriental, si bé aquestes darreres són les que els periodistes ebrenca difonen.

Fabra (1918 [1933⁷: 70]) col·loca, al costat de les variants amb el morfema /si/ i, entre parèntesis, les solucions tortosines amb /se/. Així, trobem *portéssim* i *portéssem*. Per contra, no recull les solucions valencianes com ara *portarem*. L'*ésAdir* no es pronuncia, per tant, convé consultar el corpus normatiu de l'IEC, tal com explicita el *Llibre d'estil de la CCMA*:

Per al català ens basem en la normativa lingüística vigent, representada pels documents sancionats per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i també per les propostes del Termcat i per altres obres i fonts considerades de referència.

En canvi, Aragonés (1995: 47) recomana emprar les formes amb /s/ i /sse/ tot i indicar que les variants amb /si/ «són les més usuals en els textos escrits». La GNV (2006b: 252-253) mostra en els paradigmes verbals les variants amb la terminació /ar/ com ara *cantaren* o *vinguéreu*. Així i tot, en l'apartat de polimorfisme verbal anota les solucions del tortosí. És del tot il·lustratiu el comentari de Polanco (1987: 85) sobre l'ús, en l'estàndard oral, de les formes amb /s/ en el territori valencià:

Tot i que les formes en -s- amb terminació -e- tenen un ús restringit al País Valencià, i que, per tant, seria més rendible triar les formes amb terminació -i-, l'escassa acceptabilitat (o rebuig) previsible per a aquestes terminacions, sentides sempre com a foranes, ho desaconsella. Per tant, en el cas d'utilització oral (limitada, cf. l'anterior apartat 1⁴⁷⁰) de les formes en -s-, cal preferir sempre les terminacions -e- i evitar, **com**

---

⁴⁷⁰ En aquest apartat, l'autor assenyala que les formes amb /s/ només són característiques al nord del País Valencià.

a norma⁴⁷¹, les terminacions amb -i- (*cantessis, poguessis, patissis*). Només un ús generalitzat d'aquestes darreres formes en l'escriptura⁴⁷² n'autoritzaria l'aparició als mitjans àudio-visuals valencians, al costat sempre de les formes, majoritàries i preferibles, en -r-.

En un treball posterior, Polanco (1990a: 32) defineix el polimorfisme en aquest temps verbal com a «excessiu». Com veiem, doncs, la solució que el tortosí comparteix amb la resta de nord-occidental (Veny/Massanell, 2015: 375) es veu delimitada únicament en aquest geoelecte. Sobre l'adopció de variants al·lòctones, Massanell i Messalles (2012: 45) assenyala que la zona occidental catalana és permeable a les formes estàndards del català central. Encertadament, Marí (1987: 16) comenta:

Premsa, ràdio, televisió i cinema podrien contribuir molt més que no fan a familiaritzar el públic amb els diversos matisos regionals de l'estàndard (siguin d'accent, de morfologia o de lèxic), a fi que l'estàndard d'altres zones i que la identificació amb els mitjans de comunicació d'abast general fos més fàcil per a les audiències perifèriques.

9.2.2.8. Imperatiu

No hem localitzat formes de l'imperatiu atès que, com hem detallat a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», no és una forma típica del llenguatge informatiu.

---

⁴⁷¹ La negreta és nostra.

⁴⁷² A § 9.2.2.7. «Imperfet de subjuntiu» assenyalarem que, almenys en els llibres de text de les escoles objecte d'estudi valencianes, l'imperfet de subjuntiu sempre es crea amb les formes amb -r-.

9.3. Lèxic

En aquesta secció s'analitzen les variants que difonen els periodistes que tinguen una parella geosinònima —majoritàriament en català central—, considerant quina és la forma genuïna del periodista objecte d'estudi. Quant a la disposició dels dobles, es mostren les solucions segons l'orde alfabètic.

9.3.1. *Ametla* i *ametlla*

El mot tortosí d'aquest doblat és *ametla*. Tanmateix, en el 33 % dels periodistes en què apareix aquest significat —Sorribes—, es difon *ametlla*. Com hem assenyalat a § 9.1.2.5. «Consonants laterals», el fet que el locutor empre la variant del català central implica, alhora, l'adopció de la realització fonètica d'aquest mot, això és, [améla].

Aragonés (1995: 28) presenta les dos variants en la secció de la fonètica, però no apunta cap preferència, mentre que el LEMAV (2011: 34) suggereix l'ús d'*ametla*.

A les obres lexicogràfiques normatives es recullen els dos mots, tot i que en diferent jerarquia. Per un cantó, al DIEC la solució *ametlla* és la forma principal i, per tant, *ametla* n'és la secundària. De fet, la variant tortosina no apareixia al DGLC, sinó que es va introduir —juntament amb *ametler*— en l'edició del DIEC, el 1995. Altrament, el DNV prioritza el geosinònim valencià *ametla*, i *ametlla* es classifica en segon lloc.

9.3.2. *Ans* i *abans*

En relació amb les formes típiques de cada població, Gimeno Betí (1997: 615) assenyalava que a la Sénia —municipi on va nèixer Boquizo— la forma local és *antes*. Castellà Espuny (2018: 147) apunta que al Baix Ebre —on són les poblacions de Llambrich i Sorribes— «*antes* s'utilitza fins i tot més que *abans*».

Això no obstant, el 100 % dels periodistes empra l'adverbi *abans* en els dos contextos estudiats.

Per exemple, sentim això⁴⁷³ en un fragment llegit de Boquizo:

Els van acompanyar i els van deixar sols deu minuts abans que arribés el tren que els havia de portar a Barcelona.

Quant als llibres d'estil que tenim en compte en aquesta part de l'estudi, l'*ésAdir* no fa cap apunt sobre aquesta forma. En canvi, en Aragonés (1995: 75) apareix aquest adverbi i s'hi indica que,

altres vegades, [les formes tradicionals] simplement han sigut substituïdes per altres paraules de significat semblant: *eixe* per *este*, *ans* per *abans*, *fam* per *gana*, etc.

A més, Aragonés (1995: 61) recomana que el mot castellà *antes* s'ha de substituir per «*abans*, *ans* o *adés*». Quant al LEMAV (2011), tot i que no hi apareix cap prescripció sobre la forma d'aquest adverbi, en la seua redacció s'empra *abans*.

Pel que fa als diccionaris normatius, *abans* és la solució afavorida al DIEC i al DNV i, per tant, *ans* és la forma secundària. En aquest sentit, convé assenyalar l'apunt del DCVB en l'entrada del mot *ans*:

S'usa encara en el **llenguatge vulgar**⁴⁷⁴ de moltes contrades de Catalunya i a tot el regne de València; a les Balears no s'usa gaire.

Per tant, s'ha de suposar que, tot i ser la variant genuïna d'aquestes àrees —i de l'alacantí (Veny/Massanell: 2015: 294)—, s'ha de substituir per *abans*.

9.3.3. *Arena* i *sorra*

Arena és la forma tortosina d'aquest doblet —que comparteix amb la resta de bloc occidental— i apareix en el 33 % dels periodistes —Sorribes:

Els mariscadors rasclegem⁴⁷⁵ el fons del mar per treure⁴⁷⁶ les tellerines amagades entre l'arena.

---

⁴⁷³ Fragment extret de la peça de Boquizo, corresponent al *Telenotícies Cap de Setmana Migdia* del 25/02/2017.

⁴⁷⁴ La negreta és nostra.

⁴⁷⁵ Forma incorrecta, ja que l'infinitiu és *rasclar*. Per tant, hauria de ser *rasclen*.

⁴⁷⁶ Vg. § 9.2.2.1.1. «Infinitius» sobre el manteniment/pèrdua de la vocal /a/ en el verb *traure*.

En aquest cas, doncs, Sorribes manté la variant tortosina. De fet, aquest periodista explica, durant l'entrevista, que té com a obres de referència del tortosí *La llengua de Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral*, d'Aragonés (1995), i *Català per a periodistes de les Terres de l'Ebre*, d'Aragonés/Duran/Ingla, (2004), encara que reconeix que no les consulta gaire:

Me'ls he mirat alguna vegada [estos manuals] i reconec que los hauria de mirar una mica més.

Per tant, el locutor sí que disposa d'eines *ad hoc* per a conèixer quines formes de la seua varietat pot emprar en un registre formal oral.

En relació amb la presència d'aquest doblat en les obres de referència del present apartat, hem d'indicar que no apareix a *l'ésAdir*. Ara bé, tal com s'exposa en l'apartat de lèxic del portal lingüístic de la CCMA:

L'ésAdir no és un diccionari general (no pretenem recollir totes les paraules d'ús comú del català, amb totes les accepcions o significats possibles). Sempre amb l'última edició del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC) com a punt de referència, en aquest apartat només registrem aquells termes que comprovem que generen dubtes d'ús als nostres mitjans de comunicació i només en recollim les accepcions conflictives.

Per tant, cal recórrer al DIEC per a veure com es classifica aquest doblat: l'entrada principal és per al geosinònim del català oriental, *sorra*, i *arena* queda relegada com a forma secundària.

A propòsit del primer manual citat d'Aragonés (1995: 77), l'autor indica que s'ha d'emprar la variant occidental *arena*. Igualment, és la solució principal al DNV i el LEMAV (2011: 73) subratlla aquesta variant.

9.3.4. Botella i ampolla

El mot tortosí d'aquest doblet és *botella* —com en valencià—, forma que hem localitzat en el 33 % dels locutors. Concretament, la trobem en un enregistrament de la veu en off de Llambrich⁴⁷⁷:

Alguns dels que es barallaven habiten estos pisos, d'on s'havien tirat botelles des de les finestres.

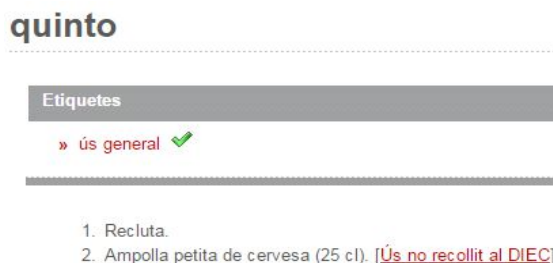
Per tant, la periodista tortosina difon la variant tradicional en una peça gravada, això és, en un document que ha estat escrit per ser llegit. Així, Llambrich deu haver redactat aquesta notícia, i l'equip de lingüistes de TV3 l'ha validat.

Tot i que aquesta parella de geosinònims no té una entrada pròpia a l'*ésAdir*, sí que trobem els dos mots en exemples d'altres entrades. D'una banda, en la de *litrona* s'empra la solució *botella* per a descriure aquest mot:

Imatge 87. Entrada de l'*ésAdir* en què apareix *botella*

De l'altra, el mot *ampolla* s'usa per a definir *quinto* i *xapa*:

Imatge 88. Fitxa de l'*ésAdir* en què surt *ampolla*

⁴⁷⁷ Fragment extret de la notícia de Llambrich, corresponent al *Telenotícies migdia* del 07/09/2016.

D'aquesta manera, la CCMA valida —a través de l'ús— les dos formes geosinònimes, malgrat que en el DIEC *ampolla* és la solució prioritària, i *botella*, la secundària. Pel que fa al manual d'Aragonés (1995), cap d'aquestes variants apareix al glossari. Hem de tindre en compte que el vocabulari d'aquesta obra

només conté una selecció de paraules i expressions usuals en estes comarques que mereixen una atenció especial. En principi, la consulta d'un diccionari general és el mitjà més accessible per a saber si és recomanable o no l'ús d'una paraula, si bé no ha de ser l'únic. Això garantix, com a mínim, que pugua ser identificada per tothom.

Aragonés (1995: 71)

Això no obstant, el LEMAV (2011: 74) privilegia el significat *botella*, com el DNV.

A propòsit de l'acceptació en la normativa catalana de mots semblants a l'espanyol, convé recordar que un dels objectius de Fabra era depurar la llengua catalana de totes les interferències del castellà, concretament, que en l'article de *La Publicidad* del 18 de setembre de 1919:

L'obra de redreçament del català literari és sobretot una obra de descastellanització.

D'acord amb aquesta premissa, Fabra preferia les formes més allunyades del castellà.

9.3.5. *Caragol* i *cargol*

La variant típica del tortosí, així com també de la resta de bloc occidental, és *caragol*. En les peces objecte d'estudi s'han localitzat les dos solucions d'aquest doblat en fragments de la veu en off del 66 % dels locutors —Llambriç i Sorribes. Per un cantó, Llambriç⁴⁷⁸ diu *cargol*:

I amb l'aigua, possiblement també, corre el *cargol* poma.

Per l'altre, Sorribes difon la variant tortosina *caragol*:

Este ocell s'ha convertit en un aliat contra el *caragol* maçana⁴⁷⁹.

---

⁴⁷⁸ Fragment provinent de la notícia de Llambriç al *Telenotícies vespre* del 15/04/2014.

⁴⁷⁹ Notem com, també, fa servir la forma *maçana* i no *poma* mal que el gènere d'aquesta espècie invasora del Delta de l'Ebre, és *pomacea*. D'aquí que suposem que és una hipercorrecció, és a dir, que el corresposnal canvia el nom original per a adaptar-lo a la variant territorial. De fet, al diari digital de les

Aquesta parella de geosinònims sí que té entrada a l'és*Adir*, ja que s'indiquen les pronúncies:

Imatge 89. Entrada de *caragol* a l'és*Adir*

A més, en l'entrada s'assenyala que «el diccionari normatiu recull les dues formes». En aquest cas, al DIEC l'entrada en la qual hi ha la definició és la de *caragol*, mentre que a la veu de *cargol* es remet a la solució occidental atès que la variant oriental és creada a partir d'una alteració fonètica. Quant a les altres obres que tenim en compte en aquest estudi, Aragonés (1995: 77) aconsella l'ús de la forma tradicional tortosina, alhora que el LEMAV no recull aquest mot, suposem que és perquè, en el territori valencià, la variant occidental *caragol* no entra en conflicte amb la solució oriental. Conseqüentment, en aquest llibre d'estil no és necessari assenyalar quin dels dos mots és més adequat per als registres orals. Finalment, al DNV la solució preeminent és *caragol*, i *cargol* és llistada com a variant secundària.

9.3.6. *Coa* i *cua*

En tortosí, la variant més estesa d'aquest doblet és *coa*. Això no obstant, el 66 % dels periodistes tortosines difon la forma *cua* —localitzada en diversos *stand-up* de Boquizo i Sorribes. Concretament, en Sorribes⁴⁸⁰ trobem:

La cua de la manifestació no ha arribat fins al final.

Quant als manuals sobre l'estàndard oral, aquesta parella de geosinònims no és comentada per l'és*Adir*, però el DIEC la classifica com a variant principal *cua*, mentre que *coa* és l'entrada secundària. Això no obstant, Aragonés (1995: 77) considera que els locutors tortosins poden vehicular *coa*.

Terres de l'Ebre, *Aiguata.cat*, trobem aquest titular «Agricultura ha provat ja prop de noranta productes per atacar el caragol maçana». En canvi, Llambrich empra, com hem assenyalat, el nom *cargol poma*.

⁴⁸⁰ Fragment corresponent a la peça de Sorribes, al *Telenotícies vespre* del 07/02/2016.

Amb tot, convé prendre en consideració aquestes paraules d'Aragonés (1995: 73):

Si una paraula figura en un d'estos diccionaris normatius no vol dir que es puga fer servir sempre. També s'ha de tindre en compte si és intel·ligible per la majoria de parlants, i per tant, la seua extensió geogràfica.

Com s'apunta a § 5. «Descripció geolectal del tortosí de la M-TdS», el lèxic tortosí, com a geolecte de transició entre el nord-occidental i el valencià, comparteix mots amb aquests dialectes. Per tant, la qüestió de la intel·ligibilitat quedaria resolta. Així i tot, si la forma tortosina no es vehicula ni es difon en aquests àmbits comunicatius, com s'ha d'entendre? Això no obstant, el LEMAV (2011: 75), així com el DNV, prioritza la solució *cua*.

9.3.7. *Cementeri* i *cementiri*

Cementeri és la forma comuna del bloc occidental i del balear. Ara bé, en les peces buidades dels locutors tortosins es detecta la solució del català central, *cementiri*, en el 33 % dels periodistes, això és, una gravació de la veu en off de Sorribes.

Pel que fa als llibres d'estil, *l'ésAdir* no es pronuncia sobre aquest doblet, però el DIEC presenta *cementiri* com a forma principal, i, aleshores, *cementeri* és la variant secundària. Per contra, Aragonés (1995: 77) aconsella l'ús de la variant occidental. Ara bé, el LEMAV no llista aquests geosinònims i creiem que és, com en el cas de *caragol*, perquè la solució occidental no competeix amb *cementiri*. Consegüentment, no cal que es recomane emprar el mot característic valencià. Al DNV, la forma principal és la valenciana, *cementeri*, si bé *cementiri* és recollit com a mot secundari.

En referència a l'ús del mot oriental en detriment de la solució occidental, Bibiloni (1997: 37) comenta:

Per exemple, de poc serveix que els diccionaris recullin dues formes sinònimes si els mitjans de comunicació n'utilitzen només una sistemàticament; o de poc serveix que els diccionaris donin preferència a una forma si els mitjans de comunicació en prefereixen unànimement una altra.

Tanmateix, convé tindre en compte que la variant *cementeri* es va introduir al diccionari de l'IEC el 1995, amb la publicació del DIEC. Lacreu (2017: 189) sosté que

la raó de fons que subjeia a esta exclusió és que les variants formals —aquelles que deriven d'un mateix ètim i presenten lleus variacions entre si— s'han considerat supèrflues i fins i tot a vegades com a elements lèxics disgregadors que contribueixen a la fragmentació de les llengües.

9.3.8. *Efe, ele, eme, ene, erre, esse* i *efa, ela, ema, ena, erra, essa*

En tortosí —com en valencià— el nom de les lletres *f, l, m, n, r* i *s* acaben amb *e*, o siga, *efe, ele, eme, ene, erre* i *esse*.

S'ha localitzat, d'una banda, el nom del dígraf *n* en el 66 % dels periodistes —Llambrich i Sorribes. Per un cantó, en una peça llegida, Llambrich diu *en[e]* i, per l'altre, Sorribes pronuncia *en[a]* tant en les connexions en directe com en informacions de la veu en off. Per exemple, sentim⁴⁸¹:

La neu ha estat present només en cotes altes, per la carretera *en[a]* 232, principal eix de comunicació entre les comarques del Baix Maestrat i els Ports s'hi ha pogut circular sense problemes.

Quant als diccionaris normatius, en el DIEC no apareix la forma *ene* —ni tampoc *efe, ele, eme, erre* i *esse*—, en canvi, el DNV recull les dos variants, i prioritza la solució amb *e* final. El LEMAV (2011: 38) segueix la prescripció de l'AVL i apunta el nom d'aquestes lletres amb *e* final. Lacreu (2017: 57) raona sobre la inclusió d'aquests mots en el diccionari:

És cert que, en un primer moment, en què hi havia una ignorància generalitzada de les convencions ortogràfiques, l'escriptura amb *-a* facilitava la pronunciació correcta del nom de les lletres als parlants del català oriental amb la vocal neutra; però per als valencians era una pronunciació estranya. Tan estranya que fins i tot el disciplinat Carles Salvador o el lexicògraf Francesc Ferrer Pastor donen amb *-e* final els noms d'estes lletres en les seues respectives gramàtiques valencianes. L'Acadèmia Valenciana de la Llengua, d'acord amb tots estos antecedents, ha optat també per donar com a formes principals d'estes lletres els noms *efe, ele, eme, ene, erre* i *esse*, si

⁴⁸¹ Referència corresponent a la notícia signada per Sorribes al *Telenotícies vespre* del 20/01/2017.

bé accepta igualment, amb voluntat integradora, com a formes secundàries, tant les formes arcaiques *ef, el, etc.*, com *efa, ela, etc.*, en reconeixement a la gran implantació que han tingut en el sistema educatiu en els últims quaranta anys.

Així, tal com sosté Lacreu (2017: 57), la solució amb *e* és la més respectuosa amb totes les varietats diatòpiques. D'aquesta manera, la vocal àtona esdevindria [ə] en català oriental i, en el bloc occidental, es mantindria com a [e]⁴⁸².

9.3.9. *Faena* i *feina*

Faena és la variant tortosina d'aquest doblet que, segons Navarro (1996: 254), comparteix amb el valencià. Tanmateix, Castellà Espuny (2018: 81) apunta, com a excepció, que a l'Ametlla del Mar —localitat de Llambrich—, la variant local és *feina*.

Ara bé, el 100 % dels periodistes utilitza la solució *feina*. Concretament, per un cantó, Llambrich empra aquesta forma en una gravació de la veu en off. Per l'altra, els tres periodistes fan servir el geosinònim *feina* en les connexions en directe. A tall d'exemple, la sentim en aquest fragment de Boquizo⁴⁸³:

Els operaris encara tenen feina per uns dies.

De fet, Navarro (1996: 254) indica que, a causa de l'errònia associació de *faena* amb el mot espanyol, sovint se substitueix la variant tortosina per *feina*:

La deficient competència lingüística, tant dels usuaris en general com dels professionals de la llengua en particular, ha possibilitat l'aparició d'un prejudici lingüístic vers la variant *faena*, forma genuïna clàssica i no pas un castellanisme⁴⁸⁴.

---

⁴⁸² Recordem que l'IEC va esmenar la grafia dels mots *darrera, enrera* i *recó*, i la va canviar per *darrere, enrere* i *racó*. Quant al nom de les lletres, s'hauria de veure afectat per la mateixa rectificació, malgrat que, possiblement, el fet que coincidisquen amb les solucions castellanques puga alentir —o entorpir— aquesta correcció.

⁴⁸³ Fragment extret de la peça de Boquizo, a l'edició del migdia del *Telenotícies cap de setmana*, el 22/01/2017.

⁴⁸⁴ De fet, Navarro (1996: 254) apunta que el mot espanyol *faena* és un préstec del català.

L'ésAdir no aplega aquesta parella de geosinònims, encara que en els exemples d'altres entrades només hi ha la variant *feina*:

Aquest matí ens ha arribat un allau de feina
Aquest matí ens ha arribat una allau de feina

Imatge 90. Fitxa l'ésAdir en què s'empra *feina*

Per tant, tot i que siga d'una manera indirecta, la CCMA, mitjançant l'ésAdir, vehicula aquesta forma. Igualment, al DIEC, *faena* apareix com a variant secundària de *feina*. També resulta paradigmàtic el fet que la variant *faena* no s'incloués al diccionari de l'IEC fins al 1995 —juntament amb més de 600 valencianismes (Casanova, 2002a: 69).. Això no obstant, tant Aragonés (1995: 78) com el LEMAV (2011: 73) recomanen l'ús de la solució *faena*. Igualment, al DNV la definició apareix a l'entrada de *faena* i a la de *feina* es remet l'usuari a la veu de geosinònim occidental.

Quant a la presència de formes geosinònimes en els mitjans de comunicació, Lamuela (1982: 18) ja apuntava —ans de la creació de TV3 i Catalunya Ràdio— que en els mitjans orals, «reduir les diferències lèxiques i gramaticals no és pas el mateix que fer-les desaparèixer».

9.3.10. *Juí* i *judici*

La variant *juí* és un dels mots que el tortosí comparteix amb el valencià —i també amb el mallorquí i l'eivissenc. Tot i això, en les notícies analitzades només es difon el geosinònim del català central, *judici*. Particularment, és emprat pel 66 % dels periodistes —Llambrich i Sorribes— en els dos contextos objecte d'estudi. A tall d'exemple, trobem aquest fragment, de Llambrich⁴⁸⁵:

En un judici⁴⁸⁶ per homicidi sense que se n'hagi⁴⁸⁷ trobat el cadàver, agafen més força aspectes com la capacitat delictiva de l'acusat.

Tanmateix, durant l'entrevista vam preguntar a aquests dos periodistes quines formes empraven oralment i, d'una banda, Llambrich diu que difon *judici*, mentre que Sorribes

⁴⁸⁵ Frase provinent de la peça de Llambrich, corresponent al *Telenotícies migdia* del 24/03/2017.

⁴⁸⁶ Vg. § 9.1.2.3. «Consonants sibilants palatals» sobre la pronúncia de la consonant inicial d'aquest mot.

⁴⁸⁷ Vg. § 9.2.2.6.2. «Segona i tercera conjugació» per a les variants d'aquest verb en el present de subjuntiu.

reconeix que col·loquialment usa el mot tradicional *juí* i que utilitza l'altra forma perquè desconeixia que *juí* era acceptada pel DIEC.

Així i tot, després l'entrevista, el periodista de Deltebre va intentar fer servir la variant tradicional *juí* en una peça, però els assessors lingüístics de TV3, en un primer moment, li van recomanar substituir-la pel geosinònim *judici* al·legant que facilitaria la intercomprensió:

M'ha dit [el lingüista] que no m'entendrien [els telespectadors]. Al final li he hagut de dir que si li dixaven dir a Empar Marco de València, *pos* a mi també.

Com veiem, Sorribes és conscient de les diverses semblances entre el tortosí i el valencià. De fet, a l'entrevista ho explica:

Som una transició, però tenim una miqueta més del valencià. Per això, la reflexió que faig als lingüistes és aquesta, perquè ells no coneixen realment què és lo nostre dialecte, perquè treballen cada dia en lo dialecte central. A més, tots els lingüistes, que jo sàpigues⁴⁸⁸, són de l'àrea central.

Així, com ja apunten Casals i Martorell / Faura (2010: 66), «la correcció dels informatius és prèvia a l'emissió, tant de les notícies que es llegeixen des del plató com de les intervencions dels corresponents des de l'estranger». Durant aquest procés, l'assessor lingüístic

comprova si un text escrit per un redactor s'ajusta al model de llengua fixat en el llibre d'estil de la casa: això és, que el text se subjecti a la normativa i que s'adeqüi a la situació comunicativa de l'espai radiofònic corresponent.

Casals i Martorell / Faura (2010: 70)

Per tant, els assessors lingüístics són, com en aquest cas, el filtre que decideix, en darrera instància, si una forma és adequada en el registre formal oral.

---

⁴⁸⁸ Cf. amb § 9.2.2.6.2. «Segona i tercera conjugació» en relació amb les solucions del present de subjuntiu.

Així i tot, hem de tindre en compte, com sosté Vallverdú (2002: 59), que,

en el tractament dels dialectes, les presses, les improvisacions, la rutina, poden ser, com sempre, males conselleres i fins i tot fer corregir frases o paraules perfectament legítimes.

Arribats en aquest punt, cal recuperar el concepte de *transdialectalització* de Bibiloni (1997: 41), terme que s'ha de tindre present en els estàndards composicionals i polimòrfics:

És important la noció de *transdialectalització*, és a dir, el fet que les opcions adoptades per a l'estàndard, si són pròpies d'una part de la comunitat lingüística, siguin difoses i emprades a la resta de la comunitat. I és necessari, per descomptat, que la transdialectalització tingui un caràcter multidireccional, no l'unilateral propi dels models unitaristes. El model composicional porta a un estàndard inicialment artificiós, i això pot comportar algunes dificultats en la socialització, per tal com no és la varietat nativa de ningú; però això mateix també representa uns avantatges, en tant que permet que els parlants de totes les àrees lingüístiques se sentin implicats en un procés més igualitari i democràtic.

Quant als manuals, d'una banda, l'*ésAdir* no recull aquest doblet, tot i que, com en el cas de *faena*, empra únicament una solució en la redacció dels exemples d'altres entrades:

El judici pel crim de Rocío Wanninkhof
El judici per la mort de Rocío Wanninkhof

Imatge 91. Entrada de l'*ésAdir* en què surt *judici*

Igualment, en el DIEC apareix *judici* com a variant prioritària, i *juí* com a secundària. En canvi, Aragonés (1995: 78) i el LEMAV (2011: 76) recomanen l'ús de *juí*, forma que és considerada com a principal en el DNV.

9.3.11. *Mitat i meitat*

La forma tortosina d'aquesta parella de geosinònims és *mitat*. Tanmateix, el 66 % dels periodistes —Llambrich i Sorribes— empra el mot *meitat*. En particular, aquesta forma l'hem documentat en peces de la veu en off.

Això no obstant, la variant *mitat* apareix en els dos diccionaris normatius. D'una banda, al DIEC es presenta com a variant secundària de *meitat* i, al DNV, com a solució principal d'aquest doblat.

9.3.12. *Menut i petit*

L'ADLC (mapa 106. El dit petit) assenyalava que en l'àrea en què s'ubiquen les poblacions d'origen dels tres periodistes la forma característica és *menut*. Tot i això, el 66 % dels locutors —Boquizo⁴⁸⁹ i Llambrich— només fan servir, en els dos contextos estudiats, la variant típica del català central, és a dir, *petit*. Per exemple, sentim:

Explica la història de les campanes de la Prioral de Sant Pere als més petits.

En canvi, el 33 % —Sorribes— sempre difon la variant tortosina, tant en la veu en off com en connexions en directe⁴⁹⁰, com veiem tot seguit:

Hi ha alguns pobles menuts aïllats com Ares o Benassal.

Novament, el mot del català central d'aquest doblat apareix a l'*ésAdir* dins d'altres entrades:

Adaptació del francès *gommette*.

Tros petit de paper engomat, de formes i colors variats.

Imatge 92. Entrada de l'*ésAdir* en què surt *petit*

Per contra, la forma *menut* no és en cap lloc del web. Igualment, Aragonés (1995) i el LEMAV (2011) no recullen aquest mot en el vocabulari, per bé que apareix en el cos de la redacció del manual valencià, on s'empra la variant valenciana *menut*.

⁴⁸⁹ El fragment d'exemple correspon a la peça de Boquizo al *Telenotícies vespre* del 03/01/2017.

⁴⁹⁰ Aquesta oració pertany a la notícia de Sorribes al *Telenotícies migdia* del 20/01/2017.

Als diccionaris normatius, les entrades de *petit* i *menut* no estan relacionades⁴⁹¹. Concretament, al DIEC es defineix, d'una banda, l'adjectiu *petit* tenint en compte termes de dimensió i, de l'altra, el mot *menut*, segons el volum. En canvi, al DNV, si bé no hi ha cap remissió directa entre les dos variants del doblet, sí que es descriu el mot *petit* a partir dels geosinònims *menut* i *xicotet*. Per tant, encara que no d'una manera directa, això indica que la forma principal és *menut*, en l'entrada de la qual hi ha la definició.

9.3.13. *Xiquet* i *nen*

L'ALDC (mapa 498. Un nen (fins als vuit o deu anys)) indica que la forma típica d'aquest doblet de les localitats d'origen dels tres periodistes objecte d'estudi és *xiquet*.

Això no obstant, en les gravacions analitzades es localitzen les dos formes. D'una banda, el 33 % dels periodistes —Boquizo— fa servir el geosinònim del català central tant en connexions en directe com en peces de la veu en off. També Llambrich empra aquesta solució en una gravació de la veu en off⁴⁹²:

L'historial mèdic de la nena servirà al jutge per determinar si a més de les notícies per estafa als seus pares⁴⁹³ en sorgeixen altres delictes.

Com apunta Marí (2002: 20),

un cop més ens trobem aquí davant de dinàmiques disimètriques: els geosinònims predominants en català central sempre tendeixen a ser incorporats al lèxic comú de tots els territoris, però els parlants centrals rarament incorporen al seu lèxic els geosinònims occidentals o balears.

De l'altra, Sorribes⁴⁹⁴ usa el geosinònim tradicional en una peça locutada:

Només catorze xiquets han anat avui a l'escola.

---

⁴⁹¹ Vg. § 8.3.27. «*Menut, xicotet i petit*» per a una anàlisi més detallada d'aquesta distribució.

⁴⁹² Oració provinent d'una notícia de Llambrich, del *Telenotícies vespre* 13/12/2016.

⁴⁹³ Vg. § 9.2.1.4.2. «*Possessius àtons*» sobre l'ús de les formes dels possessius àtons en les peces informatives analitzades.

⁴⁹⁴ Peça de Sorribes corresponent al *Telenotícies migdia* del 13/09/2016.

Com en casos anteriors, en el portal lingüístic de la CCMA no hi ha cap entrada sobre aquest doblat, encara que el geosinònim del català central és usat en els exemples d'altres entrades:

3. **bitxo raro**: persona de caràcter o de costums estranys. [Ús no recollit al DIEC]
Aquest nen / aquesta nena és el bitxo raro de la classe

Imatge 93. Fitxa de l'ésAdir en què s'usa *nena*

Per contra, Aragonés (1995: 80) recomana emprar el mot *xiquet*, com també el LEMAV (2011: 77), que apunta com a geosinònim la forma *noi* i no *nen*:

xiquet, xicot, xicon, noi, al·lot.

Imatge 94. Relació de geosinonímia al LEMAV entre *xiquet* i *noi*

Respecte als diccionaris normatius, al DIEC la variant principal és *nen* i *xiquet* és la secundària. En canvi, al DNV l'orde del doblat es capgira atès que la forma prioritària és la valenciana *xiquet* i *nen* és el mot secundari.

9.4. Interferències del castellà

Com hem detallat a § 3.2.2.4. «La planificació lingüística del català», la llengua dels informatius es caracteritza per l'alt grau de seguiment a la normativa. Tanmateix, en les peces informatives analitzades hem documentat la presència d'interferències del castellà. És més, en el *Llibre d'estil de la CCMA*, es declara: «evitem els barbarismes gratuïts».

9.4.1. *Tarde*

El DCVB situa la forma *tarde* al català occidental, que és la variant que empra el 33 % dels periodistes objecte d'estudi —Llambrich. En particular, hem documentat aquesta incorrecció en els dos contextos informatius analitzats.

Sobre l'ús de barbarismes en el seu model de llengua, Llambrich, en l'entrevista, opina:

Jo crec que soc d'una zona on fem servir molts barbarismes i per això estan els lingüistes i de seguida m'ho diuen.

A propòsit de la resta de corpus de dades, convé subratllar que no hem documentat cap altra interferència.

PART IV: CONCLUSIONS

Som en la darrera part d'aquesta tesi, que es divideix en tres apartats diferents. En primer lloc, hi ha el capítol «Conclusions», on s'apunten els resultats de l'anàlisi que hem dut a terme a partir de les preguntes de recerca plantejades a l'inici d'aquest treball (§ 1. «Introducció»). Alhora, s'accepten, es matisen o es refusen les hipòtesis inicials, detallades també a la part introductòria d'aquesta investigació. A més, es reflexiona sobre els eixos principals que defineixen el model lingüístic dels docents i periodistes tortosins i també, des d'una perspectiva teòrica, sobre el procés de planificació lingüística en el territori objecte d'estudi.

En segon lloc, hi ha el capítol «Transferència del coneixement», en què s'ofereix al lector una proposta de llengua estàndard oral per als mestres i una altra per als periodistes d'aquesta àrea geolectal. És, doncs, una proposta *ad hoc* per als ensenyants i professionals de la comunicació de les comarques centrals del domini lingüístic, a banda i banda del Sénia. Finalment, hi ha el capítol «Perspectives d'estudi», on es tracen futures línies de recerca que es deriven de la recollida i l'anàlisi de les dades analitzades en aquest treball.

10. Conclusions generals

Com hem vist, aquesta investigació ha analitzat el model d'estàndard vehiculat pels docents de la M-TdS i els periodistes tortosins de TV3 que apareixen al *Telenotícies*. En concret, aquesta tesi doctoral ha pres com a marc d'estudi el procés de planificació lingüística del català, focalitzant-lo en dos àrees administrativament frontereres — Catalunya i el País Valencià— i en els dos àmbits que més incidència tenen en la societat. Ens referim, doncs, a l'ensenyament i als mitjans a causa del caràcter obligatori del primer i de l'omnipresència del segon.

En aquest punt del treball convé extraure conclusions tenint en compte els dos sectors objecte d'estudi. Per a fer-ho, recuperem les preguntes de recerca i les hipòtesis inicials que ens plantejàvem al capítol introductori d'aquesta investigació.

Comencem, seguint l'orde establert en la redacció de la tesi, pel sector de l'ensenyament.

- i. *La llengua oral vehiculada pels mestres de les escoles tortosines de la M-TdS es caracteritza pel manteniment o per l'abdicació dels trets genuïns inclosos en l'estàndard oral planificat?*

El model de llengua oral difós pels ensenyants de la M-TdS es defineix com un patró heterogeni entre els diferents nivells del llenguatge. És per aquest motiu que és necessari referir-nos a tendències lingüístiques i no pas a model o patró, atès que aquesta diversitat en les dades no permet crear un prototipus, com veurem tot seguit.

Si comencem per l'àmbit fonètic, cal recordar al lector que en les hipòtesis inicials es creia que el model de llengua difós pels docents de la M-TdS es distingia pel manteniment de les característiques fonètiques tortosines que són previstes en l'estàndard oral planificat per les autoritats lingüístiques, això és, l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

En aquest sentit, es confirma aquesta hipòtesi. Més concretament, es conclou que la fonètica és el nivell del llenguatge que conté més elements tortosins previstos en l'estàndard planificat. Així doncs, és l'àmbit que es veu menys afectat per la pressió de l'estàndard en la modalitat oriental central i valenciana central. Especialment, els ensenyants vehiculen els trets estàndards més paradigmàtics del vocalisme tònic i àton tortosí, és a dir, aquells que aquest geolecte comparteix amb la resta de bloc occidental i que, al mateix temps, gaudeixen de més reputació i prestigi en la comunitat lingüística: per una banda, la realització tancada de la *e* tònica procedent de l'evolució de la *ɛ* llarga i la *i* breu del llatí clàssic *i*, per l'altra, el manteniment de la *e* en posició àtona, com ara en *llibr[é]t[e]s*.

Del consonantisme, els mestres estenen peculiaritats estàndards tortosines com l'emudiment de l'oclusiva en els grups de nasal o líquida seguits d'oclusiva — *vin[∅]*—; la realització continuada dels grups *bl* i *gl* a l'interior de mot —*po[β]e*, *re[ɣ]la*— i la pronúncia com a [b] —*[b]erd*— de la [v].

Més aviat, tal com es va preveure en les hipòtesis inicials, en el discurs dels ensenyants hi ha la inclusió de trets propis tant del llenguatge informal —situat en l'estàndard— com del col·loquial —exclòs de les relacions secundàries. Conseqüentment, el fet que els tutors mantinguen els fenòmens tortosins no significa que aquests siguin previstos en l'estàndard planificat. Això és, dins de l'aula, en aquest àmbit lingüístic, els tutors difonen formes fixades com a estàndards per l'IEC i l'AVL amb d'altres que tenen diferent consideració en la *Proposta i L'estàndard oral del valencià*. Més concretament, no només es tracta de particularitats relegades als registres informals tal com l'emudiment de la lateral en el mot *altre* —tot i que és acceptat en l'estàndard de l'AVL—, sinó també de trets que són judicats com a no recomanables com ara el tancament de *e* en *i* —*d[i]xar*— i la diftongació de *o* amb [aw] —*l'[aw]lor*—, malgrat que s'alternen, en les gravacions, amb les variants estàndards —*d[ej]xar* i *l'[o]lor*.

En canvi, hi ha realitzacions tradicionals previstes en la llengua estàndard que els mestres arraconen per influència de la solució ortogràfica. És el cas, d'una banda, de la terminació *-ista* —tot i que, recordem-ho, l'AVL accepta la variant gràfica amb *-e* per al masculí, *un periodiste*. De l'altra, els ensenyants ceneixen també la pronúncia a les formes escrites en els verbs *pe[r]dre* i *p[r]endre*.

Com hem assenyalat al llarg de l'anàlisi, considerem que aquesta barreja de formes característiques de registres de diferent nivell de formalitat que afecten la fonètica és conseqüència de la desconexió de les solucions estàndards adaptades per al territori tortosí. Això és, els docents no saben si un tret tortosí és previst en l'estàndard oral ja que ignoren l'existència d'obres com la *Proposta i L'estàndard oral del valencià*. És més, a partir dels comentaris dels tutors que hem anat recollint al llarg de l'estudi es desprèn que creuen que la fonètica és el nivell de llenguatge que menys es veu afectat per les consideracions de l'estàndard oral planificat.

Pel que fa a l'extensió dels trets de morfologia nominal, a diferència del que s'acaba d'apuntar respecte a la fonètica, les variants de la morfologia nominal reben més connotacions identitàries relacionades amb l'adscripció a un determinat territori delimitat administrativament. Això es manifesta en el llenguatge oral dels ensenyants

mitjançant la vacil·lació entre la solució tradicional tortosina i la de l'estàndard estès per mitjà dels manuals escolars —i, generalment, en els mèdia. En són exemples les formes sense reforçament dels demostratius (*este*), el numeral invariable *dos* i les realitzacions amb *wau* dels possessius tòncics (*meua*), que en el discurs dels mestres a l'aula fluctuen amb les respectives del català central —que han gaudit i gaudeixen de prestigi en la llengua escrita a tot el domini lingüístic—, això és, *aquest*, *dues* per al femení i les variants sense *wau* en els possessius, com *meva*.

Per contra, en la morfologia verbal les formes genuïnes estàndards són presents a l'aula excepte l'infix *-ix-* que, sovint, és substituït o conviu amb les variants del català central amb *-eix-*. Alhora, s'ha documentat la presència de formes no estàndards com els subjuntius amb increments com *vínquigue*, les variants amb /e/ del present de subjuntiu de la segona i tercera conjugació (*sigue*, *conegue*) o la confusió del present de subjuntiu amb les formes de l'imperfet d'aquest mode (*vol que vinguéssem* en lloc de *vol que vinguem*).

En relació amb el darrer nivell del llenguatge que s'ha estudiat en aquesta tesi doctoral, el lèxic, la hipòtesi inicial suposava, per un cantó, l'adopció de les solucions tradicionals del català central o del valencià central segons el territori i, consegüentment, l'arraconament de les variants tortosines. En aquest sentit, confirmem aquesta hipòtesi ja que el lèxic és l'àmbit més permeable a les formes del català central i del valencià central. Com a causa d'aquesta substitució de variants assenyalem no només la difusió uniforme dels mots d'aquests geolectes en els llibres de text, sinó també el desconeixement dels docents sobre quines variants tortosines són estàndards. De fet, aquest és el motiu principal d'aquest arraconament de solucions autòctones, que desencadena, a mitjà termini, l'anivellament lèxic a favor de la solució més reeixida en la capital administrativa. Ens referim, doncs, a la manca de discerniment a l'hora de decidir si aquella forma local és considerada estàndard per l'autoritat normativa. Aquesta exclusió de variants ve condicionada per la inseguretats lingüística que els ensenyants presenten a l'hora de vehicular un model de llengua estàndard. De fet, la inseguretats ve induïda pel desconeixement d'aquestes formes codificades i aboca, irremeiablement, a la substitució de les variants genuïnes estàndards.

En particular, els mestres tortosins bandegen mots com ara *ans* i *coa*. Així, tot i que els ensenyants poden consultar els diccionaris normatius per a comprovar si la forma autòctona està admesa a l'estàndard, es troben, en aquests dos casos, que el mot típic és categoritzat com a variant secundària tant en el DIEC com en el DNV. Aquest comportament mena a la hipercorrecció sistemàtica —i innecessària— d'aquests mots. A més, el material escolar de banda i banda del Sénia implementa únicament *abans* i *cua*. També, per exemple, es detecta un anivellament en la forma *feina* —en detriment de *faena*—, que ja comença a penetrar al País Valencià. De tot això en podem concloure que els tutors prenen com a model les formes proposades pels llibres de text. En conseqüència, no consulten les obres lexicogràfiques per a comprovar si poden afegir les formes tradicionals estàndards a les proposades pels manuals. Així, els ensenyants eliminen l'opció d'establir relacions de geosinonímia i potenciar la transdialectalització en el sentit contrari en què és comú, sobretot a Catalunya.

D'aquesta manera, es partiria de la dignificació de la variant tradicional estàndard i, progressivament, s'introduiria en la llengua dels alumnes les altres solucions geosinònimes. És més, la situació oposada —això és, l'extensió exclusiva de la forma tradicionalment més estesa— condueix a una substitució de variants com demostra el fet que la majoria d'alumnat enquestat aporta la solució *cua* —aliena al seu entorn més pròxim, tanmateix. Aleshores, cal aprofitar que el sistema posa en contacte els parlants d'una àrea amb variants lèxiques d'una altra zona —mitjançant el material escolar— per a treballar la diversitat lingüística, que aportarà a l'alumne el coneixement passiu dels altres geolectes catalans. Això contribueix, si la relació és bidireccional, que els parlants de diferents territoris perceben la variació geogràfica de la llengua comuna i que es reforça el sentiment de pertinença a la mateixa comunitat lingüística. Ara bé, d'aquesta tesi doctoral es desprèn que hi ha un seguit de solucions lingüístiques del català central que han esdevingut formes referencials (Lamuela, 1994: 119) —és a dir, que han estat codificades i vehiculades amb èxit—, mentre que les tortosines només han estat codificades. Arribats en aquest punt, doncs, convé distingir entre variants codificades —*coa*, per exemple— i variants estàndards —*cua*.

Per a fer-ho recuperem les paraules de Lamuela (1994: 116), que dictamina que

les formes estàndards tenen [...] una funció de direcció de l'evolució de les llengües. Sent formes difoses al màxim i associades d'una manera especial a la funció discriminant, tenen una posició de dominància. Tendeixen, doncs, a substituir les altres formes lingüístiques resolent a favor seu les vacil·lacions en l'ús de formes concurrents [...].

Per contra, els ensenyants difonen en l'oralitat —a partir de les gravacions realitzades— variants tortosines com ara *caragol*, *iaio*, *roig*, *xic*, *xiquet* i *xocolate* —aquesta darrera, segons les dades del *Qüestionari per als docents*. Convé subratllar, en aquest sentit, que es tracta de formes difoses en l'oralitat. És més, a propòsit del mot *xocolate*, diverses mestres catalanes han comentat que són coneixedores que usen la variant del castellà —és a dir, creuen que és una interferència. Això condueix a una altra conclusió que es pot extraure de les dades recopilades i que confirma la segona hipòtesi sobre el camp lèxic: l'ús de barbarismes d'origen castellà a l'aula. Dit d'una altra manera, en el llenguatge dels ensenyants no només coexisteixen formes estàndards tortosines amb solucions tortosines genuïnes col·loquials sinó que també detectem l'existència de variants estàndards del català o valencià central —segons la riba del Sénia en què es troba el centre— amb barbarismes.

Aquest aiguabarreig de variants a l'aula posa de manifest la implementació de models lingüístics híbrids en les escoles de les comarques centrals del domini lingüístic. Més encara, evidencia que els ensenyants desconeixen tres aspectes del concepte teòric de l'estàndard. En primer lloc, ignoren la idea de *composicionalitat*, ja que arraconen les formes tortosines estàndards perquè no saben que estan admeses. En segon lloc, tenen una visió parcial de la noció d'*adequació*, atès que vehiculen variants col·loquials —excloses de la llengua estàndard. Finalment, els mestres d'aquestes comarques objecte d'estudi desconeixen que en el model estàndard planificat per l'acadèmia no són admissibles les interferències d'altres llengües.

Tot i això, de l'estudi de les dades recollides es conclou que en aquests primers nivells educatius hi ha formes col·loquials tortosines en la llengua dels mestres a l'aula que ajuden els alumnes en el seu procés d'aprenentatge de la llengua. Dit altrament, hi

ha col·loquialismes que són part de la varietat familiar del xiquet, per tant, de l'entorn més immediat del centre —si bé extern a l'escola. Alhora, aquestes formes col·loquials permeten que els tutors construïsquen, de manera gradual i dilatada en el temps, l'ascensió a un repertori lingüístic més formal.

De tota manera, és convenient que els docents coneguen la distribució de solucions segons la situació comunicativa, però, com s'ha exposat al llarg de l'anàlisi, quan això succeeix, són les formes estàndards tortosines —i no pas les reservades per a les circumstàncies més col·loquials— les que competeixen amb les variants estàndards de les capitals administratives —sobretot les del català central.

Precisament, en aquest sentit esdevenen reveladores les dades presentades en aquesta tesi en relació amb el que sosté Lamuela (1987: 73):

El procés de vehiculació de les propostes [...] haurà de portar al coneixement implícit i a l'ús espontani per part dels parlants de la varietat estàndard i dels diversos registres socials [...] a la diferenciació estilística. Al llarg d'aquest procés té una importància decisiva l'orientació de l'ús.

En definitiva, el grau d'integració del tortosí en l'estàndard difós dels ensenyants de banda i banda del Sénia es caracteritza, com es mostra en la figura de més avall, per un elevat grau de fidelitat als trets fonètics tortosins estàndards, per l'ús de les formes tradicionals verbals —malgrat que, sovint, no són previstes en l'estàndard planificat—, per l'arraconament de fenòmens de la morfologia nominal —propiciats per l'adopció de les formes estàndards del català central— i, finalment, per la incorporació de variants funcionals —això és, prestigiades al llarg de les dècades— del lèxic. Ens trobem, doncs, davant d'un model on s'han superposat registres i solucions d'origen geolectal divergent on fluctuen, també, barbarismes. Amb tot, és necessari que es vaja esporgant aquest llenguatge d'interferències del castellà i, per a fer-ho, cal que els docents siguin conscients, en primer terme, que les empren a l'aula. Per tant, a l'escola, el tortosí és molt present en la fonètica i en les formes verbals, menys en la morfologia nominal i gairebé inexistent en el lèxic.

Així, seguint aquest orde, podem establir la següent gradació:

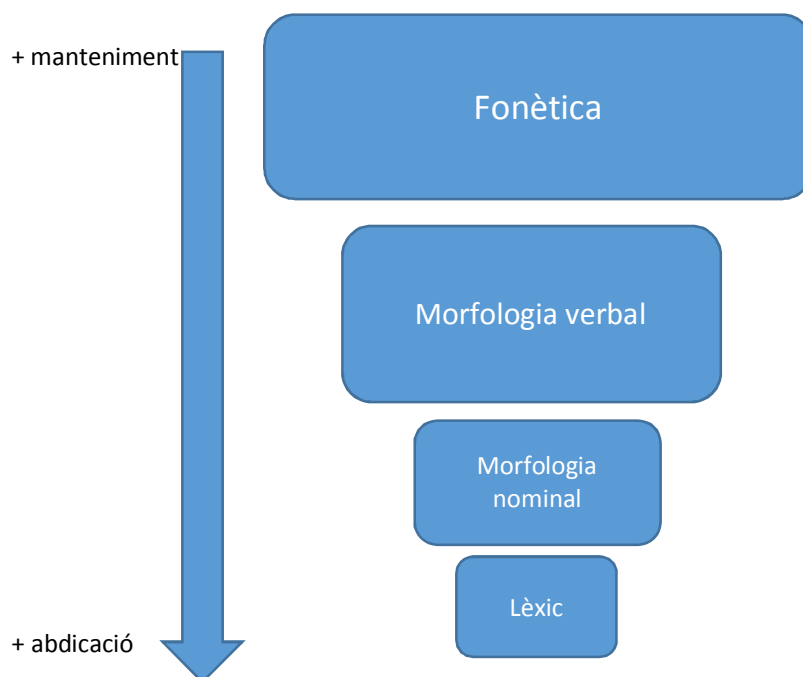

Figura 14. Representació del tortosí en l'estàndard vehiculat dels docents

Per tant, en aquesta tesi es confirma, a partir d'un estudi empíric, la deficiència que presenta l'estàndard català, que es concentra en la poca difusió d'aquest model polimòrfic, tal com ja havien posat de manifest autors com Pradilla (1996, 2006, 2012), Navarro/Pradilla (1997), Costa Carreras (2000) i Sistac (2000). Per tant, aquest desequilibri se situa, lligant-ho amb el marc teòric d'aquesta investigació, en la tercera etapa de planificació lingüística de Haugen (1972a i b) i té repercussions en els preceptes de *composicionalitat* i *polimorfisme*.

Fins aquí s'han detallat les conclusions d'una manera general sobre el patró lingüístic difós pels ensenyants tortosins, sense fer distinció segons el territori administratiu en què es troba l'escola. Tanmateix, situats en aquest marc, cal assumir, tal com s'ha anat assenyalant al llarg del capítol § 8. «Anàlisi de les dades del sector de l'ensenyament», que els mestres d'aquests dos territoris parteixen d'un context (socio)lingüístic discordant que té repercussions en el model de llengua estàndard que s'ensenya a l'aula. Ens referim al fet que la varietat de prestigi a Catalunya és el català central, dins del bloc oriental, mentre que al País Valencià ho és el valencià central, dins del bloc occidental, en el qual també s'adscriu el tortosí.

És important remarcar aquesta diferenciació ja que comporta imbricacions dins de l'aula mitjançant, entre d'altres factors, el material escolar: els manuals de text de les escoles ebrengues difonen un model de llengua estàndard monodialectal i monomòrfic basat en el català central i, de manera anàloga, els llibres dels centres de l'extrem nord del País Valencià divulguen un patró d'estàndard unitarista i monomòrfic però, a diferència de l'anterior, basat en les variants del valencià central. Com a conclusió, doncs, s'extrau que el material escolar es dissenya seguint, bàsicament, el criteri econòmic, dit d'una altra manera, els manuals s'editen tenint en compte el geolecte que els oferisca més clients potencials, això és, l'àrea dialectal en què hi haja més població —i, per tant, més demanda—, que són, alhora, on se situen els centres administratius, econòmics i culturals. A més, les seus de les editorials se situen en aquestes urbs. Aquesta pressió fa que en el procés d'edició no es tinga en compte la variació territorial, això és, les solucions de les àrees menys poblades i més perifèriques —respecte a la capital regional. Per tant, els esmentats territoris, que presenten més diferències lingüístiques, es veuen exclosos dels manuals. De la mateixa manera, no es pot oblidar el pes del català central a l'inici del procés de planificació lingüística —això és, en l'etapa de selecció i codificació.

Enllaçant amb aquest fet —els models de llengua divergents de les editorials segons l'administració— trobem que el patró lingüístic oral dels ensenyants de banda i banda del Sénia difereix en alguns aspectes. De fet, aquesta qüestió és plantejada al capítol introductori en la segona pregunta de recerca.

ii. *Quines diferències hi ha entre els usos lingüístics dels docents catalans i valencians?*

Relacionada amb aquesta pregunta de recerca ens plantejàvem, com a hipòtesi inicial, la convivència de variants morfològiques del català central o del valencià central —depenent de la zona administrativa en què se situa l'escola objecte d'estudi— amb les tradicionals tortosines, sobretot en la morfologia nominal —com per exemple els possessius tòncics amb *wau* i *sense*, *meua* i *meva*. Ara bé, convé matisar aquesta hipòtesi, ja que de l'anàlisi i la interpretació de les dades se'n conclou que els nivells del llenguatge que diferencien més el model dels ensenyants catalans i valencians són la fonètica i la morfologia verbal.

Ens fixem, doncs, en les variables lingüístiques que es realitzen en variants diferents segons el territori en què estiga l'escola, com ara *aquest* o *este* o *dues* i *dos*. Aquesta extensió de formes se situa al marge —la majoria de les vegades— de les solucions locals —generalment incloses en la llengua codificada. Més concretament, la disparitat de solucions se concentra d'una manera més tangible en l'àmbit de la morfologia verbal, en primer lloc, i de la fonètica, en segon lloc. En el lèxic, com mostrarem, les diferències són menys nombroses.

Així, centrant-nos en la morfologia verbal, convé discernir entre dos grups de variables: el primer conjunt fa referència a les divergències fruit de l'assentament de les formes estàndards —ja siga en l'oralitat o en l'escriptura— de les capitals administratives. En particular, ens referim a les marques de la primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació —*jo canto* a Catalunya i *jo cante* al País Valencià—; als infixos dels verbs incoatius —*ell uneix* a la riba nord del Sénia i *ell unix*, a la del sud—; a les variants de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser* —*tu ets* al Principat i *tu eres* al País Valencià—; a les realitzacions de l'imperfet del subjuntiu —*que tu cantessis* al nord del domini i *que tu cantares* al sud— i, en darrer lloc, a les solucions de l'imperatiu del verb *llegir* —*llegeix* en català central i *llig* en valencià central. En tots aquests casos, excepte en el primer, els percentatges més elevats d'ocurrències dels docents coincideixen amb les variants privilegiades en cada territori administratiu. A tall

d'exemple, si bé el morfema més difós a Catalunya per als verbs incoatius és *-eix-* (27 %), al País Valencià és *-ix-* (24 %). És més il·lustratiu, encara, el cas de les variants de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser*: *eres* és la solució anotada en el *Qüestionari per als docents* pel 83 % de tutors valencians, mentre que, a Catalunya, el 64 % d'ensenyants diu que oralment difon la variant *ets*.

Mereix una menció especial el primer fenomen que hem assenyalat, és a dir, la desinència de la primera persona del singular del present indicatiu dels verbs de la primera conjugació ja que és l'únic tret d'aquest primer grup en què la forma privilegiada no coincideix amb la solució general tortosina —excepte a Traiguera, que és *jo càntec*. Els resultats de les concurrències assenyalen que els mestres valencians que vehiculen les solucions amb *-e* final ho fan perquè és la marca típica del seu geoelecte. Tot i això, es comença a detectar també l'ús de formes en *-e* en docents naturals de l'àrea tortosina, on la desinència tradicional és *-o*. Això és, en el discurs d'aquests darrers ensenyants fluctuen les dos variants: *jo canto* i *jo cante*.

D'altra banda, el segon grup de variables morfològiques és format per aquells trets que tenen variació al llarg del territori objecte d'estudi i que, d'una manera més o menys exacta, coincideix la seua distribució amb els límits autonòmics. Ens referim, en particular, al sistema ternari de demostratius —binari, a Catalunya. En aquest cas, la totalitat de mestres valencians difon *este* —o *aquest*—, *eixe* i *aquell*, ja que són formes prestigioses en el seu territori.

Aquests dos escenaris que acabem de dibuixar revelen que els ensenyants vehiculen les formes considerades per les respectives acadèmies com a prioritàries. O siga, una de les conclusions que es desprèn d'aquesta tesi és que, en realitat, per a les tutores catalanes, l'acadèmia lingüística encarregada de fixar l'estàndard és l'IEC, mentre que els docents valencians segueixen les directrius de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. Així, els mestres se ceneixen a les variants objecte d'estandardització per part de les institucions lingüístiques, encara que no siguin les seues formes tradicionals. Per consegüent, aquest seguiment de les directrius marcades pels ens normatius posa de manifest que, en la codificació, les acadèmies prioritzen unes formes davant d'altres i, per tant, en pauten la vehiculació. Dit d'una altra manera,

únicament les formes prioritzades per les acadèmies es converteixen en variants referencials.

En darrer lloc, també sobre la morfologia, convé apuntar que les mestres de la riba nord del riu Sénia vehiculen fenòmens i formes verbals que no són previstos en l'estàndard oral —ni escrit— planificat de les institucions lingüístiques, però que són ben vius en tortosí com el sincretisme de la segona i tercera persona del plural del present de subjuntiu amb les de l'imperfet del mateix mode —*no us aixequésseu*— o l'ús d'infiniutius com *adependre* o *sapiguer*. Aquestes solucions són residuals en el total de gravacions dels ensenyants valencians.

Amb relació a la fonètica, comprovem que les diferències entre els docents se centren, bàsicament, en les formes que no són considerades pròpies de l'estàndard. En especial, són les tutores catalanes les que vehiculen un discurs més híbrid. Per un cantó, en el seu model de llengua tenen cabuda solucions relegades als registres informals com és el cas de l'obertura en [a] dels segments inicials *ei-*, *em-*, *en-*, *es-*, *et-* i *ex-*. Per l'altre, es documenten trets que són judicats com a no recomanables com ara el tancament de *e* en *i* —*d[i]xar*. I, finalment, les tutores ebrenques difonen formes que no s'esmenten en les obres normatives i que, per tant, hem d'interpretar com a variants no estàndards com, per exemple, la palatalització de la /a/ tònica en [é] quan està en contacte amb una palatal —*ll[é]pis*— o el tancament de la *o* àtona en [u] quan va seguida d'una *i* o una *u* tònica, com succeeix a *c[u]mplir*.

En darrer terme, el lèxic és un dels punts divergents en el discurs dels mestres segons el territori en què se situa l'escola. Concretament, la difusió de formes tortosines estàndards és més elevada en les escoles valencianes atès que en la majoria d'ocasions —a exceptuant, per exemple, de *creïlla* o *dacsa*— la solució tortosina és compartida en la resta de territori valencià mentre que a Catalunya la variant tradicional és substituïda per la corresponent del català central. Trobem aquesta disparitat de resultats en els dobles *petit/menut*, *malalt/dolent* —on *dolent* no apareix al DIEC amb aquest significat. La vehiculació exclusiva de les realitzacions del català central desemboca en l'anivellament lingüístic, que incrementa la distància entre els models d'estàndard referencials.

També a Catalunya, la difusió de les formes genuïnes obté els mateixos percentatges que les variants del català central com ara a *ampolla/botella* i a *rodó/redó*. Són, doncs, els primers indicis d'aquest anivellament lingüístic cap a l'assentament de les primeres solucions. Alhora, aquest bandejament o aquesta promoció de variants segons l'adscripció administrativa palesa el fet que no totes les formes del diccionari són objecte d'extensió social. Dit altrament, per més que en les obres lexicogràfiques normatives hi ha una selecció del lèxic, no totes les variants recollides poden ser considerades estàndards. La diferència rau en si les solucions lingüístiques s'han mantingut únicament en els usos col·loquials del llenguatge —fora de l'estàndard— o, per contra, han estat vehiculades en les relacions secundàries —context propi de la llengua estàndard. Si han estat usades en les relacions secundàries i si són les úniques difoses pels agents d'estandardització, esdevenen les variants referencials en el seu àmbit territorial. En conseqüència, en un període més dilatat o menys en el temps, les variants genuïnes són excloses tant del canal oral com de l'escrit.

Això no obstant, convé assenyalar la intervenció de les acadèmies lingüístiques en aquesta tria, que, mitjançant la jerarquia de formes en les entrades dels diccionaris, pauten l'extensió de cada element del doblet. Aquesta selecció és —entre d'altres factors— un dels components en què s'insinua la ideologia de l'acadèmia, o siga, de la institució normativa. Qui codifica, d'una manera molt conscient, guia l'estandardització.

No debades, s'ha generat una bifurcació de l'estàndard segons el territori administratiu: d'una banda, el migdia català ha sucumbit a l'estàndard imperant al Principat a propòsit de les formes lèxiques i de morfologia nominal. Per contra, les comarques valencianes s'adapten, d'una manera gradual, a les pautes fonètiques del valencià central —la pronúncia de la erre a final de mot, per exemple—, el nivell del llenguatge en què hi ha, a priori, més diferències i el que és considerat més refractari a les pressions al·lòctones, és a dir, a les modificacions.

Així, el grau d'adequació a l'estàndard tortosí és més elevat en els docents valencians que en els catalans atès el model de llengua estàndard preponderant en

aquell territori: no es tracta, doncs, del coneixement de les formes estàndards, sinó més aviat de la coincidència de les solucions genuïnes de cada tutor amb les que es vehiculen tradicionalment en cada territori. Per tant, la confluència de variants és major al País Valencià perquè el valencià forma part del bloc occidental, com el tortosí, mentre que la convergència amb les solucions promocionades a Catalunya és molt menor. Per contra, a les Terres de l'Ebre el model de llengua escolar és menys proper al de l'alumne i aquesta restricció ve induïda, majoritàriament, pel cos docent, que no complementa les explicacions del manual, per exemple, amb les variants locals —i estàndards. Siga com siga, aquesta disfunció entre les dos ribes del Sénia s'hauria d'equilibrar per a construir, amb relació a la llengua estàndard, un contínuum entre les solucions tortosines de banda i banda de la frontera administrativa.

En aquest punt del treball convé recuperar el terme *frontissa*, emprat per Vega Castellví (2017: 51) per a referir-se al paper de les Terres de l'Ebre com a articulació clau —per la seua posició central i, doncs, estratègica— del domini lingüístic. Això no obstant, cal tindre present en tot moment l'altra part d'aquest binomi, les comarques del Maestrat. En altres paraules, és la totalitat del territori antigament regat per les aigües del riu Sénia la que ha de ser concebuda com un bypass natural entre els governs —i les institucions— catalanovalencians. Per tant, la frontissa esquarterada per les divisions administratives és la comarca natural que hem analitzat en la present tesi, és a dir, les Terres del Sénia. Amb tot, aquesta entitat té sentit sempre que hi haja una comunicació interterritorial fluïda, això és, sempre que es mantinga la comunitat de parla.

Això no obstant, els resultats d'aquesta tesi posen de manifest que el contacte i l'intercanvi interautonòmic —i també, intercomarcal i interterritorial— són més aviat inexistents pel que fa a les formes lingüístiques referencials de l'estàndard: a les Terres de l'Ebre no hi ha relació amb les variants preferides al nord del País Valencià, que, de fet, són les genuïnes de les comarques ebrenques i, alhora, són solucions codificades per l'IEC. Es perpetua, doncs, el llast de la vehiculació monomòrfica i parcial de l'estàndard català. Aquesta disjuntiva entre formes codificades i estàndards desencadena la bicorporietat d'aquest territori a partir dels límits establits en les fronteres autonòmiques. Aquesta evolució divergent del model estàndard cap a

direccions diferents segons el territori administratiu porta, com a conseqüència, el desequilibri de l'ecosistema lingüístic, sobretot en el Montsià, on el grau d'adequació a l'estàndard tortosí planificat és menor que en les escoles valencianes, com acabem d'apuntar.

A més, a aquest fet li hem de sumar que, al País Valencià, la llengua pròpia competeix amb el castellà dins de les aules. En diversos apartats de l'anàlisi hem anat assenyalant que determinats docents empen el castellà per a dirigir-se a alumnes que —ho deduïm, a partir de la gravació— tenen el castellà com a llengua inicial —situació que no hem documentat als centres ebrencs.

Dit d'una altra manera, el context sociolingüístic és diferent en els territoris objecte d'estudi. Sobretot a Vinaròs i Benicarló —les dos ciutats analitzades amb més habitants— els moviments migratoris fan que tant la llengua inicial com la llengua d'ús habitual de molts dels alumnes no siga el valencià. Aquesta conjuntura ens ha de fer adonar que, en aquests centres, els docents són l'únic model de llengua oral per a molts alumnes. Això és, el contacte amb el valencià té lloc d'una manera exclusiva a l'entorn escolar. És per aquesta situació que en aquest context el desafiament és doble: d'una banda, que la totalitat del cos docent empre el valencià com a llengua vehicular i, de l'altra, que faça servir les formes estàndards tortosines. Siga com siga, sense el compliment de la primera premissa, la segona és infactible.

Aquest darrer principi —implementar les variants tortosines estàndards— s'ajusta a la darrera pregunta de recerca relativa al sistema de l'ensenyament:

- iv. *Es poden distingir dos models de llengua entre els ensenyants segons el tenor funcional o el to interpersonal o el canal?*

En la hipòtesi inicial es postulava la inclusió de trets propis del llenguatge col·loquial considerats no estàndards en el discurs dels docents, sobretot en els nivells fonètics i morfològics, com per exemple a través de metàtesis —*milacre*— o increments velars —*facigue*.

Ara bé, de l'anàlisi de les dades i dels contextos en què els docents empen les solucions concloem no només que sí que hi ha la inserció de formes col·loquials a

l'aula, sinó que podem distingir dos nivells funcionals del llenguatge a partir de la concurrència i de les situacions comunicatives en què es documenten aquestes variants. Així, confirmem la hipòtesi inicial i afegim que a la classe hi conviuen dos patrons lingüístics dissemblants, tant en les mestres catalanes com en els docents valencians.

Concretament, concloem que la representació geolectal en el discurs dels docents depèn del registre. És més, aquesta diversificació estilística té en compte els quatre factors que es consideren a l'hora de distingir els registres: el camp, el canal, el to interpersonal i el tenor funcional.

La diversificació estilística es manifesta, per un cantó, en situacions en què el tenor funcional és explicatiu, el camp temàtic fa referència a la lliçó del manual de text, el canal és oral tot i que amb força planificació —per la presència del llibre escolar— i el to interpersonal és formal ja que el docent es dirigeix a tot el grup classe. Per tant, quan es dona aquesta conjuntura hi ha un percentatge més elevat de probabilitat que apareguen elements al·lòctons provinents del català central —recordem, tant en docents ebrencs com del Maestrat— en el discurs dels ensenyants, sobretot variants de morfologia nominal —com ara el numeral *dues* i el demostratiu reforçat *aquest*. Dit altrament, es difon un llenguatge que es caracteritza per la vehiculació de formes generals de l'estàndard —és a dir, típiques dels registres formals— genuïnes de l'àrea del català central —que, tanmateix, són les vehiculades tradicionalment en la literatura. A continuació, es presenta, d'una manera resumida, les característiques que particularitzen aquest patró lingüístic:

1. **CAMP:** ensenyament primari
2. **MODE:** oral semiplanificat
3. **TENOR FUNCIONAL:** expositiu, unidireccional
4. **TO INTERPERSONAL:** formal

Figura 13. Esquema del patró lingüístic present a l'aula. Font: elaboració pròpia

Per l'altre, aquesta variació funcional s'explicita quan es canvia el destinatari i l'objectiu de la situació comunicativa, això és, en el moment en què la distància entre

l'emissor —el mestre— i el receptor —l'alumne— es redueix i quan el camp temàtic no se circumscriu al tema de la lliçó. En particular, l'ensenyant manté més elements tradicionals estàndards en el registre amb més proximitat, quan hi ha un sol alumne receptor. En aquest model de llengua s'inclouen tres tipus de trets: en primer lloc, elements propis del registre formal; en segon lloc, variants de l'estàndard informal i, en tercer lloc, fenòmens col·loquials —això és, discriminats com a no recomanables per les acadèmies i exclosos, doncs, de la llengua estàndard.

En aquesta circumstància, són les ensenyants ebrenques les que empen formes, sobretot del camp de la morfologia verbal, no admeses o no previstes per les acadèmies però que són ben vives en tortosí com ara l'ús d'infinitiu com *adependre* —com ja hem apuntat en la resposta anterior, pel que fa als punts divergents entre els docents catalans i valencians. Així mateix, és una característica general en el discurs dels tutors tortosins l'ús de trets dictaminats com a propis dels registres informals pels centres de codificació com, per exemple, les marques del pretèrit imperfecte d'indicatiu dels verbs *fer* —*fea, fees, fea*— i *dir* —*dia, dies, dien*.

D'altra banda, seguint en el camp de la morfologia verbal, concloem que també existeix la diversificació funcional segons el canal, únicament en les docents del Montsià. Així, oralment, les mestres de l'extrem sud de Catalunya conserven les solucions tradicionals tortosines estàndards dels infinitius *tindre* i *vindre* mentre que, per escrit, en el *Qüestionari per als docents* anoten els infinitius *tenir* i *venir*, tot i que sabien que se'ls demanava les variants que difonien en l'oralitat. De l'anàlisi dels contextos en què apareixen formes al·lòctones es resol que la diversificació funcional és menys present en les escoles valencianes perquè els llibres de text estenen les solucions occidentals i, per tant, la distància entre les variants del territori difoses oralment i les solucions escrites del manual escolar és menor, o inexistent —en la majoria dels casos.

Per tant, com a conclusió general s'extrau que la clau de volta és el tema i el grau d'implicació personal de l'emissor amb el(s) receptor(s). És més, s'ha de tindre en compte que en el primer escenari que hem descrit el mestre té el suport del llibre de text —al qual fa constants referències—, mentre que en aquest segon cas, quan ja ha

fet l'explicació general de la lliçó —que, recordem, vehicula únicament les variants del català central—, fa menys al·lusions al material escolar. Tanmateix, de la inclusió d'aquest darrer tipus de trets concloem que el model difós pels mestres estudiats d'aquest nivell educatiu comprèn elements del llenguatge col·loquial.

Ara bé, després de l'estudi detingut dels contextos en què apareix aquesta variació estilística, creiem que la presència de trets col·loquials a les aules d'aquest cicle és justificada atès que constitueix el vincle entre la llengua que els alumnes porten del seu entorn, és a dir, la que empren en les relacions primàries —família i amics— i la que han d'aprendre a l'aula d'una manera gradual al llarg de l'etapa escolar —això és, la llengua estàndard. Així, l'aparició d'elements col·loquials a l'aula serveix als docents, d'una banda, per a assentar aquest model de llengua més usual en la parla dels alumnes —que, recordem, només tenen 6 anys— i, de l'altra, per a ser el punt de partida de la llengua estàndard. Per consegüent, aquesta varietat mixta creada amb elements tradicionals dels registres informals i col·loquials —exempta, però, d'interferències— és el primer pas cap a l'establiment de la llengua estàndard.

La nostra justificació és reforçada, com hem apuntat al cos del treball, per la caracterització que proposa Payrató (1988: 59) a propòsit de l'àmbit d'ús de la col·loquialitat, això és: en el camp de la quotidianitat, emprant l'oral espontani, amb un tenor funcional interactiu i amb el to impersonal informal. Si traslладem aquests termes a l'aula, en primer lloc, la relació mestre-alumne se situa en la quotidianitat, atès que el contacte és diari i prolongat entre l'emissor i el receptor. En segon lloc, els trets col·loquials brollen quan el tenor funcional és interactiu, quan es crea un diàleg entre tutor-alumne, com són les situacions que hem descrit, o siga, quan hi ha un contacte bidireccional. En tercer lloc, el to interpersonal és l'informal, ja que el grau de formalitat no és elevat. En darrer lloc, la llengua oral espontània s'empra quan s'escurça la distància entre l'emissor i el receptor, això és, quan hi ha un diàleg de dos interlocutors.

Com veiem, Payrató (1988) descriu el llenguatge típic de les relacions secundàries, si bé en el cas que ens ocupa es desplega en un context que,

generalment, és reservat a la varietat estàndard. Resulta interessant com Bibiloni (1997: 76) recull la intersecció entre aquests dos àmbits —col·loquial i estàndard:

Quan en un grup de parlants hi ha coexistència entre l'estàndard i un conjunt de formes lingüístiques no estàndards, quan aquells parlants canvien les formes no estàndards del parlar col·loquial per les formes estàndards en passar a un àmbit formal, poden ocórrer dues coses: a) que les formes estàndards i les no estàndards configurin dues varietats clarament diferenciades i contrastades, amb la corresponent consciència de tal contrast en els usuaris, amb la qual cosa seríem davant una situació de diglòssia, i l'estàndard funcionaria com una varietat funcional; o b) que entre les formes estàndards i les no estàndards hi hagi una distància escassa de tal manera que el pas del col·loquial al formal sigui un trànsit de poca entitat, en el qual cas estàndard i no estàndard funcionarien com a registres diferents.

Interpretant aquestes línies de Bibiloni, tot i que detectem clarament els dos àmbits diferenciats en què es reparteixen aquestes formes i hi ha consciència d'aquest canvi —escenari (a) de l'autor—, la distància entre els dos contextos és escassa —escenari (b)— ja que té lloc en el mateix espai temporal i físic. De totes maneres, en les escoles objecte d'estudi l'entrebanc principal es materialitza al voltant de la confusió, entre els mestres, dels conceptes de *varietat* —o *llengua*— *estàndard* i *varietat central* del català⁴⁹⁵.

D'una banda, el fet que en la gènesi del procés de planificació lingüística el català central fos el geolecte que participés amb més solucions ha donat peu a diverses equivocacions. De l'altra, aquest malentès s'ha vist agreujat al llarg del segle xx a través d'una difusió parcial i restrictiva de les formes codificades en la producció escrita, privilegiant, novament, el català central. De la mateixa manera, en el model de llengua dels documents institucionals de l'IEC sempre s'han vehiculat únicament les formes de l'estàndard del català central. Així, aquesta confusió s'eixampla, com mostrem a continuació:

Varietat del català central = llengua estàndard = llengua normativa

---

⁴⁹⁵ Sobre l'origen d'aquest malentès, vegeu Casals i Martorell (2017).

En conseqüència, l'increment de les formes del català central en el context més formal dels tutors és fruit d'aquest equívoc, que s'ha anat dilatant tant en l'espai temporal com geogràfic —o siga, als territoris valencians i tortosins—, tot i que, a poc a poc, es comencen a emprendre mesures per a corregir aquesta deficiència. Mentrestant, a les aules tortosines —majoritàriament ebrenques— es detecta una distància notable entre els dos models de llengua predominants de la variació contextual: el formal amb elements morfològics estàndards del català central i el col·loquial, amb més presència de variants genuïnes.

Cal, doncs, una gradació real amb les formes genuïnes de l'entorn en què s'enclava el centre educatiu. Per a aconseguir-ho, és necessari que els docents es formen sobre la composicionalitat que ofereix la llengua estàndard. Aquest coneixement els permetrà tant adaptar —quan convinga— el material escolar com fer valoracions sobre la varietat tortosina i, també, conèixer les eines de què disposen per a crear un equilibri amb el medi, això és, per a fer front a la diversitat lingüística.

Continuem, ara, amb el segon sector analitzat en aquesta tesi, el dels mitjans. En particular, hem estudiat el model de llengua vehiculat pels tres periodistes del *Telenotícies* de TV3 que són nascuts en l'àrea tortosina de Catalunya. Homogèniament al bloc de dades de l'ensenyament, tracem les conclusions, en primer lloc, recordant al lector la pregunta de recerca que ens vam plantejar a l'inici de la investigació i, en segon lloc, assenyalant si es confirma o es refuta la hipòtesi inicial que ens afiguràvem ans de començar la recollida i l'anàlisi de les dades.

La primera pregunta de recerca s'homologa a la del sector de l'ensenyament, això és:

i. La llengua oral difosa pels periodistes tortosins al Telenotícies de TV3 es caracteritza pel manteniment o per l'abdicació dels trets genuïns inclosos en l'estàndard oral planificat?

El patró de llengua oral vehiculat pels periodistes tortosins es distingeix com un model irregular en els tres nivells del llenguatge objecte d'estudi d'aquesta investigació. Això és, el grau de manteniment de formes estàndards tortosines varia, en primer lloc, a partir del nivell del llenguatge i, en segon lloc, entre els locutors. Per tant, com en el sector de l'ensenyament, hem de parlar de tendències lingüístiques entre els periodistes tortosins de TV3.

Centrant-nos en el primer nivell del llenguatge, la fonètica, convé fer memòria al lector que en la hipòtesi inicial es distingia entre els trets vocàlics i els consonàntics. Més concretament, se suposava que els locutors conservarien les característiques tortosines estàndards del vocalisme, mentre que, en el consonantisme, s'esperava la inserció de trets consonàntics de l'estàndard del català central a partir dels resultats d'Ulldemolins-Subirats (2014).

Ara bé, del seguiment de les peces dels periodistes i de l'anàlisi de les variants localitzades es verifica parcialment aquesta primera hipòtesi, com detallem tot seguit. En el vocalisme tònic el grau de manteniment de les realitzacions tortosines estàndards és més elevat que no pas en el vocalisme àton. En particular, els periodistes ebrencs conserven el timbre genuí de la vocal *e* —això és, tancada— en mots com *compar[é]ixer* o *conv[é]ncer*. En canvi, en la realització del segment *-ència* es documenta l'oscil·lació entre les ocurrencies amb *e* oberta i amb *e* tancada.

Per contra, en el vocalisme àton es detecta la confusió tant d'*a* i *e* àtones en [ə] com d'*o* i *u* àtones en [u] en mots com ara *cotx[ə]* i *coss[u]s*. Tanmateix, cal remarcar que es tracta d'una inclusió poc representativa del total de les realitzacions d'aquests sons. També es documenta el retrocés de les formes amb el tancament de *o* en [u] —fenomen típic del nord-occidental— per la influència de la *i* tònica en mots com per

exemple *complir* o *recollir*. Tot i això, es posa de manifest que el vocalisme —l'aspecte lingüístic considerat més resistent a les interferències d'altres dialectes— comença a cedir a la pressió de l'estàndard en la modalitat del català central.

Així, retornant a la hipòtesi inicial, la verifiquem parcialment atès que encara que és predominant el manteniment de les formes genuïnes, es detecta la irrupció de realitzacions estàndards del català central en les peces informatives dels periodistes tortosins.

D'altra banda, amb relació al consonantisme, confirmem la hipòtesi inicial, això és, la inclusió de trets consonàntics de l'estàndard del català central. Això no obstant, com en el vocalisme, en el model dels periodistes conviuen, sobre una mateixa variable lingüística, la realització tortosina i la del català central. Dit en altres paraules, els locutors tortosins de TV3 alternen la pronúncia africada —això és, la típica del bloc occidental— amb la fricativa —característica dels parlars orientals— de la sibilant palatal sorda en posició inicial i postconsonàntica, és a dir, [tʃ]iquets i ar[ʃ]ivar. En canvi, l'adopció de la solució del català central és total pel que fa a la pronúncia del grup *-itz-* —pronunciat [iz] en occidental— ja que només es documenten formes amb la realització típica del català central, com ara *focali[dz]ar* i *organi[dz]ar*.

En canvi, hi ha altres característiques tortosines estàndards que es mantenen, en concret, l'emudiment —genuí de tot el català del Principat— de la *t* final dels grups *-nt* i *-lt*, això és, *monument[∅]* o *mol[∅]*. També es conserva, d'una banda, la pronúncia aproximant dels grups *-bl-* i *-gl-* a *esta[β]lir* o *se[ɣ]les* i, de l'altra, la segregació de la iod del grup *-ix-* en mots com *cone[j]xement* o *estable[j]x*. Això no obstant, aquesta iod es documenta d'una manera testimonial en la fricativa prepalatal sonora, és a dir, hem localitzat *mostre[jʒ]os* i *passe[jʒ]ant*, tot i que la realització general és sense la iod, o siga, *pro[ʒ]enitors* i *ma[ʒ]istrades*. En el primer cas, es pot explicar aquesta pronúncia per la possible influència del codi escrit ja que en el so sord [ʃ] sí que es plasma la iod en l'ortografia, mentre que en el so sonor [ʒ] no hi ha correspondència entre la forma oral nord-occidental i la gràfica.

En darrer terme, concloem que en el llenguatge dels periodistes es detecten tant la inadequació al registre com la difusió de trets considerats com a no

recomanables pels ens lingüístics. Quant al primer, ens referim, concretament, a l'ús de l'article *lo*, localitzat únicament en un dels locutors, reservat als registres informals. A propòsit del segon grup, en les peces informatives hem documentat formes no admeses en l'estàndard proposat de les acadèmies, com la palatalització en *deixar* —*dixar*—, l'emmudiment de la *g* en mots com *aigua* —*ai[∅]ua*— o la sonorització de la sibilant sorda —*repre[z]ió*.

Amb referència a la morfologia, convé distingir entre les variables nominals i les verbals. A propòsit de les primeres, la hipòtesi inicial preveia, a partir d'Ulldemolins-Subirats (2014), el manteniment de determinades variants tortosines estàndards que són connotades com a símbols d'identificació grupal. Ens referíem, concretament, als demostratius sense reforçament —*este, esta* i els seus plurals— i als possessius amb *wau* —*meua, teua, seua* i els respectius plurals. Ara bé, com en la hipòtesi del vocalisme, hem de confirmar parcialment aquesta suposició inicial. Per un cantó, del 66 % dels periodistes manté l'ús del demostratiu tortosí, però en els possessius no es pot traçar cap model atès que la divergència entre els tres locutors és màxima i hi trobem els tres escenaris possibles: l'ús sistemàtic de les formes tortosines, l'alternança entre les variants centrals i les tortosines i, en darrer lloc, la difusió exclusiva de les solucions sense *wau*. D'altra banda, aquesta multiplicitat de comportaments posa de manifest que la majoria dels locutors desconeix que les variants tradicionals són estàndard. De retruc, s'evidencia l'escassa implantació de la composicionalitat i el polimorfisme que pregona l'estàndard català.

De fet, aquesta desconeixença és total en la morfologia verbal. Així és, es verifica totalment la hipòtesi inicial sobre el model estès en les formes verbals. Això és, a l'inici de la investigació se suposava que, en els infinitius —*néixer, tenir, treure* i *venir*— i en les variants del present i imperfet de subjuntiu els periodistes tortosins vehiculaven exclusivament les solucions estàndards del català central —això és, *que ells cantin* o *serveixin* i *que ells vinguessin*, per exemple. L'anàlisi de les dades recollides no només confirma aquesta hipòtesi, sinó que, a més, eixampla el ventall de variables lingüístiques en què els locutors tortosins arraconen les formes tortosines a favor de l'adopció de les variants estàndards del català central.

Més concretament, es tracta de les solucions dels participis —*establert* i *omplert*— i de l'increment dels verbs incoatius *-ix-*. Tanmateix, sobre aquest darrer fenomen, convé destacar que hi ha tres comportaments distints segons el periodista: l'ús exclusiu de les formes patrimonials, la convivència indiscriminada de les dos solucions i, en darrer terme, la vehiculació única de les variants del català central. Per tant, exceptuant la difusió —irregular— del morfema dels incoatius, el model d'estàndard dels periodistes tortosins és monomòrfic quant a les formes verbals. En definitiva, el desconeixement de les solucions estàndards del català occidental, se centra —sobretot— en la morfologia verbal, que és, de fet, l'àmbit del llenguatge que presenta més polimorfisme.

Finalment, si ens fixem en el darrer nivell del llenguatge analitzat en aquesta tesi, el lèxic, acceptem, també, la hipòtesi inicial, que intuïa l'exclusió de les solucions tortosines admeses en l'estàndard planificat per l'IEC a favor de les típiques del català central. En particular, s'arraconen variants com *coa*, *faena* i *juí*. Tanmateix, convé tindre present que hem documentat pocs mots geosinònims en les peces informatives que hem analitzat.

En conclusió, el grau d'integració del tortosí en l'estàndard difós dels periodistes tortosins del *Telenotícies* de TV3 es defineix, tal com es presenta en la figura que hi ha unes ratlles més endavant, per un manteniment parcial dels fenòmens fonètics, per l'ús fragmentari de les variants tortosines de morfologia nominal, per la difusió d'alguns substantius tortosins i, finalment, per l'abdicació gairebé absoluta de les solucions verbals estàndards tortosines. És més, aquest model de llengua es caracteritza, sistèmicament, per l'estereotipació de certs trets tortosins: el vocalisme àton, la variant *dos* com a numeral invariable i el demostratiu simple *este*.

Això és, els locutors difonen un model d'estàndard heterogeni creat a partir de l'estàndard del català central, però amb les incorporacions d'aquests trets tortosins connotats com a símbols identitaris de la seua comunitat de parla.

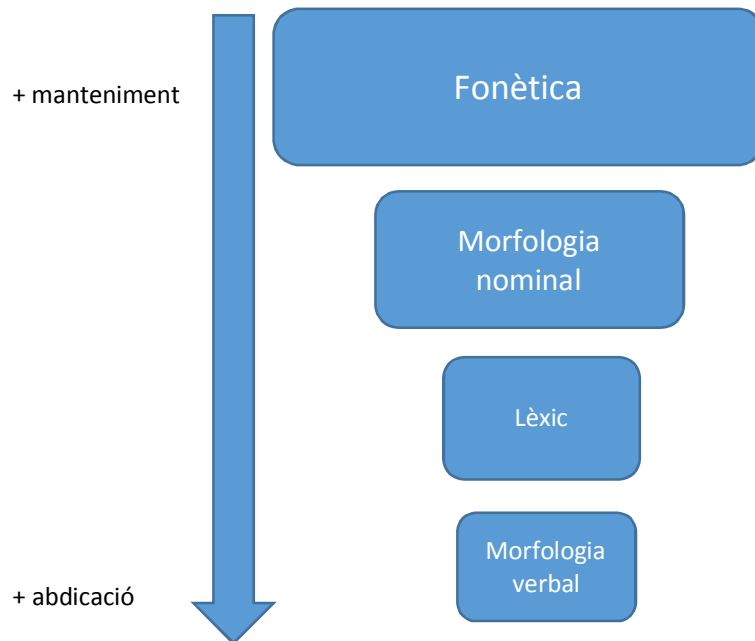

Figura 15. Interpretació del tortosí en l'estàndard vehiculat dels periodistes

Per tant, vehiculen un model de llengua restrictiu, no només perquè és incomplet, sinó també perquè barreja patrons lingüístics i perquè difon, així, un model irreal a la totalitat de l'audiència —tant a la de l'àrea oriental com a la de l'occidental. Convé fer ressaltar aquesta darrera idea atès que els mitjans esdevenen un referent de llengua formal per a la comunitat lingüística. És més, els usuaris del tortosí —i també del català occidental— disposen de comptades ocasions per a sentir les formes estàndards occidentals en els registres formals.

D'aquesta hibridació en el discurs en podem concloure que als mitjans de comunicació som a les beceroles d'una estandardització que incorpore el tortosí, és a dir, es vehiculen únicament els trets del vocalisme i, en menor grau, els del consonantisme. Quant als altres nivells del llenguatge, hi ha un decrement de les variants tortosines previstes en les obres de codificació.

Les paraules de Lamuela (1994: 119) esdevenen paradigmàtiques per a establir aquesta distinció:

Es pot dir que les formes estàndards són formes referencials que els parlants reconeixen i usen espontàniament de manera adequada i que les formes codificades són formes referencials proposades com a tals però que són poc conegudes pels parlants i usades només amb un esforç conscient.

Tanmateix, els periodistes tortosins disposen d'eines per a saber quines formes —tant fonètiques, com morfològiques i lèxiques— de la seua varietat poden emprar en un registre formal oral. Tot i això, aquest desconeixement aboca a la promiscuïtat lingüística, tal com es detalla en la segona pregunta de recerca.

ii. Es poden distingir dos models de llengua segons el tipus de text periodístic, això és, les intervencions en directe i les gravacions en off?

En la hipòtesi inicial prevèiem dos patrons de llengua únicament en la morfologia verbal. Concretament, suposàvem que detectaríem un ús més elevat de variants verbals del català central en les gravacions de la veu en off que no pas en les connexions en directe.

Tanmateix, aquesta distinció es pot estendre a la resta de nivells del llenguatge. En particular, en les peces informatives analitzades es detecten dos models de llengua segons si es tracta d'una connexió en directe, menys planificada, o d'una gravació de la veu en off, en què el locutor llig un guió escrit i corregit pels assessors lingüístics de TV3. Així, l'heterogeneïtat de solucions depèn del suport: en els *stand-up* afloren més realitzacions tradicionals estàndards que no pas en les intervencions de la veu en off, en què es documenta un percentatge elevat o bé de formes estàndards del català central o bé de solucions fonètiques influïdes per les formes gràfiques. La diferència es concentra en l'àmbit fonètic, tot i que també apareix en l'ús de les variants de morfologia nominal.

Més concretament, a propòsit de la fonètica, trobem aquesta distinció en el tancament de *o* en [u] davant de *i* tònica —s[u]rtides en directe, però c[o]llir en gravacions—; en el tancament de *e* en [i] davant de *i* tònica o palatal —d[i]xat en

directe i *d[ej]xat* en off— i en la pronúncia de l’adverbi *ja* —[já] en els *stand-up* i [ɟ̞]a o [ʒ]a en les peces locutades. Ara bé, la immediatesa del directe comporta que s’empren fenòmens considerats com a no recomanables per les acadèmies lingüístiques, com ara les palatalitzacions en mots com [ʃi]xanta o l’emmudiment de la *b* en *també*. En canvi, la planificació que exigeix l’enregistrament de la veu en off implica la redacció del missatge per escrit, àmbit en què només són vehiculades les formes estàndards del català central, tal com s’ha demostrat en el sector de l’ensenyament a través del buidatge dels llibres escolars. De retruc, la lectura d’un text escrit marca la pronúncia, això és, la fonètica se cenyeix a l’ortografia. D’aquí, per exemple, que el mot *setmana* es pronuncie amb la *t*, marcada en la forma gràfica. Per contra, en les connexions en directe, el fet de no tindre un guió amb les formes escrites propicia l’ús de la variant genuïna estàndard *se[m]ana*, d’altra banda, estesa en altres parlars.

D’altra banda, amb relació a les variants de morfologia nominal que varien segons el context en què es realitzen, hi ha les formes dels possessius tòncics —amb *wau* en directe i, sense, en les intervencions llegides— i àtons —que només apareixen quan el locutor connecta amb el *Telenotícies* des del llocs dels fets. De la mateixa manera, el numeral *dos* és invariable en la totalitat de peces en directe, mentre que en les intervencions de la veu en off apareixen els tres escenaris possibles —manteniment de *dos*, alternança *dos* i *dues* i difusió general de *dues*. En aquests casos, la difusió de la variant estàndard del català central ve induïda per la influència de la modalitat escrita. Això és, en l’oralitat apareixen més solucions tradicionals, per exemple, algun subjuntiu amb *e* com *continuen* perquè no hi ha un suport escrit —context on s’han codificat exclusivament les formes del català central. Com veiem, doncs, es produeix un efecte retroactiu entre el codi escrit i l’oral, ja que el segon s’assimila al primer.

En canvi, en els àmbits de la morfologia verbal i lèxic no trobem divergències entre els discursos en directe i els enregistrats prèviament. Aquesta estabilitat es deu al fet que, com ja hem explicat a propòsit de la primera pregunta de recerca, els periodistes tortosins usen majoritàriament les variants estàndards del català central.

De fet, els mèdia són, segons la teoria de la planificació lingüística, els encarregats de difondre —i, per tant, estandarditzar— les variants codificades per les acadèmies. Si s'implementés correctament el model polimòrfic i composicional codificat, el trànsit entre les comarques del sud del Principat i les del nord del País Valencià seria més diàfan. Concretament, ens referim al fet que la difusió per part dels periodistes tortosins de TV3 d'un model de llengua oral formal amb poques inclusions de l'estàndard occidental altera el contínuum lingüístic en la zona geogràfica tortosina ja que al País Valencià ja s'estenen els trets majoritaris del bloc occidental. Per tant, novament, és l'àrea ebrenc a l'encarregada de revertir la situació lingüística imperant a Catalunya, i adoptar i difondre les solucions de l'estàndard occidental. Amb això, s'evitaria la transgressió d'isoglosses lingüístiques, elements claus a l'hora d'assegurar la preservació dels dialectes de transició interfronterers, com és el tortosí.

Ara bé, en aquesta missió d'estendre la totalitat de l'estàndard codificat per assegurar la pervivència d'aquestes àrees de transició convé afegir el sistema d'ensenyament, com ja hem assenyalat en l'apartat del primer bloc de preguntes. Aquesta interrelació entre els dos sectors d'estudi ens condueix a la darrera pregunta de recerca d'aquesta investigació, que connecta els dos col·lectius objecte d'estudi:

Els mestres i els locutors tortosins són conscients del paper que tenen d'agents d'estandardització?

En la hipòtesi inicial plantejàvem, sobre aquests dos sectors, que els periodistes tendeixen a abdicar molt més que els mestres, ja que els primers es dirigeixen a una audiència desconeguda i geolectament heterogènia, mentre que els segons poden estar condicionats per la proximitat al receptor del model, és a dir, coneixen els seus interlocutors —els alumnes—, amb els quals poden establir una comunicació fluïda, constant i bidireccional. D'altra banda, apuntàvem que la distància entre l'emissor —ensenyant— i el receptor —alumne o grup classe— esdevé un factor clau a l'hora d'emprar determinades solucions lingüístiques.

En efecte, d'aquesta investigació es desprèn que el patró lingüístic difós en l'ensenyament conté més elements de l'estàndard planificat tortosí que no el vehiculat pels periodistes tortosins. Aquest grau d'integració més elevat en els mestres es deu,

com proposàvem a la hipòtesi inicial, a l'escurçament de la distància física entre l'emissor i l'interlocutor. Tanmateix, hem d'apuntar que aquest coneixement del receptor —això és, els alumnes— propicia l'ús d'un llenguatge més planer, ja que el to interpersonal és més baix que no pas en un noticiari. Així, el grau de formalitat de la situació comunicativa també intervé a l'hora d'incloure més o menys trets estàndards tradicionals. Com més formalitat, menys manteniment de fenòmens estàndards tortosins. Per contra, com menys formalitat, més vehiculació de variants locals estàndards, però, alhora, més penetració de formes no estàndards i, fins i tot, d'interferències lingüístiques no admeses. A més, com hem vist en els dos sectors objecte d'estudi, el canal també interfereix a l'hora de preservar solucions locals o substituir-les per les que són més referencials en aquella àrea administrativa. En detall, el canal oral propicia l'extensió de les formes genuïnes, mentre que el canal escrit canonitza les variants tradicionalment vehiculades —és a dir, les del català central, fins i tot, en determinades ocasions, en terres valencianes. És més, la influència del llenguatge escrit singularitza el discurs dels periodistes, circumscrit a les convencions gràfiques.

A partir de l'anàlisi de les dades recollides i analitzades es verifiquen aquestes dos hipòtesis inicials. En particular, es pot afirmar, contestant la pregunta de recerca, que ni els periodistes ni els mestres de les comarques centrals del domini lingüístic són del tot conscients del paper d'agents d'estandardització que els pressuposen les obres teòriques de la planificació lingüística i els documents prescriptius de les acadèmies. Concretament, ens referim a la funció de vehicular les solucions estàndards corresponents al seu geoelecte perquè ajuda l'usuari a crear el vincle d'identificació amb la seua llengua i, de retruc, amb la comunitat lingüística a què pertany.

En aquest sentit, les ribes nord i sud del Sénia es donen l'esquena i prenen com a referent únic el model de les capitals administratives, que és, amb tot, l'afavorit per les acadèmies lingüístiques —al·legant criteris demogràfics, culturals, històrics i polítics. Siga com siga, l'IEC ha anat regulant el desajust de la presència de variants occidentals en les obres normatives, mentre que l'AVL, pel seu caràcter autonomista, ja ha afavorit, des dels inicis, la vehiculació de les formes tortosines, pel fet de ser coincidents la majoria de vegades amb les dels parlars valencians. Per tant, la

divergència es concentra en els models d'estàndard preconitzats en cada territori objecte d'estudi, que disten —en més intensitat o menys— de la realitat lingüística d'aquestes comarques centrals del domini lingüístic català. D'altra banda, el caràcter unidimensional que pren l'estàndard a Catalunya contribueix a la confusió entre l'estàndard en la modalitat del català central i la llengua estàndard. Amb relació al model codificat per l'IEC, convé posar de manifest que el fet de no recollir l'especificitat del tortosí tot introduint-lo ara en l'etiqueta «parlars nord-occidentals» ara en la de «parlars valencians» confon els usuaris, que, en la majoria dels casos, desconeixen la idiosincràsia del seu parlar. També, a propòsit de l'acció de les acadèmies, convé exposar més detalladament la idea que hem esbossat amb relació a la segona pregunta del bloc de l'ensenyament: Qui codifica, d'una manera molt conscient, guia l'estandardització.

Dels resultats d'aquesta tesi es desprèn que les acadèmies lingüístiques no només participen de l'etapa 1 i 2 assenyalades per Haugen (1987: 59), això és, la selecció de les variants que es volen estandarditzar i la codificació d'aquestes formes escollides, sinó que també prenen part en la tercera etapa, això és, l'extensió d'aquestes solucions a la comunitat. Segons Haugen (1987), la implementació de la varietat codificada és a mans de la societat, que, a través de l'ús, anirà privilegiant unes variants enfront d'unes altres. Principalment, la responsabilitat recau en els dos àmbits estudiats en aquesta tesi: l'ensenyament i els mitjà —públics, sobretot.

Ara bé, al llarg de les pàgines de la present investigació s'ha posat de manifest que les acadèmies lingüístiques pauten l'extensió de l'ús de les solucions lingüístiques mitjançant dos accions. La primera és la jerarquització de variants en les obres codificadores —això és, gramàtiques i diccionaris. En les gramàtiques d'aquestes institucions, la jerarquització es manifesta a partir de la disposició de les formes en el text i, també, en la mida del cos de la lletra. Això és, les variants que consideren principals apareixen en primer lloc o en el cos del treball, mentre que les altres — igualment normatives— són disposades a continuació en una nota o amb el cos de la lletra més menut. De la mateixa manera, hem vist que en les obres lexicogràfiques en línia de les institucions normatives, una de les formes lèxiques és considerada prioritària i, l'altra apareix recollida en una altra entrada i, en la seua veu, es remet a la

definició de la variant principal. Les formes privilegiades són, en la gran majoria dels casos, les variants més esteses en el territori d'actuació de les acadèmies. Tot i així, aquestes solucions són les pròpies dels geoelectes de les capitals administratives, on se situen les grans empreses de comunicació —ràdio, televisió, premsa i indústries culturals— que vehiculen únicament aquestes mateixes variants.

D'altra banda, per a un usuari mitjà —com hem vist que són els mestres i periodistes—, el fet que el diccionari de l'IEC remeta sistemàticament, quan busca un mot de la seua varietat, al geosinònim del català central, provoca que aquests col·lectius creguen —erròniament— que la seua variant és menys adequada en situacions formals que l'altra. D'aquí, l'arraconament i el desús dels mots patrimonials.

Aquesta deficiència no és avaluada —i, per tant, tampoc corregida— per cap dels organismes públics encarregats de la correcció i de l'avaluació del rumb que pren el procés d'estandardització de la llengua codificada. Tanmateix, al llarg de les dècades sí que hi ha hagut queixes —com hem detallat a la part § 7. «L'estàndard català a TV3» d'aquest treball— tant sobre el model de llengua unitarista de TV3 com de la desviació evolutiva en les escoles del sud del Principat. Convindria que fossin les mateixes acadèmies lingüístiques les que emprenguessen procediments d'avaluació i de revisió dels models proposats. Això és, a diferència del que presenta Haugen (1987: 56), proposem que la tasca d'avaluació i correcció del model d'estàndard planificat s'incloua dins del *corpus planning* i no pas del *status planning* ja que ha de ser una empresa dels ens normatius.

La segona acció a partir de la qual les autoritats normatives distingeixen un model de llengua sobre un altre és l'ús de les formes que fan servir en l'escriptura dels documents acadèmics. Així, per exemple, al cos dels treballs l'IEC ha emprat, des dels seus inicis, *aquest, dues, seva, sigui*, mentre que l'AVL ha emprat *este, dos, seua* i *sigu*, per exemple. En aquest sentit, el model de llengua usat per aquestes institucions esdevé, automàticament, referencial per a la comunitat lingüística.

Resumint, les institucions lingüístiques són un agent actiu potent d'estandardització ja que guien —mitjançant també les propostes i obres que publiquen— el funcionament i la jerarquització de les variants lingüístiques.

En darrer terme, volem remarcar fermament la connexió entre el sector de l'ensenyament i el dels mèdia. Aquests dos col·lectius tenen en comú que són accessibles a tota la societat. Tanmateix, només els mèdia són presents en totes les etapes evolutives dels usuaris. Per contra, l'escola, pel fet de ser encara una institució universalista, té una incidència crucial en els alumnes a l'hora de crear un model de llengua equilibrat amb el medi, tot i que, al capdavall, no sempre es manifeste en els mitjans. En el següent esquema escenifiquem el vincle entre els diferents actius que s'han estudiat en aquesta tesi:

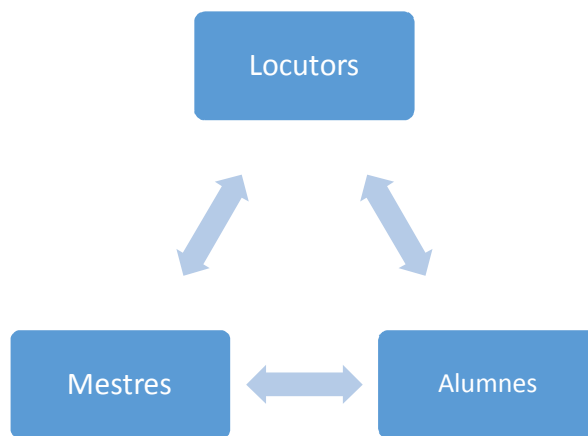

Figura 16. Representació de les relacions entre els sectors analitzats

En efecte, el model lingüístic dels mèdia té incidència tant en el llenguatge dels mestres com en el de l'alumnat. Alhora, les formes que difonen els locutors són fruit del que han après a l'escola —quan eren estudiants—, de les que han sentit als mitjans de comunicació i de les que han après en els anys d'experiència i formació professional. Com veiem, doncs, l'estandardització és un procés cíclic entre aquests dos agents: sistema educatiu i mèdia. Per tant, entenem que els alumnes són en una situació d'impàs atès que o bé es poden convertir en agents actius d'aquests dos grups —mestres o periodistes— i, en conseqüència, poden revertir aquesta situació lingüística, o bé se situen fora d'aquest procés. Si segueixen aquesta darrera opció, passen a formar part directament del gruix d'audiència passiva dels mitjans de comunicació i, per tant, seguiran vehiculant les formes apreses, majoritàriament, en l'etapa escolar.

Tanmateix, el punt d'inflexió és crear models referencials del tortosí i resoldre, així, la mancança actual de contextos en què aquesta varietat geolectal es manifesta en les formes estàndards formals previstes en les obres codificades. Ens enfrontem, doncs, a la incapacitat d'usar plenament la llengua en contextos referencials per als usuaris, això és, a l'escola i als mitjans de comunicació de massa.

10. General conclusions

This research has analyzed the spoken standard spread by Tortosin teachers and journalists. In particular, we have focused on the Catalan language planning process in two administrative border areas: Catalonia and Valencian Country. Moreover, we have centered the study in the most influential agents of standardization: the school system and the media.

In order to explain the general conclusions of this thesis, we retake the research questions and hypotheses from the introductory chapter and follow the order in which these elements were proposed:

- i. *Is the spoken standard spread by teachers in the M-TdS characterized by the maintenance or disappearance of local features planned in the academic corpus?*

We can define the standard spread by the M-TdS teachers as a heterogeneous model in respect to the language system. Therefore, we cannot generalize a prototype and must refer to linguistic patterns.

In respect to the hypothesis stated in § 1.6. «Hipòtesis inicials», although we validate the first presupposition stating that Tortosin phonetics resists the influence of Eastern Catalan standard features, the data collected shows that teachers spread Tortosin nonstandard features. More precisely, teachers mix standard features with colloquial forms –not recommended in situations that require the standard language register– and even use Spanish words. Additionally, they assimilate their speech to standard orthography. For example, they say *pe[r]dre* and *p[r]endre* instead of *pe[∅]dre* and *p[∅]endre*, the latter pronunciations being the Tortosin standards accepted by academia.

In fact, according to the comments we have collected, teachers are unaware that phonetics is subject to rules, confirming what we have previously suggested: the mixture of phonetic language features and registers is caused by the lack of knowledge about the Tortosin standard throughout the educational system. Teachers are uninformed about which features are considered standard by the Institut d'Estudis

Catalans and the Acadèmia Valenciana de la Llengua. In particular, data from the educational system reveals the lack of discernment between the Tortosin codified standard and colloquial forms.

Nominal morphological features vacillate in teachers' speech according to their administrative area. More precisely, teachers alternate between the use of the Eastern and Western standard forms in the classroom. For example, they say *aquest* and *este*, *meva* and *meua* or *dues xiques* and *dos xiques* during recordings.

The disappearance of the Tortosin standard focuses on vocabulary, verifying the hypothesis that that teachers substitute Tortosin vocabulary with Western Catalan standard vocabulary in Catalonia, and Valencian standard vocabulary in Valencian Country. The cause of this replacement is not only the model spread by academic books, but also the lack of knowledge among teachers. In particular, teachers are unaware which Tortosin words are accepted in academic dictionaries. In fact, the disappearance of the Tortosin standard focuses on vocabulary due to teachers' linguistic insecurity: they are unaware of the standard language model that they have to implement. Unfortunately, this situation leads to the substitution of the genuine and standard words. For example, they put words like *ans*, *coa* and *faena* aside. The fact that educators do not look up these words in academic dictionaries does not present an opportunity for *transdialectació*, that is to say, teaching both territorial synonyms in order to show their meaning relationship.

Ultimately, this study reveals that within the educational system, the degree of integration of Tortosin into the standard spread by the educational system is high in phonetics, medium in nominal morphology, irregular in verbal morphology and low in vocabulary.

Therefore, we can establish the following diagram:

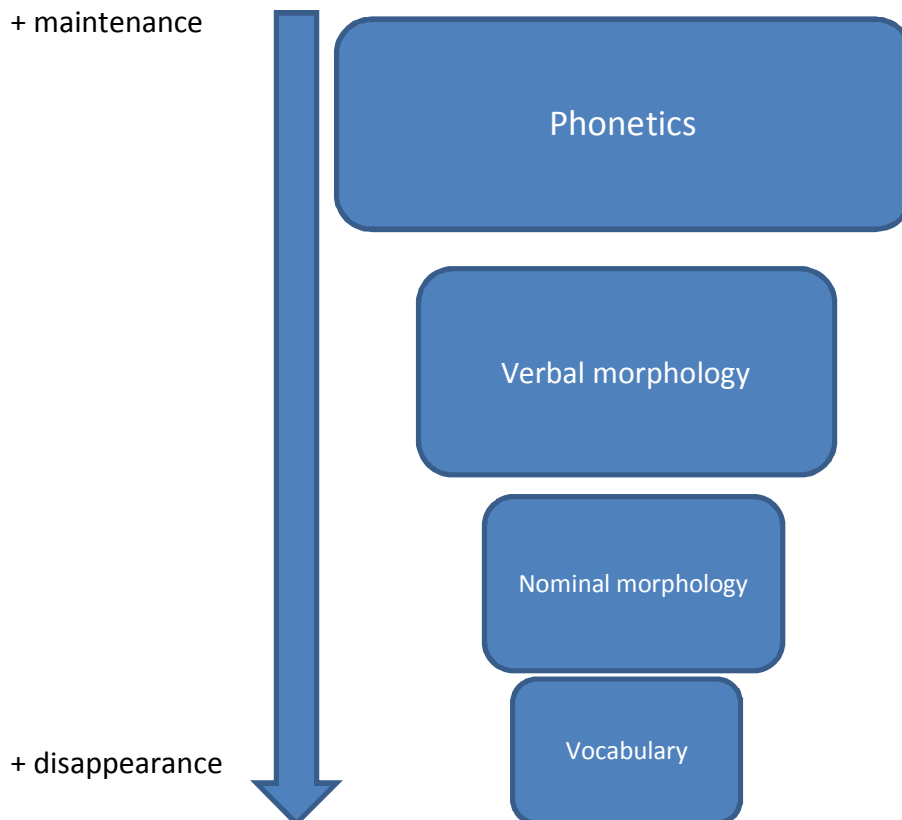

Figure 14. Representation of the Tortosin standard among teachers

Hence, this thesis confirms from an empirical study, that Catalan standard deficiencies focus on the lack of implementation of the polymorphic codified model, as it has been highlighted by authors like Pradilla (1996, 2006, 2012), Navarro/Pradilla (1997), Costa Carreras (2000) and Sistac (2000). In consequence, we can link this disequilibrium in the language ecosystem to the third stage proposed by Haugen (1972a and b) and it has consequences linked to the precepts of *compositionality* and *polymorphism*.

However, we must consider that the degree of Tortosin features in the standard spread by Valencian teachers is higher than that spread by Catalan teachers due to the dominant standard in Valencian Country being the Western variety. This fact connects to the second research question:

ii. *What are the linguistic usage differences between Catalan and Valencian teachers?*

The initial presumption was the cohabitation of Eastern or Valencian morphological variants —depending on the school's administrative area— with traditional Tortosin

forms, mainly nominal morphological features such as possessives and demonstratives.

Nevertheless, from the results of this study we must reconsider this hypothesis, since the data shows that phonetics and verbal morphology display the greatest differences between Catalan and Valencian educators. Precisely, teachers spread the principle varieties according to the *auctoritas*. On one hand, In Catalonia the most implemented forms are those which the Institut d'Estudis Catalans classifies with a higher priority in the dictionary. On the other hand, in Valencia Country the most spread variants are the ones considered primary by the Acadèmia Valenciana de la Llengua. Taking these facts into consideration, one of the conclusions of this thesis is that, in reality, Catalan teachers only recognize the Institut d'Estudis Catalans as their linguistic academy, while Valencian educators only recognize Acadèmia Valenciana de la Llengua's merit. In consequence, teachers implement the standardized forms from the respective academy, even if these variants are not their typical forms. This shows that, during the codification phase, the academy prioritizes some variants over other ones. Therefore, they intervene in the implementation of the codified model—the third stage of the language planning process. In other words, only the preferential forms become standardized. As an example, results show the inchoative infix most used in Catalan schools is *-eix-* (*tradueix*)—the Eastern one—, but in Valencian centers is *-ix-* (*traduïx*)—the one used in Valencian Country. This fact is more evident in second-person singular form of the *ser* verb (*eres*), which is the most answered variant in the *Qüestionari per als docents* by the Valencian teachers with 83 % of the results, while in Catalonia 64 % of teachers confess they implement *ets*.

Regarding phonetics, the differences between Catalan and Valencian teachers focus on nonstandard features: Catalan teachers spread more forms that are not accepted by the standard model, such as the monophongation in *deixar*, this is, *d[i]xar*. Moreover, Catalan teachers implement informal features according to the academic corpus.

Concerning vocabulary, Valencian teachers use more Tortosin words than Catalan teachers. This is because Tortosin shares a significant amount of vocabulary

with Valencian, whereas Tortosin and Eastern Catalan use different territorial synonyms since they are in different dialectal blocs. In contrast, Catalan teachers spread Eastern forms, which causes a dialect leveling in Catalonia. At the same time, linguistic leveling increments the distance between the standard spread in Valencian country and the dominant in Catalonia. As a result, this situation has generated a bifurcation of the standard depending on the administrative area. On one hand, the south of Catalonia has succumbed to the leading model, the one used in Barcelona. On the other hand, the Valencian regions adapt, gradually, the traditional phonetic features from the central areas in the Valencian country, such as the pronunciation of the final *r* (*majo[r]*). The adoption of phonetic characteristics is surprising, since phonetics is the most resistant level of language to non-native forms.

To sum up, the degree of Tortosin features in the standard spread by teachers is higher in Valencian country than in Catalonia, due to the fact that Tortosin, like Valencian, is a western dialect. Nevertheless, the data collected in this research exhibits the mixture of Eastern and Western forms in the standard spread by the educational system. This leads us to the last question regarding the school system as an agent of standardization.

iii. Can we distinguish between two models of language exhibited by the recorded teachers according to functional tenor?

The initial assumption postulated the inclusion of colloquial features in the teachers' standard. However, the data collected not only confirms this hypothesis, but also shows that there are two different patterns, or registers, in the classroom.

More precisely, this register switching is linked to the four factors we consider fundamental in defining registers: field, mode, tenor, and tone. Function diversification shows up when the field is a lesson topic that appears in a first-grade textbook: even though the mode is oral, the teachers' speech is semi prepared. The tenor is explanatory and the tone is formal because the teacher talks to the entire group, so it is an unidirectional conversation. In this domain, there is therefore a higher percentage of Eastern Catalan standard features —even in Valencian schools— in the teachers' speech, most of which are nominal morphological variants —such as the

numeral *dues* or the demonstrative *aquest*. In other words, this register is characterized by the implementation of general Eastern Catalan standard forms which are common in the formal register. In the diagram below, we present the characteristics that define this linguistic pattern:

1. **FIELD:** Primary education
2. **MODE:** semi-planned oral
3. **TENOR:** explanatory, unidirectional
4. **TONE:** formal

Figure 15. Representation of the first context in classroom. Source: prepared by the author

Particularly, this functional variation takes place when the addressee and the tenor changes, this is to say, when the distance reduces between the speaker (the teacher) and the receiver (the student). In this domain, when the educator is talking only to one student, he or she uses more Tortosin standard features. Nevertheless, in this communication situation we can distinguish between three types of linguistic forms: formal Tortosin standard features, informal Tortosin standard features and Tortosin colloquial features —so, nonstandard forms.

However, according to verbal morphology among Catalan teachers, we conclude that the functional diversification depends on the mode. In oral communication, they maintain the local characteristics (*tindre* and *vindre*, for example), but in a written mode, they use the Eastern forms (*tenir* and *venir*).

After analyzing the results, we believe that the use of colloquial features in the first grade of elementary schools is necessary, since they link the language a student learns in their environment and the language they learn at school —the standard variety. Gradually, teachers will implement only standard features, but the starting point must be the language from the students' environment.

From now on, we will examine the conclusions drawn from the study of the second sector analyzed in this thesis: the media. The first research question aligns with the first question related to the school system:

- i. Is the language spread by the Tortosin journalists characterized by the maintenance or disappearance of local features planned in the academic corpus?*

The language model spread by journalists shows irregularities between the three levels of language studied in this thesis. More precisely, linguistic analysis of the media shows a heterogeneity of models among the studied journalists. Regarding phonetics, we partially validate the hypothesis. The presenters maintain the stress vowel system (*compar[é]ixer*), but we detect the emergence of Eastern Catalan features (*cotx[ə]* and *co[s]s[u]s*). Concerning consonantism, we validate the hypothesis because the journalists spread some Eastern Catalan features (*focali[dz]ar*). Also, they use nonstandard features such as *dixar*, *ai[∅]ua* and *repre[z]ió*.

Analyzing morphology, we need to distinguish between the nominal and verbal forms. We partially validate the hypothesis about nominal morphology. On one hand, two of the three journalists maintain the demonstrative pronoun *este*, but on the other hand there is not a clear pattern in the possessives: one host preserves the Tortosin form *seua*, another alternates this variant with the Eastern *seva*, and the last host spreads only the Eastern forms. These multiple behaviors show the journalists do not know that the Tortosin forms are accepted in the standard model. Also, the results evince the limited implementation of the compositional model, a quality that defines the Catalan standard.

Nonetheless, the general tendency is the disappearance of the Tortosin standard verbal forms. We then validate the hypothesis: the Tortosin journalists use the Eastern forms in the present subjunctive (*que ells cantin*), the past subjunctive (*que ells vinguessin*) and the participles (*establert* and *omplert*). This being said, the disappearance of the Western standard forms focuses on verbal morphology, which is in fact, the level of language that exhibits the most polymorfism.

Finally, we validate the hypothesis about vocabulary because the journalists exclude Tortosin standard words such as *coa*, *faena* and *juí*, and they spread the Eastern synonyms like *cua*, *feina* and *judici*.

In summary, the degree of Tortosin features in the standard spread by the Tortosin journalists from TV3 is somewhat high in phonetics, low in nominal morphology, low in vocabulary and inexistent in verbal morphology. Below, we show these results in a diagram:

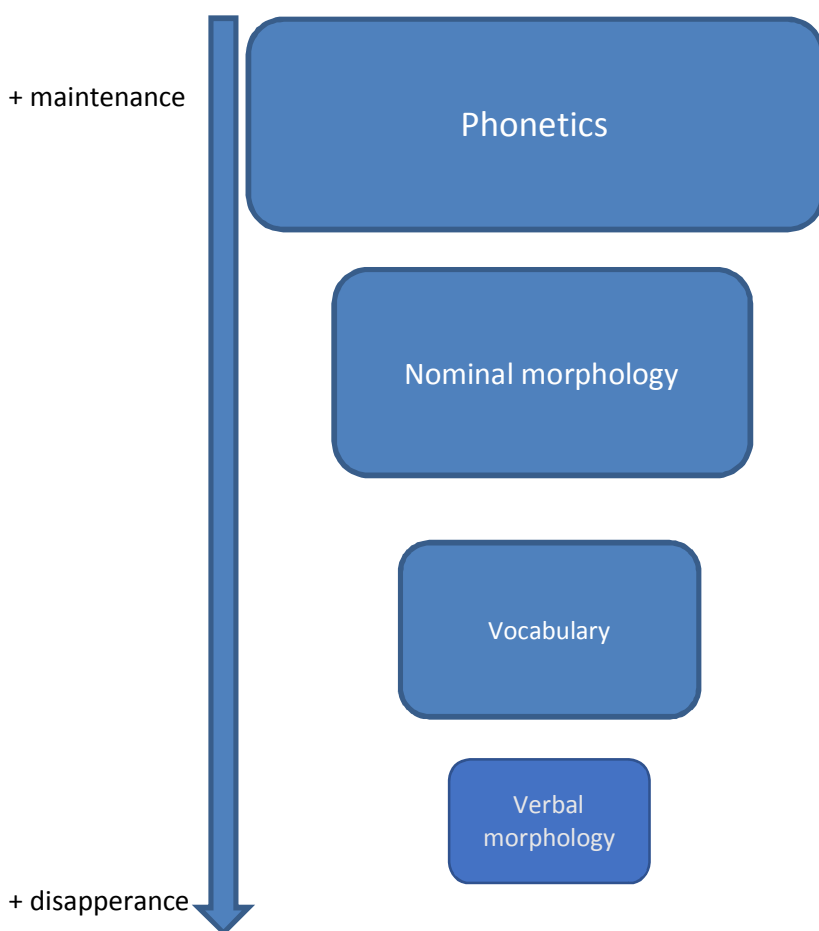

Figure 15. Interpretation of Tortosin in the standard spread by journalists

Thus, the journalists spread a heterogeneous standard model built from the Eastern Catalan standard, but they incorporate the most recognized Tortosin features as a symbol of identity representing their linguistic group. Consequently, they implement an incomplete and restrictive standard model because they mix Eastern and Tortosin standard features. This last idea is important because they vehiculate an artificial

standard model where the media is a linguistic referent for the entire linguistic community.

From this hybridization in speech, we conclude that the media is in the beginning of Tortosin standardization, that is, media only implements vocalisms and, to a lesser extent, consonantism features. Concerning the other levels of language, there is a decrement of Tortosin codified forms. Lamuela's (1994: 119) words become paradigmatic in order to establish this distinction between codified and standard forms:

Es pot dir que les formes estàndards són formes referencials que els parlants reconeixen i usen espontàniament de manera adequada i que les formes codificades són formes referencials proposades com a tals però que són poc conegudes pels parlants i usades només amb un esforç conscient.

However, the Tortosin journalist have tools to know which traditional features are planned in the standard. Even then, this lack of knowledge leads to mixing Tortosin and Eastern characteristics, as we detail in the second research question:

ii. Can we differentiate between two language models depending on the mode?

The hypothesis expected to observe more Eastern verbal features during planned speech than during on-air, live connections. However, contrary to the expected outcome, the results show we must extend this diversification to all the language levels. On one hand, there are more traditional standard forms when the journalists connect directly to the broadcast, this is to say, when their speech is not entirely planned. On the other hand, there are less Tortosin features in the piece of information that has been recorded previously: orthography influences their orthoepy (*s[u]rtides* on-air, but *c[o]llir* when they read from notes). Moreover, in this last scenario, the journalist reads a script which has been corrected by the linguistic corrector. Therefore, the functional diversification depends on the mode. Be that as it may, we didn't detect differences between the verbal and the vocabulary forms between the two contexts. That is because, as we have explained earlier, the journalists only implement Eastern features.

In fact, according to the theory of language planning, media is in charge of the diffusion of the codified standard model designed by the auctoritas. If the polymorphic and compositional standard model had been correctly spread, the transition among the southern Catalan and northern Valencian regions would be more unobstructed. More precisely, the vehiculation of a formal language model that doesn't include Tortosin standard forms alters the linguistic continuum in the Tortosin territory, because in the Valencian country the dominant standard is based on Valencian (Western) features. For that reason, the most southern Catalan regions are in charge of adopting and implementing the Tortosin standard solutions in order to revert this linguistic situation. This is used to preserve dialects across administrative borders, such as Tortosin.

Nonetheless, this task also falls to the educational system. This interrelation between the two fields leads to the last question:

Are teachers and journalists aware of their roles as language standardization agents?

We validate the hypothesis that teachers maintain more Tortosin standard forms than journalists. This is related to the tenor and tone, since teachers know their audience and they establish a bidirectional communication with the students. Then, the tone of formality affects the selection of traditional standard forms. In more formal situations, their speech will maintain less Tortosin standard characteristics. However, in less formal contexts, there will also be more nonstandard features and linguistic interferences.

Regarding the previous question, we can conclude that neither the teachers nor the journalists studied are aware of their roles as standardization agents. More precisely, we are talking about the task of implementing the codified forms of their dialect, since this helps the speaker create a bond between his or her language and linguistic community.

Lastly, we want to emphasize the connection between the educational system and the media. Both groups are accessible to all society, but only the media is present

throughout a speaker's lifetime. Nonetheless, the school system has a crucial impact on students in order to create a language model in harmony with their language environment.

In the following diagram, we show the links between the different fields that have been analyzed in this research:

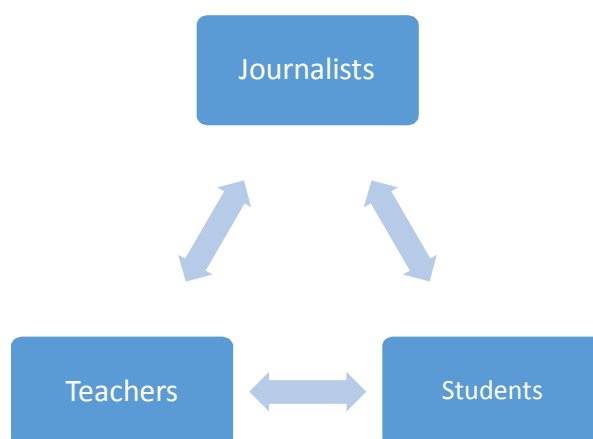

Figure 16. Representation of the relationships between the studied fields

It is clear that the standard spread by the media influences teachers' and students' language. At the same time, the forms used by teachers are the ones that they themselves have learned through the school system. As we can see, this is a cyclic process that ties together the media and the educational system. The students therefore occupy an intermediate group, because they can become teachers or journalists and revert this situation, or they can be outside this process (audience).

Nevertheless, the turning point is to create Tortosin referential models, and therefore put an end to the absence of contexts where this geolectal variant appears as formal and standard forms planned in codified works. We are therefore faced with speakers' incapacity of using the language to its fullest in referential contexts, that is, the school system and the media.

11. Transferència del coneixement

En aquest apartat es pretén proporcionar als dos col·lectius objecte d'estudi — ensenyants del primer cicle inicial de primària i periodistes tortosins— unes pautes ortoèpiques sorgides de la recerca sobre el seu patró de llengua oral. Concretament, a partir de l'estudi del seu model lingüístic, plantejarem uns criteris que haurien de regir els usos lingüístics d'aquests dos col·lectius. Així, d'una banda, en la proposta que fem distingim —com hem fet al llarg de la tesi— entre mestres i locutors ja que les característiques de les situacions comunicatives en què tenen lloc les intervencions d'aquests dos sectors són dissemblants, com ja hem detallat.

D'altra banda, ens fixem únicament en els trets que hem detectat que presenten més dubtes entre els professionals d'aquests dos àmbits. Per tant, per exemple, en la taula dels mestres no anotem cap orientació sobre la reducció típica del bloc oriental en el vocalisme àton, atès que no s'ha documentat la inclusió d'aquestes formes al·lòctones en el discurs dels tutors.

En primer lloc, oferim al lector la proposta dirigida als ensenyants del primer cicle d'educació inicial de les escoles de la M-TdS. Tanmateix, pot ser consultada també pels mestres d'aquest nivell educatiu de la resta de bloc occidental, que, amb alguns matisos en el camp de la morfologia verbal i del lèxic, també poden adequar-la a les seues aules. És, doncs, un document que pot servir d'ajuda als ensenyants occidentals del domini lingüístic català.

La taula que mostrem a continuació es divideix en tres columnes. En la primera, s'apunta el nom del fenomen que es tractarà; en la segona, la solució tortosina estàndard que recomanem i, en tercer lloc, s'anota, quan s'escau, alguna observació a propòsit de l'ús d'aquella variant en l'escriptura o l'àmbit de difusió que proposem per a la forma en qüestió. Sobre aquest darrer aspecte, hem de tindre present que aquesta proposta se centra en els ensenyants del primer curs de l'educació primària. És per això que, com hem anat posant de manifest al llarg d'aquest treball, s'ha de partir de la llengua de l'alumne, això és, convé que hi haja un equilibri entre l'ecosistema en què es troba l'alumne en el seu entorn quotidià i el que aprèn dins de l'escola. Per tant, en alguns trets circumscriuim l'ús d'aquella variant únicament en el període educatiu

objecte d'estudi d'aquesta tesi. Finalment, els sons fonètics s'assenyalen amb l'AFI i entre claudàtors, mentre que les realitzacions de morfologia nominal i verbal apareixen en cursiva.

Taula per als mestres de l'ensenyament primari de les poblacions de la Mancomunitat de la Taula del Sénia

Fenomen	Solució tortosina estàndard	Observacions
Fonètica		
Grau d'obertura de la e tònica dels grups -è, - èn, -ès, -èixer, -èncer, - ència i -ènyer	<i>vint[é], compr[én], angl[és], con[é]ixer, conv[é]ncer, paci[é]ncia, estr[é]nyer</i>	En valencià es manté l'accent tancat en la forma gràfica de tots aquests mots excepte els de la terminació -ència.
-iste/-ista	<i>un artist[e] una artist[a]</i>	Aquesta distinció es pot mantindre en l'escriptura.
Pronúncia [a] dels grups em-, en-, es- i ex-	<i>[a]mportar [a]nsenyar [a]scoltar [a]xaminar</i>	
Pronúncia da la a en posició final com a e	<i>cas[ɛ] o cas[e]</i>	Aquesta pronúncia és típica de poblacions com la Sénia, Ulldecona,

		la Galera, la Jana, Traiguera, Canet lo Roig, Rossell, Sant Jordi, Sant Rafel del Riu i Càlig.
-lt i -nt final	<i>mol[∅], fon[∅]</i>	
Mot <i>setmana</i>	<i>se[∅]mana</i>	
Grup -itz-	<i>anali[z]o, organi[z]em</i>	
Grup -sc-	<i>pati[s]que o pati[x]que</i>	Aquesta distinció es pot mantindre en l'escriptura segons el temps i la persona verbal. Per exemple, en les formes del present del subjuntiu (<i>jo patisca, ells patisquen</i>).
Pronúncia de <i>x</i> inicial i postconsonàntica	<i>[t]ic, pan[t]a</i>	
Pronúncia de [j] davant de [ɜ] intervocàlica	<i>bo[jɜ]a, ro[jɜ]a</i>	Aquest tret no és recollit en cap obra normativa.
<i>Ja</i> i <i>jo</i>	<i>[j]a i [j]o</i>	
Mots com <i>bitllet</i> i <i>ratlla</i>	<i>bi[∅]et, ra[∅]lla</i>	

Erre final	<i>canta[∅], flo[∅]</i>	
Mot <i>arbre</i>	<i>a[∅]bre</i>	
Verbs <i>perdre</i> i <i>prendre</i>	<i>pe[∅]dre, p[∅]endre</i>	
Confusió <i>en</i> i <i>amb</i>	<i>vine en mi</i>	Ús circumscrit al cicle inicial de la primària. Alhora, conviu en l'oralitat amb la forma <i>amb</i> . En l'escriptura només es vehicula, en aquest sentit, la preposició <i>amb</i> .
Morfologia nominal		
Article	<i>lo</i>	Ús cenyit al cicle inicial de la primària.
Nombre	<i>hòmens, jóvens</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Sistema ternari de demostratius	<i>açò, això, allò</i> <i>ací, aquí, allí/allà</i> <i>ahí</i>	Aquesta orientació afecta únicament els docents de les escoles valencianes.
Demostratius	<i>este, esta, estos, estes</i>	Aquestes formes també es poden

		mantindre en l'escritura.
Possessius	<i>meua, teua, seua</i>	Aquestes formes també es poden mantindre en l'escritura.
Possessius à tons	<i>ma mare, ta filla, son iaio</i>	Aquestes formes també es poden mantindre en l'escritura.
Dos amb valor femení	<i>dos llibretes</i>	Aquesta invariabilitat també es pot mantindre en l'escritura
Numerals ordinals	<i>quint, sext, sèptim, octau i dècim</i>	Aquestes formes també es poden mantindre en l'escritura.
Numerals cardinals	<i>dèsset, desset, disset devuit, d[í]vuit dèneu, deneu, denou, dinóu</i>	Hi ha variació entre les poblacions tortosines. Tanmateix, totes aquestes formes són estàndards i es poden mantindre en l'escritura.

Pronoms personals forts	<i>natros, natres,</i> <i>vatros, vates</i>	Les formes locals —no condemnades explícitament per cap acadèmia— poden conviure en l’oralitat amb les solucions <i>nosaltres</i> i <i>vosaltres</i> durant el cicle inicial de primària.
Pronoms febles davant de formes personals del verb	<i>me dic</i> <i>te saps</i> <i>se pinten</i> <i>ne saben</i> <i>vos conto</i>	En el canal escrit són preferibles les formes reforçades (<i>em dic</i>).
Morfologia verbal		
Infinitius	<i>cabre, unflar, llançar,</i> <i>nadar, nàixer, tindre,</i> <i>traure, valdre, vindre,</i> <i>vore, xarrar</i>	Aquestes formes també es poden mantindre en l’escritura.
Gerundis	<i>caent, traent, veent</i>	
Participis	<i>complit, establí, oferit,</i> <i>omplí, sigut</i>	Aquestes formes també es poden mantindre en l’escritura.

<p>Present d'indicatiu</p> <p>Primera persona del singular dels verbs de la primera conjugació</p>	<p><i>jo càntec</i></p> <p><i>jo canto</i></p>	<p>Aquesta orientació afecta únicament els docents de l'escola de Traiguera, on aquesta és la solució local.</p> <p>Aquestes formes també es poden mantindre en l'escriptura.</p>
<p>Increment dels verbs incoatius</p>	<p><i>jo construïxo,</i> <i>tu construïxes, ell/ella construïx,</i> <i>ells/elles construïxen</i></p>	<p>Totes aquestes variants, excepte la primera (<i>jo construïsc</i>), es poden mantindre en l'escriptura.</p>
<p>Tercera persona del singular dels verbs regulars de la primera conjugació</p>	<p><i>ell canta</i> <i>ell cant[e] o ell cant[ε]</i></p>	<p>La pronúncia amb <i>e</i> és típica de Traiguera, Benicarló, Canet lo Roig, la Jana, Morella i Rossell.</p>
<p>Segona persona del singular del verb <i>ser</i></p>	<p><i>tu eres</i></p>	<p>Aquesta forma també es pot mantindre en l'escriptura.</p>
<p>Segona i tercera</p>	<p><i>caem, caeu</i></p>	

persona del plural de caure, creure i veure	<i>creem, creeu</i> <i>veem, veeu</i>	
Imperfet d'indicatiu Primera i tercera persones del singular	<i>jo/ell/ella cantava</i> <i>jo/ell/ella cantav[e]</i> <i>jo/ell/ella cant[ae]</i>	La pronúncia amb <i>e</i> és característica de la Sénia, Sant Rafel del Riu, Traiguera (<i>cantav[ek]</i>) i Canet lo Roig. La tercera pronúncia és típica de Morella.
Formes dels verbs acabats amb -ure: caure, creure, traure	<i>caïa, caïes, caïa, caïem, caïeu, caïen</i> <i>creïa, creïes, creïa, creïem, creïeu, creïen</i> <i>traïa, traïes, traïa, traïem, traïeu, traïen</i>	Ús cenyit al cicle inicial de la primària.
Formes dels verbs <i>fer</i> i <i>veure</i>	<i>fea, fees, fea, féem, féeu, feen</i> <i>vea, vees, vea, véem, véeu, veen</i>	Ús circumscrit al cicle inicial de la primària.
Formes dels verbs <i>dir</i> i <i>riure</i>	<i>dia, dies, dia, diem, díeu, dien</i> <i>ria, ries, ria, riem, ríeu</i>	Ús limitat al cicle inicial de la primària.

	<i>rien</i>	
Condicional de la tercera persona del singular	<i>ell cantaria</i> <i>ell cantari[e]</i> o <i>cantari[ε]</i>	Les formes amb <i>e</i> són típiques de Traiguera, (<i>cantari[ek]</i>) i Canet lo Roig.
Present de subjuntiu Primera conjugació	<i>que jo cante, que tu cantes, que ell cante, que ells canten</i> <i>que jo canto, que tu cantos, que ell canto, que ells canton</i>	Les variants amb <i>e</i> es poden mantindre en l'escriptura. Les formes amb <i>o</i> són característiques de la Sénia, Canet lo Roig, la Jana, Cervera del Maestrat, Rossell i Càlig i se'n circumscriu l'ús al cicle inicial de la primària.
Segona i tercera conjugació	<i>que jo vingue, que tu vingues, que ell vingue, que ells vinguen</i> <i>que tu vingos, que ell vingo, que ells vingon</i>	Ús cenyit al cicle inicial de la primària. Les formes amb <i>o</i> són exclusives de la Sénia i també se circumscriuen al cicle inicial de

		primària.
Confusió de les formes del present de subjuntiu amb les de l'imperfet de subjuntiu	<i>quan tornésseu, anirem al pati</i>	Fenomen típic d'Uldecona, Alcanar, la Galera, Santa Bàrbara, Benicarló i Sant Rafel del Riu. Ús cenyit al cicle inicial de la primària.
Imperfet de subjuntiu	<i>cantés, cantesses, cantés, cantéssem, cantésseu, cantessen</i> <i>cantara, cantares, cantara, cantàrem, cantàreu, cantaren</i>	Les formes amb el morfema /éss/ es poden mantindre en l'escriptura. Les formes amb el morfema /ar/ es poden mantindre en l'escriptura.
Imperatiu dels verbs <i>llegir, dir i traure</i>	<i>llig</i> <i>dis</i> <i>trau/traeu</i>	La forma <i>llig</i> es pot mantindre en l'escriptura. La forma <i>trau</i> es pot mantindre en l'escriptura.

Després d'aquestes orientacions sobre l'estàndard, oferim una llista de mots tortosins estàndards que, tal com hem comprovat al llarg de la tesi doctoral, presenten dubte entre el geosinònim de les capitals administratives i el tradicional tortosí. D'aquesta

manera, recollim la variant local amb l'objectiu d'assenyalar que és estàndard. Classifiquem els mots, perquè siga més fàcil de localitzar-los, en grups semàntics.

1. Vegetals	
<i>ametla/ametler</i>	<i>tomaca, tomata/ tomaquera, tomatera</i>
<i>maçana, mançana, poma/maçaner, maçaner, pomera</i>	<i>pataca, patata/ pataquera, patatera</i>
2. Animals	
<i>burro</i>	<i>llangostí</i>
<i>coa</i>	<i>moixó/pardal</i>
<i>cullereta/cullerot</i>	<i>rabosa</i>
3. Altres	
<i>e fe, ele, eme, ene, erre, esse</i>	<i>roig</i>
<i>cartó</i>	<i>temor</i>
<i>estanteria</i>	<i>xic</i>
<i>estisores</i>	<i>xiquet</i>

En segon lloc, presentem la taula dissenyada per als periodistes tortosins de TV3. Tot i això, com en el cas anterior, aquesta proposta també pot ser consultada per la resta de periodistes tortosins que treballen en altres mitjans audiovisuals —tant ràdio com televisió. A més, també pot ser útil per a la resta de locutors nord-occidentals, que poden emprar aquesta guia sempre que facen alguns canvis en algunes variables lingüístiques —sobretot— de la morfologia verbal. Finalment, podria ser objecte

d'interès per a persones d'altres professions que hagen d'expressar-se oralment en registres formals, això és, des d'un polític a un professor d'institut, per exemple.

La taula que usem per a distribuir les variants és la mateixa que en l'àmbit de l'ensenyament. Així, la graella es divideix en tres columnes. Concretament, en la primera s'assenyala el tret que es tractarà i, en la segona, la variant estàndard del tortosí que proposem per a l'ús en situacions comunicatives que exigisquen un model de llengua formal. En darrer lloc, en la tercera columna s'indica, si és necessari, algun comentari amb relació a la solució escollida, com ara si es pot mantindre en l'escriptura. Homogèniament a la taula del sector educatiu, com que es tracta d'una proposta per a la llengua oral, d'una banda, els sons es mostraran seguint l'AFI i entre claudàtors i, per l'altra, les variants de morfologia nominal i verbal, en cursiva.

Taula per als periodistes tortosins de TV3

Fenomen	Solució estàndard tortosina	Observacions
Fonètica		
Grau d'obertura de la e tònica dels grups -è, - èn, -ès, -èixer, -èncer, - ència i -ènyer	<i>comit[é], om[é]s, compar[é]ixer, v[é]ncer, compet[é]ncia, emp[é]nyer</i>	
Tancament o àtona en u davant de i tònica.	<i>s[u]rtir, c[u]mplir</i>	
-iste/-ista	<i>un periodist[e] una periodist[a]</i>	Aquesta distinció es pot mantindre en l'escriptura.
Pronúncia [a] dels grups em-, en-, es- i ex-	<i>[a]mpresa [a]ncendre</i>	

	[a]scorcolls [a]xposar	
-lt i -nt final	<i>mol[∅], monumen[∅]</i>	
Mot setmana	<i>se[∅]mana</i>	
Grup -itz-	<i>focali[z]ar, politi[z]ar</i>	
Grup -sc-	<i>redui[s]ca o redui[x]ca</i>	Les variants amb esse es poden mantindre en l'escriptura, com ara en les formes del present del subjuntiu (<i>jo patisca, ells patisquen</i>).
Pronúncia de x inicial i postconsonàntica	<i>[t]ofer, ar[t]ivar</i>	
Pronúncia de i davant de x	<i>coné[j]xer, de[j]xar</i>	
Pronúncia de [j] davant de [ɜ] intervocàlica	<i>passe[j]g, mostre[jɜ]os</i>	Aquest tret no és recollit en cap obra normativa.
Jota inicial i intervocàlica	<i>[dɜ]utjat, a[dɜ]untament</i>	
Ja	<i>[j]a</i>	
Mots com bitllet i ratlla	<i>bi[∅]et, ra[∅]lla</i>	

Mot arbre	<i>a[∅]bre</i>	
Verbs perdre i prendre	<i>pe[∅]dre, p[∅]endre</i>	
Morfologia nominal		
Article davant noms comuns	<i>el</i>	
Nombre	<i>hòmens, jóvens</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Demostratiu	<i>este, esta, estos, estes</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Possessiu	<i>meua, teua, seua</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Possessiu à tons	<i>ma mare, ta filla, sa iaio</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Dos invariable	<i>dos llibretes</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Numerals	<i>dèssset, desset devuit, divuit dèneu, deneu</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Pronoms febles davant del verb	<i>me dic</i>	

	<i>te saps</i> <i>se pinten</i> <i>ne saben</i> <i>vos conto</i>	
Morfologia verbal		
Infinitius	<i>afonar, cabre, llançar, nadar, nàixer, traure</i> i derivats (<i>contraure, atraure</i>), <i>tindre, unflar, valdre, vindre, vore</i> i <i>xarrar</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Gerundis	<i>caent, traent, veent</i>	
Participis	<i>complit, establí, oferit, omplí, sigut</i>	
Present d'indicatiu Increment dels verbs incoatius	<i>complix, complixen</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Present de subjuntiu Primera conjugació	<i>que ell presente, que ells presenten</i>	Aquestes formes es poden mantindre en l'escriptura.
Segona i tercera conjugació	<i>que ell vaja, que ells vagen</i>	Aquestes solucions es poden mantindre en l'escriptura.
Imperfet de subjuntiu	<i>que ell acceptés, que ells acceptessin</i>	Aquestes variants es poden mantindre

		en l'escriptura.
--	--	------------------

A continuació, presentem una llista de substantius tortosins estàndards que, tal com es desprèn de l'anàlisi de les dades d'aquesta investigació, sovint són substituïts per la variant del català central. Aquí, doncs, oferim la variant tortosina estàndard que els periodistes poden emprar —tant oralment com per escrit. Els mots apareixen classificats en orde alfabètic.

<i>ans</i>	<i>juí</i>
<i>caragol</i>	<i>menuda</i>
<i>caramel</i>	<i>roig</i>
<i>cementeri</i>	<i>xic</i>
<i>coa</i>	<i>xiquet</i>

12. Perspectives d'estudi

Aturem la tesi doctoral en aquest punt, si bé tracem, en aquest apartat, possibles vies de recerca per a futures investigacions.

En primer lloc, sense eixir del corpus de dades que s'ha creat a propòsit d'aquesta tesi, voldríem explotar les respostes sociolingüístiques dels alumnes enquestats. En particular, en l'enquesta dissenyada per a l'alumnat dels centres objecte d'estudi es va plantejar, d'una manera complementària, un qüestionari de filiació que tenia com a objectiu disposar de tota la informació rellevant sobre cada informant per a poder caracteritzar-lo amb detall. De fet, l'objectiu de futures investigacions seria relacionar les dades d'aquest qüestionari amb les respostes que van donar durant l'enquesta a partir de l'àlbum de dibuixos. Per tant, proposem un estudi en el marc de la sociolingüística.

Així, per exemple, en aquesta secció es van anotar dades generals com ara la població i el centre enquestat, però també d'altres d'índole sociolingüística com el sexe de l'informant, la localitat de procedència dels progenitors, la llengua o les llengües que es parlen en l'entorn familiar i, també, la llengua que l'enquestat emprava al pati de l'escola amb els companys. Finalment, es van apuntar les preferències televisives de l'enquestat, és a dir, els canals i programes de televisió que miren.

En segon lloc, al llarg de la tesi que hem dut a terme hem esmentat, en diverses ocasions, que la totalitat de comunitat lingüística hauria d'identificar-se amb el model de llengua estàndard planificat. Ara bé, a partir dels resultats d'aquesta investigació hem conclòs que l'estàndard difós a les comarques centrals del domini lingüístic es caracteritza per l'heterogeneïtat de formes del tortosí i del català central. Per tant, una opció de recerca és examinar si la població tortosina se sent identificada amb l'estàndard difós pels dos agents estandarditzadors que hem estudiat —ensenyament o mèdia— o si, contràriament, se'n distancia, ja que les variants que es vehiculen en aquests dos àmbits són diferents de les solucions que els parlants d'aquestes comarques senten com a pròpies.

En tercer lloc, en aquesta tesi doctoral s'ha examinat el model oral dels ensenyants del territori de la M-TdS. Això no obstant, l'anàlisi de dades suggereix, també, altres línies potencials que ja no podem prosseguir amb el corpus de dades de què disposem. Concretament, si prenem com a referència, d'una banda, el pes de les variants ortogràfiques en la pronúncia dels docents i, de l'altra, l'omnipresència de les solucions lingüístiques del manual escolar a l'aula, podem prendre com a hipòtesi d'un futur estudi que, en el canal escrit, els docents d'aquestes comarques accentuarien les diferències. D'aquesta manera, una possible via de recerca futura seria estudiar quin model de llengua vehiculen les mestres en l'escriptura en els primers cursos de l'ensenyament primari.

En quart lloc, si bé la present investigació s'ha centrat en el primer curs de l'educació primària, seria interessant canviar de nivell educatiu per a analitzar si hi ha diferències notables entre el model de llengua difós pels mestres de primer de primària i —posem per cas— els de quart de l'Educació Secundària Obligatòria —això és, el darrer curs obligatori per a l'alumnat de l'Estat espanyol. Així, si aquest futur estudi estigués format per centres de les mateixes localitats analitzades en aquesta tesi, podríem establir una comparació entre el model vehiculat als alumnes d'aquestes comarques durant el primer i el darrer curs de la vida escolar.

En quint lloc, seria interessant dur a terme un estudi similar al que acabem de fer en una altra zona del bloc occidental. Per exemple, una investigació futura podria analitzar el model de llengua difós pels mestres de les escoles lleidatanes —al centre del nord-occidental— o el model d'estàndard que els alumnes d'aquestes comarques creuen rebre. L'elecció de la zona central del nord-occidental ve induïda per múltiples treballs —sobretot dialectals— que assenyalen —com hem apuntat diverses vegades en l'anàlisi d'aquesta tesi doctoral— que és l'àrea occidental més permeable a les formes estàndards del català central —a diferència del territori tortosí, que, segons aquestes mateixes investigacions, apunten que és la zona més impermeable a la pressió de l'estàndard del català central. Per tant, a través de l'anàlisi en l'àmbit educatiu podríem detectar en quin punt s'assimilen les variants al·loctones que arriben a emprar-se, fins i tot, en els registres més col·loquials.

En definitiva, aquest projecte que arriba ara a la seua fi suposa, novament, un altre punt de partida. De fet, aquesta tesi troba la seua gènesi, a la vegada, com ja s'ha dit, tant en el Treball de Fi de Grau com en el Treball de Fi de Màster. Per tant, si se'ns dona l'oportunitat, continuarem obrint i investigant noves línies de recerca, tal com hem fet fins ara.

Referències bibliogràfiques

AASEN, Ivar Andreas (1864 [1965]): *Norsk Grammatik*. Oslo: Universitetsforlaget.

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA (2004): *Propostes per a un llibre d'estil que servisca de marc de referència a les editorials valencianes per a l'elaboració de materials curriculars en valencià*. Disponible en línia:

<<https://www.avl.gva.es/documents/31983/0/Marc+de+refer%C3%A8ncia+per+a+l%27elaboraci%C3%B3+de+materials+curriculars+en+valenci%C3%A0/e26a6756-d9d3-4504-be07-303b82b605ac>>. [Consulta: 31 de gener de 2018].

_____ (2005): *Acord de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL), adoptat en la reunió plenària del 9 de febrer del 2005, pel qual s'aprova el dictamen sobre els principis i criteris per a la defensa de la denominació i l'entitat del valencià*. Disponible en línia:

<<https://www.avl.gva.es/documents/31983/0/Dictamen+sobre+els+principis+i+criteris+per+a+la+defensa+de+la+denominaci%C3%B3+i+l%E2%80%99entitat+del+valenci%C3%A0/986f8d4d-89b2-4a12-826c-c7386f92f289>>. [Consulta: 16 d'abril de 2018].

_____ (2006a): *Diccionari ortogràfic i de pronunciació del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

_____ (2006b): *Gramàtica normativa valenciana*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

_____ (2006c): *L'estàndard oral del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

_____ (2014): *Diccionari normatiu valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

_____ (2016): *Gramàtica valenciana bàsica*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.

ADELL, Marc-Vicent (1996): «Aspectes sociolingüístics del País Valencià contemporani: les actituds lingüístiques al Baix Maestrat», *Passadís*. Núm. 17, p. 9-46.

AGÈNCIA CATALANA DE NOTÍCIES (2010): *Llibre d'estil*. Barcelona: Editorial UOC.

AGUAITA.CAT (2014): «*Dos grans flamarades solars poden afectar els sistemes tecnològics en breu*». *Aguaita.cat*, 10.6.2014. Disponible en línia:

<<http://www.aguaita.cat/noticia/2279/dos/grans/flamarades/solars/poden/afectar/sistemes/tecnologic/breu>>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

ALCOVER, Antoni Maria / MOLL, Francesc de Borja (1978² [1930-1962]): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll. 10 volums.

ALOMAR, Antoni / MELIÀ, Joan (1999): *Proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears*. Palma de Mallorca: Editorial Moll; Consorci per al Foment de la Llengua Catalana.

ALONSO, Helena / SUÏLS, Jordi (1993): «La morfologia verbal de subjuntiu al Segrià: estudi prospectiu». *Sintagma*. Núm. 5. p. 5-17.

ARACIL, Lluís Vicent (1979): «Educació i sociolingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana*. Núm. 2, p. 33-86.

_____ (1982): *Papers de Sociolingüística*. Barcelona: La Magrana.

ARAGONÉS, Albert (1995): *La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral*. Tortosa: Consorci per a la Normalització Lingüística; Centre de Normalització Lingüística de les Terres de l'Ebre.

_____ (1996): «La llengua estàndard oral del Baix Ebre i del Montsià». AGUSTÍ i FARRENY, Alfred (ed.): *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs; Fundació Pública de la Diputació de Lleida, p. 121-132.

_____ (2000): «La llengua oral i la proposta estàndard». CUENCA, Maria Josep / PITARCH, Vicent (ed): *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Tortosa (4 i 5 de juny de 1999)*. Barcelona; Tortosa: Institut d'Estudis Catalans; Ajuntament de Tortosa, p. 21-28.

_____ (2005): *Tractament de la diversitat lingüística en els llibres de text. Els models de llengua i la cartografia d'una mostra de llibres de text d'ESO de català i valencià (curs 2004-2005)*.

Recuperat de:

<<http://www.irmu.org/download/news/documents/diversitat+llibres+text...%C2%A0%C2%B7>>. [Consulta: 9 de gener de 2018].

_____ (2006): «La llengua vehicular dels llibres de text d'ESO de català i valencià». Disponible en línia a: <<http://usuaris.tinet.org/aragones/llibrestexteso.htm>>.

[Consulta: 11 de gener de 2018].

ARAGONÉS, Albert / DURAN, Jordi / INGLA, Montserrat (2004): *Català per a periodistes de les Terres de l'Ebre*. Valls: Cossetània Edicions.

ARENY, Maria (2002): «Directrius en relació amb l'estandardització i la diversitat dialectal en l'ensenyament infantil i primari a Catalunya». ALTURO, Núria / VILA, Francesc Xavier (ed.): *Variació dialectal i estandardització*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Secció de Lingüística Catalana; Departament de Filologia Catalana, p. 99-108.

ARGENTER, Joan (2013): «Iberian Language ecologies: notes on history and the current situation». VANDENBUSSCHE, Win / JAHR, Ernst Hakon / TRUDGILL, Peter (ed.): *Language Ecology of the 21st Century: Linguistic Conflicts in their Social Environment*. Oslo: Novus Forlag, p. 137-164.

AUER, Peter (2005): «Europe's sociolinguistic unity, or: a typology of European dialect / standard constellations». DELBECQUE, Nicole / VAN DER AUWERA, Johan / GEERAERTS, Dirk (ed.): *Perspectives on variation. Sociolinguistic, historical, comparative*, 7-42. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter, p. 7-42.

BADIA, Antonio Maria (1951): *Gramática histórica catalana*. València: Noguer. [Traducció catalana (1981). CLIMENT, Eliseu (ed.). *Gramàtica històrica catalana*. València: Tres i Quatre].

BALDAQUÍ ESCANDELL, Josep Maria (2000): *Els programes educatius bilingües a la comarca de l'Alacantí. Estudi sociolingüístic*. Tesi doctoral. Alacant: Universitat d'Alacant.

- _____ (2006): *El model de llengua i la seguretat lingüística dels joves valencians*. València; Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Sanchis Guarner, 65).
- _____ (2015): «Els joves valencians i el model normatiu: valoració de les varietats formals de referència de la llengua catalana». SINNER, Carsten / WIELAND, Katharina (ed.): *Norma, ús i actituds lingüístiques. El paper del català en la vida quotidiana*. Leipzig: Universitat de Leipzig, p. 127-149.
- BALLY, Charles (1930 [2004]): *La crise du français, notre langue maternelle à l'école*. Ginebra: Libr. Droz.
- BARÈS, Verònica [et al.] (2003): *Es verbs conjugadi: Morfologia verbau aranesa*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- BARNILS, Pere (1919): «Dialectes catalans». *Butlletí de Dialectologia Catalana*. Núm. 7, p. 1-10.
- BARRI MASATS, Montserrat (1998): «'Carrota' i 'carlota': dos gal·licismes del català». MASSOT i MUNTANER, Josep (ed.): *Estudis de llengua i literatura en honor de Joan Veny*. Volum 2. Barcelona: Universitat de Barcelona; Abadia de Montserrat, p. 587-599.
- BASSOLS, Margarida (2002): «Estàndard i variació dialectal a TV3». ALTURO, Núria / VILA, Francesc Xavier (ed.): *Variació dialectal i estandardització*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Departament de Filologia Catalana; Secció de Lingüística Catalana, p. 81-95.
- BASSOLS, Margarida / RICO, Albert / TORRENT, Ana Maria (ed.) (1997): *La llengua de TV3*. Barcelona: Empúries.
- BASSOLS, Margarida / SEGARRA, Mila (ed.) (2009): *El col·loquial dels mitjans de comunicació*. Vic: Eumo Editorial; Universitat de Vic. (Llengua i text, 12).
- BASTARDAS, Albert (1996): *Ecologia de les llengües*. Barcelona: Proa.
- _____ (2004): «Diversitat biològica i diversitat lingüística: algunes pistes transdisciplinàries per a una socioecologia de les llengües». BASTARDAS, Albert (ed.): *Diversitats: Llengües, espècies i ecologies*. Barcelona: Empúries, p. 13-53.

- _____ (2005): *Cap a una sostenibilitat lingüística*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis; Angle Editorial.
- _____ (2009): «Sociolingüística y linguodiversidad: una aproximación desde la ecología compleja». *Hizkunea, Soziolinguistikako Agerkaria*. Núm. 81, p. 1-8.
- _____ (2014): «Ecología y sostenibilidad lingüística: Una aproximación desde la (socio)complejidad». CASAS GÓMEZ, Miguel (dir.) / VELA SÁNCHEZ, Rocío (ed.): *Eugenio Coseriu, in memoriam*. Cádiz: Universidad de Cádiz; Servicio de Publicaciones, p. 143-163.
- BAU, Imma / FONT, Ramona (1992): «La iodització a la Plana de Vic». MARÍ, Isidor (ed.): *Actes del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. IV. Àrea 3. Lingüística Social*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, p. 79-85.
- BELTRAN, Andreu (2010): «Unitat o diversitat en el model de llengua dels llibres de text valencians». *Articles de didàctica de la llengua i de la literatura*. Núm. 50, p. 57-68.
- BELTRAN i CABALLÉ, Joan S. (1986): *L'estàndard occidental. Una proposta sobre l'estàndard català a les terres del darrer tram de l'Ebre*. Barcelona: CIRIT.
- _____ (1996): *El subdialecte tortosí. Una parla de transició*. Tortosa: Joan S. Beltran i Caballé.
- _____ (2004): «El contacte entre llengües a les Terres de l'Ebre i l'estandardització del català». *beCEroLes*. Núm. 1, p. 41-56.
- _____ (2006): «Els parlars de les Terres de l'Ebre i del Maestrat en el context del català formal». INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Morella (16 i 17 de desembre de 2005)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 121-129.
- BELTRAN CALVO, Vicent / SEGURA-LLOPES, Carles (2017): *Els parlars valencians*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- BELTRAN, Joan S. / PANISELLO, Josep (2002a): *Cruïlla. Curs de llengua*. Benicarló: Edicions Alambor.

- _____ (2002b): *Aïnes: Exercicis de llengua i claus de correcció*. Benicarló: Edicions Alambor.
- BIBILONI, Gabriel (1997): *Llengua estàndard i variació lingüística*. València: Editorial 3 i 4.
- BLANCH, Xavier / ESPOT, Laura (2014): *TRAM 2.0 Llengua 1*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. (TEXT- La Galera).
- BRUGUERA, Jordi (1990): *Diccionari ortogràfic i de pronúncia*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- BUJ ALFARA, Àngela (1997): «L'articulació de la 'a' àtona final a la comarca del Montsià». *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*. Núm. 80, p. 119-141. Disponible en línia: <https://www.onomastica.cat/sites/onomastica.cat/files/10_buj.PDF>. [Consulta: 16 febrer 2018].
- _____ (1999): «Llenguatge discriminatori i canvi lingüístic». *Ús de Llenguatges No Discriminatoris*. Xàtiva: Federació d'Ensenyament del País Valencià; CCOO; L'Ullal Edicions, p. 37-46.
- _____ (2000): «La diversitat lingüística a l'aula: els llibres de lectura». *Recapte*. Núm. 17-18, p. 12-13.
- _____ (2001a): *Lèxic del Montsià. Estudi Geolingüístic I*. Amposta: Consell Comarcal del Montsià.
- _____ (2001b): *Model de llengua per a l'ensenyament. Montsià, Baix Ebre, Terra Alta i Ribera d'Ebre*. (exemplar multicopiat).
- _____ (2001c): «Diversitat lingüística versus uniformitat lingüística. La llengua de les xiquetes i dels xiquets d'Alcanar». *Recapte*. Núm. 19, p. 8-9.
- _____ (2002a): «Extensió, límits i terminologia del tortosí segons diverses fonts bibliogràfiques». CASANOVA, Emili / MARTÍ, Joaquim / SARAGOSSÀ, Abelard (ed.): *Estudis del valencià d'ara. Actes del IV Congrés de Filologia Valenciana del 20 al 22 de maig de 2000. En homenatge al Doctor Joan Veny*. València: Universitat de València; Editorial Denes, p. 19-32.

- _____ (2002b): «CANTEM I CONTEM. CD amb cançons i contes en català occidental». *Recapte*. Núm. 20, p. 10-12.
- _____ (2003a): «Alguns trets lingüístics comuns entre la parla d'Alcanar i el valencià». *Actes del II Congrés d'Història d'Alcanar*. Calaceit: Ajuntament d'Alcanar, p. 123-162.
- _____ (2003b): «Lèxic del català occidental en diccionaris generals i diccionaris escolars: entre la normalitat i el prejudici». PRADILLA, Miquel Àngel (ed.): *Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló: Onada Edicions, p. 29-62.
- _____ (2004): «Perfil semàntic en diversos significants. Montsià». *beCEroLes*. Núm. 1, p. 17-39. Alcanar: Centre d'Estudis Lingüístics i Literaris de les comarques centrals dels Països Catalans.
- _____ (2008): «Anàlisi d'un tret morfemàtic de la parla del Maestrat: la desinència -o de la primera persona del singular del present d'indicatiu. Normativa i llibres de text». *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*. Núm. 80, p. 138-152.
- _____ (2017): «Allò que no diuen mai els llibres de text». PRADILLA, Miquel Àngel (coord.): *Jornada in memoriam de Josep Panisello. Llengua i ensenyament: llengua estàndard i variació lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 63-81.
- BUJ DOMINGO, Ignasi (2009): *La parla del Baix Ebre*. Treball de recerca de Batxillerat. Inèdit.
- CAMACHO, Vicente / LUNA, Sagrario / RÍOS, Carmen / RODRÍGUEZ, Mercedes (2014): *Ciències de la Naturalesa. Guia didàctica. Primària 1*. Picanya: Editorial Santillana.
- CAMPS, Carles / CAMPS, Oriol / FITÉ, Ricard / FULQUET, Josep Maria / PERICAY, Xavier / TOUTAIN, Ferran et al. (1986): «Les raons dels assessors lingüístics». "Quadern", *El País*, 29.IV.1986.
- CAMPS, Oriol / CASALS i MARTORELL, Daniel (2009): «Límits per a la consecució d'un estàndard plural als mèdia: El procés de producció de textos a la ràdio com a factor d'anivellament geolectal». KABATEK, Johannes / PUSCH, Claus D. (ed.): *Variació, poliglòssia i estàndard: Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*. Aachen: Shaker; «Biblioteca Catalànica Germànica = Beihefte zur Zeitschrift für Katalanistik». Núm. 7, p. 231-256.

CANET LO ROIG (2018): *Canet lo Roig*. <http://www.canetloroig.net/?page_id=70>. [Consulta: 5 febrer 2018].

CARRERA, Aitor (2007): *Gramatica aranesa*. Lleida: Pagès.

_____ (2010): *L'occità. Gramàtica i diccionari bàsics (occità referencial i aranès)*. Lleida: Pagès.

_____ (2015): «Trenta anys de codificació gràfica. La necessitat d'implementar una normativa en l'occità de la Vall d'Aran». *Treballs de Sociolingüística Catalana*. Núm. 25, p. 251-286.

CARRERA-SABATÉ, Josefina (1995): «Canvi lingüístic i escolarització en català a Lleida». *Jornades sobre llengua i ensenyament VI*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 36-52.

_____ (2002): *Escola catalana i variació fonètica: una evolució del vocalisme àton a Alguaire i a Lleida*. Lleida: Pagès editors.

CASALS i MARTORELL, Daniel (2001a): «Contribució dels mitjans orals a la construcció d'un estàndard de masses plural: presència del dialecte nord-occidental en el llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la CCRTV». *Zeitschrift für Katalanistik*. Núm. 14, p. 151-161.

_____ (2001b): «El primer llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (i): *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC (1986)*». *Llengua & Literatura*. Núm. 12, p. 339-374.

_____ (2001c): «Les polèmiques entre *lights* i *heavies*. Repercussions del debat en l'elaboració dels models lingüístics per als mitjans de comunicació en català». PRADILLA, Miquel Àngel (ed.): *Societat, llengua i norma. A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Edicions Alambor, p. 128-162. (Biblioteca Llengua i País, 5).

_____ (2009): «Equilibri geolectal als mitjans públics del Principat de Catalunya. Els casos de TV3 i Catalunya Ràdio». KABATEK, Johannes / PUSCH, Claus D. (ed.): *Variació, poliglòssia i estàndard: Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i*

basc. Aachen: Shaker; «Biblioteca Catalànica Germànica = Beihefte zur Zeitschrift für Katalanistik». Núm. 7, p. 210-230.

_____ (2017): «Ensuring the quality of language standardization: The training of advertising announces in Catalan». *Catalan Journal of Communication & Cultural Studies*. Núm. 9: 1, p. 145-161.

CASALS i MARTORELL, Daniel / FAURA, Neus (2010): *El català als mitjans de comunicació*. Barcelona: Editorial UOC.

_____ (2015): «Contribució de Josep Ibàñez i Senserrich a la difusió i a la reivindicació del català durant el Franquisme a la premsa: la primera etapa (1966-1967) de la secció «Aclariments lingüístics» de *Tele/estel*». *Estudis Romànics*. Núm. 37, p. 85-113.

CASALS i MARTORELL, Daniel / NOGUÉ, Neus (ed.) (2016): *Cent anys de Normes ortogràfiques*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Milà i Fontanals, 63).

CASANOVA, Emili (1990): «Elements per a una proposta lèxica». FERRANDO, Antoni (ed.): *La llengua als mitjans de comunicació*. València: Institut de Filologia Valenciana; Universitat de València, p. 101-148.

_____ (1992): «El català dins la Romània: a propòsit del doblet incoatiu ESC/ISC». Lorenzo, Ramón (ed.): *Actas do XIX Congreso Internacional de Lingüística e Filoloxía Románicas. V. Gramática Histórica e Historia da Lingua*. La Corunya: Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa, p. 293-315.

_____ (2002a): «El lèxic valencià en el DIEC». CASANOVA, Emili / MARTÍ, Joaquim / SARAGOSSÀ, Abelard (ed.): *Estudis del valencià d'ara. Actes del IV Congrés de Filologia Valenciana del 20 al 22 de maig de 2000. En homenatge al Doctor Joan Veny*. València: Universitat de València; Editorial Denes, p. 55-83.

_____ (2002b): «El lèxic valencià en el diccionari Fabra de 1932». *Catalan Review*. Vol. 16, p. 51-70.

_____ (2012): «L'estàndard valencià segons dos documents inèdits d'Enric Valor». CASANOVA, Emili / VALERO, Lluís R. (ed.): *Enric Valor: lingüista, novel·liste i rondaller*. València: Editorial Denes, p. 55-79.

- CASSANY, Daniel / LUNA, Marta / SANZ, Glòria (1993): *Ensenyar llengua*. Barcelona: Editorial Graó.
- CASTELLÀ ESPUNY, Carles M. (2003): «"Encara queden hòmens jòvens?" Sobre el manteniment de la nasal alveolar en el plural dels antics proparoxítons llatins». *Alcanar. Actes del II Congrés d'Història*. Calaceit: Ajuntament d'Alcanar, p. 169-183.
- _____ (2016): «La varietat lingüística geogràfica del Baix Ebre i el procés d'estandardització. Manteniment i pèrdua de formes pròpies. Un tast». MALLAFRÉ, Joaquim / PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Móra la Nova. (17 i 18 d'octubre de 2014)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Móra la Nova: Institut Ramon Muntaner, p. 169-200.
- _____ (2018): *El tortosí del Baix Ebre i l'estàndard. Descripció lingüística, anàlisi i propostes*. Benicarló: Onada edicions. (La barcella, 29).
- CASTILLO, Carmen / FENOLLOSA, Francesc / GARCIA, Vicent / MAS, Josep-Àngel / MOLTÓ, Sofia / OLMOS, Teresa (2011): *Llibre d'Estil per als Mitjans Audiovisuals en Valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- CHOMSKY, Noam (1965): *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: The MIT Press.
- COBA FEMENIA, Joan (2003): «Anàlisi del tractament dels adjectius possessius en els llibres de text de 3r i 4t d'ESO. Proposta alternativa». MARTINES, Vicent (coord.): *Llengua, societat i ensenyament*. Volum I. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 340-375.
- COLOMINA, Jordi (1999): *Dialectologia catalana. Introducció i guia bibliogràfica*. Alacant: Universitat d'Alacant.
- COLÓN DOMÈNECH, Germà (2009): «Català: del general al particular». KABATEK, Johannes i PUSCH, Claus D. (ed.): *Variació, poliglòssia i estàndard: Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*. Aachen: Shaker; «Biblioteca Catalànica Germànica = Beihefte zur Zeitschrift für Katalanistik». Núm. 7, p. 21-36.
- COMELLAS CASANOVA, Pere (2011): «Ecologia lingüística». *Treballs de Sociolingüística Catalana*. Núm. 21, p. 65-72.

COMISSION DE CÒDI LINGÜÍSTIC (1999): *Normes ortogràfiques der aranés*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.

COMISSION ENTAR ESTUDI DERA NORMATIUA ORTOGRÀFICA ARANESA (1982): *Nòrmes ortogràfiques der aranés: Text provisional*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

COMUNITAT AUTÒNOMA D'ARAGÓ. Ley 3/2013, de 9 de mayo, de uso, protección y promoción de las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón. (BOA [en línia], núm. 100, 10-06-2013, p. 11778-11784.

<<http://www.boa.aragon.es/pdf/Ley32013.pdf>>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

CONSELH GENERAU D'ARAN (1998): *Curriculum der aranés*.

Disponible en línia: <<http://aran.es/docs/curr.pdf>>. [Consulta: 5 de maig de 2018].

COOPER, Robert (1989): *Language Planning and Social Change*. Cambridge University Press: Cambridge.

COROMINES, Joan (1954): *El que s'ha de saber de la llengua catalana*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

_____ (1982⁵): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes. 10 volums.

CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS (2006): *ésAdir* [en línia]. Barcelona: CORPORACIÓ CATALANA DE MITJANS AUDIOVISUALS: <<http://esadir.cat/>>. [Consulta: 1 de juny de 2018].

COSTA CARRERAS, Joan (2001): «Norma i procés d'estandardització». PRADILLA, Miquel Àngel (ed.): *Societat, llengua i norma*. Benicarló: Alambor, p. 41-56. (Biblioteca Llengua i País, 5).

_____ (2010): «Conceptes labovians pertinents per a la planificació lingüística del català». *Llengua & Literatura*. Núm. 21, p. 249-268.

COT ARDÉVOL, Maite (2008): «Els parlars de Cinctorres i Morella. Descripció i comparació». *beCEroLes*, Núm. 3, p. 117-143.

- CREUS, Imma / ROMERO, Sílvia (1999): «Els mitjans de comunicació orals a Lleida». *Llengua i ús*. Núm. 14, p. 31-36.
- _____ (2005): «L'ús oral formal nord-occidental: criteris, descripció i orientacions ortoèpiques». *Llengua & Literatura*. Núm. 16, p. 229-246.
- CROS, Anna (1999): *Aspectes del discurs acadèmic: estratègies comunicatives de la primera classe d'un curs*. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- CUBELLS, Olga (2016): «Els parlars de frontera: la zona de transició entre el tortosí i el lleidatà». MALLAFRÉ, Joaquim / PRADILLA, Miquel Àngel (ed.). *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Móra la Nova. (17 i 18 d'octubre de 2014)*. Barcelona; Móra la Nova: Institut d'Estudis Catalans; Institut Ramon Muntaner, p. 19-62.
- DEUMERT, A. / VANDENBUSSCHE, W. (2003): «Research directions in the study of Language standardization». DEUMERT, A. / VANDENBUSSCHE, W. (ed.): *Germanic Standardizations: Past to Present*. Amsterdam; Filadèlfia: John Benjamins Publishing, p. 455-469.
- DIPUTACIÓ DE TARRAGONA: *Pàgina web de la Diputació de Tarragona*. En línia: <<http://www.dipta.cat/ca/municipis/>>. [Consulta: 5 de febrer de 2018].
- ECO, Umberto (2001): *Cómo se hace una tesis*. Barcelona: Editorial Gedisa. (Biblioteca de Educación. Herramientas universitarias).
- ELIASSON, Stig (2013): «Language ecology in the work of Einar Haugen». VANDENBUSSCHE, Win / JAHR, Ernst Hakon / TRUDGILL, Peter (ed.): *Language Ecology of the 21st Century: Linguistic Conflicts in their Social Environment*. Oslo: Novus Forlag, p. 15-63.
- EQUIP EDITORIAL CRUÏLLA (2015): *Llengua catalana. Cicle inicial*. Barcelona: Cruïlla. (Projecte Construïm).
- ESCOLA JOAN BAPTISTA SERRA (2018): *Pàgina web de l'Escola Joan Baptista Serra*. <<http://agora.xtec.cat/ceip-jbserra-alcanar/>>. [Consulta: 1 de gener 2018].
- ESPANYA. Ley 14/1966, de 18 de marzo, de Prensa e Imprenta. (BOE [en línia], núm. 67, 19-3-1966, p. 3310-3315).

<<https://www.boe.es/boe/dias/1966/03/19/pdfs/A03310-03315.pdf>>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

_____ Real Decreto 3118/1976, de 26 de novembre, por el que se otorga reconocimiento oficial al Institut d'Estudis Catalans. (BOE [en línia], núm. 18, 21-1-1977, p. 1490-1491).

<<https://www.boe.es/boe/dias/1977/01/21/pdfs/A01490-01491.pdf>>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

_____ Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña. (BOE [en línia], núm. 172, 20-7-2006, p. 27269-27310) .

<<https://boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2006-13087>>. [Consulta: 19 de març de 2018].

ESPELTA i SABATÉ, Núria (2003): «El model de llengua d'un mitjà de comunicació de les Terres de l'Ebre: *La Veu de l'Ebre*». DOMINGO, Anna (ed.): *Una radiografia social de la llengua catalana. Actes de les Jornades sobre la Llengua a les Comarques de Tarragona 2002*. Tarragona: Departament de Cultura; Generalitat de Catalunya, p. 515-522.

ESTEVE, Francesc (2010): «Rectificacions, ratificacions i feina per fer. Anàlisi crítica de la 2a edició del *Diccionari* de l'Institut». *Els Marges*. Núm. 91, p. 76-120.

FABRA, Pompeu (1906): «Les e toniques du catalan». FOULCHÉ-DELBOSCH, R. (ed): *Revue hispanique: Recueil consacré à l'étude des langues, des littératures et de l'histoire des pays castillans, catalans et portugais*. París: Alphonse Picard et fils. Núm. 15, p. 9-23.

_____ (1918 [1933⁷]): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

_____ (1919): «Converses filològiques». *La Publicitat*, 18/9/1919.

_____ (1980): *La llengua catalana i la seva normalització*. Barcelona: Edicions 62.

FARRÉ PARÍS, Àngels (2014): *TRAM 2.0 Coneixement del medi 1*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. (TEXT-La Galera).

FERGUSON, Charles Albert (1959): «Diglossia». *Word*. Núm. 15, p. 325-340.

- FERRANDO, Antoni (ed.) (1990): *La llengua als mitjans de comunicació*. València: Institut de Filologia Valenciana; Universitat de València.
- FERRER-HUCH, Laura (2017): «El nord-occidental a la ficció de TV3». *Llengua & Literatura*. Núm. 27, p. 31-55.
- FILL, Alwin (2001): «Ecolinguistics: State of the Art 1998». FILL, Alwin / MÜHLHÄUSLER, Peter. *The Ecolinguistics Reader*. Londres; Nova York: Continuum, p. 43-56.
- FISHMAN, Joshua (1967): «Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism». *Journal of Social Issues. A Journal of the Society for the Psychological Study of Social Issues*. Vol. 23: 2, p. 29-38.
- _____ (1991) *Reversing Language Shift*. Clevedon. Philadelphia; Adelaide: Multilingual Matters.
- FLO ESTEVE, C. (2015): *MEDI 1. Ciències socials i ciències naturals*. Editorial Vives: Barcelona. (Projecte Aula Activa).
- FRANQUET i BERNIS, Josep Maria (2009): *Les Terres de l'Ebre: un problema de debò*. Tortosa: La Veu de l'Ebre.
- FRÍAS CONDE, Xavier (2011): «El proceso de estandarización del asturiano: 30 años después». *Quo Vadis Romania?*. Núm. 37, p. 55-68.
- FUENTES, Maria Isabel / GARCIA, Paqui / GARCIA, Ana Maria (2014): *Aprender es crecer. 1r de Primària*. Madrid: Anaya.
- GALÍ, Alexandre (1931): *Lliçons de llenguatge: primer grau (de 7 a 9 anys)*. Barcelona: Publicacions de l'Associació Protectora de l'ensenyança catalana; Editorial Pedagògica.
- GALICIA. Lei 3/1983, de 15 de xuno, de normalización lingüística. (DOG [en línia], núm. 84, 14-7-1983, p. 1893-1899. <<https://www.boe.es/caa/dog/1983/084/g01893-01899.pdf>>).
- [Consulta: 1 de gener de 2018].
- GALLOFRÉ, Maria Josepa (1991): *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba, 99).

GARVIN, Paul (1974): «Some comments on language planning». FISHMAN, Joshua A. *Advances in language planning*. The Hague: Mouton, p. 69-78.

_____ (1986): «La langue standard. Concepts et processus». MARÍ, Isidor (ed.): *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. IV. Àrea 3: Lingüística Social*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears; Fundació Congrés de Cultura Catalana. [text multicopiat].

GENERALITAT DE CATALUNYA / INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2015): *Densitat de població comarques i Aran, àmbits i províncies*. Recurs en línia:

<<https://idescat.cat/pub/aec/249/2015>>. [Consulta: 5 de febrer de 2018].

GENERALITAT DE CATALUNYA / GENERALITAT VALENCIANA / GOVERN DE LES ILLES BALEARS (2017): *Acord de Palma*. Disponible en línia:

<http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/docs/2017/02/20/11/26/34975f71-e13e-45f2-8cce-83d0b49c4bf3.pdf>.

[Consulta: 9 de maig de 2018].

GENERALITAT DE CATALUNYA / DEPARTAMENT D'ENSENYAMENT (2017): *Currículum educació primària*.

Disponible en línia:

<<http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/col·leccions/curriculum/curriculum-educacio-primaria.pdf>>.

[Consulta: 1 de gener de 2018].

_____ *Directoris de centres educatius*. Disponible en línia:

<<http://ensenyament.gencat.cat/ca/arees-actuacio/centres-serveis-educatius/centres/directoris-centres/>>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

GENERALITAT VALENCIANA (2015): *Guia de centres*. Disponible en línia:

<<http://www.ceice.gva.es/ca/web/centros-docentes/consulta-general>>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

_____ (2016): *Coneixement i ús social del valencià 2015*. València: Generalitat Valenciana.

- _____ (2018): *Portal Estadístic de la Generalitat Valenciana*. En línia: <<http://www.pegv.gva.es/ca>>. [Consulta: 7 de març de 2018].
- GIFREU, Josep (2011): «El procés de normalització del català en els mitjans de comunicació: notes sobre l'evolució de la recerca, 1980-2010». *Treballs de Sociolingüística Catalana*. Núm. 21, p. 73-82.
- _____ (2014) (ed.): *El català a l'espai de comunicació: el procés de normalització de la llengua als mitjans (1976-2013)*. Bellaterra; Castelló de la Plana; València: Universitat Autònoma de Barcelona; Universitat Jaume I; Universitat Pompeu Fabra; Universitat de València. (Aldea Global, 29).
- GIMENO BETÍ, Lluís (1991): «El tortosí: extensió i característiques dialectals». *Sol Post*. Núm. 2, p. 171-192.
- _____ (1994): *Estudi geolingüístic dels parlars de les comarques del nord de Castelló*. Castelló de la Plana: Societat Castellonenca de Cultura.
- _____ (1997): *Atles lingüístic de la diòcesi de Tortosa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- _____ (1998): *De lexicografia valenciana. Estudi del Vocabulari del Maestrat de Joaquim Garcia Girona*. València; Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Sanchis Guarner, 44).
- _____ (2000): «Fronteres lingüístiques i fronteres administratives: La cruïlla catalanvalenciana». MORAN, Josep (ed.): *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Tortosa (4 i 5 de juny de 1999)*. Barcelona; Tortosa: Institut d'Estudis Catalans; Ajuntament de Tortosa, p. 65-71.
- GIMENO, Gemma / PERALTA, Miquel (2007): *El llenguatge de les notícies de televisió*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya.
- GINEBRA, Jordi / NAVARRO, Bartomeu (2003): «El model de llengua estàndard a les comarques meridionals de Catalunya». DOMINGO, Anna (ed.): *Una radiografia social de la llengua catalana. Actes de les Jornades sobre la Llengua a les Comarques de Tarragona*. Tarragona: Departament de Cultura; Generalitat de Catalunya, p. 477-498.

- GONZALO, Susana / MANCHEÑO, Raquel (2014): *Superpíxépolis. Ciències de la Naturalesa 1 Primària*. Saragossa: Àrea de Projectes Educatius Baula Edicions.
- GRÀCIA, Annabel / SISTAC, Ramon. (2016): «Fronteres administratives, fronteres lingüístiques, fronteres mentals. El cas del català a la regió de Ponent i l'Alt Pirineu». LAGARDE, Christian / BERTHELOT, Martine (ed.): *Travaux/treballs. Qüestions de llengua a la Catalunya del Nord. Questions sur la langue en Catalogne du Nord*. Canet de Rosselló: Éditions Trabucaire, p. 161-172.
- GRAU, Maria (2004): *La modalització: manifestacions de la subjectivitat lingüística en els discursos acadèmics orals i escrits*. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- GREEN, John N. (1993): «Representations of Romance: contact, bilingualism and diglossia». POSNER, Rebecca / GREEN, John N. (ed.): *Trends in Linguistics. Studies and Monographs. Trends in Romance Linguistics and Philology. Bilingualism and Linguistic Conflict in Romance*. Vol. 71: 5. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter, p. 3-40.
- GREGORI, Josep / VIU, Maria (dir.) (2014): *COMBOI 1. Llengua segon semestre*. València: Bromera.TXT.
- GRENCÉ, Teresa / MACIÀ, Pere (ed.) (2016): *Llengua catalana 1. Primària*. Barcelona: Grup Promotor Santillana.
- GREGORY, Michael / CARROLL, Susanne (1978): *Language and Situation: Language Varieties and their social Contexts*. Londres; Boston: Routledge & Kegan Paul.
- GRUP D'ESTUDIS CATALANS (1992): *El barco fantasma (1982-1992)*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- GUMPERZ, John J. (1971): *Language in Social Groups*. Stanford: Stanford University Press.
- HÄCKEL, Ernst (1866): *Generelle Morphologie der Organismen*. Berlín: Reimer.
- HALLIDAY, M. A. K. / MCINTOSH, Angus / STREVS, Peter (1964): *The Linguistic. Sciences and Language Teaching*. London: Longmans' Linguistics Library.
- HAUGEN, Einar (1966): *Language conflict and language planning: the case of modern Norwegian*. Cambridge: Harvard University Press.

- _____ (1970): «The language history of Scandinavia: a profile of problems». Benediktsson, H. (ed.): *The Nordic Languages and Modern Linguistics. Proceedings of the International Conference of Nordic and General Linguistics*. Reykjavík: Vísindafélag Íslendinga, p. 41-7.
- _____ (1972a): «Language Planning in Modern Norway». DIL, Anwar S. (ed.): *The ecology of language. Essays by Einar Haugen*. Stanford; California: Stanford University Press, p. 133-147.
- _____ (1972b): «Linguistics and Language Planning». DIL, Anwar S. (ed.): *The ecology of language. Essays by Einar Haugen*. Stanford; California: Stanford University Press, p. 159-190.
- _____ (1972c): «Construction and Reconstruction in Language Planning: Ivar Aasen's Grammar», ps. 191-215. DIL, Anwar S. (ed.): *The ecology of language. Essays by Einar Haugen*. Stanford; California: Stanford University Press, p. 191-215.
- _____ (1972d): «Dialect, Language, Nation». DIL, Anwar S. (ed.): *The ecology of language. Essays by Einar Haugen*. Stanford; California: Stanford University Press, p. 237-253.
- _____ (1972e): «Language Planning, Theory and Practice», DIL, Anwar S. (ed.): *The ecology of language. Essays by Einar Haugen*. Stanford; California: Stanford University Press, p. 287-298.
- _____ (1972f): «The ecology of language». DIL, Anwar S. (ed.): *The ecology of language. Essays by Einar Haugen*. Stanford; California: Stanford University Press, p. 325-339.
- _____ (1980): «Language problems and language planning: the Scandinavian model». HANS NELDE, Peter (ed.): *Sprachkontakt und Sprachtkonflikt (Heft 32, Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik)*, p. 151-157.
- _____ (1983): «The implementation of corpus planning: Theory and practice». COBARRUBIAS, Juan / FISHMAN, Joshua A. (ed.): *Progress in Language Planning. International Perspectives*. Berlín; Nova York; Amsterdam: Mouton, p. 269-291.
- _____ (1987): *Blessings of Babel. Bilingualism and language plannings: problems and pleasures*. Berlín: Mouton de Gruyter.

HINSKENS, Frans / AUER, Peter / KERSWIL, Paul (2005): «The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations». AUER, Peter / HINSKENS, Frans / KERSWIL, Paul (ed.): *Dialect change. Convergence and divergence in European languages*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 1-48.

HOMEDS BEL, Esther (2012): «Aproximació al parlar de la Sénia». *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua*. Núm. 9, p. 52-56.

HUALDE, José Ignacio / ZUAZO, Koldo (2007): «The standardization of the Basque language». *Language Problems and Language Planning*. Núm. 31.2, p. 143-168.

HUDSON, Richard A. (1981): *La sociolingüística*. Barcelona: Anagrama.

ILLES BALEARS. Llei 3/1986, de 29 d'abril, de Normalització Lingüística. (BOIB [en línia], núm. 15, 20-5-1986, p. 255-260. <<http://boib.caib.es/pdf/1986/19860520-15.pdf>>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ (2016): *Atles Estadístic*. Recurs en línia: <<http://www.icv.gva.es/ca/atlas-estadistico>>. [Consulta: 5 de febrer de 2018].

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2013): *Enquesta d'usos lingüístics de la població 2013*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS / SECCIÓ FILOLÒGICA (1913): *Normes ortogràfiques*. Disponible en línia: <<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000190%5C00000050.pdf>>. [Consulta: 22 de gener de 2018].

_____ (1917): *Diccionari ortogràfic*. Barcelona: (Col·lecció Biblioteca Filològica XI). Disponible en línia:

<<http://normesortografiques.espais.iec.cat/files/2013/01/IEC1917NormesOrto-delDiccionariOrtografic.pdf>>. [Consulta: 22 de gener de 2018].

_____ (1990 [1999³]): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. I. Fonètica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

_____ (1990b): «La llengua en els mitjans de comunicació de massa i especialment en la televisió». *Documents de la Secció Filològica I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 137-140.

_____ (1992 [1999³]): *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana. II. Morfologia*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

_____ (1995² [1997]): *Diccionari de la llengua catalana*. En línia: <<https://dlc.iec.cat/>>.

_____ (1997): «Diferències del DIEC respecte del DGLC quant a la representació de les entrades i a la nomenclatura». *Documents normatius 1962-1996: amb les novetats del diccionari*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 46-228. Disponible en línia: <<https://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000042/00000023.pdf>>. [Consulta: 11 de febrer de 2018].

_____ (2016a): *Gramàtica de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

_____ (2016b): *Ortografia catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS / OFICINA DE GRAMÀTICA (2016): *Característiques generals*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Disponible en línia: <https://www.iec.cat/Comunicacio_IEC/dossier_prensa_Gramatica.pdf>.

[Consulta: 12 de març de 2018].

INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA: *Pàgina web de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana*. <<https://web.ua.es/iifv/>>. [Consulta: 8 de juny de 2017].

_____ (2002): *Guia d'usos lingüístics. 1: Aspectes gramaticals*. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana: Alacant.

_____ (2014): Informe de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana sobre el *Diccionari Normatiu Valencià* de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Universitat de València. Disponible en línia a:

<http://web.ua.es/iifv/documentos/Informe_IIFV_sobre_DNV.pdf>.

[Consulta: 26 de maig de 2016].

- INSTITUTO NACIONAL DE ESTADÍSTICA (2018): *Instituto Nacional de Estadística*. En línia: <<http://www.ine.es/>>. [Consulta: 7 de març de 2018].
- IZQUIERDO, Tere (2003): «Els xiquets i xiquetes de Tortosa diuen nen i nena». MARTINES, Vicent (coord.): *Llengua, societat i ensenyament*, Volum II, Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, p. 347-362.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan / CREUS, Imma (2005): «El paper dels mitjans de comunicació en la configuració de l'estàndard oral (nord-)occidental de la llengua catalana». ROVIRÓ, Bàrbara / TORRENT-LENZEN, Ain / WESCH, Andreas (ed.): *Normes i identitats = Normen und indentitäten*. Titz: Lenzen, p. 111-130.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan / ROMERO, Sílvia / CREUS, Imma (2004): *El català nord-occidental. Descripció i orientacions ortoèpiques*. Lleida: Pagès Editors.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2002): «Estàndard i variació dialectal als mitjans radiofònics nord-occidentals». ALTURO, Núria / VILA, Francesc Xavier (ed.): *Variació dialectal i estandardització*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Departament de Filologia Catalana; Secció de Lingüística Catalana, p. 63-79.
- JUNYENT, Maria Carme (1989): *Les llengües del món: Ecolingüística*. Barcelona: Empúries.
- KABATEK, Johannes / PUSCH, Claus D. (2009): «Variació, estandardització, globalització: fenòmens de convergència i divergència lingüístiques. Introducció a la temàtica del volum». KABATEK, Johannes / PUSCH, Claus D. (ed.): *Variació, poliglòssia i estàndard. Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*. Aachen: Shaker; «Biblioteca Catalànica Germànica». Núm. 7, p. 1-20.
- KAILUWEIT, Rolf (2002): «Català *heavy-català light*: una problemàtica de la lingüística de profans». KABATEK, Johannes / PUSCH, Claus D. / STEGMANN, Tilbert Dídac / WILD, Gerhard (ed.): *Zeitschrift für Katalanistik. Revista d'Estudis Catalans*. Núm. 15, p. 169-182.
- KLOSS, Heinz (1966): «Types of Multilingual Communities: A Discussion of Ten Variables». *Sociological Inquiry*. Vol. 36: 2, p. 135-145.
- _____ (1969): *Research possibilities on group bilingualism: A report*. Quebec: International Center for Research on Bilingualism.

- KRIER, Fernande (1996): «Esquisse écolinguistique du galicien». AUBÉ-BOURLIGUEUX, J. / BARRE, P. / MARTINEZ-VASSEUR, P. *Le fait culturel régional*. Vol.1, p. 53-61.
- LACREU, Josep (1990 [2008]⁸): *Manual d'ús de l'estàndard oral*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- _____ (1995) (dir.): *Vocabulari de barbarismes*. Oliva: Generalitat Valenciana; Conselleria d'Educació i Ciència; Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa i Política Lingüística; Universitat d'Alacant; Universitat Jaume I; Universitat Politècnica de València; Colomar Editors.
- _____ (2017): *Pren la paraula*. València: Editorial Àrbena. (Col·lecció Ariola).
- LAMUELA, Xavier (1982): «La llengua catalana entre la codificació i l'estandardització». *Els marges*. Núm. 25, p. 11-22.
- _____ (1984): «Fixació i funcionament de la gramàtica normativa en el procés d'estandardització de la llengua catalana». CABRÉ, Maria Teresa (ed.): *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 65-90.
- _____ (1987): *Català, occità i friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema.
- _____ (1994): *Estandardització i establiment de llengües*. Barcelona: Edicions 62.
- LAMUELA, Xavier / MURGADES, Josep (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*. Barcelona: Quaderns Crema.
- LLAÓ, Jordi / BORRÀS-COMES, Joan (2012): «Morfologia verbal i anivellament dialectal: el cas del present de subjuntiu calero». *beCEroLes*. Núm. 5, p. 79-85.
- LLENGUA I MÈDIA (2004): «Annex 7: Informe sobre la qualitat de la llengua de la televisió en català». *Quaderns del CAC. Informe de l'Audiovisual de Catalunya 2003*. Número extraordinari (setembre), p. 231-264.
- LODGE, Anthony (1993): *From Dialect to Standard*. London: Routledge.

- LORENZO SUÁREZ, Anxo M. (2005): «Planificación lingüística de baixa intensidade: o caso galego». *Cadernos da Lingua*. Núm. 27, p. 37-59.
- LÓPEZ DEL CASTILLO, Lluís (1976): *Llengua standard i nivells del llenguatge*. Barcelona: Edicions Laia.
- _____ (1988): *¿Quina llengua i quina escola?*. Barcelona: Aliorna.
- MACKEY, William F. (2001): «The Ecology of Language Shift». FILL, Alwin / MÜHLHÄUSLER, Peter. *The Ecolinguistics Reader*. Londres; Nova York: Continuum, p. 67-74.
- MANCOMUNITAT DE LA TAULA DEL SÉNIA (2018): *Mancomunitat de la Taula del Sénia*. En línia: <<http://www.tauladelsenia.org/>>. [Consulta: 7 de març de 2018].
- MARÍ, Isidor (1987): «Varietats i registres en la llengua dels mitjans de comunicació de masses». CABRÉ, Maria Teresa / MARTÍ, Joan / PONS, Lídia / SOLÀ, Joan (ed.): *Actes de les segones jornades d'estudi de la llengua normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 9-30. (Biblioteca Milà i Fontanals, 8).
- _____ (1990): «Condicions prèvies per a la difusió d'un model lingüístic als mitjans de comunicació». FERRANDO, Antoni (ed.): *La llengua als mitjans de comunicació*. València: Institut de Filologia Valenciana; Universitat de València, p. 17-24.
- _____ (2002): «Estàndard, variació i dialectes». ALTURO, Núria / VILA, Francesc Xavier (ed.): *Variació dialectal i estandardització*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Departament de Filologia Catalana; Secció de Lingüística Catalana, p. 13-28.
- _____ (2007): «La consolidació d'un estàndard oral: límits i condicions». *Documents*. Núm. 8, p. 31-37.
- MARKO, Inazio / URANGA, Belen (2014): «Sobre la ecología lingüística en el País Vasco: visión de los agentes sociales». *Revista de Llengua i Dret*. Núm. 62, p. 73-85.
- MARTÍ i CASTELL, Joan (2014): *Aportacions als estudis de filologia i lingüística catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i estudis de cultura catalana, 191).

MARTINES, Josep / GONZÀLVES, Héctor / GUARDIOLA, M. Isabel / MONTSERRAT, Sandra (2005): «Lèxic i identitat: lexicografia i estandardització al País Valencià (Guia d'usos lingüístics II. Aspectes lèxics de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana)». ROVIÓ, Bàrbara / TORRENT-LENZEN, Aina / WESCH, Andreas (ed.): *Normes i identitats. Normen und Identitäten*. Titz: Lenzen, p. 192-213.

MARTINES, Vicent (ed.) (2003): *Llengua, societat i ensenyament*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.

MAS CASTELLS, Josep-Àngel (2008): *El morfema ideològic. Una anàlisi crítica dels models de llengua valencians*. Benicarló: Onada Edicions.

_____ (2010): «Les connotacions ideològiques dels models lingüístics valencians: situació actual i condicionants històrics». *Caplletra*. Núm. 48, p. 47-70. En línia:

<<http://www.raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/274710/362726>>.

[Consulta: 10 d'abril de 2018]

MASSANELL i MESSALLES, Mar (2009a): «El col·loquial mediatitzat nord-occidental». BASSOLS, Margarida / SEGARRA, Mila (ed.): *El col·loquial dels mitjans de comunicació*. Vic: Eumo, p. 159-168.

_____ (2009b): «La planificació lingüística com a origen de fractures geolèctals: el cas del nord-occidental a la franja de Ponent». KABATEK, Johannes / PUSCH, Claus D. (ed.): *Variació, poliglòssia i estàndard: Processos de convergència i divergència lingüístiques en català, occità i basc*. Aachen: Shaker; «Biblioteca Catalànica Germànica = Beihefte zur Zeitschrift für Katalanistik». Núm. 7, p. 125-136.

_____ (2011): *Permeabilitat del català nord-occidental a l'estàndard mediàtic i educatiu: el cas de l'Alt Urgell*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, XVI).

_____ (2012): *Fewe temps que no diva tants verbs!* «Manteniment i transformació de paradigmes verbals en el català nord-occidental del tombant de segle». Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i estudis de cultura catalana, 176).

_____ (2016): «Sincretisme i canvi morfològic: evolució de la terminació verbal en -AT en català». *Caplletra*. Núm. 61, p. 165-209. En línia:

<<http://www.raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/313991/404106>>.

[Consulta: 10 d'abril de 2018]

MASSIP, Maria Àngels (1989): *Aproximació descriptiva al parlar tortosí*. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV.

_____ (1991): *El lèxic tortosí: història i present*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.

_____ (1996): «La variació lèxica: un assaig d'estudi en el dialecte tortosí». *Estudis de sociolingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*. Volum 3. Barcelona: Abadia de Montserrat, p. 133-173.

MILÀ i FONTANALS, Manuel (1861 [1966]): *De los trovadores en España. Estudio de lengua y poesía provenzal*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques.

MOLL, Aina (1980): «Problemàtica del català estàndard». BRUGUERA, Jordi / MASSOT I MUNTANER, Josep (ed.): *Actes del cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes: Andorra, 1-6 d'octubre de 1979*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 571-587.

MOLL, Francesc de Borja (1937): *Rudiments de gramàtica preceptiva per a ús dels escriptors baleàrics*. Mallorca: Editorial Moll.

MOLLÀ, Toni (1997): «El paper dels mitjans de comunicació en la formació de l'estàndard». MOLLÀ, Toni (ed.): *Política i planificació lingüístiques*. Alzira: Edicions Bromera, p. 17-35 (Graella, 11).

_____ (ed.) (2002): *Manual de sociolingüística*, Alzira: Edicions Bromera (Graella, 16).

MOLLÀ, Toni / PALANCA, Carles (1989): *Curs de Sociolingüística*. Alzira: Edicions Bromera. Vol.1.

MONJO MASCARÓ, Joan-Lluís / PÉREZ NAVARRO, Vicent-Josep (2009): «Transferències mútues de lèxic en una àrea de frontera. El cas de l'Horta d'Oriola». MORET, Héctor (ed.): *Llengües*

i fets, actituds i franges. Calaceit: Associació Cultural del Matarranya; Institut d'Estudis del Baix Cinca, p. 289-308.

MONTEAGUDO, Henrique (2004): «Do uso á norma, da norma ao uso (Variación sociolingüística e estandarización no idioma galego)». ÁLVAREZ, Rosario / MONTEAGUDO, Henrique (ed.): *Norma lingüística e variación: Unha perspectiva desde o idioma galego*. Vol. 3. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega; Instituto da Lingua Gulega, p. 377-436.

MONTOYA ABAT, Brauli (2006): *Normalització i estandardització*. Alzira: Bromera. (Essencial, 7).

_____ (2016): «Possibilitats i límits de la normativa ortogràfica». CASALS i MARTORELL, Daniel / NOGUÉ, Neus (ed.): *Cent anys de Normes ortogràfiques*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat p. 7-27. (Biblioteca Milà i Fontanals, 63).

MONTSERRAT GRAU, Mònica (2003a): «El tortosí en els mitjans de comunicació». DOMINGO, Anna (ed.): *Una radiografia social de la llengua catalana. Actes de les Jornades sobre la Llengua a les Comarques de Tarragona*. Tarragona: Departament de Cultura - Generalitat de Catalunya, p. 535-540.

_____ (2003b): «Els criteris lingüístics dels mitjans de comunicació del Baix Ebre i del Montsià». PRADILLA, Miquel Àngel (ed.): *Llengua i literatura a les comarques de la diòcesi de Tortosa*. Benicarló: Onada Edicions, p. 241-251.

MÜHLHÄUSLER, Peter (1996): *Linguistic ecology: Language change and linguistic imperialism in the Pacific Region*. Londres; Nova York: Routledge.

_____ (2000): «Language Planning and Language Ecology». *Current Issues in Language Planning*. Vol. 1: 3, p. 306-367.

MULJAČIĆ, Žarko (1993): «Standardization in Romance». POSNER, Rebecca / GREEN, John N. (ed.): *Trends in Linguistics. Studies and Monographs. Trends in Romance Linguistics and Philology. Bilingualism and Linguistic Conflict in Romance*. Vol. LVVI: V. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter, p. 77-116.

MURILLO, Núria / CAMPS, Montserrat (2015): *Llengua catalana 1r*. Barcanova: Barcelona. (Projecte Ninois).

- MYERS-SCOTTON, Carol (1986): «Diglossia and code-switching» FISHMAN, Joshua (ed.): *The Fergusonian impact*. Vol. 2. Nova York: Mouton de Gruyter, p. 402-415.
- NAVARRO, Bartomeu / RULL, Xavier (2000): «Estàndard, dialecte, endodiglossia: la llengua que tots volem». CREUS, Imma / JULIÀ, Joan / ROMERO, Sílvia (ed.): *Llengua i mitjans de comunicació*. Lleida: Pagès editors, p. 269-279.
- NAVARRO, Pere (1995): «Interrelació entre varietat geogràfica i varietat estàndard a la comarca de la Terra Alta». *Jornades sobre llengua i ensenyament*. Vol. 1. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 153-163.
- _____ (1996): *Els parlars de la Terra Alta. Estudi geolingüístic*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- _____ (2000): *Aproximació geolingüística als parlars de la Ribera d'Ebre*. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre.
- _____ (2017): «La dialectologia catalana a la Universitat Rovira i Virgili. Els microatles lingüístics de les comarques de l'Ebre». *Estudis Romànics*. Núm. 39, p. 361-374.
- NAVARRO, Pere / CUBELLS, Olga (2010a): «Descripció lingüística del català a la diòcesi de Tortosa». CARBONELL, Jordi À. / VIDAL, Jacobo (ed.): *Història de les Terres de l'Ebre*. Vol. 5: *Art i Cultura*. Tortosa; Tarragona: Fundació Il·lencavònia Futur; Universitat Rovira i Virgili, p. 383-399.
- _____ (2010b): «El tortosí i les altres varietats del català a la diòcesi de Tortosa». *Miscel·lània en el 850è aniversari de la parròquia de l'Aldea (1160-2010)*. L'Aldea: Parròquies de l'Aldea, p. 267-288.
- NAVARRO, Pere / PRADILLA, Miquel Àngel (1997): «Qüestions geolingüístiques i sociolingüístiques a l'entorn del tortosí». SOCIETAT D'ONOMÀSTICA: *Actes del XXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica*. Ulldecona: Societat d'Onomàstica, p. 61-76.
- NAVARRO CID, Bartomeu / RULL MURUZÀBAL, Xavier (1998): «Plantejament de criteris i actuacions en els mitjans de comunicació orals». *Llengua i Ús*. Núm. 12, p. 20-31.
- NINYOLES, Rafael Lluís (1971): *Idioma i prejudici*. Palma de Mallorca: Editorial Moll.

OBSERVATORIO DA CULTURA GALEGA (2012): *A(s) lingua(s) a debate. Inquérito sobre opinións, actitudes e expectativas da sociedade galega*. Santiago de Compostel·la: Consello da Cultura.

ORTIZ DE ANTONIO, Jordi (2016): «El gaèlic escocès, avui: un retrat sociolingüístic», *Revista Llengua i Dret* [blog]

<<https://eapc-rld.blog.gencat.cat/2016/04/14/el-gaelic-escoces-avui-un-retrat-sociolinguiistic-jordi-ortiz-de-antonio/>> [Consulta: 18 de març de 2018]. [Consulta: 10 d'abril de 2018].

ORTOLL, Carme / SEGURA, Francesc / ROIG, Olga (2015): *Ninois. 1r Cicle Inicial. Coneixement del Medi*. Barcanova: Barcelona. (Projecte Ninois).

PAÍS VALENCIÀ. Llei 4/1983, de 23 de novembre, d'ús i ensenyament del valencià. DOGV [en línia], núm. 133, 1-12-1983, p. 1464-1472.

<http://www.dogv.gva.es/datos/1983/12/01/pdf/1983_802514.pdf>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

_____ Llei 7/1998, de 16 de setembre, de Creació de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. DOGV [en línia], núm. 3334, 21-9-1998, p. 14754-14764.

<http://www.dogv.gva.es/datos/1998/09/21/pdf/1998_7973.pdf>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

_____ Decret 111/2007, de 20 de juliol, del Consell, pel qual s'establix el currículum de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana. DOGV [en línia], núm. 5562, 24-7-2007, p. 30110- 30117. <http://www.dogv.gva.es/datos/2007/07/24/pdf/2007_9730.pdf>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

_____ Decret 127/2012, de 3 d'agost, del Consell, pel qual es regula el plurilingüisme en l'ensenyança no universitària a la Comunitat Valenciana. DOGV [en línia], núm. 6834, 6-8-2012, p. 23451-23459.

<http://www.dogv.gva.es/datos/2012/08/06/pdf/2012_7817.pdf>. [Consulta: 1 de gener de 2018].

PARLAMENT DE CATALUNYA (2002): Resolució 1305/VI del Parlament de Catalunya, sobre el model lingüístic dels llibres de text i la docència en català. Tram. 250-02311/06. Adopció: Comissió de Política Cultural; sessió núm. 34, 11-4-2002.

<<https://www.parlament.cat/getdocie/6007644>>. [Consulta: 24 de gener de 2018].

PALOMA, David (1997): *El català col·loquial a les sèries de Televisió de Catalunya*. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

_____ (1999): «De la llengua catalana a les sèries de televisió». *Anàlisi: Quaderns de comunicació i cultura*. Núm. 23, p. 73-92.

PAYRATÓ, Lluís (1988): *Català col·loquial. Aspectes de l'ús corrent de la llengua catalana*. València: Universitat de València.

PENNY, Ralph (2000): *Variation and Change in Spanish*. Cambridge: Cambridge University Press.

PITARCH, Vicent (1996a): «L'estàndard oral a l'ensenyament». AGUSTÍ i FARRENY, Alfred (ed.): *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs; Fundació Pública de la Diputació de Lleida, p. 111-115.

_____ (1996b): «L'estandardització de les llengües». AGUSTÍ i FARRENY, Alfred (ed.): *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs; Fundació Pública de la Diputació de Lleida, p. 79-103.

POLANCO, Lluís B. (1984): «La normativa al País Valencià. Problemàtica i perspectives». CABRÉ, Maria Teresa (ed.): *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'Estudi de la Llengua Normativa*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 107-146.

_____ (1990a): «Reflexions sobre el model lingüístic dels mitjans de comunicació valencians». FERRANDO, Antoni (ed.): *La llengua als mitjans de comunicació*. València: Institut de Filologia Valenciana; Universitat de València, p. 25-50.

_____ (1990b): «Elements per a una proposta morfosintàctica». FERRANDO, Antoni (ed.): *La llengua als mitjans de comunicació*. València: Institut de Filologia Valenciana; Universitat de València, p. 65-100.

_____ (1996): «Català estàndard als mitjans de comunicació». AGUSTÍ i FARRENY, Alfred (ed.): *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs; Fundació Pública de la Diputació de Lleida, p. 116-117.

PONS i GRIERA, Lídia (1992): *Iodització i apitxament al Vallès (Interpretació sociolingüística i psicolingüística dels canvis fonètics)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, 1).

PONSODA, Joan J. (1996): «Variació lingüística, norma i ensenyament de la llengua». *Temps d'Educació*. Núm. 16, p. 223-246.

PONT, Màrius (2003): «Model de llengua a l'aula». DOMINGO, Anna (ed.): *Una radiografia social de la llengua catalana. Actes de les Jornades sobre la Llengua a les Comarques de Tarragona 2002*. Tarragona: Departament de Cultura; Generalitat de Catalunya, p. 551-557.

PRADILLA, Miquel Àngel (1993): *Variació i canvi lingüístic en curs al català de transició nord-occidental / valencià*. Tesi doctoral. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.

_____ (1995): «Varietat estàndard i varietat geogràfica: actituds lingüístiques i ensenyament en el tortosí de les dues bandes de la frontera político-administrativa entre el País Valencià i el Principat de Catalunya». *Jornades sobre llengua i ensenyament VI*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 175-184.

_____ (1996): «El procés d'estandardització: a propòsit de l'especificitat del tortosí». *Rails*. Núm. 8, p. 70-76.

_____ (2004): *El laberint valencià. Apunts per a una sociolingüística del conflicte*. Benicarló: Onada Edicions. (Biblioteca la nau, 2).

_____ (2006): «De fronteres administratives i límits geolectal. La cruïlla lingüística valencianocatalana (i aragonesa)». CUENCA, Maria Josep / PITARCH, Vicent (ed.): *Jornades*

de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Morella (16 i 17 de desembre de 2005). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 19-34.

_____ (2008): *La tribu valenciana. Reflexions sobre la desestructuració de la comunitat lingüística*. Benicarló: Onada Edicions. (Biblioteca la nau, 7).

_____ (2012): «Consideracions lingüísticoculturals al voltant de les comarques de la diòcesi de Tortosa com a espai transfronterer». *Anuari Verdguer*. Núm. 20, p. 217-230.

_____ (2014): «Dinàmiques sociopolítiques i procés d'estandardització a les comarques de la diòcesi de Tortosa». *Caplletra*, Núm. 57, (Tardor 2014), p. 95-127. En línia:

<<http://www.raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/281649/381271>>.

[Consulta: 10 d'abril de 2018]

_____ (2015): *La catalanofonia. Una comunitat del segle XXI a la recerca de la normalitat lingüística*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

PRINCIPAT DE CATALUNYA. Llei 7/1983, de 18 d'abril, de normalització lingüística a Catalunya.

DOGC [en línia], núm. 322, 22-4-1983, p. 892 i BOE [en línia], núm. 112, 11-5-1983, p. 13234.

<http://llengua.gencat.cat/ca/serveis/legislacio_i_drets_linguistics/llei_de_politica_linguistica/llei_7_1983_de_18_d_abril_de_normalitzacio_linguistica/>.

[Consulta: 1 gener 2018].

<<https://www.boe.es/caa/dogc/1983/322/f00892-00894.pdf>>.

[Consulta: 1 gener 2018].

_____ Llei 8/1991, de 3 de maig, sobre l'autoritat lingüística de l'Institut d'Estudis Catalans. DOGC [en línia], núm. 1440, 8-5-1991, p. 2412.

<http://dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=71187&language=ca_ES>.

[Consulta: 1 de gener de 2018].

_____ Llei 1/1998, de 7 de gener, de política lingüística. DOGC [en línia], núm. 2553, 9-1-1998, p. 291.

<http://dogc.gencat.cat/ca/pdogc_canals_interns/pdogc_resultats_fitxa/?action=fitx&documentId=171269&language=ca_ES>. [Consulta: 1 gener 2018].

_____ Llei 11/2007, d'11 d'octubre, de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. DOGC [en línia], núm. 4990, 11-10-2007, p. 37773-37788.

<<http://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/4990/882254.pdf>>. [Consulta: 8 març 2018].

PUEYO, Miquel (1980): «Vikings i pagesos: una batussa continuada. Assaig per a un estudi de les relacions interdialectals en català». *Treballs de Sociolingüística Catalana*. Núm. 3, p. 83-102.

_____ (1991): *Llengües en contacte en la comunitat lingüística catalana*. València: Universitat de València.

PUIGRÒS I CALDENTEY, Maria Antònia (2003): *El model de llengua de TVE a les Illes Balears. Anàlisi fonètica i morfològica*. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

QUEROL PUIG, Ernest (1995): «Llengua». QUEROL PUIG, Ernest (coord.): *La comarca dels Ports*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 115-124. (Cavall Bernat, 27).

RAMALLO, Fernando / REI-DOVAL, Gabriel (2015): «The standardization of Galician». *Sociolinguística-International Yearbook of European Sociolinguistics / Internationales Jahrbuch für Europäische Soziolinguistik*. Núm. 29 (1), p. 61-81.

RECASENS, Daniel (1996): *Fonètica descriptiva del català: assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle xx*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

RESINGER, Hildegard (2006): *Lengua, ecología e interculturalidad: el papel de la persona entre las convenciones y la concienciación*. Tesi doctoral. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

- RIGO, Antoni / GENESCÀ, Gabriel (2000): *Tesis i treballs. Aspectes formals*. Barcelona: Eumo Editorial. (Llengua i text, 4).
- ROMERO, Sílvia (1995): «Escolarització i variació lingüística: el cas de l'article etimològic en el català nord-occidental». *Jornades sobre llengua i ensenyament I*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, p. 225-235.
- _____ (2001): *Canvi lingüístic en morfologia nominal a la Conca de Tremp*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.
- ROSSICH, Albert (1999): «El nom de les lletres». *Caplletra*. Núm. 27, p. 65-86. En línia:
<<http://www.raco.cat/index.php/Caplletra/article/view/294928/383532>>.
- [Consulta: 10 d'abril de 2018]
- RULL, Xavier (1999): «Els diccionaris: l'altra discriminació». *Ús de Llenguatges No Discriminatoris*. Xàtiva: Federació d'Ensenyament del País Valencià; CCOO; L'Ullal Edicions, p. 47-55.
- SALLABANK, Julia (2013): *Attitudes to endangered languages: identities and policies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1993 [1950]): *Gramàtica valenciana*. Edició a cura d'Antoni Ferrando. Barcelona: Editorial Alta Fulla.
- SANS MONROIG, Berta (2016): *El parlar de Càlig*. Benicarló: Onada edicions.
- SARAGOSSÀ, Abelard (1997): «Sobre les causes de les pronúncies del nom de la capital valenciana». CASANOVA, Emili (ed): *Actes del IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana*. Paiporta: Editorial Denes, p. 1025-1039.
- _____ (2005): *Gramàtica valenciana raonada i popular del valencià: els fonaments*. València: Tabarca.
- SEGARRA, Mila (1989): «L'hora zero de la llengua catalana: l'any 1939». *Serra d'Or*. Núm. 353, p. 27-29.

- _____ (2000): «Pompeu Fabra i el català de Barcelona». ARGENTER, Joan (ed.): *Simposi Pompeu Fabra. Jornades Científiques de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 199-226.
- SEGURA-LLOPES, Carles (2001): *Variació dialectal i estandardització al Baix Vinalopó*. Tesi doctoral. Alacant: Universitat d'Alacant.
- _____ (2002): «Estàndard i variació dialectal en la població escolar del sud valencià». ALTURO, Núria / VILA, Francesc Xavier (ed.): *Variació dialectal i estandardització*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Departament de Filologia Catalana; Secció de Lingüística Catalana, p. 125-147.
- SERRAT i SELLABONA, Elisabet (1997): *El procés de gramaticalització en l'adquisició del llenguatge: la categoria formal de verb*. Tesi doctoral. Girona: Universitat de Girona.
Disponible en línia:
<www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/8019/tess.pdf?sequence=5>. [Consulta: 12 de març de 2018].
- SERVEIS EDUCATIUS DEL MONTSIÀ (2018): *MALETA DE CONTES: Català occidental i balear*. En línia:
<<http://www.xtec.cat/serveis/crp/e3900033/Pagines/maleta-occidental.htm>>.
[Consulta: 8 de març de 2018].
- SIFRE, Manuel (2005): *Llengua i dialecte*. Alzira: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana: Bromera.
- SISTAC, Ramon (1992): «El dialecte nord-occidental en els àmbits d'actuació formals». INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Lleida (1 i 2 de juny de 1991)*. Barcelona; Lleida: Institut d'Estudis Catalans; Institut d'Estudis Ilerdencs; Universitat de Lleida, p. 39-43.
- _____ (1996): «L'estandardització de les llengües». AGUSTÍ i FARRENY, Alfred (ed.): *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs; Fundació Pública de la Diputació de Lleida, p. 79-103.

- _____ (1997): «Els dialectes a la fi del mil·lenni». *Àrnica*. Núm. 33, p. 39-47.
- _____ (1998a): «L'impacte de la normalització lingüística sobre la variació. Un cas concret: el català nord-occidental». BOIX, Emili / ALTURO, Núria / LLORET, Maria-Rosa / LORENTE, Mercè / PAYRATÓ, Lluís (ed.): *El contacte i la variació lingüístics: Descripció i metodologia*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Departament de Filologia Catalana; Secció de Lingüística Catalana, p. 161-178.
- _____ (1998b): «El procés d'estandardització i el català nord-occidental». CANO, Maria Antònia / MARTINES, Josep / MARTINES, Vicent (ed.): *Un món de llengües. Actes de les V-IX Jornades de Sociolingüística de La Nucia (Marina Baixa)*. Alcoi: Universitat d'Alacant; Marfil, p. 45-58.
- _____ (2000): «El català nord-occidental i la codificació fabriana». ARGENTER, Joan (ed.): *Simposi Pompeu Fabra. Jornades Científiques de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 227-234.
- _____ (2003): «Informe sobre la llengua catalana a la Ribagorça». *Ripacurtia* 1. Benavarri-Graus: Centre d'Estudis Ribagorçans, p. 141-172.
- _____ (2010): «Variació lingüística, terminologia i estàndard». *Espais terminològics 2009: terminologia i variació geolingüística (Actes de la jornada del 12 de novembre de 2009)*. Vic; Barcelona: Eumo; Termcat.
- SORRIBES, Josep (2017): «Mirant a l'Ebre». NOVELL, Nèstor / SORRIBES, Josep: *Nou viatge pel País Valencià*. Volum II. València: Universitat d'Alacant; Institució Alfons el Magnànim; Centre Valencià d'Estudis i Investigació; Publicacions de la Universitat de València, p. 793- 806.
- STEWART, William Alexander (1968): «A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism». FISHMAN, Joshua Aaron (ed.): *Readings in the Sociology of Language*. The Hague; París: Mouton, p. 529-545.
- STRUBELL TRUETA, Miquel (1993): «Catalan: Castilian». POSNER, Rebecca / GREEN, John N. (ed.): *Trends in Linguistics. Studies and Monographs. Trends in Romance Linguistics and*

Philology. Bilingualism and Linguistic Conflict in Romance. Vol. 71: 5. Berlín; Nova York: Mouton de Gruyter, p. 174-208.

SUBDIRECCIÓ GENERAL DE LLENGÜES I ENTORN. DIRECCIÓ GENERAL D'INNOVACIÓ / DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA (2007): *El projecte lingüístic per als centres educatius de la Catalunya del s. XXI. Guia per a l'elaboració*. Disponible en línia a:

<http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0032/0256cb52-0717-48e4-8831-f146c03187cf/guia_elaboracio_PLC.pdf>.

[Consulta: 2 de gener de 2018].

SUBIRATS ALEIXANDRI, Andreu (2000): «La variació lingüística i l'aprenentatge de la llengua». CUENCA, Maria Josep / PITARCH, Vicent (ed). *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Tortosa (4 i 5 de juny de 1999)*. Barcelona; Tortosa: Institut d'Estudis Catalans; Ajuntament de Tortosa, p. 29-37.

SUÏLS SUBIRÀ, Jordi / HUGUET CANALÍS, Àngel (2003): «La tasca normativitzadora per a l'occità aranès. Coexistència de normes i interferència lingüística». *Estudis Romànics*. Núm. 25, p. 195-213.

TEGNÉR, Esaias Jr. (1874): «Om språk och nationalitet». *Svensk tidskrift*.

TELEVISIÓ DE CATALUNYA / COMISSIÓ DE NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA DE TVC (1995): *El català a TV3: llibre d'estil*. Barcelona: Edicions 62.

TENA GIL, Noèlia (2010): «Aproximació al parlar de Traiguera. Fonètica i morfologia». *beCEroLes*. Núm. 4, p. 119-147.

TERMCAT (2010): *TERMCAT. Centre de Terminologia*. En línia:

<http://www.termcat.cat/ca/El_TERMCAT/>. [Consulta: 7 de març de 2018].

TERMCAT (2010): CERCATERM. En línia: <<http://www.termcat.cat/ca/Cercaterm/>>. [Consulta: 7 de març de 2018].

TOUTAIN, Ferran (1982): «Per un ús normal del català». *Ciència*, 2/06/1982, p. 61-62. En línia:

<<http://revistes.iec.cat/index.php/ciencia2/article/viewFile/120878/119632>>.

[Consulta: 10 d'abril de 2018]

ULLDEMOLINS-SUBIRATS, Amanda (2013): *La presència del tortosí al TN Comarques de Tarragona*. Treball de Fi de Grau en Llengua i Literatura Catalanes, (exemplar multicopiat).

_____ (2014): *El model d'estàndard occidental al Telenotícies de TV3*. Treball de fi del Màster Estudis Avançats en Llengua i Literatura Catalanes, (exemplar multicopiat).

_____ (2018): «"Lo color vermell serà lo roig". Ús dels geosinònims en la població escolar d'Alcanar». *beCEroLes*. Núm. 7, p. 109-121. Disponible en línia:

<<http://www.raco.cat/index.php/Beceroles/article/viewFile/336947/427757>>.

[Consulta: 28 d'abril de 2018].

_____ (en premsa): «Integració dels dialectes occidentals a l'estàndard formal televisiu». *Llengua & Literatura*.

_____ (en premsa): «A Alcanar ja no volen palometes. Presència del lèxic tortosí a les aules de primària». *Series IVITRA*.

VALLVERDÚ, Francesc (1986): *Elocució i ortologia catalanes per a ús de locutors de ràdio i televisió*. Barcelona: Jonc.

_____ (1996): «Un únic model de llengua?: Model central». AGUSTÍ i FARRENY, Alfred (ed.): *El nord-occidental entre dues llengües? Actes de les Jornades d'estudi del català nord-occidental. Lleida, 15, 16, 17 i 18 de novembre de 1995*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs; Fundació Pública de la Diputació de Lleida, p. 107.

_____ (1998): «Entrevista a F. Vallverdú, director de la Comissió de normalització lingüística de Televisió de Catalunya». FAURA, Neus / PALOMA, David / TORRENT, Anna Maria (ed.): *La llengua de la Televisió de Catalunya. Materials per a l'anàlisi*. Barcelona: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

_____ (2000): *El català estàndard als mitjans audiovisuals: Escrits elaborats des de la Comissió de Normalització Lingüística de TVC (Corporació Catalana de Ràdio i Televisió)*. Barcelona: Edicions 62. (Pràctiques lingüístiques, 3).

- _____ (2002): «L'estàndard i les varietats regionals a la ràdio i la televisió públiques de Catalunya». ALTURO, Núria / VILA, Francesc Xavier (ed.): *Variació dialectal i estandardització*. Barcelona: Universitat de Barcelona; Secció de Lingüística Catalana; Departament de Filologia Catalana, p. 55-62.
- VEGA CASTELLVÍ, Xavier (2017): *Terres de l'Ebre, frontera i frontissa*. Lleida: Pagès editors.
- VENY, Joan (1978): *Els parlars*. Barcelona: Dopesa.
- _____ (1982 [2002¹³]): *Els parlars catalans (Síntesi de dialectologia)*. Mallorca: Editorial Moll. (Col·lecció Tomir, 38).
- _____ (1985): *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. (Biblioteca universitària, núm. 4. Manuals de llengua catalana).
- VENY, Joan / MASSANELL, Mar (2015): *Dialectologia catalana*. Barcelona; Alacant; València: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona; Publicacions de la Universitat d'Alacant; Publicacions de la Universitat de València.
- VENY, Joan / PONS i GRIERA, Lúdia (2001): *Atles Lingüístic del Domini Català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- VERGÉS, Frederic (1991): *Petit diccionari: Castelhan-aranés (occitan)-catalan-francés: Aranés (occitan)-castelhan-catalan-francés*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- VIADEL, Francesc (2014): *Educació, llengua i comunicació al País Valencià (1962-2011). Una anàlisi sociològica del moviment social valencianista i del procés històric d'introducció del valencià en el sistema educatiu*. Tesis doctoral. València: Universitat de València.
- VILÀ COMAJUAN, Carme (1992): «La regressió del ieisme al Principat». MARÍ, Isidor (ed.). *Actes del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. IV. Àrea 3. Lingüística Social*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, p. 71-78.
- VIZCARRO, Teresa (ed.) (1987): *Fato, vocabulari infantil i d'adults a les Terres de l'Ebre*. Barcelona: CIRIT.
- WEINREICH, Uriel (1954): «Is a structural dialectology possible?». *Word*. Núm. 10, p. 388-400.

WILLIAMS, Glyn (1992): *Sociolinguistics: A sociological critique*. Londres: Routledge.

XARXA CRUSCAT (2016): *IX Informe sobre la situació de la llengua catalana (2015)*. Barcelona: Observatori de la Llengua Catalana.

XIRINACHS, Marta (1990): «La influència dels mitjans de comunicació orals en la llengua». *Cultura*. Núm. 13, p. 27-42.

Annexos

Qüestionari per als docents

Nom escola:

Població:

Edat:

Sexe:

Lloc de naixement:

Localitat de residència:

Universitat on vas cursar els estudis:

1. Escriu el nom corresponent al costat de cada imatge:

17:

19:

2. Fes el plural de:

a) Text:

c) Home:

b) Jove:

d) Disc:

3. Completa les següents paraules:

n_ixer

arr_ncar

x_rrar

tr_ure

n_dar

4. Escriu les formes corresponents a cada temps verbal:

Present d'indicatiu de la 3a persona del plural del verb *corregir*: ells

Present d'indicatiu de la 3a persona del singular del verb *llegir*: ell

Present d'indicatiu de la 1a persona del verb *cantar*: jo

Present d'indicatiu de la 2a persona del singular del verb *ser*: tu

Present de subjuntiu de la 2a persona del singular del verb *cantar*: (que) tu

Imperfet d'indicatiu de la 1a persona del singular del verb *caure*: jo

Imperfet d'indicatiu de la 3a persona del singular del verb *creure*: ell

Imperfet de subjuntiu de la 3a persona del plural del verb *cantar*: (que) ells

Imperfet de subjuntiu de la 2a persona del singular del verb *tindre*: (que) tu

5. Fes les operacions de més avall:

Fes el femení: El meu gos és menut. →

Escriu l'infinitiu del verb: *Tenia* sis exàmens per a corregir. →

Vinc però me n'aniré a les 3. →

6. Escriu com pronuncies els següents mots:

Ja:

Jo:

Ahir:

Àlbum de dibuixos

A) Vegetals i animals

1. Quin animal és? Què fa? Què té a la boca?

2. Quins animals són? Quants n'hi ha?

3. Quin animal és? Què assenyala la fletxa?

4. Què és? És un animal gran?

5. Què és?

6. Què és?

7. Què són?

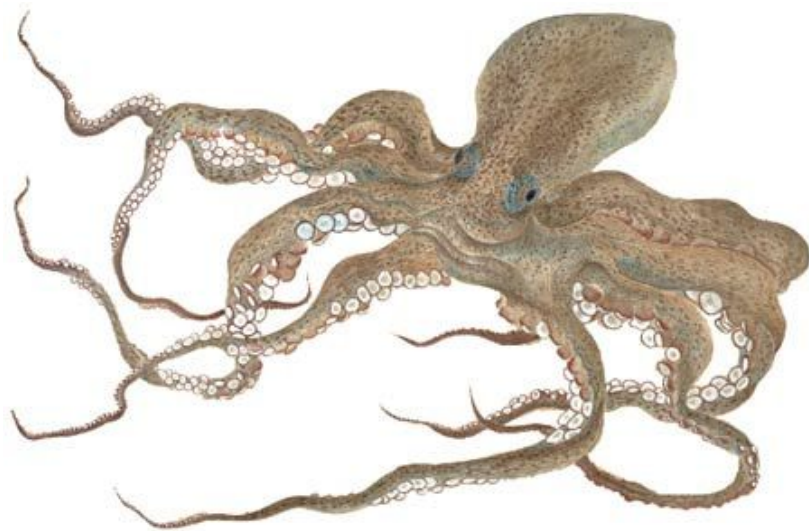
8. Com se diuen? On viuen? I quan aneu a la mar, què feu?

9. Què són?

10. Què és? Quantes potes té?

11. Llig i completa la frase:

Hi ha 17 _____

12. Què és? I això? [assenyalant la tomaca] De quin color és? I això de color groc,
[assenyalant el panís], què és?

13. Què són?

14. Com es diuen les verdures verdes de dalt? I els llegums de baix?

15. I ells, què són? Què mengen?

16. Quines fruites pengen de l'arbre?

17. Què hi ha a la foto?

B) Les parts del cos

18. Què és?

19. Què és?

20. Què té el gos a l'ull?

c) La casa i el lèxic relacionat

21. Llig la frase i completa-la:

Hi ha 19 _____

22. Llig la frase i completa-la.

Hi ha 18 _____

23. Què són?

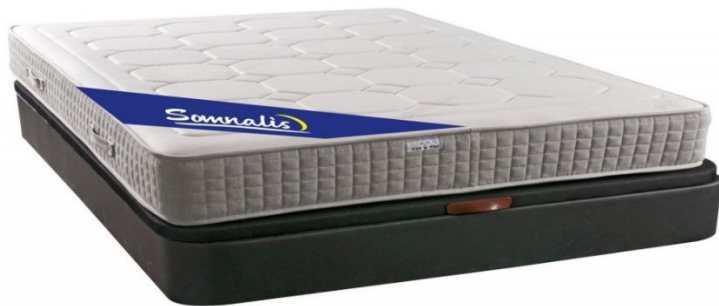
24. Què és?

25. On assenyala la fletxa?

26. Què és?

27. Què és?

28. Què és?

29. On estan els llibres?

30. Què fa?

31. Què és?

Qüestionari morfològic

1. Completa les frases:

a) Jo _____ els treballs de classe.

b) Tu _____ molts de llibres.

c) La mestra _____ exercicis.

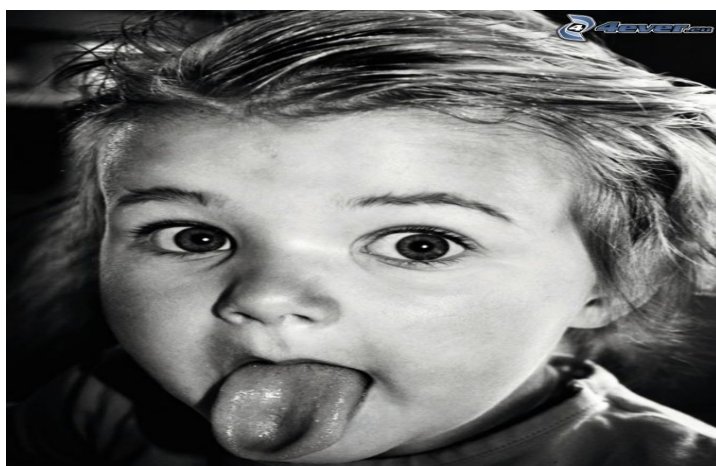
d) Ells _____ després d'escoltar una cançó.

e) Ella _____ un dibuix.

f) Ell està _____ la llengua.

g) Ell està _____ de la bici.

2. Completa la frase.

Per exemple: __JO__ vaig a escola cada dia.

_____ anem a comprar cada dia lo pa.

_____ organitzeu una festa.

Tu _____ molt alegre.

3. Què fas cada matí?

4. Amb qui vas a escola?

5. Fes els femenins:

- El meu gos té 17 anys.

- El meu gat és molt gros.

6. Com se diu el metge que et mira els ulls?

7. Completa la frase:

a) Si vull que tu _____ (vindre) haig de cantar-te una cançó.

b) Si necessites que ells _____ (cantar), avisa'm.

c) Te vaig dir que m' _____ (esperar).

d) La mestra va demanar que es _____ (portar) bé.

e) Jo _____ (veure) a Josep al seu poble el cap de setmana.

Entrevistes als locutors tortosins

1. Entrevista a Glòria Boquizo

Entrevista⁴⁹⁶ a Glòria Boquizo, periodista de TV3 encarregada, els caps de setmana, de cobrir la demarcació de Tarragona des del 2014

Origen i formació

- **On vas nèixer?**
- A la Sénia.
- **On vas cursar els estudis primaris i secundaris?**
- A la Sénia, fins a vuitè d'EGB. A l'institut vaig anar a Tarragona, a la Laboral.
- **Quin model de llengua et van ensenyar a l'escola i a l'institut?**
- No ho sé, eren els principis de quan començaven a ensenyar català a l'escola.
- **Per exemple, a l'escola us ensenyaven *que ell canti o que ell cante*?**
- *Que ell canti* i, a més, una de les professores que teníem era de Barcelona.
- **On vas estudiar periodisme?**
- A la Universitat Pompeu Fabra.
- **Vas cursar-hi assignatures de llengua catalana?**
- Sí.
- **Quin model de llengua vas aprendre?**
- No ens van ensenyar res del model de llengua.
- **Tens algun títol que acredite el teu nivell de català?**
- No, tenia el mòdul 2 d'Ensenyament. No sé si existeix ara. Em vaig presentar al nivell D, però no el vaig aprovar i no em vaig presentar més.

---

⁴⁹⁶ Entrevista telefònica realitzada el 16 de desembre del 2017.

Professió

- **Quina és la teua relació actual amb TV3?**
- A TV3 estic des de l'any 97 i estic fixa des del 2001. Ara treballo a la Delegació de Tarragona, des dels últims tres anys. Vaig estar treballant a Barcelona onze anys. I a la Delegació de TV3 he estat treballant en dos fases: des de l'any 98 al 2004 i ara pos des del 2014 fins ara.
- **Concretament, t'encarregues de la part de Tarragona els cap de setmana. És així?**
- Sí, tota la província.
- **Quines són les rutines informatives que seguixes des del moment que saps on és la notícia fins que surt per la televisió?**
- Al treballar en cap de setmana les previsions les fan a la delegació el divendres a no ser que hagi vist alguna cosa que també proposo. Només som un equip, a la delegació, per fer les notícies al cap de setmana. Clar, quan hi ha una informació molt important *pos* passa per damunt de les previsions que hi han. Hi ha caps de setmana que de les previsions que hi han preparades no en fem cap. Fem lo que surt al llarg del cap de setmana perquè sempre hi ha accidents, com el de Freginals. A vegades et demanen alguna informació que ells no han pogut cobrir o alguna cosa de política.
- **Quan fas una connexió en directe la veu en off la fas en aquell moment o la fas ans i la corregixen els assessors lingüístics?**
- Si és locutada llavors sempre pels lingüistes.
- **He fet un seguiment de les teues intervencions al llarg dels darrers mesos i he vist que empres formes com *meva*, en lloc de *meua*, els subjuntius en *-i*, els infinitius com *tenir* i *venir*. També utilitzes algunes altres formes com *feina*, *petits* o *nois*. Tanmateix, les formes *faena*, *menuts* i *xics* també són estàndard.**

- Sí, la veritat és que m'agradaria usar més les nostres, lo que passa és que tinc una mica el xip, del principi, del català normatiu. Abans, quan jo estudiava, dir *lo* estava prohibit. Suposo que m'he acostumat, d'haver començat, des dels principis, a treballar a Barcelona. Me vaig acostumar a què quan estic treballant he d'evitar de fer cap error i sempre, ja des dels principis, vaig usar estes formes i me costa.
- **No les uses perquè no saps si són estàndard?**
- No, perquè estic tan acostumada que no me surten les meues habituals, les que faig servir.
- **Tanmateix, les formes que uses són les que vas aprendre a la universitat i a l'escola.**
- Sí, clar, suposo que sí. Si puc, si me'n dono conte, no les utilitzo. Ja et dic, és més perquè estàs pendent de fer-ho bé, normatiu. I la barreja d'estar molts anys fora, d'estar a Barcelona des del principi. Vaig marxar del poble als catorze anys. Suposo que també estic molt barrejada perquè alguna vegada m'ho han dit, que utilitzo formes que aquí a la Sénia pues que se nota que no vic aquí. No me'n dono conte, la veritat.
- **En algun moment de la teua trajectòria, els assessors t'han fet algun comentari sobre el model de llengua? La Sònia Castelló em va comentar que havia tingut una discordança amb un assessor perquè ella volia usar una forma típica de l'Ebre per a referir-se a un canal, *desaigüe*, i ells li van dir que millor que no l'usés. També Sorribes volia usar *juí* i li van dir que millor *judici*.**
- No, ara recordo un parell de coses. Una vegada vaig dir *gavinet* en lloc de *ganivet* i de seguida m'ho van dir. No me'n vaig donar conte. Ja et dic, sempre estic en lo xip al cap de quan estic treballant i usant tot normatiu. Van vindre dos o tres persones, a Barcelona, a dir-me: «Has dit gavinet!». I jo: «no, bueno, però és que natros ho diem així. No s'entén en les imatges?». I em van dir que ho preguntés a un lingüista perquè tal i qual i els lingüístiques m'ho van fer canviar. Després, al pronunciar *càncer*, jo dic càn[z]er i m'ho van fer canviar

perquè és cà[n]s]er. I jo pensava, no ho sé dir. Alguna altra vegada, quan estava a Barcelona, que tenia als lingüistes a prop, sí que m'havia queixat per algun canvi, però no recordo què era, ara. I jo dia: «Per què m'has canviat esta paraula?» i em dien «ostras, no sabia que eres tu. Tu la pots dir perquè ets occidental». No te puc posar l'exemple de la paraula perquè no la recordo.

- **És a dir, els assessors lingüístics són conscients de l'origen de cadascú.**
- Si te coneixen sí, perquè clar, no sempre estan los mateixos. Però quan estava me dien això que, si era jo, me dixaven dir aquella paraula. Me sap greu, però no te sé dir quines paraules eren.
- **També he detectat que en algun moment fas la reducció vocàlica com *m[u]ment* i, ara que sé que vas treballar molt de temps a Barcelona, suposo que és pel contacte amb l'entorn d'allí.**
- Sí, pot ser. Però per la paraula que has dit, a la Sénia diem *m[u]ment*. Ara m'hi fixaré, però diria que tothom diu *m[u]ment*.
- **Ja ho tornaré a mirar. Pel que fa al plural de *jove*, com ho dius?**
- Jóvens.
- **És que *jóvens* també és normatiu, però veig que, per antena, dius *joves*.**
- Sí, *bueno*, si ho estic llegint, segur que dic *joves*. Si ho dic en directe, suposo que també.
- **Bé, *jóvens* també es pot escriure.**
- Ja, però diferencio de quan estic treballant de quan parlo normalment. Si estigués parlant en tu diria *jóvens*, però si estigués parlant en algú de Barcelona, no me'n donaria conte i diria *joves*. La *a* oberta i neutra i tot això no ho canvio. Clar, és que sempre he treballat a Barcelona i Tarragona, aquí a les Terres de l'Ebre jo no he treballat mai. A no ser que fes *algo* des de TV3. Tinc facilitat, bona o dolenta, de que se m'encomanen segons quines coses.
- **Creus que el dialecte occidental és prou present a TV3 amb veus?**

- Home, hi ha molta gent de Lleida. Molt present tampoc seria. Una mica més present sí que ho està. Molt més que al principi de TV3. Lo suficient? Pos no ho sé, perquè és subjectiu. Jo crec que faltaria més accent de les Terres de l'Ebre. A vegades mos confonen en lo lleidatà. Igual això ho equilibra una mica.
- **Pel que fa al procés de redacció, consultes l'ésAdir quan redactes una peça?**
- No, en general, no. Alguna vegada, però no.
- **I quines eines fas servir si tens un dubte o no saps si una paraula està ben escrita?**
- Ho miro jo per internet o, generalment, ho pregunto als lingüistes.
- **Ho mires al DIEC?**
- Sí. Alguna vegada l'ésAdir, però sempre treballo molt de pressa. Com només ne som dos.
- **D'acord. L'última pregunta és si sou conscients del paper que teniu com agents d'estandardització del nostre dialecte?**
- La veritat és que no lo suficient. Jo sí que ho tinc en conte, però no lo suficient. Perquè, clar, treballem molt a saco. Ja et dic, almenos en lo meu cas, suposo que és per l'horari que faig, però anem bastant per feina. Veus, ara he dit *feina* perquè m'estàs entrevistant, si estiguéssim fent un un cafè potser no ho hagués dit. Igual no soc lo suficientment conscient pels nervis que passes quan estàs fent una notícia, un directe, perquè estàs pendent de moltes coses. Clar, ho hauríem de ser més, per suposat. Realment, ara hi posaré més atenció. Per exemple, a mi *este* me costa molt dir-ho, sobretot quan ho poso per escrit. Me costaria molt. I els subjuntius, clar, no sabia ni que era correcte dir-ho, com m'has dit abans.
- **Clar, però a la Sènia dieu *que ell canto*, no?**
- Sí, ja posats diem la *i*. Malauradament, m'amotllo molt al llenguatge de fora. La veritat és que si parlo en algú de Barcelona o Tarragona, una mica sí que

canvio. No molt, les neutres no les faig neutres. Veig algú del poble que parla en accent oriental i fa ràbia. Alguna vegada m'ho han dit a mi i no sabia fer neutres, però sé que algunes paraules sí que les canvio, però no me'n dono conte, en general. Me n'adono perquè, per exemple, tinc un nebot que és de Valls i quan ve a la Sénia en los iaies jo veig que jo li canvio algunes paraules, perquè ell té un accent molt marcat de Valls. I penso «no, no no, que ha d'adeprendre lo senienc». Però me surt així, molt inconscientment.

- **També he vist que, per exemple, en una peça que parles del temporal de les Cases [d'Alcanar], en la connexió en directe dius *dos de les quals*, referint-te a *embarcacions*. En canvi, a la locució en off d'aquella notícia dius *dues embarcacions*.**
- Claro, perquè si està escrit *dues*, perquè t'ho corregixen o perquè ho he escrit jo, no ho sé. A vegades t'ho corregixen i te'n dones conte quan estàs dins del locutori ja i com vas molt a saco...
- **Però saps que pots dir *dos* com a numeral femení, no?**
- Sí, sí, ho sé, ho sé.
- **És que com Víctor [Sorribes] i Fàtima [Llambrich] me van dir que els números els escrivien en número. Per això, a vegades, dieu *coranta* i no *quaranta*.**
- Suposo que, en lo cas que comentem, ho vaig escriure en lletra. Normalment, jo ho escric en lletra. Així a l'hora de locutar me va millor, a no ser que sigue alguna xifra molt llarga. A lo millor vaig posar *dues*. Los lingüistes això ho tenen en conte, perquè m'ho han dit, a vegades. Però clar, ells tampoc no miren sempre qui ha escrit aquell text, perquè anem sempre molt ràpid. A vegades vaig al meu rotllo i he dit *jóvens* o *faena* i no li dic al lingüista. Si ell o ella m'ho canvia jo me n'adono quan estic al locutori en la frase. Si ho veig, torno a ficar lo nostre dialecte. Si no me dona temps, pos així queda.

- **Recordes quins trets tortosins t'han dit els locutors que pots usar?**
- No me'n recordo. Ha sigut dos o tres vegades. Recordo que una de les persones va ser l'Anna Vila. Però no ho recordo perquè fa uns tres anys ja. És que és com si a l'hora de treballar fos una actriu. Sí que ho intento i faig un esforç, però clar, no lo suficient. Obviament. L'este no puc, quan treballo, no m'agrada.
- **També et deu passar amb les formes com *tenyix* i *tenyeix*.**
- A vegades això sí que ho canvio i dic *tenyix*. Estic molt barrejada per estar tants anys allà vivint i treballant. Mira que vinc molt al poble, com ara. Natres fa molts anys que vam anar a l'escola. A la meua època a l'escola no hi havia sensibilitat en los dialectes. Suposo que a la Fàtima ja li han ensenyat i per això diu lo.
- **Però el *lo* no és adequat per als informatius, es pot usar en registres informals.**
- No? Veus, me pensava que sí.

2. Entrevista a Fàtima Llambrich

Entrevista⁴⁹⁷ a Fàtima Llambrich, periodista de TV3 encarregada de la secció de Societat des del 2005

Origen i formació

- **On vas nèixer?**
- A l'Ametlla del Mar, al Baix Ebre.
- **On vas cursar els estudis primaris i secundaris?**
- A l'Ametlla del Mar.
- **A l'escola quin model de llengua et van ensenyar?**
- Català, castellà...
- **Però en el model occidental o oriental? Escrivies *aquest* o *este*, per exemple?**
- No, no ... féem *aquest*, l'oriental.
- **I en la morfologia verbal també? Usàveu *canti* o *cante*?**
- *Canti, canti* sempre...
- **On vas estudiar periodisme?**
- A l'Autònoma, a Barcelona.
- **I vas cursar assignatures de català?**
- Sí, a català ens ensenyaven les diferents varietats.
- **I també et van ensenyar el nostre model? L'estàndard oral i l'escrit?**
- Sí, sí.
- **I tens algun títol que acredite el teu nivell de català?**

---

⁴⁹⁷ Entrevista realitzada el 30 de maig del 2014 a la redacció central de TV3 a Sant Joan Despí.

- No, el nivell C que ens pertova per universitat i tal, però res a més a més diguem.

Professió

- **Quina és la teua relació actual amb TV3?**
- Vaig passar les oposicions el 2005 i abans feia substitucions. Estic a la Secció de Societat.
- **Quines són les rutines informatives que seguixes? Des del moment que saps on és la notícia fins que surt per la televisió.**
- Bueno, fem vàries trucades i depèn del tema que síguia o anem a cobrir o si és un directe ho fem des del lloc on han passat els fets.
- **I tens temps per preparar-t'ho tot bé?**
- Bueno, depèn de la notícia sí, i depèn de la notícia, no. Hi ha notícies que s'han de fer en vint minuts i n'hi ha que tens tot un dematí.
- **I t'ho corregeix algú?**
- Sí, clar, sempre el servei lingüístic, sempre.
- **I coneixes les obres del nostre parlar? Aquell llibre roig que va fer Aragónes?**
- No.
- **T'assessores per poder emprar trets genuïns de la nostra zona? Els ho preguntes als assessors lingüístics d'aquí?**
- Bueno, és que el que io, o sigui, el que jo no fai és un reforçament del parlar que tinc. Simplement que natros com que escrivim per ser dit, no escrivim perquè ho llijja un altre, sinó que ho escrivim per ser dit. Jo ho escric com ho parlaria, però perquè me surt així, perquè si no xocaria amb el que jo escric. Però no és que tingui un interès en reforçar el meu parlar.
- **És per si, de vegades, tens algun dubte i no saps si està ben dit.**

- Bueno, però llavors ho parlem en lingüistes per evitar barbarismes, perquè jo crec que soc d'una zona on fem servir molts barbarismes i per això estan els lingüistes i de seguida m'ho diuen.
- **Així, quan dubtes entre la variant occidental i l'altra, com resols lo dubte?**
- És que no és preferir o no preferir, és a dir, si jo estès escrivint un llibre podria optar, ho fai d'esta manera o ho fai d'una altra, però com és per ser parlat ... o sigui, jo llegeixo la notícia per posar la veu, però l'audiència en que se queda és que tu has fet una cosa que li expliques. Una altra cosa és que, evidentment, hem d'evitar barbarismes. I hem d'evitar una sèrie de coses perquè el català sigui correcte.
- **Si ens centrem en dades concretes, la morfologia verbal que empres és oriental, és a dir, optes per *canti* i no per *cante*, tot i que la forma pròpia de l'Ametlla és *càntia*.**
- Potser això sí que ho canvio perquè jo no dic *llegeixi*, jo diria *llijixo*⁴⁹⁸ i, clar...
- **Bé, és que hem trobat que dius *passessin*, *continuessin* i en una *acabessen*.**
- Clar, perquè jo diria *passessien*, *continuessien*, però això ia seria forçar-ho molt. I dic *acabien* i no *acabin*. O sigui, jo no forço el meu parlar, no busco les paraules per reforçar el parlar.
- **Alguna vegada hem localitzat que dies *eur[u]s*, o *c[u]nsideres* o *c[u]ntracta*.**
- Ostres, pos és *raro* que jo digui *eur[u]s*, és molt estrany perquè no ho dic mai. Clar, que fem tants directes que ho relaciono més en la premsa, com quan m'encallo, de perquè jo ho digui així, perquè no ho dic.
- **També hem detectat que uses molt lo *lo*. Què en penses sobre que, com diu la normativa, no es pugue usar en un registre formal?**
- No ho sé, crec que tampoc he d'entrar a volarar io...

---

⁴⁹⁸ Fem notar al lector que hi ha una confusió de formes verbals entre les de present de subjuntiu (*llegeixi*) les del present d'indicatiu (*llijixo*).

- **Sí, però, per exemple, Víctor Sorribes i Sònia Castelló⁴⁹⁹ te van anomenar i van remarcar que sempre usaves lo lo.**
- Sí, però jo l'uso quan jo l'uso parlant. És a dir, a principi de paraula uso *lo*, però a mitant de paraula no l'uso, si va encadenat d'una *e*. És a dir, jo no m'escric un *lo* perquè jo sé, si jo vinc de vocal més *lo* més paraula... el que sigui, no m'escriuré *lo* perquè parlant no diria *lo*. Enllaçaria la vocal amb la *e*, és a dir, no forço el parlar. M'ho escric com parlaria, llavors el *lo* a principi de frase sí que el fai, però a mitan de frase quan vinc de vocal no perquè parlant no diria *lo* i llavors, si no ho fai no ho vull forçar.
- **En estos contextos que dius a mitat de frase hem vist que obris una mica més la e i es pareix a la neutra que fan aquí dalt.**
- Pot ser, però no me n'adono, no dic que no ho faigüe. No sé a què respon. I també segur que quan parlo, segur, que quan tens tendència a parlar en gent d'una zona, se t'acaba enganxant alguna cosa. No dic que no.
- **Quan et plantejes algun dubte i tens molta pressa prefereixes canviar a la forma correcta en oriental o dius la nostra?**
- Truco a lingüistes. A vere, si jo crec que una cosa no pot estar bé, però no del parlar sinó de qualsevol cosa, abans de dir una pífia ho canvio, però no només pel parlar sinó per tot. Si realment crec que allò no està bé i no només de parla sinó també si dubto de si són 35 o 40 al final no poso res.
- **Consultes l'ésAdir, el portal lingüístic de TV3?**
- Alguna vegada sí, però ens hem tornat molt còmodes i abans consulte a ells (els lingüistes) però me l'he mirat.
- **Què en penses de la gent que és corresponsal i no és de la zona que està cobrint? Si, per exemple, anés algú de Barcelona a cobrir les nostres terres.**

---

⁴⁹⁹ Periodista tortosina que va ser corresponsal de TV3 a les Terres de l'Ebre des del març del 2012 fins el maig del 2013. A Ulldemolins-Subirats (2013) analitzem el seu model de llengua durant la seua etapa al *Telenotícies*.

- Jo penso que la llengua no te fa d'un territori. A vegades focalitzem en la llengua, vale, està molt bé, però el que fa d'un territori a una persona no és la llengua. Jo puc parlar la llengua d'allà on vaig néixer, puc haver marxat d'allà i no tindre ni idea del que està passant i un altre, que parla de Barcelona, conèixer el territori. No podem jugar a això.
- **Sí, però, a vegades, lligues com parla Víctor [Sorribes] a les Terres de l'Ebre o el parlar de l'Empar Marco⁵⁰⁰ amb València. Hi ha gent que només sent valencià quan parla ella.**
- Sí, sí, però jo crec que quan tens una persona a una zona no l'has de valorar només per com parla, sinó per lo que diu. I aquí ens equivoquem i això també demostra que potser mirem quin jersei porta i ens és igual lo que diuen.
- **Però, per exemple, natros, és l'únic moment que veem el tortosí en un registre formal és quan parlu tu i Víctor [Sorribes]. Creus que eres conscient del paper que tens com agent d'estandardització?**
- És que jo no li dono tanta importància. Jo no li dono gens d'importància perquè jo no crec que la tingue: jo no forço res.
- **Pot ser tu no et fixes, però per a algú que escolta com dieu les coses sí que crida l'atenció que, per exemple, uses lo *lo*. Encara que tu no en sigues conscient.**
- No en soc conscient i no vull fer cap valoració perquè la faria a la tun-tun. I crec que no té gens d'importància i no ens hauria de sorprendre. Catalunya té diferents maneres de parlar i, ja està, no té més.
- **Sí, però en un registre formal com el *Telenotícies* hi ha certes formes que no es recomanen. És a dir, que si els lingüistes volguessen podrien recomanar-te no usar estes formes com l'*este* o lo *lo*.**

---

⁵⁰⁰ Empar Marco fou la corresponsal de TV3 al País Valencià des del 2004 fins al 2016.

- Bueno, sí, potser sí. No m'ho he plantejat mai, però perquè no vull donar-l'hi importància. La gràcia i la desgràcia de la feina que faig no ha de ser el dialecte, sinó el treball.
- **És el model de llengua més que el dialecte, de fet. Creus que a TV3 hi ha prou veus occidentals?**
- És la mateixa, hem de fer una tria de les persones pel lloc d'on són? Jo crec que no. Soc tan vàlida o tan no vàlida de la mateixa manera.

3. Entrevista a Víctor Sorribes

Entrevista⁵⁰¹ a Víctor Sorribes, corresponsal de TV3 a les Terres de l'Ebre des de l'octubre de 2002 fins al febrer de 2012 i del juny del 2013 fins a l'actualitat

Origen i formació

- **On vas nèixer?**
- A l'hospital de Tortosa, però soc natural de Deltebre.
- **On vas cursar els estudis primaris?**
- A Deltebre, al col·legi l'Assumpció.
- **I els secundaris?**
- A l'Institut de Deltebre.
- **Quin model de llengua et van ensenyar a l'escola i a l'institut?**
- Crec que em vaig trobar professors de català dels dos tipus; alguns que defensaven el model més *heavy* d'un model únic a Catalunya i, en canvi, vaig tenir una professora, l'Àngela Buj, d'Alcanar, que és bastant defensora de la variant nostra ebrenca.
- **Quin dels dos models te va marcar més?**
- Recordo bastant l'Àngela i amb els anys he vist que tenia raó però quan estudiava secundària mos dien que podíem triar entre l'estàndard que sortia als llibres o defensar lo nostre dialecte i crec que per no complicar-me la vida vaig tirar més cap a l'estàndard dels llibres, que és el que sents més pels mitjans de comunicació, tens més obres de referència i és on menys possibilitats tindrà d'equivocar-me.

---

⁵⁰¹ Entrevista realitzada el 14 de maig de 2013.

- **On vas estudiar periodisme?**
- A la Universitat Autònoma de Barcelona, a la Facultat de Ciències de la Comunicació.
- **Vas cursar-hi assignatures de llengua catalana?**
- Sí.
- **Quin model de llengua vas aprendre?**
- La modalitat central de l'estàndard.
- **Tens algun títol que acrediti el teu nivell de català?**
- No, crec que hi havia un pla d'educació que ja te donaven el nivell C de català, però em sembla que al meu no. El nivell D no l'he mirat mai, no el tinc.

Professió

- **Quina és la teua relació actual amb TV3?**
- Actualment soc ENG —*electronic news gathering*— , una modalitat laboral i tinc contracte fixe amb TV3.
- **Aquest càrrec te permet fer connexions en directe o ser corresponsal a les Terres de l'Ebre?**
- He estat corresponsal de les Terres de l'Ebre durant 10 anys, durant l'últim any he estat sent ENG que és entre redactor i càmera, fas les dos coses a la Delegació de Tarragona i a partir del juny torno a les Terres de l'Ebre a fer les notícies de les Terres de l'Ebre; el que actualment fa Sònia Castelló.
- **Quines són les rutines informatives que segueixes des del moment que saps on és la notícia fins que surt per la televisió?**
- Bueno, hi ha de tot; des de notícies que te venen convocades i simplement vas a l'acte i el cobrixes; buscar una notícia mitjançant algun contacte, pensant tu un possible tema o, per exemple, inspirar-te en un altre mitjà de comunicació

on has vist un tema que podries fer tu per televisió. Llavors lo que fas és produir-lo, quedes abans en les persones que necessites entrevistar o si t'han d'obrir algun espai o lo que sigue. Vas a rodar-ho, normalment van dos persones, un redactor i un càmera. Jo a vegades faig de redactor i a vegades faig de càmera. Ara quan estiré a les Terres de l'Ebre faré sempre de redactor. Fas la gravació i quan arribes a la redacció edites la peça.

- **Quan fas una connexió en directe la veu en off la fas en aquell moment o la fas ans?**
- Depèn, hi han vídeos que estan gravats de dies o mesos anteriors però la majoria los fas el mateix dia. Per exemple, si fas horari de matí, graves lo vídeo, l'edites, l'envies —tot en bastanta pressa— i després fas lo directe. Si fas el vídeo i el directe lo mateix dia vas molt de bòlit.
- **La veu en off la graves des dels llocs dels fets o des de la redacció?**
- De vegades la graves a la redacció i d'altres des del lloc on estàs treballant, des del cotxe, perquè no tins prou temps per tornar a la redacció.
- **En estos casos, algú corregix esta veu en off?**
- La veu en off no, me corregixen lo text. Enviem los textos a lingüistes.
- **I teniu temps per a fer-ho?**
- Sí, normalment hi ha un sistema intern, l'E-news, i ells ho corregixen bastant ràpid.
- **Llavors, les connexions en directe, on no tens cap suport en paper a la mà, també t'ho han corregit?**
- Quan faig un plató, que és l'*stand-up*, i és gravat, truco als lingüistes i los fas la lectura i te corregixen. I lo directe també però a vegades no hi ha temps per a fer-ho. Al directe, tu pots llegir-ho però a vegades del que tu has escrit al que dius al final canvia, és la part més improvisada.

- **Quines eines (lingüístiques, periodístiques, informàtiques) empres per revisar i corregir les teues peces informatives?**
- La veritat és que cap perquè lo sistema on escrivim els textos, un programa intern, no té corrector. Lo que fem és enviar-ho a l'equip de lingüistes de TV3.
- **Són tots de territori oriental els lingüistes?**
- Que jo sàpigues sí.
- **Te corregixen coses que tu escrius en occidental?**
- Depèn de qui sí. Per exemple lo "lo" no me'l dixer utilitzar tot i que jo ja crec que en un registre formal se pot prescindir d'ell. Dia a dia l'utilitzo però a la faena ja ens va dir Aragonés a un curs que en un registre formal millor no usar-lo i reservar-lo per a contextos més informals. En canvi, hi ha una noia de l'Ametlla del Mar, la Fàtima Llambrich, que normalment fa successos a TV3 tot i que no cobrix les Terres de l'Ebre, que sí que l'utilitza i té bastants enfrontaments amb los lingüistes per emprar-lo. En lo meu cas, he trobat lingüistes que m'han fet canviar alguna cosa i he hagut de forçar una mica per a què me dixer dir "dos" en lloc de "dues", "este" en lloc d'"aquest" i "seua" en lloc de "seva". Tot depèn del lingüista i de la seua sensibilitat. El plantejament que els faig és el següent: a l'Empar Marco, la corresponsal de València, tu li permetries dir "dos" no? Pos a mi també m'ho has de permetre; a mi no me dixaven dir "dos".
- **Eres conscient que tenim, en determinats aspectes, més semblances al valencià que al nord-occidental?**
- Sí, som una transició però tenim una miqueta més del valencià. Per això, la reflexió que faig als lingüistes és aquesta perquè ells no coneixen realment què és lo nostre dialecte perquè treballen cada dia en lo dialecte central. A més, tots els lingüistes, que jo sàpigues, són de l'àrea central.

- **Coneixes les obres de referència del nostre parlar?**
- Sí, sempre porto damunt el *Català per a periodistes de les Terres de l'Ebre, La llengua del Baix Ebre i del Montsià. Un model de llengua estàndard oral* i després també tinc lo d'Àngela Buj, *El vocabulari català de Tortosa de Francesc Mestre i Noé: una anàlisi lexicogràfica*. Me'ls he mirat alguna vegada i reconec que los hauria de mirar un mica més.
- **T'assessores per poder emprar trets genuïns de la nostra zona?**
- Sí, estes que he dit serien les meues obres de referència.
- **Si tens algun dubte, què fas?**
- Si dubto, potser utilitzo l'estàndard central. De vegades dubtes si allò que vols dir és normatiu o no. Quan tinc un dubte passo a l'oriental perquè saps que allò és correcte segur perquè ja ho has llegit i sentit als mitjans de comunicació.
- **Creus que els corresponsals han de ser de la zona geogràfica i, per tant, dialectal, que cobrixen?**
- Preferiblement sí, jo trobo que sí. D'una banda perquè la gent se sent més identificada i de l'altra perquè així conservem una mica la nostra varietat.
- **Però, en canvi, ara acabes de dir que hi ha una xica de les Terres de l'Ebre, Fàtima Llambrich, que cobrix successos a la part central i empra l'article neutre *lo*.**
- Sí, però precisament l'estàndard central no té cap perill. Les Terres de l'Ebre, i altres dialectes del català, estem en una situació de més debilitat davant el central, que té més preeminència. En tot cas, s'hauria de fer una discriminació positiva cap als territoris que no tenen tanta presència als mitjans de comunicació.
- **Llavors, estàs dient que el corresposnal ha de parlar el mateix dialecte que se parla a la zona que cobrix per mostrar-se més proper a la població, però, en este cas, això no passaria.**

- Sí, però no és lo mateix un corresponsal que està cobrint un territori i és la seua cara visible, com passa a les Terres de l'Ebre, a València o a Balears, que són d'allí i utilitzen la varietat d'allí que si jo vaig a treballar a Barcelona que intentaré continuar utilitzant lo meu dialecte. Ara he anat a Tarragona i crec que no l'he variat. Fàtima Llambrich, per exemple, fa notícies a Barcelona i defensa una mica la nostra varietat.
- **Sou conscient del paper que teniu com agents d'estandardització del nostre dialecte?**
- Sí, ho sé, però durant lo dia a dia se t'escapa amb les presses. El periodisme, i especialment quan treballes a informatius, que és una faena on vas sempre a corre-cuita no tens temps de pensar l'abast que pot tenir lo que estàs fent. La prioritat és que la informació sigue correcta i, a vegades, lo model de llengua no te'l cuides tant. Hauries de fer una segona lectura a allò que has escrit però moltes vegades no tens temps.
- **Hi ha alguna directriu a TV3 que te diu que no pots emprar algunes determinades formes?**
- No.
- **Consultes l'ésAdir?**
- No, TV3 és plenament conscient que és un model de llengua, per això tots los textos són corregits per l'equip de lingüistes. Hi ha lingüistes que són més sensibles a les nostres variants i n'hi ha alguns que creuen que s'haurien d'unificar criteris i crear un model de llengua més homogeni.
- **Què opines sobre les mesures que ha pres la CCMA sobre les corresponalies?**
- Hi haurien dos qüestions sobre este tema; una, la qüestió laboral, on s'han acomiadat professionals de qualitat i és injust que se'ls hagi acomiadat. Jo mateix he estat en esta situació durant deu anys, he estat treballant externament a TV3, d'autònom o subcontractat per productora i m'haurien pogut acomiadar des d'esta situació. Finalment, he aconseguit ser fixe des de fa

un any. Des del punt de vista de territori, crec que, almenys a les Terres de l'Ebre, la situació quedarà igual. Fins ara han estat Sònia Castelló i l'operador de càmera cobrint este territori i ara baixaré jo i un operador de càmera que també és de Tortosa, tot i que ell no s'adreçarà al públic. A nivell de territori, en el nostre cas, queda igual però a nivell laboral és una injustícia lo que s'ha fet en ells perquè realment eren treballadors de TV3.

- **Creus que el dialecte occidental és prou present a TV3 amb veus?**
- A mi m'agradaria que les Terres de l'Ebre fos més present, com a molta gent.
- **I si no parlem del territori sinó del subdialecte com a tal? Ara només apareix quan parreu vosaltres, sempre lligat al territori.**
- Clar, però si no com ho fem? De TV3 que surtiguem en pantalla, que puguen llegir tortosí alhora contractats per TV3 d'esta zona només som la Fàtima Llambrich i la Glòria Boquizo, de la Sénia. Com ho fas en tres persones per a què tingue més presència? Estem en una situació d'inferioritat. També hi han moltes dinàmiques que fan que sigui difícil trencar això.
- **La CCMA té el seu propi llibre d'estil, creus que té prou en compte els diferents parlars del bloc occidental i els seus trets diferencials?**
- No, s'hauria de fomentar molt més la riquesa lingüística que tenim a Catalunya.
- **I com proposes fer-ho?**
- Tot i que tenim obres que estan molt ben fetes i podrien ser de referència, a l'hora de fer-mos valdre davant de, per exemple, l'equip de lingüistes de la Corporació o de qualsevol mitjà de comunicació que tingue un abast nacional necessitaríem que això fos entès a un nivell més general i que hi hagués una obra de referència plenament acceptada o que hi hagués un corrector que dominés el nostre parlar i que ell ho fes entendre a tots i que ells mateixos ho promocionessen. Ara som natros que tenim la iniciativa de dir: «Ep! natros no diem *dues* sinó que diem *dos!*». Seria perfecte si tinguéssim, com tenen els periodistes centrals, un lingüista que ens digués si podem utilitzar aquella

determinada paraula. De fet, alguns mitjans de les Terres de l'Ebre, com la Televisió de l'Ebre i el setmanari *Ebre*, sé que tenien una lingüista que els corregia i procurava tenir un registre estàndard. Estaria bé tenir un lingüista que ens digués si podem utilitzar aquella paraula, però és bastant complicat des del punt de vista econòmic. Aquí dalt, no hi ha prou consciència ni coneixement sobre el nostre parlar i, com t'he dit, ens trobem lingüistes que són de la visió d'unificar l'estàndard perquè creuen que la diversificació debilita la llengua. Els altres, més proclius a les nostres formes, tampoc nos inciten a usar-les.